

STUDIER

I

VADSTENA KLOSTERS OCH BIRGITTINORDENS HISTORIA

INTILL MIDTEN AF 1400-TALET

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPSALA

HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFISKA GRADENS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

TORVALD HÖJER

FIL. LIC. AF STOCKHOLMS NAT.

E. O. AMANUENS I RIKSARKIVET

Å LÄROSALEN N:O VIII

ONSDAGEN DEN 24 MAJ 1905

KL. 10 F. M.

UPSALA 1905

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

FÖRETAL.

Vadstena kloster har alltsedan JOHANNES MESSENII dagar framför andra svenska klosterstiftelser tilldragit sig häfdaforskningens uppmärksamhet. Delvis har detta sin grund i det ovanligt rika och mångsidiga källmaterial, som från klostrets arkiv och bibliotek till vår tid blifvit bevaradt. Men ännu mer än med källornas ymnighet sammanhänger intresset för Vadstena kloster med dess nationella ursprung, dess förbindelse med flera af vår medeltids ryktbaraste gestalter och dess omätliga betydelse för den nordiska medeltidskulturens utveckling.

Redan JOHANNES MESSENIUS, som ju inom Vadstena klosters murar erhållit sin första vetenskapliga utbildning, har såväl på många ställen i de utgifna delarna af *Scondia illustrata,* som i en tilltänkt tolfte (nionde) del af detta arbete, en i Palmschiöldska samlingen i Upsala universitetsbibliotek befintlig, ännu otryckt Birgittakronologi[1], lämnat talrika bidrag till en framställning af Vadstenaklostrets och birgittinernas öden. Ehuru vimlande af missförstånd och på många punkter särskildt i kronologiskt afseende förvirrad, bär Messenii framställning i sin helhet dock omisskännliga spår af att vara fotad på en för sin tid sällsynt omfattande kännedom om det stora källmaterialet, något, som ytterligare bestyrkes af de anteckningar med hans egen hand, som finnas i några bland hans »*Schedæ*» påträffade, numera i Riksarkivet förvarade fragment af en Vadstenakopiebok. En kritisk jämförelse mellan Messenii framställning och det bevarade urkundsmaterialet skulle säkert ådagalägga, att han för många af sina uppgifter, äfven de förvanskade, haft bättre hemul, än hans kritiker i äldre och nyare tider velat erkänna.

Att intresset för Vadstena klosters öden äfven under återstoden af 1600-talet fortlefde, synes af den man kan nästan säga predominerande plats dess bevarade urkunder intaga i den tidens mest betydande afskriftssamlingar, PERINGSKIÖLDS och ÖRNHIÄLMS. Af den senares efter hvad man vet påbörjade stora svenska klosterhistoria har däremot intet kommit till eftervärlden.

Banbrytande inom den kritiska forskningen rörande Birgitta och Vadstena kloster liksom i mycket annat blef ERIK BENZELIUS d. y. Sedan han 1708 utgifvit sin med kritiska noter försedda

[1] Jfr. SCHÜCK, *Sv. Literaturhistoria,* I, 430, 431.

upplaga af VASTOVII *Vitis Aquilonia* och två år senare den första upplagan af *Margaretæ Nicolai Filiæ Abbatissæ Vadstenensis de S. Birgitta Chronicon*, lade han år 1721 för alla tider en fast grund för forskningen om Vadstena kloster genom sin för den tiden ypperliga *editio princeps* af klostrets tänkebok eller »*Diarium Vazstenense*», såsom han kallade den, hvartill är fogad en ingalunda obetydlig samling urkunder, i anslutning till Diariets berättelse belysande olika epoker af klostrets och ordens utveckling.

Hvad under 1700-talet i öfrigt i Sverige skrifvits eller utgifvits vidkommande Vadstena kloster och birgittinerna är snart omtaladt. De uppgifter, som meddelas i SPEGELS kyrkohistoria (1708, 1709), innehålla intet nytt; däremot meddelas i den till kyrkohistorien hörande urkundssamlingen flere urkunder af intresse. RHYZELII framställning i hans *Monasteriologia Sviogothica* (1740), ehuru för sin tid försvarlig nog, är nu så godt som alldeles värdelös. Men LAGERBRING har i sin, om man tar hänsyn till den historiska metodens dåvarande utveckling, mästerliga *Svea rikes historia* (1776, 1783) lämnat en ganska utförlig och i stort sedt förvånande korrekt framställning af Birgitta och hennes stiftelse, liksom han i analekterna aftryckt åtskilliga urkunder af värde. I sina *Skrifter och Handlingar Til Uplysning i Svenska Kyrko och Reformations Historien*» (1790, 1791) har slutligen TROIL beredt plats för åtskilliga urkunder till birgittinernas historia, särskildt vidkommande hospitalet i Rom.

Af den utländska birgittinlitteraturen under 1700-talet förtjänar särskildt att framhäfvas BUEI sakrika och värdefulla, af en viss bornerad erudition präglade Birgittabiografi *De S. Birgitta vidua Romæ commentarius* i fjärde oktobertomen af Bollandisternas *Acta sanctorum* (1780, omtryckt 1856, 1866), den första kritiska framställning af Birgittas lefnad, som vi äga. Däri lämnas åtskilliga viktiga bidrag äfven till birgittinregelns, Vadstena klosters och kanonisationsprocessens historia, hvaribland omtryck af åtskilliga redan i Kölnupplagan af *Revelationes S. Birgittæ* meddelade urkunder.

Äfven för birgittinernas allmänna historia bragte 1700-talet ett verk af betydelse, nämligen NETTELBLAS år 1764 utgifna, med talrika urkundsbilagor försedda »*Vorläufige, kurzgefasste Nachricht von einigen Klöstern der heiligen schwedischen Birgitte ausserhalb Schweden besonders in Teutschland*». Ehuru detta arbete utgör allenast en tämligen okritisk materialsamling rörande ett flertal utomsvenska, särskildt tyska birgittinkloster och fastän urkundsaftrycken äro allt annat än mönstergilla, har det dock till den dag i dag utgjort grundvalen för alla senare framställningar af birgittinordens historia, hälst flera af de meddelade dokumenten ej finnas att tillgå i nyare editioner.

Under 1800-talet har genom — framför andra — KLEMMINGS, ANNERSTEDTS, GEETES och SCHÜCKS lärda mödor ljus spridts såväl öfver Birgittas egen lefnad, verksamhet och inflytande som öfver Vadstena klosters litteratur- och lärdomshistoria. Äfven ur några af de under nämnda tidrymd — för de senare årtiondenas vidkommande på grundval af nyss omtalade förarbeten — tillkomna ut-

ländska Birgittabiografierna[1] har varit att hämta ett och annat af värde för kännedomen om Vadstena kloster och birgittinerna.

Af dessa biografier må i främsta rummet nämnas den från litterär synpunkt bästa, tillika den mest kända — HAMMERICHS på omfattande studier byggda, själfulla, men nog konstruktiva essay *Den hellige Birgitta og Kirken i Norden* (1863), hvilken dock utöfver Buei framställning i afseende på Vadstena klosters och ordens historia meddelar föga nytt.

I hela den uppsjö af Birgitta- och birgittinlitteratur, som i sammanhang med centennariet 1891 såg dagen, förtjäna — ehuru för ordens historia af underordnadt värde — att omnämnas FLAVIGNYS af en omfattande kännedom om urkundsmaterialet och en viss naturlig historisk takt präglade, men i det hela lika naivt okritiska som älskvärda »*Sainte Brigitte de Suède*» (1892) samt BINDERS kortfattade, i det hela nyktra och pålitliga »*Die heilige Birgitta von Schweden und ihr Klosterorden*» (1891). De i dessa och andra Birgittabiografier meddelade bidragen till Vadstena klosters eller andra birgittinstiftelsers historia äro dock i allmänhet mycket ofullständiga och utgöra blott nödiga komplement till skildringen af Birgittas lif och verksamhet. De äro därjämte till öfvervägande del fotade allenast på tryckt material, några uteslutande på Vadstenadiariet och de i Kölnupplagan af 1628 meddelade urkunderna.

Den, som emellertid framför andra inlagt förtjänst om Vadstena klosters och birgittinernas historia, är CARL SILFVERSTOLPE. Redan 1875 offentliggjorde han i det af honom nygrundade *Historiskt bibliotek* en på noggranna studier af det i Riksarkivet förvarade materialet byggd, i det hela pålitlig, men kortfattad öfversikt af klostrets historia (*Vadstena kloster, historiskt utkast*), en öfversikt, som, ehuru i flera punkter ofullständig, utgör det första försöket till en kritisk behandling af ämnet. Redan året därpå följde i samma publikation en skildring af Katarinas kanonisationsprocess, grundad på den till Kungl. biblioteket då nyligen inköpta handskriften *Processus canonizacionis b. Katerine*. År 1891 sammanställde han i en festskrift för G. E. KLEMMING (*Ur några antecknares samlingar*) åtskilliga värdefulla uppgifter om Vadstena klosters bibliotek och arkiv. Ur det närmare genomforskande af källmaterialet i dess helhet för 1400-talets förra hälft, som betingades af hans utgifvande af *Svenskt Diplomatarium fr. o. m. 1401*, framgick 1894 hans inträdestal i Vitterhetsakademien »*Om kyrkans angrepp mot Revelationes S. Birgittæ*». Ehuru — delvis måhända på grund af den yttre anledningen till dess tillkomst — mycket öfversiktlig, stundom flyktig, innehåller denna undersökning dock konturerna för den framställning af birgittinernas förhållande till de stora kyrkomötena, som härnedan gifvits, och torde af Silfverstolpes monografier inom birgittinhistoriens område vara den obetingadt värdefullaste. År 1895 följde utgifvandet af Vadstena klosters uppbörds- och utgiftsbok 1539—70 tillika med en kort orienterande efterskrift om klostrets ekonomiförvaltning,

[1] Jfr KLEMMING, *Birgitta-Literatur* (i femte bandet af den svenska upplagan af Birgittas uppenbarelser) samt GEETE, *Fornsvensk bibliografi*.

och 1898 fullbordades en med värdefulla noter försedd edition af klostrets jordeböcker. Slutligen hann Silfverstolpe — kort före sin bortgång — under åren 1898—1899 utgifva en serie minutiöst noggranna personhistoriska anteckningar — *Klosterfolket i Vadstena*. Deras användbarhet för mitt syfte minskas dock tyvärr genom frånvaron af all vetenskaplig apparat liksom af den sönderhackade form, hvari de om klostrets allmänna historia meddelade uppgifterna däri ingå. I trots häraf torde emellertid detta biografiska verk af allt hittills utkommet innehålla de pålitligaste bidragen till klostrets historia. Alla dessa urkundspublikationer och monografier öfver olika sidor af klostrets utveckling utgjorde dock liksom den posthumt utgifna uppsatsen *De svenska klostren före klostret i Vadstena (Hist. tidskr.* 1902) blott förarbeten för den helhetsframställning, som hägrat såsom målet för en lefnads forskningsarbete, men som, ehuru påbörjad, aldrig hann se ljuset.

Af öfriga svenska arbeten på området under 1800-talet märkes först och främst Reuterdahls skildring i *Svenska kyrkans historia*, som allt hvad denne forskare skrifvit sakrik och samvetsgrann, men hvarken präglad af stilistiska förtjänster eller af den allmänna uppfattningens bredd eller skärpa. Dessutom böra omnämnas Emil Hildebrands uttömmande monografi *Den svenska kolonien i Rom under medeltiden (Hist. tidskr.* 1882), Carl Bildts undersökningar om Birgittas reliker (*Vitterhetsak. mån. blad* 1893) och om Birgittahospitalets senare öden [*S. Birgittas hospital och den svenska kolonien i Rom under 1600-talet (Hist. tidskr.* 1895); *Svenska minnen och märken i Rom.* 1900] samt nu senast Hans Hildebrands vidlyftiga, hufvudsakligen på tryckt material fotade öfversikt af birgittinorden (*Sveriges medeltid*, III), hvilken är af betydelse särskildt för kännedomen om birgittinklostrens arkitektoniska anordning och inre lif[1].

Den undersökning, som härmed lämnas åt offentligheten, afsåg från början att gifva en framställning af — om uttrycket tillåtes — Vadstena klosters politiska historia under medeltiden: själfva organisationens uppkomst och utveckling, förhållandet till påfvestolen samt till det samtida kyrkliga och världsliga samhället i Sverige. Utom planen föllo alltså redan från början den egentliga personhistorien, som af Silfverstolpe uttömmande behandlats, liksom litteratur- och lärdomshistorien, som äfvenledes redan i hufvuddragen fått sin belysning, ehuru Upsala universitetsbiblioteks betydande samling af Vadstenacodices för lärdomshistoriens utforskande erbjuder rika och från denna synpunkt delvis ännu obegagnade möjligheter. Äfven godshistorien och i öfrigt den ekonomihistoriska sidan af ämnet (med undantag af själfva formerna för ekonomiförvaltningen) hafva lämnats å sido, ehuru på detta område till bearbetande föreligger ett inom vår medeltidshistoria enastående rikt material, som väl torde förtjäna en monografisk behandling.

[1] Om de källor, som ligga till grund för min framställning af de utom Sverige belägna birgittinklostren, meddelas i vederbörande noter erforderliga upplysningar.

Sådan var i korthet den ursprungliga planen. Ett närmare inträngande i materialet gaf emellertid vid handen, att Vadstena klosters historia får sin verkliga innebörd och sina riktiga proportioner endast om klostret betraktas ej såsom en fristående, om än aldrig så betydande svensk institution, utan såsom moder- och hufvudklostret för en ny orden. Härmed följde nödvändigheten att — i den mån det är möjligt — gifva en öfversikt äfven öfver de utom det egentliga Sverige anlagda birgittinklostren, deras uppkomst, utveckling och förbindelse med ordens medelpunkt. Denna vidgade synpunkt i förening med det lika stora som hårdarbetade källmaterialet gjorde det emellertid till en omöjlighet att fullfölja ämnets behandling till den ursprungligen utstakade periodens slut. Såsom tidsgräns — godtycklig som alla sådana — har valts tiden omkring 1450, då kyrkomötenas stora tid är till ända och tillika Vadstena klosters inre organisation genom de nya förvaltningsstadgorna bringas till sin fullbordan. Med hänsyn till ett par problem har dock för vinnande af nödig helhetsuppfattning framställningen förts öfver den angifna tidsgränsen. Men omläggningen af synpunkt har ej blott inskränkt den för genomforskande utstakade tidrymden, utan ock till en viss grad förryckande inverkat på planen i dess helhet. I stället för den helhetsframställning af Vadstena klosters öden under medeltiden, som ursprungligen afsetts, har ur undersökningen framgått en — visserligen något så när enhetlig — serie af kritiska studier öfver olika sidor af birgittinordens historia intill midten af 1400-talet, grupperande sig kring Vadstena kloster som medelpunkt.

Särskild vikt har lagts vid studiet af de allmänna kyrkliga förhållandena såväl i Sverige som inom den västerländska kristenheten öfverhufvud, i den mån de bilda bakgrunden för Vadstena klosters och birgittinernas historia. Anknytningen till den allmänna kyrkliga utvecklingen, alltid viktig för anbringande af riktiga proportioner och vederbörliga färger i en historisk framställning af ett bestämdt lands kyrkliga förhållanden eller af en isolerad religiös institution, är dubbelt nödvändig under en tid som medeltiden, då de religiösa frågorna i den europeiska storpolitiken stodo i förgrunden och då den nationella individualiseringen särskildt på det religiösa området ännu befann sig i sin begynnelse. Vid försöken att inttränga i den behandlade periodens allmänna kyrkliga historia har dock på mer än en punkt bristen på förarbeten för andra länders och klosterordnars vidkommande varit synnerligen kännbar.

Såsom den förut meddelade litteraturöfversikten ger vid handen, har jag i de flesta punkter för min framställning varit hänvisad till primärkällorna, hvilka till den vida öfvervägande delen äro outgifna. Denna materialets osiktade beskaffenhet har — trots den ofvan angifna ämnesbegränsningen — gjort framställningen synnerligen vidlyftig och tung genom de därigenom nödvändiggjorda utförliga arkivaliska ursprungsbeteckningarna och diplomvetenskapliga och kronologiska utvikningarna. Svårigheten att i den stora mängden af namn, data och smånotiser iakttaga nödig noggrannhet har

gjort listan öfver rättelser och tillägg jämförelsevis lång — ett förhållande, som den i föreliggande slag af undersökningar förfarne ej torde döma alltför hårdt. Men äfven i öfrigt är jag lifligt medveten om mitt arbetes brister, såväl därutinnan att källorna ej uttömts eller ämnet allsidigt belysts, som däri att jag i många fall ej lyckats ur det hårdarbetade materialet frampressa det mesta möjliga till belysning af de uppställda problemen. Äfven i detaljuppgifterna torde trots all på kontrolleringen nedlagd möda många felaktigheter kvarstå oanmärkta. Min förhoppning är emellertid, att min framställning trots sina brister — särskildt genom sina arkivaliska och bibliografiska upplysningar — skall väcka andra forskares intresse för det rika ämnet och så ge uppslag till nya undersökningar.

Ett särskildt omnämnande kräfver mitt förhållande till den för Riksarkivets räkning inlösta Silfverstolpeska afskriftssamlingen. Till största delen består denna af samlingar till Vadstena klosters historia, omfattande dels en samling afskrifter, hufvudsakligen efter original eller samtida kopior i Riksarkivet och Upsala universitetsbibliotek, afsedd att utgifvas såsom ett *Diplomatarium Vadstenense*, dels så godt som fullständiga afskrifter af kopieböckerna *A. 26* och *F. e. 11* i Riksarkivet samt *C. 6* och *C. 32* i Upsala universitetsbibliotek, dels slutligen brefregister, spridda arkivanteckningar och afskrifter ur olika svenska och utländska arkiv. Då denna samling i sept. 1901 blef för forskningen tillgänglig, hade jag redan under ett par år bedrifvit mina forskningar rörande Vadstena klosters historia och därunder genomgått och afskrifvit en betydlig del af det af Silfverstolpe begagnade materialet. Äfven under den följande tiden fortsatte jag i Upsala universitetsbibliotek och Kungl. biblioteket mina forskningar oberoende af de Silfverstolpeska afskrifterna. Vid genomgåendet åter af kopiebok *F. e. 11* äfvensom — för komplettering — af Riksarkivets samling af pergaments- och pappersbref intill 1450 har jag i stor utsträckning begagnat mig af de pålitliga Silfverstolpeska afskrifterna; dock så att jag i alla viktigare fall för kontrollens skull gått till originalen och städse underkastat dateringarna en noggrann kontrollanalys. Äfven i afseende på de af mig själf afskrifna eller registrerade urkunderna har jag i tvistiga fall rådfrågat den Silfverstolpeska samlingen, liksom jag användt densamma till ledning och kontroll vid den kursiva genomgången af urkundsmaterialet för tiden 1451—1520. I de fall, då jag ur Silfverstolpes anteckningar eljes erhållit uppslag för mina undersökningar, finnes förhållandet i vederbörande not angifvet.

I afseende på förteckningen öfver källor och litteratur må anmärkas, att i densamma upptagits endast de aktsamlingar och arbeten, till hvilka i afhandlingen direkt hänvisats, samt att till undvikande af onödig vidlyftighet i densamma ej intagits arbeten, som blott tillfälligtvis och med fullständig titel anförts. Litteraturen citeras i allmänhet endast med författarenamnet; förekomma flera arbeten af samma författare, angifvas i de fall, då vederbörande titlar eller tidskrifter ej i noterna anföras, signa särskildt inom parentes. I fråga om urkundspublikationerna har i all-

mänhet det vanligast förekommande beteckningssättet användts; smärre inkonsekvenser i detta hänseende torde benäget ursäktas. Hänvisningar till Birgittas arbeten gälla, där annat ej uttryckligen anmärkes, den af DURANTUS utgifna Romupplagan af 1628. En lista på använda förkortningar, som kunna föranleda tvekan, bifogas källförteckningen. För vinnande af öfverensstämmelse med äldre framställningar af ämnet citeras de i Riksarkivet förvarade kopieböckerna *A. 22, A. 23, A. 26* och *F. e. 11* med sina gamla signa; de nya beteckningarna finnas i källförteckningen angifna. Som tryckningen fortgått sedan juni 1904, har endast undantagsvis hänsyn kunnat tagas till efter denna tid utkommen litteratur.

Återstår nu blott att erkänna den tacksamhetsskuld, hvari jag står till dem, som möjliggjort eller främjat detta arbetes tillkomst. I främsta rummet vänder jag mig därvidlag till min vördade lärare, professorn dr H. HJÄRNE, hvars tändande undervisning och personliga välvilja och intresse höra till min studietids dyrbaraste minnen. Vid mina forskningar i Danska riksarkivet sommaren 1900 lämnade mig dr WILLIAM CHRISTENSEN det välvilligaste bistånd och ställde med utsökt älskvärdhet till mitt förfogande sina excerpter för de då än ej utkomna häftena af *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis*. Amanuensen vid Kungl. biblioteket dr ROBERT GEETE har med aldrig svikande intresse följt mitt arbetes gång och särskildt i språkliga frågor lämnat mig värdefull hjälp. I en alldeles särskild förbindelse står jag till amanuensen vid Kungl. biblioteket dr K. H. KARLSSON, som genom sin omfattande arkivkännedom och sina djupgående paleografiska och bibliografiska insikter otaliga gånger varit mig till ovärderlig hjälp och som äfven med den mest förekommande välvilja låtit mig begagna sina afskrifter för det af honom påbörjade supplementbandet af *Svenskt Diplomatarium* jämte korrekturafdrag af de ark, som än ej utkommit. Dessutom ber jag att till herrar tjänstemän vid Riksarkivet, Kungl. biblioteket, Upsala universitetsbibliotek och Vitterhets historie och antiqvitetsakademien få framföra mitt varmaste tack för aldrig bristande tillmötesgående äfven af långt drifna önskningar.

Stockholm den 6 maj 1905.

Torvald Höjer.

Källor och litteratur.

A. Otryckta källor.

Riksarkivet.

Pergaments- och pappershandlingar 1351—1400, 1421—1520 jämte dithörande regester.
Vitterhets historie och antiqvitetsakademiens permebref.
Medeltidens kopieböcker A. 18 (förut A. 22), A. 19 (förut A. 23), A. 20 (förut A. 26) och A. 21 (förut F. e. 11).
Jordeböcker från medeltiden D. 11 (förut A. 48).
Afskrifter ur Vatikan-arkivet af K. H. Karlsson.
Afskrifter ur Vatikan-arkivet af P. A. Munch.
Afskrifter ur Vatikan-arkivet 1486—1527.
Vadstena generalkapitels statut, tysk öfversättning från 1500-talet.
Carl Silfverstolpes afskriftssamling.
Strödda afskrifter af medeltidshandlingar: Nyare afskrifter från 1800- och 1900-talen (B. 20).

Kungliga biblioteket.

Medeltidshandskrift A. 11.
Processus canonizacionis b. Birgitte (A. 14; jfr SRS, III: 2, 185, 218—220).
Processus canonizacionis b. Katerine.
Capitula generalia ordinis S. Salvatoris.
Statuta capituli generalis Gnadenbergensis 1487.
Copia supplicacionis exhibende futuro Romano pontifici pro confirmacione regule b. Birgitte.

Vitterhets historie och antiqvitetsakademien.

Örnhiälms afskriftssamling.
Peringskiölds afskriftssamling.
B. E. Hildebrands samlingar till Sv. Diplomatarium (B. E. Hildebrands afskrifter).

Upsala universitetsbibliotek.

Pergaments- och pappershandlingar jämte dithörande regester.
Codices latini medii ævi C. 1, 2, 3, 6, 15, 19, 25, 31, 43, 46, 50, 63, 74, 77, 89, 91, 92, 163, 172, 251, 518, 572 och 631.
Palmschiöldska samlingen: XI. Historica. Tom. II. Hist. Suecan. Pars 1. (Palmsch. 178).
Innehåller i orig. Johannes Messenii »Chronologia rerum a S. Birgitta quondam in Suecia et Italia gestarum sicut etiam ordinis per illam instituti», förmodligen fullbordad 1629.
XIV. Topographica. XLI. (Palmsch. 294). Östergötland: Vadstena.

Danska riksarkivet.

Langebeks Diplomatarium (L. Dipl.).
Mackeprangs afskrifter ur Vatikanarkivet.

Königl. Hof- und Staatsbibliothek i München.

Codices latini 85,27048 och 27117 (Cod. lat. Mon. 85 etc).

B. Tryckta handlingar och urkundspublikationer.

Actes anciens et documents concernant le bienheureux Urbain V pape, rec. par J. H. ALBANÈS, I. Paris & Marseille 1900.
ALVARUS PELAGIUS, De planctu ecclesiæ. Ulmæ 1474.
Archivet, DelaGardiska, I—XX, utg. af P. WIESELGREN. Sthlm och Lund 1831—43.
Archivregistraturer, De ældste danske, I—IV, udg. ved T. A. BECKER m. fl. Khvn 1854—85.
ARWIDSSON, A. I., Handlingar till upplysning af Finlands häfder, I—X. Sthlm 1846—58.
BÆDA VENERABILIS, Opera historica, rec. C. PLUMMER, I, II (Plummer). Oxonii 1896.
BENEDICTUS, Regula monachorum, rec. E. WÖLFFLIN. Lipsiæ 1895.
BIRGITTA, Revelationes. Romæ 1628. Coloniæ Agrippinæ 1628.
BIRGITTA, Heliga Birgittas Uppenbarelser, utg. af G. E. KLEMMING, I—V. Sthlm 1857—84.
Brieflade, Est- und Livländische, I—IV, herausg. von F. G. v. BUNGE, R. v. TOLL m. fl. Reval & Riga, 1856—87.
Bullarium Franciscanum, VI, ed. C. EUBEL. Romæ 1902.
Bullarium Romanum Augustæ Taurinorum editum (= Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum pontificum Taurinensis editio locupletior facta . . . cura et studio ALOYSII TOMASSETTI), IV. Augustæ Taurinorum 1859.
BUNGE, F. G. v., HILDEBRAND, H. & SCHWARTZ, PH., Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch, IV—VI (Bunge). Reval, Riga & Moskau 1859—1896.

CELSE, M. VON, Apparatus ad historiam Sveo-Gothicam. Sectio prima, Bullarii Romano-Sveo-Gothici recensionem sistens (med tillägg af H. G. PORTHAN och J. H. SCHRÖDER). Holmiæ (Aboæ & Upsaliæ) 1782(—1854).
Chroniken, Die, der deutschen Städte, IV, VII, IX, XIII. Leipz. 1865, 1869, 1871, 1876.
Codex diplomatarius monasterii Sancti Michaelis, Bergensis dioecesis, vulgo Munkalif dicti, conscriptus anno Chr. MCCCCXXVII, ed. P. A. MUNCH. Christianiæ 1845.
Codex Diplomaticus Prussicus, I—VI, herausg. von JOH. VOIGT. Königsberg 1836—1861.
Diarium Vazstenense, ed. ERICUS BENZELIUS. Upsaliæ 1721.
Diplomatarium Norvegicum, I—XVII: 1, 2, udg. af C. C. A. LANGE, C. R. UNGER, H. J. HUITFELDT-KAAS & G. STORM. Christiania 1847—1903.
Diplomatarium Suecanum, I—VI: 1, ed. J. G. LILJEGREN, B. E. HILDEBRAND & E. HILDEBRAND. Holmiæ 1829—78.
Diplomatarium, Svenskt, fr. o. m. 1401, I—IV: 1, 2, utg. af C. SILFVERSTOLPE & K. H. KARLSSON. Sthlm 1875—1904.
ELLIS, H., Original Letters illustrative of english history. Second series, I. London 1827.
ELMGREN, S. G., Fornskrifter. Historiallinen Arkisto, II, 78—114.
FINKE, H., Acta concilii Constanciensis, I. Akten zur Vorgeschichte des Konstanzer Konzils (1410—1414). Münster 1896.
GASCOIGNE, TH., Loci e libro veritatum. With an introduction by J. E. TH. ROGERS. Oxford 1881.
GRANDINSON, K. G., Fragmentum de vita et miraculis magistri Petri Olaui confessoris beate Birgitte. Karlstad läroverks program 1887/88.
GUMMERUS, J., Synodalstatuter och andra kyrkorättsliga aktstycken från den svenska medeltidskyrkan (Skrifter, utg. af kyrkohist. föreningen, II: 2). Ups. 1902.
HALLER, J. (BECKMANN, G., WACKERNAGEL, R. & COGGIOLA, G.), Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel, I—V (Haller). Basel 1896—1904.
Handlingar, Historiska, I—XX: 1. Sthlm 1861—1904.
Handlingar rörande Skandinaviens Historia, I—XL. Sthlm 1816 ff.
HADDAN, A. W. & STUBBS W., Councils and ecclesiastical documents relating to Great Britain and Ireland, I—III. Oxford 1869—78.
HARDT, H. VON DER, Magnum oecumenicum Constantiense Concilium, I—VI. Helmestadi 1700.
HAUSEN, R., Registrum ecclesiæ Aboensis eller Åbo domkyrkas svartbok. Helsingfors 1890.
HOLSTENIUS, L., Codex regularum, quas sancti patres monachis et virginibus sanctimonialibus servandas præscripsere, collectus olim a S. Benedicto Anianensi abbate, I—III cum appendice. Paris. 1663.

HOLSTENIUS, L. & BROCKIE M., Codex regularum monasticarum et canonicarum, I—VI. Augustæ Vindelicorum 1759.

KARLSSON, K. H., Lars Romares Berättelse om den heliga Birgittas kanonisering. Saml., XXII (1901), 1—15.

KIRSCH, J. P., Die päpstlichen Kollektorien während des 14. Jahrhunderts (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte. III). Paderborn 1894.

—— Die Rückkehr der Päpste Urban V. und Gregor XI. aus Avignon nach Rom (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte. VI). Paderborn 1898.

Kloster-reglor, Wadstena, utg. af C. F. LINDSTRÖM. Sthlm 1845.

KORNER, H., Die Chronica novella, herausg. von J. SCHWALM. Göttingen 1895.

LAGUS, W., Handlingar till Upplysning i Finlands Kyrko-Historia. Ny följd, I—IV. Åbo 1836—1839.

Magazin, Danske, I—VI. Khvn 1745—52.

Magazin, Nye Danske, I—VI. Khvn 1794—1836.

MANSI, J. D., Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, I—XXXI. Florentiæ 1759 ff.

MARTÈNE, E., Thesaurus novus Anecdotorum, I—V. Paris. 1717.

MARTÈNE, E. & DURAND, U., Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium amplissima collectio, I—IX. Paris. 1724—33.

MIGNE, J. P., Patrologiæ cursus completus sive Bibliotheca ... omnium sanctorum patrum etc. Paris 1844 ff.

MOHNICKE, G. CH. F. & ZOBER, E. H., Stralsundische Chroniken, I, II. Stralsund 1833—43.

Monumenta Boica, XXV, XXXV. Monachii 1823, 1847.

Monumenta conciliorum generalium seculi quinti decimi, ed. Cæs. academiæ scient. socii delegati (Mon. conc.). Concilium Basileense. Scriptores T. I—III: 1—4. Vindobonæ 1857—96.

Monumenta historica vetera ecclesiæ Sveogothicæ, ed. E. BENZELIUS. Upsaliæ 1709.

MÜLLER, K., Ein Bericht über die finanziellen Geschäfte der Curie in Deutschland und der allgemeine Zustand der Kirche daselbst. ZKG, II (1879), 592—622.

The Myroure of oure Ladye, ed. by J. H. BLUNT. Early English Text Society. Extra Series, N:o XIX. London 1873.

NIEM, THEODERICUS DE, De scismate libri tres, rec. G. ERLER. Lipsiæ 1890.

OTTENTHAL, E. VON, Regulæ cancellariæ apostolicæ. Die päpstlichen Kanzleiregeln von Johannes XXII. bis Nicolaus V. Innsbruck 1888.

Pappershandlingar, Svenska Riksarchivets, 1351—1400. Meddel. fr. sv. Riksarkivet, XI, 87—124.

Pergamentsbref, Svenska Riks-archivets fr. o. m. år 1351, I—III. Sthlm 1866—72.

PERSON, GOBELINUS, Cosmodromius, herausg. von M. JANSEN. Münster i W. 1900.

PISTORIUS, J., Rerum Germanicarum veteres iam primum publicati scriptores, VI. Francofurti 1607.
PLUMMER, C., se BÆDA VENERABILIS.
POTTHAST, A., Regesta pontificum Romanorum inde ab a. post Chr. natum 1198 ad a. 1304, I, II. Berolini 1874, 1875.
Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen, udg. ved KR. ERSLEV, W. CHRISTENSEN & A. HUDE, I—III: 1—3. Khvn 1894—1902.
REUTERDAHL, H., Statuta synodalia veteris ecclesiæ Sveogothicæ (Reuterdahl, SS). Lundæ 1841.
RICHENTAL, ULRICH VON, Chronik des Constanzer Concils, herausg. von M. R. BUCK (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart. CLVIII). Tübingen 1882.
ROHDE, P., Samling til Laalands og Falsters Historie og Beskrivelse, I, II. Khvn 1776—94.
RYDBERG, O. S., Sverges traktater med främmande magter, II. Sthlm. 1883.
RYMER, TH., Foedera, Conventiones, Literæ et cujuscunque generis Acta publica inter reges Angliæ et alios quosuis imperatores, reges, pontifices, principes vel communitates . . . habita aut tractata, IX. Londoni 1709.
SCHÜCK, H., Två svenska biografier från medeltiden. Ant. tidskr., V, 295 ff.
Scriptores rerum Danicarum medii ævi, I—IX. Ed. J. LANGEBEK, P. F. SUHM, L. ENGELSTOFT, E. C. WERLAUFF & C. F. WEGENER. Hafnie 1772—1878.
Scriptores rerum Italicarum præcipui ab anno æræ christianæ D ad MD, I—XXV. Ed. L. MURATORI. Milano 1723—51.
Scriptores rerum Suecicarum medii ævi, I—III. Ed. E. M. FANT, E. G. GEIJER, I. H. SCHRÖDER, & C. ANNERSTEDT. Upsaliæ 1818—76.
SÉJALON, H., Nomasticon Cisterciense seu antiquiores ordinis Cisterciensis constitutiones a. R. P. D. Juliano Paris Fulcardimontis abbate collectæ ac notis et observationibus adornatæ. Editio nova. Solesmis 1892.
SILFVERSTOLPE, C., Vadstena klosters jordebok 1500 (= HH, XVI: 1). Sthlm 1897, 1898.
—— Vadstena klosters uppbörds- och utgifts-bok 1539—70. Ant. tidskr. XVI.
Speculum virginum — Jungfruspegel — öfvers. från latinet af Mathias Laurentii, utg. af R. GEETE. Sthlm 1897, 1898.
[TROIL, U. v.], Skrifter och Handlingar til Uplysning i Svenska Kyrko och Reformations Historien, I—V. Ups. 1790—1791.
Urkunden-buch der Stadt Lübeck, V—X. Lübeck 1877—98.
Örtagård, Jungfru Marie, Vadstenanunnornas veckoritual i svensk öfversättning från år 1510, utg. af R. GEETE. Sthlm 1895.

C. Litteratur:

1) *rörande Birgitta och birgittinerna.*

AUNGIER, G. J., The history and antiquities of Syon Monastery, the parish of Isleworth and the chapelry of Hounslow. London 1840.

BINDER, G., Die heilige Birgitta von Schweden und ihr Klosterorden. München 1891.

—— Geschichte der bayerischen Birgitten-Klöster. Stadtamhof 1896.

CELSIUS, O., Continuatio de coenobiis Birgittinis. Diss. respond. A. A. BURMAN (CELSIUS-BURMAN). Upsaliæ 1717.

DAHLERUP, H., Mariager Klosters og Bys Historie. Khvn 1882.

DEECKE, H. L. E., Marienwold, historische Abhandlung. Lübeck 1848.

DINNIES, J. A., Nachricht von dem vormals vor der Stadt Stralsund belegenen Kloster Birgittinerordens, Marienkron genannt. GADEBUSCH, Pommersche Sammlungen I, 147—195.

FLAVIGNY, C. DE, Sainte Brigitte de Suède, sa vie, ses révélations et son oeuvre. Paris 1892.

HAMMERICH, FR., Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. Khvn 1863.

HILDEBRAND, E., Den svenska kolonien i Rom under medeltiden. HT, II (1882), 211—60.

[HILDEBRAND, E.], S. Birgittas porträtt samt några nya upplysningar om hennes hospital i Rom. HT, III (1883), 355—62.

HÖJER, T., Bidrag till Birgittinerordens historia. KHÅ, II (1901), 5—28.

KUYL, P.-D., Hoboken en zijn wonderdadig kruisbeeld alsmede eene beschrijving van het voormalig klooster der PP. Birgittijnen. Antwerpen 1866.

Nachrichten, Gesammelte, über die einst bestandenen Klöster vom Orden der hl. Birgitta. [München 1888].

NEERGAARD, C., Grundlæggelsen af Maribo kloster. AfnO, 2 R. V (1890), 267—286.

NETTELBLA, C. F. W. VON, Vorläufige, kurzgefasste Nachricht von einigen Klöstern der H. Schwedischen Birgitte ausserhalb Schweden besonders in Teutschland. Frankfurt und Ulm 1764.

QUENSEL, O., Några bilder från Vadstena klosterlif på 1400-talet. KT, III (1897), 56—64, 193—99, 299—308.

RASMUSSEN, A. KALL, Historisk-topographiske Efterretninger om Musse Herred paa Laaland, I. Maribo sogn. Khvn 1866.

SCHÜCK, H., Några anmärkningar om Birgittas revelationer. VHAAH, XXXIII (= Ny följd. XIII). Sthlm 1901.

—— Den nyfunna Birgittahandskriften. Samlaren, VIII (1887), 158—175.

SILFVERSTOLPE, C., Klostret i Vadstena, historiskt utkast. HB, I, 1—72.

SILFVERSTOLPE, C., Klosterfolket i Vadstena (Skrifter och handlingar, utg. genom Svenska Autografsällskapet. IV). Sthlm 1898, 1899.
—— Om kyrkans angrepp mot Revelationes Sanctæ Birgittæ VHAAH, XXXII (= Ny följd. XII). Sthlm 1895.
WEIBULL, M., En vigtig handskrift till Birgittaliteraturen. HT, VII (1887), 88—99.

2) *rörande andra ordnar och klosterväsendet i dess helhet.*

[BERLIÈRE, U.], Les chapitres généraux de l'ordre de S. Bénoit, avant le IVe concile de Lateran (1215). RB, VIII (1891), 255—264.
—— Les chapitres généraux de l'ordre de saint Bénoit du XIIIe au XVe siècle. RB, IX (1892), 545—557.
—— Mélanges d'histoire bénédictine, III, IV. Maredsous 1901, 1902.
DAUGAARD, J. B., Om de danske Klostre i Middelalderen. Khvn 1830.
DENIFLE, H., Die Constitutionen des Prediger-ordens vom J. 1228. ALKG, I, 165—227.
—— Die Constitutionen des Predigerordens in der Redaction Raimunds von Peñafort. ALKG, V, 530—65.
DUGDALE, W., Monasticon Anglicanum, I—VI: 1—3. New ed. by J. CALEY, H. ELLIS and B. BANDINEL. London 1817—30.
ECKENSTEIN, L., Woman under monasticism. Chapters on saint-lore and convent life between A. D. 500 and A. D. 1500. Cambridge 1896.
EHRLE FR., Die ältesten Redactionen der Generalconstitutionen des Franziskanerordens. ALKG, VI, 1—138.
GASQUET, F. A., Henry VIII and the English monasteries. 3:d edition I, II. London 1888, 1889.
—— English monastic life. London 1904.
HOSPINIANUS, R., De monachis hoc est de origine et progressu monachatus . . . libri sex. Genevæ 1669.
HEIMBUCHER M., Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche, I, II. Paderborn 1896, 1897.
[HELYOT, H.], Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires et des congregations séculières, I—VIII. Paris 1714—1719.
KOLDE, TH., Die deutsche Augustiner-Congregation und Johann von Staupitz. Gotha 1879.
LANGE, C. C. A., De norske Klostres Historie i Middelalderen. 1 & 2 Udg. Christiania 1847, 1856.
LEINBERG, K. G., De finska klostrens historia (Skrifter, utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland. XIV). Helsingfors 1890.
MONTALEMBERT, C. F. DE, Les moines d'Occident, depuis Saint Bénoit jusqu'à Saint Bernard, I—II (4e éd.), III—V (3 éd.). Paris 1868.
MÜLLER, K., Die Anfänge des Minoritenordens und der Bussbruderschaften. Freib. in Br. 1885.

PLAINE, B., De vita et gestis B. Roberti Arbrissellensis. SMBCO, VI: 2 (1885), 64—78.
RHYZELIUS, A., Monasteriologia Sviogothica eller kloster-beskrifning. Linköping 1740.
SABATIER, P., Étude critique sur la concession de l'indulgence de la Portioncule ou pardon d'Assise. RH, LXII (1896), 282—318.
—— Vie de S. François d'Assise. 23 éd. Paris 1899.
SCHMIEDER, P., Zur Geschichte der Durchführung der Benedictina in Deutschland im 14. Jahrhundert. SMBCO, IV: 2 (1883), 278—289.
SCHÜCK, H., Finsk klosterhistoria. FT, XXXIII (1892), 165—183.
UHLHORN, G., Der Einfluss der wirtschaftlichen Verhältnisse auf die Entwickelung des Mönchtums im Mittelalter. ZKG, XIV (1893, 1894), 347—403.
WADDING, L., Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum, I, II. Lugduni 1625, 1628.
WALTER, J. VON, Die ersten Wanderprediger Frankreichs. Studien zur Geschichte des Mönchtums. I. Robert von Arbrissel. Leipz. 1903.
WINTER, F., Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands bis zum Auftreten der Bettelorden, I—III. Gotha 1868—1871.
ZÖCKLER, O., Askese und Mönchtum, I—II. Frankf. a. M. 1897.

3) *i allmänhet.*

Acta Sanctorum quotquot toto orbe coluntur. Ed. novissima curante J. CARNANDET, I—LX. Bruxellis et Paris. 1863—75.
ALBERT, P., Matthias Döring, ein deutscher Theolog und Chronist des XV. Jahrhunderts, I. Diss. München 1889.
Archiv für die Geschichte Liv-, Est- und Curlands, VIII. Reval 1861.
BALUZIUS, S., Vitæ paparum Avenionensium, I, II. Parisiis 1693.
BARTOLI, A., Storia della letteratura Italiana, VII. Francesco Petrarca. Firenze 1889.
BAUMGARTEN, P. M., Untersuchungen und Urkunden über die Camera collegii cardinalium für die Zeit 1295 bis 1437. Leipz. 1898.
BAÜMER, P., Geschichte des Breviers. Freib. in Br. 1895.
BRESSLAU, H., Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien, I. Leipz. 1889.
BRINK, B. TEN, Geschichte der Englischen Litteratur, I², II. Strassburg 1893, 1899.
BRUNIUS, C. G., Konstanteckningar under en resa år 1849. Lund 1851.
BRYCE, J., The holy Roman empire. London 1890.
CAPES, W. W., The english church in the 14:th and 15:th centuries. London 1900.
CLAUSEN, H. N., Bidrag til den danske Kirkes Historie i Middelalderen efter hidtil utrykte Documenter af det pavelige Archiv. Det skand. Litteraturselskabs Skrifter, XXI (1826), 1—98. [Äfven på tyska i Zeitschrift f. d. hist. Theologie, XVI (1846), 134—66].

CHROUST, A., Zu den Konstanzer Concordaten. DZG, IV (1890), 1—13.
CLEMEN, P., Die Kunstdenkmäler der Rheinprovinz, I—V: 1, 2. Düsseldorf 1891 ff.
CREIGHTON, M., A history of the papacy from the great schism to the sack of Rome. New Edition in six volumes, I—III. London 1899—1901.
CUNNNGHAM, W., An essay on Western civilisation in its economic aspects, II. Mediæval and modern times. Cambridge 1900.
DAAE, L., Bidrag til Norges Historie i Aarene 1434—42. NHT, 1 R, IV, 62—108.
—— Erik af Pommerns, Danmarks, Sveriges og Norges Konges Giftermaal med Philippa, Prindsesse af England. NHT, 2 R, II, 332—74.
—— Om Bergens Bispedømme i Middelalderen. NHT, 4 R, I, 238—288; II, 32—78, 97—115.
—— Symbolæ ad historiam ecclesiasticam provinciarum septentrionalium magni dissidii synodique Constantiensis temporibus pertinentes. Christianiæ 1888.
DALIN, O. VON, Svea rikes historia ifrån dess begynnelse til wåra tider, II. Stockholm 1750.
DELACROIX, H., Essai sur le mysticisme spéculatif en Allemagne au 14:e siècle. Diss. Paris 1899.
DENIFLE, H., Meister Eckeharts lateinische Schriften und die Grundanschauung seiner Lehre. ALKG, II, 417—652.
Dictionary of christian antiquities, ed. by W. SMITH and S. CHEETHAM, I, II. London 1875, 1880.
DU CANGE, C. DUFRESNE, Glossarium mediæ et infimæ latinitatis. Nova ed. Niort 1883 ff.
DÖLLINGER, J. J. I. VON, Kleinere Schriften. Stuttg. 1890.
EHRLE, FR., Der Nachlass Clemens' V. und der in Betreff desselben von Johann XXII. (1318—1321) geführte Process. ALKG, V, 1—158.
EICKEN, H. VON, Geschichte und System der mittelalterlichen Weltanschauung. Stuttg. 1887.
ERSLEV, KR., Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse. Khvn 1882.
—— Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning. Khvn 1901.
EUBEL, C., Hierarchia catholica medii ævi, I, II. Monasterii 1898, 1901.
—— Die provisiones prælatorum während des grossen Schismas. RQS, VIII (1893), 405—446.
—— Die provisiones prælatorum durch Gregor XII. nach Mitte Mai 1408. RQS, X (1896), 99—131.
FABRE, P., Étude sur le Liber censuum de l'église romaine. Paris 1892.
FAUCON, M., Prêts faits aux rois de France par Clément VI, Innocent VI et le comte de Beaufort (1345—1360). BEC, XL (1879), 570—578.

FINKE, H., Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils. Paderborn 1889.
—— Kleinere Quellenstudien zur Geschichte des Konstanzer Konzils. HJGG, VIII (1887), 454—474.
—— Die kirchenpolitischen und kirchlichen Verhältnisse zu Ende des Mittelalters nach der Darstellung K. Lamprechts. RQS, Supplementheft IV. Rom 1896.
GADEBUSCH, T. H., Pommersche Sammlungen, I, II. Greifsw. 1783, 1786.
GEBHARDT, BRUNO, Matthias Döring, der Minorit. HZ, LIX, 248—294.
GEBHART, E., L'Italie mystique. Histoire de la renaissance religieuse au moyen âge. 3 éd. Paris 1899.
GIERKE, O., Political theories of the middle age. Translated with an introduction by F. W. MAITLAND (Gierke-Maitland). Cambridge 1900.
GIESELER, J. C. L., Lehrbuch der Kirchengeschichte, II: 1, 2 (3 Aufl.); 3, 4. Bonn 1829—35.
GNEIST, R., Englische Verfassungsgeschichte. Berlin 1882.
GOTTLOB, A., Aus der Camera apostolica des 15. Jahrhunderts. Innsbruck 1889.
GREGOROVIUS, F., Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter, VI, VII, Stuttg. 1867, 1870.
HALLER, J., Papsttum und Kirchenreform. Vier kapitel zur Geschichte des ausgehenden Mittelalters, I. Berlin 1903.
HANSEN, G. v., Die Kirchen und ehemaligen Klöster Revals. Dritte vermehrte Auflage. Reval 1885.
HAUCK, A., Kirchengeschichte Deutschlands, I—IV: 1. Leipz. 1887—1902.
HEDQVIST. V., Den kristna kärleksverksamheten i Sverige under medeltiden. Diss. Strengnäs 1893.
HEFELE, C. J. VON, Conciliengeschichte, I—VII. Freib. in Br. 1855—1871.
HILDEBRAND, H., Lyxen vid 1300-talets midt. VHAA:s månadsblad januari-mars 1893, 30—44.
—— Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring, I—III. Stockholm 1879—1903.
HINSCHIUS, P., Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland, I—VI: 1. Berlin 1869—1897.
HÜBLER, B., Die Constanzer Reformation und die Concordate von 1418. Leipz. 1867.
INAMA-STERNEGG, K. TH. VON, Deutsche Wirthschaftsgeschichte, I—III. Leipz. 1879—1901.
JANSEN, M., Papst Bonifatius IX. (1389—1404) und seine Beziehungen zur deutschen Kirche. Freib. in Br. 1904.
JUNDT, A., Les amis de Dieu au quatorzième siècle. Paris 1879.
KEYSER, R., Den norske Kirkes Historie under Katholicismen, II. Kristiania 1858.
KIRSCH, J. P., Die Finanzverwaltung des Kardinalkollegiums im 13. u. 14. Jahrhundert (Kirchengeschichtliche Studien. II: 4). Paderborn 1895.

KLEMMING, G. E., Ur en antecknares samlingar. Ups. 1880—82.
KNEER, A., Die Entstehung der Konziliaren Theorie. RQS, Supplementheft I. Roma 1893.
LAGERBRING, S., Swea Rikes Historia ifrån de äldsta tider til de närvarande, III, IV. Sthlm 1776, 1783.
LAMPRECHT, K., Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter, I—III. Leipz. 1886.
LEA, H. C., A history of auricular confession and indulgences in the Latin church, I—III. London 1896.
LECHNER, K., Die grosse Geisselfahrt des Jahres 1349. HJGG, V (1884), 437—62.
LEDERER, S., Der spanische Cardinal Johann von Torquemada, sein Leben und seine Schriften. Freib. in Br. 1879.
LINDNER, TH., Deutsche Geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern (1273—1437), I, II. Stuttg. 1890, 1893.
LINGARD, J., The history and antiquities of the anglo-saxon church, I, II. London 1845.
LOSERTH, J., Geschichte des späteren Mittelalters von 1197 bis 1492. München und Berlin 1903.
MABILLON, J., Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti (AA SS OSB). 9 voll. Paris. 1668—1701.
MAITLAND, F. W., Roman canon law in the church of England. London 1898.
MESSENIUS, J., Scondia illustrata, I—XV. Ed. J. PERINGSKIÖLD. Stockholmiæ 1700—1705.
MILTENBERGER, F., Das itinerarium Martins V. von Constanz bis Rom (16/5 1418—28/9 1420). MIÖG, XV (1894), 661—664.
MOLL, W., Kerkgeschiedenis van Nederland vóór de hervorming, I, II: 1—4 en registers. Arnhem & Utrecht 1864—71.
—— Die vorreformatorische Kirchengeschichte der Niederlande. Deutsch bearbeitet von P. ZUPPKE. Leipz. 1895.
—— & SCHEFFER, J. G. DE HOOP, Studiën en bijdragen op't gebied der historische theologie, I—IV. Amsterdam 1870—80.
MOLLER, A., Kort Beskrifning öfver Est- och Lifland. Wästerås 1756.
MOLTESEN, L. J., De Avignonske Pavers Forhold til Danmark. Khvn 1896.
MORENI, D., Notizie istoriche dei contorni di Firenze, V. Firenze 1794.
MUNCH, P. A., Det norske Folks Historie. Anden Hovedafdeling, I, II. Christiania 1862, 1863.
MÜLLER, K., Kirchengeschichte, II: 1, (Müller, KG). Tübingen u. Leipz. 1902.
MÜNTZ, E., L'Argent et le luxe à la cour pontificale d'Avignon. RQH, Sér. 2, T. XXII. (1899), 5—44, 378—406.
NEUMANN, W. & NOTTBECK, E. VON, Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval, I, II. Reval 1896, 1899.
NIELSEN, FR., Haandbog i Kirkens Historie I, II. Anden Udg. (Nielsen, KH). Khvn 1893, 1898.
NYS, E., Les origines du droit international. Bruxelles et Paris 1894.

OLEARIUS, A., Vermehrte Newe Beschreibung der Muscowitischen und Persischen Reyse. Schleszwig 1656.
PASTOR, L., Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters, I[3], II[2], III[3]. Freib. in Br. 1894—1901.
PHILLIPS, G., Kirchenrecht, I—VII. Regensburg 1845 ff.
PONTOPPIDAN, E.. Annales ecclesiæ Danicæ diplomatici Oder nach Ordnung der Jahre abgefasste und mit Urkunden belegte Kirchen-Historie des Reichs Dännemarck, II. Copenhagen 1744.
PREGER, W., Geschichte der deutschen Mystik im Mittelalter, I—III. Leipz. 1874—1893.
QUETIF, I. & ECHARD, I., Scriptores ordinis Prædicatorum, I, II. Lutetiæ Parisiorum 1719, 1721.
Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Begründet von J. J. HERZOG. In dritter verbesserter und vermehrter Auflage, herausg. von A. HAUCK. Leipz. 1896 ff.
REUTERDAHL, H., Svenska kyrkans historia, I—IV (Reuterdahl, SKH). Lund 1838—66.
RIEZLER, S., Die Literarischen Widersacher der Päpste zur Zeit Ludvig des Baiers. Leipz. 1874.
ROHR, J., Die Prophetie im letzten Jahrhundert vor der Reformation als Geschichtsquelle und Geschichtsfaktor. HJGG, XIX (1898), 29—56, 447—466.
RÖHRICHT, R., Bibliographische Beiträge zur Geschichte der Geissler. ZKG, I (1877), 313—321.
Samlinger, Kirkehistoriske, 1—5 R, III: 1—3. Khvn 1849—1904.
SCHRÖDER, R., Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte. Dritte Auflage. Leipz. 1898.
SCHULTE. J. F. VON, Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart, II. Stuttgart 1877.
SCHÜCK, H., Svenska Pariserstudier under Medeltiden. KHÅ, I (1900), 9—78; III (1902), 118—177.
—— Svensk Literaturhistoria, I (Schück, SLH). Sthlm 1890.
—— & WARBURG, K., Illustrerad Svensk Litteraturhistoria, I (Schück, ISLH). Sthlm 1895, 1896.
SCHWAB, J. B.. Johannes Gerson, Professor der Theologie und Kanzler der Universität Paris. Würzb. 1858.
SIEVERS, E., Predigten von Meister Eckart. ZfdA, XV (1870—72), 373—439.
SKENE, W. F., Celtic Scotland, a history of ancient Alban, I—III. Second Edition. Edinburgh 1886—90.
SOMMERLAD, TH., Matthæus von Krakau. Diss. Halle 1891.
SOUCHON, M., Die Papstwahlen in der Zeit des grossen Schismas. Entwicklung und Verfassungskämpfe des Kardinalates von 1378—1417, I, II. Braunschw. 1898, 1899.
SPEGEL, H., Then Swenska Kyrkio Historian, I, II. Linköping 1707, 1708.

STIERNMAN, A. A. VON, Tal om de Lärda Vettenskapers tilstånd i Svearike under Hedendoms och Påfvedömstiden. Stockholm 1758.
STUBBS, W., The constitutional history of England in its origin and development, I—III. Oxford 1874—78.
STYFFE, C. G., Bidrag till Skandinaviens historia, I—V. Sthlm 1859—84.
—— Skandinavien under unionstiden. 2 uppl. Sthlm 1880.
SÄGMÜLLER, J. B., Der Schatz Johanns XXII. HJGG, XVIII (1897), 37—57.
SÖDERBERG, V., Nicolaus Ragvaldi och Baselkonciliet. (Bidr. till Sv. Medeltidshistoria, tillegnade C. G. MALMSTRÖM af Hist. Sem. vid Upsala univ. XV). Ups. 1897.
TANGL, M., Das Taxwesen der päpstlichen Kanzlei von 13. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts. MIÖG, XIII (1892), 1—106.
UHLHORN, G., Die christliche Liebesthätigkeit, II. Das Mittelalter. Stuttg. 1884.
VALOIS, N., La France et le grand schisme d'Occident, I—IV. Paris 1896—1902.
VARIN, P. J., Mémoire sur les causes de la dissidence entre l'Église bretonne et l'Église romaine, relativement à la célébration de la fête de Pâques (Mémoires, présentés par divers savants à l'Académie des inscriptions et belles-lettres. I:re Série, T. V, II:me partie). Paris 1858.
VOIGT, G., Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder d. erste Jahrhundert des Humanismus, I, II. 2 Aufl. Berlin 1880, 1881.
VOIGT, J., Stimmen aus Rom über den päpstlichen Hof im funfzehnten Jahrhundert. RAUMERS Taschenbuch, IV (1833), 44—184.
WOKER, PH., Das kirchliche Finanzwesen der Päpste. Ein Beitrag zur Geschichte des Papstthums. Nördlingen 1878.
WRANGEL, E., Arkivaliska anteckningar från Danzig och Thorn. HT, XX (1900), 370—381.
WYLIE, J. H., The Council of Constance to the death of John Hus. London 1900.

Förteckning öfver använda förkortningar.

AASS = Acta Sanctorum.
ÆAR = De ældste danske Archivregistraturer.
AfnO = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed.
ALKG = Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters.
AÖGQ = Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen.

BEC = Bibliothèque de l'école des chartes.
BU = Heliga Birgittas uppenbarelser, utg. af G. E. Klemming.
Cod. dipl. Munk. = Codex diplomatarius monasterii S. Michaelis.
DCA = Dictionary of christian antiquities.
(N)DM = (Nye) Danske Magazin.
DN = Diplomatarium Norvegicum.
DRA = Danska riksarkivet.
DS = Diplomatarium Suecanum.
DZG = Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft.
FT = Finsk tidskrift.
HB = Historiskt bibliotek.
HH = Historiska handlingar.
HJGG = Historisches Jahrbuch der Görresgesellschaft.
HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia
HT = Historisk tidskrift.
HZ = Historische Zeitschrift.
KB = Kungl. biblioteket.
KHS = Kirkehistoriske Samlinger.
KHÅ = Kyrkohistorisk årsskrift.
KT = Kyrklig tidskrift.
LUB = Urkundenbuch d. Stadt Lübeck.
MB = Monumenta Boica.
MG = Monumenta Germaniæ.
MIÖG = Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung.
NHT = Historisk tidsskrift udg. af den norske hist. Forening.
PRE[3] = Realencyklopädie für protestantische Theologie.
RA = Riksarkivet.
RAP = Riksarchivets pergamentsbref.
RAPpbf = Riksarchivets pappershandlingar.
RB = Revue bénédictine de Maredsous
RDRDM = Repertorium dipl. regni Danici mediævalis.
RH = Revue historique.
RQH = Revue des questions historiques.
RQS = Römische Quartalschrift.
SD = Svenskt diplomatarium fr. 1401.
SMBCO = Studien und Mittheilungen aus d. Benedictiner-und d. Cistercienser-Orden.
SRD = Scriptores rerum Danicarum.
SRI = Scriptores rerum Italicarum.
SRS = Scriptores rerum Suecicarum.
SvT = Rydberg, Sverges Traktater.
UB = Upsala universitetsbibliotek.
VHAA(H) = Vitterhets historie och antiqvitetsakademien(s handlingar).
ZfdA = Zeitschrift für deutsches Alterthum.
ZKG = Zeitschrift für Kirchengeschichte.

Rättelser och tillägg.

Sid. 11, rad 13 uppifrån *står:* första årets *läs:* ett års.
» 15, » 14 » » statskrönikornas *läs:* stadskrönikornas.
» 20, » 10 ff. » Den gjorda hänvisningen till en närmare utredning om det växande invånareantalet i nunneklostren under medeltidens sista sekler gällde ett tillämnadt slutkapitel om birgittinernas allmänna ställning och kyrkliga betydelse — en undersökning, som jag hoppas få tillfälle att å annat ställe offentliggöra.
» 34, not 2, rad 11 *står:* 11/11 1451 *läs:* 10/11 1451.
» 47, not 5 *står:* WÖLFFLIN *läs:* WÖLFFLIN, *Regula S. Benedicti.*
» 53, rad 1 uppifrån *står:* för nunnorna skulle utlägga *läs:* vid mässan skulle uttyda.
» 56, not 2, rad 1 *står: Diplomatorium läs: Diplomatarium* (likaså 265, not 2).
» 57, rad 7 nedifrån *står:* till Finland *läs:* mot ryssarna (likaså sid. 58, rad 1 uppifrån).
» 62, not 2, rad 11 *står:* DURANDUS *läs:* DURANTUS.
» 68, rad 2 uppifrån *står:* sju *läs:* några.
» 68, rad 3 ff. Bullan föreskref blott, att närmare bestämmelser skulle utarbetas om rätt för stiftsbiskopen, läkare, handtverkare m. fl. att beträda klostret.
» 85, not 3, rad 4 *står:* lejdebref *läs:* skyddsbref.
» 95, not 4. Brefvet af d. 7/8 1395 finnes i afskr. äfven i *A. 23* (fol. 120, 120 v.).
» 99, rad 10 nedifrån *står:* Örebro *läs:* Öknö.
» 103, not 4. Biskopens berättelse finnes i afskr. äfven i *C. 46* (fol. 129 v. ff.).
» 106, not 3, rad 9 *står:* HUBER, *Die Regesten Karls des vierten läs:* HUBER, *Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV.*
» 115, not 1, rad 12 *står:* POOLEI *läs:* POOLE i.
» 124, rad 5 uppifrån: inför Birgittarelikerna *utgår.*
» 124, » 9 » efter präster *tillägges:* reguljära eller sekulära.
» 129, » 2 *tillägg:* MORENI identificerar det förut omtalade Mariakapellet med det nämnda Mariaklostret; i *Mare Magnum* nämnas de emellertid självständigt bredvid hvarandra.
» 160, rad 4 uppifrån: ehuru *utgår.*
» 160, not 3, rad 4 *står: Auct.*, XIX *läs: Auct.*, I, XIX.
» 172, not 1, rad 4: efter *»per modum regule» tillägges:* Å handlingen finnas i koncept ytterligare tvenne suppliker om konstitutionernas och kanonisationens stadfästelse, båda i annan formulering än de bl. *Karlssons afskr.* befintliga.

Sid. 184, rad 2 nedifrån ***står:*** drottningen ***läs:*** änkedrottningen.

» 185, not 2, rad 3 ***står:*** afskr. i *C. 31,* fol. 281—300 v., ***läs:*** afskr. i en i KB befintlig handskrift från 1600-talet, signerad ***Cap. gen. ord. S. Salvat.*** sidd. 74—130.

» 199, not 2 efter HARDOUIN ***tillägges: Acta conciliorum.***

» 201, rad 4 nedifrån ***står: per modum regule läs: per modum constitutionum.***

» 202, not 4, rad 5 ***står:*** $^{9}/_{4}$ 1446, ***läs:*** $^{14}/_{4}$ 1446 (likaså sid. 215, not 2).

» 206, rad 8 nedifrån ***står:*** konsililiets, ***läs:*** konsiliets.

» 214, not 2. Vadstena klosters ***Liber usuum*** (ordensbok), i afskrift befintlig i *A. 11* (defekt) samt i den ofvannämnda handskriften ***Cap. gen. ord. S. Salvat.,*** sidd. 416—618, utgör en sammanställning af de föreskrifter, som normerade munkarnas lif. Då den vid visitationen 1448 af biskopen godkända stadgan för prästbrödernas verksamhet såsom biktfäder liksom den vid samma tillfälle påbjudna niomarksboten (se ofvan sidd. 328, 329), åberopas, synes ordensboken vara tillkommen tidigast 1448. På Gnadenbergkapitlet 1487 påbjudes ***Liber usuum*** jämte ***Lucidarium*** till användning i ordens alla kloster (NETTELBLA, 181).

» 216, not 1. Ehuru den i *A. 23* befintliga afskriften af bullan af d. $^{6}/_{9}$ 1438 försetts med en rubrik, liknande den öfver bullan af d. $^{24}/_{9}$ s. å., (»qua creduntur gaudere fratres monasterij Watzstenensis per participacionem»), synes dock den omständigheten, att den ej i ordensboken åberopas, utvisa, att den ej ansetts äfven för Vadstena kloster ha gällande kraft.

» 217, not 1. Bullan af d. $^{15}/_{1}$ 1446 finnes i afskr. i *A. 23,* fol. 99, 99 v.

» 220, not 2. Rekognitionen af d. $^{4}/_{8}$ 1446 finnes äfven i afskr. i *A. 23,* fol. 99 v.—101.

» 270, not 1, rad 4 ***står:*** *NHT,* 4 R, II, 448 ff. ***läs:*** *NHT,* 4 R, II, 48 ff.

» 306, rad 9 ff. År 1445 utfärdade några kardinaler aflatsprivilegier för såväl stadskyrkan i Vadstena (urk. af d. $^{17}/_{2}$ och $^{28}/_{8}$ 1445 i afskr. i *C. 46,* fol. 142—143 v.) som för klostret och dess altaren (orig. på perg. i RA; CELSE, 188, N:o 3).

» 311, not 4. I afskr. i *C. 74* äro i stadgans förra hälft (fol. 242—245) de i stadgan af d. $^{28}/_{9}$ 1451 vidtagna förändringarna såsom rättelser införda.

» 321, not 4. Kungörelsen af d. $^{28}/_{7}$ 1451 är på många ställen försedd med öfverstrykningar och tillskrifna rättelser, hvaraf framgår att den antingen utgör ett koncept eller — sannolikare — utgjort underlag för en ny kungörelses uppsättande.

» 328, not 2. Stadfästelsebrefvet af d. $^{23}/_{1}$ 1448 är i afskr. i *C. 46* genom rättelser bragt till öfverensstämmelse med stadfästelseurkunden af d. $^{6}/_{5}$ 1452 (*BU,* V, 125, 126).

I den ***Synopsis approbationis et confirmationis necnon priuilegiorum ordinis S. Salvatoris . . . ex archiuo monasterij S. Mariæ ad arborem collecta*** [på några ställen (sidd. 95, not 3, 98, not 3, 133, not 5 och 145, not 3) efter sidrubriken oegentligt citerad ***Fundatio***], som inleder Kölnupplagan af ***Revelationes,*** meddelas utom de af mig angifna bullorna mer eller mindre fullständigt äfven åtskilliga andra, eljes outgifna urkunder, ehuru detta genom förbiseende på

vederbörliga ställen ej angifvits. Så är fallet med påfveurkunder af d. $^{10}/_{8}$ 1373 (Celse, 135, N:o 13; ofvan sid. 94), $^{4}/_{1}$ 1379 (Celse, 141, N:o 13; ofvan sid. 96), $^{9}/_{12}$ 1397 (ofvan sid. 124), $^{15}/_{8}$ 1418 (ofvan sid. 255), $^{14}/_{12}$ 1419 (Celse, 173, N:o 21; ofvan sid. 180), $^{28}/_{7}$ 1427 (Celse, 179, N:o 47; ofvan sid. 189), $^{15}/_{1}$ 1446 (Celse, 187, N:o 2; ofvan sidd. 216, 217), $^{16}/_{8}$ 1446 (ofvan sid. 220), $^{5}/_{9}$ 1485 (Celse, 207, N:o 2; ofvan sid. 296) samt biskop Richards bref af d. $^{8}/_{11}$ 1420 (ofvan sid. 256, not 2). Aftrycken äro dock allt annat än omsorgsfulla. —

Enär på ett par punkter (sidd. 189, not 2, 222, 234) min framställning genom förbiseende erhållit en form, som till äfventyrs kan vålla missförstånd, må här anmärkas, att i afseende på de suppliker, som anföras ur de i RA förvarade samlingarna af afskrifter ur Vatikanarkivet, dateringen *alltid* afser dagen för supplikens *signering* d. v. s. för *den påfliga resolutionens afgifvande*. —

Smärre inkonsekvenser och inadvertenser i statning och interpunktering torde benäget ursäktas.

I.

I inledningen till sin berömda skildring af den heliga Birgitta och den nordiska kyrkan uppdrager HAMMERICH i öfverensstämmelse med den förhärskande uppfattningen inom sin samtids häfdaforskning en hårresande teckning af kyrkans tillstånd under Avignonpåfvarna och låter mot denna bakgrund den nordiska sierskans stränga gestalt i sedlig kraft och allvar framstå hög och vördnadsbjudande bland dem, som utan att själfva veta det beredde vägen för det religiösa genombrott, som i tidens fullbordan kom med Luther[1]. I en modern, mera nykter forsknings ljus har Birgittas reformatoriska gloria bleknat bort. Och det torde minst sagdt vara en öppen fråga, om de kyrkliga förhållanden, under hvilka hon utförde sin gärning, i verkligheten voro så tröstlösa som den bild af dem, som i historiska framställningar är den vanliga; liksom det å andra sidan är visst, att en svartmålning af samtiden icke behöfves för att försäkra Birgitta hennes plats i Sveriges och kristenhetens häfder.

För intet skede af medeltidens kyrkliga historia äro vi, om man frånser den spännande episod, som betecknas af kampen mellan kurian och Ludvig af Bayern, så fullständigt i saknad af en ur något så när ingående och moderna detaljforskningar framgången helhetsuppfattning som för det fjortonde århundradet eller, närmare bestämdt, för tiden emellan Clemens V:s val och Gregorius XI:s död, mellan påfvestolens flyttning till Avignon och den stora schismens utbrott[2]. Den fördelning af ljus och skugga, som i historiska framställningar kommit detta tidsskede till del, leder i själfva verket sitt upphof mindre från urkundernas lefvande bevisning än från samtida politiska och kyrkopoli-

[1] *Den hellige Birgitte*, 10—15.

[2] Typisk är uppfattningen af Avignontiden t. ex. hos GIESELER (*LKG*, II: 3, 95—101), till hufvudsakligaste delen byggd på citat från Petrarca, Agostino Trionfo och Alvaro Pelayo.

tiska partiskrifter af oppositionellt kynne, bland hvilkas författare en Alvaro Pelayo, en Johannes af Rochetaillée och icke minst en Petrarca äro de berömdaste, eller från den kända skicklighet i retuscheringskonsten, som städse stått ultramontanismens skönmålande häfdateckning till buds. Hvad särskildt vidkommer den protestantiska historieskrifningen, är det knappast vågadt att påstå, att inom densamma — hvad helhetsuppfattningen angår — Avignonpåfvarnes historia skrifvits af Petrarca och kyrkliga zeloter och reformifrare sådana som Alvaro Pelayo i en förening, mera egendomlig än förtroendeväckande, och att den ofta obilligt hårda dom de fällt först på allra sista tiden börjat underkastas en säkerligen blott alltför välbehöflig revision. Den förstnämnde betraktar Avignonhofvet ömsom med den romerske patriotens och forntidssvärmande skaldens, ömsom med den gäckade ämbetsjägarens ögon, den senare med den beundran för en flydd guldålder och det ärligt bittra hat mot samtidens ondska och syndfullhet, som till den dag i dag synas vara en beståndande företrädesrätt för kyrkliga författare.

Den som något närmare tager kännedom om tidehvarfvets kyrkliga publicistik, kan emellertid knappast undgå att finna, att de klagomål öfver påfvedömets förfall och kyrkans djupa fördärf, som i alla tidens kyrkopolitiska skrifter i en dof, enformig upprepning återljuda, i själfva verket hos alla författare ha tycke af, genom flitigt begagnande något nötta, politiska slagord, hvilkas vederhäftighet och trovärdighet väl svårligen ökas vare sig af det fullständiga undanhållandet af det kyrkliga lifvets ljusare sidor eller af de enformigt kategoriska uttryck, hvari städse beskyllningarna framslungas[1]. Men å andra sidan finnes i samtida urkunder blott alltför mycket, som ger stöd åt många af de kyrkliga reformifrarnas beskyllningar; och den kuriala kanslistilens torra språk är här vältaligare än publicisternas mest glödande utfall. Dessutom är Petrarcas personliga kännedom om Avignonhofvets skandalkrönika, ej minst på grund af hans egen outtröttliga jakt efter ämbeten och gunstbevisningar, alltför aktningsbjudande, Alvaro Pelayos insikter i påfvekansliets mysterier alltför djupa och ingående, för att i många punkter deras uttalanden utan vidare skulle kunna jäfvas. En annan fråga är sedan, i hvad mån de jämförelser med gångna tider, hvarpå de med synbar tillfredsställelse och alltid till sin egen tids nackdel

[1] Voigt, *Wiederbelebung*, I, 85, 86.

esomoftast inlåta sig, äro grundade på en lika ingående kännedom om flydda tiders skuggsidor som om samtidens[1].

Men medgifvet alltså, att under 1300-talet det kyrkliga förfallet varit stort, att Avignontiden otvifvelaktigt i mycket för kyrkan verkligen varit en förnedringstid, så förefaller det mig dock svårt att afgöra, i hvad mån detta bör, som vanligen sker, helt skrifvas på påfvarnas räkning, härledas ur påfvestolens flyttning, öfverhufvud ur påfvehofvets beskaffenhet. Förhållandet torde minst lika väl kunna sägas vara omvändt. Ur den upplösningsprocess inom medeltidens allmänna världsåskådning, som redan långt tidigare begynt, ur det redan förut otvetydigt framträdande förfallet inom kyrkan och kurian förklaras öfverhufvudtaget möjligheten af Avignons upphöjande till påflig residensstad liksom ock den därifrån utgående påfvestyrelsens egen inre beskaffenhet. Avignonpåfvarne fingo säkerligen mera bära följderna af föregående tiders, och hela kyrkans synder än af sina egna, och mellan det allmänna förfallet och kurians rådde snarast en oaflåtlig växelverkan. En blick på kristenhetens allmänna tillstånd vid öfvergången mellan trettonde och fjortonde seklet ger därför i många fall nyckeln till en riktig uppfattning af Avignontidens kyrkohistoria.

Kampen mellan påfvedöme och kejsardöme, som, afbruten endast af korta uppehåll, med ursinnig häftighet rasat under tvenne århundraden, hade ändat med det hohenstaufiska kejsardömets undergång. Men kejsardömet drog i sitt fall med sig påfvedömet. Medeltidens universella, men på samma gång strängt enhetliga åskådning fordrade bredvid eller närmast under den stora andliga enheten, kyrkan *(ecclesia universalis)*, en

---

[1] Pastor (I[8], 75, 76) söker naturligt nog i möjligaste mån förringa Petrarcas trovärdighet särskildt genom att framhålla, dels att dennes egen vandel ej berättigar honom att uppträda som sededomare, allra minst som ifrare mot jakten efter ämbeten, dels att hans egna misslyckade försök i sistnämnda afseende utgör hufvudgrunden till hans ovilja mot Avignonpåfvarna. Den första synpunktens berättigande skall villigt medges; den senare åter torde (se Voigt, I, 104—109) snarast tala till förmån för Petrarcas sakkännedom. Med en för honom ingalunda ovanlig behändighet i citeringen åberopar Pastor till förmån för sin uppfattning Körting. Denne gör dock, så vidt jag kan finna, ingen restriktion i afseende på riktigheten af hvad Petrarca meddelar om Avignon, blott med afseende på bevekelsegrunderna. Han anser tvärtom *Epistolæ sine titulo,* som utgöra själfva *corpus delicti,* för en källa af största värde för kyrkans och sedernas historia under Avignonperioden och finner de där framkastade beskyllningarne i allmänhet blott alltför väl grundade. *(Petrarcas Leben und Werke,* 23—32, 200, 227, 308, 407, 441).

värdslig enhet, den kristna staten *(respublica generis humani)*. Påfvedömet och kejsardömet förutsätta i själfva verket hvarandra; innerst företräda de blott olika sidor af samma mystiska enhet *(corpus mysticum)*[1]. Likaväl som i sina försök att i flykt undan världen skapa ett herradöme af denna världen befann sig därför kyrkan under sin kamp mot kejsardömet ytterst i en ohjälplig självmotsägelse: å ena sidan stodo dess tradition och dess allmänna stats- och samhällsuppfattning, som erkände kejsardömet såsom den kristliga universalstaten, å andra sidan den praktiska politikens fordringar, hvilka i möjligaste mån kräfde inskränkningar i denna universella statsmyndighets maktområde, ja, drifna till sin spets, gingo ända till ett förnekande af kejsardömet till själfva dess idé[2]. Den af Gregorius VII inledda, af Bonifatius VIII till sina yttersta konsekvenser drifna påfliga politikens och de till grund för densamma liggande politiska idéernas seger betydde alltså i själfva verket upplösningen af hvad som brukar betecknas såsom den egentliga medeltidens hela kyrkliga och politiska system. Därigenom tvungos kejsardömets försvarare under dess sista kamp med kurian, en Marsilius af Padua, en Jean af Jandun, att söka dess rättsgrund utom den kyrkliga åskådningens ram hos det suveräna folket *(legislator humanus)*, hvarmed den gamla teokratiska uppfattningen af imperiet var bruten[3]. Men därmed förlorade också påfvestolen det förnämsta stödet för sin universella maktställning. Blott ett halft århundrade efter det hohenstaufiska kejsardömets slutliga fall följde Bonifatius VIII:s nederlag i kampen mot det franska konungadömet och påfvestolens förflyttning till Avignon.

Med påfve- och kejsarmaktens nedstörtande från deras gamla ställning upplöstes ock i själfva verket så småningom för samtidens åskådning den kristliga världsstaten, den *civitas Dei*, som för Augustinus hägrat som politiskt ideal. Därmed var — äfven på idéernas, statsteoriernas område — gärdet uppgifvet för de framväxande nationalstaterna, hvilkas konsolidering och utveckling till centralisation utgöra på en gång innehållet och problemet i hela den senare medeltidens historia, på samma gång som tecken ock börja skönjas — tidigast i Frankrike under inflytande af den engelska konungamaktens politik — till

[1] Om den medeltida uppfattningen af påfve- och kejsardöme, se Bryce, 88—121, 153—166. Eicken, 356—436; Gierke-Maitland, 9—21; Nys, 13—43.

[2] Eicken, 413, 414.

[3] Riezler, 193 ff. Om författareskapet till boken se särsk. s. 195.

nationella strömningars inträngande äfven inom den katolska kyrkans förgreningar i de särskilda staterna. Den gamla universella samfundsordningens upplösning och danandet af nya grundvalar för den västerländska kristenhetens kulturlif göra sig sålunda märkbara inom samhällslifvets alla olika områden. De innebära först och främst de olika nationalstaternas oafhängiggörelse af kejsardömet, liksom ock deras gradvis sig utvecklande frigörelsearbete gentemot påfvedömet, och de innebära slutligen äfven en begynnande nationalisering — uttrycket är modernt och egnadt att missförstås — af kyrkan i de olika länderna. Dessa företeelser — ehuru de innerst äro att återföra till samma strömning — måste noga hållas i sär; det är ett grundfel hos historieforskningen på den senare medeltidens område, att de båda sista synpunkterna ständigt sammanblandas[1].

Nationalstaternas själfständighetsyttringar gentemot kejsardömet falla för 1300-talets vidkommande nästan uteslutande inom idéernas och teoriernas område. Efter det karolingiska väldets sönderfallande kvarstod under inflytande af den romerska rätten och de romerska traditionerna i öfrigt äfvensom af Augustini storslagna samhällsuppfattning kejsarens öfverhöghet, i stort sedt, blott inom de rättslärdes teorier och inom folkuppfattningen; de nya rikena erkände den blott till namnet. Och senare framträdde de äfven med teoretiskt formulerade kraf på själfständighet (suveränitet) gentemot kejsardömet; dylika teorier göra sig gällande i Frankrike t. ex. hos Honoré Bonet och Pierre Dubois, i Kastilien i Siete partidas[2], i England i Edvard II:s bekanta förklaring[3].

Äfven i afseende på de olika staternas förhållande till påfvemakten löper utvecklingen i de olika länderna tämligen parallellt, ehuru en frigörelsekamp från statsmaktens sida gentemot kurian tidigast och följdriktigast upptagits i England. Genom lekmannaståndens reformkraf vid parlamenten 1307 och 1344 och de därur omsider framkomna Statutes of Provisors och Premunire (25 och 27 Edw. III) samt i anslutning till dem senare antagna lagar sökte den engelska statsmakten värna sig

---

[1] Maitland, 51—53; den framställda anmärkningen synes mig — delvis åtminstone — drabba äfven det nyaste, i många afseenden utmärkta arbetet på området — Hallers *Papsttum und Kirchenreform*.

[2] Nys, 29—31 (»Rex Hispaniæ est monarcha et totum continens in suo regno»).

[3] »Regnum Angliæ ab omni subjectione imperii esse liberrimum.»

och de engelska stiften mot inströmningen af främmande andlige och främmande rättskipning och genom sin vägran år 1366 att vidare erlägga länsafgiften till kurian att utplåna spåren af konung Johans eftergiftspolitik halftannat århundrade tidigare. Det är i självfva verket under 1300-talet och i stort sedt mycket mot den engelska hierarkiens egna önskningar grundvalen lades för den nationalkyrka, som under Henrik VIII stod fullfärdig[1].

I Frankrike inföll vid öfvergången mellan det trettonde och det fjortonde århundradet brytningen mellan Bonifatius VIII och Filip den sköne, enligt HALLERS uppfattning tillkommen under inflytande af den något tidigare konflikten mellan kurian och Edvard I i England. Ehuru påfvestolens kamp med Frankrike som bekant slutade med Filips fullständiga seger, blef dock under 1300-talet, såsom Haller påpekar, den franska kyrkan mera beroende af påfvedömet än något annat lands[2]. I självfva verket är denna äfven af MAITLAND påpekade papalistiska karaktär hos den franska kyrkopolitiken under 1300-talet mera skenbar än verklig; i realiteten betyder den blott, att någon politisk motsättning mellan påfvedömet och det franska kungadömet icke förefanns; genom påfvarne nådde Frankrikes konungar tvärtom säkrast sina politiska och kyrkopolitiska syften.

Med hänsyn till Tyska kejsardömet togo sig förut antydda sträfvanden från statsmaktens sida uttryck såväl i de man kan väl säga officiösa kyrkopolitiska stridsskrifter, som — visserligen universella till sin innebörd och mest under inflytande af franskt tankelif — framkommo under Ludvig Bayrarens konflikt med kurian, som ej mindre i kurföreningen i Rense, hvars grundsatser, ehuru efter några år återkallade, ånyo och slutgiltigt kodificerades i Gyllene bullan af 1356 och bildade ett led i den nationalisering af det tysk-romerska kejsardömet, som utmärker 1300- och 1400-talen[3].

Med utgångspunkt i den riktning utvecklingen under 1400-talet alltmera tog och under påverkan af de moderna nationalitetsidéerna har historieuppfattningen med hänsyn till kyrkans förhållande gentemot nationalstaternas begynnande konsolidering under 1300-talet varit blott alltför benägen att öfverskatta de nationella och separatistiska riktningarna inom dess egna

---

[1] CREIGHTON, I, 115, 116; GNEIST, 400, 403, 404; HALLER, *a. a.*, I, 135, 375—465; STUBBS, II, 410, 485, 486; III, 314, 551.

[2] HALLER, *a. a.*, I, 205.

[3] LINDNER, I, 444; II, 48—60; SCHRÖDER, 475.

leder. Denna uppfattning har man stödt dels på sådana strömningar i tidens kyrkliga lif som den tyska mystiken, den wiclifska rörelsen i England samt husitismen och dess föregångare i Böhmen, dels på företeelser sådana som den engelska kyrkopolitiken under 1300-talet, hvilka vid närmare betraktande mindre belysa förhållandet mellan kyrkan som helhet och dess förgreningar i de olika länderna än förhållandet mellan kyrkan och det världsliga samhället. Oviljan mot kurian och särskildt mot dess befordringssystem må äfven inom hierarkiens egna leder ha varit stor; i flertalet fall har den säkerligen mindre berott på känsla för en nationell kyrkas heder och intressen än på individens afgjorda motvilja mot att se andra föredragna framför sig; hvarmed icke skall förnekas, att t. ex. i England närmast med anledning af kriget mot Frankrike äfven nationella synpunkter i dessa förhållanden spelat in[1]. Mera ingående och från förutfattade meningar fria undersökningar öfver problemet — säkerligen ett af den medeltida historieskrifningens svåraste — saknas, så vidt jag känner, utom för Englands vidkommande. I en af skarpsinne i analysen och klarhet och åskådlighet i framställningen lika lysande undersökning har den berömde rättshistorikern MAITLAND gentemot den gamla åsiktens förnämste målsman, STUBBS[2], fullt öfvertygande uppvisat ej mindre den sammanblandning af olika synpunkter, hvartill den traditionella uppfattningen på detta område gjort sig skyldig[3], än ock huru svagt i själfva verket de nationella sträfvandena, arbetet på oafhängighet af Rom under 1300- och början af 1400-talet gjort sig gällande inom den engelska hierarkiens egna leder[4]. Ännu vid tiden omkring år 1430, då likväl inom stora områden lagstiftningen för kyrkan i dess helhet börjat ersättas genom med hänsyn till de särskilda ländernas kyrkor afslutna konkordat och då de konsiliära teorierna inom kristenheten sutto i högsätet, ha de engelska kanonisterna utan minsta tvekan erkänt påfvarnes kyrkliga lagstiftningsmakt i dess vidaste utsträckning och tillämpat de ur den påfliga maktfullkomligheten framgående dekreten i deras mest tillspetsade form[5].

---

[1] LOSERTH, 343.

[2] *Eccl. Courts Commission*, 1883, I, 24.

[3] MAITLAND, 53. »It would seem, then, that, after all, we have been misunderstanding our guide. He has been thinking of one thing, we of another; he of the extent of the field, we of the course of agriculture; he of the state, we of the church.»

[4] Se särskildt uppsatsen om William Lyndwood (MAITLAND, 1—50).

[5] MAITLAND, 14, 15.

En efter motsvarande plan utförd undersökning af frågan med hänsyn till andra länder skulle tvifvelsutan gifva vid handen, att man äfven där hittills — naturligt nog för öfrigt — varit blott alltför böjd att underskatta den kraft, hvarmed de gamla kyrkliga enhetstankarna ännu på 1300-talet gjorde sig gällande. Antydningar i denna riktning finnas hos Maitland och Haller för det lands vidkommande, inom hvars kyrka de nationella riktningarna tidigast och starkast gjorde sig gällande, nämligen Frankrike[1]. Men å andra sidan kan man ej undgå att finna, att genom ständerstaternas fortgående konsolidering, genom den wiclifska rörelsen i England, genom husitismen och äldre besläktade rörelser i Böhmen, genom de tyska mystikernas homiletiska och litterära verksamhet liksom ock indirekt genom intressegemenskapen mellan Avignonkurian och det franska konungadömet förutsättningarna skapades för den kyrkopolitiska utveckling inom olika länder, som tog sig uttryck i statshandlingar sådana som Pragkompaktaterna (1433), den pragmatiska sanktionen i Bourges (1438) och Wienkonkordatet (1448), med andra ord för den mer eller mindre genomförda nationalisering af kyrkan i de olika staterna, som utgör ett af den nya tidens särmärken. Sannolikt har den roll, birgittinerna genom sin litterära och vetenskapliga verksamhet i detta afseende — visserligen oafsiktligt — spelat för de nordiska kyrkorna, varit högst betydande, ehuru den ej gjorts till föremål för undersökning och kanske äfven på grund af materialets torftighet i enskildheterna undandrager sig vår kunskap. Men det är ingen tillfällighet, att det var en birgittinmunk — sedermera biskopen Petrus Magni — som till Sverige bragte första budet om de reformatoriska rörelserna i utlandet.

Men kampen mellan påfvemakt och kejsarmakt medförde ej blott en upplösning af medeltidens kyrkliga och politiska system öfver hufvud, utan öfvade tillika en alldeles direkt inverkan på påfvedömets ställning därigenom att den tvang den påfliga politiken att mot Hohenstauferna söka stöd hos det franska kungadömet, därigenom tidtals bragte den i beroende af detsamma, åstadkom en förfranskning af kurian och så i själfva verket banade väg för den åtminstone mest i ögonen fallande tilldragelsen inom 1300-talets kyrkliga historia: påfvestolens förflyttning till Avignon[2]. Den förändring i kurians

---

[1] Maitland, 85, 86; Haller, *a. a.*, I, 205, 206.

[2] Haller, *a. a.*, I, 23.

ställning, som däraf blef en följd, innebar — mindre säkerligen i verkligheten än för samtidens åskådning — ett uppgifvande af dess traditionellt universella politik, en anslutning till den franska statskonsten, med ett ord — fortfarande med all reservation för det anakronistiska i själfva uttrycket — en nationalisering af den påfliga styrelsen, som för dess anseende och inflytande blef ödesdiger[1]. För tidens människor var påfvedömet med oslitliga band fästadt vid den eviga staden, dess förläggande till hvarje annan ort i och för sig en babylonisk fångenskap. Redan denna kyrkopolitiska uppfattning, en fördom om man så vill, var — oafsedt de personliga brister, som vidlådde flere af Avignonpåfvarne — ensam tillräcklig att för samtid och eftervärld brännmärka dem och framkalla lidelsefulla klagomål öfver påfvedömets och kyrkans förfall. Och dock, personligen voro de män, som i Avignon buro påfvetiaran, säkerligen lika värdiga som de flesta af 1200-talets påfvar och till sitt kall långt mera skickade än 1400-talets. Många af de oförnekliga missbruk, som skarpast skuro samtiden i ögonen, voro nedärfda från tidigare påfvar, dem man vant sig att räkna till kyrkans ypperste. Redan långt före Avignonperioden hade det visat sig, att jurister och finansmän hade lättare att reda sig på Petri stol än helgon. Men ändå torde det knappast kunna förnekas, att för samtiden Avignonperioden framstod och måste framstå såsom ett skede af kyrkligt förfall. Vittnesbörden därom äro för talrika och enstämmiga för att kunna jäfvas. Missförhållandena inom påfvestyrelsen, som alltid funnits, men förut antingen varit mindre skriande eller trädt i skuggan för institutionens glans i öfrigt, nådde nu en höjd, sådan att man ej längre kunde sluta ögonen för dem, ej längre ville det, då de idéer, som förut burit upp den påfliga politiken, började förlora sin makt öfver sinnena. Kritiken, en gång väckt till lif, blef utan hejd och återhåll.

Den sårbaraste punkten i Avignonpåfvarnas styrelse var tvifvelsutan deras finansförvaltning. Visserligen har nyligen från katolskt håll en framstående kännare af den senare medeltidens kyrkohistoria — tvifvelsutan med ett visst fog — uppträdt till försvar för de häcklade påfvarna äfven i detta afseende[2]. Men andra katolska häfdaforskare, hvilkas ultramontanism fyller åtminstone alla billiga anspråk, t. ex. PASTOR[3] i sitt åt påfven

---

[1] Att betrakta Avignonpåfvarna såsom blott och bart franska hofbiskopar är dock öfverdrifvet, se VALOIS, I, VII, VIII; PASTOR, I[3], 71.

[2] FINKE, *Die kirchenpolitischen und kirchlichen Verhältnisse*, 102—112.

[3] I[3], 69, 70.

Leo XIII ägnade verk, medge, att den påfliga kurian under denna tid ej kan fritagas från finansiella åtgärder, som bra mycket ha tycke af utpressningar. Och hur mycket afseende man än fäster vid kurians oförnekliga finansiella svårigheter och den af dem framkallade nödvändigheten att finna mera effektiva beskattningsmetoder, kan man väl knappast förneka, att påfvarna därvidlag slogo in på en väg, som för den kyrkliga förvaltningsordningen och kurians eget anseende blef ödeläggande.

I billighetens namn måste först ett par medgifvanden göras. De gamla påfliga inkomstkällorna började sina: inkomsterna från *Dominium S. Petri* voro obetydliga och osäkra; Peterspenningen liksom länsafgifterna från de till påfvestolen i länsförhållande stående länderna inflöto sällan eller åtminstone oregelbundet; den skattetitel, som förut varit den mest gifvande — korstågstionden — började alltmera öfvergå till ett medel för den världsliga makten att beskatta prästerskapet. Samtidigt ställdes på den påfliga skattkammaren större anspråk än någonsin förr af den hastiga och säkerligen oundgängliga ökningen af den påfliga byråkratien, af kardinalkollegiets stegrade ekonomiska anspråk, som under Nicolaus IV ledde till en uppgörelse, som kostade påfvestolen hälften af dess inkomster, af den dyrbarare och öfverflödigare hofhållningen och framför allt af de oerhörda utgifter, Avignonpåfvarnes tvifvelsutan nödvändiga ingripande i den italienska politiken, enkannerligen de italienska soldhärarnes underhåll, förde med sig [1]. De af Avignonpåfvarna använda beskattningsmetoderna voro till sina grunder inga nyheter; de mest öfverklagade skattetitlarna, servispenningar och annater, hade funnit användning redan före Avignontiden, ehuru tillnärmelsevis ej i samma utsträckning och hvad annaterna vidkommer ej för kurians egen räkning [2]. Man kan sålunda, såsom PASTOR framhåller, säkerligen ej alls i ordets egentliga mening tala om ett särskildt avignonesiskt finanssystem. Men hvad som förut varit enstaka åtgärder för enskilda fall eller grupper af fall, utbildades nu systematiskt till sina yttersta konsekvenser Avignonpåfvarnes skattepolitik är i själfva verket rent fiskalisk.

---

[1] MÜLLER, *KG*, II: 1, 43; HALLER, *a. a.*, I, 135.

[2] Om den påfliga finansförvaltningen vid denna tid se utom WOKERS föråldrade arbete PASTORS och MÜLLERS (*KG*, II: 1, 42—48) orienterande öfversikter samt nyare specialframställningar af GOTTLOB, KIRSCH, BAUMGARTEN. TANGL (*MIÖG*, XIII, 1—75), MÜNTZ (*RQH*, II: 22, 5—44, 378—406) samt senast HALLER, *a. a.*, I, 27 ff.

Tyngdpunkten af den kyrkliga beskattningen lades öfver på ämbetsutnämningarna, och det är just med hänsyn till sin finansiella sida som befordringssystemet[1] bildar en af de tyngsta anklagelsepunkterna mot Avignonpåfvarna. Påfliga *mandata de providendo* med därtill hörande reservationer och exspektanser voro såsom nämndt redan förut inom kyrkan ingen okänd företeelse. Men genom Clemens V:s utsträckning af Clemens IV:s reservationsbulla af 1265 [2] till biskopsstiften [3], genom Johan XXII:s förklaring af termen »*vacare ad curiam*» [4] och genom Clemens VI:s användning af reservationer i enskilda fall utöfver de i reservationsstadgan angifna bestämmelserna nådde de en dittills oanad höjd [5]. De sålunda utnämnda hade sedan att till påfvestolen inbetala en del ($^1/_2$, $^1/_3$) af första årets inkomst *(servitia communia, annatæ)*. Besättandet af ett enda ledigt ämbete gaf därför ofta anledning till en hel rad af förflyttningar, på det kurian skulle få åtnjuta det mesta möjliga i servispenningar och annater [6]. — Äfven på annat sätt sökte man höja kurians inkomster. Det påfliga kansliets afgifter för de otaliga dispenser, absolutioner, exemtioner, privilegier o. d., som dagligen utgingo från kurian, höjdes genom Johan XXII:s nya taxa [7]. De hade förut betraktats och beräknats såsom ersättning för kanslitjänstemännens arbete; hädanefter utgjorde de en skattetitel, närmast liknande vår tids stämpelskatter. Det förändrade befordringssystemet med sina *mandata de providendo*, reservationer och exspektanser medförde nya slag af påfliga förfoganden och därigenom nya slag af afgifter till kansliet [8]. Äfven andra inkomstkällor utnyttjades: så förbehöllos för kurian aflidna bisko-

---

[1] Se de hos GIESELER (II: 3, 109 ff.) anförda citaten. Om frågan i dess helhet se HINSCHIUS, III, 113 ff.

[2] C. 2 de præb. in VIto III, 4. Den berör blott "*ecclesias, personatus, dignitates et beneficia*".

[3] C. 3 de præb. in Extrav. Com. III, 2.

[4] C. 4 de elect. in Extrav. Com. I, 3. Under detta begrepp föllo alla ämbeten, som blefvo lediga genom en från påfvestolen utgången deposition, privation, befordran, förflyttning, konsekration eller benediktion af dittillsvarande innehafvaren, genom kasserandet af ett val, ogillandet af en postulation eller genom afsägelse. Lagstiftningen rörande reservationerna fick sin sammanfattning i Benedikt XII:s konstitution "*Ad regimen*" (C. 13 de præb. in Extrav. Com. III, 2).

[5] HALLER, *a. a.*, I, 126 n. 3 mot HINSCHIUS, III, 132.

[6] MÜLLER, *KG*, II: 1, 44, 45.

[7] TANGL, 16.

[8] TANGL, 20, 21.

pars kvarlåtenskap *(spolia)* och inkomsterna från kyrkliga ämbeten under ledighetstiden *(fructus medii temporis)*; i sin stränghet genomfördes denna *jus deportus* af Johan XXII [1].

De summor, som på detta sätt inflöto, voro visserligen ej obetydliga, ehuru de gamla sagolika uppgifterna i den moderna forskningens klarare ljus högst väsentligen smultit ihop. Några siffror torde vara belysande nog. De påfliga kollektorierna i Tyskland 1309—79 inbragte i rundt tal 280,000 guldfloriner, hvilket med hänsyn till myntvärdets fall enligt Müntz's dock ej alltför säkra beräkning skulle motsvara inemot 17 mill. frcs [2]. Från Danmark inflöto under motsvarande tidsrum 12,000 guldfloriner, hvartill i servispenningar under samma tid kommo ytterligare omkring 35,000 guldfloriner [3]. Om kurians finansiella förmåga kan man döma, när man vet, att Clemens V förmådde låna sammanlagdt 320,000 guldfloriner till konungarne i Frankrike och England, att samma påfve i sitt testamente (1312) förfogade öfver 814,000 guldfloriner (omkr. 48 mill. frcs.) samt att han slutligen vid sin död två år senare efterlämnat öfver en mill. guldfloriner (60 mill. frcs.). Hans efterträdare Johan XXII efterlämnade trots sin så mycket utskrikna girighet vid sin död dock endast 700,000 guldfloriner [4]. Clemens VI och hans broder grefven af Beaufort lånade åt konung Filip och konung Johan tillsammans 3,517,000 guldfloriner [5]. MÜNTZ beräknar, att under Avignontiden påfvestolens inkomster satt innehafvaren i stånd att årligen afsätta omkring 100,000 guldfloriner, så framt ej oförutsedda utgifter t. ex. för krigsrustningar tillkommo [6]. Dessa siffror förefalla och voro tvifvelsutan ock ganska betydande. Men i alla fall bör dock erkännas, att de från de olika länderna influtna summorna, så vidt de med hjälp af det förhandenvarande källmaterialet kunna fastställas, knappast kunna kallas höga i förhållande till de skattedragandes, prästerskapets, prestationsför-

---

[1] MÜLLER, *KG*, II: 1, 45; PHILLIPS, V, 560—567.

[2] KIRSCH, *Die Päpstlichen Kollektorien*, LXX.

[3] MOLTESEN, *Avignonske Paver*, 201. För Sveriges vidkommande saknas beräkningar, ehuru ett rikt material föreligger i *Karlssons afskrifter*, i *Diplomatarium Suecanum* samt i MUNCHS *Pavelige Nuntiers Regnskabsbøger*.

[4] EHRLE i *ALKG*, V, 123, 126, 146; SÄGMÜLLER (*HJGG*, XVIII, 37—57) beräknar den till 775,000 guldfl.

[5] FAUCON i *BEC*, XL, 571.

[6] *RQH*, II: 22, 13—21. Äfven kardinalerna samlade i motsvarande grad betydande rikedomar; Hugues Rogier för att ta ett exempel efterlämnade vid sin död omkring 175,000 guldfloriner.

måga. I själfva verket torde det ock mindre ha varit skatternas höjd än de titlar, hvarunder de utgingo, som väckte anstöt.

Det påfliga skattesystemets hufvudfel var, att det i följd af sin grundprincip saknade och måste sakna regelmässighet och likformighet i tillämpningen; skatterna anknötos till förhållanden, som inträdde med oregelmässiga mellanrum och på förhand voro omöjliga att beräkna. Ett stift, där genom dödsfall täta biskopsbyten förekommit, fick sina finanser i oordning för långliga tider[1]. Ett annat fel, som dock ej låg i systemets natur, var att genom samverkan mellan kurian och de högre prelaterna skatternas erläggande i sista hand vältrades öfver på den minst bärkraftiga, lägre delen af prästerskapet[2]. Ödesdiger blef ock skatteväsendets nära förknippande med befordringssystemet därigenom, att den å ena sidan åstadkom en upplösning af den kyrkliga förvaltningen, å andra sidan ofta råkade i strid med den världsliga maktens anspråk och intresse i de olika länderna. De kyrkliga ämbetena betraktades i främsta rummet såsom inkomstkällor, anförtroddes åt de styrandes vänner och fränder, ofta okunniga i det lands språk, hvars befolkning de skulle vägleda[3], utan skyldighet att verkligen tjänstgöra *(commendæ)*, införlifvades med kyrkliga institutioner för att öka dessas inkomster (inkorporationer) eller sammanslogos för att bilda nya, indräktigare tjänster. Genom systemet uppammades också den hejdlösaste jakt efter ämbeten. Biskopar, abboter, andlige af alla slag och grader lämnade sina stift och församlingar för att i stället vid kurian falka efter indräktiga sysslor[4]. Kurian blef, för att begagna VOIGTS uttryck, den

[1] Enligt WOKER (sid. 17) fick på 1400-talet ärkestiftet Mainz under en mansålder sju gånger erlägga 25,000 gulden.

[2] MÜLLER, *KG*, II: 1, 46.

[3] WOKER, 31; CAPES, 55.

[4] ALVARUS PELAGIUS, *De planctu ecclesiæ*, II, art. 15. »Non teneat (scil. papa.) sine causa necessaria in curia sua nec permittat episcopos et abbates et alios prelatos venatores et ambitiosos suas ecclesias deserentes». Om affattningsåret för skriften se II, art. 93, där författaren meddelar, att han påbörjat boken 1331, afslutat den 1332 samt åren 1335 och 1340 underkastat den en öfverarbetning. (GIERKE, *Johannes Althusius,* 55 emot RIEZLER, 283). I afseende på författarens allmänna trovärdighet som historisk källa må framhållas, å ena sidan att han som gammal tjänsteman vid kurian *(penitentiarius)* måste ha känt tillståndet i Avignon särdeles väl, å andra sidan att han efter allt att döma varit anhängare af minoriternas fromhetsideal och således haft tämligen ytterligt gående åsikter om kyrkans förhållande till denna världen. PASTOR, I[8], 70; MOLTESEN, *a. a.,* 3; FINKE, *a. a.*, 62.

stora prebendebörsen, och bland Avignons ämbetsjägare var Petrarca hvarken den minst ihärdige eller den minst framgångsrike[1]. Anstöt väckte ock de höga afgifter, som till kansliet måste erläggas för alla utslag af den påfliga regeringsviljan, inom hvilket område de än månde falla. Utan kontant erkänsla hade man intet att vänta af Avignonkansliet. Alla slag af ynnestbevisningar — andliga såväl som världsliga — likaväl som invigningar och likartade kyrkliga handlingar måste enligt samtidens uppfattning köpas för penningar. Härtill kom äfven, att den påfliga finansförvaltningen synes ha varit allt annat än fri från korruption. Utom och öfver de fastställda taxorna togo de påfliga tjänstemännen lön för sina tjänster. Alvaro Pelayo hade en alltför stor erfarenhet af den romerska kurian, för att man härvidlag skulle kunna jäfva hans vittnesbörd[2].

Äfven det sedliga tillståndet inom påfvehofvet lämnade nog åtskilligt öfrigt att önska, om man också ej känner sig böjd för att gå i god för sanningen af allt hvad Petrarca har att förtälja[3]. Staden Avignon undgick ej det öde, som plägar drabba småstäder, som hastigt växa upp till storhet. Slödder af olika samhällslager ditströmmade från kristenhetens alla kanter; Avignon blef lycksökarnes, penningmännens och de nöjeslystnas stad.

Om nu, såsom af det ofvannämnda väl torde framgå, tillståndet inom kyrkan i verkligheten i många afseenden varit betänkligt nog, så framstod det ännu mycket värre i skildringar af samtida kyrkliga reformvänner och politiska skribenter och inom den folkliga mytbildningen. Och gängse åskådningar af politiska förhållanden, de må aldrig så mycket sakna grund i verkligheten, blifva ofta politiska faktorer af större betydenhet än förhållandena, sådana de i verkligheten äro. Några citat

---

[1] I, 104—109.

[2] ALVARIUS PELAGIUS, II, art. 7: »Ordinaciones in ecclesia prout communiter auro emuntur et auro venduntur». Ib., art. 15: »Corrigat (papa) pretia immoderata, que accipiuntur pro bulla, pro scriptura literarum. Hodie sic immoderata salaria pro literis et aliis accipiuntur in curia, quod per indirectum gracie spirituales et beneficiales venduntur. — Cohibeat papa officiales a pessima non dico consuetudine, sed corruptela, que est in curia, quod a consecrandis accipiunt equum et bacciuilia in quibus lavantur aurea vel argentea et pannos et alia, quæ oportet soluere ad consecrandum.»

[3] PETRARCA, *De rebus sen.* X, 2 (»qui locus — — non tam propter se, quam propter concursantes et coactas ibi concretasque totius orbis sordes ac nequitias multis atque ante alios mihi pessimus omnium visus est»).

från samtida berättelser kunna vara belysande nog för den allmänna uppfattningen på Birgittas tid.

Tyska stadskrönikor veta förtälja, att Johan XXII bland vänner och släktingar utdelade den penninggärd, han insamlat för krigståg till det heliga landet. De berätta med en ton af undertryckt förbittring om tiondeinsamlingar, annater och servispenningar, som tryckte stiften. De tala om Clemens VI, som trotsande all anständighet, fritt och öppet höll älskarinnor, som var girig efter ära och gods och satte sina vänners fördelar högre än det allmänna bästa, som hushållade så, att från alla land fattiga och rika, djäknar och klerker, kommo till Avignon att förvärfva vedermälen af hans nåd, hvilket förr ej varit vanligt [1].

I bjärt motsats mot statskrönikornas mera jordbundna anmärkningar mot påfvestyrelsen, anmärkningar, som ibland onekligen smaka mindre af nitälskande harm öfver en förvänd tidsriktning än af skandalhunger eller kälkborgerlig förargelse öfver att pänningar slösades på så improduktiva företag som påfvarnas italienska politik eller praktbyggnader i Avignon, stå den af det fransiskanska reformprogrammet påverkade kyrklige reformvännen och ultramontane idealisten Alvaro Pelayos verop öfver tidens ondska och kyrkans förfall, hans flammande invektiver mot dess förvärldsligade styresmän. »Vargar härska i kyrkan; de nära sig af blod; allas själar ha sin varelse i blod. Herdarna öfvergifva sina församlingar och draga ingen omsorg om fåren; de bry sig blott om att klippa, mjölka och slakta dem och vårda sig ej om att deras hjordar sönderrifvas af djäflarna.» På ett annat ställe heter det: »Ödmjukhet länder bland påfvehofvets män till vanära, så att man oftare finner dem, som vilja vara ödmjuka, än dem som vilja synas så. Gudsfruktan afvisas såsom dårskap och enfald. Den betänksamme och samvetsömme hånas som en hycklare. Den som älskar lugnet och vill fördjupa sig i sig själf, föraktas såsom oduglig. Ingen fattig får i dessa dagar tillträde till påfven; han ropar och ingen hör honom, emedan han intet har att gifva i betalning» [2].

Ännu mera ljungande, men med en ihåligare klang af humanistisk retorik är det anatema, som Petrarca utslungar mot påfvarna i Avignon. Oftast ha hans utfall, trots latinets oför-

---

[1] *Chroniken der deutschen Städte*, IV, 306; VII, 189; IX, 583, 585, 586.

[2] *De planctu ecclesiæ*, II, art. 7, 8, 15, 48; mörka skildringar finnas äfven i art. 28 och 49.

nekligen större elegans, mindre tyngd än Alvaro Pelayos på grund af sitt mera opposionellt publicistiska tycke. Hårresande är den teckning han uppdrager af Avignonhofvet. Sanningen är där vanvett, återhållsamheten bondskhet, blygsamheten den största skam, men tygellöshet i synden frigjordhet och storsinne. Ju mera besudladt, dess anseddare är lifvet; ju flera brott, dess mera ära. Ett godt namn är där mindre värdt än smuts och ryktet den billigaste af handelsvaror. Allt godt mister man där, först och främst friheten och så efter hvartannat lugn, glädje, hopp, tro, kärlek. Förhoppningen om ett tillkommande lif är där en saga, berättelserna om Hades hjärnspöken, köttets uppståndelse, världens undergång, Kristi ankomst till domen dikter utan verklighet. Om Judas, heter det på ett annat ställe, komme dit med sina trettio silfverpenningar, skulle han blifva mottagen, men Kristus, som intet ägde, afvisas vid porten. Den sedliga harmen hos en af forntidens profeter kunde icke vara större[1].

En liknande syn på kyrkans ställning tager sig äfven uttryck inom den högre hierarkiens egna leder. I en predikan, som Nicolas Oresme, biskop af Lisieux, år 1363 höll inför påfven och kardinalerna, dundrade han mot kyrkan, skökan, som sålt sig för penningar, hvars skam Gud skulle röja för all världen[2]. Om något skulle bevisa, att Avignonpåfvarna i allmänhet voro män öfver det vanliga måttet, skulle det väl vara den man kan nästan säga leende likgiltighet, hvarmed de buro de samtida predikanternas ursinnigaste angrepp.

Det föregående må om kyrkans verkliga tillstånd bevisa hvad som helst — åtskilligt bevisar det väl — så mycket framgår däraf, att under det fjortonde århundradet hela kristenheten var genomträngd af en djupt rotad öfvertygelse om förfallet inom kyrkan. Och denna mörka syn på det kyrkliga lifvet gällde ej blott dess centrala organer, utan vände sig lika väl

---

[1] *Epistolæ sine titulo* XIX och XX. Jfr äfven XII, där författaren med en förening af biblisk och klassisk erudition kallar Avignon det tredje Babylon och den femte Labyrinten samt gisslar dess omättliga guldtörst (una salutis spes in auro est). I *epistola* XX skildras äfven påfvehofvets sedeslöshet, och där gifves en liten tafla ur det mondäna lifvet i Avignon, — de medspelande äro en kardinal och hans älskarinna — som man skulle tro vara tagen ur Boccacios Decamerone eller Poggios noveller. BARTOLI, VII, 89—91.

[2] DÖLLINGER, *Das Papstthum,* 108, 432. HALLER, *a. a.,* I, 8. Nicolas Oresme är den berömde författaren till *Tractatus de mutatione monetarum.* CUNNINGHAM, II, 82—84.

emot andra institutioner. Icke minst inom klosterväsendets område klagas öfver upplösning och tillbakagång.

Det trettonde århundradet bildar epok i det västerländska klosterväsendets utveckling. Armodsidealets upphöjande till de asketiska sträfvandenas hufvudmål hade gifvit upphof till tiggarordnarna. Dessa utöfvade från början en förnyande och upplifvande inverkan på det kyrkliga lifvet i dess helhet. I de gamla ordnarna hade klosterlifvet — åtminstone från början — varit själfändamål, afskildheten, kontemplationen hufvudformen för individens asketiska öfningar. Dessa ordnars insatser till främjande och utvecklande af kulturen — den andliga likaväl som den materiella — voro blott i andra rummet afsedda eller kanske helt oafsedda frukter af deras verksamhet. De nya ordnarna åter arbetade i medveten afsikt att bringa kyrkan både på landet och framför allt i städerna i en närmare beröring med folkets breda lager och gåfvo klosterväsendet i dess helhet en riktning åt kristlig kärleksverksamhet, som på detsamma öfvade ett pånyttfödande inflytande. En god utgångspunkt för sin verksamhet bland folket fingo de alltifrån första stund i fjärde Lateransynodens föreskrift om hvarje kristens plikt att årligen bikta sig, ett påbud, som utan mendikanternas bistånd varit helt outförbart. Genom sin verksamhet som biktfäder och predikanter utöfvade fransiskaner och dominikaner öfver massorna ett inflytande, som ej öfverträffas af vår tids mest uppburna politiska agitatorers.

Så mycket mera betydelse fick det därför, att från en annan synpunkt sedt mendikanterna utöfvat ett upplösande inflytande både på det kyrkliga lifvet i dess helhet och framför allt på klosterväsendet, däri infört åtskilligt, som framkallat en sjuklig stegring och snedvridning af det medeltida fromhetslifvet. Mendikanternas prediko-, bikt- och aflösningsprivilegier hotade hela den gamla parochialorganisationen med upplösning och skapade därigenom en motsättning mellan tiggarordnarna och det sekulära prästerskapet, som genomgår hela den senare medeltidens historia. Mot slutet af 1200- och början af 1300-talet framträdde inom fransiskanorden — med utgångspunkt i stiftarens ursprungliga princip, det apostoliska armodet — ytterliggående riktningar (spiritualer, fraticelli), som snart vände sig mot all häfdvunnen kyrklig ordning. Om det fransiskanska armodsidealet uppflammade en strid, som ej blott skakade orden i dess grundvalar, utan hotade kyrkan med en ny schism och på

ett i mer än ett afseende betecknande sätt inväfde sig i kejsardömets sista stora konflikt med påfvedömet under Ludvig af Bayern[1]. Men äfven på det rent religiösa området spåras samma upplösande inverkan. Andaktsöfningarna antogo en allt mera mystiskt glödande och sjuklig form, askesen uppdrefs ej sällan till en verklig självplågeriets virtuositet. Som ett utslag af denna riktning af fromhetslifvet stå de efter Franciscus' tid ej alltför ovanliga stigmatisationerna; tvenne af Birgittas berömdaste samtida, Katarina af Siena och Margareta Ebnerin, omtalas såsom stigmatiserade. I stort sedt kunna de öfverspända och subjektivistiskt sjukliga yttringar af religiöst lif, som på många håll kännetecknade den senare medeltiden, sägas antingen uppträda inom självfva tiggarordnarna eller — i flertalet fall åtminstone — vara frukten af den man kan väl säga upphetsande inverkan, som de — och särskildt gäller detta fransiskanerna och de i förbindelse med dem stående botbrödraskapen — utöfvade på massorna[2]. All denna öfverdrifna och sjukligt asketiska fromhet skapade tillika inom tiggarordnarna ett andligt högmod, hvaröfver de kyrkliga reformvännerna från schismens tid högljudt klaga; för deras uppfattning stodo mendikanterna som sin tids fariséer[3].

Under inflytande från fransiskanerna framträdde ock — första gången på 1200-talet — flagellanterna[4]; deras uppträdande betecknade den öfverdrifna asketismens spridning till och herravälde bland massorna. Först uppträdde de i öfre och mellersta Italien under det allmänna botåret 1260, och deras framträdande kan säkert återföras till inverkan från fransiskanerna och genom dem indirekt från Joachims af Floris profetior, som till nämnda år förlade inträdandet af den tredje världsperioden: andens rike[5]. Senare bildades organiserade brödraskap *(sodalitates disciplinantium seu flagellantium)*, som under den följande tiden höllo rörelsen vid lif. Allmänna tåg af flagellanter förekomma dock ej ånyo förrän under de stora pest- och hungeråren 1348—50 — samtidigt alltså med Birgittas färd till den

[1] RIEZLER, 59—74.

[2] ZÖCKLER, 518—528.

[3] NICOLAS DE CLAMANGES (jfr BESS i *PRE*[3], IV, 138—142), *De ruina ecclesiæ*, 33—35 (V. D. HARDT, I: 2, 34 ff.).

[4] DÖLLINGER, *Kl. Schriften*, 511, 519 ff.; LECHNER i *HJGG*, V, 437—462; MOLL-ZUPPKE, II, 428—433; RÖHRICHT i *ZKG*, I, 313 ff.; ZÖCKLER, 528—538.

[5] GEBHART, 49—82.

eviga staden — men denna gång utan direkt inverkan från fransiskanerna. Trots Clemens VI:s uttryckliga förbud spred sig denna gång rörelsen öfver hela det mellersta och norra Europa.

Om alltså de nya hufvudriktningarna inom det västerländska klosterväsendet, som på 1200-talet tillfört detsamma nytt lif, till självfva sitt innersta väsen inneburo något revolutionärt, något mot den historiskt gifna kyrkliga ordningen stridande, således ett upplösningens frö, så spordes å andra sidan äfven inom de gamla, på non-mendikantiska grundvalar byggda ordnarna bestämda tecken till upplösning. En hufvudorsak till de äldre ordnarnas — jag tänker särskildt på cistercienserna — förfall är att söka däri, att deras ekonomiska organisation ej längre var tidsenlig[1]. Under en tid, då naturahushållningen ännu ej i afsevärdare grad börjat undanträngas af penninghushållningen, hade till en början klostren, särskildt cisterciensordens, både inom jordbrukets och inom det högre handtverkets områden haft ledningen. Men på 1200-talet blef förhållandet ett annat. De uppväxande städerna började inom de högre handtverken öfverflygla klostren; den odlingsbara jorden var redan tagen i besittning och skiftad. På grund af bristande förmåga eller vilja uppgaf man den hittills strängt fasthållna principen att med klostrens egna arbetskrafter och för deras egen räkning bruka deras jord, hvilket tvifvelsutan skulle gifvit den största afkastningen, och öfvergick till ett förpaktningssystem, som i längden betydde jordägarnes exploatering till förmån för arrendatorerna[2]. Klostrens inkomster sjönko, för sitt bestånd tvungos de att sälja en del af sina gods[3]. Trots detta förmådde de ej längre underhålla det gamla antalet munkar. Efter 1337 minskas i cisterciensorden antalet inträdande och peståret 1349 bortryckte många af dess medlemmar[4]. LAMPRECHT meddelar i afseende på klosterbefolkningens aftagande rätt belysande siffror från några benediktinkloster i Rhentrakterna. Prüm hade på 900-talet 186 munkar, år 1361 blott 16, Echternach på 800-talet

[1] INAMA-STERNEGG, III: 1, 162—167; LAMPRECHT, I: 2, 845—849; MÜLLER, *KG*, II: 1, 120; UHLHORN i *ZKG*, XIV, 361—364; WINTER, III, 1 ff. Den i texten gifna framställningen gäller närmast de tyska klostren, som ju ock från det föreliggande ämnets synpunkt ha det största intresset.

[2] WINTER, III, 29, 30; CAPES, 81, 82.

[3] WINTER, III, 21. Cisterciensordens generalkapitelsbeslut 1350 återspeglar de bekymmer, man inom orden själf hyst öfver det ekonomiska förfallet.

[4] WINTER, III, 2.

40, år 1361 blott 7; för Maximinklostret vid Trier äro motsvarande siffror 70 och 25. Nunneklostren synas i detta afseende ha intagit en annan ställning. I det af Lamprecht undersökta området (Rhentrakterna) kan man i nunneklostrens invånarantal under den senare medeltiden snarast spåra en stegring. För så vidt denna iakttagelse har allmän giltighet — en sak, hvarom jag afstår från att yttra mig — står företeelsen tvifvelsutan i samband med den under medeltidens senare skede i följd af de allmänna ekonomiska förhållandena framträdande kvinnofrågan[1]. Jag understryker denna synpunkt, till hvilken jag i det följande skall återkomma, då den för birgittinernas framgångar säkerligen ej varit helt utan betydelse. Det anmärkta förhållandet undgick ej samtidens uppmärksamhet. Samtida berättelser vimla af klagomål öfver klostrens ekonomiska betryck och de världslige stores utsugningar och öfvergrepp[2]. Så klagas i en rapport till påfven 1370 från ett af kurians finansiella ombud i Tyskland bittert öfver klostrens dåliga ekonomiska ställning, särskildt öfver den betungande gästningsplikten[3]. »Ty se», säger Nicolas de Clamanges i sin förut anförda skrift *De ruina ecclesiæ*, »alla klosters inkomster äro så förminskade, att där hundra människor förr plägade lefva, där kunna nu knappt tio med svårighet lifnära sig. Vi se allt störta samman, allt jämnas med jorden, tillgångarna räcka ej ens att hindra de gamla byggnaderna att falla i ruiner»[4]. På några håll måste nunnorna, berättar Theodor Vrie, på grund af fattigdom och brist lämna sina kloster och köpa männens gunst för att få något att lefva af[5].

Detta leder oss öfver till en annan sida af de dåtida klosterinstitutionernas förfall, som med den ekonomiska tillbakagången står i växelverkan: det sedliga förfallet, den slappnande

---

[1] BÜCHER, *Die Frauenfrage im Mittelalter.*

[2] *AÖGQ*, II, 422.

[3] *ZKG*, II, 616, 617.

[4] *De ruina ecclesiæ* XXXII (V. D. HARDT, I: 2, 34): »Ecce, omnium cenobiorum uberrimos olim fructus ita hodie attenuatos cernimus, ut unde centum homines vivere solebant, vix decem nunc egerrime vivant. Videmus omnia labi, omniaque solo æquari, non suppetente copia, qua saltem antiqua ædificia a ruinæ defendantur injuria.»

[5] »Unde compelluntur — — moniales præ inopia et præ penuria septa exire monasterii, virorum mercando favorem, ut habeant, unde sustententur.» THEODERICUS VRIE: *Historia concilii Constantiensis, Dist V* (V. D. HARDT, I: 1, 74). Jfr FINKE i *HJGG*, VIII, 455—465.

klostertukten. Dock må man vid läsningen af de samtida kyrkliga reformvännernas skildringar af klosterlifvets sedliga skuggsidor städse ha i minne deras bristande opartiskhet, det sekulära prästerskapets, framför allt Parisuniversitetets hat särskildt mot tiggarordnarna, samt reformifrares naturliga taktik att förbigå alla ljusare sidor för att dess starkare understryka alla fel och brister. De samtida officiella eller officiösa berättelserna lämna i sanning alldeles för god hemul för en hård dom öfver tidens klosterlefverne, för att man skulle behöfva mottaga samtida pamflettisters uppgifter annat än med vederbörlig kritik[1]. Nicolas de Clamanges ger af de franska munkarna en vederstygglig bild: de äro, säger han, trilska, giriga, världsliga, därtill hala, tuktlösa och lösaktiga. »Om nunnorna» fortsätter han, »förbjudes jag af blygsamheten att tala för att ej behöfva syssla med ej en skara åt Gud invigda jungfrur, utan snarare med en samling skökor, med kurtisaners list och fräckhet, med otukt och blodskam. Ty hvad äro väl i självfva verket våra dagars nunnekloster, ej Guds helgedomar, utan tillflyktsorter, där lättsinniga och tuktlösa ynglingar kunna tillfredsställa sina lidelser. Att låta en flicka taga slöjan är därför detsamma som att göra henne till en sköka»[2]. I sin skrift *Nemus Unionis* meddelar Didrik af Nieheim en påfvebulla af d. $^{15}/_{5}$ 1406, hvari gifves en lika objektiv som intim bild af det familjelif, som fördes inom en mängd nederländska nunnekloster af den helige Benedikts orden[3]. I den förut anförda berättelsen till kurian 1370 förspörjas äfven skarpa klagomål öfver den lossnande klostertukten, särskildt bland nunnorna af benediktin- och cisterciensordnarna[4]. Äfven sistnämnda ordens generalkapitelsbeslut på 1300-talet afspegla de sedliga missförhållandena inom orden;

[1] Se t. ex. följande bekännelse af Nicolas de Clamanges *(De corrupto statu ecclesie)*: »Itaque, propter multitudinem nequitiæ ita privilegiatæ, de bonis siletur, qui aliis comparati parvo nimis in numero atque momento sunt» samt vidare en af VALOIS (IV, 508, n. 4) anförd *Relatio schismatis quod fuit in Leodio* där det heter: »Sacerdotes reputantur pejores quam sint, quia, per Dei gratiam, multi sunt adhuc boni.»

[2] *De ruina ecclesiæ*, XXXII, XXXVI (V. D. HARDT, I: 2, 34, 38).

[3] Tract. VI, kap. 34 (Ed. 1566, ss. 374—377).

[4] *ZKG*, II, 615, 616. »Portant vestes tam seculares et aurifrisatas, quantum aliqua secularis mulier excogitare sciret. — — Contrahunt matrimonium indifferenter, quando volunt. — — Moniales Cisterciensis ordinis et multe alie habent cameras privatas quasi quelibet suam et ipsa monasteria nunquam sunt de die clausa (utinam de nocte!).»

1338 års inskärpande af straffen mot sedlighetsbrott och 1355 års förbud mot spel och dans vittna nogsamt om den anda, som numera härskade i klostren[1]. Sådana klagomål öfver klosterväsendets förfall gå för öfrigt igen hos alla reformvänliga kyrkliga författare, hos ultramontana skriftställare som Alvaro Pelayo[2] likaväl som hos mystiker sådana som Rulman Merswin[3].

Trots det ekonomiska och sedliga förfallet stod det vetenskapliga och litterära lifvet inom klostrens murar ännu dock jämförelsevis högt[4]. Men ej heller på detta område saknas inom enskilda kloster tecken till ett inbrytande förfall. Från ett sådant bildningens hufvudsäte af gammalt som Monte Cassino berättar Boccaccio, att han själf vid ett besök på stället erfarit, att munkarna plägade skära blad ur klosterbibliotekets böcker för att däraf göra andaktsböcker och amuletter, som de sålde åt den kringboende landtbefolkningen. Man frestas ovillkorligen att fråga: när sådant kunde ske på det färska trädet, hvad skulle då ske på det torra?[5]

Ännu ett par drag återstå i denna konturteckning af 1300-talets kyrkliga lif, så mycket mera nödiga att framhålla, som de i viss mån sammanhänga med eller satts i samband med birgittinernas allmänna ställning och betydelse. Det förut berörda begynnande sönderbrytandet af den medeltida kyrkans universella samfundsordning och de nationella strömningarnas inträngande äfven på det kyrkliga området afspegla sig äfven i själfva språkformen hos den senare medeltidens religiösa och kyrkliga litteratur. Med den tyska mystiken under 1300-talet kommer det tyska språket till heders inom såväl den teologiskt vetenskapliga som den rent uppbyggliga litteraturen, och särskildt en mäster Eckarts skrifter ha varit af den allra största betydelse för den tyska prosans utveckling[6]. Senare framträda liknände företeelser å andra håll. I England gaf den wiclifska rörelsen upphof ej blott till den första fullständiga engelska bibelöfversättningen — sannolikt ett verk af Wiclif och hans lärjungar,

---

[1] WINTER, III, 32, 33, 294, 295, 322, 323.

[2] *De planctu ecclesiæ,* II, art. 45.

[3] I hans traktat *Das buch von den neun Felsen* (i utdrag hos SCHMIDT, *Johannes Tauler,* 216—218); jfr JUNDT, 14, 154—157; PREGER, III, 343, 344.

[4] WINTER, III, 45 ff.

[5] *Benevenuti Imolensis commentarius in Dantis Paradisum,* XXII, v. 74; MURATORI, *Ant. Ital. med. ævi,* I, 1296, anförd hos GIESELER, II: 3, 180.

[6] MÜLLER, *KG,* II: 1, 38; NIELSEN, *KH,* II, 834 ff.; SIEVERS, *ZfdA,* XV, 436.

främst Nicolaus af Hereford — utan också till en hel flod af predikningar och traktater äfvenledes på landets språk[1]. I Böhmen ingick bland husiternas sträfvanden äfven det att inom det religiösa lifvet på bekostnad af latinet gifva modersmålet en helt annan plats än det dittills innehaft[2]. I denna allmäneuropeiska strömning ha birgittinerna också spelat en roll, i de skandinaviska länderna en roll så betydande, att det knappast är någon öfverdrift att säga, att i dessa länder den nationella litteraturens historia under medeltidens sista århundrade till största delen intet annat är än historien om det andliga arbetet i dessa länders birgittinkloster. Men äfven i andra länder, där orden vunnit insteg, i England och Tyskland, har den gifvit upphof till värdefulla bidrag till den uppspirande nationella litteraturen[3].

En annan tidsströmning, som flerstädes gått hand i hand med den nyss omtalade nationaliseringen af den kyrkliga litteraturen, men af rent religiös natur, var framträdandet inom kyrkan af en mera mystisk och subjektiv, mera innerlig, emellanåt om man så vill mera pietistisk riktning, hvilken om den än, såsom Denifle visat, i skolastiken hade sin utgångspunkt, likväl framträdde i mer eller mindre medveten och uttalad motsats så väl emot den skolastiska uppfattningen inom teologien som emot samtidens slentrianmässiga officiella kristendom[4]. — Målsmän för denna riktning finna vi i Schweiz samt i vissa delar af Tyskland och Nederländerna, särskildt träffas de bland Rhenstädernas nunnor och munkar af dominikanorden och inom det samfund, som betecknas med namnet Gudsvännerna. Tillsammans med Alvaro Pelayos verop öfver kyrkan ljödo Taulers och Merswins. Men under det att den förre i en reformerad kyrkoförfattning och kyrkoförvaltning sökte botemedel mot kyrkans fördärf, sågo de båda andra räddningen i det personliga förhållandet till Gud, i individens extatiska uppgående i hans väsende.

---

[1] ten Brink, II, 17, 18, 28—33, 342 ff; Capes, 124—131.

[2] Nielsen, *KH*, II, 886.

[3] Se de tyska öfversättningarna af Birgittas uppenbarelser (*BU*, V, 215—219) och, i England, ett rituellt verk sådant som *The Myroure of oure Ladye*. Särskildt intresse har hvad utgifvaren af sistnämnda arbete i inledningen (sidd. XL—XLVI) meddelar om birgittinernas betydelse för Englands litteratur i detta afseende.

[4] Om mystiken se utom äldre framställningar af Schmidt, Jundt, Preger m. fl. framför allt Denifle i *ALKG*, (II, 417 ff.) samt Delacroix och Müller, *KG*, II: 1, 34 ff.

I hvad mån Birgitta själf varit af den tyska mystiken påverkad — förmodanden i denna riktning ha först på nog lösliga grunder framställts af Hammerich i hans själfulla essay öfver Birgitta[1] — är en fråga, som tillfredsställande kan besvaras först efter en undersökning af Birgittas teologiska ståndpunkt i allmänhet — något, som faller utom ramen för denna undersökning. Några anmärkningar skola i annat sammanhang ägnas åt saken. Här må blott framhållas, att beröringspunkterna synas hvarken många eller betydande; därtill öfvade hennes rättrogna biktfäder säkerligen ett alldeles för stort inflytande öfver henne[2]. Att medeltidens mystiska litteratur — både den äldre, den som representeras af Bernhard af Clairvaux, och den yngre, den som utgått från den s. k. tyska mystiken — varit föremål för studier inom Vadstena kloster och säkerligen inverkat på det andliga lifvet inom dess murar, det framgår af en blick på den religiösa öfversättningslitteraturen i Sverige vid medeltidens slut; bland dess alster finna vi ett arbete sådant som Susos *Horologium æternæ sapientiæ*. Men det centrala i Birgittas åskådning och verk står med den tyska mystiken ej i något samband.

Tidehvarfvets tyska mystiker företrädde — visst ej alltid medvetet — gentemot kyrkans kosmopolitism det nationella, gent emot dess universalism det individuellas kraf, gentemot den officiella kult-, dogm- och författningskristendomen människohjärtats djupaste behof af ett personligt förhållande till Gud. Därför finnes ock tvifvelsutan under 1300-talet den djupaste och varmaste religiositeten hos dessa mystiker, hos Tauler och Rulman Merswin, hos Suso och Margareta Ebnerin, andra att förtiga. Men mystiken, om den ock i vissa hänseenden utgör blomman af samtidens religiösa lif, vittnar dock samtidigt därom, att medeltidens kultur öfverlefvat sig själf, att upplösningen härjade dess kyrkliga system, att kyrkans kristendom ej längre tillfredsställde tidens djupaste behof. Den pekar hän på något öfver och utom den gestaltning af den västerländska kristenhetens religiösa lif, som medeltidens påfvekyrka utformat.

Den protestantiska kyrkohistorieskrifningen har allt sedan Flacii Illyrici dagar[3] velat räkna Birgitta såsom förebådande

---

[1] *A. a.*, 134—137.

[2] Denna fråga har på ett synnerligen skarpsinnigt sätt belysts af Schück i hans inträdestal i Vitterhetsakademien (*VHAAH*, XXXIII).

[3] *Catalogus testium veritatis*, 773.

och vägröjande för den religiösa pånyttfödelse, som kom med det sextonde seklet. Denna uppfattning är en af de ledande synpunkterna i Hammerichs bok[1]. Och dock lider det intet tvifvel, att BRANDT[2] — och hans uppfattning har ytterligare utvecklats af SCHÜCK[3] — har rätt, då han påpekar, att Birgitta, huru skärpt och huru ofta hon uppträdt mot den samtida kyrkans förfall, hur etsande hvasst hon gisslat påfvehofvets världslighet, ljumheten, verkheligheten inom samtidens kristendom, på intet vis är en föregångare till Luther. Hon gör, säger Brandt, snarare intryck af en låga, som än en gång flammar upp, innan den slocknar, än af en morgonrodnad, som bådar soluppgången. Som hon afspeglar sig i sina skrifter och sin stiftelse tillhör hon helt medeltiden, trots hennes blick för många af dess brister och hennes ljungande utfall mot dess sedefördärf. Brandt och Schück söka bevisen för sin uppfattning i hennes egen personlighet, hennes egna skrifter; med lika mycken rätt kunna de sökas i den allmänna religiösa och kulturella utvecklingen och de kyrkliga förhållandena i det land, hvarifrån hon utgått.

Ty vända vi oss ifrån de länder, som af gammalt i Västerlandet utgjorde kulturens hufvudsäten, till Sverige, te sig förhållandena i mycket annorlunda. Man kan knappast finna ett mera i ögonen fallande uttryck för den olika höjd, hvartill utvecklingen hunnit i vårt land och söderut, än det förhållande, att Birgitta († 1373), Wiclif († 1384), Petrarca († 1374) och Boccaccio († 1375) äro samtida. Under det att i Medelhafsländerna, Tyskland och England genom nationalstaternas gradvisa konsolidering, genom städernas uppblomstring och — det gäller hufvudsakligen Italien — genom en ny vetenskaps och därmed en ny lifsåskådnings framväxande den gamla medeltida ordningen genombröts och upplöstes, nådde den i Sverige under förra hälften af 1300-talet sin höjdpunkt utan att ännu ens de första spåren till afmattning eller tillbakagång kunna förmärkas. Om vi nämligen på grundvalen af det knapphändiga källmaterial, som står till vårt förfogande, skulle våga beteckna någon period af Sveriges medeltid såsom en blomstringstid, så skulle det väl vara Folkungarnes tidehvarf, i rundt tal alltså tiden mellan 1200-talets midt och 1300-talets. På det politiska området

[1] *A. a.*, I, 113, 124, 262.
[2] *Kirkeårets Söndags-Evangelier*, XII, XIII.
[3] *SLH*, I, 168, 169.

ligger tidehvarfvets stora gärning däri, att genom en stark konungamakts ingripande det gamla, på federativ grund hvilande svenska samhället aflöstes af ett enhetligt svenskt rike med konungadömet såsom medelpunkt — en utveckling, hvars slutpunkt betecknas af den första landslagen — utan att ännu de tendenser till söndring och upplösning, som utgöra frånsidan af den rika korporativa utvecklingen inom samhället, förmått göra sig gällande.

En liknande nyvaknad utveckling till fasthet och stadga framträder på det kyrkliga området. Först genom Skenninge möte och hvad där beramades, fastslogs såsom ett program, afsedt att förverkligas, men ännu på de flesta områden ej genomfördt, den svenska kyrkans och därmed hela den svenska andliga kulturens delaktiggörande af och införlifvande med den allmänna romerskt kyrkliga. Först med det af Vilhelm af Sabina utfärdade legatstatut, som vanligen går under Skenninge mötesbesluts namn, organiserades — och det visserligen ännu blott på pergamentet — den svenska kyrkan efter allmänt europeiskt mönster; och detta organisationsarbete fyller det närmaste halfseklet[1]. Under det att i det sydliga Europa hierarkien under 1300-talet redan är förvärldsligad, långt förut lärt känna och begagna sin politiska maktställning och därmed i de olika länderna invecklats i strider på lif och död med den världsliga makten, var det, såvidt man af de bevarade urkunderna vågar döma, först under 1200-talets senare hälft, som det svenska prästerskapet så småningom kom till medvetande af sig själft såsom en äfven på det politiska området afskild korporation med vidsträckta, ännu i stort sedt obegagnade maktresurser. Just vid öfvergången mellan det trettonde och det fjortonde seklet finna vi samtidigt med våldsamma strider af samma slag i Frankrike, England och Danmark den första allvarliga konflikten mellan den nyorganiserade hierarkien och den världsliga makten[2]; och under de politiska förvecklingarne mellan konung Birger och hans bröder spela kyrkofurstar sådana som biskop Brynjulf i Skara och biskop Karl i Linköping en betydande roll[3]. Men ännu under 1300-talet kan man ej kalla

---

[1] *SvT*, I, n:r 90, 92; Gummerus, 1.

[2] Jfr min uppsats *Bonifatius VIII och Sverige. Bidrag till Sveriges Medeltidshistoria tillägnade C. G. Malmström. 13.*

[3] Reuterdahl, *SKH*, II: 2, 421, 422, 437.

den svenska hierarkien förvärldsligad eller den hierarkiskt kyrkliga ordningen stadd i upplösning.

Om alltså det sekulära prästerskapet i Sverige under förra hälften af 1300-talet, ehuru medvetet om sin politiska makt, likväl i stort sedt synes oberördt af det oförnekliga kyrkliga förfallet i kulturens hufvudländer, råder, så vidt man på det bevarade, tyvärr ytterst ofullständiga källmaterialet kan grunda ett uttalande, samma förhållande i afseende på det svenska klosterväsendet. I tillgängliga urkunder finnes i själfva verket ej mycket, som jäfvar REUTERDAHLS omdöme, att ingen anledning finnes att antaga, att i de svenska klostren vid denna tid de oseder frodats, som gjorde så många af de sydliga ländernas kloster till yppighetens, okunnighetens, lättjans och lastens hemvist. Fördöljas må emellertid ej, att bevarade upplysningar om tillståndet i johanniternas kloster i Eskilstuna[1] äfvensom de vittnesbörd om förfall inom kloster af den äldsta och förnämligaste af munkordnarna, benediktinernas, som i Danmark och Norge[2] framkomma i slutet af 1300- och början af 1400-talet, onekligen göra forskaren mindre benägen att helt till de svenska klostrens förmån uttolka urkundernas tystnad i detta fall.

Icke heller de kyrkopolitiska idéer, som buro upp de kyrkliga institutionerna, hade i Sverige ännu spelat ut sin roll. Ännu ha de efter allt att döma tillfredsställt de kulturellt sedt högst stående, tankekraftigaste, mest utvecklade af tidens svenskar och de nya revolutionära tankarne hade ännu ej med det svagaste böljeslag nått upp till norden. I stort sedt var i Sverige kyrkans jordmån ännu fruktbar, ännu ej utsugen af de kyrkliga missbrukens ogräs.

Ännu mera på det litterära och vetenskapliga området framstår Folkungatiden såsom en glansperiod. Den medeltida riddarpoesien, i sitt franska hemland liksom äfven i Tyskland redan en tynande diktart, frambragte då hos oss i Eufemiavisorna sina första, friskaste alster, liksom ock den förmodligen från Eufemiavisornas uttolkare utgångna Erikskrönikan beteck-

---

[1] Genom fullmakt af d. $^{15}/_{7}$ 1379 utnämnde johanniternas mästare i Tyskland, Konrad af Brunsberg, tvenne bröder till visitatorer i Eskilstunaklostret, om hvars tillstånd oroande rykten inlupit (»percipimus fratrem Andream Wulf, priorem de domo in Eskilstuna, per fratres eiusdem domus propria auctoritate preter et contra nostri ordinis justiciam fore captum et incarceratum in domo antedicta»). Orig. i *stadsarkivet i Köln;* afskriften benäget meddelad af arkivarien d:r L. WEIBULL.

[2] *KHS,* 3 R, III, 170—185; LANGE, 152, 277 ff.

nar höjdpunkten inom denna under den senare medeltiden så flitigt odlade diktart. Under samma tid inföll ock kodifikationen af landskapslagarna och utarbetades den första för hela riket gemensamma lagbok; samtidigt riktades den politiska litteraturen med en af den svenska medeltidslitteraturens yppersta skrifter. Äfven på den mera fackmässiga vetenskapens område måste säkerligen 1300-talets förra hälft — för att använda ett starkt uttryck — betraktas såsom en lysande tid: då framträdde — före 1300-talets midt — den svenska medeltidens första och så vidt jag känner enda bevarade arbete i kanonisk rätt; då öfversattes bibeln och tydligen äfven andra uppbyggliga böcker till svenska; då verkade den svenska medeltidens ypperste teolog, magister Mathias, kanik i Linköping, säkerligen den ende svensk, som på detta område under medeltiden nådde en europeisk ryktbarhet[1]. Och Sverige trädde tillika under denna tid lifligare än förr i förbindelse med utlandets förnämsta bildningscentra norr om Alperna, med Parisuniversitetet, den medeltida vetenskapens hufvudhärd, och mot århundradets midt med det nygrundade universitetet i Prag. Den ström af europeisk kultur, som från dessa bildningscentra leddes upp till Norden, var för vår medeltida odling af en betydelse, som säkerligen icke kan öfverskattas[2].

Sådan var i korta drag den allmänna ställningen inom kyrkan, den religiösa kulturens tillstånd i det sydliga Europa och i Sverige vid tiden för Birgittas framträdande. I den dåtida odlingens hufvudländer voro påfvens makt och anseende hotade, kyrkan förvärldsligad, klosterväsendet försumpadt, hela den medeltida kulturen vacklande och stadd i upplösning utan att ännu det nya, som höll på att växa fram, hunnit taga fast form. I Sverige stod ännu den medeltida kyrkan och den från densamma utgående odlingen oskadad, stark, i sin fulla glans, då därifrån utgick den enda impuls af europeisk räckvidd, som från Sverige utgått under den senare medeltiden. Men den verkar också utom sitt hemland som en gengångare från en svunnen tid.

---

[1] REUTERDAHL, *SKH,* II: 2, 563—608; SCHÜCK, *SLH,* I, 73—107, 124, 142—149, 153—159; *ISLH,* I, 69—72, 119—123, 159—164; ***Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar,*** 143—150.

[2] Härom se DAAE, ***Matrikler over Nordiske Studerende ved fremmede Universiteter;*** DENIFLE-CHATELAIN, ***Chartularium universitatis Parisiensis*** och ***Auctarium chartularii universitatis Parisiensis;*** ANNERSTEDT, ***Upsala universitets historia,*** I, 5—11; SCHÜCK, *SLH,* I, 80—84, 149—153; *ISLH,* I, 66—69 samt i *KHÅ,* I, 9—78; III, 118—177.

II.

Att den enda insats af mera universell betydelse, som Sverige under den senare medeltiden kom att göra i den västerländska kristenhetens kulturlif, föll inom det religiösa området, kan knappast öfverraska. SCHÜCK har på ett ställe påpekat, att redan Snorre Sturloson funnit den för svenskarna framförallt utmärkande egenskapen i deras religiositet[1]. Och det är en nära nog utsliten sanning, som för öfrigt vinner stöd i hela vår andliga odlings historia, att en afgjord dragning åt religiöst svärmeri alltid utgjort en af de mest framträdande sidorna i svenskarnas lynne. Deras varma och djupa, ej sällan bigotta och fanatiska fromhet hade redan under hednatiden tagit sig uttryck i en tempeltjänst och ett offerväsen af synnerligen hög utveckling; för Saxo och isländarna var Upsala af gammalt ett religiöst centrum i Norden[2]. Efter kristendomens införande leddes denna religiositet in på nya banor. Den gaf sig luft i de täta vallfarter till den heliga grafven och till aposteln Jacobs graf i Compostella, som — och det är i mer än ett afseende betecknande — aflöst de forna härjningstågen. Detta drag hos den svenska folkkaraktären var säkerligen — som Schück påpekat — ej utan samband med den svenska naturen med dess stränga tycke; de milsvida, djupa barrskogarna, de långa mörka kvällarna, älfvarnas brus, ensligheten, enformigheten, allt bidrog att stämma sinnena högtidligt och mystiskt. I sitt religiösa svärmeri är därför Birgitta en sannskyldig dotter ej blott af sin tid, utan ock af sitt folk[3].

På fädernet befryndad med en släkt, som redan gifvit Sverige en rad af dess främste andlige, och utgången från en släkt, inom hvilken fromheten var nedärfd och bl. a. under fyra släktled tagit sig uttryck i pilgrimsfärder till Santiago de Compostella[4], röjde hon redan som barn anlag, som förrådde det religiösa geniet. Men hon hade tillika i blodet — hon betonar det själf — den aristokratiska ärelystnad, som också synes ha varit

[1] *ISLH*, I, 55. [2] *SLH*, I, 25, 43.

[3] Vid den följande teckningen af Birgitta har jag företrädesvis användt SCHÜCKS framställningar (*SLH*, I, 159—170; *ISLH*, I, 84—100), men äfven HAMMERICHS, BINDERS OCH FLAVIGNYS arbeten.

[4] Jfr den af ANNERSTEDT (*SRS*, III: 2, 189) meddelade stamtaflan, hvaraf framgår Birgittas släktskap med den bekanta Uplandsfamiljen Ängel.

ett släktdrag. Dessa medfödda anlag kunde blott ytterligare utvecklas genom de intryck, hon under sitt barndomslif mottog. Ty de strömmade henne tillmötes från föräldrarnes, särskildt moderns efter allt att döma en smula öfverspända fromhet, från den högaristokratiska uppfattning, som under 1300-talet alltmer började göra sig gällande bland de svenska stormansätterna och slutligen reste dem till kamp mot all statlig ordning, från den ärelystnad, som var släkttradition, slutligen väl äfven från den känsla af kvinnans självständiga värde och förmåga, som från hedenhös kan sägas prägla åskådningen hos de germanska folken öfverhufvud. De varsel och spådomar, som enligt samtidas berättelser knöto sig till hennes födelse och väl knappast utan vidare kunna afvisas såsom *vaticinia ex eventu,* och om hvilka hon svårligen kan ha sväfvat fullständigt i okunnighet, bidrogo säkerligen ytterligare att redan från de spädaste åren gifva hennes barnsliga förhoppningars och ärelystnads drömmar deras intensivt religiösa färg. De leddes i samma riktning af hennes uppfostran, där den enda andliga födan utgjordes af helgonlegender. Hennes inneboende ärelystnad, som uppbars af en sällsynt viljestyrka och säkerligen äfven af en ingalunda föraktlig organisatorisk förmåga, inriktades sålunda från början i en exklusivt religiös riktning. Ett tidigt gifte med en man, föga äldre än hon själf och henne underlägsen både i begåfning och viljekraft, främjade ytterligare den utveckling, som redan begynt. Äfven under hennes äktenskap blef hennes själslif utsatt i allt väsentligt för samma inflytanden som förut. Hennes första biktfader, kaniken i Linköping mäster Mathias, det dåtida Sveriges erkändt främsta teolog, utöfvade tvifvelsutan, såsom Schück först af alla moderna forskare med skärpa framhållit[1], ett afgörande inflytande på hennes religiösa lif under denna tid — sedan när, kan tyvärr ej med bestämdhet uppgifvas. Säkerligen har hon åtnjutit hans — och äfven andras — ledning vid sina studier af bibeln, som hon lät öfversätta till svenska[2]. Därvid synes han på grund af sitt eget intresse för saken — han författade en kommentar öfver Johan-

[1] Schück i *VHAAH,* XXXIII, 4—13.

[2] I detta sitt senaste inlägg i frågan (sidd. 28, 29) synes Schück ställa sig helt och hållet afvisande mot den gamla hypotesen, att den till vår tid bevarade parafrasen af fem Mose böcker skulle vara en svensk bearbetning af Mathias' bibelglossor, denna bearbetning må ha verkställts af Mathias själf eller af någon annan. I stället hänföres parafrasen till abboten Svenung i Varnhem, som under färden till Compostella var Birgittas biktfader. Jfr *SLH,* I, 154—157; *ISLH,* I, 70, 71.

nes' uppenbarelse, som äfven utom Sverige tilldrog sig uppmärksamhet[1] — särskildt ha fört sin fantasirika lärjunge in på studiet af denna bok och därmed sammanhängande litteratur och därigenom gifvit hennes redan förut för religiöst svärmeri mottagliga sinne en riktning åt det extatiska, som utöfvat ett väsentligen bestämmande inflytande på arten af hennes senare religiösa verksamhet[2]. För öfrigt synes den litteratur, hvarmed hon genom sina lärda vänners bistånd blef förtrogen, ha utgjorts af sådana böcker som *Vitæ patrum*[3], hvilken hon äfven lät öfversätta till svenska, Gregorii dialoger[4] samt *Speculum Virginum*, en från okänd författare härrörande asketisk skrift, med hvilken hennes uppenbarelser förete ett påfallande tycke[5].

Under åren 1341 och 1342 vallfärdade Birgitta tillsammans med sin man i likhet med sin fader och sina förfäder till Santiago de Compostella — en färd, som säkerligen för hennes utveckling, för vidgandet af hennes andliga synkrets varit af stor betydelse[6]. Hon kom därunder i beröring med alla de stora frågor, som i kulturens hufvudländer upptogo samtidens sinnen: konflikten mellan påfvedöme och kejsardöme, striden mellan Frankrike och England, de bittra anklagelser, som från snart sagdt alla håll höjdes mot Avignonhofvets girighet och sedefördärf. Hennes redan förut lifliga politiska intresse fördes öfver från de små förhållandena i hemlandet till den europeiska politikens och kyrkopolitikens viktigaste problem; hennes ärelystnad blef att på ett afgörande sätt ingripa i kristenhetens lifsfrågor. — Makarnes färd gick genom Frankrike; och det förefaller knappast alldeles otänkbart, att hon under vistelsen där på ett eller annat sätt kommit i beröring med den dubbelklosterorden, som där fanns, fontevraldensernas; de beröringspunkter i afseende på organisationen, som förefinnas mellan denna orden och den klosterinstitution, hon själf upprättat, förefalla mig så pass stora, att de måhända ej böra återföras endast till äldre gemensamma grundvalar eller blott och bart till en tillfällighet. HAMMERICH har i sin teckning af Birgitta[7] äfven sökt göra gällande, att hon under sina pilgrimsfärder kommit i beröring med och under inverkan af sin

---

[1] SCHÜCK i *VHAAH*, XXXIII, 6, 7. [2] *Ib.*, 7, 8.

[3] *Ib.*, 29, 30; *ISLH*, I, 92. [4] SCHÜCK i *VHAAH*, XXXIII, 30.

[5] *Ib.*, 30. Om *Speculum Virginum* se för öfr. GEETES inledning till den af honom utgifna svenska öfversättningen (ss. XI, XII). Jfr. *Extrav.* 96.

[6] Om tiden för denna vallfart se *AASS*, *Oct.*, IV, 400 samt *SRS*, III: 2, 193, not F. [7] Sidd. 134—137.

tids tyska mystici, Gudsvännerna; Kristina och Margareta Ebnerin, Suso, Tauler, Rulman Merswin, Nicolaus af Basel voro ju alla hennes samtida. De synpunkter han framdragit synas mig knappast öfvertygande. Onekligen finnas drag gemensamma för Birgitta och de kvinnliga visionärerna i Tyskland och Nederländerna, den heliga Hildegard, den heliga Mechthild och många andra. Men dessa drag ligga säkerligen mera på ytan och kunna tvifvelsutan återföras till en allmän tidsströmning; den religiösa extasens gåfva synes ju under medeltiden ha varit en företrädesrätt för kvinnorna. Men för öfrigt tyckes det mig vara ett gapande svalg emellan de tyska mystikernas rent spekulativa läggning, deras panteistiskt-kvietistiska åskådning, den sentimentala ifver, hvarmed de fördjupa sig i sin egen själsgrund, och Birgittas — åtminstone i den af den ortodoxa teologien tuktade form, hvari de föreligga — från allt mera spekulativt intresse skäligen fria, utåtvända, än praktiskt nyktra, än af en glödande poetisk inbillningskraft präglade visioner. Birgitta är dock alltid, äfven i sina feberdrömmar, dottern af en släkt, som länkat sitt lands öden. — Men ändå blef för hennes rent religiösa utveckling vallfarten till Compostella af genomgripande betydelse. Ulf hade i Arras legat lifsfarligt sjuk och enligt sin makas tro endast genom ett under återskänkts åt lifvet. Detta bestämde efter hemkomsten makarna att draga sig undan världen till klostrets ro. Innan Ulf hann utföra sin afsikt, afled han i Alvastra 1344[1].

Mannens död blef den afgörande krisen i Birgittas utveckling. Den verkade fullkomligt förkrossande på hela hennes själslif; det är, säger Schück, i själfva verket en kärleksfull och sörjande änkas sjuka fantasi, som skänkt Norden dess främsta helgon[2]. Birgitta hade visserligen som barn mer än en gång haft syner. Men enligt hennes första biografers berättelse var det först några dagar efter mannens död, hon erhöll den första af sina egentliga uppenbarelser[3], och enligt andra uppgifter, t. ex. i *Extravagantes*, var det ej förrän några år efter Ulfs bortgång, närmare angifvet 1346, som de i ymnigare mått började komma henne till del[4].

[1] *Extrav.* 92; *SRS*, III: 2, 193, not H. [2] *SLH*, I, 161.

[3] *SRS*, III: 2, 193. Omedelbart efteråt heter det dock: »Igitur anno domini *millesimo IIIc XLVto* facte sunt *prime diuine reuelaciones* domine Brigide».

[4] *Extrav.* 47. Petri vittnesmål (art. 29): år 1346 »incepit deus infundere et ostendere ei *affluenter in magna habundancia* visiones et reuelaciones diuinas»; litet längre fram heter det: »Audiuit a domina Brigida, quod *viginti octo annos*, ex quo ipsa habere coepit reuelaciones diuinas, numquam profecta est nisi secundum preceptum Dei». Det i *C. 15* befintliga utdraget ur biktfädernas

Under tiden mellan mannens död och sin affärd till Rom 1349 uppehöll hon sig nära intill cisterciensklostret i Alvastra, där hon, ehuru som det synes ej utan misstämning inom klostret, tilläts vistas bland klostrets underhafvande *(familiares).*

Med ledning af dessa uppgifter kan man sluta till att det var under denna tid, då hennes siaregåfva vaknat till lif, i hvarje fall efter allt att döma före maj 1346, som hennes drömmar om en ny klosterstiftelse började taga bestämd form. Ett till vår tid bevaradt pergamentsbref af d. 1/5 1375 antyder nämligen, att tanken på en klosteranläggning i Vadstena uppstått redan under mannens lifstid. I nämnda urkund berättas, att Ulf Gudmarsson i lifstiden gifvit till Vadstena kloster, »som nu bygges», tvenne gårdar[1]. Jag har tänkt mig följande förklaring. Alltsedan pilgrimsfärden till Compostella hade makarna umgåtts med tanken på att grunda ett nytt kloster, ehuru säkerligen ej någon ny orden. Ulf dog emellertid, innan afsikten hann verkställas, och efter hans död fortforo Birgittas tankar att kretsa kring denna plan, som döden hindrat honom att utföra.

Dessa grubblerier äro förmodligen upphofvet till den uppenbarelse Birgitta efter hemkomsten från en pilgrimsfärd till Nidaros — enligt uppgiften i den svenska öfversättningen af regeln[2] — på Vadstena kungsgård fick mottaga och hvari Kristus befallde henne att grunda en ny orden. För sierskans hänförda syn hade sålunda uppgiften nu antagit större mått. Det gällde ej längre att grunda ett nytt kloster, utan att stifta en hel ny orden, att plantera Herren en ny vingård, som skulle bära mycken frukt. I uppenbarelsens form delgaf Kristus henne äfven denna nya ordens stadgar (*Regula S. Salvatoris*). Enligt Frälsarens befallning skulle underpriorn Petrus i Alvastra ur Birgittas mun nedskrifva regeln, honom dock obetaget att där så syntes

---

lefnadsteckning har årtalet 1346. Jfr *SRS*, III: 2, 185, 194. Möjligen skulle man kunna förena båda uppgifterna genom att antaga, att den af de äldsta biograferna omnämnda uppenbarelsen varit enstaka, men att de egentliga uppenbarelserna börjat först senare, en uppfattning, som möjligen stödes af uttrycken »*affluenter in magna habundancia*» i Petri vittnesmål.

[1] *RAP*, I, N:o 1148 (»Kænnes jac oppenbarlica mz thæsso mino opno breue, epter thz at vælboren man herra Vlff Gudmarsson hafdhe giuit til Wazstena closter, som ther nw bygges, en gard i Saxathorp oc en gard i Cusabodhum i Vardhanæs sokn» etc.) Jfr *a. a.*, II, N:o 2804. Samma sak kan ligga under följande ord i Katarinas vittnesmål: »Ulpho — — morte preuentus, *antequam consummaretur construccio ipsius monasterii* (*A. 14*, fol. 125).

[2] *BU*, IV, 3.

lämpligt göra tillägg ur de gamla munkfädernas regler; så hade både Benedikt och Franciscus vid sina klosterreglers affattande gått tillväga. Alvastrapriorn bör alltså betraktas såsom den där gifvit regeln dess första form, om också grundtankarna äro Birgittas[1]. Affattningen har ock, synes det mig, allt för mycket af klarhet, reda och inre sammanhang för att utgöra allenast ett troget återgifvande af en uppjagad inbillningskrafts drömmar[2]. Att döma af inledningen har regeln efter redigeringen i likhet med Birgittas öfriga uppenbarelser från denna tid granskats och godkänts af ärkebiskopen i Upsala och trenne andra biskopar, en cisterciensabbot, hvars namn ej nämnes (Svenung?), samt magister Mathias[3].

Öfverhufvud taget må man icke vänta, att i Birgittas regel finna alltför mycket nytt och originellt. Det nya och öfverraskande, som där finnes, ligger — om man frånser dubbelklosterförfattningen — långt mera i de rituella bestämmelserna samt i en del stadganden med symbolisk innebörd i afseende på klosterfolkets klädedräkt, antal o. s. v., än i klostrets organisation för öfrigt eller i ordens syften. I det stora hela står nog birgittinorden på cisterciensisk grundval; i de förklaringar öfver dunkla ställen i regeln, som på 1380-talet för Vadstena klosters

---

[1] *Reg. S. Salvat.*, 1—3, 29; *Extrav.*, 2, 45, 46; Schück i *FT*, XXXIII, 175, 176; i *VHAAH*, XXXIII, 15, 16; *ISLH*, I, 99.

[2] I latinsk version finns regeln bäst i Romupplagan af *Rev. S. Birg.*; i svensk öfversättning hos Klemming (*BU*, IV, 1 och ff.). Den af Hammerich (s. 218, n. 1) anmärkta olikheten mellan de versioner af regeln, som föreligga hos Hospinianus (ss. 506—514), hos Lindström (ss. 57—82) och i Romupplagan af *Rev. S. Birg.*, är ej svår att förklara. Hospiniani redaktion företer från innehållssynpunkt ingen olikhet med den i *Revelationes* tryckta; olikheten i formuleringen förklaras däraf att Hospiniani text är en af utgifvaren verkställd latinsk tolkning af en tysk öfversättning från den latinska grundtexten (»Quia vero Germanicum saltem, non Latinum exemplar ad munus erat, ex interpretatione eam adscribam»). De hos Lindström tryckta akterna åter utgöra dels en ekonomisk stadga af d. 11/11 1451, dels en svensk öfversättning af regeln i den form, den fick genom bullan af d. 8/12 1378 (s. 81: *»Thæsse constituciones»*; s. 82: *»i thæssom constitucionibus»*).

[3] Flavigny, 150 ff. och Schück i *VHAAH*, XXXIII, 11. I motsats till dem anser jag — i öfverensstämmelse med en af Schück tidigare (*FT*, XXXIII, 175, 176) häfdad uppfattning — uttrycken: »Sepius rapta multa audiuit, — — quæ — — propalauit, — et hi — — diuinitus — — omnia eidem personæ reuelata fuisse — — comprobarunt. In tali — — reuelatione» etc. på sin höjd antyda, att i allmänhet Birgittas uppenbarelser från denna tid och således äfven regeln underkastats ofvan angifna granskning. Jfr Hammerich, 158, noten. Svenung nämnes såsom broder i Varnhem d. 16/1 1342, Gunnar som abbot där d. 18/11 1343, Svenung som abbot tidigast 1347 (*D.S*, V, N:o 3615, 3746, 4175).

räkning genom Alfons af Jaen utverkades af ett antal romerska kanonister och teologer, bland hvilka, utom Alfons själf, kardinalen af Nocera, biskop Peter af Orvieto och magister Mattheus från Krakau äro de förnämsta, säges — med hänvisning till föreskriften i Salvatorsregelns 26:te kapitel — att Birgitta själf föreskrifvit, att hvad ej uttryckligen på gudomlig väg uppenbarats henne, skulle hämtas ur Benedikts eller Bernhards regler[1].

Någon mera ingående redogörelse för de mest i ögonen fallande, de så att säga pittoreskaste och därför mest uppmärksammade bestämmelserna i Birgittas klosterregel, klosterfolkets symboliska antal, klädedräkt o. s. v., synes mig knappast vara af nöden; en dylik skildring skulle i det väsentliga blott blifva en upprepning af hvad som genom tidigare forskare — jag nämner särskildt HAMMERICH, SILFVERSTOLPE, FLAVIGNY och nu senast H. HILDEBRAND[2] — redan är allmänneligen kändt. Däremot vill jag här — så godt det låter sig göra med den litteratur, som stått mig till buds, och under saknad af så godt som alla moderna arbeten i hithörande frågor för öfriga klosterordnars vidkommande — i korthet granska själfva hufvudpunkterna i Birgittas regel, de bestämmelser, som kunna betraktas såsom själfva grundvalarna för den nya organisationen, och i sammanhang därmed under jämförelse med äldre ordnar söka åtminstone antyda de birgittinska klosterföreskrifternas allmänna plats inom klosterväsendets utveckling och därigenom graden af deras självständighet.

Den på en gång viktigaste och tillika mest i ögonen fallande egendomligheten i Birgittas klosterorganisation ligger däri, att den är byggd på dubbelklosterprincipen. Begreppet dubbelkloster torde tarfva någon förklaring; det gäller här, såsom redan MABILLON påpekat, att hålla isär två olika företeelser[3]. I allmänhet hade nunneklostren — jag sysselsätter mig närmast med klosterväsendet i dess senare, fullt utvecklade form och frånser de nunnekloster, hvilkas religiösa behof tillgodosågos af grannskapets sekulära prästerskap — bredvid eller rättare

---

[1] In constitutionibus S. Birgittæ habetur, quod illa, quæ sibi expresse diuinitus reuelata non fuerint, requirantur de eorundem (scil. SS. Benedicti et Bernhardi) regulis». *Cod. lat. Mon. 27117*, fol. 132 v. Jfr *Rev. S. Birg.*, II, 367.

[2] *Sv. Medeltid,* III, 1047—1051.

[3] MONTALEMBERT, V, 322; VARIN, 165—168; v. WALTER, 170; WINTER, II, 7—9; ZÖCKLER, 290. Bredvid de äldsta munkklostren bodde ofta kvinnor, som gingo munkarna tillhanda med sina tjänster; denna art af »dubbelkloster», som snart försvann och för det föreliggande ämnet är af ingen vikt, förbigår jag.

under sig en ej obetydlig personal af munkar, dels prästmunkar, dels lekbröder, i och för gudstjänstens upprätthållande, de enskilda religiösa behofvens tillfredsställande samt de ekonomiska angelägenheternas vård. Men dessa kloster kunna ej i egentlig mening betraktas såsom dubbelkloster. Den manliga personalen — därtill för fåtalig — bildade ingen organiserad enhet (kongregation, konvent) under en ledare (abbot, prior), intog ej bredvid nunnekonventet en i något afseende sidoordnad ställning, utan utgjorde blott en abbedissan i det hela underordnad tjänstepersonal. Med ett verkligt dubbelkloster förstås åter en enhet af tvenne organiserade samfund af klosterfolk (kongregationer, resp. konvent) ett af munkar och ett af nunnor, under sin särskilde ledare (abbot, prior) och abbedissa[1]. Styrelsen af hela klosterkomplexen låg vanligast (t. ex. hos fontevraldenser och gilbertiner) hos nunnekonventets abbedissa, mera sällan (t. ex. i de irländska klostren, samt i vissa franska benediktinkloster) hos munkafdelningens föreståndare. Mellan denna mera utpräglade dubbelklosterform och de kloster, som endast i oegentlig mening kunna kallas dubbla, finnes naturligtvis en serie öfvergångsformer, ofta svåra att bestämdt hänföra till den ena eller andra kategorien.

Dubbelklostren voro inom klosterväsendet ingen nyhet. Redan i den egyptiska kyrkan förekomma åtminstone likartade företeelser. Inom den grekiska kyrkan kan institutionen *in nuce* föras tillbaka till Basilius den store[2]. De flesta nunnekloster hade bredvid sig kongregationer af munkar, närmast för förvaltningen af sakramenten. Här har organisationen alltså sin rot i en religiös nödvändighet. Utvecklingen blef dock för Österlandets vidkommande afbruten redan genom Justiniani lagstiftning och den sjunde ekumeniska synoden i Nicea 787, som (kan. 20) förbjöd anläggandet af nya dubbelkloster, ehuru den under föreskrift om vissa försiktighetsmått tillät de redan upprättades fortbestånd[3]. Därmed synas de inom den grekiska kyrkan i hufvudsak hafva förlorat sin betydelse.

Till Västerlandet kom bekantskapen med denna organisation af klostren sannolikt genom Rufini bearbetning af Basilii regel (omkr. 400)[4], och redan synoden i Agde 506 förbjöd

[1] Ibland (t. ex. hos fontevraldenser och gilbertiner) förekommo flera konvent af ettdera eller hvartdera slaget.

[2] MIGNE, *Auct. græci,* XXXI, 997—1000; 1155—1158; jfr *DCA,* II, 1414.

[3] *Decr. Gratiani,* II, c. 21, causa XVIII, q. 2; HEFELE, III, 449; ZÖCKLER, 289, 290; HEIMBUCHER, I, 61, 162.

[4] HOLST.-BROCKIE, I, 67 ff.; ZÖCKLER, 335—337.

(kan. 28) dubbelklostren[1]. Men trots förbuden uppträda de i Västerlandet under olika gestalt hela medeltiden igenom. Benedikt af Nursia nämner i sin regel om denna klosterform alls ingenting, förmodligen af det skäl, att en klausur, gemensam för munkar och nunnor, för hans uppfattning var fullkomligt utesluten[2]. I Italien synas dylika kloster öfverhufvud taget aldrig hafva haft någon jordmån — en företeelse, som ej varit utan inflytande äfven på birgittinordens utveckling. MURATORI har t. o. m. förnekat, att dylika kloster alls där kunna spåras; af en uppgift hos Beda (IV, 1) synes dock otvetydigt framgå, att mot slutet af 600-talet ett dylikt kloster funnits nära Neapel[3].

På Pyreneiska halfön uppväxte emellertid, säkerligen utan inflytande från Orienten, under 600-talet en egendomlig dubbelklosterordning, grundad på Fructuosi s. k. *Regula communis*[4]. Den utgick från det på halfön af de oroliga politiska förhållandena betingade bruket, att hela familjer — män, kvinnor och barn — samtidigt ingingo i samma kloster. Då denna sed synes hafva varit alltför fast rotad för att med ens kunna afskaffas, anpassade sig regeln till densamma och nöjde sig med att så ordna däraf uppkommande förhållanden, att de därmed förbundna sedliga vådorna i möjligaste mån afvändes. Alla samtal mellan män och kvinnor förbjödos. Noggrant angåfvos de undantagsfall, då en munk fick beträda nunneafdelningen inom klostret[5] eller tvärtom; strängeligen förbjödos nunnorna att vårda sjuka munkar eller tvärtom o. s. v. I motsats mot hvad fallet var i Orienten, har sålunda denna ordning ej uppkommit ur nödvändigheten att sörja för nunnornas religiösa behof, utan ur yttre politiska förhållanden. Konsiliet i Sevilla 619 meddelade (kan. 11) angående klostren i provinsen Bætica närmare föreskrifter, som utvisa, att äfven där dubbelkloster funnits, ehuru med en organisation, mera erinrande om de grekiska. Allt tyder sålunda på att vid denna tid institutionen på Pyreneiska halfön varit vida spridd och djupt rotad. Den höll sig ända fram på 1000-talet[5].

---

[1] *Decr. Gratiani,* II, c. 23, causa XVIII, q. 2; HEFELE, II, 636; HEIMBUCHER, I, 61, 62. Jfr synoden i Epaon 517, kan. 38 (HEFELE, II, 666) och i Macon 581, kan. 2 (HEFELE, III, 33).

[2] ZÖCKLER, 363.

[3] MURATORI: *Ant. Ital.,* V, 527; VARIN, 170; PLUMMER, I, 201—204.

[4] HOLST.-BROCKIE, I, 208—219.

[5] *Decr. Gratiani,* II, c. 24, causa XVIII, q. 2; MANSI, X, 555 ff.; HEFELE, III, 67; HEIMBUCHER, I, 90; MONTALEMBERT, II, 254, 255; ZÖCKLER, 379, 380.

På de Brittiska öarna uppträdde den redan före den helige Benedikts tid. På Irland[1] synas de äldsta klostren — under senare hälften af 400-talet och förra hälften af 500-talet — så godt som uteslutande ha varit dubbelkloster, styrda af abbotbiskopar. I själfva verket voro de föga annat än klaner, organiserade till religiösa samfund. Mot midten af 500-talet inträdde i dessa förhållanden ett bakslag i strängare asketisk riktning. Denna reaktion, som i början af 600-talet nådde sin höjdpunkt, ledde till dubbelklostrens utrotande. På 600-talet inträngde äfven i det nuvarande England en liknande kloster-organisation, men i en form olik den irländska, i det att i spetsen för de förenade munk- och nunneklostren ställdes ej en abbot, utan en abbedissa, oftast af mycket hög börd. Dessa kloster, af hvilka Whitby var det mest frejdade, blefvo snart den vanliga formen för det engelska klosterlifvet[2]. Den under asiatiskt-grekiskt inflytande uppvuxne ärkebiskopen Teodor af Canterbury förbjöd väl grundandet af nya kloster af detta slag, men lät de redan befintliga äga bestånd. Hans förbud synes emellertid hafva stannat på papperet, och dubbelklostren blomstrade ända fram till den danska eröfringen utan att man, trots de särdeles milda klausurföreskrifterna, hör några klagomål öfver i sedligt afseende betänkliga följder[3].

---

[1] Montalembert, III, 79—97; V, 322—325; Zöckler, 382, 383; Skene (II, 12—14) och efter honom Bellesheim (*Gesch. d. kath. Kirche in Irland,* I, 74 ff., 82—92) bestrida under hänvisning till *Catalogus sanctorum Hiberniæ* den äldsta irländska kyrkans monastiska karaktär och meddela intet om dubbelklostren. Zimmer (*PRE*[3], X, 207—243) fasthåller — som det synes på öfvertygande skäl — nämnda kyrkas egenskap af klostersamfund, men förbigår äfven han dubbelklostren med tystnad. Min framställning hvilar på Montalembert, Varin (s. 177) och Zöckler. Den sistnämnde (s. 383) uppgifver — utan att anföra sina källor — att inom det skottska klosterväsendet, infördt från Irland genom den äldre Columban, likartade institutioner kvarstå in i det tolfte seklet.

[2] Montalembert, V, 322—339; Zöckler, 383, 384; Lingard, I, 210—215; Eckenstein, 79—117. Som dubbelkloster nämnas Bardney (Plummer, I, 147—150), Barking (*a. a.,* 219), Ely (*a. a.,* 243—246), Whitby (*a. a.,* 252—258), Coldingham (*a. a.,* 262—266) Wenlock (*Mon. Mog.,* 53 ff.), Repton (Lingard, I, 214, n. 2) och Wimborne (*Vita S. Leobæ. M. G. Script,* XV, 123). Jfr Plummer, II, 150. Varin (sid. 188) vill mellan några af de engelska klostren och de förut nämnda spanska finna en viss likhet, framsprungen ur likartade allmänna förhållanden.

[3] Haddan och Stubbs, III, 195.

I Frankrike uppträdde institutionen åtskilligt tidigare än i England. Redan i midten på 500-talet grundade — såsom VARIN förmodar under iriskt inflytande — den heliga Radegunda ett dubbelkloster i Poitiers. Omkring år 610 anlades — af Columbans lärjungar — klostret Eboriacum (senare Faramoutier) nära Meaux, senare liknande organisationer i Remiremont, i Andelys, i Chelles, i Jouarre och åtskilliga andra, samtliga belägna norr om Loire. Från dessa kloster utgingo ej få af nunnorna och abbedissorna i de engelska klostren. Dubbelklostren i Gallien voro i allmänhet ordnade såsom de engelska: nunnekonventets abbedissa var hela klosterkomplexens öfverhufvud; ibland, t. ex. i Remiremont, ledde dock abboten det hela[1]. Äfven i södra Tyskland synes denna klosterform hafva införts under iriskt inflytande — genom Columban, hvilken omkring 610 grundade dubbelklostret Mehrerau vid Bodensjön. Ännu på 700-talet förekommo dylika anläggningar såsom Heidenheim vid Hahnenkamm, grundadt år 743, samt det af Tassilo 782 anlagda Chiemsee[2].

Af den föregående framställningen torde framgå, att dubbelklosterinstitutionen i västra Europa ursprungligen öfverallt uppstått i länder med keltisk urbefolkning (Pyreneiska halfön, Frankrike, Brittiska öarna). Den nyare forskningen synes därför böjd att, i motsats mot VARIN, som ytterst vill gifva den orientaliskt ursprung, återföra den till vissa yttringar af fornkeltisk religiositet. Till Tyskland fördes institutionen med den flodvåg af keltiskt inflytande, som välde in på 600- och 700-talen, och synes med den hafva försvunnit. Äfven i de keltiska länderna gingo de ursprungliga dubbelklostren sin upplösning till mötes, men uppdöko igen på flera håll längre fram under medeltiden.

I det tolfte århundradet upprättades nämligen såväl i England som i Frankrike nya ordnar grundade på dubbelklosterprincipen. I England stiftade under 1100-talets första hälft Gilbert af Sempringham († 1189) en ny ordensorganisation *(Ordo Gilbertinorum canonicorum)*, ursprungligen ämnad endast för kvinnor, ehuru svårigheten att finna ett tillräckligt antal lämpliga nunnor ledde honom att organisera den såsom en dubbelklosterorden. Hvarje kloster bestod af ett

[1] BEDA, III, 8; MABILLON, *AASS. OSB.*, I, 420; III, 20; MONTALEMBERT, II, 355, 356, 647; V, 326; VARIN, 181, 188 ff; ZÖCKLER, 384.

[2] HAUCK, I, 273, 490; II, 378, 393; HEIMBUCHER, I, 108; ZÖCKLER, 384.

nunnekonvent, organiseradt enligt Benedikts regel, och ett munkkonvent af augustinkorherrar. Hvartdera konventet hade dessutom sina respektive lekbröder *(conversi)* och leksystrar *(conversæ)*, så att institutionen på denna punkt alltså företedde en likhet med kluniacensernas *religio quadrata*. Hela klosterkomplexen stod under ledning af nunnekonventets abbedissa, orden i dess helhet däremot under en generalprior. Denna nya orden fick utom England aldrig någon spridning och med sedligheten inom dess dubbelkloster synes det, att döma af samtida vittnesbörd, redan tidigt ha varit klent beställdt[1].

Redan före Gilbert i England hade i Frankrike Robert af Arbresec, såsom Varin påpekar, en bretagnare, i slutet af år 1100 eller början af 1101 grundat Fontevrault, som blef moderkloster till en ny dubbelklosterorden, fontevraldensernas[2]; anläggningen bekräftades af påfven d. 24/5 1105[3]. Klosterkomplexen bestod af en samling nunnekloster, en samling munkkloster, ett sjukhus för spetälska och sannolikt äfven ett hem för botfärdiga synderskor; munk- och nunneafdelningarna voro strängt skilda med olika kyrkor och kapell. Efter denna typ äro dotterklostren anlagda; år 1119 var kongregationen utbredd öfver hela västra Frankrike. Från början var organisationen ganska lös. Roberts klosteranläggningar voro nämligen frukter af hans verksamhet som kringvandrande predikant; han lät de stora skaror af män och framförallt af kvinnor, som följde honom, slå sig ned och organisera sig till klostersamfund. Från början afsåg han ej att grunda en dubbelklosterorden; anläggningarna voro egentligen alla nunnekloster; den manliga personalen var ej genom löften om *stabilitas loci* bunden vid dem, men tillhandagick nunnorna vid deras andliga behof och hjälpte till att underhålla dem med sitt arbete. Intet novitiat fordrades

---

[1] DUGDALE, VI: 2 (VII), 945 ff.; HELYOT, II, 188—195; HEIMBUCHER, I, 404; ECKENSTEIN, 213—221; ZÖCKLER, 421—422; T. A. ARCHER i *Dict. of Nat. Biography*, XXI, 315—317. I *PRE*[3], VI, 664, 665 uppgifver ZÖCKLER utan anförande af källan, att korherrarnas abbot hade ledningen af hela klosterkomplexen. I en år 1190 skrifven satir *Speculum stultorum* heter det om gilbertinnunnorna: »Harum sunt quædam steriles, quædam parientes; virgineoque tamen nomine cuncta tegunt».

[2] *AASS, Febr.*, III, 593—616; HELYOT, VI, 83—94; BEDA PLAINE i *SMBCO*, VI: 2, 64 ff.; HEIMBUCHER, I, 214—217; ZÖCKLER, 419—421 samt i *PRE*[3], VI, 125, 126 samt nu senast v. WALTER. Regeln är i trenne recensioner tryckts hos MIGNE, *Auct. Lat.*, CLXII, 1079—1086. Jfr v. WALTER, 65—82.

[3] MIGNE, *Auct. Lat.*, CLXIII, 164 ff.

och askesföreskrifterna voro tämligen milda. Nunnornas tid skulle upptagas af bön, psalmsång och meditation; lekbröderna hade att arbeta för sitt uppehälle, de bröder, som tillhörde det andliga ståndet, att sjunga psalmer och läsa mässor. Mot slutet af sitt lif sökte Robert, framför allt genom sin regel (1116), gifva sin stiftelse en fastare organisation. Han afsåg därvid ej att i klosterlifvet införa några nya principer. Klosterfolket skulle lefva efter Benedikts regel i hela dess stränghet; öfverensstämmande därmed äro bestämmelserna om klädedräkten, fattigdomsaskesen och *officium canonicum;* ytterligare skärpta äro föreskrifterna om tystnad, fastor och klausur. Munkarna bundos nu vid nunneklostren genom stabilitetslöfte, och därmed stod dubbelklosterorganisationen fullfärdig. Hela anstalten stod under ledning af en abbedissa, som här på jorden företrädde den heliga Jungfrun, till hvars ära klostret var vigdt. Abbedissan i självfva klostret Fontevrault hade tillika högsta ledningen öfver alla nytillkommande kloster af orden. Hos fontevraldenserna finna vi samma företeelse, som vi längre fram skola finna i birgittinordens utvecklingshistoria, nämligen ofta uppkommande misshälligheter mellan abbedissan och munkkonventets ledare, som med stöd i skriftens ord hade svårt att förmå sig att betrakta abbedissan — en kvinna — såsom sitt öfverhufvud.

Inom möjlighetens gräns ligger ju, att Birgitta under sin vallfärd till Compostella kommit i beröring med fontevraldenserna och därifrån mottagit impulsen till sin stiftelse, då de båda ordnarna ej sakna likheter och beröringspunkter med hvarandra. Jag frånser de öfverensstämmelser, t. ex. i fråga om dräktföreskrifter, som kunna föras tillbaka på den för båda gemensamma benediktinska grundvalen, och fäster mig blott vid likheterna i självfva ordensförfattningen. Båda ordnarna voro grundade på dubbelklosterprincipen; hos båda framstod abbedissan såsom klosterkomplexens föreståndarinna; hon hade att ombesörja förvaltningen af det hela och förse både munkar och nunnor med hvad de till sitt uppehälle behöfde. Utom beträffande vissa ärenden, som antingen uteslutande angingo bröderna eller efter tidens begrepp ej lämpligen kunde handläggas af kvinnor, var munkarnas ledare henne bestämdt underordnad. Båda ordnarna voro helgade åt Guds moder; abbedissan uppfattades som hennes ställföreträderska, och därpå grundades — från religiös synpunkt — hennes öfverordnade ställning. Men olikheterna voro dock mera genomgripande. Mindre betydelse

ha skiljaktigheterna i organisationens detaljer. Fontevraldensernas kloster voro helt undantagna från stiftsbiskopens jurisdiktion, under det att han var birgittinklostrens visitator. Klausuren var vida strängare genomförd hos fontevraldenserna, hos hvilka äfven dödssjuka nunnor blott i kyrkan kunde blifva delaktiga af sakramenten, munkarna alltså under inga förhållanden tillätos beträda nunneklostrens område. Skiljaktigheten ligger djupare. Man synes mig knappast kunna tänka sig en större motsättning än å ena sidan den kringvandrande predikanten Roberts demokratiska samfund af män och kvinnor ur folket med särskilda afdelningar för fallna kvinnor, dessa stora, man kan väl säga hoprafsade konvent, hvilkas tid enbart upptogs af kroppsarbete och andaktsöfningar, och Birgittas aristokratiska stiftelse med dess begränsade antal — nunnornas var bestämdt till 60, munkarnas till 25 — djupgående studieintressen och förnäma afskildhet. På Birgittas klosteridéer kunna fontevraldenserna svårligen ha utöfvat något mera genomgripande inflytande[1].

Af hvad redan sagts torde framgå, att, sådana de i verkligheten blefvo, birgittinernas kloster liksom fontevraldensernas utan tvifvel rätteligen äro att räkna såsom dubbelkloster i egentlig mening, orden såsom en dubbelklosterorden. Att emellertid bestämdt afgöra, om och i hvilken utsträckning dubbelklosterprincipen är i regeln afsedd och i dess organisatoriska bestämmelser genomförd, har sina stora vanskligheter, dels emedan stiftarinnan eller rättare den, som gifvit regeln dess form, knappast för sig uppställt frågan och därför låtit sinsemellan tämligen oförenliga bestämmelser oförmedlade stå bredvid hvarandra, dels emedan den senare utvecklingen gifvit åt munkkonventen en ställning, som af stiftarinnan säkerligen icke varit afsedd. Regeln säger sig själf vara en regel för nunnor, och orden kallas däri uttryckligen en nunneorden[2]. Dess ojämför-

---

[1] Äfven inom andra ordnar än de i texten nämnda t. ex. hos premonstratenser (de förbjödos 1138), fransiskaner, vallombrosaner och augustineremiter förekomma sporadiskt och såsom öfvergående företeelser dubbelkloster eller dubbelklosterliknande organisationer utan att mig veterligen deras förekomst eller struktur gjorts till föremål för närmare undersökning. Jfr HEIMBUCHER, I, 212, 439; HILDEBRAND, *Sv. Medeltid,* III, 929; SABATIER, 181; WINTER, II, 15; ZÖCKLER, 432, 488.

[2] »Istam nouam regulam quam vult esse *monialium.* — — Hanc igitur Religionem — — — *per mulieres primum et principaliter* statuere volo». *Rev. S. Birg.*, II, 353; jfr II, 360.

ligt flesta bestämmelser röra nunnorna, som ju ock utgöra det öfvervägande antalet invånare i ett birgittinkloster. Ja, regeln talar t. o. m. blott om ett kloster, nunneklostret *(monasterium monialium)*, som efter vanligheten bredvid sig skulle ha en afdelning för munkar *(curia fratrum)*, och om ett konvent, som dock synes innesluta både nunnor och munkar[1]. Dessa senare, klerker och lekmän, voro enligt stiftarinnans afsikt till för att gå nunnorna tillhanda vid deras religiösa behof liksom ock vid handhafvandet af sådana sidor af klostrets ekonomiska förvaltning, som ej af nunnorna lämpligen kunde handläggas[2] Allt detta öfverensstämmer med den vanliga typen för nunnekloster och pekar alltså hän på en enkelklosterorganisation. Tvifvelsutan med fog säger därför den berömde kanonisten Dominicus de S. Geminiano i ett utlåtande öfver dubbelklosterfrågan, att just dessa bestämmelser, som visa regelns öfverensstämmelse med den kanoniska rättens fordringar, äro orsaken till att vid dess första stadfästelse från kurians sida inga gensagor gjorts mot ordens s. k. dubbelklosterförfattning[3]. I en påfvebulla af d. 18/3 1435, som i tankegången företer en påfallande likhet med Dominici nyssnämnda utlåtande, betecknas birgittinklostren

---

[1] *Rev. S. Birg.*, II, 360, 363. Att »*conuentus*» omfattar både munkar och nunnor, synes framgå af användningen i kap. 14 och 20 *(Rev. S. Birg.*, II, 361, 363); ett liknande bruk af ordet finna vi i en bulla, hvarigenom påfven bekräftade Syonklostrets anläggning *(Dugdale*, VI: 1, 542: »Volumus, — — — quod abbatissa et moniales, sive sorores prædictæ, ac dictus confessor et cæteri viri religiosi prædicti sint *unus conventus distinctus per se, ut præfertur, et abbatissa et conventus monasterii — — — de Syon — — nuncupati»)*. Dock är regelns språkbruk ingalunda konsekvent; så användes i kap. 18 ordet tydligen enbart om nunnorna; i prologen till kap. 12 (*Rev. S. Birg.*, II, 359) kan ordet tolkas på samma sätt; BUEUS hänför dock »*seruientium*» enbart till »*conuersorum*». *AASS, Oct.*, IV, 421. Jfr nedan sid. 51.

[2] »Quæ (scil. sorores) clericos habebunt, qui — — missam et officium — — — decantabunt». *Rev. S. Birg.*, II, 359.

[3] Afskr. i *A. 26* fol. 180—181. »Si vero edificatur monasterium monialium cum sua abbatissa et disponunt, vt ibi sint clerici non vt collegium cum suo capite separati, sed ibi sint singulariter et tamquam capellani, celebrantes eis diuina et sacramenta eis ministrantes, nec volunt, quod habitent intra clausuram monialium sed extra, tamen habeant habitacionem contiguam monasterio, hoc non reperitur iure prohibitum. — — — Et quod sic sint deputati, probatur ex principio X c[apituli] regule, ubi dicitur, quod debent habere clericos sub certo numero, qui cotidie eis officium celebrent. Et sic patet, quod clerici non sunt ibi *tamquam monasterium virorum facientes, sed tamquam seruientes in diuinis; — — non sunt ibi ut conuentus separatus, sed ut clerici debent officiare.* — — Papa numquam approbasset, si viri starent ibi ut collegium et conuentum de se facientes». Om författaren se SCHULTE, II, 294 ff.

såsom enkelkloster; detta uttalande bör dock ej tillmätas alltför stor betydelse, då bullan just tillkommit för att skydda birgittinernas bestående ordning gentemot den nya riktning, som inom orden framträdt[1].

Så långt synes alltså öfverensstämmelsen med äldre nunneordnar fullständig. Men — och detta är äfven enligt Dominici mening för frågan den afgörande punkten — i motsats mot det vanliga förhållandet inom nunneklostren var den manliga personalen jämförelsevis talrik samt bildade i organisatoriskt afseende en enhet (senare äfven i officiella handlingar kallad konvent) under en föreståndare (*confessor omnium,* senare generalkonfessor), som den var skyldig lydnad, liksom systrarna abbedissan[2]. Samma ceremonier voro — *mutatis mutandis* — att använda vid bröders och systrars invigning; äfven bikt- och kommunions- liksom faste- och tystnadsbestämmelser voro gemensamma. Munkafdelningen var sålunda från början enhetligt organiserad och intog bredvid nunnorna en självständig, om ock enligt stiftarinnans afsikt ingalunda jämnbördig ställning, och detta förhållande, som Dominicus ej med ett ord vidrör, synes otvifvelaktigt hänföra birgittinklostren till den af Mabillon såsom dubbelkloster i egentlig mening betecknade gruppen. Under ordens utveckling fingo dessutom bröderna — särskildt i samband med försöken att utbilda en ordensförfattning — en mera framskjuten plats än i regeln torde afsetts; bröder och systrar uppträda jämsides, organiserade i två konvent[3], så likställda, att ordens stora privilegiebulla af d. 1/5 1413 — helt visst under inflytande af en begynnande opposition mot dubbelklostren — kunde påbjuda, att birgittinklostren skulle betraktas ej såsom dubbelkloster, utan såsom parvis anlagda nunne- och munkkloster[4]. Abbedissans ledande ställning åter, som sammanfogar dessa kloster till en enhet, torde hos birgittinerna liksom hos fontevraldenserna ha samma förklaringsgrund: klostrens egenskap att till sitt syfte i främsta rummet vara nunnekloster, ehuru munkafdelningen erhållit en organisation

[1] CELSE, 182—184.

[2] »Cui — — omnes sacerdotes et fratres sicut sorores abbatissæ in omnibus obediant». *Rev. S. Birg.,* II, 361.

[3] *SD,* I N:o 51, 62 o. s. v. I enlighet därmed begagnar jag i min framställning om nunne- och munkafdelningarna uttrycken nunne- resp. munkkonventet, hvilket öfverensstämmer med språkbruket såväl i senare officiella akter som ock i Vadstenadiariet.

[4] *SD,* II, 631, 632.

annan än den vanliga. I sjàlfva verket är detta förhållandet med alla dubbelkloster i egentlig mening, ity att de förut omtalade spanska (och de därmed likartade irländska) måste betraktas såsom abnormiteter — pseudomonasterier för att använda Mabillons uttryck.

Hvad angår de garantier mot sedliga missförhållanden, hvarmed dubbelklosterinstitutionen i Birgittas ordensregel omgärdats, voro de desamma, som omtalas ända från den äldsta tiden (*Reg. S. Salvatoris* 25). Hvartdera konventet skulle ha sitt särskilda hus; bröderna fingo beträda systrakonventets område endast i tvenne fall: för att bringa en dödssjuk nunna sakramenten och för att ur klostret utbära den aflidnas lik. Kyrkan var visserligen i olikhet med förhållandet hos fontevraldenserna gemensam, men brödernas kor låg i nedre våningen, nunnornas i den öfre (kap. 12). Slutligen må anmärkas, att redan Birgitta själf synes hafva haft en förkänsla af de faror för endräkten inom orden, som lågo i den dubbelklosterorganisation, hvarpå den var byggd; hon uttalar nämligen i en uppenbarelse (*Extrav.* 19) sin farhåga för att ej tillräckligt många män skulle finnas villiga att underordna sig en kvinnas ledning, en förmodan, hvari ordens hela historia gaf henne rätt.

De rituella bestämmelserna, både de, som skulle följas vid invigning af klosterfolk med deras sinnrika, men hårdragna symbolik (*Reg. S. Salvat.* 10, 11), de om likbåren och den ständigt öppna grafven (kap. 27) och framförallt den ritual till den heliga Jungfruns ära, som nunnorna hvarje vecka hade att genomgå (kap. 5), torde väl af alla den nya klosterstiftelsens föreskrifter innehålla jämförelsevis mest af självständigt nytt, ehuru birgittinritualen visserligen ej kan göra anspråk på större självständighet än öfriga klosterstiftelsers[1]. Veckoritualen (*Cantus sororum*) är, som bekant, i hufvudsak ett verk af Birgittas konfessor, Petrus Olavi, som delvis själf författat densamma (t. ex. 29 af de 35 hymnerna), delvis sammanfört dess olika delar ur på hans tid gängse liturgiska källor. Han lefde dock ej länge nog att själf fullföra sitt verk; det afslutades af andra, bland dem priorn Petrus. Hvad angår dess beskaffenhet och allmänna ställning inom den katolska medeltidsritualens utveckling kan jag inskränka mig till

---

[1] GEETE i inledningen till sin upplaga af *Jungfru Marie Örtagård,* XXXII.

[2] Om författarskapet se *Extrav.*, 113, 114; STIERNMAN, 55 ff., WEIBULL i *HT,* VII, 88 ff.; SCHÜCK i *Samlaren,* VIII, 158 ff., samt GEETE, *a. a.,* LXXIII —LXXV.

att hänvisa till GEETES uttömmande och lärda framställning i inledningen till den nyss nämnda upplagan af Jungfru Marie örtagård, den svenska öfversättningen af *Cantus sororum*. Äfven angående öfriga rituella föreskrifter kan jag fatta mig kort, då nyligen SCHÜCK och HILDEBRAND gifvit framställningar af lifvet i Vadstena kloster särskildt från dess andaktssida[1]. Efter vespern skulle hvarje dag sjungas hymnen *Ave Maris stella* (*Extrav.* 8). Gudstjänsten skulle likasom kyrkan — i öfverensstämmelse med bruket hos cistercienserna — vara enkel (*Reg. S. Salvat.* 21); orglar fingo ej i birgittinklostren förekomma. Likasom systrarna dagligen skulle sjunga sina Mariatider, skulle bröderna dagligen fira mässor enligt stiftets gudstjänstordning (*Reg. S. Salvat.* 12, *Extrav.* 18). Såsom bruket var i afseende på Mariaofficier, skulle systrarna sjunga sina tider efter bröderna (*Extrav.* 3)[2].

Hvad självfva sångsättet angår, finge sången ej vara dåsig, ej figurerad, ej självsvåldig, utan höfvisk och dämpad, samstämmande och framförallt ödmjuk; det borde öfverensstämma med kartusianernas[3]. Närmare bestämmelser i afseende på enskildheterna i självfva ritualens utförande finnas dels i kap. 3, 5 och 6 af priorn Petri *Constitutiones*, om hvilka jag framdeles får tillfälle att tala, dels i det s. k. *Lucidarium*, som delvis (kap. 1—7) utgör en hjälpreda för systrarna, *»huru the skulu sik haffua j chorenom»*, delvis ger minutiösa föreskrifter för systrarnas lif i öfrigt[4]. Då dess innehåll i allt väsentligt ligger till grund för SCHÜCKS och HILDEBRANDS nämnda skildringar, anser jag mig ej behöfva uppehålla mig därvid. Den individuella bön- och kontemplationsaskesen (*Reg. S. Salvat.* 16, 17 och 25) företer i förhållande till bruket inom andra ordnar intet särskildt påfallande, hvarför jag anser mig kunna förbigå densamma.

Fastebestämmelserna (kap. 9, 24) äro i korthet följande. På egentlig fastemat *(quadragesimalia)* fastades alla fredagar, samt från första adventsöndagen till jul, från fredagen före *quin-*

---

[1] SCHÜCK, *Ur gamla papper*, V, 52 ff.; H. HILDERRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1051 ff.; jfr äfven QUENSEL i *KT*, 1897, 299 ff.

[2] GEETE, *a. a.*, XLIX.

[3] *Rev. S. Birg.*, II, 416, 418. Om kartusianernas ritus se HEIMBUCHER, I, 258. Anmärkas må, att vid fransiskanernas generalkapitel 1310 ifras mot *»cantus fractos et dissolutos»*. *ALKG*, VI, 70.

[4] *BU*, V, 18—21, 59 ff.; ett fragment af en latinsk redaktion af *Lucidarium* är tryckt af ELMGREN i *Hist. Ark.*, II, 89—110. Om affattningstiden har jag ej kunnat bilda mig någon mening; sannolikt faller den dock betydligt senare än tillkomsttiden för Petri *Addiciones*.

quagesima[1] till påsk, på fisk och mjölkmat (»hvit mat») onsdagar (likasom hos augustinereremiterna)[2] och lördagar, samt från fredagen efter Kristi himmelsfärdsdag till pingsten, från korsmässa till Michaelsmässa, samt från allhelgonadag till advent, på vatten och bröd dagen före de fyra Mariadagarna, apostladagarna som sex andra stora helgdagar. Dessa fastebestämmelser äro visserligen strängare än t. ex. fransiskanernas, som blott föreskrefvo fastor alla fredagar, från trettondagen till påsk, samt från allhelgonadag till jul[3], men ofantligt mycket mildare än cisterciensernas, där den egentliga fastetiden räckte från korsmässa till påsk och där äfven fisk, ägg och mjölkmat blott i utomordentliga fall (såsom *pitancia*) af abboten tillätos[4]. Särskildt framträder birgittinregelns mildhet i bestämmelserna om förtärande af kött, som, utom under de stora fastetiderna, tilläts fyra gånger i veckan (söndag, måndag, tisdag, torsdag). Hos kluniacenser, karmeliter och fontevraldenser var köttätande alldeles förbjudet, i den ursprungliga benediktinregeln likasom hos cistercienserna tillåtet endast för svaga och sjuka[5]. Äfven inom ordnar med mildare regel t. ex. hos serviterna tilläts det blott tre gånger i veckan (söndag, tisdag, torsdag)[6].

Föreskrifterna angående kläder, bäddar o. s. v. (kap. 3, 4, 13) förete i principiellt afseende intet anmärkningsvärdt[7] och öfverensstämma med frånseende af några mindre väsentliga drag af symbolisk betydelse (i afseende på färger, snitt o. d.) i hufvudsak med hvad som stadgas i Benedikts regel samt i öfverensstämmelse därmed närmare preciserats t. ex. hos fontevral-

---

[1] *BU,* IV, 14. Den latinska redaktionen har "*quadragesima*", hvilket sannolikt är en felläsning, då "*caput ieiunii*" ju är onsdagen efter *quinquagesima.*

[2] Holst.-Brockie, IV, 253, 254; Zöckler, 503; Heimbucher, I, 450.

[3] Müller, *Anfänge,* 80, 191; Zöckler, 483.

[4] Winter, I, 24, 25.

[5] Holst.-Brockie, II, 180; III, 20; v. Walter, 164; Wölfflin, 42; Heimbucher, I, 101, 217.

[6] Heimbucher, I, 476.

[7] Om klosterdräkten se Hildebrand: *Sv. Medeltid,* III, 1047 ff. Den olikhet, han vill finna mellan »uppenbarelsernas» och »regelns» dräkt, beror på ett misstag; den å sidd. 1047, 1048 skildrade dräkten gäller bröder och systrar *ab intra* och är hämtad ur *Reg. S. Salvatoris,* den åter å sid. 1050 är föreskrifven i de af Lindström tryckta *Vadstena klosterreglor* och gäller *sorores et fratres ab extra.* En motsvarande sammanblandning har H. gjordt i afs. på fastereglerna; bestämmelserna å sid. 1059 finnas hos Lindström och gälla klosterfolket *ab extra,* de å sid. 1060 åter gälla det egentliga klosterfolket och äro hämtade ur regeln.

denser och kluniacenser. Motsvarighet hos augustineremiterna har förbudet att begagna underkläder eller lakan af linne[1]. Några föreskrifter om rent kroppsligt själfplågeri i asketiskt syfte (genom gissling eller åderlåtning) finnas i själfva regeln icke — i olikhet mot förhållandet hos cistercienserna, som föreskrefvo gissling hvarje fredag och åderlåtning fyra gånger om året, och hos fontevraldenserna, där åderlåtning var påbjuden tre gånger årligen[2]. I priorn Petri ofvannämnda konstitutioner (kap. 31 och 41) omtalas emellertid gissling och åderlåtning såsom tillåtna[3].

Icke heller tystnadsbestämmelserna (kap. 6) voro alltför stränga; tystnad skulle råda från morgonväkten till mässans slut, från läsningen till bords till tacksägelsen i kyrkan, från vespern till tacksägelsen efter aftonmåltiden, från *collatio* till följande morgon. Hos kluniacenserna var tystnadsplikten betydligt strängare, hos kartusianer och fontevraldenser oinskränkt[4].

Hvad angår armodsaskesen afsåg Birgittas regel att intaga en mellanställning mellan Benedikts regel, som förbjöd klosterfolk all individuell äganderätt — ett allmänt förbud i denna riktning utfärdades af tredje Lateransynoden[5] — men ej besvarade frågan, hvartill ett eventuellt inkomstöfverskott för klostret skulle användas och alltså för dess, för korporationens förvärfsrätt ej satte någon bestämd skranka, och Franciscus' regel, som åtminstone enligt stiftarens afsikt förbjöd orden att förvärfva någon egendom och ålade medlemmarna tiggandet såsom en plikt[6].

---

[1] WÖLFFLIN, 54, 55; HOLST-BROCKIE, II, 181; IV, 248; v. WALTER, 190.

[2] WINTER, I, 25; v. WALTER, 194.

[3] *BU,* V, 38, 39, 44. I Diariet omtalas flerstädes både tagelskjortor och åderlåtningar (*SRS,* I: 1, 118, 119 o. s. v.); år 1405 berättas, att Thorirus Andreæ en gång svimmat inför altaret i följd af en åderlåtning *(minutio sanguinis)* föregående dag *(SRS,* I: 1, 118).

[4] ZÖCKLER, 401, 418; HEIMBUCHER, I, 217; v. WALTER, 164. Om de rent yttre anordningarna för tystnadsbestämmelsernas iakttagande i birgittinklostren, se HILDEBRAND, *Sv. Medeltid,* III, 1044, 1045.

[5] MANSI, XXI, 713; HEIMBUCHER, I, 131.

[6] *Reg. S. Ben.,* 33, 58, 59 (WÖLFFLIN, 38, 56—58); ZÖCKLER, 369; WINTER, II, 126; *Reg. S. Franc.* 1221, kap. 1, 7—9 (MÜLLER, *a. a.,* 189, 192—194); 1223, kap. 4: »Nullo modo denarios vel pecuniam recipiant per se vel per interpositam personam»; kap. 6: »Fratres sibi nihil approprient nec domum nec locum nec aliquam rem, sed tamquam peregrini et advenæ in hoc seculo in paupertate et humilitate Domino famulantes vadant pro eleemosyna confidenter.». HOLST-BROCKIE, III, 24, 25, 31, 32; HEIMBUCHER, I, 285; MÜLLER, *a. a.,* 78, 79, 84; ZÖCKLER, 481—484.

Birgittas regel förbjuder först och främst den individuella äganderätten i de mest bindande ordalag (kap. 2, 18, 19). Abbedissan åtvarnas på det strängaste att tillåta systrarna att besitta något eget. Dock skulle detta förbud för dem ej innebära något hinder att inneha nödigt material — äfven guld och silfver — till förfärdigande af handarbeten. Men å andra sidan afsåg Birgittas regel på intet sätt att skapa någon ny tiggarorden, något, som ju var oförenligt med birgittinernas hela organisation i öfrigt. Åt klostren tillerkännes uttryckligen rätt att besitta egendom, både lös och fast. Men det synes otvetydigt ha varit stiftarinnans afsikt att sätta en bestämd gräns för egendomens tillväxt. Organisationen, för så vidt den kan utletas ur den något vaga och extatiska formuleringen, som knappast tillåter, att orden juridiskt pressas, synes till sin ursprungliga plan ha varit följande.

Den första uppsättningen klosterfolk *(fundantes)* skulle i ingift medföra så mycket, att afkastningen räckte till hvars och ens årliga underhåll i öl och bröd *(panis et potus)*, det hufvudsakliga alltså af kosthållet[1]. Sedan det föreskrifna antalet klosterfolk och därmed äfven antalet *prebendae* i öl och bröd blifvit fullt, fick klostret ej vare sig af senare inträdande eller från andra håll mottaga några gåfvor i gods eller räntor, såvida de ej behöfdes för att uppehålla antalet *prebendae*. Inträdande, som ej voro medellösa (hvilka skulle mottagas utan afgift) skulle väl i ingift gifva en frivillig allmosa — en dylik föreskrift finnes redan i benediktinregeln[2] — men ej i gods eller räntor; deras gåfvor skulle ock, så vidt ej klostret oundgängligen behöfde dem, gifvas åt fattiga, åt kyrkor e. d. Kostnaderna för kosthållet i öfrigt, för klosterbyggnadernas uppförande och underhåll, klosterfolkets kläder samt öfriga nödiga utgifter[3] skulle bestridas af de bidrag befolkningen i riket frivilligt lämnade (*»de pecunia — — — a populo regni voluntarie contributa»*); närmast har Birgitta därvidlag säkerligen tänkt på

[1] Att stadgandet äfven gällde munkarna, synes af *RAP*, II, n:o 2101, 2753; LEINBERG, 328, 329, 331, 341.

[2] WÖLFFLIN, 58.

[3] Såsom nödiga utgifter räknas i de förut citerade förklaringarna till regeln, (*Cod. lat. Mon. 27117*, fol. 139 v.) »victus et vestitus monasterii et familiarium eius, item fabrica monasterii, item quod aliquid reponatur in custodia ad procurationem et expensas Episcopo Dioecesano, quando venit ad visitandum vel quando venit ad receptionem vel ad benedictionem alicuius monialis vel fratris, quia tunc monasterium debet ei dare expensas.»

den särskilda skatt, Vårfrupenningen, som Kristus *(Extrav. 32)* pålagt landet. Men dessutom kunde man, som nämndt, påräkna nyinträdandes gåfvor liksom äfven från andra håll allmosor, som dock finge mottagas endast när så oundgängligen behöfdes[1] och sedan man förvissat sig om att den erbjudna gåfvan på rätt sätt förvärfvats. Aflidna bröders och systrars kläder äfvensom det af deras *prebendæ* utgående underhållet skulle, tills deras rum blifvit med ny innehafvare besatt, utdelas till de fattiga. Öfverskottet för året, för så vidt det ej behöfde helt eller delvis disponeras för att täcka ett kommande års brist, skulle vid räkenskapsårets afslutande d. 1 nov. utdelas till de fattiga. På samma sätt skulle vid nyanskaffning af kläder förfaras med de aflagda, liksom ock med det dagliga öfverskottet vid bordet — såsom hos kluniacenser, cistercienser och fontevraldenser[2].

I korthet var hushållningsprincipen alltså denna. Afkastningen af klostrets fasta egendom (gods och räntor) skulle betäcka kostnaderna för den drygaste delen af klosterfolkets kosthåll; öfriga nödiga utgifter skulle bestridas genom milda gåfvor af olika slag (vårfrupenning, ingifter och i nödfall allmosor). Öfverskottet, sedan nödiga utgifter besörjts, utdelades hvarje år som allmosor till de fattiga. I öfverensstämmelse med denna grundsats stadgades äfven (kap. 23), att de hand-

---

[1] De nyssnämnda förklaringarna säga härom: »legitima necessitas est, si aliqua domus monasterii combureretur vel caderet vel minaretur ruinam vel campana frangeretur vel vestimenta comburerentur vel boues vel animalia monasterii deprædarentur vel perderentur, quæ sunt ad seruitium monasterii, et sic de similibus.» I händelse klostret ej behöfde en erbjuden gåfva, skulle erbjudaren uppmanas att å klostrets vägnar gifva det erbjudna åt fattiga eller åt kyrkor.

[2] *Reg. S. Salvat.*, 20. (»Omnis persona dictarum primo fundantium Monasterium hanc Religionem introiens tot pecuniarum redditus secum inferat et potestati Abbatissæ subijciat, quot in omni anno tam sterili quam fertili sufficiat sibi ad panem et potum. — — Deinde numero personarum primarum fundantium Monasterium completo et qualibet persona præbendam panis et potus omni anno habente nequaquam ab alijs postea intrantibus Religionem seu ab alijs personis prædia vel redditus Monasterio tribuantur.» Jfr kluniacenserregeln, kap. 32 (HOLST-BROCKIE, II, 183); WINTER, I, 15; v. WALTER, 194. Den af Birgitta skisserade hushållningsplanen refereras i en påfvebulla af d. 4/1 1379 (Afskr. i *A 22*, fol. 5; *A 23*, fol. 25—26; *Celse*, 140, n:o 7) på följande sätt: »Per statuta in eodem monasterio auctoritate apostolica confirmata debeat annis singulis obseruari, ut deductis necessariis expensis omnia, quæ superesse reperiuntur, annuatim sunt pauperibus eroganda, sicque ibidem degentes, licet non mendicent, pauperes tamen veraciter dici possunt.»

arbeten, som på lediga stunder förfärdigades inom klostret, skulle användas till Guds ära samt kyrkornas och de fattiges gagn. — Birgittas afsikt var alltså, att hennes kloster ej skulle förvärfva mera egendom, än för dess underhåll oundgängligen behöfdes. I följd däraf var det fritaget från den andra kloster eljes åliggande plikten att mottaga och förpläga resande främlingar i olikhet mot t. ex. benediktinernas och cisterciensernas kloster, som hade obegränsad rätt att förvärfva egendom och därför ej voro befriade från gästning[1].

Ännu ett par af regelns bestämmelser förtjäna omnämnande. I första rummet gäller detta stadgandena om val af klosterorganisationens ledare. Om abbedissan heter det, att hon skall utses af konventet med biskopens råd. Eftersom i det följande, då vid konfessorsvalet fråga är om hela församlingen bröder och systrar, termen *congregatio,* ej *conventus* användes, låge det närmast till hands att antaga, att konvent här vore liktydigt med nunnekonvent. I *Addiciones Petri prioris* förutsättes emellertid, att i abbedissevalet skulle deltaga både bröder och systrar. Antingen måste alltså detta stadgande i förhållande till regeln beteckna en senare utveckling eller också — och denna förklaring är obetingadt den riktiga — betecknar i regelns bestämmelse ordet *conventus* detsamma som det i samma kapitel använda uttrycket *congregatio* d. v. s. både nunnekonventet och dess bihang af munkar, hvilket, så föga genomförd som dubbelklosterprincipen är i regelns organisatoriska detaljer liksom i dess formulering, väl låter tänka sig[2]. Bestämmelserna i sin helhet anknyta sig till det normala förhållande, att valen ägde rum under bevarande af god sämja och endräkt; huru i motsatt fall förfaras skulle, därom gifves ingen upplysning. I de nyss citerade förklaringarna till regeln

---

[1] *Reg. S. Ben.,* kap. 53 (WÖLFFLIN, 52, 53); WINTER, II, 140.

[2] Bestämmelsen lyder i regeln: »Abbatissa cum consilio Episcopi eligatur a Conuentu» (*Rev. S. Birg.*, II, 361; på svenska: »Abbatissan mz biscopsins radh wälis aff conuentonne», *BU,* IV, 25), i priorn Petri *Addiciones* (*BU,* V, 21): »Naar abbatissa skal wälias, Tha lätin sik ther om sämia swa wäl brödhrene som systrana.» Frågan har förefallit de äldsta invånarna i Vadstena kloster allt annat än klar, hvarför öfver densamma infordrats förklaringar, som utfallit på i texten angifna sätt. (*Cod. lat. Mon. 27117,* fol. 131: »An electio Abbatissæ pertineat ad utramque partem congregationis? Videtur, quod sic, quia quod omnes tangit ab omnibus debet approbari. — — Verba Magistri Matthæi (de Cracovia): Conuentus capitur pro congregatione, sicut patet in principio capituli 17 constitutionum.» Jfr *Rev. S. Birg.*, II, 363.)

hänvisas i så fall till stiftsbiskopen, som då anställer undersökning rörande såväl de väljandes röster som den valdes person och sedan afgör saken i enlighet med den kanoniska rättens fordringar [1]. Ordalagen i sin helhet synas antyda, att den som formulerat bestämmelsen för sig ej preciserat de olika momenten i valhandlingen. Angående munkkonventets föreståndare åter heter det, att abbedissan till *confessor omnium* må utvälja den af prästmunkarna, till hvilken hon tillika med hela samlingen systrar och bröder samtycker. Ordalagen, jämförda med en senare stadga [2], ge vid handen, att först bröder och systrar skulle skrida till val, hvarefter abbedissan skulle till den valde gifva sitt samtycke samt därefter kungöra valresultatet. Efter valet bekräftar och insätter biskopen den valde i hans ämbete. De åtta *conversi,* som eljes ej hade säte och stämma vid afgörandet af klostrets angelägenheter, ägde dock att i dessa val deltaga.

Genom stadgandet (kap. 26), att stiftsbiskopen skulle vara klostrets fader och visitator — likadant var förhållandet med nunnorna af augustineremiternas orden [3] — infogades birgittinerna i den kyrkliga organisationen på ett helt annat sätt än de flesta andra ordnar, som ju i allmänhet af påfvestolen förvärfvat fullständig exemtion. Hos cistercienserna t. ex. förrättades visitationerna i nunneklostren af abboter [4]. I nyssnämda sida af birgittinernas organisation ligger helt visst en af orsakerna till den välvilja den nya orden i det hela rönte från det sekulära prästerskapets sida.

Dominikanerna och, ehuru i mindre grad, fransiskanerna hade inrymt predikoverksamheten bland folket den främsta platsen bland de uppgifter de satt sig, och denna förändring i klosterordnarnas verksamhet och organisation hade icke förblifvit utan återverkan på de äldre ordnarna. Äfven cistercienserna, huru fjärran uppgiften än från början legat dem, började på 1200-talet i ganska vidsträckt grad öfva predikoverksamhet, delvis i täflan med mendikanterna [5]. Birgitta har ej varit blind för den betydelse en dylik verksamhet hade för en klosterorden, och genom regelns påbud, att bröderna på

---

1 *Cod. lat. Mon. 27117,* fol. 137 v.

2 *C. 74,* fol. 353 ff. 3 HEIMBUCHER, I, 463.

4 SEJALON, 277, 278; WINTER, I, 12; II, 4, 5. Om förhållandet inom fransiskanorden se ZÖCKLER, 489.

5 WINTER, I, 5, 220; II, 137 ff.

modersmålet söndagligen för nunnorna skulle utlägga dagens evangelium och på större festdagar predika för folket, sluta sig birgittinerna till de mera nationella riktningar inom kyrkan, som kommit till synes t. ex. hos valdenserna och hos de tyska mystikerna af predikareorden[1]. Birgittinerna ha ock i Sverige både på grund af sin predikoverksamhet och på grund af sina i regeln föreskrifna litterära sysselsättningar mer än någon annan kyrklig organisation under medeltiden kunnat bidraga till skapandet af en religiös litteratur på landets språk ock därigenom i sin mån medverkat till den svenska nationalitetens gradvisa utbildning.

Sådan var till sina hufvuddrag den nya ordensorganisation, som Birgitta ville skänka sitt land och den västerländska kristenheten. Hon ansåg den själf ej genom sin uppenbarade regel i alla enskildheter fullt utvecklad. I regelns kap. 26 föreskrefs uttryckligen, att några bröder af Benedikts eller Bernhards orden skulle utarbeta tilläggsstadganden, innehållande straffbestämmelserna, begrafningsritualen samt sättet för de anbefallda visitationernas förrättande och för öfrigt fullständigande bestämmelser i de punkter, där så kunde finnas nödigt. Ur denna föreskrift framgingo senare de flere gånger nämnda *Addiciones Petri prioris,* om hvilka jag längre fram får tillfälle att tala.

Men redan Birgitta själf gjorde under sin lifstid genom nya uppenbarelser, sedermera af priorn Petrus samlade till de s. k. *Revelationes extravagantes,* åtskilliga tillägg till sin regel[2].

I dessa *Extravagantes* finnas sålunda de redan anförda föreskrifterna om ritualen (kap. 3, 4, 8—10); vidare några tillägg till stadgandena om tystnad och klausur, tillkomna med hänsyn till ordens verksamhet utåt: abbedissan erhöll rätt, att när nybyggnader eller reparationer gjorde det nödvändigt, äfven inom klostret tala med handtverkare[3]; eljes skulle hennes samtal med utomstående äga rum vid klostrets taleport. Abbedissan och

---

[1] ZÖCKLER, 473.

[2] SCHÜCK i *VHAAH, XXXIII,* 24.

[3] På samma sätt hade i cisterciensklostren abbedissan och föreståndarinnan för köksafdelningen rätt att tala med personer, som ej tillhörde orden, äfvenså att vid tvingande nödvändighet begifva sig utom klostret. WINTER, II, 6, 7.

nunnorna fingo utgå ur klostret blott för att grunda nya kloster, konfessorn för att tillsammans med sina öfverordnade handlägga regelns föreskrifter och ordenstukten, för att fria klostret från skam och ondt tal, för att kväfva kätterier — i allmänhet för kyrkans bästa, om kallad af dess prelater, men äfven eljes under särskildt tvingande omständigheter (kap. 11). I kap. 12 föreskrifves, att abbedissan och generalkonfessorn på helgdagarna för klosterfolket skulle framlägga klostrets tillstånd, äfven i ekonomiskt afseende, liksom öfriga ärenden af allmän vikt. Vidare finnas några smärre modifikationer i fastebestämmelserna (kap. 13, 14, 36); vid fastor på vatten och bröd tilläts användningen af på korn eller bjugg kokt vatten samt af frukt och bär till brödet. Till de förut anförda bestämmelserna om val och invigning af abbedissa lägges den, att hon helst borde vara jungfru, eljes änka samt född af äkta säng (kap. 20, 21). Bestämmelserna om novitiatet modificeras därhän, att det för bepröfvade kristna kan inskränkas till ett halft år (kap. 16). Vidare tillätos bröderna (kap. 33) att antaga fyra *fratres ab extra* för allmoseutdelning, budsändningar o. s. v. De skulle bära ett rödt kors på sina kläder, lofva generalkonfessorn lydnad i andliga ting, abbedissan i världsliga samt i öfrigt underkasta sig samma lefnadsordning som det egentliga klosterfolket; till dessa *fratres ab extra* kunde äfven sluta sig andra, dock att de ej fingo bära något kors. För de gröfsta göromålens förrättande ägde nunnorna att taga fyra stekarhussystrar *(focariæ)*, munkarna två stekarhussvenner *(focarii)*, hvilka skulle bära särskild dräkt[1].

Det första klostret af den nya orden skulle enligt Frälsarens befallning till Birgitta byggas i Vadstena af landets furste, d. v. s. konung Magnus[2]. Birgitta, själf af en rik och mäktig släkt, understödde med egna medel det nya företaget[3] och synes äfven snart hafva lyckats vinna både konungen och rikets store för sin plan. Säkerligen framstod det för deras uppfattning ej blott såsom en religiös plikt, utan äfven såsom en nationell hederssak att bidraga till upprättandet af en stiftelse,

[1] FLAVIGNYS uppgift (s. 148) om de 25 lekmannabröderna beror förmodligen på en missuppfattning af några ord i regelns kap. 13 *(Rev. S. Birg.*, II, 360). Om klosterfolket *ab extra* se nedan kap. VIII.

[2] *Extrav.*, 24, 25, 32, 74.

[3] *A. 14*, fol. 153 v. (»cepit edificare et dotare vnum magnum monasterium»), fol. 209 (»fundauit eciam vnum monasterium»).

som skulle kasta glans öfver landet och som tillika till hela sin organisation syntes ämnad att i viss mån blifva ett adligt jungfrustift, en uppfostrings- och försörjningsanstalt för de stores döttrar och kvinnliga fränder, ej mindre än en tillflyktsort för världströtta sinnen.

Konung Magnus blef alltså ej döf för den uppmaning Birgitta å Frälsarens vägnar till honom riktade. I det testamente, han och hans gemål d. 1/5 1346 upprättade, valde de sin lägerstad i det kloster, de och deras arfvingar med Guds nåd skulle bygga och fullborda i Vadstena, och testamenterade dit under förbehåll af eviga själamässor och ljus till sina grafvar en mängd gårdar samt en ytterligt dyrbar kyrkoskrud till det nya klostrets kyrka. Till testamentsexekutorer förordnades ärkekiskopen i Uppsala, biskoparne i Linköping och Skara, riddarne Nils Abjörnsson, Gustaf Tunesson och Magnus Nilsson samt väpnaren Johan Kristinesson med rätt för dem att vid möjligen inträffande dödsfall komplettera sig själfva[1]. Genom konungaparets andra (s. k. norska) testamente af d. 15/7 1347 testamenterades till det nya klostret i Vadstena sex tusen mark i penningar i gällande mynt, för hvilket belopp ön Orust sattes i pant. Till testamentsexekutorer förordnades ärkebiskopen i Nidaros, biskoparna i Oslo och Hamar, riddarna Ivar Agmundsson och Agmund Guthormsson samt väpnarna Bjarner Ærlingsson och Ormer Östensson äfvenledes med rätt att själfva fylla uppstående ledigheter[2].

De dispositioner, som alltså genast från konungahusets sida gjordes till det nya klostret, kunna väl kallas storartade och utgöra helt visst den största klosterdonation Nordens historia vet omtala. De svårigheter och motgångar, ej minst i finansiellt afseende, som några år senare drabbade konung Magnus, synas emellertid efter allt att döma ha vållat, att en icke ringa del af donationerna stannat på papperet[3]. Af alla de gårdar, som i det tidigare testamentet omnämnas, har jag med undantag af själfva Vadstena kungsgård med hvad därunder hörde icke lyckats i klostrets bevarade jordeböcker åter-

---

[1] *HSH,* XII, 3; *DS,* V, N:o 4069; utförligt referat hos Silfverstolpe (*HB,* I, 4 ff.) och Hildebrand (*Sv. Medeltid,* III, 525—527; *VHAA:s månadsblad,* 1893, sidd. 30—44).

[2] *DS,* V, N:o 4200; *DN,* V, N:o 193.

[3] Hildebrand's uppgift (*Sv. Medeltid,* III, 525), att ingen enda kom till stånd, är alltså ej fullt exakt.

finna någon[1]; de synas sålunda aldrig ha kommit Vadstena kloster tillgodo — ett resultat, hvars riktighet bestyrkes däraf, att konung Håkans d. 16/1 1362 utfärdade bekräftelse på konung Magni testamente endast omfattar Vadstena kungsgård[2]. Däremot upptaga dels jordeböckerna, dels ett dombref af 16/8 1399 gods, som ej nämnas i testamentet, men förmodligen hörde under Vadstena kungsgård[3]. Konungen nämnes främst bland de välgörare, för hvilka klosterfolket förbinder sig att fyra gånger årligen hålla själamässor[4], och år 1448 afgifver generalkonfessorn ett vittnesbörd, att konung Magnus skänkt den grund, på hvilken klostret stod[5]. Motsvarade den slutliga gåfvan ej gifvarnas ursprungliga afsikt, vittna testamentena dock om det lifliga intresse, som ända från begynnelsen från konungamaktens sida kom den nya stiftelsen till del.

Företagets fortgång under den närmaste tiden svarade ej emot den första, stolta ansatsen. Under de följande 20 åren intill 1368 finna vi i bevarade urkunder inga spår af donationer till Vadstena kloster vare sig genom gåfvor eller testamenten[6]. Däremot ha, enligt hvad till vår tid komna urkunder eller i dem meddelade upplysningar ge vid handen, under samma tidrymd utfärdats åtminstone fem förordningar och synodalstatut, som påbjuda erläggande af den af Birgitta i en uppenbarelse föreskrifna afgiften till den nya klosterbyggnaden, den s. k. Vårfrupenningen[7]. Med hänsyn till de upprepade påbuden om

---

[1] *HH,* XVI, 3.

[2] Afskr. efter originalet i ÖRNHIÄLMS *Diplomatorium,* IX, 373; PERINGSKIÖLDS *Diplomatarium,* IX; äfven i defekt afskrift på ett ur en Vadstenakopiebok utskuret pergamentsblad bl. VHAA:s permebref i RA. Brefvet är dateradt »MCCCLX secundo in dominica post octauam Epiphanie domini» (16/1), och tydligen identiskt med den af DALIN (II, 534) utan angifvande af källan såsom »privilegiebekräftelse» anförda urkunden.

[3] *HH,* XVI, 10, 11, 15, 25; *RAP,* II, N:o 3003.

[4] Afskr. i *A. 26,* fol. 189, 189 1/2.

[5] Afskr. i *A. 26,* fol. 331; STYFFE, II, LXIV; *RAP,* II, N:o 3003.

[6] Karl Näskonungsson säljer d. 18/4 1349 gods till konung Magnus och Vadstena kloster (*DS,* VI, N:o 4418), men d. 25/2 1352 säljer Birger Algutsson jord till konung Magnus att användas för Vadstena gårds behof (*RAP,* I, N:o 60).

[7] Synodalstatut af biskop Peter i Linköping (1339—1351) hos REUTERDAHL, *SS,* 47; påbud af konung Håkan d. 8/12 1361, hvari omtalas ett påbud af konung Magnus (HAUSEN, N:o 173); i Telgestadgan af d. 12/9 1381 nämnes ett af ärkebiskop Peter (alltså före 1366) och andra prelater utfärdadt påbud (*RAP,* I, N:o 1622). Under konung Albrekt utfärdades den första förordnin-

denna byggnadsafgift samt några andra, visserligen obestämda antydningar i bevarade källor, vill det synas, som det ej låge utom möjlighetens gräns, knappast ens utom sannolikhetens, att under dessa 20 år byggnadsarbeten för det nya klostret i någon mån åtminstone bedrifvits. Då år 1369 arbetet på allvar upptogs, funnos på platsen visserligen inga byggnader, men däremot fullständigt förstörda murrester af tre stenhus. LAGERBRING har framdragit ett annat vittnesbörd, som åtmistone kan peka i samma riktning. I ett skyddsbref för Vreta kloster, gifvet Horns kyrka d. 30/11 1363, fritog konung Håkan klostrets landbönder och tjänare från all dagsverksskyldighet vid konungens byggenskap i Svaneholm och Vadstena[1]. Om man nu också på grund af dessa antydningar, äfvensom de ofvan nämnda påbuden om Vårfrupenningen skulle vara böjd att antaga, att någon byggnadsverksamhet redan före 1369 i Vadstena bedrifvits, så hafva dessa arbeten efter allt att döma hvarken varit synnerligen betydande eller ostördt fått fortgå. Orsakerna därtill äro ej fullt klara, delvis kunna de dock lätt gissas.

Redan i företagets början synes, efter hvad man kan läsa ur ett par uppenbarelser, en brytning hafva uppstått mellan konung Magnus och Birgitta; som orsak uppgifves, att konungen varit ovillig att enligt sierskans uppmaning företaga ett korståg till Finland och lika litet velat följa hennes uppfordran att vallfärda till Rom för att af påfven utverka absolution för egna synder och stadfästelse på den nya ordensregeln. Birgitta, hvars personliga syften och stämningar så bjärt och så ofta afspegla sig i hennes uppenbarelser, mottog då i en hänryckning Kristi förklaring, att konung Magnus var ovärdig att bygga det nya klostret. De ej långt därefter företagna kors-

gen d. 28/7 1366, stadfästad d. 11/8 1367 (*RAP*, I, N:o 721, 759). Om de äldsta förordningarna om Vårfrupenningen se för öfrigt exkurs A.

[1] *SRS*, I: 1, 114; *RAP*, I, N:o 592; LAGERBRING, III, 658. Af *Extrav.* 26 får jag nästan det intryck, att Magnus påbörjat byggnadsarbeten i Vadstena, men att företaget afstannat och det uppförda nedrifvits. Då emellertid Diariet, hvars berättelse grundar sig på meddelanden af arbetets förste föreståndare, Jowan Petersson, ej nämner ett ord om saken, synes icke någon säker slutsats böra dragas af ett obestridligen dunkelt uttryck i en uppenbarelse eller af lika obestämda häntydningar i andra källor. Att med HAMMERICH (s. 125) och MUNCH (I, 478) ur testamentet d. 15/7 1347 vilja läsa ut, att klostret var grundlagdt, synes väl konstruktivt. Det af HAMMERICH (ss. 63, 83) liksom af FLAVIGNY (ss. 40, 47) omtalade äldre Vårfruklostret har i samtida handlingar ej efterlämnat något spår och torde därför böra utmönstras ur historien.

tågen till Finland (1348, 1351) och den däraf härflytande oredan i rikets drätsel, Birgittas ungefär samtidiga afresa från Sverige (1349), hvarigenom företaget beröfvades själfva den drifvande kraften, de stora peståren 1349 och 1350, som afsevärdt minskade befolkningen och därmed landets ekonomiska bärkraft, samt slutligen de inbördes fejder, som fyllde hela senare delen af konung Magni styrelsetid och slutligen 1365 ändade med katastrofen vid Gata, räcka väl till att förklara det stillestånd i arbetet på planens förverkligande, som i stort sedt följde under de närmaste årtiondena fram till 1370.

Nyss nämndes, att Birgitta år 1349 lämnade Sverige. Orsakerna därtill voro flera. En låg naturligen i hennes brinnande begär att få se den eviga staden, kristenhetens hufvudstad, där »gatorna äro beströdda med evigt guld, nämligen med martyrernas blod». En annan orsak är väl ock att söka i hennes misshälligheter med konungen och hans omgifning, i den erfarenhet hon som så många andra fick göra, att ingen är profet i sitt fädernesland. Men de hufvudsakliga bevekelsegrunderna torde legat på annat håll. Hemlandet syntes numera vara ett alltför trångt verksamhetsfält för hennes planer; hon önskade att på närmare håll och mera verksamt få gripa in i den europeiska politikens stora frågor, såsom hon vid ett par tillfällen redan gjort; hon drömde om att få lösa den, som framför alla upptog samtidens intresse: att återföra påfvestolen från Avignon till Rom. Och slutligen hade Kristus i en uppenbarelse befallt henne att söka påfvens stadfästelse på den nya ordensregeln[1].

Hon lämnade alltså Sverige och begaf sig ej till Avignon, där påfven fortfarande uppehöll sig, utan till Rom; där, i den eviga staden, dit återförd genom hennes maningar, skulle han gifva den nya regeln sin stadfästelse. I Rom framlefde hon, frånsedt några pilgrimsresor, återstoden af sitt lif, och vistelsen där har för hennes ordensstiftelses utveckling varit af omätlig betydelse. Hennes lif förflöt under andaktsöfningar och kristlig kärleksverksamhet. Ryktet om hennes helighet gick vida omkring; redan under hennes lifstid spredos berättelser om de underverk hon utfört. Hennes vallfärder till Neapel, till Monte Gargano, till Assisi, till Amalfi, till Barletta och slutligen under hennes lefnads afton till den heliga grafven utbredde öfver-

[1] *Extrav.*, 41; *Reg. S. Salvat.*, 30; SCHÜCK, *ISLH*, I, 98, 99; *SLH*, I, 162; LUNDSTRÖM i *PRE*³, III, 241; HAMMERICH, 126, 127; FLAVIGNY, 214—229.

allt ryktet om hennes helighet. För söderns folk, ej mindre än för Nordens, var hon den heliga Birgitta långt före sin helgonförklaring.

Hon trädde i förbindelse med sin tids regerande furstar, med den romerska adeln, särskildt med familjen Orsini, med den italienska hierarkien, exempelvis med Elziarius af Sabrano, sedermera kardinal af S. Balbina. Säkerligen bidrogo de förbindelser hon under denna tid knöt med denna världens store i ej ringa grad att senare möjliggöra både hennes egen kanonisation och hennes ordens hastiga och storartade uppblomstring[1]. Under vistelsen i Rom sände hon, som hon förut redan gjort från Sverige, till Avignonpåfvarne glödande maningar i uppenbarelsens form att vända åter till Italien, att återskänka kristenhetens hufvudstad dess forna glans[2].

Länge blefvo hennes maningar utan frukt. Ändtligen kom dock lönen för hennes långa väntan. Urban V lämnade, delvis måhända påverkad af Birgittas böner, d. 30/4 1367 Avignon och tog vägen öfver Marseille och Genua till Rom, där han inträffade d. 16/10 1367[3]. Birgitta framlade då för honom sin klosterregel till bekräftelse. Urban svarade, att han med hänsyn till fjärde Laterankonsiliets af kyrkomötet i Lyon 1274 upprepade förbud mot grundandet af nya ordnar ej såg sig i stånd att utan samtycke af ett allmänt kyrkomöte bekräfta någon ny regel[4]. I stället rådde han henne att för sin klosterstiftelse antaga Augustini regel[5], som närmast syntes likna den för henne uppenbarade klosterstadgan, och lofvade att i så fall påbjuda denna sistnämnda till användning i det af henne grundade klostret. Därmed ville Birgitta emellertid ej låta sig nöja.

---

[1] Om vistelsen i Italien se HAMMERICH, 130—212; FLAVIGNY, 214—505.

[2] *Rev.*, IV, 136, 137.

[3] GREGOROVIUS, VI, 419—25; KIRSCH, *Die Rückkehr der Päpste Urban V und Gregor XI.*

[4] Lateransynoden 1215 föreskref (kan. 15; jfr C. 1 de religiosis domibus in VI:to III, 17): »Ne nimia religionum diversitas gravem in ecclesia Dei confusionem induat, firmiter prohibemus, ne quis de cetero novam religionem inveniat, sed quicumque voluerit ad religionem converti, unam de approbatis assumat». MANSI, XXII, 982 ff.; XXIV, 61 ff.; HEFELE, V, 791; VI, 134, 135.

[5] Augustini regel föreskrefs för öfrigt t. ex. ambrosianerna, som ungefär samtidigt begärde kurians auktorisation. HEIMBUCHER, I, 488. Den augustinregel, som lades till grund för birgittinorden, var hans nunneregel [Ep. 211 (enl. annan numrering 109), se HOLSTENIUS, I: 3, 5—10, i svensk öfversättning *BU*, V, 3—14]. Jfr KOLDE, 5, not 1.

Hennes åstundan var, att hennes klosterstadga under namn af Salvatorsregeln skulle blifva en verklig regel vid sidan af äldre sådana, den helige Benedikts eller den helige Augustini, ej blott en lefnadsordning *(forma vivendi, constitutiones)* för en på grundval af en äldre regel upprättad orden. Underhandlingen afstannade därför för denna gång[1]. Då kejsar Karl följande år i okt. kom till Italien, framlade hon regeln äfven för honom utan att dock kunna genom hans bemedling utverka dess stadfästande[2].

Den 17/4 1370 lämnade Urban till Birgittas förtviflan Rom för att återvända till Avignon. Hon hastade efter honom och upphann honom i Montefiascone, där han under sommaren uppehöll sig. Där kvarstannade hon tre månader, under hvilken tid Alfons af Jaen såsom hennes konfessor bistod henne med sina råd[3]. Under denna tid, enligt GOBELINUS PERSON dagen före Marie Himmelfärdsdag (d. 15/8), öfverlämnade hon till påfven en uppenbarelse, hvari hon hotade honom med himmelens vrede, om han ånyo lämnade Italien[4]. Förmodligen redan i början af sin vistelse i Montefiascone begärde hon äfven ånyo hos påfven stadfästelse på sin regel[5]. Grefven af Nola berättar i sitt vittnesmål under helgonprocessen, att Birgitta redan förut bedt honom söka utverka påfvens stadfästelse af klostergrundläggningen och den nya ordensregeln. Grefven

---

[1] Uppgift i en berättelse om regelns upphof, under något af 1400-talets första årtionden uppsatt till tjänst för munkarna Ulf och Erik (*A. 26,* fol. 178): »Papa cum cardinalibus tunc presentibus non posse se sine consensu generalis concilii aliquam de nouo regulam confirmare respondit, suadens tamen atque consulens, ut regulam b. Augustini, quæ modo viuendi sibi reuelato conformior videretur, assumeret promisitque ei modum prefatum viuendi, vt in suo monasterio perpetuo seruari posset atque deberet, generose confirmare. Jfr *Rev.,* IV, 137; SILFVERSTOLPE i *VHAAH,* XXXII, 5, 6.

[2] *Rev.,* VIII, 51; *Extrav.,* 8. Karl ankom till Viterbo d. 17/10 1368 och mottog d. 21/10 påfven i Rom (GREGOROVIUS, VI, 431, 432; *AASS, Oct.,* IV, 443—446); FLAVIGNY (s. 371) uppgifver — utan anförande af sin källa — att framläggandet skett i Viterbo.

[3] *A. 14,* fol. 149 v.; SCHÜCK i *VHAAH,* XXXIII, 18, 47.

[4] *Rev.,* IV, 138; *AASS, Oct.,* IV, 429; *SRS,* III: 2, 204; *Gobelinus Person,* ed. JANSEN, 75.

[5] Om händelserna i Montefiascone finns dels grefvens af Nola berättelse i hans vittnesmål under helgonprocessen, dels traditionen i Vadstena kloster, bevarad i den nyssnämnda berättelsen om regelns upphof samt i en böneskrift till påfven, afgifven under Konstanzkonsiliet af konungarna Erik och Henrik V samt klostren Vadstena och Paradisus, befintlig dels i en samtida afskr. i KB, dels i en (defekt) afskr. i *C. 43,* fol. 5 v.—9.

förde flera gånger saken på tal med påfven, som till honom öfverlämnade regeln med uppdrag att i samråd med några fromma män afgifva yttrande öfver densamma. Han öfversåg den, men då dess affattning i mycket afvek från hvad det dåtida romerska kansliet ansåg korrekt, underkastade han den en omarbetning, enligt egen uppgift dock utan att förändra något af dess sakinnehåll, och hänsköt den därefter till Birgitta. Sedan hon i dess nya formulering gillat densamma, skulle den underställas påfvens afgörande. Så skedde. Påfven hänsköt regeln för att ytterligare öfverses och förbättras till kardinalen af Jerusalem, som i förening med några andra underkastade den en ny omarbetning[1]. Efter denna förberedande behandling af frågan utfärdade Urban slutligen d. 5/8 1370 stadfästelsen på den nya klostergrundläggningen och bestämmelserna angående dess organisation[2]. Birgitta ansåg emellertid, att hennes klosterregel under bearbetningen förändrats genom utelämnande af några artiklar och omredigering af andra, och var därför allt annat än belåten med underhandlingens utgång. Hon dolde emellertid sitt missnöje och återvände till Rom[3].

Man förstår lätt, att bullan, sådan den blef, icke kan ha beredt Birgitta någon oblandad tillfredsställelse. I själfva verket hade hon efter många om och men fått nöja sig med precis hvad Urban från början bjudit henne. Ty 1370 års bulla utgör icke någon bekräftelse *ad perpetuam rei memoriam* på en ny ordensregel, utan helt enkelt en till ärkebiskopen i Uppsala samt biskoparna i Strängnäs och Vexjö ställd fullmakt att efter

---

[1] Enligt den nämnda suppliken skulle den ha hänskjutits till kardinalerna af Belfort och Prates.

[2] FLAVIGNY, 192; *A. 14*, fol. 94 (»Summus pontifex dedit eidem testi constituciones predictas — — et mandauit ei, vt cum aliquibus bonis viris ipsas videret, — — et quia plurimum discrepabant a stilo moderno curie Romane, non mutando effectualia — — ipsas per alium stilum composuit — — et deinde remisit eidem domine Brigide, vt si per illum modum sibi placerent, — — referret summo pontifici prelibato; que domina Brigida respondit, quod contentabatur de reduccione prefata, ipseque testis portauit eas dicto summo pontifici, qui — — assignauit eas reuidendas et corrigendas cum consilio plurium magistrorum in theologia — — cardinali Jerosalomitano, qui — — dictas constituciones per ipsum testem reformatas iterum reformauit et modificauit»).

[3] *A. 26*, fol. 178 (»Dum ex earum (scil. literarum apostolicarum) tenore ab intencione sua propter deformacionem ipsorum examinatorum, procuratorum ac notariorum, secus et ultra quam acceperat quosdam articulos sicut eis placuit ponencium, quosdam vero obmittencium, multum exorbitatum fuisse cognosceret, valde ei displicuit»); *SKS*, I: 1, 100; *AASS, Oct.*, IV, 445, 446.

vederbörlig undersökning ge sitt tillstånd till grundandet af två nya kloster af den helige Augustini orden samt att till efterlefnad i klostren påbjuda de i bullan inryckta ordensstadgarna[1]. Bullan upphäfver dock ej dubbelklosterförfattningen helt och hållet, utan gifver den blott en annan organisation än Birgitta tänkt sig. Det är ej längre fråga om ett nunnekloster med tillhörande *curia fratrum*, med gemensam kyrka o. s. v., som hon afsett, utan om två särskilda kloster, hvart och ett med egen kyrka, kyrkogård o. s. v., ett för nunnor och ett för munkar, hvilka senare dock i andliga ting skulle vara nunnornas hjälp. Ser man närmare på den nya bullan blir dock, så vidt jag kan finna, motsatsen i afseende på dubbelklosterförfattningen en skillnad mera i form än i sak. Rent organisatoriskt sedt har sambandet mellan klostren bibehållits. Bibehållen var abbedissans i världsliga ting öfverordnade ställning; bestämmelserna för valet af munkarnas ledare voro visserligen andra, i det att valrätten tillkom munkklostrets konvent enbart, men i stället tillerkändes abbedissan rätt att bekräfta valet. Man kan därför icke förneka, att dubbelklosterorganisationen bibehållits, om än i en något försvagad gestalt och med en formulering, som synes till en viss grad åtminstone antyda, att den uppgifvits. De nya klostren skulle, som nämndt, tillhöra Augustini orden och åtnjuta denna ordens privilegier, friheter och förmåner, men organiseras ej blott efter hans regel, utan äfven — i denna del har bullan dock blott provisorisk karaktär — efter Birgittas stadgar såsom en klosterlefnadsnorm *(forma vivendi)*, öfverensstämmande med Augustini regel eller åtminstone ej stridande däremot. Dessa Birgittas stadgar meddelas i bullan och skulle af biskoparna i påfvens namn stadfästas till bruk i klostret. Här var sålunda ej fråga om någon ny orden; bullan skapade i Vadstena tvenne kloster af Augustini orden, men tillät, att lifvet inom deras murar bands ej blott af nämnda ordens regel, utan äfven — subsidiärt — af Birgittas stadgar, som därför, om man vill, kunna sägas så tillvida vara af påfven stadfästade och bekräftade, ehuru i en gestalt, i åtskilligt olik den af Birgitta gifna[2].

---

[1] Originalet är förloradt; i afskr. finnes bullan, såvidt jag känner, i följande svenska handskrifter: *A. 22*, fol. 1—3 v.; *A. 23*, fol. 20—23; *C. 46*, fol. 32 v.—34 v. Tryckt är den med utlämnande af klosterstadgan i Kölnupplagan af *Rev. S. Birg.* och därefter i *AASS, Oct.*, IV, 446.

[2] Här utvecklade uppfattning af bullan framträder redan hos Birgittas närmaste omgifning, såsom framgår af flera vittnesmål i kanonisationsprocessen

Ty själfva den på Birgittas regel grundade klosterstadga, som innehålles i bullan, innebär i mångt och mycket något helt annat, än stiftarinnan afsett. Den innebär, som nämndt, först och främst ett försvagande af den förnämsta egendomligheten i Birgittas nya organisation: dubbelklosterprincipen. Men dessutom finnas flera andra afvikelser från den ursprungliga regeln, af hvilka följande äro de viktigaste. Alla de rituella bestämmelserna samt stadgandena angående munkarnas dräkt äfvensom om val af abbedissa (kap. 5, 10 (delvis), 11, 13, 14 och 27) äro alldeles utelämnade. Stadgandena om novisåret äro olika, i det att bullan synes förutsätta, att det skulle tillbringas inom klostret, regeln åter utanför detsamma. Klausurföreskriften i bullan gäller endast systrarna. Hvad angår bestämmelserna om fattigdomsaskesen, äro de delvis utvidgade, delvis andra än i regeln; tillagd är i öfverensstämmelse med bruket inom andra ordnar[1] bestämmelsen om novisernas rätt att omedelbart före inträdet i klostret fritt disponera öfver sin egendom. Bullans stadgande, att klostersystrarna ej utan abbedissans tillstånd finge mottaga några gåfvor, stod i bestämd strid mot regelns nittonde kapitel, som innebar ett oinskränkt förbud för klosterfolket att mottaga något och för abbedissan att meddela dem tillstånd därtill. Regelns inskränkningar i klostrets rätt att mottaga donationer saknas i bullan; däremot

---

[Hartlevus, electus i Västerås (*A. 14*, fol. 122 v.): »Constituciones dixit fore approbatas per — — Urbanum papam VI»; Katarina (*A. 14*, fol. 130): »Regulam ipsam approbatam et bullatam vidit bulla — — *Urbani VI*»]. Den ofvan anförda böneskriften anser Urban V:s bulla innebära dels en »*licencia fundandi monasterium*» dels en »*forma viuendi quousque regula examinaretur*». Samma uppfattning gör sig gällande hos författaren till »*Vita secunda Urbani V*» där det heter: »Obtinuit, quod secundum regulam S. Augustini viverent» (*Actes anciens*, I, 48, 111). I Diariet åter (*SRS*, I: 1, 100) uppgifves, att Birgitta af Urban V fått bekräftelse på sina ordensstadgar. DURANDUS, utgifvaren af Romupplagan af *Revelationes*, säger i en not till IV, 137, att regeln godkänts af Urban V, men i noten till *Prefatio regulæ S. Salvatoris* har han rättat detta därhän, att Urban V bekräftat Frälsarens orden, hvilket väl knappast heller kan sägas vara korrekt (*Rev. S. Birg.*, I, 537; II, 349). Nyare forskare uttrycka sig i allmänhet försiktigare. BUEUS (*AASS, Oct.*, IV, 445) säger, att ordensstadgarna af Urban på visst sätt gillats (*fuisse approbatas certo saltem quodam modo)*; FLAVIGNY (s. 393), uppger, att Urban V »*d'une facon générale*» gillat de förändringar Birgitta gjort i Augustini regel. BINDER (ss. 130, 131) utvecklar ungefär den af mig i texten framställda uppfattningen. Den gamla åsikten, att regeln stadfästats af Urban V, går däremot igen hos HAMMERICH (s. 189) och SCHÜCK (*ISLH* I, 100).

[1] WINTER, I, 17.

finnas föreskrifterna om öfverskottets utdelning till de fattiga. Bullan föreskref vidare i olikhet mot bokstafven, men i enlighet med andan i regeln två personers närvaro, i händelse någon af klostersystrarna önskade samtala med någon utanför klostret stående. Äfven fastebestämmelserna voro i flera punkter olika; så t. ex. räknades påskfastan i regeln från fredagen före *quinquagesima*, i bullan från *septuagesima*. Inträdesåldern för munkar sattes i regeln till 25 år, i bullan — förmodligen genom missskrifning — till aderton år. Borttaget var i bullan regelns påbud om predikningar för folket på större högtidsdagar. Mest afvikande från regelns bestämmelser äro föreskrifterna om klostrets styrelse och förvaltning; ändringar voro i denna punkt i hög grad af behofvet påkallade, då regelns stadganden voro både ofullständiga och sväfvande. I enlighet med stiftarinnans afsikt äro bestämmelser angående visitationer tillagda i öfverensstämmelse med förhållandena inom andra icke eximerade ordnar; likaså hafva bifogats bestämmelser angående förvaltningens närmare ordnande (om tillsättande af prokuratorer, redovisning o. s. v.). En punkt må särskildt framhållas, då vi äro i stånd att närmare belysa densamma, nämligen skiljaktigheten mellan regelns och bullans bestämmelser angående val af munkkonventets föreståndare. Regeln föreskref, att abbedissan skulle till *confessor omnium* utse en af prästmunkarna, till hvilken både nunnor och munkar samtyckte; den valde skulle af biskopen i ämbetet insättas och stå under abbedissan; han skulle synbarligen kvarstå, *quamdiu se bene gesserit*[1]. Enligt bullan åter skulle brödrakonventets prior väljas af (brödra-)konventet för en tid af tre år, hvarvid omval kunde förekomma, samt af abbedissan i ämbetet bekräftas[2]. I ett bref till Vadstena kloster, skrifvet efter konfessorn Petri död, således under något af åren 1378—90, berättar priorn Petrus, att Birgitta vid anträdandet af färden till Montefiascone rådfrågade konfessorn Petrus och brefskrifvaren själf angående lämpligheten af generalkonfessorns tillsättande för tre år i sänder. Den förre hade tillstyrkt saken, hvaremot brefskrifvaren afrådt densamma. Birgitta vidtog emellertid den af konfessorn tillrådda ändringen i stadgandet och i denna form inflöt det i Urbans bulla[3]. —

---

[1] *Rev. S. Birg.*, II, 360. [2] *C. 46*, fol. 33 v.

[3] Afskr. i *C. 25*, fol. 64 v.; *C. 74*, fol. 220 v. (»Consuluit dominum Petrum et me, — — si expediret habere confessorem generalem de triennio in triennium, cui dominus Petrus in hac parte applaudebat, ego vero non esse utile dicebam,

Detta bref liksom grefvens af Nola nyss anförda berättelse visar alltså, att Birgitta före sin ordensregels framläggande för påfven i Montefiascone verkligen i vissa punkter omarbetat densamma, ehuru vi ej, med undantag för punkten om val af prior, äro i tillfälle att med bestämdhet afgöra, hvilka ändringar härröra från Birgitta själf och hennes omgifning och hvilka tillkommit under sakens vidare behandling. —

En vecka efter utfärdandet af denna bulla offentliggjorde Urban en ny, hvari han utlofvade ett års och fyratio dagars aflat för dem, som bidrogo till det nya klostrets byggande[1].

Birgitta var emellertid, som nämndt, ingalunda nöjd med det resultat, som vunnits genom bullan af d. 5/8 1370. Enligt den af mig förut använda berättelsen om birgittinregelns tillkomst skulle hon hafva ålagt sin dotter att arbeta för en stadfästelse af regeln i ny form, sedan hvad som i den af Urban V stadfästade stadgan blifvit uteglömdt, ändradt eller mot hennes vilja infördt, vederbörligen blifvit rättadt, preciseradt och förklaradt och annat, som hon genom den helige Andes ingifvelse fått sig uppenbaradt, blifvit tillagdt[2]. Katarina visade sig också vid utförandet af detta uppdrag i allt såsom sin moders lydiga dotter, och detta ärende var ett af dem, för hvilkas skull hon år 1375 företog sin färd till Rom[3]. Sedan Gregorius XI dit återfört kurian, framlade hon tillsammans med Alvastrapriorn Petrus och sin moders biktfader af samma namn år 1377 regeln i dess nya skick för påfven. Den hänvisades jämte uppenbarelserna för undersökning till en kommitté af kardinaler och

---

quia inde possent propter diuersas mutaciones diuersa suboriri scandala et maxime quia in talibus potestati episcopali et sollicitudini derogaretur». Om skiljaktigheten mellan de båda redaktionerna se *AASS, Oct.*, IV, 419—422.

[1] *Munchs afskr.* i RA.

[2] *A. 26,* fol. 178 (»vt pro confirmacione prefate regule, prout eam tunc conscribi fecerat, in qua illa, que in priori per Urbanum quintum confirmata uel omissa aut secus posita seu preter suam intencionem inserta fuerant, nunc correcta, precisa, explanata et alia quedam, que ex spiritus sancti reuelacione addenda acceperat, fuerant apposita, studiosissime laboraret»).

[3] Den följande framställningen är grundad dels på den nämnda suppliken, dels på Torquemadas prolog (*Rev. S. Birg.*, I), som dock i några mindre väsentliga punkter skilja sig (*AASS, Oct.*, IV, 407, 408). Torquemadas framställning är enligt hans egen uppgift byggd på ett *Registrum circa canonizacionem s. Birgitte gestorum,* möjligen identiskt med den *Cod. Ottobon. 90,* som innehåller *Processus canonizacionis s. Birgittæ.*

andra lärda teologer, bland hvilka kardinal Peter de Luna (senare Benedikt XIII) samt Alfons af Jaen torde vara de mest kända[1]. Denna kommitté afgaf ett utlåtande till förmån för den begärda stadfästelsen, som dock förekoms genom Gregorii frånfälle våren 1378[2]. Hela ärendet ärfdes därför af Urban VI, i det att Katarina och priorn Petrus tillika med Vadstenabröderna Andreas Olavi och Magnus Petri hos den nye påfven hemställde om stadfästelse på Birgittas regel. Urban hänsköt ärendet till en ny kommitté af kardinaler och andra lärda teologer och jurister; bland medlemmarna voro den bekante benediktinmunken Adam Eston, kardinal af England, samt Alfons af Jaen. I enlighet med det utlåtande, som dessa kommissarier afgåfvo till påfven, förklarades af honom uppenbarelser och regel vara autentiska, fulla af gudomlig sanning och af den art, att de af kyrkan borde omfattas med from vördnad[3].

Emellertid kom frågan af någon anledning, att af påfven ännu en gång underkastas pröfning. Ärendet hänsköts denna gång till en af Birgittas närmaste vänner, kardinal Elziarius af Sabrano; han skulle inhämta nödiga upplysningar angående såväl Birgittas klosterstadgar som den nya klostergrundläggningen samt, om han funne allt vara rätt och riktigt och ej

[1] Enligt suppliken bestod kommittéen af följande medlemmar: kardinalerna af Poitiers (Guy de Malesset, † 1412; EUBEL, I, 21), *Montis maioris* (någon kardinal med detta namn fanns vid denna tid ej; möjligen åsyftas Girard du Puy, *card. Maioris monasterii,* † 1389; EUBEL, I, 21; GREGOROVIUS, VI, 481), Orsini (Jacopo Orsini, † 1379; EUBEL I, 21), d'Aigrefeuille (Guillaume d'Aigrefeuille, † 1401; EUBEL I, 20) samt de Luna, vidare Martinus de Salua, ärkebiskop af Pampluna, *magister sacri palatii, O. P.* (vid denna tid Nicolaus de S. Saturnino, QUETIF och ECHARD, I, 683), magister Johannes de Hispania samt Alfons af Jaen. Kardinalerna af Poitiers och Orsini nämnes ej hos Torquemada.

[2] Diariets uppgift (*SRS,* I: 1, 101), att regeln stadfästats af Gregorius, torde, såsom BUEUS anmärker (*AASS, Oct.,* IV, 467) afse hans muntliga löfte därom.

[3] Kommittéen bestod af kardinalerna af Nocera (Lucas Radulficii de Gentilibus, † 1389; EUBEL, I, 22), *Corsiensis* (*Corfiensis?;* SOUCHON, II, 267), af England (Adam Eston, † 1397; EUBEL, I, 23), Poncello Orsini († 1395; EUBEL, I, 22) af Genua (Bartholomeus de Cucurno, † 1385; EUBEL, I, 23), af Manupello (Thomas Ursinus de Manupello, † 1390; EUBEL, I, 23), biskop Peter af Orvieto (SCHULTE, II, 491, not 6), Johannes af Lignano, en af tidens berömdaste kanonister (PASTOR[3], I, 121, not 1), Johannes af Basel, år 1379 af Clemens VII utnämnd till augustineremiternas general (HAUPT i *PRE*[3], VIII, 77), Alfons af Jaen, magister Augustinus af Rom, provinsialprior af augustineremiternas orden, samt den förut omnämnde magister Mattheus af Krakau. Kardinalerna af Nocera och Poncello Orsini nämnas ej hos Torquemada.

mot de kanoniska institutionerna stridande, afgifva en förklaring därom äfvensom en stadfästelse på den nya klosteranläggningen. Efter gjord undersökning afgaf Elziarius i vederbörlig form sin förklaring och stadfästelse, som på Katarinas bön af påfven ytterligare bekräftades genom en bulla *Ad perpetuam rei memoriam* d. 8/12 1378. Detta innebar alltså, att Birgittas regel vunnit påfvestolens stadfästelse; men med hänsyn till det nyss utbrutna schismat och den i följd däraf ömtåliga kyrkliga ställningen skedde stadfästelsen dock ej heller nu, såsom man begärt, *per modum regule*, utan blott *per modum constitutionum*[1].

Detta synes innebära, att Birgittas klosterstadga ej ställdes i jämnbredd med Benedikts eller Augustini såsom en af de stora, af kyrkan autoriserade klosterreglerna, utan att den nya organisationen skulle vara en orden på grundval af Augustini regel, men i enskildheterna organiserad efter Birgittas föreskrifter, liksom cistercienserna bildade en orden efter Benedikts regel och Citeauxklostrets organisation[2]. Skillnaden mellan 1370 års bulla och 1378 års kan skarpast preciseras så, att den förra innebar tillstånd till anläggandet af en bestämd klosterkomplex af Augustini orden och tillämpandet inom den af en af Birgitta uppsatt lefnadsordning, den senare åter en stadfästelse på Birgittas klosterföreskrifter att eventuellt — fortfarande tillsammans med Augustini regel — tjäna till rättesnöre för en mångfald (kongregation) af kloster.

Den i bullan intagna klosterstadgan är med några få, i allmänhet mindre väsentliga tillägg, ändringar och förtydliganden densamma som själfva regeln i den form den bevarats till vår tid, blott ändrad från första till tredje person. De viktigaste af de antydda olikheterna äro följande. Samtal mellan morgonväkten och mässans slut, i regeln helt förbjudna, tillätos i nödfall och med abbedissans tillstånd. I stadgandet om klosterfolkets rätt att tala med utomstående tillades, att det

---

[1] RYDBERG, II, 442—447; om dateringen se exkurs B. Elziarius af Sabrano blef kardinal *tit. S. Balbine* d. 28/9 1379, † 1394 (EUBEL, I, 23). Jfr *A. 14*, fol. 103—104 v., 132, 156; *Rev.* VIII, 5; FLAVIGNY, 348 ff.; BINDER, 121.

[2] Jag kan tyvärr ej på något mera ingående sätt utreda den kyrkorättsliga skillnaden mellan uttrycken *per modum regule* och *per modum constitutionum*. Den rättsliga sidan af klosterordnarnas organisation är föga undersökt och i de vanliga handböckerna knapphändigt behandlad. Det oftast åberopade moderna arbetet — BOUIX, *De jure Regularium* (Paris 1857) — har ej varit mig tillgängligt. — Om någon analogi med t. ex. predikarordens regel och generalkonstitutioner kan naturligtvis ej vara tal.

städse skulle ske i närvaro af några systrar och med abbedissans begifvande. Gallerfönstret fick öppnas endast sju gånger om året och likaledes blott med abbedissans tillstånd. Tillstånd att i vissa fall beträda nunneklostret gafs stiftsbiskopen, läkare, handtverkare o. s. v. Fasta föreskrefs på den hel. Augustini dag; med hänsyn till de af kyrkan föreskrifna fastorna skulle i afseende på dispenser dess ordning följas; i afseende på öfriga fastor ägde abbedissan obegränsad dispensrätt. Klosterlöftet ändrades från att förbinda blott till Birgittas regel till att gälla Augustini regel och Birgittas konstitutioner, hvarjämte ett särskildt löftesformulär tillades[1]. I regelns bestämmelser om val af abbedissa och munkkonventets föreståndare gjordes några modifikationer. Regeln synes knappast förutsätta någon skarpt preciserad valhandling. Här åter skiljes biskopens bekräftelse från själfva valet och förlägges efter detta. I motsats mot förhållandet i 1370 års bulla kallas munkkonventets föreståndare generalkonfessor, ej prior, och väljes för obestämd tid, ej för tre år. Slutligen stadgades, att utförligare bestämmelser skulle utarbetas angående val af abbedissa, tillsättande af klostrets tjänstemän *(officiales)* samt tystnadens hållande[2].

Icke heller genom denna nya bulla häfdes fullt den oklarhet, som vidlådde den nya stiftelsens kyrkorättsliga ställning, lika litet som dess bestämmelser i afseende på fullständighet och precision voro tillräckliga för dess behof.

Denna oklarhet kommer tillsynes redan i ordens namn: *Ordo sancti Augustini sancti Salvatoris nuncupatus.* Innebar detta, att Birgittas kloster — enligt stiftarinnans afsikt — skulle blifva moderkloster åt en ny orden inom kyrkan, eller blott att det skulle ingå såsom en ny medlem i en förut befintlig organisation? Denna fråga gällde, såsom SILFVERSTOLPE[3] framhållit, i själfva verket ingenting mindre än huruvida klostret i Vadstena, i likhet med sina äldre svenska syskon, blott skulle

---

[1] Ett birgittinskt invigningsformulär för klosterfolk finns utgifvet af ELMGREN i *Hist. Ark.*, II, 111—114.

[2] ZÖCKLERS anmärkning (s. 542, not 1), att birgittinregelns »homiletiskt didaktiska tendens» mindre framträder i 1378 års redaktion, är fullständigt gripen ur luften. Kap. 20, som rör brödernas predikoskyldighet, är i 1378 års regel frånsedt öfverflyttningen till tredje person och däraf föranledda förändringar ordagrant lika med motsvarande kapitel (23) i den ursprungliga regeln. Däremot är stadgandet om brödernas skyldighet att predika för folket, som nämndt, struket i bullan af d. 5/8 1370.

[3] *VHAAH,* XXXII, 7, 8. Jfr AHNFELT i *HT,* XVI, 7—15.

blifva den yttersta utposten i norr af en kyrklig organisation, hvars ledning var förlagd till de länder, som utgjorde den dåtida kyrkliga kulturens hufvudsäten, eller om Sverige skulle bli moderlandet, medelpunkten för ett kyrkligt samfund, hvars inflytande skulle sträcka sig vida öfver dess egna landamären. För den svenska odlingens utveckling var frågans innebörd innerst den, huruvida Sverige skulle bli delaktigt af samtidens kyrkliga och — indirekt — af dess världsliga kultur endast i den mån densamma af sig själf sipprade fram dit genom organisationer med tyngdpunkten af sin verksamhet förlagd till södern, eller om utvecklingen här hemma skulle kunna hållas i jämnhöjd med kulturländernas med hjälp af genom en svensk organisation åvägabragta täta och målmedvetna förbindelser mellan Sverige och den kyrkliga kulturens hufvudcentra.

Faktiskt — ehuru visst ej i enlighet med stiftarinnans afsikter: hon hade för sin stiftelse syftat än högre — kom Birgittas ordensorganisation att till augustinerna intaga ungefär samma ställning som cistercienserna och fontevraldenserna till benediktinerna eller premonstratenserna och serviterna till augustinerna. Men detta resultat af ordens utveckling har ingalunda tillkommit utan slitningar, och just detta gifver ordenshistoria dess förnämsta intresse. Innerst är det denna fråga, som ligger på bottnen af angreppen mot birgittinerna på de stora kyrkomötena; kring den vänder sig alltså under en mansålder ordens hela yttre historia.

För den yttre politiska sidan af saken må hänvisas till skildringen af birgittinernas förhållande till de stora kyrkomötena. Här må frågan först skärskådas från en mera teoretisk och formell synpunkt, från synpunkten af det sätt, hvarpå birgittinerna själfva sökte komma till rätta med den motsägelse eller, om man så vill, oklarhet, som låg i ordens titel och ursprungliga ställning. Att det vållat dem svårigheter, ej alltid så lätta att lösa, därom kan ej råda något tvifvel. Medan ännu biskop Alfons lefde, riktades till honom från Vadstena den frågan: »Hvad skola vi svara, om någon frågar oss: Hvems är eder orden?» Och biskopen tillrådde dem att svara: »Vi äro af Frälsarens orden och Augustini regel[1].» Särskildt känn-

[1] I *C. 1*, fol. 149 v. finnas några af Alfons af Jaen (och biskopen af Orvieto) afgifna svar på af klostret framställda spörsmål. Citatet lyder: »Quid respondendum est, cum quis querat a nobis: Cuius est ordo vester? Respondebimus: Nos sumus ordinis sancti Saluatoris et regula(!) sancti Augustini.»

bart gjorde sig denna oklarhet gällande, då man arbetade på att införa orden i länder, där den förut varit okänd.

Skarpt och klart finnes frågans kärnpunkt fastslagen och belyst i en utredning, som Vadstena kloster år 1444 tillställde biskop Henneke i Odense[1]. Biskopen hade, synbarligen på förekommen anledning, framställt ett par frågor till klostret. Den första af dessa angick det förhållande, att noviserna vid inträdet i orden afgåfvo löften att hålla såväl Augustini regel som Birgittas konstitutioner. Härpå svarades först och främst, att påfvestolen i sin bekräftelse på Birgittas ordensstadga så befallt. Af flera skäl hade påfven, ehuru han visserligen trodde dessa stadgar vara uppenbarade af Frälsaren, ej velat lämna sin stadfästelse på dem under namn af Frälsarens regel, utan under namn af Birgittas konstitutioner, såsom uppsatta och fastställda af Birgitta. För själfva klosterorganisationen ordnades på påfvens råd saken så, att den anslöt sig till Augustini regel, såsom af kyrkan förut erkänd, och till Birgittas konstitutioner såsom en *forma vivendi,* af Birgitta föreslagen och framställd för påfven och kyrkan[2].

Den andra frågan gällde, hvarför under sådana förhållanden begynnelseorden i den formulering, hvari regeln förelästes vid måltiderna, hade lydelsen: »*Incipit regula sancti Salvatoris.*» Härtill svarades först och främst, att klosterstadgan,

[1] Brefvet i koncept i *F. e. 11,* fol. 66—67, i afskr. efter den slutliga expeditionen i *A. 26,* fol. 291 v.—292 v., i det väsentliga öfverensstämmande. Handlingen, odaterad, är undertecknad af generalkonfessorn Johannes Borquardi; den öfversändes med ett bref, dat. d. $^{25}/_{1}$ u. å., men att hänföra till 1444 (afskr. i *A. 26,* fol. 292 v.), till Maribo kloster för att tillställas biskopen. En orsak till denna förfrågan synes ha varit den, att man i Danmark tillskref osäkerheten i ordens och regelns titel den Vadstenabroder, som undervisat klosterfolket i Maribo (»Ex predictis igitur patet, quod non immo tam varie titulus nostre regule nominatur, quia sic placuit instituenti seu illi bono fratri Wastenensi, emisso ad docendum ipsos fratres in Mariebo obseruanciam regularem, sed propter raciones superius assignatas»). Den i brefvet gifna utredningen står i full öfverensstämmelse med den uppfattning, som kommer till synes i 1429 års generalkapitelstatut (afskr. i *C. 46,* fol. 162 v.). Att saken förekommit på generalkapitlet, tyder på att frågan vid denna tid inom orden varit under debatt.

[2] »Regulam beati Augustini profitentur solempniter et in facie ecclesie pro regula et tamquam regulam per se iam dudum approbatam et confirmatam et a beata Birgitta racionabiliter acceptatam, — — — set constituciones beate Birgitte profitentur per modum constitucionum seu viuendi modum pium et deuotum, per beatam Birgittam ipsi sancte matri ecclesie et domino apostolico propositum et relatum.»

sådan den för Birgitta uppenbarades, varit afsedd att bli en självständig *(una et per se)* regel i kyrkan; därför användes beteckningen regel. Hvad åter angick, att den kallades Frälsarens, så kunde ju, på samma sätt som evangeliet från en synpunkt kallades Kristi och från en annan evangelistens eller Apokalypsen från synpunkten af den som uppenbarat densamma kallades Jesu Kristi, från synpunkten åter af den som skrifvit densamma Johannes', också regeln från en synpunkt kallas *Regula sancti Salvatoris,* eftersom Frälsaren uppenbarat och föreskrifvit densamma, och från en annan synpunkt *Constitutiones seu Regula beate Birgitte,* eftersom hon ju nedskrifvit och till andras kännedom bragt densamma[1].

Såsom hemulsmän för en dylik uppfattnings möjlighet anföras Thomas af Aquino och Hieronymus. Regeln är sålunda verkligen och omedelbarligen både Frälsarens, såsom den där föreskrifvit och uppenbarat den, och Birgittas, som nedskrifvit den och bragt den till sina medmänniskors kännedom[2].

Denna om både dialektisk skärpa och teologisk lärdom vittnande lösning af knuten har nog tillfredsställt de tviflande själarne. I hvarje fall har jag ej funnit, att den teoretiska sidan af frågan om birgittinernas tillvaro såsom självständig orden i deras historia spelat någon större roll[3].

I sin ordensregel hade Birgitta, såsom jag förut nämnt, föreskrifvit, att efter regelns stadfästande af den påfliga kurian några fromma munkar af Benedikts eller Bernhards ordnar skulle till hennes föreskrifter göra nödiga tillägg, i allmänhet där så behöfdes och särskildt rörande straff, begrafningssätt samt angående biskopens visitationer och besök i klostret[4].

[1] »Ita alio respectu dicitur regula nostra regula sancti Saluatoris quasi dictantis et reuelantis beate Birgitte et alio respectu dicitur constituciones seu regula beate Birgitte quasi scribentis et deferentis.»

[2] I brefvet citeras THOMAS AB AQUINO, *Secunda secunde, questiones 172—175* och *Sententiarum liber II, distinctio VII* samt HIERONYMI *Prologus in Apocalypsin.*

[3] I ett bref från något utländskt birgittinkloster till Vadstena kloster heter det: »Item supplico, vt gracia informacionis rescribere mihi velitis, quomodo incipere soletis tytulum leccionis mense, quando legatur regula: utrum per ista verba scilicet: Incipit regula sancti Saluatoris, aut per ista verba dicendo sic: Incipiunt constituciones sancte Birgitte, de quo libenter causa racionabili — — volo a paternitate vestra informari.» Brefvet, odateradt, i afskr. bland bref från 1430- och 1440-talen i *F. e. 11,* fol. 92 v.

[4] *Rev. S. Birg.,* II, 367; jfr *Extrav.* 2.

Till uppfyllande af denna Birgittas uttalade önskan uppsatte hennes biktfader och förtrogne vän Alvastrapriorn Petrus Olavi sina *Addiciones seu constituciones ad regulam sancti Salvatoris*[1]. Dessa utgöras dels af förtydligande utläggningar af regelns föreskrifter, dels af stadganden, hämtade ur *Revelationes extravagantes*, dels slutligen af fullständigande tillägg till regeln på de områden af klosterlifvet, om hvilka den ej innehåller tillräckliga föreskrifter. Då till största delen dessa tillägg ha sin egentliga betydelse för klostrets ekonomiska organisation, som till sina enskildheter faller utom planen för denna afhandling[2], kan här ej blifva fråga om någon närmare redogörelse för de olika bestämmelserna, blott om en summarisk sammanfattning af hufvudpunkterna.

I sin ursprungliga gestalt bestodo konstitutionerna af 54 kapitel, af hvilka likväl tvenne vid det definitiva antagandet uteslötos. De båda första kapitlen innehålla blott en närmare utläggning af hvad regeln förstår med ödmjukhet och kyskhet, hvilka dygder i Salvatorsregelns andra kapitel angifvas såsom regelns »upphof». I de båda följande kapitlen lämnas några föreskrifter angående knäfall och nigande i kyrkan och angående klostrets klockor. De i kapitlen 5 och 6 lämnade bestämmelserna om brödernas och systrarnas tider utgöra blott ett förtydligande och fullständigande af hvad om saken stadgats för brödernas vidkommande i *Extrav.* 18, för systrarnas del i *Reg.* 23 och *Extrav.* 4. Stadgandet i kapitel 7 angående abbedissans val och invigning är i hufvudsak byggdt på hvad förut finnes angifvet i *Reg.* 14 i den form bestämmelsen fått i bullan af d. $^{3}/_{12}$ 1378 samt i *Extrav.* 22 med några förtydligande tillägg, afsedda att närmare i detalj reglera formerna för val och invigning. I enlighet med vanlig, kanonisk uppfattning fordrades, där valet ej var endräktigt, samtycke af »vilkare delen» af bröder och systrar *(major et sanior pars)*. Invigningen skulle ske i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Benedikts regel. De tre följande kapitlen lämna närmare föreskrifter angående abbe-

---

[1] Det af biskop Knut 1420 stadfästade exemplaret utgör handskrift *A. 45* i K. B.; afskrifter af denna latinska redaktion finnas flerstädes t. ex. i *A. 22, C. 47* o. s. v. En svensk öfversättning är tryckt hos KLEMMING, *BU*, V, 17—53. Vid redogörelsen följer jag den därstädes använda indelningen i kapitel.

[2] En kortfattad öfversikt af klostrets ekonomiförvaltning lämnas å annat ställe i denna afhandling.

dissans och generalkonfessorns ämbetsförvaltning i anslutning till *Reg.* 19 och *Extrav.* 12. I viktiga ärenden skulle abbedissan rådföra sig med konventet, eljes med några af de äldre systrarna, ofta med generalkonfessorn och några af bröderna. Afsättning kunde ifrågakomma, om vederbörande generalkonfessor eller abbedissa blefve för gammal att sköta sitt ämbete eller obotligt sjuk eller försummade regeln och sitt konvents bästa, förskingrade klostrets gods eller till regelns förfall mera älskade köttsliga vänner än själarna och Gud. Afsättningen skulle ske med biskopens vetskap.

Angående klostrets ekonomiska förvaltning lämnas i kapitlen 11—14 utvidgade föreskrifter i anslutning till *Reg.* 20. Klostrets gods finge säljas eller bytas endast med konventens samtycke, bekräftadt med deras sigill. Abbedissan, till hvars förvaltning alla klostrets inkomster och gåfvomedel skulle lämnas, ägde att om möjligt en gång i månaden aflägga räkenskap inför generalkonfessorn och några äldre bröder och systrar, äfvensom att i närvaro af några äldre systrar taga räkenskap af klostrets syssloman och öfriga tjänstemän. Den i regeln föreskrifna allmoseutdelningen skulle enl. kap. 34 äga rum måndagar, onsdagar och fredagar, oftare om så behöfdes, genom några pålitliga tjänare, nämligen de i *Extrav.* 33 omnämnda *fratres ab extra.* Efter broders eller systers död skulle hans eller hennes proventa dagligen under 30 dagars tid bortgifvas såsom allmosa, äfven om platsen före utgången af denna tid blifvit med ny innehafvare eller innehafvarinna besatt. I kapitlen 15 och 16 meddelas nödiga föreskrifter om abbedissans ställföreträdarinna, priorissan, samt om generalkonfessorn och hans ämbete.

I kapitel 17 fullständigas de i *Reg.* 6 meddelade föreskrifterna angående tystnadens iakttagande med undantagsbestämmelser för abbedissa, generalkonfessor och andra klostrets tjänstemän, hvilkas sysslor ibland omöjliggjorde iakttagande af föreskrifterna i deras ursprungliga stränghet. Till ordningens upprätthållande och särskildt till tystnadens öfvervakande inom klostret skulle tillsättas s. k. *custodes,* två eller fyra af systrarna, två af bröderna (kap. 18).

I det följande kapitlet lämnas utförligare föreskrifter om systrarnas arbete med bifogande af *Extrav.* 35, hvarigenom de tillstaddes att till sin hjälp vid de gröfre sysslorna hålla fyra stekarhussystrar *(focariæ).* Bröderna skulle (kap. 35) i den

mera världsliga delen af sitt arbete erhålla hjälp af lekmannabröderna, för de gröfsta sysslornas förrättande skulle de äga rätt att hålla tvenne stekarhussvenner *(focarii)*.

De därpå följande sju kapitlen (20—26) gifva på grundvalen af *Reg.* 24 och *Extrav.* 13 noggranna och ingående stadganden angående klostrets utspisning äfvensom angående ordningen och tillvägagångssättet vid måltiderna. Motsvarande bestämmelser angående klosterfolkets beklädnad och bäddar med hvad därmed står i sammanhang, återfinnas i kapitlen 35—39[1]. De undantag i afseende på beklädnad, bäddar och mat, som kunde medgifvas de sjuka, bestämmas likasom sjukvården i allmänhet i det följande kapitlet i anslutning till de af Birgitta på flera ställen angifna, förvånande humana principerna. Härtill sluta sig i kapitlen 41 och 42 bestämmelser angående åderlåtning och bad, de senare i fullständig öfverensstämmelse med Birgittas egen föreskrift i *Extrav.* 15.

I kap. 47 tillåtes uppförandet af särskilda hus för systrar, som ledo af någon långsamt tärande sjukdom, spetälska eller vansinne. I anslutning till Birgittas egna ord (*Extrav.* 28) förbjudes strängeligen all öfverflödig prakt i klostrets byggnader (kap. 44), likasom i kap. 43 birgittinerna — detsamma gällde cistercienserna — förbjödos att i klostren hålla hundar, hjortar eller sällsynta fyrfotadjur eller fåglar, som blott kunde gifva tillfällen till synd[2]. Systrarna skulle ej i dormitoriet eller annorstädes ha celler med dörrar eller lås, men väl med abbedissans tillstånd små skrin med lås för sina saker. Bröderna åter, som för sina studier och sin predikoverksamhet voro mer i behof af ro, skulle få ha celler med dörrar, men utan lås (kap. 45)[3].

Föreskrifterna angående andaktsöfningarna inom klostret, inklusive den strängaste formen för medeltida klosteraskes, gisslingen, finnas i kapitlen 27—32[4].

I kap. 46 göras i anslutning till *Extrav.* 11 och formuleringen i bullan af d. 3/12 1378 några förtydligande tillägg till de ytterligt stränga klausurföreskrifterna: handtverkare och läkare skulle vid förefallande behof äga rätt att beträda nunne-

[1] Jfr *Reg.* 3.

[2] WINTER, I, 97. Förbudet går igen i flera generalkapitelsbeslut.

[3] Jfr *BU,* V, 45, 46. Senare omtalas emellertid celler äfven för systrarna (*SRS,* I: 1, 117; BRUNIUS, 104—111). Möjligen kan man antaga, att alla cellerna voro inrymda i en enda stor sal (HILDEBRAND, *Sv. Medeltid,* III, 1043).

[4] Kap. 29 innehåller samma stadgande som *Extrav.* 9.

klostret. De fem sista kapitlen (48—52) slutligen innehålla detaljerade föreskrifter för biskopsvisitationerna[1] — de skulle äga rum hvart tredje år i två kapitelmedlemmars närvaro och pågå under högst tre dagar[2] — och för kapitlens hållande inom klostret[3], vidare straffbestämmelser (för de gröfsta brotten stadgas mörkt fängelse) för af klosterfolket begångna brott samt slutligen föreskrifter om tillvägagångssättet vid begrafningar.

Återstår nu blott att redogöra för de märkligaste bestämmelserna i stadgan, de märkligaste nämligen så till vida, som de genom det motstånd de rönte vållade ett långt uppskof med konstitutionernas slutliga fastställande. De åsyftade bestämmelserna förutsatte, att systrarna turvis skulle bestrida göromålen i köket, i bak- och bryggstugan[4]. Dessa sysslor ansågo de emellertid vara alltför tunga och besvärliga och dessutom störande inverka på deras andaktslif, hvarför de, då biskop Nicolaus påbjöd konstitutionerna till efterlefnad, vägrade att ställa sig dem till efterrättelse. Biskopen inberättade förhållandet för priorn Petrus, som lofvade att mildra de strängaste bestämmelserna, men af döden (1390) hindrades att fullfölja sin afsikt[5]. Förmodligen hade de misshälligheter mellan Vadstena kloster och priorn Petrus, hvartill dessa konstitutioner i sin ursprungliga form gifvit anledning, framkallat stiftsbiskopens varning och påbud till klostret d. 10/7 1384, hvari han förbjuder dem, bröder och systrar, alla och enhvar, att lasta eller tadla regel eller uppenbarelser och framför allt Petrus personligen[6].

---

[1] Jfr *Reg.* 26.

[2] I händelse generalkonfessorn eller abbedissan uppenbart göra sig skyldiga till brott, skall biskopen opåkallad ingripa. Han äger icke rätt att göra några nya stadganden, »at ey skulin siälana forganga, For mangha statuta oc budh skuld».

[3] Jfr *Reg.* 18.

[4] *BU,* V, 54, 55; enligt den ursprungliga numreringen utgjorde dessa bestämmelser kap. 26 och 27.

[5] Se biskop Knuts stadfästelsebref (*BU,* V, 53, 54): »Quamquam — — Nicholaus — — episcopus lyncopensis — — quasdam constituciones — — vobis et successoribus vestris tradiderit perpetuo obseruandas, Illas tamen vnanimi consensu minime acceptastis propter quosdam corporales labores in ipsis contentos feminee fragilitati nimium onerosos et prorsus importabiles videlicet continue pistrire ac potum ceruisie conficere et parare.»

[6] Afskr. i *C. 631,* fol. 163 v. På denna tvist syftar förmodligen äfven den i de förut omtalade, af några romerska kanonister gifna råden och förklaringarna inryckta uppmaningen: »Nolite multas quæstiones et contentiones et diuisiones habere inter vos nec contra episcopum vel priorem» (*Cod. lat. Mon. 27117,* fol. 135).

I följd af priorns frånfälle kom emellertid frågan att en längre tid framåt förblifva oafgjord, så att konstitutionerna visserligen delvis och med vissa förändringar iakttogos utan att dock den ifrågasatta omarbetningen företagits eller någon slutlig bekräftelse på dem af stiftsbiskopen gifvits[1]. Ty att deras föreskrifter, om ock ej oafbrutet eller med särdeles samvetsgrannhet i alla sina delar, iakttagits t. o. m. i fråga om nunnornas arbete i kök och bryggstuga, synes af Diariets ord ovedersägligt. Så berättas om en år 1402 afliden nunna, att hon, ehuru af hög börd, städse varit flitig och ödmjuk samt deltagit i de lägsta sysslor i köket och vid slakt[2]. År 1404 hänvisas i Diariet till konstitutionernas stadganden angående de sjukas bäddar[3], och under år 1411 hänvisas på tal om klostrets tjänare *(familiares)* till den uppenbarelse (tydl. *Extrav.* 35), som anföres i priorns tillägg till regeln[4].

Detta förhållande, att konstitutionerna *de jure* knappast förpliktade, då de aldrig definitivt påbjudits till efterlefnad, men *in praxi* som oftast iakttogos, kunde ej undgå att förryckande inverka på disciplinen inom orden, framkalla osäkerhet om hvad ordensobservansen verkligen innebar, och därigenom inbjuda till opposition. Sådan dröjde ej heller att framträda. Då ett birgittinkloster omkring år 1415 anlades i England, reste sig äfven där systrarna mot priorns *Addiciones* under förklaring, att de ej ville åtaga sig vissa slag af där föreskrifvet grofarbete såsom bakning, bryggning och kokning. Men ej nog därmed: abbedissan förklarade sig ej vilja lyda några tilläggsstadgar eller förklaringar öfverhufvud, utan blott Salvatorsregeln och fordrade under hänvisning till dess föreskrift, att

---

[1] I biskop Knuts bref heter det: »Predicte addiciones hactenus exstiterunt variate et quasi nullius roboris remissius obseruate, proch dolor, in non modicum vestrarum periculum animarum» (*BU,* V, 54). I ett bref skrifvet under Konstanzkonsiliet (afskr. i *C 6,* fol. 46) skildras förhållandet på följande sätt: »Constituciones nostre, que per tot annos et tempora sunt inter nos ventilate, nunc acceptate, nunc refutate, nunc lacerate et iterum reformate, — — adhuc hodierna die remanent vacillantes.»

[2] *SRS,* I: 1, 115. När systrarna 1420 åtogo sig köksgöromålen, säges det ha skett för andra gången *(iterato)*. *SRS,* 142.

[3] *SRS,* I: 117 (»Sicut addiciones nostre secundum indulgenciam talibus permittunt»).

[4] *SRS,* I: 1, 129 (»Factus est unus de illis quatuor familiaribus, de quibus revelacio est in additionibus Prioris super regulam»). Denna uppenbarelse rör emellertid de två focarii, ej de fyra familiares, som däremot omtalas i *Extrav. 33.*

hon var klostrets hufvud i allt, lydnad af generalkonfessorn och bröderna. För afgörande hänskötos alla stridsfrågorna till en kommitté af teologer, bland hvilka märktes konungens biktfader, biskop Thomas af S:t Davids, åtskilliga abboter samt prästen Thomas Fyshborne, senare Syonklostrets generalkonfessor. Efter att hafva tagit saken i öfvervägande, ogillade kommitterade såväl abbedissans anspråk på öfverhöghet öfver brödrakonventet som nunnornas anspråk på befrielse från nämnda slag af arbete[1].

Dessa tvister inom den nya engelska birgittinkolonien synas ha väckt oro i Vadstena. Åtminstone finna vi på hösten 1416 Vadstenaklostret uppmana sina ombud vid Konstanzkonsiliet att arbeta för konstitutionernas bekräftelse, för så vidt och i den mån de af klosterfolket och särskildt nunnorna lämpligen kunde iakttagas. Att det ej var med lätt hjärta man motsåg detta, synes af de klagande ord, som tillfogas om systrarnas oförmåga att utföra tyngre arbeten[2]. I följd af framställningen från Vadstenaombudens sida granskades också konstitutionerna under konsiliet af trenne cisterciensabboter och bekräftades med ordensprotektorns, kardinal Orsinis, sigill[3].

För Vadstena klosters vidkommande fick frågan definitivt sin lösning först då biskop Knut d. $^{12}/_{6}$ 1420 gaf sin stadfästelse på konstitutionerna med utelämnande af de omtvistade stadgandena om systrarnas skyldighet att deltaga i köksgöromålen[4]. Egendomligt nog innehåller Diariet under d. $^{1}/_{9}$ just samma år en notis om att systrarna då ännu en gång *(iterato)* åtogo sig arbetet i köket och i anledning däraf togo in till sig de fyra

---

[1] *SD*, III N:o 2284 samt — om sakens förlopp i det engelska klostret — *Articuli extracti de regula sancti Saluatoris s. Birgitte reuelata* och *Articuli extracti de declaracionibus cardinalis Nucerini et episcoporum Alfonsi et Orbeuentani et de constitucionibus* i afskr. i *C. 6*, fol. 78 v.—80. »Predictus episcopus, confessor regis, abbates et maxime magistri Anglie presente rege et conuentibus vtriusque sexus monasterii sancti Saluatoris in Syon et multis aliis monachis et clericis secularibus nullatenus prebuerunt assensum, ut prius memorate sorores a se dimitterent domos officiosas, braxaturam videlicet et pistrinam et coquinam, sine requisicione, dispensacione et speciali licencia pape. — — — Hec determinata fuerunt in Octaua Epyphanie domini ($^{18}/_{1}$) anno eiusdem MDCXVI^{0}». Jfr äfven det nämda brefvet från Vadstena till sändebuden i Konstanz (*C. 6*, fol. 46).

[2] *SD*, III N:o 2284, och 2311 samt nyssnämnda bref (*C. 6*, fol. 46), där sändebuden uppmanas att »adhibere omnem diligenciam possibilem, ut dicte constituciones possint eciam confirmari per aliquem conuenientem modum» — med utlämnande dock af artiklarna om köksarbetet.

[3] *SD*, III, N:o 2522. [4] *BU*, V, 53, 54.

förut nämnda stekarhussystrarna *(focarie)* till hjälp vid de gröfre sysslorna[1]. De hade nämligen i kraft af uppenbarelsens ord redan före denna tid begagnat sig af deras hjälp[2]. Genom en bulla af d. 1/12 1422 gaf emellertid påfven sitt uttryckliga tillstånd till saken[3].

Frågan om köksgöromålen kom emellertid upp på generalkapitlet i Vadstena 1429, hvarvid systrarna befriades från skyldigheten att deltaga i bryggd och bak och deras befattning med köksgöromålen inskränktes till skyldighet för två af dem att turvis hvarje vecka öfvervaka tjänstekvinnornas arbete[4].

III.

I enlighet med det inom klosterordnarna allmänt vedertagna, i birgittinernas stora organisationstadga *Mare magnum* af d. 1/5 1413 tydligen förutsatta och uttalade bruket bör — rättsligt sedt — Vadstena klosters tillvaro räknas från den dag, då konventen i detsamma högtidligen blifvit införda, d. v. s. från d. 24 okt. 1384. Men om alltså denna tidpunkt å ena sidan utgör utgångspunkten för klostrets historia såsom en rättsligen sedt färdigbildad institution, så betecknar den å andra sidan afslutningen på en förberedelsetid, hvarunder klostret redan inåt och utåt begynt sin verksamhet såsom en religiös stiftelse. Det är hufvudsakligen denna utveckling, som i detta kapitel skall skildras[5].

Förut har jag sammanställt det obetydliga samtida källmaterial, som belyser utvecklingen af Birgittas planer intill det år, då byggnadsarbetena i Vadstena på fullt allvar upptogos, och ur detta material sökt draga de slutsatser, som de onekligen dunkla och ofullständiga uppgifterna medgifva. Jag kan dock ej underlåta att här betona, att den, så vidt jag vet, fullständiga frånvaron af vittnesbörd om donationer till klostret under tiden 1347—1368 ej behöfver betyda, att sådana ej förekommit, utan blott, att de därom utfärdade urkunderna gått förlorade. San-

---

[1] *SRS,* I: 1, 142. [2] Silfverstolpe, *Klosterfolket,* 73, 74.

[3] *Karlssons afskr.;* afskr. i *C. 46,* fol. 52, 52 v.; Celse, 176, N:o 35.

[4] Afskr. i *C. 46,* fol. 163, 163 v.

[5] Winter, I, 8, 313; *SD,* II, N:o 1714 (»Monasteriis nouis inceptis, licet nondum ad clausuram et regularem consecracionem deductis. — Pater eligatur ac deputetur — — et duret eius officium, quousque ad clausuram et consecracionem traditam ex forma regule fuerit ventum» o. s. v.)

nolikheten synes t. o. m. tala för det sista alternativet, då de under samma tid utfärdade förordningarna om Vårfrupenningen onekligen tyda på ett fortlefvande intresse för den nya klosterstiftelsen[1]. Från år 1368 äro emellertid bevarade tvenne gåfvobref till det nya klostret. Det ena, dagtecknadt d. $^{11}/_{1}$ 1368, talar om det kloster, som i Vadstena skulle byggas, och nämner såsom donationens mottagare å klostrets vägnar biskoparna Nicolaus i Linköping och Thomas i Vexjö, priorn Petrus i Alvastra eller dessas ombud. Det andra åter, dateradt d. $^{11}/_{8}$ s. å., är upprättadt till förmån för »den plats i Vadstena, som utvalts och nyinvigts åt vår välsignade Moder och Fru»[2]. När denna handling utfärdades, var alltså platsen för det nya klostret redan invigd — ett förhållande, som åtminstone ej talar emot den förut framkastade gissningen, att möjligen någon byggnadsverksamhet förut på platsen pågått, ehuru den af de inre oroligheterna afbrutits och hvad därunder medhunnits förstörts.

Men sannolikt år 1369 kommo arbetena på allvar i gång; närmast gällde de nunneklostrets byggande. Redan innan Birgitta af påfven ännu lyckats utverka tillstånd till det nya klostrets grundande, sände hon till Vadstena väpnaren Johan Petersson till Ullabolstad för att sätta arbetet i gång. Vid hans ankomst var, som nämndt, frånsedt några murrester, platsen fullständigt obebyggd. Åtkomsthandlingarna, förmodligen äfven det urkundliga vittnesbördet om platsens invigning, funnos hos biskop Nicolaus i Linköping[3]. Det första spåret af Johan

[1] För framställningen af Vadstena klosters äldsta historia äro vi nästan uteslutande hänvisade till de visserligen ej i alltför stort antal bevarade samtida urkunderna. De upplysningar vi kunna hämta hos äldre författare, som möjligen ägt tillgång till nu förloradt material (MESSENIUS, SPEGEL, RHYZELIUS), äro antingen så magra eller så förvirrade, att på dem ej är att bygga. Den hos dem alla förekommande uppgiften, att hertiginnan Elisabeth af Holstein, konung Håkans försmådda brud, 1362 ingått i klostret, torde, som MUNCH (I, 737) påvisat, sakna grund. Af nyare framställare vill jag framhålla BUEUS, (*AASS, Oct.,* IV, 447, 448), HAMMERICH (192, 193, 263—71), FLAVIGNY (505 ff.) samt framför allt SILFVERSTOLPE, (*HB,* I, 1—16 samt under de olika personerna i *Klosterfolket i Vadstena).*

[2] *RAP,* I, N:o 803, 834 (»ad locum in Vadzstenum assumptum et dedicatum de nouo eidem benedicte matri et domine nostre»).

[3] *SRS,* I: 1, 114, 118, 119. Nedskrifvaren af sistnämnda anteckning säger sig ha fått sina uppgifter af Johan Petersson själf, och hans utsaga bekräftas af de intima detaljerna. Berättelsen har därför alla kriterier på att vara tillförlitlig. Då nu Johan Peterssons ankomst sättes till fem år före translationen och denna ägde rum i juli 1374, skulle han alltså kommit till Vadstena 1369. SILFVERSTOLPE (*HB,* I, 11; *Klosterfolket,* 107) sätter hans ditkomst till

Peterssons därvaro finna vi i den nyss anförda urkunden från början af år 1370, hvarigenom han och biskop Thomas i Vexjö å klostrets vägnar fingo fasta på gods. I ett testamente af d. 13/4 1371 nämnas dessa båda herrar som byggnadsarbetets föreståndare[1].

Om klostrets historia före Birgittas translation veta vi så godt som intet. Genom bullan af d. 5/8 1370 uppdrog påfven åt ärkebiskopen i Upsala samt biskoparna i Strängnäs och Vexjö att företaga en undersökning rörande klosteranläggningen i Vadstena, att om stället syntes dem för ändamålet lämpligt, meddela Birgitta tillstånd att fortsätta den påbörjade anläggningen af nunneklostret samt i dess närhet påbörja uppförandet af ett munkkloster, båda af Augustini orden, att i de sålunda grundade klostren mottaga klosterfolk samt att till abbedissa insätta en nunna af en orden med lika eller strängare observans, då några augustinkonvent i Sverige ej funnos[2]. Detta uppdrag blef icke utfördt, enligt hvad påfven själf meddelar i den bulla af d. 1/10 1377, hvarigenom det förnyas[3]. Orsaken därtill är förmodligen att söka i det oroliga tillståndet öfver allt i landet, icke minst inom Linköpings stift. Byggnadsarbetena synas emellertid hafva fortgått oberoende af att den påfliga befallningen ej kom till utförande. En påfvebulla, dagtecknad Vil-

---

1370. För det förra årtalet talar, utom Diariets uppgift, dels att Johan första tingsdag efter tjugondedagjul 1370 för klostrets räkning fått fasta på gods, dels bullan af d. 5/8 1370, som säger klostret vara påbörjadt. Jfr *RAP,* I, N:o 911; *AASS, Oct.,* IV, 446, 447. — Om dokumenterna se Birgittas ord till Johan: »Et accedas ad Dominum Nicolaum episcopum Lincopensem, qui dabit tibi literas super illum locum confectas». Med denne biskop Nicolaus måste åsyftas ej Nicolaus Hermanni, som ju först 1374 valdes och d. 14/3 1375 utnämndes till biskop, utan den biskop Nicolaus, som 1351 efterträdde biskop Peter. Han hade visserligen d. 6/3 1364 blifvit förflyttad till Knin (i Slavonien eller Kroatien), hvarvid Gottschalk Falcdal nämndes till hans efterträdare, men kvarstannade dock i Sverige, behöll styrelsen af sitt stift, befann sig ännu 1372 i Linköping och dog på Bohus 1372. *Munchs afskr.* i RA.; MUNCH, I, 742.

[1] *RAP,* I, N:o 911, 986 (»som nu fori them stadhenom standa»).

[2] *AASS, Oct.,* IV, 446, 447. Att biskopen i Linköping — stiftsbiskopen — saknas bland dem, som mottogo påfvens uppdrag, kan knappast bero på annat än de strider om stiftsstyrelsen, som jag nyss berört.

[3] Afskr. i *A. 23,* fol. 60 v., 61; *C. 46,* fol. 31, 31 v.; *C. 74,* fol. 7—8 v. CELSE, 137, N:o 26 (»in eisdem literis (Urbani V) ad quarum exequucionem, ut asseritur, nullatenus est processum»). Att 1370 års bulla varit känd i Sverige, framgår af ett gåfvobref till klostret af d. 4/7 1374 (*RAP,* I, N:o 1081), där det bl. a. heter: »Klostrit, som — — vara skal epte wars hælgha fadhors pawans skipan».

leneuve vid Avignon d. 10/8 1373, uppger i ingressen, att nunneklostret var bygdt, ehuru abbedissan och nunnorna ännu ej blifvit högtidligen däruti insatta. Huru mycket af denna skildring bör skrifvas på den romerska kurialstilens räkning, vill jag lämna osagdt[1]. Ett starkare bevis för att hvad som före 1374 medhunnits ej var så alldeles obetydligt, synes mig ligga däri, att Birgittas lik i juli d. å. där kunde högtidligen bisättas. Säkert synes ock, att redan under dessa klostrets första år fromma människor, både män och kvinnor, samlats och uppehöllo sig i Vadstena i afvaktan på tillfälle till högtidligt inträde i det nya klostret. Katarinas biograf, Ulpho Birgeri, berättar, att då hon i juli 1374 med moderns kvarlefvor ankom till Vadstena, de där församlade bröderna och systrarna med jubel mottogo henne[2].

Märkesåret i klostrets tidigaste historia är året 1374, det år, då Birgittas translation ägde rum. Äfven för dem, som skrifvit klostrets tänkebok, bildar, såsom af dess ord på flera ställen framgår, just detta år epok inom klostrets äldsta utvecklingshistoria[3]. Birgitta afled i Rom d. 23/7 1373; vid hennes dödsbädd närvoro såväl barnen Katarina och Birger som Magnus Petri och hennes båda skriftefäder, Petrus från Alvastra och Petrus från Skenninge. I september s. å. påbörjades förberedelserna för likets öfverförande till Vadstena[4]; passet för hemresan utfärdades d. 13/11 1373 af senatorn Fortunatus och de romerska stadsmyndigheterna[5]. Själfva translationen ägde rum d. 4 (och väl äfven d. 5) juli 1374 under en storartad tillströmning af folk, och med denna dag kan klostret sägas ha börjat sin verksamhet såsom religiös institution[6]. Den nordiska sierskans bisättning i Vadstena gjorde med ens platsen till Sveriges, snart till Nordens mest besökta vallfartsort. Ditlockade af ryktet om de underverk Birgitta efter döden sades utföra, strömmade människor, ej blott från Sverige, utan äfven från

[1] Afskr. i *A. 22*, fol. 4; *A. 23*, fol. 23 v., 24; CELSE, 135, N:o 13. I handskriften *A. 49*, fol. 236 finnes ett utdrag ur ett bref, som Johan och hans hustru i anledning af sina barns död och begrafning i Vadstena fingo mottaga från Birgitta. KLEMMING, *Bonaventuras betraktelser*, XXXIII.

[2] *SRS*, I: 1, 100, 101; III: 2, 257. [3] *SRS*, I: 1, 101, 114, 117, 131.

[4] Vittnesmål under kanonisationsprocessen af Magnus Petri (*SRS*, III: 2, 224).

[5] *RAP*, I, N:o 1070, tryckt af KLEMMING i *Tre urkunder rörande hel. Birgitta.*

[6] *AASS*, *Oct.*, IV, 462—464.

Norge och Danmark, till Vadstena för att bedja vid den heligas graf och där söka bot för de sjukdomar, som trotsade läkarnes konst[1]. Och i Katarina, moderns förtrogna, arftagerskan till hennes idéer, i henne, som enligt Urban VI:s ord med modersmjölken insupit sin moders vältalighet, funno de, som önskade inträda i det nya klostret, en medelpunkt och en uppfostrarinna i den nya ordens observans, sådan stiftarinnan menat densamma. Från denna tid ökades ock antalet af de fromma kristna — till öfvervägande del kvinnor, men äfven män — som samlades i Vadstena i bidan på den tid, då de högtidligen kunde upptagas i klostrets gemenskap.

Året 1374 tillförde äfven själfva grundläggningsarbetet en ny drifvande kraft. Från och med detta år kallas nämligen utom biskop Thomas och Johan Petersson äfven herr Birger Ulfsson arbetets föreståndare[2]. Dessa tre herrar eller två af dem[3] mottogo under den följande tiden de gåfvor och testamenten, som nu i allt rikligare mängd började att inströmma[4]. Dessa medel jämte inkomsten af de vid denna tid energiskt bedrifna insamlingarna af Vårfrupenningen samt slutligen de offer och gåfvor, som framburos af de pilgrimer, som lockats af ryktet om Birgittas underverk, senare äfven af klostrets aflatsprivilegier, gjorde det säkerligen möjligt att med god fart bedrifva byggnadsarbetena. De nya klosterbyggnaderna — i sin första gestalt delvis blott af trä — började resa sig. Utan bekymmer hafva företagets ledare dock ej varit; byggnadsarbetena slukade mycket penningar och inkomsterna flödade ojämnt. I ett bref, skrifvet till Katarina under hennes vistelse i Italien, alltså under något af åren 1375—1378, berättar konfessorn Petrus, att inga penningar mera funnes till byggnadsarbetena, såvida man ej ville taga af det, som behöfdes för konventsmedlemmarnes underhåll och dessa tvingades att tigga.

---

[1] Se mirakelsamlingarna i *A. 14*, delvis tryckta i *Rev. S. Birg.* och i *SRS.* Om pilgrimer från Norge och Danmark se *Rev. S. Birg.*, II, 513, 524; *SRS,* III, 234, 236.

[2] *RAP,* I, N:o 1079, 1081 ($^{26}/_{3}$, $^{4}/_{7}$ 1374) med dithörande fastebref (*a. a.*, N:o 1105, 1106). Birger har alltså flera månader tidigare än Katarina nått Vadstena.

[3] *RAP,* I, N:o 1095 (1374); 1147, 1189 (1375); 1314, 1330 (1378).

[4] Flera donationsbref äro uttryckligen ställda till klosterbyggnaden, i andra nämnes klostret såsom varande under byggnad. *RAP,* I, N:o 1079, 1081, 1087, 1089—1093, 1099, 1101 (1374); 1139, 1147 (1375); 1239, 1244, 1259 (1377); 1314, 1330, 1335, 1343, 1370 (1378); 1414 (1379) o. s. v.

Hellre dock än att så skulle ske, borde byggnadsarbetena för någon tid få ligga nere[1]. Men detta var blott öfvergående svårigheter; i stort sedt gick företaget utan hinder framåt, och redan efter tio år stodo byggnaderna i det närmaste färdiga. I sammanhang med byggnadsarbetenas fortskridande och den ökade tillströmningen af klosterfolk te sig ock nu de första spåren till en spirande organisation.

Såsom först organiseradt framträder naturligt nog nunnekonventet. Den bulla, hvarigenom påfven gaf sitt samtycke till den nya klosteranläggningen, omtalar nunneklostret såsom påbörjadt, munkklostret blott såsom tillämnadt. Regeln åter, som nämndt, betraktar i sina flesta bestämmelser orden såsom en nunneorden och talar öfver hufvud taget blott om ett nunnekloster. I god öfverensstämmelse både med stiftelsebullans uppgifter och regelns språkbruk står, att alla till Vadstena kloster riktade bullor från tiden före 1384 äro ställda till abbedissan och nunnekonventet, och såsom af dem ingifna betecknas äfven de suppliker, som föranledt bullornas utfärdande. Äfven deras bestämmelser afse hufvudsakligen systrakonventet, som i öfverensstämmelse med regelns ordalydelse i stort sedt fattas såsom liktydigt med klostret[2]. Några om än få notiser om nunneafdelningens utveckling kunna ur det bevarade materialet sammanplockas. Ehuru, som nämndt, redan tidigare kvinnor uppehållit sig i Vadstena under väntan på inträde i klostret, äro de äldsta bevarade ingiftsbrefven först från år 1375; från tiden 1375—1384 finnes kvar i allo mer än ett 20-tal, hvaraf det största antalet (nio) faller under 1375[3]. Det redan förut berörda påfvebrefvet af d. 1/10 1377 berättar, att redan många kvinnor af sina ägodelar gifvit bidrag till det nya klostrets uppbyggande och lefde där under Augustini regel, ehuru de ännu ej aflagt

---

[1] GRANDINSSON, 15, 16.

[2] »Dilectis — — filiabus abbatisse et conuentui monasterii S. Marie in Watzsteno.» Bullor af d. 4/1 1379 (afskr. i *A. 22*, fol. 4 v.; *A. 23*, fol. 25; *A. 22*, fol. 6 v.; *A. 23*, fol. 28, 28 v.; *A. 22*, fol. 6 v., 7; *A. 23*, fol. 27 v., 28; *A. 22*, fol. 9; *A. 23*, fol. 30 v., 31; CELSE, 140, N:o 6 och 8, 141, N:o 12 och 13) och af d. 18/12 1382 (afskr. *A. 22*, fol. 7; *A. 23*, fol. 28 v.; *C. 46*, fol. 66; CELSE 145, N:o 39). Jfr äfven *RAPpbf*, N:o 27, 43, 62 och 69 och nedan s. 84.

[3] *RAP*, I, N:o 1124, 1133, 1134, 1137, 1138, 1140 (jfr 1169), 1171, 1174, 1176 (1375); 1271, 1284 (1377); 1359 (1378); 1435, 1443, 1446, 1447, 1449, 1469 (1379): 1487 (1380); 1567 (1381); 1707, 1720, 1728 (1382); II, N:o 2044 (1384). Den äldsta urkund, hvari jag funnit uttrycket syster i Vadstena, är af d. 2/8 1379 (*RAP*, I, N:o 1445: Ramborg Svensdotter, »*syster ij Watzstenum*»).

sina klosterlöften. Ärkebiskopen i Uppsala samt biskoparna i Strängnäs och Linköping (den senare i stället för biskopen i Vexjö) bemyndigades därför att högtidligen mottaga systrarnas (och brödernas) klosterlöften[1]. En påfvebulla af d. 20/2 1380 upplyser, att klosterfolket dittills ej heller anlagt något slags ordensdräkt[2].

Är nu också nunnekonventet i Vadstena först utbildadt, så är det dock tydligt, att bröder ända från början där funnits för att i egenskap af präster vara systrarna till tjänst vid deras religiösa behof, ehuru några proventbref för munkar ej finnas i behåll från tiden före 1384. Redan i klostrets stiftelseurkund omtalas ett munkkloster och därmed ett munkkonvent såsom tillämnadt. Det i den anförda bullan af d. 1/10 1377 åt de tre biskoparna gifna uppdraget att mottaga klosterfolkets ordenslöften angifves i öfverensstämmelse därmed afse brödernas likaväl som systrarnas. Sedan 1378 års bulla åter bragt till heders regelns föreskrift om ett kloster, förutsätta flera af de d. 4/1 1379 utfärdade bullorna i sina bestämmelser tillvaron af både bröder och systrar i detta[3]. Men den i regeln — och därmed äfven i bullan — *in nuce* liggande dubbelklosterorganisationen tager sig ej genast uttryck i det formliga utbildandet af ett munkkonvent. Faktiskt existerade det redan under åtminstone senare delen af 1370-talet; såsom officiellt erkändt och själfständigt organiseradt uppträder det ej förrän efter invigningen år 1384[4].

---

[1] Afskr. i *A. 23*, fol. 60 v., 61; *C. 46*, fol. 31, 31 v.; *C. 74*, fol. 7—8 v. CELSE, 137, N:o 26 [»(multe alie mulieres) — — — de bonis suis ad perfeccionem dicti monasterii manus porrexerunt adiutrices et in ipso monialium monasterio sub regula b. Augustini viuunt — — in dicto monasterio regulariter sine professione viuunt — — (adiecto) quod ab eisdem sororibus et fratribus, qui tempore recepcionis presencium ibidem exstiterunt, professionem expressam ipsius ordinis recipiatis»].

[2] Afskr. i *A. 22*, fol. 7, 7 v.; *A. 23*, fol. 28 v.—29 v.; *C. 46*, fol. 35, 50, 66; *C. 74*, fol. 9—10; CELSE, 143, N:o 22 (»adhuc morantur intendentes profiteri regulam beati Augustini et secundum predictum modum viuere, tamen persone adhuc professe non sunt — — nec regularem habitum aliquem susceperunt»). Den hos HAMMERICH (s. 271) efter BUEUS (*AASS, Oct.*, IV, 448) omnämnda preliminära insättningen af klosterfolk 1380 stöder sig på en urkund, daterad »*feria 2 Pentecostes*» 1380, men efter hvad ANNERSTEDT (*SRS*, III: 2, 263, not A) visat, rätteligen att hänföra till 1388. Den afser händelserna 1384.

[3] CELSE, 141, N:o 13 (»duobus fratribus monasterii predicti»), 14 (»in quo fratres et sorores fore noscuntur — — — fratribus — ac abbatisse — — et sororibus — — indulgemus»).

[4] I priorn Petri Constitutiones talas om två konvent (*BU*, V, 24: »wtan

Om klostrets inre lif och om dess utveckling i dess helhet före 1384 veta vi ytterst obetydligt. Ett vittnesbörd om att organisationen redan år 1380 måste ha nått en viss stadga synes ligga däri, att biskop Nicolaus Hermanni d. 17/7 d. å. med klostret inkorporerade sockenkyrkorna Vadstena, Clastadha, Örabergha och Næssia med all deras egendom och inkomster, hvaremot klostret ägde att genom ständiga vikarier förvalta de förutvarande kyrkoprästernas åligganden. Biskopen förbehöll sig sina gamla jurisdiktions- och prokurationsrättigheter äfvensom biskopstionden från Örabergha och Næssia[1].

Såsom nämndt började det nya klostret åtminstone ifrån år 1374 att befolkas, och därmed följde nödvändigheten att på något sätt ordna dess styrelse. Sitt första öfverhufvud erhöll nunnekonventet i Birgittas dotter Katarina, när hon med moderns kvarlefvor anlände till Sverige och sedan öfver vintern 1374/75 kvardröjde i Vadstena för att ordna det nya klostrets förhållanden[2]. Likasom hon af alla var den, som bäst kände Birgittas afsikter och den nya ordensregelns föreskrifter, var hon tillika den, som starkast kände det som en förpliktelse mot den dödas minne, att hennes lefnads stora tanke förverkligades. Under vistelsen i Sverige blef Katarina därför ock *de facto* det nya klostrets första abbedissa, ehuru hon aldrig formligen valdes eller invigdes därtill — hon var aldrig ens invigd nunna — och heller ej på grund af sin fleråriga vistelse i Rom under någon längre tid kom att själf direkt lägga handen vid de organisatoriska arbetena under denna klostrets barndomstid[3].

---

bäggia conuentonar witu»). Af brefven från denna första tid kan eljes ofta ingen slutsats dragas (bref af d. 24/6 1381; »mz — — conuentonna ther sama stadz samthykkio oc godhuilia»; d. 15/9, s. å.: »mz — — conuentonna jaa oc godhwilia»; jfr dock bref af d. 15/6 1382: »mz — — conuentzins ia» och d. 17/4 1384: »alt conuentus». *RAP,* I, N:o 1593, 1625, 1728; II, N:o 2018). En bulla af d. 11/10 1390 är ställd till »dilectis filiis priori et monachis ac dilectis — — filiabus abbatisse et conventui» (afskr. i *A. 23,* fol. 78, 78 v.; *C. 46,* fol. 68, 68 v.; CELSE, 148, N:o 3). Jfr äfven bullor af d. 24/4 och 2/6 1401, 8/7 1403 samt 6/2 1405 (*SD,* I, N:o 51, 62, 356, 532).

[1] Vid af d. 18/6 1399 (*RAP,* I, N:o 1511); afskr. i *A. 23,* fol. 104—105 (två urkunder). Genom bulla af d. 9/1 1392 (afskr. i *A. 23,* fol. 51 v.; 103 v.; *C. 46,* fol. 67, 67 v.; CELSE, 150, N:o 13) bekräftade Bonifatius IX besittningen af sockenkyrkan i Vadstena. Inkorporationen af d. 17/7 1380 stadfästes af biskop Knut d. 10/9 1425 (afskr. i *A. 23,* fol. 105).

[2] *SRS,* III: 2, 257 (»cepit namque eo tempore preesse sororibus»).

[3] Hon ingaf sig till klostret d. 25/8 1375 (*RAP,* I, N:o 1133), men ännu i bullan af d. 18/12 1379 (afskr. i *A. 23,* fol. 32 v.; CELSE 143, N:o 21) heter

Katarinas ställning som Vadstena klosters abbedissa har alltså ingen som helst rättslig innebörd. De få samtida vittnesbörd vi äga i behåll synas mig endast visa, huru föga ordnade förhållandena i själfva verket voro. I ett af Gregorius IX d. 1/10 1377 från Anagni utfärdadt skyddsbref angifves den böneskrift, som föranledt bullans utfärdande, vara utgången från »Katarina, Birgittas dotter» — som för tillfället befann sig i Anagni — »och andra systrar i Vadstena», och längre fram i bullan talas om skydd åt »abbedissan (ɔ: den blifvande) och systrarna i Vadstena»[1]. I en annan, förut flera gånger citerad bulla af samma dag, äfvenledes tillkommen på begäran af Katarina, Birgittas dotter, uppdrogs åt ärkebiskopen i Uppsala samt biskoparna i Strängnäs och Linköping att låta nunnorna inom sin egen krets utse en abbedissa, likasom munkarna en prior[2]. Häraf synes mig med all önskvärd tydlighet framgå, att Katarina vid denna tid ej betraktat sig själf och ej af andra betraktats såsom klostrets abbedissa. Nu har emellertid biskop Nicolaus i ett bref, dateradt annandag pingst (18/5) 1388, omtalat, att han i kraft af nyss anförda påfliga uppdrag åt Katarina anförtrott styrelsen öfver nunnorna. När detta skett, nämnes ej; närmast till hands ligger att gissa på tiden för hennes återkomst till Sverige 1380[3]. Denna förmodan vinner, synes det mig, ett visst stöd i några samtida urkunder. I den förut omnämnda bullan af d. 20/2 1380, utfärdad äfven den på Katarinas bedrifvande och under hennes vistelse vid kurian, heter det nämligen,

---

det: »Cupias in monasterio in Watzsteno — — *effici monialis*». I ett af konung Albrekt d. 18/5 1375 utfärdadt lejdebref för Vadstena kloster (ÖRNHIÄLMS *Diplomatarium*, IX, 387) kallas hon »*abbatissa i Wastenom*». — Om FLAVIGNYS försök (sid. 516) att framställa henne såsom af biskop Nicolaus år 1374 insatt till abbedissa och i denna egenskap af påfvestolen erkänd, se exkurs C.

[1] Afskr. i *A. 22,* fol. 4, 4 v.; *A. 23,* fol. 24, 24 v.; CELSE, 137, N:o 27 (»Catarine — — et aliarum sororum — — peticio — — abbatissam ac predictas et alias sorores dicti monasterii»).

[2] Afskr. i *A. 23,* fol. 60 v., 61; *C. 46,* fol. 31, 31 v.; *C. 74,* fol. 7—8 v.; CELSE, 137 N:o 26 (»illam ex dictis sororibus, que magis sufficiens et ydonea — — in abbatissam — — preficiatis»).

[3] Afskr. i *C. 46,* fol. 31—35; *C. 74,* fol. 7—9. Om dateringen se *SRS*, III: 2, 263, not A. »Et prefecimus eis venerabilem et Deo dilectam dominam Katerinam predictam ydoneam et circumspectam, sciencia, moribus et etate et virtutum priuilegiis in spritu sancto preuentam ac regularibus institutis instructam et in sciencia constitucionum in bulla magna (d. 8/12 1378) contentarum sufficientem et expertam, vt eas instrueret et in eis regularis discipline stabile poneret fundamentum, donec monasteria predicta sufficientem et necessariam structuram haberent.»

att ännu ingen abbedissa fanns i klostret, och Katarina kallar sig blott »klostrets främsta beskyddarinna [1]». Men i en af de urkunder af d. $^{17}/_{7}$ 1380, hvarigenom biskop Nicolaus, som nämndt, under Vadstena kloster lade de fyra närmaste kyrksocknarna, nämnes hon däremot »klostrets abbedissa och moder, den första efter sin ärorika moder, den heliga Birgitta» — hvilket sista tillägg onekligen ger titeln en något fiktiv anstrykning [2]. Hvad slutligen angår Vadstenadiariets af SILFVERSTOLPE framdragna notis, att Margareta Bosdotter förestod abbedissebefattningen under några år efter Katarinas död, så väger den knappast synnerligen tungt till förmån för Katarinas abbedissetitel [3]. Här har tydligen, som Silfverstolpe också påpekar, ej varit fråga om något efter den kanoniska rättens regler företaget val eller, som FLAVIGNY vill, någon rättsgiltig utnämning och insättning till abbedissa, utan om ett — visserligen ur ett påfligt och biskopligt uppdrag framgånget — provisoriskt öfvertagande af klostrets styrelse, ett utöfvande *de facto* af abbedissans plikter och rättigheter — en ställning alltså motsvarande den nya klosterstiftelsens oordnade och kaotiska tillstånd.

Sammanfattas nu den föregående undersökningen torde däraf framgå, att Katarina under sin vistelse i Sverige 1374/75 faktiskt varit Vadstenaklostrets öfverhufvud, att om dess styrelse

---

[1] Afskr. i *A 22*, fol. 7, 7 v.; *A 23*, fol. 28 v.—29 v.; *C 46*, fol. 35, 50, 66; *C 74*, fol. 9—10; CELSE, 143, N:o 22 (»nec in eodem loco abbatissa existit — — — (Katarina) que ut asserit principalis patrona dicti loci existit»).

[2] Afskr. i *A. 23*, fol. 104—105; SILFVERSTOLPE: *Klosterfolket*, 5: »Venerabilis insuper et Deo dilecta domina Katerina Wlphsdotter, nunc abbatissa et mater eiusdem monasterii prima post matrem suam gloriosam S. Birgittam». -- Hvarken bullan af d. $^{8}/_{12}$ 1378 (*SvT*, II, 444) eller de många bullorna af d. $^{4}/_{1}$ 1379 gifva utöfver det sagda något bidrag till frågans lösning. Några af dem äro ställda till *"dilectis in Christo filiabus abbatisse et conuentui* (CELSE, 140, N:o 6 och 8; 141, N:o 12 och 13), i några förekommer uttrycket *"abbatissæ et conuentus"* (CELSE, 140, N:o 9; 141, N:o 14, 15). I två af bullorna (CELSE, 140, N:o 7; 141, N:o 10) sägas de böneskrifter, som framkallat bullorna, vara ingifna af Katarina *och* abbedissan och konventet (*"Katarine — — ac abbatisse et conuentus — peticionis series"*), hvilket ju visar, att Katarina då ännu ej betraktats som abbedissa. Att däremot ur det sist anförda sluta, att man under hennes frånvaro verkligen utsett en ställföreträdande abbedissa, torde vara förhastadt. Formuleringen bör nog helt skrifvas på kansliets räkning.

[3] SILFVERSTOLPE, 5. Att hon i Lucidarium kallas »fförstha abbatissa ordinis sancti salwatoris», bevisar föga, då denna stadga tillkommit först senare. *BU*, V, 104.

under hennes femåriga frånvaro intet är kändt, att efter hennes hemkomst 1380 klostrets styrelse åt henne uttryckligen anförtrotts af stiftsbiskopen, ehuru intet säges om en abbedissetillsättning i egentlig mening, att hon alltså rättsligt sedt aldrig valts eller invigts till, men väl allmänt betraktats såsom klostrets abbedissa samt slutligen att hon endast i en bevarad kyrklig urkund uttryckligen bär titeln och att formuleringen där närmast gifver beteckningen karaktären af en fiktiv hederstitel utan rättslig innebörd.

Efter Katarinas död d. $^{24}/_{3}$ 1381 nämnes Märita Bosdotter i en urkund af d. $^{11}/_{1}$ 1382 såsom klostrets abbedissa, men redan i urkunder af d. $^{24}/_{6}$, $^{1}/_{8}$, $^{15}/_{9}$ och $^{8}/_{12}$ 1381 talas i ordalag, som ej kunna missförstås, om en klostrets abbedissa, utan att dock hennes namn nämnes [1]. På hvad sätt styrelsen åt henne provisoriskt anförtrotts, om genom val eller genom biskopens uppdrag, veta vi ej. Enligt anteckningar i Diariet förvaltade hon, ehuru aldrig invigd, ämbetet intill klostrets invigning d. 23 och 24 okt. 1384 [2]. I en urkund af d. $^{14}/_{8}$ 1385 nämnes sedan Ingegerd Knutsdotter såsom abbedissa [3].

Om brödrakonventets styrelse under denna tid veta vi än mindre än om systrakonventets. Enligt bullan af d. $^{5}/_{8}$ 1370 skulle styresmannen — i olikhet mot hvad i Birgittas regel föreskrefs — kallas prior. Såsom klostrets förste prior eller, såsom det städse senare heter, generalkonfessor nämnes Birgittas biktfader Petrus Olavi. Utan att vara formligen vald eller invigd till generalkonfessor har han varit Vadstenamunkarnes verklige ledare och styresman alltifrån 1374, då han med Birgittas kvarlefvor hemkom från Rom, och till sin död d. $^{16}/_{9}$ 1378 [4]. Att han ännu ej år 1377 *de jure* betraktats såsom prior, framgår af den flera gånger förut citerade bullan af d. $^{1}/_{10}$ s. å., som bl. a. uppdrog åt de tre förutnämnda biskoparna att

[1] *RAP,* I, N:o 1593 ($^{24}/_{6}$ 1381: »mz Abbadisanna oc conuentonna ther sama stadz samthykkio oc godhuilia»), 1614 ($^{1}/_{8}$ 1381), 1625 ($^{15}/_{9}$ 1381) och 1657 ($^{8}/_{12}$ 1381), där det heter: »abbatissan hauer mic tilscriuat», 1667 ($^{11}/_{1}$ 1382: »Mærito Boo dottor, abbadisa i Watzstenum»), 1728; II, N:o 2018 ($^{15}/_{6}$ 1382, $^{17}/_{4}$ 1384). Jfr äfven *RAPpbf* N:o 43.

[2] »Hæc ante inclusionem sororum et fratrum in Vatzsten. per aliquod tempus post mortem Dne Katerine, filie S. Byrgitte, stetit loco Abbatisse. (Ingegerd) fuit prima consecrata Abbatissa in ordine Vazstenensi». *SRS* I: 1, 110, 131.

[3] *RAP,* II, N:o 2152.

[4] *SRS,* I: 1, 101.

låta bröderna inom sin krets utse en prior[1]. Så vidt bevarade urkunder ge vid handen, har dock intet uttryckligt öfverlämnande af munkkonventets styrelse åt honom från kyrkans sida i anledning af detta bref ägt rum, motsvarande hvad som skedde i fråga om nunnekonventet.

Såsom generalkonfessor efter Petrus nämnes Magnus Petri. Han säges emellertid vid sin afgång 1394 endast nio år ha förestått ämbetet, d. v. s. ungefär från invigningen 1384, och har alltså ej varit munkkonventets ledare under tiden närmast efter Petri död, hvilket väl förklaras däraf att han under större delen af denna tid i klostrets ärenden vistades i Rom[2]. Huru styrelsen under mellantiden varit ordnad, kan ej med säkerhet uppgifvas. I en bevarad urkund af d. 29/12 1378 kallar sig Gudmar, förut kyrkoherde vid Vårfrukyrkan i Enköping och en af Birgittas hängifne följeslagare och vänner, Vadstenakonventets prior och synes sålunda under någon tid ha haft ledningen bland munkarna[3]. Huruvida, som Silfverstolpe anser, under större delen af tiden 1378—84 Johannes präst tjänstgjort såsom vicekonfessor, torde vara mera tvifvelaktigt[4]. I alla händelser blef brödrakonventets styrelse först i sammanhang med klosterinvigningen slutgiltigt ordnad.

Under året 1384 hade byggnadsarbetena ändtligen framskridit så långt, att man kunde börja att tänka på klostrets invigning och systrarnas och brödernas högtidliga intagande i Frälsarens orden. I juli 1384 besökte biskop Nicolaus Vadstena och afsynade vid detta tillfälle de säkerligen så godt som fullbordade byggnaderna. De befunnos ej vara i full öfverensstäm-

---

[1] Afskr. i *A. 23*, fol. 60 v., 61; *C. 46*, fol. 31, 31 v.; *C.* 74, fol. 7—8 v.; CELSE, 137, N:r 26 (»Illum vero ex fratribus antedictis, qui eciam magis sufficiens et ydoneus ad ipsius alterius monasteriorum gubernacionem et regimen extiterit, in priorem eiusdem alterius monasterii hac vice primaria de consensu tamen fundatorum seu fundatricum ipsorum monasteriorum aut maioris partis ipsorum preficiatis»).

[2] *SRS,* I: 1, 108.

[3] *RAP,* I, N:o 1390 (»Gotmarus, — prior conuentus monasterii in Vatzstenom»).

[4] SILFVERSTOLPE, 78, 79. Johannes präst nämnes såsom vice konfessor i Vadstenadiariet i en anteckning under 1405 (*SRS,* I: 1, 119: *"Dno Johanne Prest tunc vice confessore ipsum (Jowan Petersson) visitante»*). Då det emellertid om besöket heter, att det skedde *"postquam (Jowan) factus fuit monachus"*, vill det snarast synas, som om tilldragelsen passerat efter 1384, då Johannes under Magni Petri Romresa väl kunnat förvalta generalkonfessorsämbetet. Något bestämdt omdöme om saken låter sig ej uttalas.

melse med regelns föreskrifter, hvarför biskopen genom en den $^{8}/_{7}$ uppläst dom bannlyste munkarne Störkarus och Nicolaus i Häradshammar, emedan de gifvit munkkonventets byggnad större dimensioner än de i regeln stadgade, samt munkarne Gregorius och Finvidus, emedan de ej heller vid uppsättandet af planket kring munkarnes konventsgård iakttagit de föreskrifna måtten[1]. I denna dom likaväl som i ett annat två dagar senare utfärdadt påbud kan man tydligt också spåra en motsättning emellan å ena sidan klosterfolket i Vadstena och å andra sidan priorn Petrus i Alvastra, en motsättning, som efter hvad jag förut haft tillfälle att påpeka, säkerligen står i sammanhang med framkomsten af priorns tilläggsartiklar till Birgittas regel[2]. Genom ett d. $^{10}/_{7}$ 1384 uppläst påbud förbjöd nämligen biskop Nicolaus bröder och systrar i Vadstena, alla och en hvar, att lasta Birgittas regel eller uppenbarelser eller någon i samband med klostret stående person, särskildt priorn Petrus i Alvastra; möjligen uppkommande tvifvel rörande regelns eller uppenbarelsernas rätta förstånd skulle de utan vanvördnad och tvifvelsjuka hänskjuta till sina öfverordnade — allt vid äfventyr af exkommunikation. I samma påbud finnes för öfrigt äfven ett förbud för biktfäderna att med skriftebarnen afhandla annat än hvad som hörde till själfva bikten — ett förbud, som hela ordens historia igenom oaflåtligen förnyas[3].

Under hösten 1384 följde den högtidliga invigningen. På den helige Severini dag (d. $^{23}/_{10}$), som d. å. inföll på en söndag, invigdes systrakonventet till att hålla den heliga Birgittas klosterregler. Det skedde i närvaro af ärkebiskop Henricus i Upsala samt biskoparna Thordo i Strängnäs och Nicolaus Hermanni i Linköping, hvilken senare i egenskap af stiftsbiskop och visitator förrättade den högtidliga akten. Antalet vid detta tillfälle invigda systrar uppgick till 46. Dagen därpå förrättades brödrakonventets invigning, hvarvid konsekrerades nio präster och sju lekmän; därtill kommo två dagar senare (d. $^{26}/_{10}$) ytterligare tvenne prästmän[4]. Vid invigningstillfället upplästes d. $^{25}/_{10}$ inför bröderna och systrarna ett af stiftsbiskopen utfärdadt påbud, hvari han hos bröderna inskärpte regelns förbud för dem att besöka systrakonventet utom i de två i regeln angifna fallen,

---

[1] Afskr. i *A. 26*, fol. 49 ½; *C. 74*, fol. 220, 220 v.; SILFVERSTOLPE, 104—106.

[2] Jfr ofvan sid. 75. [3] Afskr. i *C. 631*, fol. 163 v.

[4] *SRS*, I: 1, 101, 102. Jfr SILFVERSTOLPE i *HB*, I, 9—16.

hvarvid tillika meddelades närmare föreskrifter, huru därvid skulle tillgå. Å andra sidan förbjödos systrarna vid äfventyr af bannlysning och under hänvisning till den yttersta domen och den eviga fördömelsen att låtsa sjukdom för att under denna förevändning få tillfälle att råka någon af klosterbröderna. Slutligen varnades dessa sistnämnda — äfvenledes vid hot af bannlysning — att särskildt under skriftemålen och i valsyfte söka utöfva obehörig påtryckning på systrarna. Huruvida bakom detta stadgande dölja sig obehagliga erfarenheter redan från det första valet, framgår ej; att varningen ej var obehöflig, visar klostrets senare historia [1]. I samband med invigningen verkställdes sannolikt också det första valet af konfessor och abbedissa i Vadstena, ehuru bevarade urkunder därom intet förtälja. De till dessa ämbeten först utsedda voro, som nämndt, Magnus Petri och Ingegerd Knutsdotter [2].

Om Vadstena klosters utveckling under de följande åren intill Birgittas kanonisation veta vi ytterst obetydligt, om jag frånser de organisatoriska föreskrifter, som meddelades från påfvestolen, och hvad därmed står i sammanhang samt de hufvudsakligen rent personhistoriska upplysningar om klosterfolket, som Diariets kortfattade nekrologiska notiser kunna skänka. Den $^{15}/_{5}$ 1388 förrättade biskop Nicolaus — för första gången efter invigningen — visitation i klostret; därvid invigdes d. $^{18}/_{5}$ s. å. klostrets första abbedissa. Vid visitationstillfället meddelade biskopen ytterligare några föreskrifter angående klostrets styrelse och förvaltning. De beginkvinnor, som uppehöllo sig vid klostret, skulle tolereras, till dess en provinsialsynod om dem hunnit fatta beslut; bröderna skulle med generalkonfessorns tillstånd äga att en gång i veckan mottaga deras bikt, hvaremot öfriga sakrament skulle administeras dem af sockenprästerna. Vidare meddelas några rituella föreskrifter, hvarjämte biskopen tillsammans med Alvastrapriorn Petrus afgaf en förklaring öfver hvad

[1] *DN*, V, N:o 332.

[2] Om Magnus veta vi blott, att han 1394 säges ha varit generalkonfessor i nio år (*SRS*, I: 1, 108) samt att han i en urkund af d. $^{14}/_{9}$ 1385 (*RAP*, II, N:o 2159) nämnes generalkonfessor. — Om Ingegerd finnas följande uppgifter. Diariet säger, att Ingegerd vid sin afgång 1403 varit abbedissa i 20 år från sin konsekration räknadt, alltså från 1384, hvilket skenbart motsäges af samma Diarii uppgift, att hon invigts först d. $^{18}/_{5}$ 1388 (*SRS*, I: 1, 102, 103, 116: III: 2, 257). I urkunder nämnes hon före 1388 såsom abbedissa åtminstone tvenne gånger ($^{14}/_{8}$ 1385, $^{6}/_{8}$ 1386; *RAP*, II, N:o 2152, 2254), hvilket ju visar, att hon 1384 valts till abbedissa, ehuru invigningen af någon orsak uppskjutits.

i ordensregeln förstodes med egendom. I sammanhang därmed erhöllo bröderna tillstånd att utan att därför anses bryta mot regelns egendomsförbud med konfessorns begifvande för sina studier och predikningar till sina celler medtaga böcker [1]. — Ej långt efter denna visitation afbrann den $^{14}/_{6}$ 1388 en del af det nya klostret, nämligen träkapellet, två stenhus samt en del af systraklostret. De nybyggnadsarbeten, som i följd däraf togo sin början, afslutades först långt in på 1400-talet [2]. Ännu en visitation förrättade biskop Nicolaus i Vadstena d. $^{22}/_{9}$ 1390, hvarom man dock ej känner mer än dess tillvaro [3].

I detta sammanhang må slutligen omnämnas ett par öfverenskommelser, ingångna af munkar och nunnor i Vadstena inbördes för ordnandet af det nya klostrets förhållanden. Genom den ena, daterad d. $^{8}/_{9}$ 1390, förpliktade de första munkarna och nunnorna sig och sina efterträdare att ej genom försäljning, skifte eller byte åt utomstående upplåta någon tomt eller jord inom klosterområdet [4]. Genom den andra, förmodligen tillkommen redan i samband med klostrets invigning, öfverenskommo bröder och systrar med hemul i Salvatorsregelns tjugonde kapitel att, förutom hvad som skedde vid den dagliga gudstjänsten, fyra gånger årligen fira själamässor öfver aflidna bröder och systrar samt klostrets välgörare. På det dessa sistnämnda

[1] *SRS*, I: 1, 102; afskr. i *A. 26*, fol. 49. Beginer kallades ursprungligen de fromma kvinnor, hufvudsakligen ur de högre stånden, som i längtan efter ett friare och innerligare religiöst lif än det i kyrkans gamla former föreskrifna, sammanslöto sig i ett fritt samfund kring den belgiske prästen Lambert le bègue († 1187). De lefde utan några löften i armod och fromhet tillsammans i ett hus *(beginagium)* i Liège. Efter detta mönster bildade sig senare andra sådana fria föreningar i åtskilliga nederländska städer (Tirlemont 1202, Valenciennes 1212, Antwerpen 1230, Cambray och Gent 1233, Brüssel 1240—1250, Mecheln 1259, Brügge, Douai, Dendermonde), och rörelsen spred sig därifrån till Frankrike, Tyskland och Italien. Under medeltidens senare skede hade beginhusen en stor social betydelse såsom försörjningsanstalter för oförsörjda kvinnor, en uppgift, som från början dock legat dem fjärran. Beginerna trädde tidigt i förbindelse med tiggarordnarna, särskildt minoriter och augustineremiter, blefvo genom sin förbindelse med de svärmiska riktningarna inom dessa (fraticelli, spiritualer) misstänkta för kätteri, fördömdes på konsiliet i Vienne (»Statum earundem beginarum — — perpetuo duximus prohibendum et a Dei ecclesia penitus abolendum», *Clem.* III, 11, 1) och gjordes upprepade gånger till föremål för förföljelser. GIESELER II: 2, 370—372; II: 3, 205, 206; HAUPT i *PRE*[3], II, 516—526; UHLHORN, II, 376—390.

[2] *SRS*, I: 1, 102, 103. [3] *SRS*. I: 1, 104.

[4] Latinsk redaktion i afskr. i *C. 46*, fol. 173, 173 v.; svensk i afskr. i *A. 48*, fol. 219.

ej skulle falla i glömska, beslöts, att deras jämte aflidna bröders och systrars namn skulle införas i en särskild bok. Bland dessa klostrets gynnare nämnas i främsta rummet konung Magnus och drottning Blanka[1].

Medan klosterbyggnaderna sålunda reste sig och efterhand fylldes med klosterfolk och de första grunddragen af en styrelse småningom ur själfva förhållandena framväxte på grundvalen af stiftarinnans regel, framstod ock nödvändigheten att närmare infoga den nya stiftelsen i den allmänna kyrkliga organisationen, att ekonomiskt och rättsligt bestämma dess ställning såväl till det kyrkliga samhälle, hvaraf den utgjorde en medlem, som till det världsliga samhälle, inom hvilket den var satt att verka. Detta skedde efter utfärdandet af bullan d. $^{3}/_{12}$ 1378 genom en mängd förfoganden och privilegier från påfvestolens sida. Dessa privilegier innehålla i stort sedt intet påfallande eller för Vadstena kloster eller birgittinerna egendomligt; de innesluta blott på ett ungefär det mått af förmåner, som af påfvestolen i allmänhet plägade beviljas nyanlagda klosterstiftelser. I sin rätta belysning komma de därför först genom en jämförelse, allra främst med det klostersamfunds, med hvilket birgittinerna jämställts i afseende på privilegier, nämligen augustineremiternas, vidare med den ordens, med hvilken birgittinerna i afseende på sin allmänna struktur förete den största likheten, nämligen cisterciensernas, samt slutligen med de ordnars, som inom det samtida klosterväsendet intogo den inflytelserikaste ställningen — de stora tiggarordnarna, dominikaner och fransiskaner. En dylik jämförelse måste dock blifva tämligen ofullständig, då så godt som alla sammanfattande framställningar för de nämnda ordnarnas

---

[1] Defekt afskr. i *A. 26,* fol. 189, 189 $^{1}/_{2}$ (»Et ne obliuionis exemplar successoribus nostris relinquamus super qualitate primorum huius monasterii fundatorum, benefactorum et precipuorum promotorum, nomina eorundem cum nominibus sororum et fratrum defunctorum infra in hunc librum conscribi iussimus, ut intelligant se posteri nostri ad tanto maiora animarum suffragia obligatos, quanto pinguiora beneficia ab illis se nouerint recepisse, et hunc librum super pannum poni volumus, qui defunctis substerni solet in medio cereorum, dum misse et vigilie decantentur»). På baksidan står (med Messenii hand?) „*Liber vitæ coenobij Vasten.*" MESSENIUS ger i *Scondia* (III, 30) en detaljerad redogörelse för klostrets minnesfäster och anniversarier. Möjligen är denna framställning i hufvuddragen tillförlitlig, ehuru mig veterligen inga urkunder finnas bevarade, som sätta oss i stånd att verificera berättelsens detaljer. I det s. k. Lucidarium föreskrifves, att dessa åminnelsefäster skulle äga rum på kyrkans fyra hufvudfastodagar. Dessa infölio onsdagarna efter askonsdag, pingst, exaltatio crucis och Luciadagen. *BU,* V, 92, 93; ZÖCKLER, 438.

vidkommande saknas och de äldsta tryckta samlingarna af deras privilegier i regeln ej finnas att tillgå på våra bibliotek.

Detta flöde af påfliga ynnestbevis och förordningar af olika slag tog sin början redan under Birgittas egen lifstid; genom en bulla af d. 10/8 1373 fingo Vadstena klosters invånare rätt att under vintermånaderna (oktober—februari) fira sina mässor före daggryningen, en förmånsrätt, som redan mer än 100 år tidigare (d. 20/11 1261) beviljats Linköpings domkyrkas präster och som år 1403 t. o. m. i något större utsträckning (september —maj) tillerkändes domprosten och kapitlet i Vexjö [1].

Synnerligen fruktbärande för detta ordnande af det nya klostrets förhållanden från påfvestolens sida var Katarinas långvariga vistelse vid kurian. Gregorius XI utfärdade, som förut omnämnts, d. 1/10 1377 från Anagni tvenne bullor, genom hvilka han — när omsider genom biskoparna Nicolai och Gottschalks bortgång normala förhållanden återinträdt inom Linköpings stift — i st. f. biskopen i Vexjö till skyddsherre för Vadstena kloster insatte biskopen i Linköping och åt honom uppdrog att skydda klostret mot de världslige stores öfvergrepp och utpressningar, som under de oroliga tiderna i Sverige tydligen stigit till en fruktansvärd höjd. Om de i dessa bullor meddelade organisatoriska föreskrifterna om val af prior och abbedissa samt afläggande af ordenslöften har jag förut i annat sammanhang haft tillfälle att tala [2]. Hvad i dessa bullor stadgats blef med allt hvad däraf blifvit en följd, af Urban VI bekräftadt genom en bulla af d. 20/2 1380, äfven den utverkad af Katarina under hennes vistelse i Rom [3].

Gregorius XI:s efterträdare Urban VI hade alltifrån början visat sig synnerligen tillmötesgående gentemot Vadstena klosters genom Katarina framburna önskningar. Den 3/12 1378 bekräftade han, såsom förut omtalats, ordens konstitutioner. Endast en månad senare utfärdade han d. 4/1 1379 — likaledes på bedrifvande af Katarina, som för Vadstena klosters räkning ingått med en hel rad böneskrifter — ej mindre än tio bullor angående

---

[1] Afskr. i *A. 22*, fol. 4; *A. 23*, fol. 23 v., 24; CELSE, 135, N:o 13; *DS*, I, N:o 475; REUTERDAHL, *SKH*, II: 2, 531, not 10; *SD*, IV, N:o 2955.

[2] CELSE, 137, N:r 26, 27; afskr. i *A. 22*, fol. 4, 4 v. (blott N:o 27); *A. 23*, fol. 24, 24 v.; 60 v., 61; *C. 46*, fol. 31, 31 v.; 61 v.; *C. 74*, fol. 7—8 v. (blott N:o 26); *Karlssons afskr.* i RA (blott N:o 27).

[3] CELSE, 143, N:o 22; afskr. i *A. 22*, fol. 7, 7 v.; *A. 23*, fol. 28 v.—29 v.; *C. 46*, fol. 35, 50, 66; *C. 74*, fol. 9—10.

klostrets förhållanden. Först och främst förbjödos alla och en hvar af hvad stånd och villkor de vara månde att olofligen sätta sig i besittning af någon klostrets egendom, fast eller lös, eller af till klostret gifna gåfvor eller offer vid äfventyr af bannlysning *ipso facto,* från hvilken blott klostrets generalkonfessor eller biskopen i Linköping kunde fritaga dem [1]. För att skapa en garanti för detta påbuds efterlefnad uppdrog påfven åt ärkebiskopen i Upsala och biskoparne i Strängnäs och Linköping att när helst så erfordrades och obundna af sina vanliga jurisdiktionsområden, till ransakning upptaga och med påflig makt och myndighet afdöma alla öfvergrepp mot klostrets egendomar, räntor och inkomster, begångna af hvem det vara månde, utan vadrätt för de dömda och oberoende af Bonifatius VIII:s och andra påfvars stadganden angående den kyrkliga rättegångsordningen, för så vidt de stodo i strid mot det åt de ofvannämnda biskoparna lämnade uppdraget [2]. Klostret befriades — i öfverensstämmelse med det ursprungliga priviligiet för cistercienserna, under det att motsvarande privilegium för augustineremiterna blott gällde nyodlingar, trädgårdar, fisken o. d. — från skyldighet att af den jord, som låg under klostrets eget bruk, erlägga tionde af hvad till dess nödtorft behöfdes [3], liksom ock — som fallet var t. ex. med S. Claras orden och augustineremiterna — från alla utlagor och afgifter till ordinarier samt till påfvestolens legater *de latere* och nuntier [4]. Vidare fritogs klostret, tills dess inkomster voro tillräckliga för dess behof, från den ur dess privilegielikställdhet med en mendikantorden härrörande skyldigheten att till biskopar eller sockenpräster, katedral- eller sockenkyrkor utbetala fjärdedelen (eller öfverhufvud någon del) af hvad som genom gåfvor eller testamenten eller såsom afgift för begrafningar eller graf-

---

[1] *RAP,* I, N:o 1394 i vid. af d. 10/11 1402 (*SD,* I, N:o 246).

[2] *RAP,* I, N:o 1395 i vid. af d. 14/1 1403 (*SD,* I, N:o 268).

[3] Afskr. i *A. 22,* fol. 4 v.; *A. 23,* fol. 25; CELSE, 140, N:o 6; i utdrag tryckt i Kölnupplagan af *Rev. S. Birg. Fund. Punctum V.* Om cistercienserna se SÉJALON, 303; WINTER, I, 92; jfr dock *DS,* II, N:o 1375, 1376; om augustineremiterna bullor af d. 26/4 1246 och d. 12/4 1256 i afskr. i *A. 23,* fol. 145—148, 152 v.; jfr äfven (om klarissorden) *DS,* IV, N:o 3400, 3404, 3417, 3420.

[4] Afskr. i *A. 22,* fol. 5; *A. 23,* fol. 25—26; CELSE 140, N:o 7. Jfr *DS.,* II, N:o 1733. Under hänvisning till det i texten anförda stadgandet förklarade genom bref af d. 7/5 1395 (afskr. i *C. 46,* fol. 69; CELSE, 153, N:o 23) den påflige underlegaten Dethbernus Heuenstridh klostret fritt från afgifter. Augustineremiterna fritogos från "*procurationes*" till nuntierna genom bulla af d. 19/10 1356 (*A. 23,* fol. 159 v., 160).

platser eller i öfrigt på hvad sätt det vara månde tillföll klostret[1]. Under interdikt, i hvilket katedralkyrkan ej var inbegripen, ägde klostret att på samma sätt och i samma utsträckning där skedde fira gudstjänst. Dylika interdiktprivilegier, hvilkas ekonomiska betydelse ej synes ha varit ringa, tillkommo — ehuru i större utsträckning — de äldre ordnarna, både tiggarordnarna och cisterciensema[2]. Abbedissa och konvent erhöllo, såsom redan i ett annat sammanhang är antydt, rätt att utse tvenne klosterbröder att gå klostrets underhafvande tillhanda vid deras religiösa behof, mottaga deras bikt, åt dem meddela aflösning äfven i biskopliga (men ej i påfliga) reservatfall, och utdela sakramenten samt begrafva dem på klostrets kyrkogård utan hänsyn till Clemens V:s förut omnämda stadga *Dudum*[3]. Alla klostrets invånare fingo rätt att åt sig utse en biktfader att i dödsstunden efter förutgången bikt meddela dem full aflösning[4]. Uppförandet af byggnader i klostrets närhet inom ett af stiftsbiskopen, generalkonfessorn och abbedissan utstakadt och för dylika tilltag fridlyst område, grundandet af något kloster inom en half mils afstånd från Vadstena kloster — motsvarande privilegier ägde t. ex. cistercienser och augustineremiter — utan stiftsbiskopens, generalkonfessorns, abbedissans och konventens samtycke liksom allt öfvernattande inom klostrets hank och stör förbjöds vid äfventyr af bannlysning *ipso facto*[5]. Äfvenså förbjödos strängeligen vid samma

[1] Afskr. i *A. 22,* fol. 6 v., 7; *A. 23,* fol. 28, 28 v.; CELSE, 140, N:o 8. Enligt Bonifatius VIII:s stadga *Super cathedram* (*Extrav.*, III, 6, 2; *DS,* II, N:o 1303), senare bekräftad af Clemens V i dekretalen *Dudum* (*Clem.,* III, 7, 2), skulle tiggarordnarna till vederbörande församlingspräster erlägga en fjärdedel af de i gåfvor, testamenten eller grafafgifter inflytande inkomsterna.

[2] Afskr. i *A. 22,* fol. 6 v.; *A. 23,* fol. 27 v., 28; CELSE, 141, N:o 12. För de äldre ordnarna innebar motsvarande privilegium en generell rätt att under interdikt fira gudstjänst *"exclusis excommunicatis, clausis ianuis, non pulsatis campanis, submissa voce"*. Om mendikanterna se *ALKG,* VI, 43, 51. 96; WADDING, II, 50; för augustineremiterna bulla af d. 26/4 1246 (afskr. i *A. 23,* fol. 145—148), om cisterciensema WINTER I, 92. Om den ekonomiska betydelsen se UHLHORN i *ZKG,* XIV, 394.

[3] Afskr. i *A. 22,* fol. 9; *A. 23,* fol. 30 v., 31; CELSE, 141, N:o 13. Motsvarande privilegium för augustineremiterna i afs. på sakramentens utdelning och begrafning å klostrens kyrkogårdar i bulla af d. 17/1 1353 (afskr. i *A. 23,* fol. 157 v., 158).

[4] Afskr. i *A. 23,* fol. 31, 31 v.; CELSE, 141, N:o 14.

[5] Afskr. i *A. 22,* fol. 6; *A. 23,* fol. 27, 27 v.; CELSE, 141, N:o 10. Minsta tillåtna afståndet för klosteranläggning var för augustineremiter bestämdt till 140 *cannæ* (*Bull. Rom. ed. Taurin.,* IV, 127), för cisterciensema till en mil (WINTER, I, 92, 93).

påföljd alla stråtröfvare eller stigmän att skada eller uppehålla dem, som voro på väg till Vadstena kloster, särskildt dem, som dit vallfärdade [1].

Den öfvervägande delen af dessa påfliga förordningar och privilegier afsåg att — särskildt i ekonomiskt afseende — på vanligt sätt häfda klostrets själfständighet och oafhängighet gentemot såväl kyrkliga som världsliga myndigheter. Särskildt i afseende på de senare hade bullornas bud emellertid svårt att tränga igenom på grund af den svenska centralmaktens dåvarande svaghet, som för ögonblicket nära nog medfört en upplösning inom landets rättsliga organisation. Inom kort måste påfven därför förnya några af de ofvannämnda stadgarna. Genom en bulla af d. 18/12 1382 tog han ånyo Vadstena kloster i sitt skydd och bekräftade alla dess gamla friheter och förmåner [2], och d. 18/6 1384 uppdrogs åt biskoparna i Linköping och Strängnäs samt ärkedjäknen i Linköping att tillse, att inga lekmän satte sig i besittning af de gåfvor och offer, som i Vadstena på af klostermyndigheterna fastställdt sätt framburos att användas till klostrets eget bästa eller andra fromma ändamål [3].

Ett särskildt omnämnande förtjäna de indulgensprivilegier, som af påfvestolen tillerkändes Vadstena kloster och som voro af den yttersta vikt för såväl dess religiösa som ej minst för dess ekonomiska ställning. I stiftelseurkunden af d. 5/8 1370 tillerkändes, som förut nämnts, Vadstena kloster de förmåner, privilegier, fri- och rättigheter, som tillkommo den helige Augustini orden, till hvilken ju klostret skulle höra [4]. Indulgenserna nämnas visserligen ej uttryckligen. Men vi finna dock, att arftagarna till Birgittas klosterförbättringsidéer, innan de återförde hennes lik till fosterjorden, skyndat att skaffa officiella uppgifter [5] angående den aflat, som tillkom augustineremiternas klosterkyrkor, vare sig att de ansågo, att denna aflat i kraft af den nyssnämnda allmänna likställigheten i privilegier äfven tillkom

---

[1] Afskr. i *A. 22,* fol. 5 v., 6; *A. 23,* fol. 26 v., 27; CELSE, 141, N:o 11.

[2] Afskr. i *A. 22,* fol. 7; *A. 23,* fol. 28 v., 165; *C. 46,* fol. 66; CELSE, 145, N:o 39; bekräftelsen är utfärdad enligt samma formulär som *SD,* III, N:o 2458.

[3] Afskr. i *A. 23,* fol. 26, 26 v.; *C. 46,* fol. 65 v., 66; CELSE, 146, N:o 42.

[4] *AASS, Oct.,* IV, 446 (»ut omnibus gratiis, privilegiis, libertatibus et immunitatibus, competentibus monasteriis et personis regularibus Ordinis antedicti, — — plene et libere gaudeant»).

[5] Instr. af d. 30/11 1373 i orig. på perg. i RA (*RAP,* I, N:o 1073: »ascendere creditur ad numerum septem milium annorum et totidem quadragenarum sine aliis multis indulgentiis, quas est difficile numerari posse»).

birgittinerna eller — kanske sannolikare — de hoppades inom en snar framtid kunna förvärfva dessa indulgenser, en förhoppning, som också efter få år förverkligades genom bullan af d. $^{30}/_{7}$ 1378, hvarigenom Urban VI tillerkände Vadstena klosterkyrka samma aflatsförmåner, som hans företrädare förut gifvit åt augustineremiternas kyrkor[1].

Ett man kan nästan säga äfventyrligare ursprung och en mera växlande historia har Vadstenaklostrets förnämsta aflatsprivilegium, Vinculaaflaten. I en uppenbarelse ansåg sig Birgitta af Frälsaren ha erhållit löfte, att de storartade aflatsförmåner, som åtnjötos af kyrkan S. Petrus ad Vincula i Rom, äfven skulle komma Vadstena kloster till del[2]. Hon lyckades emellertid ej vare sig af Urban V eller Gregorius XI utverka någon stadfästelse på detta utlofvade indulgensprivilegium. Först fem år efter hennes död d. $^{1}/_{2}$ 1378 beviljade Gregorius åt Vadstena kloster visserligen ej den åstundade likställigheten i aflat, men dock ett aflatsprivilegium, som stod i samband med den åt minnet af den helige Petri fångenskap helgade fästen (d. 1 aug.): alla de, som vid denna högtid besökte klosterkyrkan i Vadstena, erhöllo tre års och tre kareners aflat[3]. Först efterträdaren, Urban VI, gaf åt klostret de stora aflatsförmåner, som efter konsiliet i Konstanz skulle komma så mycken tvedräkt åstad. Genom en bulla af d. $^{30}/_{7}$ 1378 erhöllo de, som under Vinculafesten besökte Vadstena klosterkyrka, samma aflat som de, som vid samma fest besökte kyrkan S. Petrus ad Vincula i den eviga staden[4]. I anledning af detta privilegium begärde och

[1] Afskr. i *A. 22,* fol. 10 v., 11; *A. 23,* fol. 37—38; *C. 46,* fol. 66 v., 67; *C. 74,* fol. 17, 17 v.; *C. 77,* fol. 166 v.—167 v.; *C. 172,* fol. 45 v.; CELSE, 138, N:o 2.

[2] SILFVERSTOLPE i *VHAAH,* XXXII, 9—17; *Rev.,* IV, 137. BUEUS *(AASS, Oct.,* IV, 479, 480) påpekar likheten med det sätt, hvarpå Franciscus för sin orden förvärfvade Assisiaflaten och anser uppenbarelsen interpolerad af någon Birgittabeundrare, som velat åstadkomma berörda likhet. De båda berättelserna äga onekligen sins emellan ett påfallande tycke, men Buei bevisföring förefaller dock föga bindande. Birgitta var som bekant en svärmisk beundrarinna af helgonet från Assisi; att hennes fantasi, närd af legenden om hans underbara gärningar, tagit en riktning sådan som i den förutnämnda uppenbarelsen, kan därför knappast väcka förvåning. Om legenden om aflatens ursprung se *VHAAH,* XXXII, 10; LEA, III, 243, not 2.

[3] Afskr. i *A. 23,* fol. 24 v., 25; CELSE, 137, N:o 29, i utdrag tryckt i Kölnupplagan af *Rev. S. Birg., Fundatio Punctum V,* där pontifikatsåret dock är felaktigt *("anno primo"* i st. f. *"octauo"),* hvilket vållat den lärde Bueus åtskilligt hufvudbry (*AASS, Oct.,* IV, 480).

[4] Vid. af d. $^{15}/_{9}$ 1433 i orig. på perg. i RA (*RAP,* I, N:o 1360); afskr. i *A. 22,* fol. 9 v.; *A. 23,* fol. 33, 33 v.; *C. 46,* fol. 121, 121 v.; *C. 74,* fol. 11 v., 12; *C. 77,* fol. 163, 163 v.; *C. 172,* fol. 43; CELSE, 138, N:o 1; tryckt i *AASS, Oct.,* IV, 480.

erhöll Vadstena klosters dåvarande ombud i Rom, Magnus Petri, i mars 1380 hos kapitlet vid Peterskyrkan intyg och afskrifter rörande Vinculaaflaten [1].

Dessa frikostiga aflatsprivilegier och i all synnerhet det sista bildade en af de förnämsta grundvalarna för Vadstena klosters, liksom för birgittinordens hela både kyrkliga och ekonomiska ställning. De gjorde inom kort Vadstena till Nordens berömdaste vallfartsort, man kan säga till ett nordiskt Rom, och gåfvo därigenom klostret en i kyrkligt afseende synnerligen framskjuten och inflytelserik ställning, samtidigt med att de från pilgrimerna inströmmande milda gåfvorna beredde dess förmögenhet en snabb tillväxt. Men dessa privilegier utsatte äfven birgittinerna — mindre dock i Sverige än i andra länder — från såväl det sekulära prästerskapets som från andra klosterordnars sida för en afund och en fiendskap, som mer än en gång för deras ordens utveckling visade sig ödesdigra. —

Om kungamaktens förhållande till klostret under dessa år är på grund af det bevarade materialets torftighet ej mycket att säga. Om Magnus och Håkan har jag förut haft anledning att tala. Hvad konung Albrekt angår, är om honom blott att säga, att han utom de antydda förordningarna om Vårfrupenningen äfven för Vadstena utfärdat ett par skyddsbref: det ena, dagtecknadt Örebro d. $^{11}/_{7}$ 1374, tog klostret med dess invånare, hjon och gods i kungamaktens skydd och tillät upprättandet af ett slags gästgifveri i den närbelägna byn Starby, det andra, utfärdadt d. $^{18}/_{5}$ följande år, utgjorde en bekräftelse på det föregående skyddsbrefvet och innehöll dessutom förordnande för herr Birger Ulfsson att under sin systers, fru Katarinas, frånvaro öfva uppsikt öfver klostret [2].

Innan jag lämnar denna del af ämnet, må det tillåtas mig att framhäfva ännu en synpunkt, nämligen den påfallande aristokratiska karaktären af klostrets tillskyndare och vänner alltifrån

---

[1] Not. instr. af d. $^{22}/_{3}$ 1380 i afskr. i *A. 22*, fol. 9 v.—10 v.; *A. 23*, fol. 34—35; *C. 46*, fol. 122—123; *C. 74*, fol. 15—16; *C. 172*, fol. 43 v.; i utdr. tryckt i *AASS, Oct.*, IV, 480, 481. Klostret i Danzig, som erhållit samma aflatsförmåner som Vadstena, skaffade sig år 1397 intyg rörande Vinculaaflaten (bref af d. $^{9}/_{12}$ 1397 i afskr. i *A. 23*, fol. 36—37; *A. 26*, fol. 262—263; *C. 46*, fol. 123—124 v.; *C. 74*, fol. 12 v.—14 v.; *C. 77*, fol. 164—166 v.; *C. 172*, fol. 48; CELSE, 154, N:o 30; jfr *KHÅ*, II, 11, 12). Af dem framgår, att Vinculaaflaten innebar en fullständig indulgens *("veram et eternam remissionem omnium peccatorum")*.

[2] Afskr. i ÖRNHIÄLMS *Diplomatarium*, IX, 386—387; PERINGSKIÖLDS *Diplomatarium*, X.

dess grundläggning. Under dessa första år af sin tillvaro omhuldades Vadstena kloster på allt sätt af den tidens svenska högadel, främst af den krets ättstore män, som voro befryndade med klostrets stiftarinna och i sin politiska åskådning slöto sig kring den mäktige drotsen Bo Jonsson. Bland dem, som under dessa första år skänka gods till klostret, nämnas utom Birgittas närmaste fränder (Birger Ulfsson, Peter Sigvidsson) äfven Erengisle Sunesson (båt)[1], Karl Ulfsson af Tofta (sparre)[2], Bo Jonsson (grip)[3], Sten Bengtsson (bjelke)[4], Bengt Filipsson (tillbakaseende ulf)[5], Staffan Ulfsson (tillbakaseende ulf)[6], Erik Kettilsson (Puke)[7] — med ett ord just de inflytelserikaste männen inom den dåvarande svenska aristokratien. I olika egenskaper (såsom donatorer, testamentsexekutorer, sigillvittnen o. s. v.) finna vi på flertalet af de äldsta donationsbrefven med en påfallande regelbundenhet Bo Jonsson och några af hans närmaste politiska meningsfränder. Så har jag under de första fyra årtiondena af klostrets tillvaro funnit Erengisle Sunessons († 1392) namn på 41 bref, Karl Ulfssons († 1407) på 37, Bo Jonssons († 1386) på 27, Sten Bengtssons († 1408) på 18, Bengt Filipssons på 13[8]. Dessa herrar tillhörde samtliga den grupp inom den svenska aristokratien, som senare i egenskap af eller tillsammans med Bo Jonssons testamentsexekutorer höjde upprorsfanan mot konung Albrekt. Deras täta sammanträffanden i Vadstena tillika med den omständigheten, att deras namn oaflåtligen förekomma tillsammans på bref till förmån för Vadstena kloster, ha föranledt MUNCH till den, som ERSLEV visat, förhastade gissningen, att klostret varit själfva hufvudhärden för resningen mot konung Albrekt[9].

---

[1] *RAP,* I, N:o 1336; han var gift med Birgittas systerdotter (*SRS,* III: 2, 216).

[2] *RAP,* I, N:o 1569; han var gift med Birgittas brorsdotter (*SRS,* III: 2, 216).

[3] *RAP,* I, N:o 1420, 1486. [4] *RAP,* I, N:o 1092.

[5] *RAP,* I, N:o 1081; han var gift med Birgittas dotter Cecilia (*SRS,* anf. st.).

[6] *RAP,* I, N:o 1089.

[7] *RAP,* I, N:o 1572. SILFVERSTOLPE har (*Ant. tidskr.,* XVI, 188—190, not 1) genom anförande af exempel från en enda släkt, den mäktiga Bielkesläkten, uppvisat, i hur hög grad Vadstena kloster kan betraktas såsom en släktstiftelse af vissa de förnämsta frälseätterna.

[8] Siffrorna grunda sig på den i RA förvarade samlingen permebref och afse alltså ej att vara definitiva.

[9] MUNCH, II, 230, 231; ERSLEV, *Dr. Margrethe,* 466, 467.

Såsom den föregående framställningen ger vid handen, är vår kunskap om Vadstena klosters ursprung och om de första årtiondena af dess utveckling ytterst begränsad, i de flesta fall byggd på mer eller mindre osäkra slutsatser ur ett knapphändigt material. Vi känna de organisatoriska föreskrifter och förordningar, som utgingo från den påfliga kurian, men kunna icke i enskildheterna följa deras tillämpning i praktiken. Klostrets inre historia, det tysta arbetet på en konsolidering af dess ställning i alla riktningar, uppförandet af grundvalarna för hvad som sedan blef en internationell organisation, den vetenskapliga och litterära verksamhet, som tvifvelsutan redan tidigt utvecklades inom klostrets murar, allt detta undandrager sig till största delen vår uppmärksamhet; vi se resultaten, men kunna ej i enskildheterna visa, huru de tillkommit. Ej så klostrets verksamhet utåt, som under dessa år samlar sig i ett enda oaflåtligt sträfvande att i och med genomdrifvandet af stiftarinnans helgonförklaring gifva åt hennes klosterförbättringsidéer den högtidliga och förbehållslösa bekräftelse från kyrkans sida, som de behöfde för att, som man hoppades, eröfra världen.

IV.

Birgittas sällsynta och öfverväldigande personlighet, det djupgående och varaktiga inflytande hon enligt alla samtidas enstämmiga vittnesbörd utöfvat på alla, som med henne kommo i beröring, hennes vidtomfattande religiösa, delvis äfven politiska sträfvanden, hennes långa vistelse och verksamhet i det kyrkliga lifvets brännpunkt, som förde henne tillsammans med många af tidens främsta andar och redan under hennes lifstid gjorde hennes namn kändt inom snart sagdt hela den västerländska kristenheten, allt detta gör det lätt förklarligt, att tanken på hennes högtidliga upptagande bland kyrkans helgon framträdde så godt som omedelbart efter hennes död[1].

[1] Den viktigaste källan för vår kunskap om kanonisationsprocessen är den officiella samlingen af akter rörande de första undersökningarna (under Gregorius XI och Urban VI). Denna samling föreligger i tre kända handskrifter: *Cod. Ottob. 90* i Vatikanska biblioteket, *Cod. A. 14* i Kungl. Biblioteket, skrifven år 1400, samt *Cod. Harl. 612* i British Museum, förut tillhörig Syonklostret. Detta lät enligt THOMAS GASCOIGNES uppgift (s. 169) i Rom taga en afskrift af aktsamlingen genom klosterbrodern Symon Winter vid det

Redan mot slutet af år 1373 — hennes dödsår — hölls i Montefiascone af biskop Galhardus af Spoleto i närvaro af hennes son Birger och många andra en undersökning rörande hennes underverk. Öfver denna undersökning afgaf biskopen d. 14/12 1373 en berättelse, till hvilken fogades den skildring af Birgittas lefnad och mirakler, som, författad af hennes båda biktfäder, priorn Petrus i Alvastra och magister Petrus från Skenninge, af dem den 17/12 s. å. öfverlämnades till biskopen[1]. Därmed synas förarbetena för saken för en tid bortåt hafva afstannat, då Katarina och Birger i början af år 1374 lämnade Italien för att ledsaga moderns kvarlefvor till deras sista hvilostad i Vadstena[2].

Sedan emellertid translationen ägt rum och det nya klostrets förhållanden i någon mån ordnats, beslöt Katarina — enligt en gammal berättelse på uppmaning af konungen, rikets store och hela prästerskapet samt med sitt klosters begifvande — att själf återvända till kurian för att där, i händelsernas medelpunkt, med mindre svårighet söka förverkliga, hvad hon alltifrån moderns dödsdag betraktat såsom sitt lifs uppgift. Hon lämnade Vadstena på våren 1375, enligt berättelsen i *Vita Katarine* i påskveckan (d. 22—29 april) och begaf sig till Rom i det dubbla syftet att utverka moderns helgonförklaring och påfvens stadfästelse på Frälsarens ordensregel[3]. Vid sin afresa medförde

---

besök denne tillsammans med generalkonfessorn Thomas Fyshborne där gjorde under Martin V:s tid; sannolikt skedde det vid tiden för konsiliet i Siena, som enligt hvad konung Eriks ombud Nicolaus Ragvaldi upplyser, bevistades af Syons generalkonfessor (orig. i *A. 26*, fol. 248—249). Af den genom Wynter tagna afskriften innehåller *Cod. Harl. 612* i sin ordning en afskrift. Handlingarna äro delvis tryckta i *SRS*, III: 2, 185—206, 218—240; jfr Schück i *Samlaren*, VIII, 158—175; i *Ant. tidskr.*, V, 415—25; i *VHAAH*, XXXIII, 26; Weibull i *HT*, VII, 88—99. Kanonisationsprocessen skildras i *AASS*, *Oct.*, IV, 464—75 samt hos Hammerich, 263 ff., Binder, 176—192 och Flavigny, 505 ff.

[1] *SRS*, III: 2, 185—206, 219.

[2] Pass för deras hemresa utfärdades »under påfvens fångenskap» d. 13/11 1373 af den romerske senatorn Fortunatus (*RAP*, I, N:o 1070). Translationen ägde, som nämndt, rum d. 4 och 5 juli 1374. *SRS*, I: 1, 100; *AASS*, *Oct.*, IV, 462—464.

[3] *SRS*, I: 1, 101; III: 2, 258. I Katarinabiografien, såsom Schück (*Ant. tidskr.*, V, 426 ff.) visat, författad mellan aug. 1426 och juni 1427 förmodligen af Ulpho Birgeri och tvifvelsutan grundad på traditionen inom klostret, heter det, att hon anträdde sin färd »sequenti — — anno, postquam repositum est corpus gloriosum s. matris Birgitte in monasterio Wastenis in ebdomada pasche». Jfr *SRS*, III: 2, 214, not P.

hon en berättelse om Birgittas underverk, uppsatt af prästerna Gudmarus Frederici, Johannes Giorderi och Kettilmundus samt till bekräftelse beseglad i Vadstena d. $^{2}/_{5}$ 1375 af ärkebiskopen i Upsala, biskoparna i Skara, Västerås och Vexjö, kapitlet i Linköping (under sedisvakansen), Erengisle Sunesson jarl, drotset Bo Jonsson samt riddarna Bengt Filipsson och Karl Ulfsson [1].

Ungefär ett halft år efter Katarinas affärd kom såsom den första frukten af kanonisationssträfvandena en från Avignon d. $^{13}/_{11}$ 1375 utgången befallning till ärkebiskopen i Lund och biskop Valdemar i Odense att anställa en undersökning med vittnesförhör angående Birgittas lefnad och underverk samt att till påfvestolen därom insända berättelse [2]. Genom en fullmakt af d. $^{3}/_{3}$ 1377 öfverlämnade ärkebiskopen åt biskop Valdemar att ensam fullgöra uppdraget [3]. I kraft däraf infann han sig d. $^{25}/_{3}$ 1377 i Vadstena, där han kvarstannade till d. $^{31}/_{3}$, och anställde där i närvaro af åtskilliga framstående prelater och riddare, hvaribland biskop Nicolaus Hermanni i Linköping och riddaren Fikke von Vitzen, den anbefallda undersökningen genom afhörande af vittnen. Öfver hvad därvid förekommit uppsattes af en notarius publicus ett undersökningsprotokoll, som insändes till Gregorius XI i Anagni [4].

---

[1] Afskr. i *A. 14,* fol. 56 v.—65 v., tryckt — dock med åtskilliga smärre olikheter — i *Rev. S. Birg.*, II, 497—504 efter en handskrift i Laurentiusklostret i Panisperna, färdigskrifven d. $^{18}/_{11}$ 1378. I ingressen till en annan mirakelsamling, hvarom mera nedan, säga de i texten nämnda prästerna: »Collegimus eciam prius aliqua miracula in vnum alium librum, quem reuerenda domina Katherina — — — tulit secum ad sedem apostolicam, sigillatum sigillis venerabilium patrum et dominorum, qui in fine ipsius nominantur» *(A. 14,* fol. 42 v.; *Rev. S. Birg.*, II, 508; *SRS,* III: 2, 219, 226). Om de tre prästerna må anmärkas, att Kettilmundus varit kyrkopräst i Vadstena före 1374, då Birgittas kvarlefvor kommo dit (*SRS,* I: 1, 101), att Gudmarus hade följt Birgitta på färden till det heliga landet och ledsagat hennes kvarlefvor från Rom till Vadstena (*SRS,* I: 1, 104) samt att Johannes Giorderi slutligen sannolikt är densamme som den berömde predikanten Johannes präst (*SRS,* I: 1, 104; III: 2, 219, not G, 226).

[2] Afskr. i *A. 14,* fol. 24; *A. 23,* fol. 41; *C. 46,* fol. 127 v.; *C. 172,* fol. 47; CELSE, 136, N:o 22; *RAPpbf,* N:o 26.

[3] Fullmakten, dagtecknad »Brundby — — anno Domini MCCCLXXVII feria tercia post dominicam Oculi mei», i afskr. i *A. 14,* fol. 24; *A. 23,* fol. 41, 41 v.; *C. 46,* fol. 127 v.; *C. 172* fol. 47 v.; CELSE, 136, N:o 22.

[4] Biskopens berättelse, dagtecknad »secunda feria Pasche» ($^{30}/_{3}$) 1377, finnes i afskr. i *A. 14,* fol. 24—28; CELSE, 136, N:o 23; den är delvis tryckt i *SRS* (III: 2, 220—223). I ett bref från konfessorn Petrus till ärkebiskop Birgerus Gregorii, dagtecknadt Vadstena »dominica quasimodogeniti»

Efter Katarinas afresa arbetade man i Sverige med all ifver på att gifva henne välbehöfligt understöd i hennes grannlaga värf, detta såväl genom insamlandet af det bevismaterial, hvarmed man i tidens helgonförklaringsprocesser rörde sig, som genom oupphörliga böneskrifter, afsedda att hos påfve och kardinaler vidmakthålla intresset för saken. Äfven Katarina själf uppmanade sina vänner och gynnare i Sverige att ofta skrifva till påfven och kardinalkollegiet; ju oftare det skedde, dess ifrigare blefve de att befordra hennes syften. Dessa undersökningar om Birgittas underverk bedrefvos under den följande tiden också på ett mera systematiskt och formenligt sätt, än först varit fallet. Då Katarina nämligen i Rom framvisade den berättelse angående Birgittas underverk hon medfört hemifrån, befanns den vara uppsatt utan uppdrag af stiftsbiskopen och utan angifvande af vittnen vid hvarje anfördt underverk, med ett ord icke i vederbörlig form[1]. Katarinas rådgifvare Alfons af Jaen ansåg därför, att i det romerska kansliet sannolikt ej någon beviskraft skulle tillmätas dylika handlingar. Man rådförde sig då med den påflige vikarien i Rom, kardinalen af Nocera, och andra rättslärde angående den form dylika berättelser borde hafva för att tillmätas rättskraft. Sedan kardinalen tillsammans med några andra jurister utarbetat en instruktion angående vittnenas hörande och skrifvelsernas uppsättande, sändes denna genom Katarinas kapellan Nicolaus i Häradshammar till biskopen i Linköping, och vid de senare undersökningarne förfor man äfven i öfverensstämmelse med dess föreskrifter. Enligt dessa skulle stiftsbiskopen uppdraga åt någon lämplig person att under ed anställa vittnesförhören, vittnesmålen upptecknas genom en notarius publicus eller tvenne edsvurne män. I fråga om hvarje underverk skulle antecknas den botades namn, tillnamn, bonings-

---

u. å. (d. $^{5}/_{4}$ 1377, ej d. $^{8}/_{5}$, som uppgifves vid *RAPpbf*, N:o 29) finnas några uppgifter om biskopens besök i Vadstena. Han säges där ha kommit till Vadstena "*in annunciacione dominica jam proxime transacta*" [= sistlidna Marie bebådelsedag (d. $^{25}/_{3}$); *RAPpbf* får därur »söndagen före nästförflutna bebådelsedag» d. v. s. $^{22}/_{3}$] samt begifvit sig därifrån »feria tercia Paschæ» ($^{31}/_{3}$). Jfr *SRS*, III: 2, 220, not A. Att berättelsen afsändts till Anagni, framgår af priorn Petri vittnesmål (*A. 14*, fol. 216 v.): »vna magna carta, quam dictus episcopus (scil. Waldemarus), commissarius de regno Swecie, ad ciuitatem Anagnie transmisit dicto domino Gregorio pape undecimo».

[1] Till grund för den följande framställningen ligger Alfons' af Jaen vittnesmål till art. 40 (*A. 14*, fol. 171) samt Katarinas eget vittnesmål till art. 50 (*SRS*, III: 2, 226).

ort (och stift), sjukdom och sjukdomstid, sättet för sjukdomens botande samt slutligen vittnenas namn och beskaffenhet *(qualitates)*[1].

Enligt Katarinas önskan uppdrog biskopen den nya undersökningen åt samma tre präster, som utfört den förra. Berättelsen därom, d. 9/12 1376 i Stockholm beseglad af ärkebiskop Birgerus Gregorii samt biskoparna Nicolaus i Linköping och Mattias i Västerås, sändes genom den förutnämnde Nicolaus i Häradshammar till Anagni[2]. Enligt den ofvan anförda instruktionen skulle timade underverk för hvarje år samlas och inberättas. I öfverensstämmelse härmed insändes ytterligare åtminstone tvenne dylika berättelser angående Birgittas underverk, båda afgifna af biskop Nicolaus och dagtecknade, den ena Vadstena d. 10/9 1377[3], den andra därsammastädes d. 2/8 1378[4].

Men Katarina kunde vid sina underhandlingar med kurian stödja sig ej blott på ofvan anförda, enligt tidens åskådningssätt tvifvelsutan högligen imponerande bevismaterial, utan äfven på böneskrifter, utgångna från de ledande kyrkliga och politiska kretsarne i Sverige. Genomdrifvandet af Birgittas helgonförklaring har tydligen, hur liten nationalitetskänslan i öfrigt må ha varit i dåtidens Sverige, för samtiden stått som en nationell hederssak och på samma gång som en religiös fråga af för landet genomgripande betydelse. Oupphörligt inströmmade därför till påfven böneskrifter från Sveriges konung, hierarki och världsliga store. Den 9/10 1376[5] skrefvo sålunda från Stockholm dels ärkebiskop Birgerus Gregorii och biskoparna Nicolaus och Mattias i sina medbiskopars och prästerskapets namn, dels konung Albrekt samt uplandslagmannen Karl Ulfsson af Tofta, drotset och östgötalagmannen Bo Jonsson jämte tre andra rådsherrar i hela rikets namn till påfven med bön, att han ville

---

[1] Denna "*Modus tenendus super miraculis sanctorum examinandis*" finns i afskr. i *C. 251,* fol. 16 samt å ett i slutet af *A. 14* inhäftadt blad.

[2] Afskr. i *A. 14,* fol. 42—56, med några skiljaktigheter tryckt i *Rev. S. Birg.*, II, 507—527 efter den nyssnämnda Panispernahandskriften. Att den sändts till Anagni efter att först ha kommit till Rom, framgår af *Rev. S. Birg.*, II, 493; *SRS,* III: 2, 226.

[3] *RAP,* I, N:o 1286 (af någon anledning aldrig afsänd); afskr. i *A. 14,* fol. 71—73; *C. 46,* fol. 132 v.—134 v. Jfr *SRS,* III: 2, 226.

[4] Afskr. i *A. 14,* fol. 73—75; *SRS,* III: 2, 219.

[5] Afskr. i *A. 14,* fol. 20—21; konungens och rådets bref är efter en annan afskr. (*C. 6,* fol. 12 v., 13) tryckt i *SRS,* I: 1, 224. Tvenne af brefutfärdarna (Bo Jonsson och Karl Ulfsson) nämnas såsom sigillvittnen på ett d. 9/10 1376 i Nyköping utfärdadt bref (*RAP,* I, N:o 1224). Jfr *SRS,* III: 2, 218.

kanonisera Birgitta, som i skrifvelsen — den utgör ett godt prof på den dåtida teologiska stilens finesser — kallas »en doftande nardus, ett kostligt olivträd, sanningens dotter och fromhetens telning». Den 27 maj 1377 afsände de svenska biskoparna, med undantag af biskopen Vexjö, där stolen för tillfället var ledig, från Södertälje en ny böneskrift till påfven, i allt väsentligt likalydande med den året förut ingifna[1]. Den 2 sept. s. å. följde de världsliga stormännen biskoparnas föredöme. Bland afsändarna af denna sistnämnda, från Vadstena dagtecknade böneskrift, märkas flere af Birgittas närmaste fränder såsom Erengisle Sunesson, Benkt Filipsson, Karl Ulfsson af Tofta och hennes egen son, Birger Ulfsson[2].

Men äfven flera utländska furstar, med hvilka Birgitta under sin mångåriga vistelse i Italien kommit i beröring, lade sina ord i vågskålen till Katarinas förmån. Den romerske kejsaren Karl IV, som Birgitta år 1367 under hans vistelse i Rom sökt förmå att medverka till stadfästandet af hennes klosterregel, ingick till påfven med en böneskrift om kanonisationen, dagtecknad Tangermünde d. $^{29}/_{9}$ 1377[3]. Han synes äfven med sina föreställningar ha vändt sig till kardinalkollegiet och några dess enskilda medlemmar. I samma syfte insände drottning Johanna af Neapel tvenne böneskrifter till påfven, den ena daterad Casasana u. d. (d. $^{3}/_{10}$?) 1377, den andra Castell dell' Uovo nära Neapel d. $^{22}/_{9}$ 1378[4]. Sannolikt äro de en frukt af Katarinas besök där år

---

[1] Afskr. i *A. 14,* fol. 21, 21 v.; *SRS,* III: 2, 218.

[2] Afskr. i *A. 14,* fol. 22, 22 v.; *SRS,* III: 2, 218.

[3] Afskr. i *A. 14,* fol. 22 v., 23; *SRS,* III: 2, 219. Brefvet är där dateradt »Brangermunde (!) die nona septembris regnorum nostrorum anno tricesimo secundo, imperij vero vicesimo tercio». I *A. 26,* fol. 49 v., 50 finnes i afskrift ett likalydande bref, dateradt »Dungerandis (!) die penultima septembris regnorum nostrorum anno XXXII, imperij vero XXIII». Tydligen ha vi att göra med fördärfvade afskrifter af samma bref, dat. Tangermünde d. $^{29}/_{9}$ 1377 [*„vicesima“* utfallet framför *„nona“* i afskr. i *A. 14;* Karl kröntes till konung d. $^{11}/_{7}$ 1346, till kejsare d. $^{5}/_{4}$ 1355; under september och oktober 1377 befann sig kejsaren i Tangermünde, hvarifrån en mängd bref utfärdats (HUBER: *Die Regesten Karl des vierten,* 485—487)]. Efter Karls död vände sig Katarina till kejsar Wenzel för att utverka hans bistånd till kanonisationens genomdrifvande [bref af d. $^{16}/_{5}$ u. å. (1379?) i afskr. i *A. 26,* fol. 52]. Jfr MESSENIUS, *Scondia,* III, 28; XV, 65.

[4] Afskr. i *A. 14,* fol. 23, 23 v. Det ena brefvet är dateradt »Castro Oui prope Neapolim die vicesima secunda mensis septembris prime indiccionis», hvilket ger d. $^{22}/_{9}$ 1378; det andra bär datum »Casasana prope Castrum maris de Scabia XV indiccione», hvilket ger 1377. I *A. 26,* fol. 49 v., 50 finnes i afskrift

1376. Drottningen och tronföljaren i ett af rikena på Pyreneiska halfön — hvilket nämnes ej — hade, efter hvad biskop Alfons berättar i ett bref till ärkebiskop Birgerus Gregorii, likaledes i ärendet gjort framställningar till påfven[1].

Katarina ställde, som nämndt, sin färd till Italien, till Rom, ehuru påfven dock fortfarande uppehöll sig i Avignon, där dock kraftiga försök gjordes att förmå honom att återvända till Rom särskildt med hänsyn till de förvecklingar, som utbrutit inom de påfliga besittningarna i anledning af de franska guvernörernas förtryck. I afvaktan på den vändning händelserna skulle taga begaf sig Katarina till Neapel, där hennes moder hade verkat och där hennes minne i ärkebiskop Bernhard hade en hängifven tjänare[2]. Enligt hans uppdrag, gifvet i bref af d. $^{25}/_{8}$ 1376, företogos nu inom olika delar af konungariket under oktober och november månader s. å. efterforskningar rörande Birgittas underbara gärningar[3].

Emellertid hade Gregorius XI omsider gifvit efter för de starka påtryckningarna från italienskt håll — allmänt bekant är den roll Katarina af Siena därvid spelade — och beslutit att begifva sig till Italien för att dämpa den där utbrutna kampen, som under florentinarnas ledning alltmera gripit omkring sig. Han lämnade Avignon den $^{13}/_{9}$ 1376 och höll d. $^{17}/_{1}$ 1377 sitt högtidliga intåg i den eviga staden[4]. Vid denna tid hade äfven Katarina återvändt dit för att där inför den helige fadren frambära sina önskemål: regelns stadfästande och Birgittas kanonisation. I och för granskning af regel och uppenbarelser tillsatte Gregorius, såsom jag förut omtalat, en kommitté af teologer och rättslärde[5]. En af denna kommittés medlemmar, magister Johannes de Hispania, föreslog d. $^{29}/_{5}$ (dagen efter Kristi lekamens fest) 1377 Birgittas kanonisation; förslaget framställdes i konsistoriet i det påfliga palatset nära kyrkan S. Maria Maggiore i Rom, där påfven för tillfället uppehöll sig, i närvaro af kardina-

---

ett bref, som i formuleringen företer omisskänliga likheter med det sistnämnda, men är ställdt till någon inflytelserik prelat; det är dateradt »Casasana prope castrum maris de Scabia, — — — die III mensis Octobris» u. å., men sannolikt att hänföra till 1377.

[1] *RAPpbf,* N:o 32.

[2] *SRS,* III: 2, 260; *AASS., Oct.,* IV, 465.

[3] Fullmakt och undersökningsprotokoll i afskr. i *A. 14,* fol. 65 v.—71, tryckt i *Rev. S. Birg.,* II, 484—490.

[4] GREGOROVIUS, VI, 467—471; PASTOR, I[3], 109; CREIGHTON, I, 56, 57.

[5] Se ofvan sid. 66.

lerna och en mängd romerska ädlingar. Omedelbart därefter begaf sig påfven till Anagni [1]. — Efter hvad Katarina själf meddelar i ett bref till ärkebiskop Birgerus Gregorii, skrifvet från Anagni d. $^{29}/_{7}$ 1377, arbetade man — hon nämner såsom sina särskilda medhjälpare kardinalerna af Poitiers och d'Aigrefeuille — för att det andra kanonisationsförslaget skulle komma fram, innan påfven återvände till Rom. Huruvida så skett, veta vi ej; att förslaget emellertid framkommit under år 1377, synes framgå däraf, att Alfons af Jaen i sitt nyssnämnda bref af d. $^{15}/_{1}$ 1378 underrättar ärkebiskopen, att förslag redan tvenne gånger framkommit och att man hyste förhoppning, att före fastan (d. $^{3}/_{3}$) det tredje förslaget skulle framställas, hvarefter påfven skulle anbefalla undersökning i frågan. Detta andra förslag synes ha framställts af biskop Petrus i Orvieto, en berömd rättslärd [2]. Något vidare i saken hann emellertid ej åtgöras under Gregorii pontifikat i följd af hans hastiga död d. $^{27}/_{3}$ 1378. Urban ärfde således båda frågorna från sin företrädare. För granskningen af regeln och uppenbarelserna tillsattes en ny kommission af sakkunnige [3]. En af dess medlemmar, augustinmunken magister Johannes Hiltalinger från Basel, framställde för tredje gången kanonisationsförslaget [4]. Ett fjärde förslag slutligen

---

[1] Bref från Katarina till ärkebiskop Birgerus Gregorii (*RAPpbf*, N:o 28), dat. S. Olofs dag ($^{29}/_{7}$) u. å.; i *RAPpbf* hänföres brefvet med hänsyn till en däri förekommande uppgift om biskop Henrik af Vexjö till 1376. Som det emellertid är skrifvet i Anagni och påfven nämnes såsom där residerande, måste det tillhöra året 1377, då påfven uppehöll sig i Anagni från slutet af maj till d. $^{5}/_{11}$ (GREGOROVIUS, VI, 477; PASTOR, I^{8}, 111—113). Se vidare ett bref från Alfons äfvenledes till Birgerus Gregorii (*RAPpbf*, N:o 32), dat. d. $^{15}/_{1}$ u. å. Då det första kanonisationsförslaget omtalas såsom framkommet, måste brefvet falla senare än d. $^{15}/_{1}$ 1377. Den i brefvet väntade undersökningen i kanonisationsfrågan anbefalldes af påfven d. $^{15}/_{12}$ 1378 (se nedan sid. 109), hvadan brefvet alltså bör dateras d. $^{15}/_{1}$ d. å.

[2] *RAPpbf*, N:o 32; den förut omtalade suppliken i KB (afskr. i *C. 43*, fol. 5 v.—9). I Torquemadas prolog säges biskopen af Orvieto ha framställt sitt förslag inför påfven Urban, en uppgift, som bestämdt motsäges af Alfons' bref. Enligt en marginalanteckning i *A. 14*, (fol. 1) skulle det första förslaget ha framställts i maj 1376 i Rom (!) inför Gregorius XI, det andra likaledes i Rom s. å. och för samma påfve.

[3] Se ofvan sid. 62.

[4] Den nyssnämnda suppliken i KB (afskr. i *C. 43*, fol. 5 v.—9). I Alfons' flera gånger anförda bref heter det: »et ista tercia vice habemus vnum valentem magistrum in theologia de Alamania». Tvenne *"proposiciones pro canonizacione S. Byrgitte"*, framställda af Johannes de Basilea, finnes i kollationerade afskr. i *C. 15*, fol. 112—123 v., 124—131 v., den ena började med orden

framställdes, när kan jag ej uppgifva, af magister Mattheus från Krakau, densamme, som sedan blef biskop af Worms och slutligen kardinal af S. Cyriacus[1].

Med anledning af hvad den förberedande behandlingen af ärendet gifvit vid handen, utnämnde påfven i konsistoriet d. $^{15}/_{12}$ 1378 för ledandet af den officiella undersökningen i frågan en kommitté, bestående af kardinalerna af Sangro, af Grado, af Corfu samt Colonna, hvilka i sin ordning utnämnde ställföreträdare för att afhöra vittnena och uppsätta den slutliga berättelsen till påfven[2]. Katarina utsåg till sitt ombud juris licentiaten Ludovicus Alfonsi de Capucione, som äfven något senare blef bemyndigadt ombud äfven för de romerska stadsmyndigheterna och för klarisserklostret i Panisperna[3]. Ombudet framlade d. $^{11}/_{7}$ 1379 ej mindre än 51 artiklar angående Birgittas lif och verksamhet och begärde, att vittnesförhör angående dem skulle anställas[4]. Öfver dessa artiklar hördes därefter en mängd vittnen under tiden d. $^{18}/_{7}$ 1379 till d. $^{28}/_{2}$ 1380. Bland dessa märkas först och främst Katarina själf, vidare Magnus Petri, Alvastrapriorn Petrus samt biskop Hartlevus i Västerås bland de svenska och bland de italienska kardinal Elziarius af Sabrano, Latino Orsini, biskop Alfons af Jaen samt Francisca Papazuri, som alla under Birgittas vistelse i Italien tillhört hennes närmaste omgifning. De vittnesmål dessa under processen afgåfvo bilda den afgjordt rikhalti-

"*Voca operarios*", den andra med orden "*Probate spiritus*"; båda nämnas i inledningen till den af Vadstena kloster föranstaltade samlingen af på Baselkonsiliet framlagda försvarsskrifter för Birgitta och hennes orden (*C. 518,* koll. 7—24). Enl. en randanteckning i *A. 14* (fol. 1) framställdes det tredje förslaget i Trastevere af "*magister sacri palacii, episcopus frater Guillelmus Acatensis*"; detsamma uppgifves i en berättelse om ett underverk i *C. 15* (fol. 135 v., 136); inledningen till processakterna kallar honom "*archiepiscopus et magister sacri palacii*". I denna egenskap nämnas 1378 Nicolaus a S. Saturnino samt Petrus Ylperinus (*Quétif-Echard,* I, 683, 687). En frater Guillelmus, *O. P., mag. theol.,* var 1373—1380 biskop i Achonry (*Achadensis*) på Irland (Eubel, I, 68); att han varit *magister sacri palatii,* uppgifves ej. Huru med saken sig förhåller, kan jag ej utreda.

[1] Suppliken i KB; Torquemadas prolog. Propositionen finnes i afskr. i *C. 15,* fol. 107—111 v.; den måste ha afgifvits efter den första undersökningskommissionens tillsättande, enär i den böneskrift, som gaf anledning därtill, blott trenne förslag omnämnas (jfr *BU,* V, 201, 202). Om Mattheus se Eubel, I, 30 samt Sommerlad, 16, 17.

[2] Intyg, att kardinal Thomas *tit. SS. Nerei et Achillei* d. $^{8}/_{3}$ 1379 mottagit påfvens befallning af d. $^{15}/_{12}$ 1378, i afskr. i *A. 14,* fol. 1—2; ställföreträdarnes utnämningar därsammastädes fol. 2, 2 v., 4 och 17 v.

[3] Fullmakter af d. $^{27}/_{1}$ 1379 i afskr. i *A. 14,* fol. 2 v.—4.

[4] *A. 14,* fol. 4—12.

gaste, mångsidigaste och tillförlitligaste källan för vår kännedom om Birgittas lefnad[1].

Omsider d. $^{8}/_{3}$ 1380 framlade Katarinas ombud för kommissarierna dels de ingångna berättelserna om företagna undersökningar rörande Birgittas underverk, hvarvid till de af mig förut omnämnda kommit ytterligare några om de undersökningar, som åren 1379 och 1380 företagits i Italien, dels de förutnämnda böneskrifterna om Birgittas helgonförklaring, till hvilka nu kommit trenne nya, utgångna från konung Albrekt, Sveriges biskopar samt abboterna i Alvastra, Nydala, Varnhem och Saba samt Sveriges rikes råd och ett antal stormän, alla dagtecknade Örebro d. $^{18}/_{1}$ 1379[2]. Sedan detta bevismaterial företetts, utsatte kommissarierna genom ett öppet bref af d. $^{11}/_{7}$ 1380 den $^{20}/_{7}$ s. å. såsom den termin, hvarinom de som gitte ägde att till dem inkomma med sina invändningar mot kanonisationen. — Då inom den utsatta terminen ingen afhörts, förklarades d. $^{13}/_{8}$ på framställning af Katarinas ombud de uteblifna för *contumaces*, hvarjämte beslöts, att handlingarna i processen i afskrift — på vederbörandes egen bekostnad — skulle tillhandahållas dem, som däraf önskade taga del[3].

När detta afgörande träffades, befann sig Katarina ej längre i Italien. Utsikterna för den stora sakens genomförande, under den nye påfvens första tid så ljusa, förmörkades åter lika hastigt. Urbans hänsynslösa och öfverilade uppträdande, hans våldsamma reformförsök och väl äfven hans italienska härkomst och öppet uttalade afsikt att kvarstanna i Italien satte kardinalerna i harnesk mot honom. Äfven hans italienska politik skaffade honom fiender. Afgörande betydelse för de närmaste årens händelser fick hans brytning med drottning Johanna af Neapel. Den $^{20}/_{9}$ 1378 affőllo tretton kardinaler öppet från Urban och utropade i stället till påfve kardinal Robert af Genève (Clemens VII). Därmed började den stora schismen, som sedan under 40 år reste länder och folk mot hvarandra. Den sålunda uppflammande striden inom kyrkan och icke minst kampen mot drottningen af Neapel togo snart den påfliga kurians hela kraft och intresse

---

[1] *A. 14,* fol. 101—235.

[2] *A. 14,* fol. 18 v.—96. Brefven af d. $^{18}/_{1}$ 1379 finnes i afskr. dels i *A. 14,* fol. 237 v.—240, dels (konungens och biskoparnes) i *A. 26,* fol. 50—51. Under dagarna d. 9—13 mars samt d. 5 april hördes åtskilliga vittnen angående brefvens besegling (*A. 14,* fol. 96 v.—98, 235—237).

[3] *A. 14,* fol. 98—100; jfr *SRS,* III: 2, 218—20.

i anspråk, så att intet blef öfrigt för en så underordnad fråga som Birgittas helgonförklaring[1]. Sedan påfven för Katarina förklarat, att han för tillfället ej såg sig i stånd att göra något åt saken, ansåg hon ett längre kvardröjande vid kurian lönlöst. För hennes hemresa utfärdades ett pass d. $^{15}/_{3}$ 1380, och sedan hon i enlighet med sina romerska vänners råd i Rom deponerat handlingarna i kanonisationsprocessen, den s. k. *liber attestationum,* anträdde hon färden hem[2]. Allt gick lyckligt. Hon ankom till Söderköping i veckan efter den $^{29}/_{6}$ och begaf sig därifrån till Vadstena d. $^{8}/_{7}$. Den $^{18}/_{7}$ skrifver hon därifrån till ärkebiskop Birgerus Gregorii angående resultaten af sin resa; alla hennes ärenden hade vid kurian afgjorts till hennes fulla belåtenhet utom kanonisationen, som till följd af schismen ännu ej högtidligen tillkännagifvits[3].

Påfven själf hade dock synbarligen ännu ej uppgifvit tanken på saken. I tvenne likalydande skrifvelser, dagtecknade den $^{28}/_{4}$ 1381 och ställda till biskop Nicolaus Hermanni och till Katarina, som då brefvet skrefs ej mera tillhörde de lefvandes antal, utlofvade han sin medverkan, »så långt ärendets natur tillät» [4]. Att man vid denna tid äfven inom klostret fortfarande hoppades på ett snart afgörande i önskad riktning, framgår däraf, att man redan två år efter Katarinas återkomst var färdig med en ny ambassad till Rom för att framdrifva ett afgörande.

I ett bref, dagtecknadt tisdagen efter andra adventsöndagen u. å., men förmodligen att hänföra till 1381 och i så fall skrifvet d. $^{10}/_{12}$, underrättar Vadstena kloster ärkebiskop Birgerus Gregorii, att man ämnade afsända en beskickning till Rom[5], och

[1] PASTOR, I³, 115 och ff.; CREIGHTON, I, 61 och ff.

[2] CELSE, 143, N:o 23; *SRS,* III: 2, 260, 261. Bref från en kardinal till biskop Nicolaus Hermanni, skrifvet vid tiden för Katarinas hemresa — det bär datum d. $^{25}/_{3}$ 1380 — och innehållande några uttalanden om utsikterna för kanonisationen, finnes i afskr. i *C. 6,* fol. 13, 13 v. — MESSENIUS (*Scondia,* III, 29; XV, 65; Birgittakronologien i *Palmsch. Saml. 178,* sid. 32) vill veta, att Katarina vid afresan från Rom erhållit ett påfligt medgifvande, att "*eleuatio S. Birgittæ et nonnulla honoratio*" finge äga rum samt att vid Katarinas hemkomst en skrinläggning år 1381 kommit till stånd. Hvarifrån Messenius fått denna sin uppgift, vet jag ej; han är i fråga om Vadstena klosters historia förvånande väl underrättad. Någon bulla har jag ej lyckats upptäcka. Skrinläggningen och elevationen skedde enligt Vadstenadiariet först d. $^{1}/_{6}$ 1393 (*SRS,* I: 1, 107). [3] *SRS,* III: 2, 261; *RAPpbf,* N:o 39.

[4] *Diarium Vazstenense,* ed. BENZELIUS, 191, 192; brefvet till afskr. i *A. 26,* fol. 24; CELSE, 144, N:o 34.

[5] *RAPpbf,* N:o 43. Brefvet faller mellan Katarinas hemkomst 1380 och ärkebiskopens död våren 1383; då å ena sidan synes osannolikt, att man redan

i ett bref, odateradt, men skrifvet året efter provinsialsynoden i Telje 1381, underrättas han, att Magnus Petri och Nicolaus i Häradshammar nu hade afgått till Rom för att åter sätta i gång kanonisationsarbetet, som afstannat[1]. Sändebuden medförde tvifvelsutan nya böneskrifter till påfven; åtminstone finnes bevarad en dylik supplik, utfärdad d. 1/4 1382 af tolf rådsherrar, bland dem Erengisle Sunesson, Bo Jonsson, Karl Ulfsson, Birger Ulfsson och Sten Benktsson, men af någon anledning ej afgången[2].

I april 1383 lämnade Urban VI Rom för att på nära håll kunna ingripa i de neapolitanska förvecklingarna. Detta blef för honom begynnelsen till en femårig odyssé i Italien, från hvilken han efter växlande faror och äfventyr återvände till Rom först d. 1/9 1388[3]. Under hela denna tid kunde naturligtvis vid kurian intet åtgöras för att drifva kanonisationsarbetet framåt. MESSENIUS uppgifver emellertid både i sin otryckta Birgittakronologi och i *Scondia illustrata,* att år 1385 trenne sändebud från Vadstena afgått till Rom för att ånyo med hjälp af kardinalen af Nocera, Alfons af Jaen, och nunnorna i Panisperna söka genomdrifva kanonisationen[4]. Messenii notiser angående dessa år af Vadstenaklostrets historia synas vara bygda på samtida (till en del nu förlorade) urkunder och därför redan i sig själfva äga en ganska hög grad af trovärdighet. Den ifrågavarande uppgiften bestyrkes dessutom af Vadstenadiariet; där berättas nämligen, att Andreas Olavi och Johannes Petri en gång före 1390 utsändes till Rom för att bedrifva arbetet på Birgittas kanonisation, men därunder blifvit tillfångatagna af saracenerna, samt att år 1386 en Olavus återkommit till Vadstena efter att tvenne år ha uppehållit sig i Rom i klostrets ärenden; hvilka dessa ärenden varit, omtalas dock ej[5]. Såsom

---

1380 varit färdig med en ny beskickning och å andra sidan en dylik afgick 1382, torde brefvet böra dateras d. 10/12 1381.

[1] *RAPpbf,* N:o 62. Den 8/1 1383 mottog Magnus Petri i Rom donationen af Francisca Papazuris hus. *Rev. S. Birg.*, II, 554—556.

[2] Orig. dat. Vadstena 1382 »prima die mensis Aprilis» i U. B. Hål för sigillremsorna finnas, men sigillen synas ej ha blifvit dithängda. Af *RAP,* I, N:o 1704 framgår, att Erengisle Sunesson och Sten Benktsson d. 28/8 d. å. befunno sig i Vadstena.

[3] PASTOR, I[3], 140, 141; CREIGHTON, I, 86—102.

[4] *Palmsch. 178,* sid. 36; *Scondia,* III, 30; jfr XV, 66.

[5] *SRS,* I: 1, 102, 111. I en något senare anteckning i *C. 251* (fol. 16 v., 17) omtalas, att Olavus hos nunnorna i Panisperna kvarlämnat dels en större summa

säkert torde väl därför få anses, att omkring år 1385 något slags beskickning afgått till Rom för underhandlingarnas återupptagande. Men säkert är också, att vid kurian intet vidare steg togs till kanonisationsprocessens afslutande under återstoden af Urbans stormiga pontifikat. Visserligen hade påfven i samma vefva, som han utfärdade sitt påbud angående firande af jubelår i Rom år 1390 — bullan bär datum d. $^{8}/_{4}$ 1389 — tillika anmodat Vadstena kloster att snarast ske kunde utsända Magnus Petri till kurian, emedan han (påfven) vore böjd att fullborda Birgittas kanonisation. Men Urbans ej långt därefter (d. $^{15}/_{10}$ 1389) timade frånfälle hindrade honom att fullfölja sin afsikt[1].

Påfvens bref väckte emellertid i Sverige frågan till nytt lif. Drottning Margareta, rikets biskopar och världslige store skänkte den nya beskickningen sitt understöd. Församlade på ett möte i Söderköping i oktober 1389, uppsatte de tvenne nya böneskrifter till påfven och kardinalkollegiet, dagtecknade d. $^{30}/_{10}$ d. å., hvari de på nytt anhöllo, att påfven täcktes inskrifva den nordiska sierskan i helgonens bok. Innan ännu Magnus hunnit

penningar, dels böcker och handlingar. I Neapel hade han hos en guldsmed kvarlämnat 400 hermelinskinn till försäljning för klostrets räkning.

[1] Hufvudkällan för de följande händelserna är en berättelse af Vadstenamunken Laurentius Romanus, själf deltagare i kanonisationsfestligheterna. Den har begagnats af BUEUS efter en honom meddelad nederländsk öfversättning från ett latinskt original; en latinsk tolkning af denna nederländska öfversättning har K. H. KARLSSON efter en Vatikanhandskrift tryckt i *Samlaren* (XXII, 1—15) samt tillika i inledningen redogjort för berättelsens öden inom den svenska historiografien från Rasmus Ludvigsson till Lagerbring. I en Münchenhandskrift (*Cod. lat. 27048*, sidd. 30—52), förut tillhörig klostret Altomünster, har jag bland en del annalistiska anteckningar från 1690-talet, förda af klostrets prior S. Hörmann, utgifvaren af Münchenupplagan af Birgittas uppenbarelser, påträffat en redaktion af berättelsen, från innehållssynpunkt identisk med den af Karlsson tryckta, men i redigeringen betydligt afvikande. »Hoc mense (ɔ: Augusti 1693) misit ad me ceremonias P. Joan Michael van der Schetten(!), quæ adhibitæ sunt ad canonizationem S. Birgittæ, matris nostræ, quas ne pereant huc inserere volui». Så följer själfva berättelsen: »Incipit processus et modus canonizationis sanctissimæ viduæ Birgittæ per P. Bonifacium». Efter berättelsen följer samma intyg af van der Ketten som under den af Karlsson tryckta versionen med tillägget: »*Et infra: verti hœc simpliciter prout in germanico jacebant, ut sua antiquitas et primi scriptoris simplicitas scriptu maneret*». Tydligen ha vi att göra med en annan öfversättning af samma nederländska version. — I berättelsen säges — genom minnesfel af antecknaren — att Urban VI år 1390 (!) utfärdat sin bulla om jubelårets firande, äfvensom att Magnus först vid ankomsten till Rom under jubelåret fått kunskap om Urbans död. Underrättelsen därom — den inträffade d. $^{15}/_{10}$ 1389 — måste med säkerhet ha nått Vadstena före Magni affärd.

affärdas, mottog klostret från en af Birgittas hängifna anhängare vid kurian, den förut omtalade Adam Eston, kardinal af England, ett bref, dagtecknadt Rom d. $^{9}/_{2}$ 1390, med ifriga uppmaningar att ånyo upptaga arbetet på kanonisationen, hvartill han utlofvade sin hjälp [1]. Af någon anledning kom emellertid Magni resa att uppskjutas, och först d. $^{28}/_{9}$ 1390 anträdde han, sannolikt försedd med ofvannämnda böneskrifter samt andra dylika från klostret, jämte tvenne följeslagare, Andreas Olavi och Johannes Svenonis, sin färd till den romerska kurian. Den sistnämnde afled under vägen d. $^{4}/_{11}$ i Thorn, men de båda andra nådde målet för sin färd vid jultiden 1390 [2].

Den nye påfven visade sig alltifrån början mycket tillmötesgående. Sedan Magnus till honom framlämnat drottningens, stormännens och Vadstenaklostrets böneskrifter, hänsköt han ärendet i och för utredning till en kommitté, bestående af kardinalerna Filip af Alençon, patriark af Jerusalem, biskop af Ostia, Landulf af Bari, *tit. s. Nicolai in Carcere Tulliano* samt Adam Eston, *tit. s. Cecilie*. Den anbefallda undersökningen pågick till omkring d. $^{10}/_{8}$ 1391, hvarefter kommissarierna tillika med några andra kardinaler och romerske stormän hos påfven anhöllo, att han måtte låta kanonisationen äga rum. Därefter lät Magnus tillställa påfven ett exemplar af Birgittas uppenbarelser samt ett af handlingarna i den föregående processen; af dessa senare togos på påfvens framställning genom trettio afskrifvare

---

[1] Margaretas bref dat. d. $^{30}/_{10}$ 1389 i afskr. i *C. 2*, fol. 61; rådets bref i afskr. i *C. 2*, fol. 64, saknar datering; öfverensstämmelsen i brefvens affattning ger oss rätt att föra dem till samma dag (*SRS*, III: 2, 241, not A). I Laurentii nämnda berättelse säges Magnus ha försetts med »utilibus ad promouendum rite negotium documentis» (*Saml.*, XXII, 3, 4). Adams bref finns i afskr. i *C. 518*, koll. 1032—1034 och i *A. 26*, fol. 21, 21 v., dateradt d. $^{9}/_{2}$ u. å. Då Urban omtalas såsom afliden, måste det falla senare än 1389, men då å andra sidan intet nämnes om Magni ankomst till Rom (jultiden 1390) eller kanonisationsarbetets återupptagande, faller det tidigare än 1391. Äfven MESSENIUS (*Palmsch. 178*, sidd. 37, 38) hänför brefvet till 1390, hvilket visserligen i och för sig ej är afgörande.

[2] *SRS*, I: 1, 104; *Saml.*, XXII, 3, 4; supplik till Bonifatius IX från Vadstena kloster, dat. d. $^{22}/_{8}$ u. å., men förmodligen att hänföra till 1390, i afskr. i *A. 26*, fol. 52 v., 53. Att affärden från Vadstena och ankomsten till Rom ägt rum 1390, framgår dels af Diariets uppgift dels äfven af Laurentii berättelse, som efter att ha relaterat några händelser från 1389 säger: »Ingruente festo S. Michaelis Archangeli — — profectus — — *stante jubilæo in ultimis claudendæ portæ terminis* Romæ appulit».

sexton afskrifter, som fördelades bland kardinalkollegiets medlemmar i och för ärendets skyndsammare beredning[1].

I anledning af denna kardinalernas och den romerska adelns hemställan lät påfven därefter kommissarierna utfärda samt under åtta dagar å S. Peters, S. Marias och S. Johannes' kyrkor anslå kungörelser med tillkännagifvande, att enär påfven ämnade upptaga Birgitta bland kyrkans helgon, de, som mot denna åtgärd hade några invändningar att framställa, skulle inför kardinalen af Alençon framlägga dessa å dag och timme, som af honom utsattes. Åtgärden visade sig ej alldeles öfverflödig. Frågan om Birgittas kanonisation synes vid denna tid i ej ringa grad ha sysselsatt sinnena och redan förut på flera håll väckt den teologiska stridslystnaden till lif. Redan under kanonisationsarbetets tidigaste stadium hade invändningar rests. I Henriks af Langenstein år 1381 författade *Epistola concilii pacis*, en af de första skrifter, som ge form åt de konsiliära teorierna, har författaren gent emot kyrkans ledare framställt sina tvifvel om lämpligheten af att Urban V (!) kanoniserade Birgitta från Sverige och hertig Karl af Bretagne trots helgonens redan förut alltför stora antal. Kardinalen af England berättar i det flera gånger omnämnda brefvet af d. 9/2 1390, att han sett en från Perugia mot den heliga Birgittas ordensregel utgången stridsskrift. Han hade själf gentemot densamma författat en försvarsskrift, bör-

---

[1] Af kommissarierna synes kardinalen af England ha varit den mest nitiske befordraren af helgonförklaringen. Adam Eston (l. Easton) blef teologie doktor i Oxford, ingick senare i benediktinorden och erhöll en plats vid kurian. Kardinal blef han 1381 på hösten. Under Urbans vistelse i Nocera invecklades han i sammansvärjningen mot påfven, fängslades d. 11/1 1385 och underkastades tortyr. Under plågorna hade han, efter hvad han själf berättar, lofvat den heliga Birgitta, att om han undkomme med lifvet och återvunne sin gamla ställning, göra allt för att utverka hennes helgonförklaring. Då i slutet af 1385 hans medsammansvurne aflifvades i fängelset, skonades Adam i anledning af konung Richards föreställningar. Efter Urbans död återinsattes han i sin kardinalsvärdighet och arbetade sedan ifrigt för Birgittas helgonförklaring (CREIGHTON, I, 90—97; POOLEI *Dict. of nat. Biography*, XVI, 333, 334; MESSENIUS, *Scondia*, III, 33, 34; *Palmsch. 178*, sidd. 36, 37 samt det anförda brefvet af d. 9/2 1390). — Enligt Laurentius Romanus kostade hvarje afskrift 20 dukater; jfr LAGERBRING III, 635. I *A. 26*, fol. 260—261 finns i afskr. (på perg.) ett tal, hållet under kanonisationsprocessen d. 11/3 1391 af kardinalen af Alençon, hvari han tillstyrker kanonisationen (»Collacio facta per reuerendissimum patrem dominum Philippum de Alenconio, Episcopum Ostiensem, cardinalem, in relacione super facto canonizacionis domine Brigide de regno Swecie Anno domini MCCCmo nonagesimo primo Sabbato post Letare, quæ fuit XIa dies mensis Marcij»).

jande med orden »*Respondebo exprobrantibus michi verbum*», som han öfversändt till Alfons af Jaen. Anfall hade sålunda ej uteblifvit. På den af kommissarierna utsatta tiden uppträdde emellertid inför kardinalen af Alençon endast tvenne andliga med inkast, som af kardinalen på ett som det synes tämligen hårdhändt sätt bemöttes[1]. Den ene af angriparne var en svartbrödramunk; i en anmärkning till Laurentius Romares berättelse härleder den förutnämnde HÖRMANN dominikanernas ovilja mot Birgitta från den uppenbarelse hon erhållit om jungfru Marias obefläckade aflelse, en fråga, som ju af gammalt utgjorde ett tvistefrö mellan dominikaner och fransiskaner[2].

En redogörelse för hvad som förefallit afgafs till påfven, och denne beslöt nu att gifva saken dess högtidliga afslutning. Sedan därpå erforderliga åtgärder för själfva kanoniseringsfestligheterna vidtagits, vidtog påfven i en sammankomst af alla kardinalerna en kungörelse om den i sammanhang med kanonisationen beviljade aflaten. Den 6 okt. utfärdade patriarken af Grado å påfvens vägnar kallelse till allmänt konsistorium dagen därpå samt kungörelse angående den stundande helgonförklaringen. Den 7 okt. 1391 begaf sig påfven, åtföljd af kardinaler och prelater, till det påfliga palatsets kapell, där han själf predikade öfver texten: *Viduam ejus benedicens benedicam et florebit super ipsam sanctificatio mea*»[3], därefter förklarade Birgitta för ett kyrkans helgon samt förkunnade full aflat såsom under jubelåret åt dem, som lördagen den 7 och söndagen den 8 okt. antingen öfvervoro kanonisationen eller besökte S. Peterskyrkan eller klarisserklostret i Panisperna[4]. Själfva kanonisationsbullan, hvari påfven, efter en kort redogörelse för Birgittas helgade lif, hennes reli-

---

[1] *Saml.*, XXII, 6, 7. Henriks af Langenstein skrift är under titeln »*Concilium pacis de unione ac reformatione ecclesiæ in concilio universali quærenda*» tryckt hos v. D. HARDT, II, 1—60; det anförda stället finns å kol. 56. Titeln är emellertid ej författarens, utan v. D. HARDTS, såsom KNEER uppvisat (*RQS, Supplementheft*, I, 76 ff.). — Den i kardinalens bref omnämnda försvarsskriften finns i afskr. i *C. 518*, koll. 927—1032. Den finns äfven bland en samling af från England utgångna försvarsskrifter i den förut omnämnda *Cod. Harl. 612*, fol. 169 v—184. Den i Pooles förut nämnda biografi anförda förteckningen öfver Adam Estons skrifter upptager äfven »*Epistolæ duæ de canonizacione S. Brigidæ*». Dessa bref jämte den nämnda skriften skola ha funnits i domkapitelsbiblioteket i Lincoln. — I förbigående må anmärkas, att äfven STIERNMANN (*Tal*, 37) räknar Henrik af Langenstein bland Birgittas motståndare.

[2] *Cod. lat. Mon.*, 27048, sidd. 58, 59.

[3] Ps. 132, 15, 18; jfr FLAVIGNY, 551, n. 1.

[4] En afskr. af påfvens predikan finns i *A. 26*, fol. 252—255 v.

giösa verksamhet och hennes underverk, förklarade henne upptagen bland de heligas tal, är dagtecknad d. 7 okt. 1391. Såsom det nya helgonets åminnelsedagar fastställdes d. 23 juli, hennes dödsdag, d. 28 maj, med orätt ansedd såsom dagen för hennes translation, och d. 7 okt., hennes kanonisationsdag[1]. Samma dag utfärdades äfven aflatsprivilegier för klarisserklostret i Panisperna: de som d. 23 juli eller d. 7 okt. eller under de efter dessa fester följande åtta dagarna besökte klostret, erhöllo för hvar dag sju års och sju kareners aflat eller samma aflatsförmåner, som för d. 23 juli och d. 28 maj i kanonisationsbullan tillerkänts Vadstena kloster[2].

På grund af påfvens opasslighet firades kyrkans första mässa öfver det nya helgonet först söndagen d. 8 okt. Efter mässans slut inskrefs Birgittas namn i helgonens gyllene bok. Slutligen tillkännagafs, att de, som sju gånger under oktober månad d. å. besökte S. Peterskyrkan eller klarisserklostret i Panisperna till Birgittas ära, skulle erhålla full aflat såsom under jubelåret. Senare på dagen gaf kardinalen af Alençon i sitt palats en lysande bankett, och dagen därpå förevisades af kardinalerna Birgittarelikerna i klarisserklostret i Panisperna.

Så var då ändtligen det stora verket fullbordadt med storslagna offer af mödor och penningar. Birgittas helgonförklaring hade ej blott utgjort målet för hennes egen familjs ärelystnad och hennes klosterstiftelses fromma drömmar; den hade tydligen äfven, för att använda ett modernt uttryck, som kanske ej är fullt adekvat, uppfattats såsom en nationell hederssak. I det stora arbetet deltogo med lika ifver, som vi sett, ej allenast kyrkans män, utan äfven den världsliga maktens innehafvare. Vadstenadiariet förtäljer oss om gåfvor, som både af hög och låg lämnats till bestridande af de dryga utgifterna. Ty ehuru kar-

---

[1] *AASS, Oct.*, IV, 468—472; om senare bestämmelser om de birgittinska festernas firande, se *AASS, Oct.*, IV, 482 samt *Analecta juris pontificii*, VII, c. 202, N:o 832.

[2] *Rev. S. Birg.*, I.

[3] Vi äga kvar trenne samtida berättelser om kanonisationen: a) Thorirus Andreæs skildring i Vadstenadiariet, nedskrifven senast 1402 och säkerligen byggd på någon af de närvarande Vadstenamunkarnas berättelse (*SRS*, I: 1, 105—107); b) en berättelse, uppsatt af Petrus Amelius, patriark af Grado, själf deltagare i högtidligheterna, tryckt i *SRS*, III: 2, 241—244 efter *editio princeps* i MABILLONS *Museum Italicum*, II, 535—538; samt c) den förut omtalade berättelsen af Laurentius Romanus (*Saml.*, XXII, 1—15). De tre berättelserna stämma, frånsedt några mindre väsentliga enskildheter, i det hela bra öfverens.

dinalen af Alençon iklädde sig kostnaderna för själfva högtidligheterna, måste i alla fall öfriga utgifter för kanonisationsarbetet i dess helhet ha slukat högst betydande summor. LAGERBRING uppgifver hela kostnaden till 5,000 dukater, dock utan att nämna, hvarifrån han fått siffran. Säkerligen ha dock Vadstenakonventens mödor och kostnader mer än uppvägts af den ökade tillströmning af offer och gåfvor, som blef en följd af klostrets från denna tid än mera lysande ställning såsom vallfartsort i norra Europa[1].

Ungefär vid nyårstiden 1392 återvände Magnus Petri till Vadstena, medförande bref från tvenne af kommissarierna, kardinalerna af Alençon och England, som i synnerligen berömmande ordalag omtalade hans oförtrutna arbete för kanonisationens fullbordan[2].

Ej långt efter Magni hemkomst firades d. $^{1}/_{6}$ 1393 under stora högtidligheter Birgittas skrinläggning i närvaro af ärkebiskopen i Upsala, biskoparna Knut Bosson i Linköping, Bero i Västerås, Hemming i Vexjö och Torsten i Skara samt stora massor af folk från alla tre nordiska rikena[3]. Tre år senare påbjöds d. $^{14}/_{3}$ 1396 på en provinssynod i Arboga, att den 7 oktober öfver allt Sveriges land skulle firas såsom en festdag af största betydelse *(festum terre)*. Då vidare på denna synod stadgades, att mässor för rikets välfärd skulle hållas i katedralkyrkorna en gång i veckan, i landskyrkorna en gång i månaden med 40 dagars indulgens af ärkebiskopen och lika många af stiftsbiskopen, bestämdes, att den nionde mässan skulle vara till Birgittas åminnelse[4].

---

[1] *Saml.*, XXII, 13; *SRS*, I: 1, 107, 130; LAGERBRING, III, 635, 636.

[2] Afskr. i *A. 26*, fol. 22, 22 v. Det ena är dateradt d. $^{27}/_{12}$ »indiccione XV», hvilket skulle betyda 1392; då emellertid kanonisationen omtalas såsom skedd »die Sabbathi VII mensis Octobris proximi præteriti» bör det hänföras till 1391. Indiktionssiffran kan möjligen förklaras däraf att året räknats från d. $^{25}/_{12}$. Det andra brefvet är dat. d. $^{29}/_{12}$ u. å.; då kanonisationen omtalas såsom försiggången »secunda dominica Octobris post festum S. Michaëlis», tillhör brefvet 1391. Magnus' hemkomst nämnes ej i Diariet.

[3] *SRS*, I: 1, 107, 108.

[4] REUTERDAHL, *SS*, 99; *RAP*, II, N:o 2802; *SRS*, I: 1, 109; GUMMERUS, 28. I det *Compendium statutorum Upsalensis provinciæ*, som något af åren 1441—1448 utarbetades af sedermera domprosten i Upsala Birgerus Magni, förlägges festen till d. $^{8}/_{10}$ (REUTERDAHL, *SS*, 154; jfr GUMMERUS, 6). År 1474 inskärpes den såsom en *festum duplex* (REUTERDAHL, *SS*, 178). Om betydelsen af termen *festum terre* se HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 784, 785, där dock egendomligt nog 1396 års stadgande ej anföres. I *Breviarium Upsalense* näm-

På en norsk provinssynod i Oslo kungjordes d. $^{20}/_{12}$ 1436, att den heliga Birgittas fest i hela Nidaros' kyrkoprovins skulle högtidlighållas såsom en helgdag af första ordningen *(festum duplex)*[1]. Men det var icke blott i de nordiska länderna Birgittakulten växte sig stark. Äfven i länderna på Östersjöns södra küst, i södra Tyskland, Italien, Nederländerna och England slog den djupa rötter. Och hvart den trängde, beredde den jordmånen för stiftelser af den orden, hvars grundande hon själf betraktade såsom sitt lifs mission.

V.

Som jag på ett annat ställe[2] framhållit, kan året 1391 ur flere synpunkter betraktas såsom ett märkesår i Vadstena klosters och birgittinordens utveckling. De äldsta bland Birgittas hängifna lärjungar och vänner, den nya stiftelsens första tillskyndare och organisatörer, hade gått ur tiden, innan de hunnit upplefva Birgittas kanonisation: generalkonfessorn Petrus år 1378, Katarina år 1381, Alvastrapriorn Petrus Olavi år 1390, Birgittas son Birger och biskop Nicolaus Hermanni året därpå. Den generation, som var samtidig med Birgitta, hade knappast mera några målsmän bland klosterstiftelsens ledande viljor, om man undantager Magnus Petri, som dock afled redan 1396. Och med nya män kom en ny tid.

Genom Urban VI:s bulla af d. $^{3}/_{12}$ 1378 hade själfva den organisatoriska grundvalen lagts ej längre för ett nytt kloster, utan för en ny orden. Vadstena klosters inre ordning, grundad på Urban V:s bulla af d. $^{5}/_{8}$ 1370, hade genom senare påfliga förordningar särskildt af åren 1378 och 1379 och ändtligen genom konventens högtidliga insättande den 23 och 24 okt. 1384 vuxit sig stark nog att tjäna som grundval för en universell ordensorganisation. Och samtidigt hade klostret genom frikostiga indulgensprivilegier satts i stånd att — religiöst och ekonomiskt — intaga den ställning, som höfdes hufvud- och moderklostret

---

nes den hel. Franciscus' dag (4 okt.) som *festum terre* (meddelande af fil. kand. M. Lamm). Oktober skulle sålunda innesluta ej mindre än tre *festa terre:* de åt Franciscus, Birgitta och 11,000 jungfrur helgade dagarna (d. 4, 7 och 21), hvilket gör Hildebrands förklaringsförsök oantagligt.

[1] *NDM,* I, 42—46; KEYSER, II, 491. Om betydelsen af uttrycket jfr *SRS,* I: 1, 98, noten; DU CANGE, III, 455 och BÄUMER, 340, 442.

[2] *KHÅ,* II, 5, 6.

för en ny orden. Genom Birgittas kanonisation slutligen sattes kyrkans insegel på stiftarinnans helighet, på hennes uppenbarelsers och hennes ordensregels gudomliga ursprung och öfverensstämmelse med kyrkans normer, på samma gång som själfva arbetet för kanonisationens genomförande med sin ibland nog agitatoriska karaktär och med de otaliga böneskrifterna till eller från än den ene, än den andre af den västerländska kristenhetens store bidrog att öfverallt väcka och underhålla intresset ej blott för Birgittas egen person, utan äfven för den nya vingård hon i kyrkan planterat. Så stod Birgittas klosterstiftelse vid ingången till det fjortonde seklets sista årtionde rustad för en verksamhet af mera allmänt kyrklig innebörd än sin dittillsvarande, och under intrycket af den nordiska sierskans helgonförklaring, som fyllde världen med ryktet om hennes ära, uppstodo i början af 1390-talet de första klosteranläggningarna utom Sverige.

Redan tidigare hade dock Vadstena kloster i främmande land förvärfvat en besittning. En romersk adelsdam, Francisca, gift med Jacobus Petri de Papazuris, under Birgittas lifstid hennes väninna, skänkte henne sitt palats, beläget nära Campo de' Fiore i Rom. Själfva öfverlåtelsen skedde emellertid först genom en handling af d. 8/1 1383, då huset med alla lagliga formaliteter öfverläts åt Vadstena klosters ombud Magnus Petri. Gifvarinnan förbehöll sig blott nyttjanderätten under sin lifstid och utlofvade ett skadestånd af 500 guldfloriner, om hon toge tillbaka sin gåfva[1]. Ej långt efter Birgittas helgonförklaring framställde emellertid några af Franciscas släktingar anspråk på en del af egendomen. Klostrets talan i tvisten fördes af Magnus Petri, som år 1394 utsändts till Italien, och saken hänsköts till skiljedom af en romersk adelsman, Gentile Orsini, äfven han en af Birgittas vänner, enligt legenden hennes gudson. Hans dom, afkunnad d. 4/4 1395, utföll helt till Vadstena klosters förmån, och därmed var dess besittningsrätt tryggad för en lång tid framåt[2].

Vid denna tid togos emellertid klostrets krafter, icke minst dess ekonomiska, uteslutande i anspråk för de storartade klosterbyggnaderna, och man kände sig därför i Vadstena oförmögen

---

[1] *Rev. S. Birg.*, II. Min framställning är byggd på EMIL HILDEBRANDS uttömmande skildring i *HT*, II, 211 ff., som äfven legat till grund för BILDTS öfversikt i *Svenska minnen och märken i Rom*, 1 ff.

[2] Handl. i afskr. i *C. 2*, fol. 144—152.

att som sig borde taga vård om den romerska besittningen, som drog ej obetydliga kostnader för underhåll och reparation. Man fann emellertid i stället en annan utväg, som syntes tillförsäkra såväl den svenska som de öfriga nordiska kyrkoprovinserna gagn af birgittinernas nya besittning utan att Vadstena kloster nämnvärdt betungades. De flesta europeiska nationer hade förut eller upprättade vid denna tid i Rom härbergen för sina pilgrimer[1]; äfven för Sverige syntes en sådan institution önskvärd. Vadstena kloster erbjöd sig därför att åt den svenska kyrkan upplåta huset till härberge för nordiska pilgrimer, med förbehåll för sin ägande- och patronatsrätt och under ansökan om erforderligt understöd för husets iståndsättande. På en provinssynod i Arboga i febr. 1406 antogo de församlade biskoparna klostrets anbud; och för att, som det heter, ej synas mindre fromma och mänskliga mot sitt lands pilgrimer än andra folk, som nästan alla hade och genom insamlade allmosor underhöllo sådana härbergen i Rom, förordnade de genom ett öppet bref af d. $^{11}/_{2}$ 1406, att hvarje sockenpräst och sockenkyrka skulle till husets iståndsättande och underhåll erlägga ett öre. Dessutom uppmanade de, under löfte om 40 dagars aflat, alla och enhvar att till hospitalet lämna frivilliga bidrag[2]. Liknande insamlingar företogos sedermera flera gånger.

Enligt den nya planen skulle hospitalet sålunda tjäna som ett allmänt härberge i främsta rummet för de svenskar, som besökte Rom, men allt fortfarande stå under Vadstenaklostrets uppsikt och styrelse. På grund af de ständiga striderna i Italien, för hvilkas förödande inverkan Rom på grund af sitt läge och sin allmänna ställning i alldeles särskild grad var utsatt — under åren 1404—1414 besatte Ladislaus af Durazzo tvenne gånger staden[3] — visade det sig emellertid ej möjligt att från Sverige ägna huset i Rom behöflig vård. Få voro äfven de pilgrimer, som vid denna tid där sökte skydd. För att bereda nödiga tillgångar till husets upphjälpande och pilgrimernas underhåll, utfärdade den på konsiliet i Pisa nyvalde påfven Alexander V[4] d. $^{19}/_{8}$ 1409 en bulla, hvari han åt dem, som lämnade

[1] PASTOR, I³, 246—253.

[2] *SD*, I, N:o 702. I Diariet finns omnämndt, att Sten Benktsson i detta syfte skänkt 50 nobler (*SRS*, I: 1, 125). Med anledning af det i texten refererade beslutet utsändes allmoseinsamlare för hospitalets räkning (odat. pass i afskr. i *A. 26*, fol. 132).

[3] CREIGHTON, I, 214, 283.

[4] Om hans allmänna hållning gentemot ordnarna, särskildt mendikanterna, se CREIGHTON, I, 263—265.

understöd till Birgittas hospital utlofvade fem års och lika många kareners aflat; indulgensbullans bestämmelser skulle gälla i tio år[1]. På grund af Alexanders mellankommande död och de insagor, som ända från början restes mot rättsgrunden för hans påfliga myndighet, torde brefvets maning ha förklingat tämligen ohörd. Redan d. 25/6 1412 utfärdade också fyra kardinaler ett öppet bref, hvari de, efter en bjärt skildring af hospitalets dåvarande bedröfliga tillstånd, utlofvade 100 dagars aflat åt dem, som bidrogo till dess upphjälpande och underhåll[2]. Under den härskande kyrkliga förvirringen strax före Konstanzmötet — i juni 1413 besatte Ladislai trupper Rom — kan brefvet knappast ha haft några vidtgående verkningar. Om sålunda hospitalet under de första 30 åren af sin tillvaro också ej i önskvärd grad kunde fylla sin uppgift, har det dock ej varit utan betydelse vare sig för den svenska kyrkan eller för Vadstena kloster. Det möjliggjorde redan då en lifligare förbindelse mellan klostret och kurian; och vi finna, att de Vadstenamunkar, som i klostrets ärenden under dessa år uppehöllo sig i Rom[3], alltid i Birgittas hus hade sitt stamhåll. —

Året efter Birgittas helgonförklaring påbörjades anläggningen af de första birgittinklostren på utländsk grund på så skilda ställen som i Danzig och i Florens[4]. I Danzig[5] hade man redan tidigare gjort bekantskap med Birgitta och hennes verk, i ty att vid öfverförandet af hennes kvarlefvor till Sverige vägen tagits öfver den gamla hansestaden. Äfven Katarina torde på sin andra Romfärd (1375—80) ha färdats därigenom. Redan 1390 omtalas där ett åt Birgitta invigdt broderskap[6], och det kan därför knappast förvåna, att vi just där finna ett af de första birgittinklostren utom Sveriges landamären.

Redan år 1392 sammanslöto sig i Danzig några fallna kvin-

---

[1] *SD,* II, N:o 1120.

[2] *SD,* II, N:o 1595. I brefvet omtalas, att huset höll på att falla i ruiner; hvarken sängar, sängkläder eller husgeråd funnos där, ehuru förut varit riklig tillgång därpå; medel saknades till underhåll både åt pilgrimerna och husets egen föreståndare.

[3] *SD,* I, N:o 315.

[4] Om dem se utom NETTELBLA de från anonymt katolskt håll framkomna *Gesammelte Nachrichten über die einst bestandenen Klöster vom Orden der hl. Birgitta* samt min uppsats i *KHÅ,* II, 5—28.

[5] Om Danzigklostret meddelas ett och annat hos CELSIUS-BURMAN samt af WRANGEL i *HT,* XX, 370—381.

[6] *HT,* XX, 373.

nor till gemensamt lif i bot- och andaktsöfningar. Den nya stiftelsen försågs — på högmästaren Konrad Walroders förbön — af biskopen af Leslau (Wladislavia) med aflatsprivilegier[1] och gynnades af den nye högmästaren Konrad von Jungingen (1393 —1407) med donationer under ordens stora sigill[2]. Delvis genom hans bemedling utverkades af påfven Bonifatius IX en bulla af d. $^{8}/_{1}$ 1394, hvarigenom de nämnda kvinnorna fingo tillstånd att grunda ett kloster och aflägga ordenslöften enligt Augustini regel, hvartill senare biskopen af Leslau enligt bemyndigande i bullan lade, att de äfven skulle lefva enligt Birgittas klosterstadgar och Vadstenaklostrets ordning[3]. Den $^{8}/_{8}$ 1394 gaf han systrarna rätt att på gården till sitt hus uppföra ett kapell, njuta afkastningen däraf samt på dess kyrkogård begrafva sina döda; hvaremot de vid kapellet tjänstgörande prästerna skulle tillsättas af kyrkoherden vid Katarinakyrkan[4]. Den $^{8}/_{12}$ 1396 invigdes de nya systrarna och aflade sina löften enligt Augustini regel och Birgittas konstitutioner[5]. Ej fullt ett år senare, d. $^{4}/_{12}$ 1397, fick det nya klostret sin vigning[6].

Under detta år inleddes äfven förbindelse med Vadstena: bröderna Erik och Lucas besökte på sin hemfärd från Rom klostret i Danzig, och dit öfversändes från ordens hufvudort den dyrbara gåfvan af några Birgittareliker. Året 1397 medförde också det nya klostrets rättsliga infogande i ordensorganisationen. Genom en bulla af d. $^{9}/_{4}$ 1397 gjorde påfven Danzigklostret delaktigt af alla Vadstenaklostrets friheter, privilegier och indulgenser[7]. I följd däraf begärde och erhöll den nya stiftelsen från Vadstena bestyrkta afskrifter af dithörande handlingar[8], hvarjämte man ock skaffade sig intyg om de aflatsförmåner,

---

[1] Bref af d. $^{21}/_{6}$ 1392 i afskr. i *C.* 77, fol. 195 v.—197.

[2] Bref, utställdt af biskopen af Leslau d. $^{8}/_{8}$ 1394, i afskr. i *C.* 77, fol. 197—198 v.

[3] Afskr. i *C.* 77, fol. 161—162.

[4] Afskr. i *C.* 77, fol. 197—198 v.

[5] Biskop Stefans af Kulm redogörelse d. $^{11}/_{3}$ 1402 i afskr. i *C.* 77, fol. 191 v., 192; möjligen är i brefvet *MCCCXCVI* felskrifning för *MCCCXCVII.* Med klostret hade äfven till förstärkande af dess inkomster inkorporerats den under högmästarens patronatsrätt hörande Katarinakyrkan; om inkomstfördelningen uppstod mellan klostret och prästerna en tvist, som af högmästaren och stiftsbiskopen bilades (bref af d. $^{14}/_{5}$ 1396 i *C.* 77, fol. 190, af d. $^{31}/_{8}$ 1402 i *Cod. dipl. Pruss.*, V, N:o 130).

[6] Intyg af d. $^{4}/_{12}$ 1397 i afskr. i *C.* 77, fol. 192 v.

[7] Afskr. i *C.* 77, fol. 162.

[8] Afskr. i *C.* 77, fol. 162 v.—167 v.

kyrkan S. Petrus ad Vincula samt augustineremiternas kyrkor i Rom S. Maria de populo och S. Triphon åtnjöto[1]. Genom en bulla af d. 9/12 1397 erhöll klostret sitt tredje stora aflatsprivillegium — Letareaflaten: alla de som fjärde söndagen i fastan förrättade sin andakt inför Birgittarelikerna i klosterkyrkan eller där framburo gåfvor, erhöllo lika aflat med dem som den 1 och och 2 aug. besökte kyrkan S. Maria in Portiuncula i Assisi; hvarjämte klostret genom en annan bulla af s. d. erhöll rätt att på denna dag genom sin generalkonfessor och sex andra präster bikta och aflösa pilgrimerna utom i påfliga reservatfall[2].

Som af det ofvan sagda framgår, var Danzigklostret sålunda från början endast ett nunnekloster. Men genom en bulla af d. 20/12 1397 gaf påfven på högmästarens, abbedissans och systrakonventets framställning sitt samtycke till upprättandet af ett munkkonvent på ett af högmästaren därtill upplåtet ställe. Biskopen af Leslau fick i uppdrag att för planens förverkligande vidtaga erforderliga åtgärder; organisationen skulle ske efter mönstret af Vadstena kloster[3]. Redan d. 25/3 1400 invigdes munkarna af biskopen af Kulm enligt uppdrag från biskopen af Leslau[4]. Den 2/6 1401 förrättades den första visitationen i klostret, och i sammanhang därmed fastställdes närmare föreskrifter rörande dess ordning[5]. En bulla af d. 30/7 1402 meddelade likaledes fullständigande föreskrifter jämte bekräftelse på alla klostrets fri- och rättigheter[6]. Den i båda dessa stadgar inryckta föreskriften, att endast fallna kvinnor skulle i klostret intagas, upphäfdes såsom stridande mot Birgittas regel genom bullor af d. 27/8 och d. 19/10 1409[7].

[1] Intyg af d. 9/12 1397 (afskr. i *C. 46*, fol. 123—124 v; *C. 74*, fol. 12 v.—14 v.; *C. 77*, fol. 164—166 v.; *C. 172*, fol. 48; *A. 23*, fol. 36—37; *A. 26*, fol. 262—263; CELSE, 154, N:o 30) samt af d. 12/1 1398 (afskr. i *C. 46*, fol. 125 v.—127; *C. 77*, fol. 167 v., 170; *C. 172*, fol. 49; *A. 23*, fol. 39—40 v; *A. 26*, fol. 263—264; CELSE 154, N:o 31).

[2] Afskr. i *C. 6*, fol. 45 v.; *C. 77*, fol. 174, 176; *A. 22*, fol. 16 v., 17; *A. 26*, fol. 258, 259.

[3] Afskr. i *C. 77*, fol. 171—174.

[4] Biskopen af Kulm förut anförda bref af d. 11/3 1402 (afskr. i *C. 77*, fol. 191 v., 192). En prior och ett brödrakonvent nämnas, så vidt jag känner, första gången i det nämnda brefvet af d. 31/8 1402 i *Cod. dipl. Pruss.*, V, N:o 130.

[5] Afskr. i *C. 77*, fol. 193—195 v.

[6] Afskr. i *C. 77*, fol. 184—185 v., Genom en bulla af d. 24/2 1405 uppdrog Innocentius VII åt biskoparne af Kammin, Plodsk och Pomesanien att skydda klostret för alla öfvergrepp från andlige eller världslige stores sida (afskr. i *C. 77*, fol. 181 v.—183).

[7] Bullor bland *Karlssons afskr.* i R. A.

Förhållandet till moderklostret i Vadstena synes att börja med ej ha varit det bästa; i bref af d. $^{11}/_{9}$ 1402 varnade ordens generalkonservator Lucas Vadstenakonventen för allt umgänge med klostret i Danzig, tills där en reformation företagits[1]. Synbarligen för denna reformations genomförande förordnade han d. $^{14}/_{11}$ 1405 Johannes Resenwold till sin vikarie därstädes med fullmakt att öfvervaka regelns noggranna efterlefvande och att vidtaga nödiga och nyttiga förbättringar[2].

Ehuru påbudet om Vårfrupenningens utgörande af Bonifatius IX och Innocentius VII utsträcktes till alla länder, där birgittinkloster anlades, var Danzigklostrets ekonomiska ställning i början åtminstone allt annat än god[3]. I ett påfvebref af d. $^{2}/_{4}$ 1405 kallas det mindre väl försedt, och aflat utlofvas för att locka fromma pilgrimer till dess kyrka[4]. I anledning af klostrets böner lofvade ock konung Vladislaus af Polen i bref af d. $^{6}/_{8}$ 1410 att vid tillfälle ekonomiskt bispringa detsamma[5].

Vid samma tid, som de första ansträngningarna gjordes att skaffa birgittinerna fast fot i Danzig, anhöll en florentinsk beundrare af Birgitta och hennes verk, en adelsman vid namn Antonius de Albertis, hos påfven om tillstånd att på ett honom tillhörigt område nära Florens under namnet Paradisus grunda ett dubbelkloster af Birgittas orden[6]. Till denna framställning gaf påfven genom en bulla af d. $^{26}/_{1}$ 1392 sitt bifall[7]. Trots det påfliga medgifvandet mötte planen — ovisst af hvad anled-

---

[1] *SD*, IV, N:o 2941. Den där åsatta dateringen synes sannolik, men dock ej fullt säker.

[2] Afskr. i *C.* 77, fol. 187 v.—190.

[3] *SD*, I, N:o 62; förordning af d. $^{8}/_{10}$ 1405 (afskr. i *C.* 77, fol. 178—181) för att bekräfta och förklara det första påbudet, som missförståtts.

[4] Afskr. i *C.* 77, fol. 181. Bullan innehåller ett förlänande af den birgittinerna förut tillerkända rätten till augustineremiternas aflatsprivilegier och har väl liksom den i nyssnämnda förordning af d. $^{8}/_{10}$ 1405 meddelade bekräftelsen på Vinculaaflaten föranledts af Bonifatius IX:s revokationsbulla af d. $^{22}/_{12}$ 1402 (Ottenthal, 73—79). Jfr nedan sidd. 146—148.

[5] Celsius-Burman, 38, 39.

[6] Om Florensklostret se äfven Moreni V, 127 ff., på hvilket arbete d:r Karlsson haft godheten fästa min uppmärksamhet, liksom han ock ställt till mitt förfogande en afskrift af en legend »*Del beato Manno* (= Magnus Petri) *di Suetia*», hämtad ur en Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele tillhörig handskrift med titel »*Vite quarantequattro de vari Uomini Jllustri in Santita*» (i katalogen N:o 2063 »*Vite di Santi e Beati principalmente dell ordine dei Minori*»). Den innehåller några notiser om Paradisus' äldsta historia.

[7] *Karlssons afskr.* i RA, tryckt hos Moreni, V,129—131.

ning — motstånd hos Florens' biskop[1]. Utan att låta därigenom afskräcka sig påbörjade emellertid Antonius anläggningen af det nya klostret och ditkallade från Vadstena några bröder, bland dem detta klosters första generalkonfessor, att biträda vid företaget; de lämnade Vadstena d. $^{1}/_{5}$ 1394[2]. Redan s. å. finna vi klosterfolk i det nya klostret, och d. $^{2}/_{3}$ 1395 utnämnde påfven dess första abbedissa. Af utnämningsbrefvet framgår, att dittills blott funnits ett systrakonvent, hvartill naturligtvis äfven kommo några präster i och för läsandet af mässor, sakramentens utdelning o. s. v., dock ej organiserade i ett brödrakonvent. Den nyutnämnda abbedissan hade förut ej tillhört birgittinorden, utan varit abbedissa i Mariaklostret i Cortona af den heliga Claras orden; hon skulle nu anlägga birgittinernas ordensdräkt, ställa sig deras ordensföreskrifter till efterrättelse samt — enligt bifogadt formulär — aflägga trohetsed till biskoparna i Florens och Fiesole[3]. Det nya klostret lyckades äfven utverka sitt fritagande från stiftsbiskopens jurisdiktion liksom påfvens samtycke, gifvet i bref af d. $^{10}/_{1}$ 1395, till att ett af Antonii förfäder anlagdt kapell *(Capella S. Marie Cenobii de Fabroro Paradisi)* med en årsinkomst af enligt uppgift 2,000 guldfloriner med detsamma införlifvades[4].

Den så löftesrikt påbörjade anläggningen hotades emellertid redan under sina första år af undergång. De politiska förhållandena i Florens buro ej den lugna prägel som i den gamla hansestaden Danzig under högmästarnes kloka och kraftfulla styrelse. Florens var af gammalt ett säte för de bittraste inre fejder. De oaflåtliga partistriderna, som med sig förde en ständig osäkerhet till lif och egendom, gjorde det — ehuru Antonius till den nya abbedissan öfverlåtit en mängd gods — omöjligt att anskaffa erforderligt ekonomiskt underlag åt det nya klostret[5], svårt att finna ett nog stort antal personer, villiga att i detsamma inträda. De systrar och bröder, som från 1394 där uppehållit sig, skrämdes till större delen bort af striderna mellan Florens och Milano

[1] Se påfvens till biskopen af Fiesole ställda bulla af d. $^{31}/_{10}$ 1396 bl. *Karlssons afskr.* i RA, anförd hos MORENI, V, 132.

[2] *SRS,* I: 1, 108; prokuratorsfullmakt för munkarna Magnus Petri och Andreas Olavi, dat. d. $^{25}/_{3}$ 1394, i afskr. i *F. e. 11,* fol. 91 v.

[3] Bullor ställda till Martha och systrakonventet bl. *Karlssons afskr.* i RA; bref om saken hade äfven afgått till biskoparna af Florens och Fiesole.

[4] Bulla af d. $^{10}/_{1}$ 1395 bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[5] MORENI finner i denna omständighet orsaken till att biskopen i Florens från början ställt sig afvog mot företaget.

under de båda följande åren, hvarför Antonius uppgaf hoppet om att kunna fullfölja sin plan och 1396 begärde och erhöll påfvens och Vadstenakonventens tillstånd att öfverlåta klostret och dess egendom, tillräcklig att underhålla ett munkkonvent, antingen till ett camaldulenskloster i Florens eller till ett benediktinkloster i stiftet Arezzo med bibehållande af beviljade privilegier[1]. Detta påfliga förordnande blef emellertid då ej utfördt; ännu så sent som d. $^{3}/_{12}$ 1397 hafva abbedissan och nunnorna af de florentinska stadsmyndigheterna utverkat ett skyddsbref för klostrets egendom[2]. På hösten år 1400 måste emellertid klostrets stiftare på grund af politiska förbrytelser lämna Florens och begaf sig då till Rom, där han sammanträffade med birgittinmunken Lucas Jacobi, som förut tillsammans med Magnus Petri besökt Paradisus och framför allt har äran af att det nu gick ljusare öden till mötes[3]. Broder Lucas synes ha varit en man af mycken viljekraft, att ej säga hänsynslöshet och af en mindre vanlig organisatorisk förmåga, därtill besjälad af ett glödande nit för sin ordens utbredning. Han hade i Vadstena klosters ärenden begifvit sig till Rom och uppfordrades nu af Antonius att söka väcka klostret i Florens till nytt lif. I maj 1401 begaf han sig dit och lyckades förmå det utskott, som hade sig anförtrodd förvaltningen af stadens gods och särskildt af landsflyktige motståndares konfiskerade egendom, till den förklaring, att birgittinklostret Paradisus tillhörande gods, trots stiftarens statsförbrytelser, icke vore indragna, äfvensom att skyddsplikten från den landsförviste stiftaren öfverflyttades på staden Florens[4]. Då de gamla invånarne nu så småningom började återvända till klostret, utverkade Vadstenakonventen för undvikande af framtida förvecklingar d. $^{15}/_{3}$ 1402 af påfvestolen en bulla, hvarigenom 1396 års bestämmelser förklarades kraftlösa och de ursprungliga stiftelseurkunderna åter gällande, som om de ànyo utfärdats[5]. När klosterfolket blifvit i klostret högtidligen insatt, kan jag ej uppgifva; tydligtvis måste det ha skett före nov. 1418, då det första generalkonfessorsvalet, som strax skall visas, ägde rum.

Redan från sin ankomst till Florens 1401 var Lucas klost-

---

1 Påfven till biskopen af Fiesole d. $^{31}/_{10}$ 1396 (*Karlssons afskr.* i RA).
2 MORENI, V, 134.
3 MORENI, V, 135, 136; *KHÅ*, II, 10.
4 *SD*, IV, N:o 2893; MORENI, V, 136.
5 *SD*, IV, N:o 2914.

rets styresman; i det förut omnämnda brefvet af d. $^{11}/_{9}$ 1402 kallar han sig »*rector monasterij Paradisi*»[1] och d. $^{14}/_{11}$ 1405 tecknar han sig »*prouisor et gubernator monasterii in Paradyso*», hvilken titel han sedermera i åtskilliga år för[2]. Formligen vald till sitt ämbete blef han först d. $^{18}/_{11}$ 1418 och bekräftades i detsamma d. $^{5}/_{1}$ 1419 af stiftsbiskopens ställföreträdare, biskop Franciscus af Milo[3]. Genom Lucas' utnämning till birgittinordens generalkonservator d. $^{2}/_{6}$ 1401 blef Florensklostret under den följande tiden i viss mening medelpunkten för — om uttrycket tillåtes — den birgittinska storpolitiken[4]. Den en tid afbrutna förbindelsen med Vadstena återupptogs: på våren 1403 begaf sig Thorirus Andreæ till Florens, där han under tvenne år uppehöll sig i det nya klostret[5].

Med själfva klosterbyggnadernas fullbordan gick det emellertid ej fort, trots att genom den förutnämnda bullan af d. $^{2}/_{6}$ 1401, ytterligare bekräftad d. $^{12}/_{9}$ 1405, påbudet om Vårfrupenningens utgörande — som nämndt — utsträckts till alla länder, där birgittinkloster voro under anläggning[6] och Lucas d. $^{23}/_{8}$ 1408 lyckats förvärfva äfven de florentinska stadsmyndigheternas bekräftelse därå[7]. I en bulla af d. $^{4}/_{5}$ 1403 omtalas klosteranläggningen i Florens såsom endast påbörjad[8]. Genom en bulla af d. $^{29}/_{8}$ 1405 gaf Innocentius VII biskopen af Florens tillstånd att till Paradisus från andra ordnar, särskildt cisterciens- och benediktinordnarna, öfverflytta tio personer, som med sina öfverordnades tillstånd där genomgingo en proftid[9]. Den $^{10}/_{6}$ 1406 anhöllo ledarne för det guelfiska partiet i Florens hos Vadstena, att tre eller fyra systrar måtte tillika med reliker af Birgitta dit öfversändas. I detta bref liksom i ett annat af samma dag omtalas, att systerklostret vore under byggnad, ehuru invig-

[1] *SD*, IV, N:o 2941. I ett bref af d. $^{15}/_{3}$ 1402 (*SD*, IV, N:o 2915) kallas han "*prior monasterij Paradisi*".

[2] Afskr. i *C.* 77, fol. 187 v.

[3] Urkunder bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[4] *SD*, I, N:o 63.

[5] *SRS*, I: 1, 116, 118; jfr *SD*, IV, N:o 2941.

[6] *SD*, I, N:o 62; IV, N:o 3056. I Florens stadsarkiv finns ett exemplar af bekräftelsebrefvet, interpoleradt till förmån för Paradisus. Den $^{7}/_{7}$ 1406 uppmanade biskop Jacob af Florens de andliga i sitt stift att genom Lucas eller den som förestod klostret Paradisus inhämta närmare kännedom om dess indulgenser (urkund bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[7] Moreni V, 140—143.

[8] *SD*, I, N:o 331.

[9] *SD*, IV, N:o 3055.

ningen än ej ägt rum, samt att man påtänkte en klosterkyrka och ett brödrakloster. De begärda relikerna afsändes på hösten 1406, och förmodligen samtidigt med dem afgick ännu en gång Thorirus Andreæ till Florens, där han äfven denna gång kvarstannade omkring två år[1]. Angående klostrets historia under de följande åren är föga att tillägga. I birgittinordens stora privilegium af d. $^{1}/_{5}$ 1413 omtalas det bredvid Vadstena såsom ordens främsta, sedan med detsamma inkorporerats några gamla kloster nära Florens och Pisa[2]. Genom en bulla af d. $^{18}/_{9}$ 1413 bekräftade påfven alla dess fri- och rättigheter och fritog det från alla tionden, skatter och afgälder samt särskildt från deltagande i en af det florentinska prästerskapet och folket vid denna tid utskrifven gärd, hvilket frihetsbref d. $^{13}/_{11}$ 1414 bekräftades och d. 17 i samma månad ytterligare fullständigades med ett till de florentinska myndigheterna riktadt förbud mot att med nämnda eller andra gärder oroa Paradisus[3]. —

I detta sammanhang förtjänar äfven att omnämnas, att ungefär samtidigt med ofvan skildrade anläggningar under året 1396 underhandlingar pågingo mellan Vadstena klosters ombud i Rom, Magnus Petri och hans kamrater Lucas Jacobi och Ericus Buza, å ena sidan och inflytelserika prelater vid kurian å den andra om birgittinernas öfvertagande af det gamla benediktinklostret *S. Jacobus juxta Tiberim* och om grundandet af ett birgittinkloster i Trastevere inom den heliga stadens område, ehuru dessa underhandlingar för ögonblicket ej ledde till något resultat[4]. —

Ett årtionde senare än nyss skildrade tilldragelser följde grundläggningen af klostret Mariendal nära Reval. Åtminstone så tidigt som 1406 började några borgare — särskildt nämnas Henrik Swalberg (Swalbart), Gerlach Kruse och Borchard Saudel — där på eget initiativ förbereda saken; såväl biskopen af Reval som ordensmästaren i Livland skänkte sitt tillstånd till klosteranläggningen, och den senare upplät plats därför en half

[1] *SRS,* I: 1, 122, 125; *SD,* I, N:o 598, 599, 787; rekommendationsbref för Thorirus af d. $^{10}/_{9}$ 1406 (*SD,* IV, N:o 3111).

[2] *SD,* II, N:o 1714. Monasterium S. Marie Discalceatorum de Fabroro införlifvades d. $^{8}/_{6}$ 1411 (MORENI, V, 154, 175—177) och Monasterium S. Michaelis de Orticaria O. S. B. de Pulsano siue discalciatorum d. $^{14}/_{7}$ 1412 (bulla bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[3] MORENI, V, 154; *Karlssons afskr.* i RA.

[4] Bref af d. 15 och 16 dec. 1396 i afskr. i *A. 26,* fol. 21 v.; 23 v.; 48, 48 v.; SILFVERSTOLPE, *Klosterfolket,* 80.

mil utanför staden[1]. Först när jordmånen sålunda var beredd, trädde man år 1407 i förbindelse med Vadstena och begärde för den nya stiftelsen Vadstena klosters privilegier, den därstädes begagnade veckoritualen samt Birgittareliker. Med anledning af denna hemställan utsändes den $^{5}/_{9}$ 1407 till Reval tvenne Vadstenabröder för att fullborda klostret och undervisa klosterfolket[2]. Redan år 1410 förrättades där af generalkonfessorn i Vadstena, Ericus Johannis, den första visitationen[3]. På anmodan af biskopen i Reval, ordensmästaren Conrad von Vytinghofe och landtmarskalken af Livland sökte ungefär vid samma tid Tyska ordens ombud vid kurian Petrus Wormedith påfvestolens samtycke till den nya anläggningen. I den bulla af d. $^{29}/_{5}$ 1411, hvarigenom påfven gaf biskopen i Reval tillstånd att vidtaga erforderliga anordningar i afseende på gudstjänsten inom Mariendals kloster och att dit öfverflytta två Vadstenanunnor för att undervisa därvarande systrar i ritualen, omnämner han äfven, att han i en annan urkund af samma dag bekräftat den nya klosteranläggningen och delaktiggjort densamma af Vadstena klosters privilegier, indulgenser och friheter, en bekräftelse, som sedermera under Konstanzkonsiliet förnyades[4]. I samband med den nyss anförda påfvebullan står tvifvelsutan den utvandring af klosterfolk från Vadstena till Mariendal, som under 1412 ägde rum[5].

Under dessa sina tidigaste år — enligt uppgift redan omkring 1408 — råkade emellertid det nya klostret i en tvist med staden Reval. Stadens råd önskade af politiska och militära hänsyn klostrets förflyttning till en för tillträde från sjösidan mindre utsatt plats och anhöll därom i en skrifvelse till högmästaren, daterad d. $^{1}/_{8}$ 1413[6]. Denne sökte först förhala saken; senare enades man på ett ordenskapitel i Elbing om en framställning till ordensmästaren om klostrets förflyttning[7]. Inför denne sistnämnde hade borgerskapet i Reval redan tidigare framburit

---

1 BUNGE, V, N:o 2055; jfr *KHÅ*, II, 21, n. 1. Om grundläggningsåret förekomma i litteraturen stridiga uppgifter; OLEARIUS (s. 103) uppger år 1400, MOLLER (s. 51) åter (efter Vadstenadiariet?) 1407. Jfr v. HANSEN, 163 ff.

2 *SRS*, I: 1, 123, 126.

3 *Ib.*, 127, 128.

4 BUNGE, VI, N:o 2987; *Archiv*, VIII, 326—328; jfr IV, N:o 1946; V, N:o 2055.

5 *SRS*, I: 1, 132, 134.

6 BUNGE, IV, N:o 1945; V, 2094.

7 BUNGE, IV, N:o 1947.

sina bekymmer. Den $^{27}/_{8}$ 1416 skrifver ordensmästaren Sifrid Lander von Spanheim till Petrus Wormedith, att borgerskapet redan för åtta år sedan bragt frågan på tal inför dåvarande ordensmästaren och sedan upprepade gånger inkommit med framställningar i saken[1]. I behåll finnes äfven en odaterad instruktion för ett sändebud till ordensmästaren, hvari de i det nämnda brefvet af d. $^{1}/_{8}$ 1413 utvecklade synpunkterna delvis i samma ordalag ytterligare framhäfdes. Skarpt betonades, att klostret lätt kunde blifva säte och operationsbas för förrädiska stämplingar mot stadens säkerhet, att iaktförklarade och rådets vederdelomän där kunde finna fristad samt att det nya klostret fått sina ledare från Vadstena och af påfvestolen fått sig tillerkända moderklostrets privilegier, som mycket väl kunde innehålla ordens och stadens höghetsrättigheter kränkande bestämmelser[2]. Petrus Wormedith berättar i ett bref af d. $^{13}/_{2}$ 1416 till högmästaren, att Henrik Swalberg vid ett besök i Konstanz 1415 af Vadstena klosters »*obirster procurator*» (Thorirus Andreæ?) uppmanats att draga saken inför påfven, men att i stället Wormedith på den förres uppmaning anmodat ordensmästaren att i fråga om klostrets flyttning inhämta ej endast staden Revals, utan äfven sina ordensbröders och hela landets mening. Ordensmästaren afled emellertid utan att ha företagit saken till afgörande[3]. Wormedith bragte då i början af år 1416 frågan på tal hos hans efterträdare, den nyssnämnde Sifrid Lander; denne skrifver i det nyss anförda brefvet af d. $^{27}/_{8}$ d. å. till prokuratorn, att han liksom hans företrädare, eftersom klostret påstod, att dess vedersakare voro i en försvinnande minoritet i staden, tagit den ståndpunkt till frågan, att i händelse majoriteten af borgerskapet stode på klostrets sida, anläggningen skulle få fortsättas, i annat fall klostret förflyttas till en plats belägen längre från Reval. För öfrigt hade man låtit birgittinerna förstå, att om konsiliet ville gå i god för klostret, dess byggande trots allt opåtaldt kunde fortsättas[4]. Hvilka åtgärder ordensmästaren för öfrigt vidtagit,

---

[1] *A. a.*, V, N:o 2094.

[2] *A. a.*, IV, N:o 1946; den delvis ordagranna öfverensstämmelsen med N:o 1945 ger oss måhända rätt att hänföra brefven till ungefär samma tid. Jfr v. HANSEN, 169.

[3] BUNGE, V, N:o 2055; om dateringen se *KHÅ*, II, 21, not 1; sannolikt åsyftas ordensmästaren Didrik Tork (TOLL, *Brieflade*, IV, 25).

[4] BUNGE, V, N:o 2094; äfven hos Revals biskop hade frågan om klostrets flyttning bragts på tal. *A. a.*, IV, N:o 1946.

är obekant. — Henrik Swalberg å sin sida synes än en gång ha besökt Konstanz och sammanträffade där med den birgittinske ordensgeneralen Lucas Jacobi, som önskade draga saken inför konsiliet. Swalberg ville helst se den afgjord af högmästaren och förelade den ännu en gång till hans afgörande, därvid understödd af en rekommendationsskrifvelse af d. 13/2 1416 från Petrus Wormedith[1]. Huru och under hvilka omständigheter frågan sedan verkligen blifvit afgjord, därom kan jag ej upplysa; Mariendal fick emellertid ligga kvar på sin gamla plats. —

Vid denna tid fingo birgittinerna insteg äfven i Polen. Efter Tyska ordens nederlag vid Tannenberg 1410 beslöt konung Vladislaus att såsom ett tackoffer för sin seger till den heliga Jungfruns och Birgittas ära anlägga ett kloster. I det bref af d. 16/9 1410, hvari han hos biskopen af Pomesanien anhöll om bekräftelse på anläggningen, säges, att klostret skulle anläggas vid »Grunnevelt», platsen för striden[2]. Förmodligen ändrades planen senare, så att klostret i stället kom att anläggas nära Lublin. Det fick namnet *Triumphus Marie*[3].

Under här föreliggande tidsskede påbörjades äfven anläggningen af tvenne andra birgittinkloster, näst Vadstena säkerligen ordens mest betydande: Syon i England och Maribo i Danmark, men framställningen af deras utveckling liksom af det äfven vid denna tid påbörjade klostret Marienwolds sparas lämpligast till ett följande kapitel.

Birgittas ordensregel hade uppdragit åtminstone konturerna för birgittinklostrens inre lif. De under åren närmast före Vadstena klosters invigning från påfvestolen utgångna förordningarna hade framför allt afsett att regelbinda klostret i dess lif utåt, i dess förhållande till öfriga kyrkliga institutioner och till det världsliga samhället. Skulle man i korthet söka angifva betydelsen af de påfliga privilegier och förfoganden, som falla mellan 1391 och 1414, så ligger den däri, att de utbildade och närmare reglerade den nya ordens organisation och efter de äldre ordnarnes mönster lade grunden till en verklig ordensför-

[1] *A. a.*, V, N:o 2055.

[2] *Diarium Vazstenense,* ed. BENZELIUS, 197, 198 (»in loco conflictus nostri, quem cum Cruciferis de Prussia habuimus, dicto Grunnevelt»).

[3] *Ges. Nachrichten,* 128.

fattning, som skulle till en organisatorisk och religiös enhet sammanbinda de birgittinkloster, som i olika delar af Europa uppstodo. Under tiden intill Konstanzkonsiliet torde det knappast ha vållat birgittinernas ledare några större svårigheter, att hos påfvestolen i ofvan berörda afseende göra sina synpunkter och önskningar gällande. Urban VI:s efterträdare, Bonifatius IX, framförallt en italiensk statsman, som ständigt för sina politiska syften var i behof af penningar, visade sig aldrig döf för gunst- eller hjälpsökandes önskningar, om de understöddes af klingande mynt. Under hans tid var det möjligt att af det påfliga kansliet utverka i det närmaste hvad som helst. Hans efterträdare, Innocentius VII och Gregorius XII såväl som Alexander V och Johan XXIII, om ock flera af dem personligen oförvitliga och välmenande män, saknade förmåga och på grund af sin osäkra ställning i en schismatisk tid väl äfven vilja att — på ett afgörande sätt åtminstone — bryta med det härskande ekonomiska och politiska systemet. Svårigheten att af kurian betinga sig förmåner och rättigheter af olika slag torde därför under deras tid knappast ha varit större än under Bonifatii pontifikat[1]. Det synes därför tämligen sannolikt och i det hela ingalunda öfverraskande, att Vadstena kloster för erhållande af önskade påfliga förordningar eller indulgensprivilegier fått erlägga ganska dryga summor till kurian[2]. Men å andra sidan finnes ock all anledning att antaga, att klostret under tiden intill Konstanzmötet i de flesta fall fått äfven sina längst gående önskningar af påfvestolen uppfyllda.

Sedan Bonifatius d. 9/1 1392 stadfästat Vadstena klosters gamla privilegier och friheter[3] och samma dag gifvit sin bekräftelse på klostrets besittning af parochialkyrkan i Vadstena[4], utfärdade han d. 29/3 1399 en bulla, som i afseende på klostrets och ordens organisation innehåller betydelsefulla uppslag[5]. Den innebär först och främst som alla dylika exemtionsbullor, att

---

[1] CREIGHTON, I, 184—295.

[2] *SD*, IV, N:o 2941. Jfr en berättelse från Tyska ordens ombud i Konstanz hos VOIGT i RAUMERS *Taschenbuch*, IV, 64.

[3] Afskr. i *A 22*, fol. 7 v., 8; *A 23*, fol. 52; *C 46*, fol. 46; CELSE, 150, N:o 12.

[4] Afskr. i *A 23*, fol. 51 v., 103 v.; *C 46*, fol. 67, 67 v.; CELSE, 150, N:o 13; jfr ofvan sid. 85.

[5] Afskr. i *A 23*, fol. 62—63 v.; *C. 31*, fol. 244—246 v.; *C 46*, fol. 46 v. —48 v.; *C. 74*, fol. 22—24 v.; CELSE, 155, N:o 55; i utdrag är den tryckt i Kölnupplagan af *Rev. S. Birg. Fundatio* under flera olika punkter.

klostren fritogos från den vanliga kyrkliga jurisdiktionen och ställdes direkt under kurian. Nyvald prior eller abbedissa i Vadstena behöfde därför ej särskildt bekräftas eller i sitt ämbete insättas, utan skulle i kraft af valet anses såsom prior eller abbedissa och inträda i ämbetsutöfning. Priorn i Vadstena skulle vara hela ordens generalprior med visitations- och reformationsrätt inom ordens samtliga kloster samt äga att med apostolisk myndighet i ämbetet bekräfta och insätta deras priorer, abbedissor, vikarierna i Vadstena, Clastada (nu Klåstad i S. Pers församling), Öraberga (nu Örberga) och Næssia (Nässja) samt föreståndaren för fattighospitalet i Vadstena. Priorn och fyra af honom och abbedissan bland prästbröderna utsedda konfessorer ägde rätt att äfven i biskopliga reservatfall bikta och aflösa ej blott ordens medlemmar och underhafvande, utan ock dem, som vid Petri fängelsefest (d. $^1/_8$) besökte Vadstena klosterkyrka, liksom ock att utom i vissa undantagsfall medgifva utbyte af vallfartslöften [1]. Priorn och abbedissan bekräftades i sin rätt att i klostren intaga klosterfolk; de, som inom orden aflagt sina löften, förbjödos att utan tillstånd af vederbörande prior och abbedissa lämna sina kloster, liksom andra ordnar att mottaga dem [2]. Stiftsbiskoparna förbjödos att för sina tjänsteförrättningar inom birgittinklostren (invigningar af byggnader, kärl, prydnader och klosterfolk) under någon förevändning kräfva eller i händelse af frivilligt erbjudande mottaga någon ersättning. Vägrade de att afgiftsfritt utföra sina förrättningar, ägde klostret rätt att låta dessa verkställas af hvilken katolsk biskop som helst [3]. Vidare upprepades förbudet af d. $^4/_1$ 1379 mot uppförandet af byggnader af något slag inom klosterområdet i Vadstena utan vederbörligt tillstånd och utsträcktes äfven till andra orden nu eller framdeles tillhörande områden vid äfventyr af bannlysning *ipso facto*. Slutligen medgafs fri rätt att i Vadstena köpa och sälja.

Åtskilliga af denna bullas bestämmelser voro tydligt stridande mot ordensregeln: dit hörde först och främst stadgandet om klostrens fullständiga exemtion från den ordinarie jurisdiktionen, vidare föreskrifterna om Vadstenapriorns ställning såsom

---

[1] Jfr bullan af d. $^4/_1$ 1379 (CELSE, 141, N:o 13); dylika undantag från dekretalen *Dudum* beviljades ofta åt mendikanterna. LEA, I, 301.

[2] Liknande stadganden för augustineremiterna i bullor af d. $^6/_8$ 1322 (afskr. i *A 23*, fol. 155—156) och d. $^4/_7$ 1335 (*Bull. Franc.*, VI, N:o 10).

[3] Detta var ett vanligt, redan mycket tidigt förekommande klosterprivilegium [FABRE, 47; WINTER, I, 12; för augustineremiterna bulla af d. $^{26}/_4$ 1246 (afskr. *A 23*, fol. 145—148)].

ordensprelat med myndighet öfver öfriga kloster äfvensom om obehöfligheten af stiftsbiskopens bekräftelse på funktionärernas val. Vadstena kloster — och tilläggom framför allt dess systrakonvent — anhöll därför hos påfven om ändring i dessa punkter. Genom en ny bulla af d. 24/4 1401[1] förordnades ock med upphäfvande af den förutnämnda bullans bestämmelser, att munkkonventets föreståndare ej skulle kallas prior, utan generalkonfessor, att han såsom enbart en underordnad *(nudus minister)* skulle lyda under abbedissan, att hans ställning såsom generalprior skulle upphöra samt att i enlighet med regeln klostren så tillvida ej skulle vara fullt eximerade, som de i stiftsbiskopen skulle ha sin visitator och stå under stiftets ordning. I sammanhang med stadgandet, att Vadstenageneralkonfessorns ställning såsom ordensgeneral skulle upphöra, bestämdes, att i stället hvart tredje år af konventen därstädes skulle utses en för tjänstefel afsättlig generalvisitator att visitera alla under Vadstena hörande kloster med rätt för honom att till sina medhjälpare insätta en eller flera af de olika klostrens munkar och att öfverflytta dem från ett kloster till ett annat samt med skyldighet för honom att efter treårsperiodens slut återgå till sin gamla ställning. Dessa stadganden fullständigades ytterligare genom en ny bulla af d. 2/6 1401, som ock innehåller flera andra viktiga bestämmelser[2]. I hvarje kloster skulle generalkonfessorn utses för lifstiden och kunna afsättas endast för brott mot ordens regel och stadgar. Liksom hos cistercienserna kunde blott af äkta säng födde i orden intagas. I händelse af förfall för stiftsbiskopen skulle konventen efter anmälan hos honom *ad interim* utse en annan biskop till visitator. Bröder och systrar utanför konventen *(conuersi et conuerse dicti ordinis extra eorum monasteria existentes)* skulle vid äfventyr af bannlysning *ipso facto* vara skyldiga att lyda abbedissan. Den som (af påfvestolen) utverkat några bestämmelser eller företagit något i strid mot ordens regler eller stadgar eller i framtiden så gjorde, straffades med förlust af sin valbarhet till generalkonfessor, visitator eller konfessor. Den genom bulla af d. 4/1 1379 åt den konfessor hvar ordensmedlem åt sig utsett gifna rätten att gifva full aflösning

[1] *SD,* I, N:o 51. I förbigående må anmärkas, att det i *SD* gifna referatet af bullans innehåll i så måtto ej är korrekt, att bullan ej bestämmer, att »klostren skola lyda omedelbart under kurians jurisdiktion», utan att de tvärtom i vissa fall skola lyda under stiftsbiskopen.

[2] *SD,* I, N:o 62.

i dödsstunden utsträcktes äfven till Birgittas kanonisationsdag hvarje år. Nyanlagda kloster skulle åtnjuta samma privilegier och indulgensförmåner som klostren i Vadstena och Danzig samt den svenska seden att till byggnadshjälp erlägga Vårfrupenning utsträckas till alla birgittinkloster.

I nu anförda bestämmelser ligger en ordensorganisation *in nuce*. Vi finna visserligen ingen ordensgeneral, men i stället en generalvisitator, som öfvar uppsikt öfver hela orden; vi finna åtminstone förutsatt dess rätt att grunda nya kloster, i det rätt tillerkännes de nygrundade att åtnjuta de gamlas friheter och indulgenser äfvensom det ekonomiska understöd, som genom Vårfrupenningens erläggande kommit Vadstenaklostret till del. Ett ytterligare steg mot införandet af en verklig ordensförfattning togs samtidigt genom tillsättande — förmodligen som ersättning för den uteblifne generalpriorn — af en generalkonservator, ett slags gemensam ombudsman för hela orden. Till detta ämbete utnämndes d. $^{2}/_{6}$ 1401 Lucas Jacobi; han afsade sig visserligen sysslan d. $^{22}/_{4}$ 1403, men befinnes snart åter inneha densamma [1]. Ytterligare några bestämmelser till främjande af den påbegynta utvecklingen gåfvos genom tre bullor af d. $^{4}/_{5}$ 1403 [2]. Påfven erkände här direkt ordens rätt att grunda nya kloster och i dem mottaga klosterfolk, tillerkände Vadstena och ordens öfriga kloster, både dem som redan funnes, och dem, som i framtiden komme att anläggas, rätt att ömsesidigt åtnjuta hvarandras privilegier, både dem, som redan medgifvits, och dem, som i framtiden komme att beviljas, för så vidt de af påfvestolen ej blifvit uttryckligen återkallade, och förmildrade straffbestämmelserna, som genom sin stränghet afskräckt fromma människor från att i orden inträda: dess medlem-

---

[1] *SD*, I, N:o 63 och 319. Den förra bullans äkthet har af SILFVERSTOLPE (*Klosterfolket*, 114) blifvit ifrågasatt, säkerligen med orätt; den finnes i åtminstone tre afskrifter utom den af Silfverstolpe begagnade (*C. 6*, fol. 69 v., 70; *C.* 77, fol. 188, 188 v.; *C. 172*, fol. 143) och åberopas i den andra utnämningsbullan af d. $^{18}/_{4}$ 1414 *(Karlssons afskr.)* Trots afsägelsen kallas Lucas dock i bullorna af d. $^{4}/_{5}$ 1403 ännu ordens generalkonservator.

[2] *SD*, I, N:o 329—331. I den af Silfverstolpe för N:o 329 begagnade afskriften ha efter ordet "*degentes*" utfallit orden "*omnibus et singulis ipsi monasterio in Watzstenis quodque idem monasterium in Watzstenum et persone in eo pro tempore degentes*" (afskr. i *A. 23*, fol. 76, 76 v.), hvarigenom ömsesidighetsstadgandet gått förloradt. — En d. $^{8}/_{7}$ s. å. utfärdad bulla (*SD*, I, N:o 356) om visitationerna torde lämpligast böra behandlas vid framställningen af klostrets förhållande till stiftsbiskopen.

mar skulle för framtiden vara bundna till regelns och ordensstadgarnas föreskrifter i kraft af sitt heliga ordenslöfte, ej som förut vid äfventyr af bannlysning och Guds dom [1].

Under de följande tio åren finna vi nästan inga spår af en påflig lagstiftning för birgittinerna, om jag undantager ett stadgande af Innocentius VII af d. $^{6}/_{2}$ 1405, hvarigenom han tillerkände klostrets bröder och systrar *ab extra (conuersi utriusque sexus)* rätt att på den föreskrifna ordensdräkten bära ett kors af rödt kläde, samt Alexander V:s stadfästelse på birgittinernas privilegier d. $^{14}/_{10}$ 1409, hvarom mera längre fram i sammanhang med Bonifatius IX:s stora revokationsbulla af d. $^{22}/_{12}$ 1402 [2].

Sin första fullständiga, i enskildheterna mera utförda kodifikation erhöllo alla dessa bestämmelser om birgittinernas ordensorganisation genom bullan af d. $^{1}/_{5}$ 1413, birgittinordens *Mare magnum,* som, bekräftad af följande påfvar, för framtiden jämte Salvatorsregeln utgjorde ordens viktigaste författningsurkund [3]. Kortast uttryckt innebär denna bulla dels en bekräftelse på föregående påfvars stadgar och privilegier alltifrån Birgittas död, dels den första generella regleringen af birgittinernas ordensförfattning. Den afsåg alltså att definitivt fastslå formerna för den nya ordens framtida utbredning och åtminstone de allmännaste grunderna för dess centrala organisation. En närmare redogörelse för bullans innehåll ter sig på ungefär följande sätt. Den första paragrafens föreskrift om birgittinernas fullständiga exemtion från den ordinarie kyrkliga jurisdiktionen, förvaltningen och

---

[1] Om de gamla straffbestämmelserna jfr bullan af d. $^{8}/_{12}$ 1378 (*SvT,* II, 445).

[2] *SD*, I, N:o 532; II, N:o 1199. I *SD,* IV (N:o 3034) finnas fyra suppliker från Vadstena kloster till påfven, å hvilka resolution erhållits d. $^{6}/_{2}$ 1405. Den första innehåller den begäran, som förut bifallits genom bullan af d. $^{8}/_{7}$ 1403 (*SD,* I, N:o 356), innebär alltså en anhållan om den nye påfvens stadfästelse å densamma; i kanten finnes antecknadt "*Expeditum*", hvadan alltså en bulla om saken utfärdats. Den andra angår själavården vid sockenkyrkan i Vadstena. Den tredje innehåller dels den begäran, hvarå bullan af d. $^{6}/_{2}$ 1405 (*SD,* I, N:o 532) utgör svaret, dels en anhållan om en lindring i straffpåföljden för lekbröder och leksystrar för ohörsamhet mot abbedissan (jfr *SD,* I, N:o 330); att döma af randanteckningen har äfven om denna sak en bulla blifvit utfärdad. Den fjärde suppliken innehåller en bön om upphäfvandet af förbudet mot oäkta föddas intagande i orden; den har i randen anteckningen "*signatum*", hvilket synes antyda, att suppliken bifallits, men att någon bulla om saken ej utfärdats. Möjligen har blotta signeringen ansetts tillräcklig (jfr Bresslau, I, 686, 687).

[3] *SD,* II, N:o 1714. Vid den följande innehållsredogörelsen begagnar jag den i Diplomatariet använda paragrafindelningen.

beskattningen och deras ställande omedelbart under den påfliga kurian utgjorde blott en bekräftelse på motsvarande bestämmelser i bullorna af d. $^{4}/_{1}$ 1379 och d. $^{29}/_{3}$ 1399 med de ändringar och inskränkningar, som gjorts genom bullan af d. $^{24}/_{4}$ 1401[1]. Den följande bestämmelsen innebar en bekräftelse på orden i dess dåvarande skick, på de klosteranläggningar och egendomsförvärf, som ägt rum och för framtiden komme att äga rum, samt på verkställda unioner och inkorporationer i afseende på Vadstena (bulla af d. $^{9}/_{1}$ 1392 och bref af d. $^{17}/_{7}$ 1380), Paradisus (bullor af d. $^{10}/_{1}$ 1395, d. $^{8}/_{6}$ 1411 och d. $^{14}/_{7}$ 1412), Danzig, Mariendal och Genua samt stadgade fridlysning för deras områden[2]. De följande stadgandena (§§ 3—9) utgjorde blott en stadfästelse för alla birgittinkloster på bullor af d. $^{4}/_{1}$ 1379 och d. $^{1}/_{10}$ 1377 liksom paragraferna 12—14 på stadganden af d. $^{29}/_{3}$ 1399 och d. $^{2}/_{6}$ 1401 med tillägg, att ordinationer skulle ske inom klostren och att stiftsbiskopen, om hindrad, kunde upppdraga åt annan biskop att förrätta dylika[3]. Paragraferna 15—17 innehöllo i anslutning till bullan af d. $^{3}/_{12}$ 1378 närmare bestämmelser angående tillvägagångssättet vid de hvart tredje år återkommande visitationerna samt angående utöfvandet af den biskopen tillkommande korrektions- och straffrätten.

I § 18 tillerkändes birgittinerna befogenhet att i sina klosterkyrkor begrafva dem, som där önskade sin hvilostad, och i § 20 häfdades konventens rätt att i enlighet med ordensregelns föreskrifter själfva utse sina funktionärer.

De fem följande paragraferna utgjorde i hufvudsak en bekräftelse på äldre stadganden; så innebar § 21 blott och bart ett stadfästande af en bulla af d. $^{4}/_{1}$ 1379[4]; den följande bestämmelsen åter betecknade i afseende på klostrens rätt att fira gudstjänst under interdikt en utvidgning öfver hvad som medgifvits

[1] CELSE, 140, N:o 7; 155, N:o 35; *SD*, I, N:o 51. Till denna generella exemtion från både ordinarier och legater sluter sig i §§ 10 och 11 ett förbud för alla och en hvar att för några uppdrag, som ej i regeln omtalades — diplomatiska eller processuella uppdrag, gudstjänstfirande, insamlande af kyrkliga hjälper eller gärder, klosterreformationer och visitationer, kyrkliga ämbeten m. m. — använda bröder af Birgittas orden. Om liknande undantag för cisterciensema se WINTER, II, 162.

[2] CELSE, 150, N:o 13; *RAP*, I, N:o 1511; *Cod. dipl. pruss*, V, N:o 130; *Karlssons afskr.* i RA; jfr ofvan. I § 19 tillerkännes klostren rätt att återvinna de besittningar och tionden, som rätteligen tillhörde dem.

[3] CELSE, 137, N:o 27; 140, N:o 6—9; 141, N:o 11; 155, N:o 35; *SD*, I, N:o 62.

[4] CELSE, 141, N:o 10. Afståndet sattes för byggnader för religiöst bruk till 80 *cannæ*, eljes till 100.

i en bulla likaledes af d. 4/1 1379[1]. Stadgandet i § 23 utgjorde en omreglering af bullan af d. 10/8 1373, så att birgittinerna fingo rätt att när som helst före daggryningen fira Mariamässor enligt ordens stadgar[2], och de båda följande paragraferna stadfästa de ofvan refererade bullorna af d. 4/5 1403[3]. I § 26 berördes, som förut är nämndt, ordensregelns ömtåligaste punkt, dubbelklosterförfattningen, m. a. o. frågan, huruvida en birgittinsk klosterstiftelse skulle betraktas såsom ett dubbelkloster eller såsom två enkelkloster. Frågan afgjordes i enlighet med det senare alternativet — med hänsyn till den kanoniska lagens förbud mot upprättande af dubbelkloster och måhända under inverkan af en inom själfva orden från italienskt håll framträdande opposition däremot, men i strid mot stiftarinnans afsikt och regelns stadganden[4].

De tre följande stadgandena (§§ 27—29) fastslogo och reglerade ordens rätt att i sina kloster mottaga dem, som önskade där inträda, utan att någon — hvem det vara månde — vid bannlysnings äfventyr ägde att lägga hinder i vägen därför; vidare — man jämföre t. ex. minoriternas och augustineremiternas privilegier — dess rätt att fritaga sina egna medlemmar äfvensom dem, som i orden önskade inträda, från kyrkliga straff och af dem ådragen inhabilitet utom för vissa uppräknade grofva brott[5] samt att, om de redan förut lofvat att inträda i annan orden, men ej verkställt sin afsikt, fritaga dem från deras förbindelse, såvida den ej gällde kartusianerna. I § 30 medgafs generalkonservatorn och generalkonfessorerna rätt att dispensera från åldersföreskrifterna för vigning till diakon eller presbyter, så att dylik vigning skulle vara tillåten vid uppnådda respektive 19 och 23 år.

De följande stadgandena lämnade föreskrift, huru förfaras borde vid anläggandet af nya kloster. Föreståndarna för under anläggning varande kloster, där konventen än ej blifvit insatta,

---

[1] CELSE, 141, N:o 12. Äfven i händelse katedralkyrkan vore inbegripen i interdiktet, skulle birgittinerna äga rätt att fira mässa inom stängda dörrar, på vissa högtidsdagar t. o. m. för öppna.

[2] CELSE, 135, N:o 13.

[3] *SD*, I, N:o 329, 331.

[4] »Nulli liceat habitaciones huiusmodi fratrum et sororum sub vocabulo vnius monasterij — — — vocare, sed — — duo sint et esse intelligantur monasteria et ita vocentur, non unum, — — quod absurdum est, cum diuersi sint conuentus sub diuersis capitibus et ipsorum habitaciones atque clausure disivncte atque disseparate.» — *SD*, II, 631, 632.

[5] POTTHAST, N:o 7901, 16348; jfr bullan af d. 29/8 1399 (s. 134).

skulle till sina befattningar utses af moderklostret, kallas *patres*, inom sina respektive kloster äga samma befogenhet som verkliga generalkonfessorer, men stå under öfverinseende af moderklostrets generalkonfessor. I händelse af dylik föreståndares död eller afgång skulle efterträdaren utses af moderklostrets abbedissa eller tjänstförrättande abbedissa, generalkonfessor eller *pater* och båda konvent, dock så att i händelse ingen invigd broder (*frater heremita*) sändes att öfvertaga uppdraget eller en af det nya klostrets ej invigda bröder (*fratres religiosi*) därtill utsåges, det sålunda skedda valet skulle bekräftas af det nya klostret[1]. Dylika *patres* skulle fungera, till dess konventen i de nya klostren blifvit vederbörligen införda, då generalkonfessorer i vanlig ordning skulle utses. På motsvarande sätt skulle förfaras i afseende på nunnekonventens styrelse (§ 31, jfr § 37).

De bröder, som invigts till att tjänstgöra inom klostret, skulle kallas eremitbröder, de som antingen ingått i ännu ej invigda kloster eller väntade på inträde i de fullbordade klostren eller antagits att tjänstgöra utom dessa, *fratres religiosi*. De båda sista kategoriernas maximiantal för hvart kloster bestämdes till 40. De måste vara fyllda aderton år, skulle till generalkonfessorn aflägga de tre vanliga löftena och lefva efter en af klostret fastställd lefnadsordning, öfverensstämmande med Salvatorsregeln (§§ 32, 33)[2]. För dem fastställdes vidare en särskild ordensdräkt, hvari ändringar, gällande för ordens samtliga kloster, kunde vidtagas af generalkonfessorn och kapitlet i Paradisus (§ 34)[3]. Bland dessa *fratres religiosi* kunde äfven finnas präster, hvilka ägde rätt att enligt sina respektive klosters föreskrifter hålla gudstjänst (§ 35). Bestämmelserna om de utom konventen tjänstgörande bröderna skulle ock gälla bröderna i under anläggning varande, ännu ej invigda kloster. Dock skulle dessa bröder åtnjuta samma privilegier som eremiterna. Motsvarande föreskrifter meddelades äfven för systrarnas vidkommande (§§ 36, 37, 38).

Vid nya ordensbröders inträde i klostren skulle de öfverordnade bestämma, hvilken plats och uppgift de nykomna skulle fylla, om de skulle tjänstgöra som prästbröder eller som

---

[1] Exempel på tillämpningen i *SD*, III, N:o 2538.

[2] Den i Paradisus för *fratres ab extra* fastställda lefnadsordningen skulle gälla för inom Italien eller från italienska moderkloster anlagda klosterstiftelser, samt, i den mån så lämpligen kunde ske, äfven för ordens öfriga kloster.

[3] *SD*, I, N:o 532. I detta sammanhang erinras om det i § 50 inryckta förbudet för dem, som ej tillhörde birgittinorden, att bära dess ordensdräkt.

lekbröder, inom eller utom konventet o. s. v., och de skulle sedan förblifva på sina anvisade platser, tills de öfverordnade därom annorlunda bestämde. De måste också vid äfventyr att eljes betraktas såsom affällingar kvarstanna i de kloster, i hvilka de från början inträdt, såvida de ej af abbedissa, konfessor och konvent genom skriftligen affattade beslut därifrån förflyttades (§§ 39, 40). Ingen, som en gång inträdt i birgittinorden, fick återvända till världslifvet eller öfvergå till eller utverka tillstånd att öfvergå till någon annan orden med undantag af kartusianernas vid äfventyr af bannlysning, så vida vederbörande ej inom en månad öfverginge till sistnämnda orden efter att af något dess konvent därtill ha utverkat tillstånd [1]. I sammanhang därmed förbjödos alla och en hvar vid bannlysnings äfventyr att mottaga dylika affällingar (§§ 41, 42) [2]. Därjämte ålades det sekulära prästerskapet såväl som alla ordnars och klosters prelater att på vederbörande generalkonfessors begäran och efter företeende af bevis om vidkommandes inträde i birgittinorden inför folket såsom bannlysta fördöma dylika affällingar och under hot om bannlysning varna för hvarje umgänge med dem. Generalkonfessorer, *patres* och de som de förordnade ägde rätt att — äfven med den världsliga maktens hjälp — gripa, fängsla och straffa dylika flyktingar utan vadrätt för de sålunda straffade (§§ 43, 44).

I likhet med hvad förhållandet var t. ex. hos cistercienser och dominikaner, förbjödos ordens medlemmar vid äfventyr af bannlysning att utan tillstånd af vederbörande abbedissa, generalkonfessor och konvent förskaffa sig eller mottaga och behålla några andliga eller världsliga ämbeten, värdigheter eller beneficier (§ 46) [3].

I §§ 47 och 48 reglerades straffbestämmelserna för brott mot ordens regel och stadgar med upprepande af stadgandena i bullorna af d. $^{2}/_{6}$ 1401 och d. $^{4}/_{5}$ 1403 [4].

Rätten att mottaga bikt af ordens medlemmar inskränktes till generalkonfessorer och — i de under anläggning varande klostren — *patres* eller dem, som af dessa därtill erhållit ut-

[1] Jfr SCHMID, *Uebertritt in einen andern Orden* (*SMBCO*, VIII, 18—32). Den $^{14}/_{4}$ 1488 upphäfdes äfven det i texten angifna undantaget för kartusianerna (bulla och supplik bl. *Karlssons afskr.* i RA; jfr *Diar. Vazst.*, ed. BENZELIUS, 206—209).

[2] Jfr bullan af d. $^{29}/_{8}$ 1399 (se ofvan sid. 134).

[3] WINTER, I, 5; HEIMBUCHER, I, 231, 550.

[4] *SD*, I, N:o 62, 330.

tryckligt bemyndigande (§ 45). Ordens prästmunkar, dock ej några bröder utanför konventet, fingo samma rätt att bikta och aflösa utom orden stående, närmast pilgrimer, som dominikaner och augustineremiter (§ 49)[1]. — Något närmare ingående på ordens biktprivilegier anser jag här öfverflödigt, då denna fråga å annat ställe kommer att i ett sammanhang behandlas.

Bonifatius IX:s påbud om Vårfrupenningens utgörande stadfästes (§ 51)[2].

De sista paragraferna (52—55) innehöllo en allmän bekräftelse på ordens alla friheter, privilegier, indulgenser, rättigheter och besittningar, äfven på de indulgenser *ad instar*, som genom den nämnda revokationsbullan af d. $^{22}/_{12}$ 1402 återkallats, med den ändring i den form privilegierna fått genom bullan af d. $^{24}/_{4}$ 1401[3], att generalkonfessorn visserligen *in temporalibus* skulle lyda under abbedissan, *in spiritualibus* åter vara hennes och klostrets öfverhufvud. De kyrkliga myndigheterna i allmänhet tillhöllos att, när birgittinerna så begärde, för folket förkunna ordens privilegier och indulgenser utan att i dem, såsom i några fall skett, tillåta sig några inskränkande tolkningar.

Sådana äro till sina hufvuddrag bestämmelserna i detta viktiga ordensprivilegium. Jag vill i afseende på detsamma inskränka mig till en anmärkning. I hela privilegiet gör sig en medveten tendens gällande att låta hufvudinflytandet inom orden glida öfver från Vadstena till Paradisus. Man drifves därför till det antagandet, att bullan på ordens uppdrag och för dess räkning utverkats af någon bland Florensklostrets ledande män, antagligen af dess generalkonfessor Lucas, som ofta tjänstgjorde som förbindelseled mellan ordens kloster och kurian och därvid mer än en gång fick tillfälle att i strid mot Vadstenaklostrets syften göra sina ordenspolitiska planer gällande.

Det var under tiden före de stora reformkonsilierna, som Vadstena kloster erhöll sina viktigaste aflatsprivilegier. Säkerligen utgjorde de mindre prof på någon särskild påflig omvårdnad om eller förkärlek för Vadstena än bevis därpå, att af den väldiga

---

[1] Detta hade förut medgifvits af Johan XXIII genom bulla af d. $^{14}/_{10}$ 1410 (*Karlssons afskr.* i RA.; afskr. i *A. 23,* fol. 68).

[2] *SD,* I, N:o 62.

[3] *SD,* I, N:o 51, 260.

flodvåg af indulgenser, som särskildt under schismens tid strömmade ut öfver Europa, åtminstone några stänk nådde upp hit till Sverige. Under denna synvinkel har man först och främst att betrakta Vadstena klosters delaktighet i den stora jubelårsaflaten 1390. Den 8/4 1389 utfärdade Urban VI — antagligen närmast i syfte att anskaffa medel för sin kamp mot Karl af Durazzo — en bulla, hvarigenom han inskränkte mellantiden mellan de romerska jubelåren från femtio till trettiotre år och tillika förklarade, att nästföljande år, 1390, skulle firas som ett dylikt jubelår[1]. Urban afled visserligen själf 1389, men hans efterträdare Bonifatius IX ordnade företaget med den rutinerade finansmannens praktiska förmåga och frihet från alla fördomar. För att afkastningen skulle blifva den största möjliga, meddelade han åt i de olika länderna bosatta eller dit utsända ombud rätt att förläna jubelårsaflaten åt dem, som ej kunde eller ville begifva sig till den eviga staden, mot andra fromma verk samt kostnaden för en pilgrimsfärd till Rom inklusive den summa köparen eventuellt skulle offrat på de romerska kyrkornas altaren. På samma villkor förlänades äfven omedelbart jubelårsindulgenserna till enskilda personer eller korporationer. En dylik delaktighet erhöllo såväl biskop Knut i Linköping genom en bulla af d. 17/4 1396 som äfven Vadstenakonventens medlemmar genom en bulla af d. 11/10 1390. Alla dessa åtgärder inbragte tvifvelsutan mycket penningar, men ombuden gingo vid sitt värf tillväga med en sådan hänsynslöshet, att Bonifatius såg sig nödgad att vid deras återkomst till Rom — för syns skull åtminstone — desavouera dem[2]. Men han nöjde sig ej ens med dessa försök att hopskrapa penningar. Under 1391 och närmast följande år beredde han mot kontant

[1] Bullan *(Salvator noster)* finnes hos RAYNALDUS (*ad ann.* 1389, N:o 2). Af svenska afskrifter har jag antecknat tvenne, en i *A. 26,* fol. 220—221, en i *C. 59,* fol. 82. Jfr DIDRIK AF NIEM, I, 68 (ed. *Erler,* 118—120); GOBELINUS PERSON, VI, 86 (ed. *Jansen,* 144 ff.); CREIGHTON, I, 103; LEA, III, 206, 207.

[2] Bullan af d. 17/4 1396 bl. *Karlssons afskr.* i RA, den af d. 11/10 1390 i afskr. i *A. 23,* fol. 78, 78 v.; *C 46.* fol. 68, 68 v.; CELSE, 148, N:o 3. För Bonifatii förmåga att förena religion och finansväsen torde följande citat från GOBELINUS PERSON (s. 146) vara belysande nog: »Hic dominus Bonifacius papa tandem tam prodigus indulgenciarum factus est, ut nemini eas petenti negaret, sed absque pecunia super eis literas expedire vel eas consequi impossibile vel difficillimum visum est»; jfr *Magnum Chronicon Belgicum,* ed. PISTORIUS, 333, 334 samt Didrik af Niem (ed. ERLER, 119: »Ipse enim Bonifacius huiusmodi offertoriis non contentus — — ad diversa regna misit questuarios vendendo dictam indulgenciam offerentibus tantum, quantum essent expensuri in via, si propterea ivissent ad urbem»). Om saken i dess helhet se JANSEN, 136 ff.

erkänsla och andel (vanligen hälften) i vinsten alla en furstes undersåtar eller ett lands, resp. en stads, invånare tillfälle att genom besökande af vissa bestämda kyrkor och under förut nämnda villkor förvärfva jubelårsaflaten. Dylika privilegier erhöllo många städer i Italien och äfven i Tyskland t. ex. München, Prag, Meissen, Köln, Magdeburg och Stettin [1].

Genom drottning Margaretas bemedling kom Vadstena kloster genom en bulla af d. 22/7 1393 i åtnjutande af ett dylikt jubelårsprivilegium, som det synes på de vanliga villkoren och med de vanliga anordningarna. Sakens utförande anförtroddes af domkapitlet i Linköping, som i första hand hade att därmed taga befattning, åt domprosten i Vexjö, påfliga kapellanen Johannes Ottonis. Jubelåret »stod» i Vadstena från Trefaldighetssöndagen (d. 14/6) 1394 under väldigt tillopp af folk. På grund af den stora tillströmningen såg sig Johannes Ottonis nödsakad att tillsätta flera penitentiarier än påfven medgifvit samt att utsträcka aflatstidens fortvaro åtskilligt öfver den af påfven fastställda månaden. På drottning Margaretas förbön beviljade Bonifatius emellertid genom en bulla af d. 1/4 1395 indemnitet för det skedda [2]. Förmodligen mildrades i någon

---

[1] GOBELINUS PERSON, 145; *Chroniken d. deutsch. Städte*, IV, 95; IX, 578 (»Und daz selbe jubeljor wer es nüt zů Rome wolte sůchen, dem schickete men es heim in sin lant umb gelt. ouch leite men das selbe jubeljor und aplos in vil kirchen zů dütschen landen durch geltz willen des ouch vil gesamelt wart»). Om Köln se *a. a.*, XIII, 82; Magdeburg, *ib.*, VII, 294; KORNER, 93; Meissen och Prag, KORNER, 90, 91; *Urk. buch d. Hochstifts Meissen*, N:o 729; se för öfrigt JANSEN, 145 ff.

[2] Afskr. i *A. 23*, fol. 57 v.—58 v.; *SRS*, I: 1, 108. Om anordningarna må nämnas, att biskopen i Linköping (eller vid hans frånvaro eller vägran domkapitlet därstädes) anbefaldes att i samråd med domkapitlet och kurians kollektor i Sverige utse 30 präster att under en månad från och med nästföljande trefaldighetssöndag meddela jubelårsaflat åt dem, som bodde inom en dagsresa från klostret, sedan de under 30 dagar, åt mera aflägset boende, sedan de femton dagar förrättat sin andakt i Vadstena klosterkyrka, åt dem, som af giltig anledning ej kunde komma, sedan de fullgjort andra fromma verk eller satt man i sitt ställe, samt erlagt dit kostnaden för en pilgrimsfärd till Rom samt hvad de i Roms kyrkor skulle hafva offrat. Uppbörden skulle ske genom tvenne uppbördsmän, en utsedd af biskopen i Linköping, en af kurians kollektor, inkomsten delas lika mellan kyrkorna i Rom d. v. s. påfvestolen och Vadstena kloster. Till jämförelse må meddelas, att år 1392 ett liknande jubelår medgifvits München, hvarvid likaledes föreskrefs, att 30 penitentiarier skulle tillsättas och hälften af inkomsten lämnas åt påfven (*Chron. d. deutsch. Städte*, IV, 95; *MB*, XXXV, N:o 140). Denna fördelning tyckes ha varit den vanliga att döma af några uppgifter hos TANGL (*MIÖG*, XIII, 66), som äfven i öfrigt

mån af den betydliga vinsten den vrede påfven kunde känna öfver den begångna olydigheten; de af kurian utnämnda uppbördsmännen, biskop Nicolaus i Västerås och köpmannen Johannes Gerardi från Lucca — den tredje uppbördsmannen, biskop Knut, hade förfall — uppgifva i sitt specificerade kvitto påfvestolens andel till 5,370 $^{1}/_{2}$ mark. Hela inkomsten skulle således hafva belöpt sig till 10,741 mark, hvaraf dock ej allt genast inbetalts, utan af Johannes Ottonis så småningom skulle utkräfvas [1]. Därmed synes dock ha gått tämligen långsamt; ännu d. $^{1}/_{3}$ 1405 befallde biskop Peter i Strängnäs prästerna i sitt stift att tillhålla sina sockenbor att fullgöra de förpliktelser mot påfven och Vadstena kloster, som de åtagit sig under det stora aflatsåret [2].

Till de af birgittinerna förut förvärfvade aflatsprivilegierna, af hvilka Vinculaaflaten och augustineremiternas aflat, båda beviljade d. $^{30}/_{7}$ 1378, tillhörde den grupp af indulgensprivilegier, som kallas *indulgentie ad instar*, d. v. s. förlänade i öfverensstämmelse med dem, som tillkommo andra kyrkor, ha vi att vid denna tid lägga bullor af d. $^{25}/_{3}$ 1392, utlofvande två års och två kareners aflat åt dem, som i Vadstena klosterkyrka förrättade sin andakt på invigningsdagen för Birgittaaltaret därstädes och bidroge till dess prydande [3], af d. $^{9}/_{3}$ 1401, förkunnande 100 dagars aflat för dem, som lämnade bidrag till underhåll af hospitalet i Vadstena [4], samt af d. $^{2}/_{6}$ 1401, innebärande 100 dagars aflat för dem, som åhörde birgittinmunkarnas predikningar [5]. Men därförutom lyckades under här skildrade tidsskede — såsom nämndt genom en bulla af d. $^{9}/_{12}$ 1397 — ett annat birgittinkloster, det i Danzig, att för sin del förvärfva ett indulgensprivilegium, som sedan blef birgittinernas tredje stora aflatsprivi-

ha intresse. År 1394 erlade städen Köln för sitt privilegium till kansliet 130 fl., för självfva privilegiet 1,000 fl. och hälften i vinsten (Lea, III, 182). Om indemniteten se *RAP*, II, N:o 2761 (afskr. i *A. 23*, fol. 58 v.—60 v.); Celse, 152, 153, N:o 21.

[1] Fullmakt af d. $^{6}/_{4}$ 1395, kvitto af d. $^{25}/_{11}$ 1395 se *RAP*, II, N:o 2762, 2785, 2786. Johannes Gerardi hade redan d. $^{5}/_{8}$ 1395 från Lübeck tillskrifvit abbedissan en maning under hot af bannlysning att utan dröjsmål till Lübeck insända skinn, vax och penningar, som influtit under jubelåret (afskr. i *A. 26*, fol. 81 v.); passbulla för Johannes Gerardi, dat. d. $^{8}/_{5}$ 1395, bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[2] *SD*, I, N:o 543.

[3] Afskr. i *A. 23*, fol. 51 v., 52; Celse, 151, N:o 17, i utdrag tryckt i Kölnupplagan af *Rev. S. Birg. Fundatio, Punctum V.*

[4] *SD*, I, N:o 33.

[5] *SD*, I, N:o 62.

legium — Letareaflaten, d. v. s. den i birgittinordens kyrkor på Letaresöndagen utdelade Portiunculaaflaten. Denna — enligt legenden på bön af den helige Franciscus beviljad af påfven Honorius III — innebar plenaraflat (»straff och skuldaflat», *indulgentia omnium peccatorum, a pena et culpa*). Som den i följd däraf utgjorde en särdeles inbringande aflatstitel, var den af alla kyrkor och kloster mycket eftersträfvad och ingalunda eljes okänd i Norden[1]. Vadstena kloster blef, som strax skall visas, först senare och *per participationem* delaktigt däraf.

Då kom som en blixt från klar himmel en händelse, som hotade att med ens förinta den ställning Vadstena kloster och birgittinerna i afseende på aflatsprivilegiernas rikedom intog — utfärdandet af Bonifatius IX:s stora revokationsbulla af d. $^{22}/_{12}$ 1402. Vare sig man nu anser, att denna bulla tillkommit för att rädda den ringa återstoden af den påfliga finansförvaltningens genom påfvens och hans *camerlengo* Balthasar Cossas hårdhändta finanspolitik skäligen medtagna anseende eller man — kanske med mera skäl — i likhet med t. ex. LEA däri endast ser en ny finansoperation, ett tömmande af marknaden för att bereda plats för nya emissioner, så mycket synes säkert, att bullan, i händelse dess bestämmelser verkligen kommit att tillämpas,

[1] Bullan af d. $^{9}/_{12}$ 1397 i afskr. i *A. 26*, fol. 258; *C. 77*, fol. 174; jfr *SD*, III, N:o 2521. Om Portiunculaaflaten se LEA, III, 236—253, SABATIER i *RH*, LXII, 282—318 samt *Fr. Francisci Bartholi de Assisio Tractatus de indulgentia S. Marie de Portiuncula;* om dess ekonomiska betydelse se UHLHORN i *ZKG*, XIV, 394. Uppgiften om dess ursprung från den helige Franciscus har förut plägat förklaras såsom en *pia fraus;* nyligen har dock Sabatier med öfvergifvande af sin gamla ståndpunkt (*Vie de S. François*[28], 414) i ofvan anförda arbeten uppträdt till försvar för uppgiftens trovärdighet; jfr BRIEGER i *PRE*[3], VI, 201 samt K. MÜLLER i *ThLZ*, XXIII, 331—333. Privilegiet innebar, »ut omnes, qui ibi venerint bene contriti et confessi, habeant indulgentiam omnium peccatorum suorum». Af kyrkor i norra Europa, som kommit i åtnjutande af denna aflatstitel, må nämnas kyrkor i Köln 1394 (*PRE*[3], IX, 85), S. Bavokyrkan i Haarlem 1397 (MOLL, II: 4, 197), domkyrkan och Munkalivs klosterkyrka i Bergen 1399 (*DN*, XVII, N:o 196; LANGE, 279), S. Johannes klosterkyrka i Lübeck (*LUB*, IV, N:o 711) samt minoriternas klosterkyrkor i hela provinsen Dacia, särskildt i Stockholm 1400 (bulla af d. $^{5}/_{2}$ d. å. bl. *Karlssons afskr.* i RA), Mariakyrkan i Oslo 1401 (*DN*, XVII, N:o 214), Mariakyrkan i Kalmar, Upsala domkyrka samt dominikanernas klosterkyrka i Stockholm 1401 (*SD*, IV, N:o 2848, 2857, 2895) och Skara domkyrka 1402 (*SD*, IV, N:o 2906). Om innebörden af uttrycket »*indulgentie de(a) pena et culpa*» se LEA, III, 54 ff. och BRIEGER i *PRE*[3]; IX, 76—94. Assisiaflaten nämnes i *Extrav. 90;* allt hänтyder på att den blef ett specifikt birgittinprivilegium. Äfven en annan gifvande aflat, Marcusaflaten, sökte man förvärfva (*SD*, IV, N:o 2941).

skulle ha undanröjt åtminstone de mest skriande missbruken inom den påfliga förvaltningen [1].

Af revokationsbullans stadganden berörde egentligen tvenne birgittinerna och Vadstena kloster [2]. Det första var återkallandet ej blott af alla s. k. plenarindulgenser *(a pena et culpa, omnium peccatorum)*, utan äfven af alla »*factæ ad instar*». Bland dessa uppräknas särskildt Portiunculaaflaten, men bestämmelsen innebar äfven ett upphäfvande af klostrets båda andra viktigaste indulgensprivilegier, Vinculaaflaten och augustineremiternas aflat [3]. För det andra drabbades birgittinernas bikt- och aflösningsprivilegier af en bland bullans bestämmelser [4], som innebar ett återkallande af den i bullor af d. $^{9}/_{12}$ 1397 och d. $^{29}/_{3}$ 1399 vederbörande klosters prior och sex, resp. fyra, af honom och abbedissan utsedda konfessorer medgifna rätten att af pilgrimerna vid Letare- och Vinculafesten mottaga bikt och meddela dem aflösning äfven i biskopliga reservatfall, en rätt, som *per participationem* gällde äfven öfriga birgittinkloster [5].

[1] Bullan är efter en eländig afskrift i PERINGSKIÖLDS *Bullarium* tryckt i *SD* (I, N:o 260); i den af SILFVERSTOLPE för *SD* använda *A. 23* finnes (fol. 180, 180 v.) en samtida afskrift, efter hvilken den Peringskiöldska synes vara tagen. Jag har begagnat OTTENTHALS edition i hans *Regulæ cancellariæ apostolicæ*, Bo. IX, N:o 67—81 (ss. 73—79). Om uppfattningen af bullan se GOBELINUS PERSON, VI, 87 (ed. JANSEN, 147 ff.); MURATORI, *SRI*, III: 2, 832; GIESELER, II: 3, 254; LEA, III, 66, 67 (»This revocation, however, was only a further speculative device, for having thus cleared the market he proceeded to supply it again with fresh issues»).

[2] Revokationsbullan annullerade äfven alla af påfvestolen eller stiftsbiskopen vidtagna unioner *(uniones)*, som ännu ej trädt i kraft eller som trädt i verkställighet på annat sätt än genom sista ämbetsinnehafvarens död eller som företagits utan tvingande eller fullgiltiga skäl, liksom alla påfliga bekräftelser på unioner [OTTENTHAL, 74, 75 (Bo. IX, 70)]. Af en jämförelse med den följande bestämmelsen vill det synas, som om termen *uniones* inbegrepe äfven det slag af unioner, som kallas inkorporationer, hvilket synes så mycket naturligare, som de sistnämnda ju gifvit anledning till de bittraste klagomålen (jfr HINSCHIUS, II, 433, not 3, 436 ff.). Äfven denna bestämmelse skulle ju kunna tänkas ha träffat de nyuppvuxna birgittinklostren (jfr ofvan sidd. 85, 123, n. 5, 126 och 129); jag har dock ej påträffat någon uppgift, som antyder, att så i verkligheten varit förhållandet.

[3] OTTENTHAL, 76 (Bo. IX, 72). [4] *Ib.*, 76, 77 (Bo. IX, 73).

[5] Det afsedda stället i bullan af d. $^{29}/_{3}$ 1399 lyder: »ut omnium et singularum tam dicti ordinis quam aliarum personarum eis subiectarum necnon omnium et singulorum Christifidelium, qui (!) a primis vesperis usque ad secundas vesperas festiuitatis ad Vincula beati Petri ecclesiam prefati monasterii — — — visitancium confessiones audire et eis pro commissis penitenciam salutarem iniungere, ipsasque ab earum peccatis eciam in casibus episcopalibus vel superioribus

Denna återkallelsebulla uppväckte säkerligen i Vadstena den största förstämning, en förstämning, som nog ej minskades, då vid den förut omnämnda privilegiebekräftelsen d. $^{4}/_{5}$ 1403 uttryckligen undantogos de privilegier, som blifvit af påfvestolen återkallade, d. v. s. just de viktiga bikt- och aflatsprivilegierna[1]. På samma sätt erhöll d. $^{2}/_{4}$ 1405 Danzigklostret bekräftelse på augustineremiternas indulgensprivilegier endast för så vidt de ej voro af påfvestolen återkallade[2]. Men bedröfvelsen blef ej långvarig. Redan af Bonifatii efterträdare, Innocentius VII, lyckades man utverka åtminstone ett partiellt ikraftträdande af de gamla privilegierna. På anhållan af guelfpartiets ledare i Florens samt ombud för birgittinklostren därstädes och i Danzig uppdrog påfven åt kardinalbiskopen Angelus af Ostia att förklara, att birgittinernas indulgensprivilegier och friheter fortfarande ägde bestånd, som om någon revokationsbulla aldrig utfärdats. Påbud om kungörande häraf utgingo den $^{12}/_{9}$ 1405 till prästerskapet i Florens[3], den $^{8}/_{10}$ till prästerskapet i Leslau stift[4]. Kännedom om den sålunda förvärfvade privilegiebekräftelsen fick man i Vadstena genom en biskop Robert, som — enligt Vadstenadiariets berättelse — på färd från Rom till Skottland i början af jan. 1406 vallfärdade till Vadstena, gående barfota ända från Skenninge trots djup snö och skarp köld. Vid framkomsten till Vadstena berättade han för generalkonfessorn och bröderna, »hvilka nådebevisningar påfven igen gjort Frälsarens orden». Därom utfärdade han d. $^{1}/_{2}$ s. å. ett urkundligt vittnesbörd, hvari han, Robert, biskop af S. Saffini, teologie licentiat, påfvens sekreterare och legat, förkunnade, att påfven på anhållan af Lucas Jacobi bekräftat och utvidgat alla birgittinordens och Vadstenaklostrets fri- och rättigheter utan hänsyn till Bonifatii återkallelsebulla[5]. Ett ytterligare bevis — om något sådant tarfvas — att bullan af d. $^{22}/_{12}$ 1402 för birgittinernas vidkommande satts ur kraft, ligger däri, att d. $^{25}/_{3}$ 1408 — Letaresöndagen alltså — i Vadstena under hänvisning till birgittinklostrens ömsesidiga delaktig-

---

dicti ordinis reseruatis, dummodo talia non fuerint, propter quæ esset sedes apostolica merito consulenda, absoluere — — possint — — licenciam elargimur». Motsvarande privilegium hade d. $^{9}/_{12}$ 1397 gifvits Danzigklostret i sammanhang med Letareaflaten (jfr ofvan sid. 124).

[1] *SD,* I, N:o 329. [2] Afskr. i *C.* 77, fol. 181.

[3] *SD,* IV, N:o 3056; jfr ofvan sid. 128.

[4] Afskr. i *C.* 77, fol. 178—181; jfr ofvan sid. 125.

[5] *SRS,* I: 1, 120, 121; *SD,* IV, N:o 3081.

het af hvarandras indulgensförmåner, aflat förkunnades efter en af de i den nyssnämnda revokationsbullan återkallade aflatstitlarna — Portiunculaaflaten [1].

Genom en bulla af d. ${}^{14}/_{10}$ 1409 gaf omsider Alexander V en fullständig och uttrycklig bekräftelse på ordens samtliga gamla fri- och rättigheter, förmåner och indulgenser [2], och hans efterträdare, Johannes XXIII, reglerade i en bulla af d. ${}^{14}/_{10}$ 1410 birgittinernas biktprivilegier till fullständig öfverensstämmelse med dem, som förut — i sin mest tillspetsade form genom Alexander V:s bulla »*Regnans in ecclesia*» af d. ${}^{12}/_{10}$ 1409 — förunnats dominikaner och augustineremiter (och öfriga tiggarordnar) [3].

Emellertid fortforo aflatsprivilegierna att flöda. Den ${}^{12}/_{3}$ 1405 utlofvade Innocentius VII fem års och lika många kareners (resp. 100 dagars) aflat åt dem, som vid vissa fester besökte Vadstena klosterkyrka [4], och Alexander V förkunnade d. ${}^{19}/_{8}$ 1409 tre års och tre kareners aflat åt dem, som på Marie Himmelsfärdsdag och Birgittas dag förrättade sin andakt i Birgittas kapell i Vadstena eller bidrogo till dess underhåll [5]. Den ${}^{3}/_{8}$ 1411 beviljade biskop Johannes af Laodicea i Lundaärkebiskopens ställe 40 dagars aflat åt dem, som besökte Vadstena kloster, där förrättade sin andakt eller dit skänkte gåfvor [6], och d. ${}^{9}/_{11}$ 1412 utlofvade fyra kardinaler 100 dagars aflat åt dem, som i Vadstena kloster fullgjorde vissa andaktsöfningar eller framburo gåfvor till kyrkobyggnaden därstädes [7].

Utom ordens båda ursprungliga stora aflatsprivilegier, Vinculaaflaten och augustineremiternas aflat, samt den nyss omtalade Letare-(= Portiuncula-) aflaten från 1408 samt jubelårsaflaten 1394 omtalas under detta tidsskede äfven en annan högst betydande extra ordinarie aflatstitel, nämligen den stora korstågsaflat, som enligt Diariets uppgift från d. ${}^{28}/_{5}$ till d. ${}^{14}/_{6}$ 1413 förkunnades i Vadstena och säkerligen inbragte ej obetydliga summor. Efter allt att döma stod den i samband med det kors-

[1] *SRS,* I: 1, 124, 125; jfr *SD,* I, N:o 329; III, N:o 2521.

[2] *SD,* II, N:o 1199.

[3] *Karlssons afskr.* i RA (äfven afskr. i *A. 23,* fol. 68); CREIGHTON, I, 263—265; LEA, I, 297 ff.

[4] *SD,* I, N:o 552.

[5] *SD,* II, N:o 1119.

[6] Afskr. i *C. 46,* fol. 88 v.; CELSE, 165, N:o 11.

[7] *SD,* II, N:o 1642.

tåg Johan XXIII vid denna tid lät predika mot sin rival om hegemonien i Italien, Ladislaus af Durazzo[1].

Intill år 1391 stod Vadstena kloster under öfverinseende af biskop Nicolaus Hermanni, en af Birgittas varmaste vänner och beundrare, en nitisk främjare af arbetet för hennes helgonförklaring, en hängifven vän och ett kraftigt stöd för klostret i alla dess angelägenheter. Hans efterträdare på biskopsstolen, Knut Bosson, var med släktskapsband förenad med Birgittas släkt och sålunda äfven med klostrets abbedissa, Ingegerd Knutsdotter. Han var en man af ett helt annat skaplynne än sin företrädare, en världslig man, »i stor gäld både i riket och i Rom och därför tidt och ofta suspenderad», såsom hans eftermäle lyder i Linköpings biskopskrönika[2]. Särskildt på grund af hans intrasslade finansiella ställning synes klostrets förhållande till honom icke ha varit utan sina vanskligheter. Ehuru invigd till sitt ämbete redan d. 1/6 1393, omtalas han på grund af en utländsk resa först 1398 i Diariet såsom i klostret närvarande vid någon kyrklig förrättning[3], och samtidigt med att han började utöfva öfveruppsikten öfver klostret, råkade detta in i den första allvarliga kris det i sin utveckling hade att genomgå. Den roll biskop Knut därvid spelade kan möjligen anses vittna godt om hans förmåga som intrigmakare och finansman, knappast om hans lämplighet som den andlige ledaren för Nordens största klosterstiftelse. I dess tänkebok döljer sig denna man kan nästan säga spännande episod i dess historia under dunkla häntydningar om utbruten tvedräkt och en oskyldig notis om abbedissan Ingegerd Knutsdotters afgång[4]. Men denna demission var ingalunda frivillig; den var föregången och framtvingad af en omhvälfning inom det unga klostersamhället, som med hjälp af bevarade urkunder åtminstone i hufvuddragen kan följas.

Ingegerd Knutsdotter hade synbarligen ej ärft sin släkts religiösa läggning. Det ämbete, hvartill hon säkerligen mest på

---

[1] *SRS*, I: 1, 132; *SD*, II, N:o 1422—24 (1/6 1411) och 1490 (6/11 1411); Creighton, I, 272 ff.

[2] *SRS*, III: 2, 109.

[3] *SRS*, I: 1, 110; nödiga invigningar förrättades af biskop Torsten i Skara (*SRS*, I: 1, 107).

[4] *SRS*, I: 1, 116.

grund af sin släktskap med ordens stiftarinna blifvit kallad, vanvårdade hon på det skamligaste sätt, bekymrade sig ej om regelns föreskrifter, förskingrade klostrets egendom, kränkte dess friheter och privilegier, drog sig ej för att till sina planers genomförande begagna bref af en något tvifvelaktig härkomst samt förde för egen del en allt annat än klosterlig vandel. Hon undandrog sig att i enlighet med regelns föreskrifter handlägga ärendena tillsammans med generalkonfessorn och *seniores* och fattade i de viktigaste frågor beslut utan att med dem samråda. Särskildt väckte hennes själfrådighet anstöt, då det gällde att utse klostrets förtroendemän. Genom ett understucket afsättningsbref skilde hon klostrets förutvarande ombudsman *(procurator)*, prästen Sten Stenarsson, från hans ämbete och utnämnde i stället genom ett d. $^{9}/_{7}$ 1400 i systrakonventets namn och i samförstånd med biskopen, men mot brödrakonventets vilja utfärdadt bref till klostrets prokurator en af munkarne, den förut omtalade Lucas Jacobi, som hon lockat öfver till sitt parti och dolt i systraklostret och därefter sändt till Rom, väl försedd med penningar »för att bringa klostrets friheter och privilegier om intet» [1]. Skälet till Sten Stenarssons afsättning angifves ej; förmodligen hade han gått Ingegerd i vägen vid hennes intriger i öfrigt. Man skulle äfven vara frestad att antaga, att en af hans försyndelser varit utverkandet af 1399 års bulla, som genom den framskjutna och inflytelserika ställning den gaf Vadstenaklostrets generalkonfessor knappast kan ha varit vare sig abbedissan eller stiftsbiskopen behaglig, såsom ock de af Stens efterträdare utverkade ändringarne nogsamt utvisa. Brödrakonventet ville emellertid ej låta sig nöja med detta intrigspel. Ungefär vid denna tid hade generalkonfessorn Johannes Petri afgått och till hans efterträdare valts Petrus Johannis. Under hans ledning sammanträdde bröderna och valde ånyo till prokurator den ofvannämnde Sten Stenarsson d. $^{28}/_{10}$ 1400 [2]. Därmed hade tvedräkten inom klostret brutit ut i full låga.

---

[1] *SD*, I, N:o 258; IV, N:o 2885, hvarest Lucas' prokuratorsfullmakt refereras; instrumentet är uppsatt af Nicolaus Simonis och säges vara tillkommet »cum consensu et beneplacito sororum et conuentus». — Sten Stenarsson nämnes såsom ombudsman d. $^{18}/_{6}$ 1399 (*RAP*, II, N:o 2983); en fullmakt för honom, dat. d. $^{10}/_{5}$ 1398, finnes i afskr. i *A. 26*, fol. 188; d. $^{27}/_{10}$ 1398 erhöll han af påfvestolen en mängd förmåner, rätt att fira mässor före dagens inbrott, att begagna flyttbart altare o. s. v. (bullor bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[2] Fullmakten (*RAP*, II, N:o 3136) bär på några ställen spår af raderingar;

Försök gjordes emellertid att genast bilägga tvisten. Vid drottning Margaretas besök i Vadstena i nov. och dec. 1400 framställdes mot Ingegerd allvarliga klagomål från båda konventens sida i närvaro af ärkebiskopen, fem biskopar och några andra stormän. På grund af hvad mot henne framkommit förklarades hon d. $^{30}/_{11}$ skyldig till afsättning, men tilläts på grund af sin släktskap med den heliga Birgitta att kvarstå i ämbetet mot löfte om bättring och förbindelse att om hon ej ändrade sig på uppfordran frivilligt afgå [1]. Saken syntes alltså i godo uppgjord, och Ingegerd utfärdade vid denna tid bref tillsammans med generalkonfessorn Petrus [2].

Men det dröjde ej länge, innan tvedräkten ånyo brast lös. Den ofvannämnde Lucas hade i Rom ingalunda varit sysslolös. Han lyckades d. $^{24}/_{4}$ och $^{2}/_{6}$ 1401 utverka dels, som nämndt, åt sig själf en utnämning till ordens generalkonservator, dels en konstitution, innehållande vissa ändringar i 1399 års bulla, hvilkas udd egentligen var riktad mot generalkonfessorn i Vadstena, dels slutligen en afsättningsbulla mot fem af klostrets konfessorer — förmodligen dem, som gått i spetsen för motståndet mot Ingegerd — innehållande tillika en förklaring, att de ej heller för framtiden skulle kunna tjänstgöra som generalkonfessorer, biktfäder eller visitatorer [3]. Ingegerd å sin sida lyckades genom sina intriger — förmodligen mot slutet af år 1401 — genomdrifva den nyvalde generalkonfessorn Petrus Johannis' afsättning [4].

Biskop Knut, klostrets visitator, intog till inbördeskriget mellan konventen en rätt egendomlig hållning. Fästad vid abbedissan genom släktskapens band, var han det äfven genom egennyttans. Hon hade nämligen olofligen tillgripit och till honom öfverlämnat 200 mark påfvestolen och klostret tillhöriga medel. Till gengäld hade han, som ofvan berättats, bistått henne och, enligt hvad klostret i sin anklagelseskrift uppger, med sitt sigill

den säges vara tillkommen »de communi voluntate ac pari consensu conuentus fratrum clericorum et laicorum — — — melioris et sanioris partis de mandato Petri Johannis, prioris dicti monasterii».

1 *SRS,* I: 1, 113, 114; *SD,* I, N:o 258.

2 Styffe, *Bidrag,* II, 114—117; bref, dat. d. $^{8}/_{12}$ 1400 bl. *B. E. Hildebrands afskrifter* i VHAA.

3 *SD,* I, N:o 51, 63; IV, N:o 2874; man lägge särskildt märke till den förstnämnda bullans straffbestämmelser mot dem, som utverkat bestämmelser, stridande mot ordensregeln.

4 Petrus kallas generalkonfessor ännu i sept. 1401 [*SD,* I, N:o 96; IV, N:o 2886 ($^{15}/_{9}$); I, N:o 97 ($^{25}/_{9}$) 1401]; efterträdarens val skedde enligt Diariet d. $^{28}/_{12}$ 1401 (*SRS,* I: 1, 114).

bekräftat urkunder, om hvilkas tvetydiga ursprung han knappt kunde vara omedveten. Vid förlikningen i nov. 1400 var han närvarande och hade sedan t. o. m. några gånger kunnat förmås att varna Ingegerd[1]. Men när han omsider i veckan efter Kristi Himmelsfärdsdag (d. ä. d. $^{4}/_{5}$) 1402 förrättade visitation i klostret, ställde han sig öppet på abbedissans sida, i det han med alla medel sökte hindra, att anklagelserna mot henne vederbörligen skulle få komma fram. För tvistens biläggande genomdref han, att både Ingegerds prokurator Lucas och brödrakonventets prokurator Sten skulle afgå och deras fullmakter återkallas. Med detta förslag synes han att döma af ordalagen i såväl Diariet som klostrets protest mot Ingegerd af d. $^{18}/_{12}$ 1402 äfven ha lyckats åstadkomma ett slags försoning[2]. Då emellertid förlikningsvillkoren skulle sättas i verket, lät biskopen förmå sig att samtycka till att genom en af Ingegerd och systrakonventet mellan d. $^{26}/_{5}$ och d. $^{31}/_{5}$ 1402 utfärdad fullmakt Lucas förordnades till hennes och klostrets generalprokurator, under det att fullmakten för Sten mycket riktigt återkallades genom en handling af d. $^{7}/_{8}$ 1402[3].

Om den närmaste tidens händelser tiga våra källor; i Vadstenadiariet omnämnes emellertid, att år 1402 omkring Mickelsmässan (d. $^{29}/_{9}$) tvenne klosterbröder, nämligen generalkonfessorn Ericus Johannis och Thorirus Andreæ, affärdats till kurian »i några ärenden, som på det närmaste beröra vårt kloster[4]». Redan tidigare måste man emellertid ha satt sig i förbindelse med Rom. Den $^{3}/_{11}$ 1402 utfärdade nämligen Bonifatius en bulla, hvarigenom han på framställning af brödrakonventet i Vadstena uppdrog åt biskop Peter i Strängnäs att utan att komma buller åstad och utan att anställa formlig rättegång företaga en

---

[1] *SD,* I, N:o 258.

[2] *SRS,* I: 1, 115 »Circuibant totum monasterium benedicendo et consecrando seu eciam dedicando illud per modum reconciliacionis»); *SD,* I, N:o 258 (»pro meliori concordia fienda»).

[3] *SD,* IV, N:o 2921, 2930. Fullmakten för Lucas angifves vara utfärdad »cum consensu et beneplacito sororum conuentus eiusdem monasterii». Återkallelsen säges vara gjord »cum consensu confessoris generalis et conuentus ibidem», och Sten betecknas såsom »procurator constitutus per quendam dominum Petrum, fratrem conuentus eiusdem monasterii, taliter qualiter protunc eidem monasterio presidentem contra regule dicti conuentus S. Salvatoris nuncupate statuta». Sten gick i ett romerskt kloster och utnämdes d. $^{24}/_{5}$ 1406 till abbot i Munkaliv (*DN,* XVII, N:o 337).

[4] *SRS,* I: 1, 116.

undersökning om abbedissans uppgifna förskingring af klostrets egendom och öfriga förseelser och i händelse anklagelserna befunnes grundade, skilja henne från ämbetet och i vanlig ordning gå i författning om nytt val[1].

Innan emellertid detta påfvebref hunnit bli kändt i Vadstena, samlades både brödrakonventet och större delen af systrakonventet till kapitel och anhöllo hos Ingegerd, att hon i enlighet med sitt löfte ville afgå från sitt ämbete och låta nytt val försiggå. Ingegerd gaf ett vägrande svar, aflägsnade sig med sina anhängare bland systrarna och började därefter af hämnd och väl äfven för att sopa igen spåren efter sig att plundra klostrets arkiv och skattkammare. Systrarna begärde och erhöllo då brödernas hjälp. Hela brödrakonventet och större delen af systrakonventet samlades ånyo till kapitel, och tjänstförrättande generalkonfessorn Martin förklarade Ingegerd afsatt. Biskop Knut gaf henne dock, trots allt, fortfarande sitt stöd och sökte på alla sätt komma klostret till lifs. Då i följd däraf klosterfolkets majoritet ej ansåg sig ha att vänta någon rättvisa från hans sida, vädjade den efter Ingegerd provisoriskt tillsatta abbedissan Christina Staffansdotter med 38 systrar samt tjänstförrättande generalkonfessorn Martin och brödrakonventet d. 18/12 1402 till påfvestolen, öfverlämnande saken till dess afgörande[3]. I början af följande år, sedan påfvens bulla till biskopen af Strängnäs blifvit känd i Vadstena, synas generalkonfessorn och bröderna ha utsett befullmäktigade ombud vid kurian, hvilka till honom skulle öfverbringa påfvens ytterligare befallningar och i öfrigt föra talan vid undersökningen mot Ingegerd[3].

Ändtligen kom afgörandet. I början af februari 1403 begaf sig biskop Peter till Vadstena och höll den beramade rannsakningen angående Ingegerd. Då de mot henne framställda

---

[1] *SD,* I, N:o 240, förut med datum d. 8/9 1402 tryckt i Benzelii edition af Vadstenadiariet. Celse (s. 158) uppger med stöd af en ej närmare angifven uppgift i *C. 46,* att samtidigt en likalydande bulla utfärdats till biskopen i Skara.

[2] *SD,* I, N:o 258. Generalkonfessorn Ericus Johannis hade, som nämndt, begifvit sig till Rom, hvarför Martin utsetts att tillsvidare förvalta hans ämbete. Den förre befann sig i Rom ännu d. 18/4 1403, hvilken dag han till prokuratorer i sitt ställe utsåg magistrarne Wilhelmus Leo och Johannes Gramkow samt Sten Stenarsson (*SD,* I, N:o 315). Af ett bref af d. 28/12 1402 (*SD,* IV, N:o 2951) framgår, att Vadstena kloster hos ärkebiskopen beklagat sig öfver biskop Knut.

[3] *SD,* I, N:o 264 (formulär).

beskyllningarna befunnos grundade, förklarade han henne afsatt och förordnade om nytt val d. $^{3}/_{2}$ 1403, hvarvid äfven ett vittnesbörd om det timade utfärdades. Vid valet d. $^{5}/_{2}$ utsågs i den afsattas ställe till abbedissa Gerdika Hartlevsdotter, som af biskopen omedelbart bekräftades i sitt nya ämbete[1].

Såsom en efterdyning af denna inbördes strid kan säkerligen betraktas, att Lucas Jacobi d. $^{22}/_{4}$ 1403 i Rom i närvaro af Ericus Johannis och Thorirus Andreæ afgick från sin befattning som birgittinordens generalkonservator, afstod från alla de rättigheter de af Ingegerd utfärdade fullmakterna kunde gifva honom och lofvade att för framtiden ej opåkallad inblanda sig i klostrets styrelse[2].

Biskop Knuts minst sagdt tvetydiga hållning under nyss skildrade palatsrevolution inom Vadstena klostersamhälle kunde ej undgå att ogynnsamt återverka på hela hans förhållande till klostret. Ty såsom direkt framkallad af hans uppträdande vid nämnda kritiska tidpunkt torde säkerligen den bulla få betraktas, hvarigenom påfven d. $^{3}/_{7}$ 1403 på Vadstena klosters begäran något närmare sökte reglera tillvägagångssättet vid biskopsvisitationerna[3]. I denna bulla uppdrogs åt ärkebiskopen i Upsala och biskopen i Strängnäs att tillse, att stiftsbiskopen vid visitationerna ginge lagligt tillväga. Han skulle åtföljas af tvenne af generalkonfessor, abbedissa och konvent utsedde Linköpingskaniker, finge ej betunga klostret med otillbörliga omkostnader, ej i afseende på det vid dylika tillfällen öfliga matskottet öfverskrida hvad i ordens stadgar fastställts, och i öfrigt endast vid tvingande nödvändighet och då på klostrets uttryckliga begäran inblanda sig i dess angelägenheter. De vid visitationen tjänstgörande, biskop så väl som kaniker, förbjödos vid bannlysnings äfventyr att yppa hvad därvid för dem uppenbarats angående inom klostret företagna reformationer och räfster. I händelse visitator gjorde sig skyldig till öfvergrepp, ägde konventen anföra klagomål hos nämnda biskopar, som i ty fall skulle inskrida med vanliga kyrkliga tvångsmedel.

Om klostrets förkållande till biskop Knut är i öfrigt från

---

[1] *SD*, I, N:o 280 (formulär). Vadstenadiariet omtalar — skonsamt nog — Ingegerds afgång såsom ett frivilligt tillbakaträdande (»resignavit — — officio abbatissali»). *SRS*, I: 1, 116.

[2] *SD*, I, N:o 319; jfr *SD*, IV, N:o 2941. Uppmaningar till endräkt uteblefvo ej från ordens gynnares sida; se *SD*, IV, 2958, 2959.

[3] *SD*, I, N:o 356.

dessa år högst obetydligt att anteckna. Visitationer ägde rum d. 4—6 maj 1405, hvarvid biskopen besiktigade systrarnas nya byggnad för att öfvervaka dess öfverensstämmelse med regeln, samt d. 12 febr. 1409, hvarvid intet anmärkningsvärdt synes ha förekommit[1]. För öfrigt besökte biskopen Vadstena så godt som hvarje år i och för invigningar af olika slag[2].

I detta sammanhang må en annan fråga beröras, som synes ha utgjort en tvistepunkt mellan klostret och de kyrkliga myndigheterna. Det gällde behandlingen af de beginkvinnor, som plägade uppehålla sig i klostrets närhet. De nämnas redan tidigt i klostrets historia[3]. I sin förut omtalade visitationsstadga af d. $^{15}/_{5}$ 1388 förklarade biskop Nicolaus Hermanni sig vilja tolerera dem, tills han på en provinsialsynod framlagt saken[4]. Om någonsin så skett, veta vi ej. Däremot kom frågan upp på provinsialsynoden i Arboga 1412, som d. $^{16}/_{9}$ d. å. utfärdade ett förbud för Vadstena kloster att som dittills i strid mot kyrkomötenas förbud understödja de kvinnor, som nära klostret i beginers dräkt tillbragte sin tid i liderlighet och lättja, ehuru de flesta af dem voro friska och fullt arbetsföra och därför togo allmosorna från de verkligt behöfvande[5]. Huruvida denna provinsialsynodens maning för ögonblicket haft någon verkan, är obekant; i hvarje fall uppträda beginerna ånyo under klostrets senare historia[6].

Vadstena klosters förhållande till konungamakten under detta tidsskede synes mig väl förtjänt af ett särskildt omnämnande. En af hörnstenarna i drottning Margaretas politik var som bekant, ett välvilligt förhållande till kyrkan och dess män. Birgittinernas nya orden omfattade den stora drottningen med en alldeles särskild välvilja, förklarlig ur en samverkan af politisk beräkning och de första barndomsintryckens outplånliga makt öfver sinnet — hon hade ju uppfostrats af Birgittas dotter Märta tillsammans med den sistnämndas dotter Ingegerd, Vadstena

---

[1] *SRS*, I: 1, 117, 126.

[2] Efter diariet meddelas följande förteckning öfver hans besök: d. 2—6 febr. 1403, d. $^{29}/_{5}$ 1404, d. 3—6 maj 1405, d. $^{14}/_{8}$, $^{8}/_{8}$ 1406, d. $^{22}/_{1}$, $^{28}/_{8}$ 1408, d. $^{12}/_{2}$ 1409, $^{1}/_{2}$ 1411, d. $^{8}/_{1}$ 1412 (*SRS*, I: 1, 116, 117, 122, 124, 125, 126, 129, 131).

[3] Se ofvan sidd. 91, 92. [4] Afskr. *A. 26*, fol. 49.

[5] *SD*, II, N:o 1620. [6] *SRS*, I: 1, 207; HAMMERICH, 285, 286.

klosters första abbedissa[1]. Redan under sitt första regeringsår i Sverige utfärdade Margareta d. $^{14}/_{3}$ 1389 ett förbud mot utomståendes försök att förfoga öfver klostrets egendom[2] och besökte de sista dagarne af november s. å. Vadstena tillsammans med flera svenska biskopar och många af rikets ridderskap. Vid detta tillfälle utfärdades d. $^{30}/_{11}$ 1389 ett skyddsbref för klostret med allt hvad därunder låg — nämligen själfva byn Vadstena och alla klostrets gods i alla tre rikena[3]. Under nästa år följde d. $^{22}/_{5}$ dels ett nytt skyddsbref, dels ett skydds- och rekommendationsbref för klostrets ombudsman Hemming för hans färder i klostrets ärenden samt d. $^{20}/_{8}$ tillstånd för klostret att af sina hjon och landbor i Aska härad uppbära konungens sakören[4]. Under de följande åren mottog klostret oupphörliga bevis på drottningens välvilja. Genom hennes bemedling kom det i åtnjutande af 1394 års indulgensprivilegium[5]. Vid ett besök d. $^{1}/_{11}$ 1396 lofvade hon att där insätta en jungfru[6]. Den $^{15}/_{8}$ 1399 besökte Margareta tillsammans med biskopar och världsliga rådsherrar Vadstena för att där hålla räfsteting, hvarvid hennes afsikt skall ha varit att döma själfva byn Vadstena åter under kronan. Sedan klostret emellertid förebragt sin bevisning, ogillades kärandens, den för sitt nit bekante Esbjörn Diekns yrkanden, och den omtvistade egendomen tilldömdes sin förutvarande ägare[7].

Äfven följande år besökte drottningen i november månad Vadstena, där ett rådsmöte hölls från d. $^{11}/_{11}$ till d. $^{8}/_{12}$ s. å. Under denna tid förrättades invigning af klostersystrar, hvarjämte Margareta medverkade till den förlikning, som d. $^{30}/_{11}$

---

[1] Om Margaretas allmänna ställning till kyrkan se ERSLEV, *Dronning Margrethe*, 329—344.

[2] Afskr. i ÖRNHIÄLMS *Diplomatarium*, IX, 391 samt i PERINGSKIÖLDS *Diplomatarium*, XI.

[3] *SRS*, I: 1, 103; *RAP*, II, N:o 2443, 2444.

[4] Afskr. i ÖRNHIÄLMS *Diplomatarium*, IX, 393—395 samt i PERINGSKIÖLDS *Diplomatarium*, XI.

[5] Jfr ofvan sid. 144. [6] *SRS*, I: 1, 110.

[7] *SRS*, I: 1, 112; dombref af d. $^{16}/_{8}$ 1399 (*RAP*, II, N:o 3003); äfven andra vid detta räfsteting utfärdade dombref finnas bevarade (*RAP*, II, N:o 3002, 3004—3016), af hvilka flera röra Vadstena kloster. Att detta ej alldeles helskinnadt undgått Esbjörn Diekns tjänstenit, synes dels af *RAP*, II, N:o 3014, dels däraf att vid de räfsteting, som inom Linköpings stift höllos efter utfärdandet af förordningen af d. $^{9}/_{4}$ 1413, åtskilliga gods på käromål af klostrets ombudsman Eskil Diekn under åren 1413 och 1414 återdömdes till detsamma.

bilade den förut skildrade striden inom klostret[1]. Före sin resa utfärdade Margareta d. $^{8}/_{12}$ 1400 på klostrets anhållan köpstadsprivilegier för Vadstena by »att vara och blifva en köpstad med stadsbok och stadsrätt» såsom Östergötlands öfriga köpstäder. Vadstena kloster skulle i staden njuta tomtören och dagsverken, $^{1}/_{2}$ mark och tolf dagsverken för hvarje tomt. Öfriga afgifter, både sakören och annan rätt, skulle som förut och i likhet med förhållandet i öfriga köpstäder i Östergötland uppbäras af konungens fogde[2].

Konung Erik skänkte d. $^{18}/_{6}$ 1403 tillsammans med sin fostermor till klostret 1,000 lödiga mark, för hvilkas erläggande det kringliggande Aska härad sattes i pant[3]. Vid jultiden s. å. besökte drottningen ånyo Vadstena och stannade med sitt följe där till midten af januari 1404; besöket synes närmast ha haft ett religiöst syfte. Kort före afresan begärde hon af konventen att bli upptagen till delaktighet af klostrets andaktsöfningar och öfriga goda gärningar, m. a. o. ett s. k. broderskapsbref, hvilket hon äfven erhöll[4]. Den $^{12}/_{11}$ 1404 utfärdade konung Erik och drottning Margareta tillsammans ett privilegiebref för Vadstena kloster, innehållande dels ett löfte om kungligt hägn och skydd samt om stadfästelse på klostret med alla dess tillagor, såsom konung Magnus det unnade och gaf, dels en förklaring, att konungen till klostret afstod all den rätt han vid utfärdandet af stadsprivilegierna förbehållit sig i Vadstena stad, som alltså helt och hållet undandrogs den kunglige fogdens myndighet[5]. — Följande år utfärdades d. $^{21}/_{3}$ ett nytt delaktighetsbref för konung Erik och hans fostermor, hvarjämte klostret förband sig att mottaga och underhålla trenne personer, som drottningen dit skulle ingifva[6]. Vid hennes besök i Vadstena d. $^{28}/_{8}$ 1408 invigde biskop Knut till nunna utom fyra andra äfven hertiginnan Ingeborg, Gerhards af Holstein elfvaåriga dotter, för hvilken drottningen utverkat påflig dispens, enär hon ännu ej uppnått

---

[1] *SRS,* I: 1, 113, 114; jfr ofvan sid. 152.

[2] Privilegiet i afskr. efter originalet i Linköpings stiftsbibliotek bl. *B. E. Hildebrands afskrifter* i VHAA; klostrets anhållan hos STYFFE, *Bidrag,* II, 114—117. Däri medgafs, att konungen utan erläggande af tomtören eller utgörande af dagsverken i staden skulle få inneha tomt och hus.

[3] *SD,* I, N:o 349.

[4] *SRS,* I: 1, 116, 117; *SD,* I, N:o 411. Vid detta tillfälle tilldrog sig den bekanta episoden mellan drottningen och klosterbrodern, som ej ville tillåta henne kyssa sin obetäckta hand. ERSLEV, 421.

[5] *SD,* I, N:o 503. [6] *SD,* I, N:o 564.

den i regeln föreskrifna åldern [1]. Tidigare hade äfven varit ifrågasatt, att drottningens egen systerdotterdotter, konung Eriks syster Katarina, skulle taga Vadstenanunnans slöja, och dispens från regelns åldersföreskrift hade äfven för henne utverkats, men af obekanta skäl gick planen om intet [2]. Ännu i sina testamentariska dispositioner af d. $^{8}/_{12}$ 1411 visade drottning Margareta sin vördnad för den heliga Birgitta, i det att af de vallfärder hon där föreskref och lofvade att bekosta en skulle gälla det svenska helgonets graf i Vadstena [3]. Margaretas största förtjänst om orden, nämligen hennes beslut att i Danmark grunda ett birgittinkloster, ett beslut, som döden hindrade henne att sätta i verket, kommer att i ett annat sammanhang behandlas.

Såsom den föregående framställningen utvisar, hade drottning Margareta alltifrån sitt trontillträde i Sverige och sedan under hela sin regering på alla sätt omhuldat Vadstena kloster och Birgittas orden. Därvidlag kom till de bevekelsegrunder, för hvilka jag förut redogjort, äfven hennes sträfvan att vinna den svenska adeln, då ju Vadstena kloster grundades, stöddes och gynnades af de stormän — Bo Jonssons omgifning — som förhjälpt henne till Sveriges krona. Margaretas politik gentemot Vadstena kloster gör på mig närmast intryck af ett målmedvetet, ihärdigt arbete på att för sig och sin politik vinna det inflytelserika klostret. Svårare är att säga, huruvida den stora drottningen här som så ofta annars lyckats nå sitt syfte. Några af Vadstenadiariets anteckningar gifva åtminstone en antydan om svaret på denna fråga. Efter skildringen af slaget vid Falköping heter det: »Drottning Margareta, Valdemar Danakonungs dotter, började regera öfver de tre rikena. Och då, när tyskarna blifvit utdrifna, fingo danskarna makten i landet i flera år, och tyskarna prisades af landets inbyggare [4].» Och efter anteck-

---

[1] *SRS*, I: 1, 125; STYFFE, II, LIX, not 1.

[2] *DN*, VI, N:o 363, a, b. På grund af en vilseledande marginalanteckning i *A. 26*, fol. 52, hvarur diplomerna aftryckts, ansågos de förut åsyfta Ingeborg Gerhardsdotter. Som emellertid DAAE (*NHT*, 1 R, IV, 92) påvisat, röra de Katarina (jfr SILFVERSTOLPE i *HB*, I, 35; ERSLEV, 496). Båda urkunderna äro odaterade; den i den senare förekommande bönen till ärkebiskopen i Upsala att lägga sig ut för prinsessan hos generalkonfessorn Magnus, hänvisar, om namnet är riktigt, urkunden till något af åren 1384—1394.

[3] *KHS*, 3 R, III, 367—379.

[4] *SRS*, I: 1, 103. Den första delen af Diariet intill 1406 år, som bekant, till större delen skrifven af Thorirus Andreæ. I texten anförda anteckning är emellertid tillagd af samma hand, som skrifvit anteckningarna under åren

ningen om hennes död kommer följande eftermäle: »Hon var, medan hon lefde, i världsliga ting mycket lyckosam[1]». Dessa båda anteckningar, den ena epigrammatiskt skarp och bitter, den andra vemodsfromt ogillande, synas mig — ehuru åtminstone den första kan vara nedskrifven först tämligen långt efter den skildrade tilldragelsen — häntyda på att hon aldrig fullt lyckats vinna åtminstone den yngre generationen, som öfverlefde henne. Måhända samverkade därtill den politiska ovilja aristokratien, särskildt Bo Jonssons krets, måste känna för den, som korsat deras beräkningar och, låt vara blott för en tid, stäckt deras makt, och den vedervilja kyrkans män måste hysa mot en regent, som i silkesvanten gömde en hård hand, som aldrig tröttnade att visa kyrkan sin vördnad och öfverhopade den med rika gåfvor, men samtidigt lät den undergå en reduktion, som den uppfattade som en plundring, och inblandade sig i dess styrelse på ett sätt, som väckte hat.

VI.

Som bekant hade man i Sverige alltifrån schismens begynnelse fasthållit vid den romerska obediensen, under det att de förbindelser, som anknötos mellan Avignonpåfvarna och de skandinaviska furstarna, ha satt få spår efter sig i samtida handlingar, än färre i händelsernas gång[3]. Från Rom äro därför

---

1350 och 1365 med dess bittra utfall mot tyskarna och som äfven senare (fr. o. m. 18/10 1402 t. o. m. 29/7 1405, fr. o. m. okt. 1406 t. o. m. 7/6 1408) förekommer i Diariet under Thorirus Andreæs frånvaro i Florens. Sannolikt är den anonyme annalisten identisk med munken Andreas Lydekini († 1410), om hvilken Diariet (*SRS*, I: 1,128) berättar: »Collegit eciam et scripsit aliqua, quæ in isto continentur libellulo». Af samma hand finnas notiser äfven i Uppsalahandskriften *C. 92;* se exkurs D.

[1] *SRS*, I: 1, 132.

[2] Belysande för hierarkiens stämning gentemot kungamakten vid denna tid äro Linköpings domkapitels klagomål [i vidimation af Johannes Hildebrandi d. 7/8 1403 (*SD*, I, N:o 291)], samma kapitels skrifvelse af d. 26/11 1409 (*SD*, II, N:o 1220) samt Arbogasynodens förklaring af d. 17/9 1412 och den där fällda domen af d. 15/9 s. å. (*SD*, II, N:o 1619, 1622).

[3] Pastor, I, 139; Valois (II, 313—316) lämnar flera intressanta uppgifter om de skandinaviska ländernas förhållande till Avignonpåfvarna. Svenska och danska studenter lämnade i följd af schismen universitetet i Paris (Denifle, *Auct.*, XIX). Kardinalen af Viviers uppger — säkert med orätt — i ett memorial af år 1380 (Baluzius, II, 868—873), att konungen af Norge i striden

ock under denna tid alla de påfliga urkunder utfärdade, som angå Vadstena kloster och birgittinerna.

Vid det kyrkomöte de båda kardinalkollegierna för schismens ändtliga biläggande sammankallat till Pisa synes den svenska kyrkoprovinsen officiellt icke ha varit företrädd. Visserligen sökte rådet förmå domkapitlen att ditsända ombud, men denna maning förklingade ohörd[1]. Emellertid ha dock efter allt att döma ett par svenskar besökt mötet, dels ärkedjäknen, utvalde biskopen i Strängnäs Gjorder, dels sannolikt ock ett ombud för Vadstena kloster. Den förre har hos konsiliet och den af detsamma utsedde påfven sökt bekräftelse på sin omstridda rätt till Strängnäs' biskopsstol; en frukt af den senares verksamhet äro de under d. $^{19}/_{8}$ 1409 från Pisa utfärdade påfvebullor jag ofvan omtalat[2]. Hemma i Sverige var man ingalunda okunnig om tilldragelserna i Pisa: i en af Vadstena klosters brefböcker finnas sålunda i afskrift handlingar från konsiliet — bl. a. ett i *Svenskt diplomatarium* tryckt bref från de engelska sändebuden angående påfvevalet; och i klostrets tänkebok liksom äfven annorstädes i de svenska klosterkrönikorna finnas — förmodligen af samtida hand — anteckningar om kyrkomötet[3].

Det på konsiliet företagna påfvevalet medförde för Sverige en direkt känning af schismen: en del af den svenska kyrkan fasthöll vid Gregorius XII, en del hyllade den nye påfven, kardinalärkebiskopen af Milano Petrus Philargi, som påfve Alexander V. Närmast kom denna motsättning här som annorstädes till synes i sammanhang med ledigvordna biskopsstolars besättande. Det gällde Strängnäs' biskopsdöme. Konungens kandidat, domprosten Andreas i Uppsala, som skulle få ersättning för den ärkestol, hvarom han genom sin eftergifvenhet gått miste, blef i vederbörlig ordning genom provision af Gregorius

---

mot Mecklenburgarna om Sveriges och Danmarks kronor anslutit sig till Clemens VII:s obediens. Enligt EUBEL (*RQS*, VIII, 423) utnämnde Clemens d. $^{18}/_{2}$ 1383 en viss Jean Jagon O. P. till biskop i Strängnäs efter Thyrgils. Af bullor bland *Karlssons afskr.* framgår dock, att den af Eubel omnämnda provisionen gällde *ecclesia Semigallensis;* utnämningen till Strängnäs skedde d. $^{20}/_{7}$ 1384. Karlsson läser för öfr. Jagow. — Åren 1385 och 1389 omnämnas mellan Avignonkurian och konungen af Sverige samt drottning Margareta flera beskickningar utan att man dock känner deras syften.

[1] *SD,* II, N:o 1220; REUTERDAHL, *SKH,* III: 2, 338; VALOIS, IV, 76, not 4.

[2] *SD,* II, N:o 1087, 1119, 1120; LINDBLOM, *En omtvistad biskopsstol i Sverge under kyrkoschismen,* 4, 26.

[3] *SD,* II, N:o 1073; *SRS,* I: 1, 31, 127.

utnämnd. Väl delvis med hänsyn just till denna fråga beslöto efter Pisakonsiliets påfveval konung Erik och drottning Margareta med råd och samtycke af den i saken likaledes personligen intresserade nye ärkebiskopen Johannes Gerekini, flera af hans suffraganer, rådsherrar och riddare samt prelater, kaniker och kapitelsmedlemmar att förblifva vid Gregorii obediens. Å andra sidan vann d. $^{29}/_{7}$ Strängnäskapitlets kandidat, ärkedjäknen Gjorder, understöd af Alexander, och till denne påfves parti anslöto sig — enligt hvad det uppgifves genom Gjorders bedrifvande — utom Strängnäskapitlet (genom en förklaring af d. $^{11}/_{4}$ 1410) domkapitlen i Linköping (d. $^{24}/_{12}$ 1409), Skara och Västerås [1]. I denna strid förklarade sig Vadstena kloster utan tvekan för Alexander; i Diariets tvifvelsutan ungefär samtidiga anteckning om konsiliet i Pisa sägas Gregorius XII och Benedikt XIII båda ha blifvit öfverbevisade om kätteri och dömda till afsättning, hvarefter den rätte påfven — Alexander V — blifvit vald [2]. I full öfverensstämmelse därmed står, att alla påfvebref rörande Vadstena kloster och birgittinerna under tiden mellan Pisa- och Konstanzkonsilierna utgått från de påfvar, som från det förra härledde sin värdighet.

Om ock den ofvan skildrade Strängnäskonflikten i kyrkopolitiskt afseende knappast haft några vidtgående följder och det därför säkerligen ej beredt Vadstena kloster några större bekymmer att i den kyrkliga krisen intaga sin ställning, är det emellertid klart, att vid denna tid i Sverige som öfverallt i Europa en stor osäkerhet gjorde sig gällande inom alla kyrkliga förhållanden, en osäkerhet om hvem som var den verklige inne-

---

[1] Lagerbring, IV, 287, 288; Reuterdahl, *SKH*, III: 2, 338, 339; Eubel i *RQS*, X, 109; Lindblom, *a. a.* Andreas utnämndes af Gregorius d. $^{24}/_{11}$ 1408, ånyo af Johan XXIII d. $^{8}/_{8}$ 1410; samtidigt utnämndes Gjorder till (titulär) biskop af Gallicole *i. p. i.*, men afled redan d. $^{1}/_{9}$ s. å. i Rom (utnämningsbullor och anteckningar om provisioner bland *Karlssons afskr.* i *RA*).

[2] *SRS*, I: 1, 127. Anmärkas bör äfven, att flera af de från Alexanders anhängare härrörande inläggen i striden om Strängnäs' biskopsstol i afskrift finnas i Vadstenahandskrifter. I *A. 26* finnas *SD*, II, N:o 1093, 1121, 1230, 1277, 1280—1282, 1284 och 1542; andra dylika akter äro afskrifna i *C. 6*, men då denna handskrift tillhört Johannes Hildebrandi, vid denna tid kanik i Linköping, bevisar deras förekomst i handskriften intet i afseende på Vadstena klosters dåvarande kyrkopolitiska ställning. I öfverensstämmelse med hvad som sagts står, att generalkonservatorn Lucas 1409 nämnes såsom deltagare i ett möte af toskanska prelater, som uppsade Gregorius XII tro och lydnad. Martène och Durand, *Collectio*, VII, 937 ff.; Moreni, V, 161, 162.

hafvaren af den högsta makten inom kyrkan, en ängslig tvekan, huruvida hvad som under schismens tid tillkommit af kyrklig lagstiftning, kyrkliga privilegier och kyrkliga utnämningar, ägde giltighet eller ej. Öfverallt inom den västerländska kristenheten förspordes därför ock en otålig längtan att bli denna osäkerhet kvitt, att genom enhetens återupprättande ånyo vinna en fast grund för den kyrkliga rättsordningen. I alldeles särskild grad måste en sådan stämning ha gjort sig gällande i Vadstena liksom hos birgittinerna i allmänhet. Deras orden var ju en alldeles ny skapelse inom kyrkan. Själfva dess tillkomst bar en viss äfventyrlig prägel. Den uppväxte under en tid, då i kulturens hufvudländer de gamla medeltida idealen börjat förlora sin makt öfver sinnena och nya frågor trädt i förgrunden; dess stiftarinna hade utgått från ett nästan okändt land i en af odlingens utkanter. Så godt som alla birgittinernas privilegier liksom ock de flesta från påfvestolen utgångna bestämmelser angående deras organisation ledde sitt ursprung från schismens tid: så var förhållandet med ordens stiftelseurkund, med Birgittas kanonisationsbulla, med Johan XXIII:s stora privilegiebref, birgittinernas *Mare magnum*. Alla dessa ofta med stora mödor och omkostnader förvärfvade påfliga ynnestbevis syntes vara af ett tvifvelaktigt värde, då den lagliga befogenheten hos dem, från hvilka de utgått, kunde sättas i fråga. Kom så slutligen därtill, att genom den påfliga kurians obekantskap med skandinaviska förhållanden och Birgittas syften och väl äfven genom de äldsta birgittinernas organisatoriska oförmåga och bristande förtrogenhet med den kanoniska rätten hela organisationen kommit att sakna tillräckligt fasta former och fått öfver sig något obestämdt och flytande — ett förhållande, som vid mer än ett tillfälle satte ordens hela tillvaro på spel.

Sådan var i korta drag ställningen närmast före Konstanzkonsiliets sammanträdande[1]. När därför Johan XXIII efter förberedande underhandlingar med kejsar Sigmund omsider d. $^{12}/_{12}$ 1413 utfärdade kyrkomöteskallelsen, ansågs det säkerligen som en självfallen sak, att Vadstena kloster till Konstanz skulle sända

[1] Vid framställningen af konsiliet har jag utom HEFELES lärda och samvetsgranna, men ej alltför opartiska arbete, användt CREIGHTONS af en vid och statsmannamässig uppfattning präglade, mästerligt skrifna framställning (I, 299—360; II, 1—128), vidare HÜBLERS för uppfattningen af konsiliets resultat än i dag grundläggande verk samt slutligen de nyaste bidragen hos PASTOR (I[3], 192—205), FINKE, WYLIE samt nu senast VALOIS (IV, 227 ff.)

ombud för att vid den stora uppgörelsen med det förflutna söka rädda så mycket som möjligt af den byggnad, som under de föregående fyrtio åren med så mycken möda fogats samman[1]. Äfven från den svenska kyrkoprovinsen i öfrigt närvoro i Konstanz ombud; i sådan egenskap nämnas ärkedjäknen Elzich i Skara för sin biskop samt abboten Sten i Munkaliv, som förut nämndt till börden svensk[2], för de nordiska rikena, sitt kloster och biskopen i Linköping, hvilken senare äfven representerades af Linköpingskaniken Laurentius Gedda, som i Konstanz afled[3]. Om deras allmänna verksamhet vid konsiliet känna vi ganska litet, liksom vi ej heller veta, i hvad mån birgittinerna för vinnande af sina syften funnit understöd hos dem eller hos den danske konungens ambassadörer, den i diplomatiska värf förfarne, äfven vid konsiliet inflytelserike Ribebiskopen Peder Lykke samt biskopen i Slesvig, Hans Skondelev[4]. Att döma af de bevarade akterna synes de svenska ombudens arbete hufvudsakligen ha samlat sig kring genomdrifvandet af trenne svenskars upptagande bland helgonens tal, biskoparne Nicolaus Hermanni i Linköping och Brynjulf (I) i Skara samt nunnan Ingrid från Skenninge. De lyckades väl framkalla en undersökning i saken, men själfva hufvudfrågan blef vid konsiliet ej afgjord. Som åtminstone hittills kända källor ej tyda på att de nämnda nordiska representanternas verksamhet i någon afsevärdare grad varit af betydelse för birgittinernas syften, har jag endast i förbigående och för fullständighetens skull velat omnämna den, men inskränker mig för öfrigt till att angående dem och deras uppträdande på konsiliet hänvisa till hvad föregående forskare, särskildt SCHÜCK och DAAE, därom meddelat[5]. Samtliga skandinaviska deltagare tillhörde den germanska nationen[6].

---

[1] *SD,* II, N:o 1857; de förberedande underhandlingarna mellan påfven och kejsaren skildras af FINKE (*Acta,* 169—184). Äfven konung Erik inbjöds af påfven att dit sända lämpliga ambassadörer; huruvida han därtill uppfordrats äfven af kejsar Sigmund i kraft af dennes *officium imperiale,* är däremot ovisst. *RDRDM* III, 181, 182; DAAE, *Symbolæ,* 31; FINKE, *Acta,* 196, n. 1.

[2] Jfr ofvan sid. 153, n. 3.

[3] Supplik af d. 7/12 1417 bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[4] V. D. HARDT, V, 14; DAAE, *a. a.,* 31—40.

[5] Någon detaljerad framställning af de nordiska rikenas förhållande till konsilierna, för så vidt och i den mån en sådan är möjlig, finnes tyvärr ej ännu. Om det i texten berörda kanonisationsärendet se *A. 26,* fol. 82, 84—86; *SD,* II, N:o 1601, 1931, 1937; III, N:o 2224, 2331, 2473; *SRS,* III: 2, 138—183; V. D. HARDT, IV, 633, 707—715; *Ant. tidskr.,* V, 433—44; DAAE, *a. a.,* 36; HEFELE, VII, 265, samt KLEMMING, *Ur en antecknares samlingar,* 122—126.

[6] *SD,* III, N:o 2073.

Konsiliet öppnades visserligen, som bekant, redan i november 1414[1], men först d. $^{20}/_{12}$ s. å. anträdde en af Vadstenaklostrets främste män, vidtberest och förut pröfvad i grannlaga värf, prästmunken Thorirus Andreæ, färden till Konstanz[2]. På sin beskickning medförde han säkerligen från såväl klostret som konungen böneskrifter och rekommendationer till hjälp vid utförandet af den viktiga uppgift, som pålåg honom. I Konstanz hade äfven infunnit sig en annan af birgittinordens ledande män, nämligen dess generalkonservator Lucas Jacobi. Det gällde nu för dessa ombud att söka utverka bekräftelse på Birgittas kanonisation äfvensom på ordens privilegier, främst på de viktigaste, indulgensprivilegierna, samt framför allt ett slutgiltigt stadfästande af Birgittas klosterstadga, denna gång i enlighet med hennes ursprungliga afsikt *per modum regule,* ej blott som förut *per modum constitutionum*[3].

Under konsiliets tidigaste dagar vunno birgittinerna en betydande framgång. På en session kyndelsmässodagen ($^{2}/_{2}$) 1415 begärde de skandinaviska prelater, som bevistade konsiliet, dess stadfästelse på Birgittas helgonförklaring, och sedan nio teologer beedigat berättelserna om den nordiska sierskans underverk, villfors denna begäran[4]. Alldeles utan motstånd synes bekräf-

---

[1] HEFELE, VII, 26, 66—68.

[2] *SRS,* I: 1, 134. Han åtföljdes af Symon, en af klostrets lekbröder.

[3] Från Konstanzkonsiliet föreligger en mängd suppliker (till påfven, kardinalkollegiet eller enskilda dess medlemmar, konsiliet eller dess särskilda nationer, kejsaren o. s. v., från svenska biskopar, Vadstena kloster, konung Erik och drottning Filippa m. fl.), dels i afskrift, dels i formulär eller koncept bl. RA:s pappersbref och *Karlssons afskr.* samt i *A. 26, C. 6, C. 43* och *C. 63.* Det är i många fall ej möjligt att afgöra vare sig från hvilket år de olika böneskrifterna härröra eller huruvida vi ha att göra med sådana, som verkligen ingifvits, eller med sådana, som stannat såsom utkast eller som väl afsändts, men ej nått sin bestämmelseort. En orsak till deras stora mängd synes nämligen ligga däri, att enligt ett odateradt bref från Vadstena till en dansk biskop (afskr. i *A. 26,* fol. 128 v.) några af de från konungen utgångna förkommit. Jag har i min framställning medtagit blott dem, som åtminstone tillnärmelsevis kunna dateras eller eljes förete något af särskildt intresse; en fullständig klassificering kan väntas i det af KARLSSON påbörjade supplementbandet af *Svenskt diplomatarium.* I detta är konung Eriks under N:o 1862 införda supplik till kejsaren hänförd till 1414; den angifver sig emellertid själf såsom föregången af andra, och intet däri tyder, så vidt jag kan finna, särskildt på nämnda år; med hänsyn till afskriftens plats i kopieboken *A. 26* (jfr *SD,* III, N:o 2231, 2250—54 samt nedan sid. 167, not 2) är den troligen att hänföra till 1416.

[4] RICHENTAL, 53, 54; V. D. HARDT, IV, 39, 40; CREIGHTON, I, 315, 316; HEFELE, VII, 80, 81.

telsen likväl ej hafva utverkats. Tiden var föga ägnad för den sortens fromhetsöfningar. De öfverflödigt många kanonisationerna hade redan förut af Parisuniversitetets teologer uppförts på listan af anklagelsepunkter mot schismens påfvedöme[1]. Universitetets mest frejdade representant vid konsiliet, Johannes Gerson, författade just i anledning af Birgittas helgonförklaring en särskild stridsskrift, »*De probatione spirituum*», riktad mot tidens blinda och öfverspända tro på allehanda föregifvet gudomliga uppenbarelser[2]. Men med genomdrifvandet af denna kanonisation voro ock birgittinernas framgångar tillsvidare slut. Den kort därefter öppet utbrytande konflikten mellan kurian och konsiliet, som slutade med påfvens afsättning d. $^{29}/_{5}$ 1415, trängde allt annat i bakgrunden[3]. Senare togo andra kyrkliga hufvudfrågor konsiliets tid och intresse helt i anspråk: de böhmiska kätterierna, reformutskottens förslag, underhandlingarna till schismens biläggande och slutligen sent omsider förberedelserna för det nya påfvevalet. Vid sidan af dessa stora frågor, som berörde kristenhetens lifsintressen, förmådde en så underordnad sak som en nybildad och ännu föga inflytelserik ordens angelägenheter på intet sätt göra sig gällande. Birgittinerna tvungos därför att under ett oaflåtligt supplikskrifvande låta med sina angelägenheter anstå, tills det stora verket, schismens biläggande och det nya påfvevalet, lyckligen fullbordats[4].

Med hjälp af bevarade urkunder ur Vadstena klosters arkiv är det oss möjligt att i någon mån åtminstone följa den enformiga gången af Vadstenaombudens underhandlingar i Konstanz. I det tidigaste af de bevarade brefven, dateradt Konstanz d. $^{4}/_{5}$ 1415, nämner brefskrifvaren, Thorirus Andreæ, angående ordens angelägenheter endast, att dess gynnare och vänner rådt honom att ej bringa sin sak inför kyrkomötet, förrän enhet åter vunnits inom kyrkan, hvilket ju vore den uppgift konsiliet i främsta

---

[1] Se ofvan sid. 115. Enligt WYLIE (ss. 51, 52), som emellertid ej anför sin källa, hade universiteten i Paris och Oxford underkastat Birgittas uppenbarelser en ganska genomgående granskning.

[2] Skriften bär datum d. $^{28}/_{8}$ 1415: V. D. HARDT, III, 28; SCHWAB, 364—367.

[3] Under denna tid beslöts vid en session d. $^{27}/_{4}$ 1415 på förslag af abbot Sten ny undersökning i frågan om tre andra svenskars upptagande bland helgonens tal. I *A. 26*, fol. 82 finns i afskr. en fullmakt af d. $^{28}/_{4}$ 1414 för honom att i kanonisationsärendet vara konung Eriks prokurator vid den påfliga kurian. DAAE, *Symbolæ*, 36; HEFELE, VII, 265.

[4] Bref af d. $^{26}/_{4}$ 1416 (*SD*, III, N:o 2220).

rummet hade sig förelagd[1]. Därefter saknas upplysningar om birgittinernas verksamhet vid konsiliet till på våren följande år. Den $^{11}/_{4}$ 1416 begärde abbedissan och konventen i Vadstena — tydligen i anledning af ett bref från Thorirus Andreæ — hos generalkonfessorn Ericus Johannis, som för tillfället vistades på Lolland, att han af konungen skulle rörande klostrets önskemål utverka suppliker till den blifvande påfven[2]. Förmodligen hemställde Thorirus i det nämnda brefvet äfven, att klostret skulle af rikets biskopar söka utverka en böneskrift till konsiliet angående regelns godkännande. I anledning af denna framställning anhöll Vadstena kloster d. $^{26}/_{4}$ 1416 hos biskop Knut i Linköping, att han skulle söka förskaffa en af rikets samtliga biskopar utställd böneskrift i enlighet med ett bifogadt formulär, som borde sändas med den skrifvelse han komme att aflåta till den svenska kyrkans primas[3]. Direkt till denne sändes från Vadstena samtidigt en hemställan i ämnet[4]. Biskop Knut understödde saken hos ärkebiskopen och sina medbiskopar[5], och d. $^{6}/_{5}$ 1416 afläto den svenska kyrkoprovinsens samtliga biskopar med undantag af biskop Magnus i Åbo, som befann sig utomlands, en böneskrift till konsiliet, hvari de anhöllo om stadfästelse på Birgittas klosterstadga *per modum regule*[6].

Förmodligen för att öfverbringa denna böneskrift — möjligen har saken dock tidigare varit påtänkt — utsändes d. $^{6}/_{6}$ 1416 till Konstanz en tämligen nyvorden Vadstenamunk, förut-

---

[1] *SD*, III, N:o 2073. Brefvet innehåller för öfrigt uppgifter om påfvens flykt samt om beslutet af d. $^{2}/_{5}$, och till detsamma är fogad konsiliets rundskrifvelse af d. $^{17}/_{4}$ 1415 (MARTÈNE, *Thesaurus*, II, 1626). I brefvet berättas, att underrättelser förut sändts från Konstanz till Vadstena.

[2] *SD*, III, N:o 2211. Två af de i *SD* under N:o 2086—2088 intagna urkunderna (N:o 2086, 2088) förekomma i *A. 26* (fol. 107, 107 v.) bland urkunder från 1416 (*SD*, III, N:o 2231, 2250—2254); N:o 2088 är tydligen blott ett utkast. Möjligen utgöra båda urkunderna förslag, uppsatta i samband med den i det först anförda brefvet framställda begäran. De äro nämligen bägge införda i den just vid denna tid till Konstanz utsände Johannes Hildebrandis kopiebok (*C. 6*).

[3] *SD*, III, N:o 2219. [4] *SD*, III, N:o 2220.

[5] *SD*, III, N:o 2221, 2222.

[6] Det i *SD* under N:o 2231 meddelade brefvet är säkerligen det bref, som afsändts; detta borde enligt biskop Knuts uppfattning vara »non *clausa sed aperta* propter viarum discrimina» — hvilket ej är fallet med N:o 2223. Bure detta sistnämnda ej rubriken »*Tenor litere misse*», låge det nära tillhands att anse det såsom det i N:o 2219 och 2221 omtalade projektet; nu torde det knappt vara möjligt att närmare datera detsamma.

varande kaniken i Linköping Johannes Hildebrandi[1]. Utom sitt pass medförde han från klostret bref till Thorirus Andreæ[2] och en förteckning på åtskilliga ändringar i klostrets organisation, som man önskade vidtagna; de rörde klostrets aflatsförhållanden, bl. a. öfverflyttandet af Letareaflaten till midsommardagen, inrättandet af tre nya altaren i klosterkyrkan samt klostrets och kyrkogårdens immunitet[3]. Vidare utrustades han med rekommendationsbref till flera höga prelater, dagtecknade d. $^{31}/_{5}$ och d. $^{1}/_{6}$ 1416, samt med några böneskrifter om regelns stadfästande, riktade till (den blifvande) påfven och till kejsaren[4]. Ändtligen medförde han säkerligen äfven de svenska biskoparnas ofvannämnda böneskrift af d. $^{6}/_{5}$ 1416, och under färden har han förmodligen afhämtat de suppliker generalkonfessorn Ericus Johannis enligt Thorirus Andreæs ofvannämnda begäran utverkat af konung Erik; en af dem, riktad till den blifvande påfven och dagtecknad d. $^{30}/_{5}$ 1416, har jag funnit i afskrift bevarad[5].

Resan gick öfver Lübeck, och d. $^{9}/_{9}$ 1416 ankom Johannes Hildebrandi välbehållen till Konstanz[6]. Den af biskoparna utverkade böneskriften visade sig emellertid vid framkomsten i afseende på sin rent yttre utstyrsel ej motsvara det påfliga kansliets fordringar, hvarföre birgittinernas vänner på kyrkomötet afstyrkte dess framlämnande. Vadstena kloster uppfordrade då ånyo sin stiftsbiskop, att hos Johannes Gerekini, som för tillfället befann sig på Själland, anhålla, att han ville i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den förra böneskriften utfärda en ny, riktad

---

[1] *SRS*, I: 1, 137; *SD*, III, N:o 2256 b. Enligt Diariets uppgift lämnade han Vadstena fredagen i veckan efter Kristi himmelsfärdsdag (d. $^{28}/_{5}$), alltså d. $^{5}/_{6}$. Afresan skedde dock först följande dag, då passet, såsom hänvisningen till *SD*, III, N:o 2256 a utvisar, bär datum d. $^{6}/_{6}$. — I *C. 43* (fol. 1 v.—4) och *A. 26* (fol. 150 v.) finnas i afskr. suppliker från Vadstena kloster till den blifvande påfven och konsiliet rörande bekräftelse på regeln, privilegierna, Birgittas kanonisation och rätten att utdela broderskapsbref och mottaga reliker. De äro omöjliga att närmare datera (1415—1417) och kunna därför ej hänföras till någon bestämd beskickning till konsiliet.

[2] *SD*, III, N:o 2247, 2248. [3] *SD*, III, N:o 2284.

[4] *SD*, III, N:o 2250—54, 2257. N:o 2087 kan naturligtvis höra till denna beskickning, men lika väl till någon senare.

[5] Afskr. i *C. 63*, fol. 9; jfr ock den under N:o 2249 tryckta suppliken, som möjligen tillhör denna tid.

[6] I okt. skrifver han därifrån till Vadstena, att före det kyrkliga enhetsverkets genomförande intet kunde uträttas. Ungefär samtidigt betygar klostret för sitt ombud i Konstanz sin glädje öfver de goda underrättelser, som kommit med ett föregående bref. *SD*, III, N:o 2284, 2291.

till hvar och en af konsiliets fem nationer, samt besegla densamma jämte biskoparna i Västerås och Åbo, som för tillfället äfvenledes befunno sig på Själland[1]. I öfverensstämmelse med klostrets önskan begärde Linköpingsbiskopen hos sin primas, att han skulle villfara klostrets anhållan. Från Vadstena afsändes dessutom i enahanda syfte böneskrifter direkt till ärkebiskopen, till hans kansler, till biskopen i Åbo samt till en ej namngifven biskop, förmodligen den i Västerås; i brefvet till den förstnämnde inneslöts ett formulär till den nya böneskriften. Resultatet af alla dessa bearbetningar blef nya suppliker till konsiliets fem olika nationer och till kardinalkollegiet, den sista daterad d. 1/3 1417[2].

Sannolikt gåfvo ofvan skildrade ansträngningar från Vadstena klosters sida upphof äfven till andra böneskrifter i birgittinernas sak. I hvarje fall utfärdade konung Erik den 2 och 3 juni 1417 från Roskilde åtskilliga suppliker om medverkan till bekräftelse på regel, privilegier, friheter och indulgenser till de olika nationerna vid kyrkomötet i Konstanz[3], till kardinal Oddo Colonna, den senare påfven Martin V[4], till kardinalkollegiet[5] samt till kejsar Sigmund[6]. Angående själfva förhandlingarna på konsiliet, huru-

[1] Odat. bref i afskr. i *A. 26,* fol. 127 v. (»tam modicam habebat pergameni quantitatem et notulam tam compressam et indecentem»). Liksom öfriga bref rörande samma angelägenhet torde det anförda brefvet tillhöra våren 1417; däri sägas såväl ärkebiskop Johannes som biskoparna i Åbo och Västerås uppehålla sig på Själland. Samtliga dessa biskopar besegla en i Köpenhamn utfärdad handling af d. 19/2 1417 (*Kbhvns Dipl.,* I, 144; *RDRDM,* III, 227); d. 1/3 s. å. utfärda samtliga svenska biskopar bref från Uppsala (*SD,* III, N:o 2331).

[2] Brefven i afskr. i *A. 26,* fol. 127—128; en supplik till den galliska nationen i afskr. i *A. 26,* fol. 128 v., en till kardinalkollegiet i *SD,* III, N:o 2331 (dat. Uppsala). En i *A. 26,* fol. 309 befintlig supplik företer i formuleringen så stora likheter med den å 128 v., att den skulle kunna tagas för ett projekt till denna, om ej biskopen i Åbo saknades bland utfärdarna och om den ej vore riktad till kyrkomötet *in toto,* under det i det nyssnämnda brefvet till ärkebiskopen suppliken angifves såsom afsedd att ställas till de särskilda nationerna hvar för sig. Suppliken å fol. 309 företer vissa likheter äfven med *SD,* III, N:o 2231, bland hvars utställare som nämndt äfvenledes biskopen i Åbo saknas.

[3] Suppliken till den galliska nationen, dat. d. 3/6 1417, i *C. 63,* fol. 4; efter en odat. afskr. i *A. 26,* fol. 120 tryckt i *SD,* III, N:o 2307. I *C. 63,* fol. 7 finns i afskr. slutet af en supplik till en annan nation, dat. d. 2/6 1417.

[4] Afskr. i *C. 63,* fol. 5. [5] Afskr. i *C. 63,* fol. 4 v.

[6] Afskr. i *C. 63,* fol. 5 v., 6; *A. 26,* fol. 152; samtliga dessa suppliker äro daterade d. 3/6 1417. Odaterade suppliker om kejsarens bemedling finnas i afskr. i *A. 26,* fol. 130, 130 v. (fr. konungen, af KARLSSON med hänsyn till

vida och på hvad sätt birgittinordens angelägenheter där bedrefvos, därom äro de bevarade urkundernas upplysningar sparsamma eller inga. I det flera gånger anförda brefvet till ärkebiskopen berätta Vadstenamunkarna, att de från Konstanz försport, att den galliska nationen vore föga gynnsamt stämd mot orden, enär den i så hög grad omhuldades af Frankrikes arffiende, konungen af England[1].

Den $^{29}/_{8}$ 1417 återkom Johannes Hildebrandi till Vadstena, hemskickad af Thorirus Andreæ. Ändamålet med hans besök i hemlandet synes dels ha varit att inhämta konventens mening i några tvifvelaktiga frågor, dem ombuden ej på egen hand vågade afgöra, dels att förmå klostret att utsända ännu en broder till Konstanz, enär Lucas svårt insjuknat[2]. Med anledning af sistnämnda omständighet uppdrog klostret åt munken Andreas Olavi, som för tillfället uppehöll sig i det under anläggning varande klostret Maribo, att åtfölja Johannes Hildebrandi, som efter Mickelsmässan (d. $^{29}/_{9}$) återvände till Konstanz. Då emellertid förhållandena i Maribo ej tilläto Andreas att afresa, måste Johannes Hildebrandi ensam anträda färden efter att vid Mårtensmässan ha passerat Maribo[3].

Under sommaren och hösten 1417 lyckades emellertid sent omsider efter besvärliga underhandlingar och icke utan svåra slitningar den västerländska kristenhetens i Konstanz församlade ombud att ena sig om den ordning, i hvilken frågorna skulle behandlas. Man beslöt att först och främst gripa sig an med enhetsverkets genomförande och först sedan med kyrkans reformation till hufvud och lemmar. Den $^{11}/_{11}$ valdes till påfve kardinal Oddo Colonna, som under namnet Martin V invigdes d. $^{21}/_{11}$ 1417. Med hans val kommo frågorna i ett nytt läge. Sedan kyrkan nu återfått ett allmänt erkändt öfverhufvud, i hvars bestämda intresse det låg att snarast möjligt hemförlofva konsiliet, gjorde sig gällande en förut okänd fart och kraft vid ärendenas behandling och afgörande[4]. Den visade sina verk-

---

uttrycket »in *futuro* concilio generali» förd till 1414) och *C. 43,* fol. 5, 5 v. (fr. Vadstena kloster). Den $^{14}/_{10}$ 1417 utfärdade kejsaren från Konstanz ett skyddsbref för birgittinerna (handlingen bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[1] Afskr. i *A. 26,* fol. 127. [2] *SD,* III, N:o 2412; *SRS,* I: 1, 138.

[3] *SD,* III, N:o 2412, 2413, 2426 (af en jämförelse mellan 2413 och 2426 framgår, att den förra urkunden bör dateras efter d. $^{11}/_{11}$ 1417); bref till bröderna i Maribo med befallning att låta Andreas afresa i afskr. i *A. 26,* fol. 168 v. Förut hade varit påtänkt, att Andreas skulle återvända hem till Vadstena med Johannes Hildebrandi (*SD,* III, N:o 2384, 2401, 2404).

[4] Creighton, II, 83—99; Hefele, VII, 315—26.

ningar äfven med hänsyn till birgittinerna. Det första resultatet af ombudens verksamhet — i hvarje fall det första, hvarom vi äga någon kännedom — föreligger i en påflig befallning till ärkebiskopen i Lund, daterad d. $^{18}/_{2}$ 1418, att efter anställd undersökning till Vadstena kloster återförskaffa den egendom, som under den föregående tiden blifvit till klostrets skada på längre eller kortare tid bortförlänad[1]. Ej långt därefter (d. $^{3}/_{4}$) följde ett skyddsbref för Vadstena kloster i den vanliga enkla formen tillika med en generell bekräftelse på klostrets privilegier, indulgenser och friheter[2]. Några dagar senare (d. $^{7}/_{4}$) lyckades man utverka dels ett godkännande på grundläggningen af Maribo kloster, som ock skulle åtnjuta ordens privilegier och indulgenser, äfvensom ett aflatsbref för vallfärder till klostren i Vadstena, Mariendal, Marienwold och Maribo[3].

Större svårigheter mötte vid försöken att utverka bekräftelse på regeln och kanonisationsbullan, enär klostrets underhandlare ej i original kunde förete de åberopade påfliga urkunderna, hvilket enligt de romerska kanslireglerna erfordrades[4].

Den $^{22}/_{4}$ 1418 upplöstes formellt konsiliet, men påfven kvarstannade till d. $^{16}/_{5}$, då han öfver Schaffhausen begaf sig till Genève[5]. Innan han lämnade Konstanz, lyckades emellertid klostrets underhandlare d. $^{7}/_{5}$ 1418 erhålla ett påfligt bifall *per fiat* till från konung Eriks sida ingångna suppliker om bekräftelse på Birgittas kanonisation och på hennes klosterregel ehuru i enlighet med den framställda bönen fortfarande blott såsom konstitutioner *(per modum constitutionum)*, med andra ord på bullorna af d. $^{7}/_{10}$ 1391 och d. $^{3}/_{12}$ 1378; vidare bifölls äfven konungens anhållan, att det påfliga kansliet vid bekräftelsebullornas utfärdande i st. f. originalen skulle god-

---

[1] *SD,* III, N:o 2443.

[2] *SD,* III, N:o 2458; en supplik om privilegiernas bekräftelse jämte flera andra i koncept (handlingen har påskriften »*minuta*») på papper bland *odaterade pappersbref* i RA.

[3] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; en i allt väsentligt likalydande supplik rörande Maribo finns äfven på samma blad som den nyssnämnda suppliken bland *odaterade pappersbref* i RA; en annan supplik i samma sak i afskr. i *C. 43,* fol. 4 v., 5. — Den $^{4}/_{5}$ utlofvade 7 kardinaler 100 dagars aflat för dem, som på vissa högtidsdagar besökte Birgittas altare i Vadstena klosterkyrka, dit framburo gåfvor eller dit testamenterade guld, silfver o. s. v. (*SD,* III, N:o 2470).

[4] Bref från kardinalbiskopen af Albano till Vadstena kloster i afskr. i *C. 6,* fol. 68 v., dateradt d. $^{25}/_{3}$ u. å., men tydligen att hänföra till 1418.

[5] Creighton, II, 115—117; Hefele, VII, 371.

taga af ärkebiskopen i Upsala och biskopen i Linköping vederbörligen vidimerade afskrifter af dessa[1]. Därmed var emellertid ej, som man kunde tycka, saken afgjord. Då nämligen ombuden sökte utverka de ofvan angifna bullornas utfärdande, svarades trots allt från kansliet, att så ej kunde ske, förrän originalen företetts. Därpå strandade saken; de begärda bekräftelsebullorna utfärdades först senare och då närmast på bedrifvande af konung Henrik af England[2].

Det var således i förhållande till förväntningarna högst obetydligt man på själfva konsiliet för birgittinernas sak lyckats uträtta, och det kan därför knappast förvåna, att de gamla ombuden tröttnade på det lönlösa arbetet och beslöto att återvända hem. Då emellertid från det under anläggning varande klostret Marienwold redan tidigare (1416) den begäran framställts, att dit skulle sändas några äldre bröder för att sammanträffa med Lucas, som vid midsommartiden väntades dit för att rådslå om ordens angelägenheter, hade Thorirus beordrats att taga hemvägen öfver Marienwold,[3] en plan, som nu två år senare förverkligades. Äfven Johannes Hildebrandi medföljde dit, men begaf sig därifrån direkt hem och ankom till Vadstena d. $^{29}/_{7}$ 1418[4]. Thorirus åter tog vägen öfver Maribo, hvarifrån han åtföljdes af

[1] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA. Den första och den tredje af supplikerna finnas äfven i koncept i den nyssnämnda handlingen bl. *odaterade pappersbref* i RA; en supplik om klosterstadgans bekräftelse finnes där äfven, men konfirmationen begäres »*per modum regule*». Alla tre supplikerna finnas vidare ock i afskr. i *C. 43,* fol. 9—10. — I ett bref från Vadstenakonventen till Syonklostret, skrifvet i aug. 1418 (*SD,* III, N:o 2521), berättas, att ombuden gjort flera försök att få Birgittas klosterstadga stadfästad under namn af Salvatorsregeln. Påfven hade emellertid vägrat att stadfästa den »*sub vocabulo regule*», men förklarat sig villig att som förut bekräfta den »*sub vocabulo constitutionum*» och därpå tecknat sitt »*fiat*» på suppliken. Klostret hade nämligen under förhandlingarnas lopp nedsatt sina fordringar och gifvit sina ombud i uppdrag att nöja sig med en stadfästelse *per modum constitutionum* (*SD,* III, N:o 2311). — I afskr. i *C. 63,* fol. 6 finns en supplik från konungen om regelns stadfästande m. m. förmodligen att hänföra till 1418 (»S. v. de cuius ad summi apostolatus apicem sancta et vnanimi assumpcione consolaciones immensas accepimus»).

[2] *SD,* III, N:o 2521; odateradt bref från Vadstenamunkarne till någon munk i Maribo (?) sannolikt fr. 1418 i afskr. i *C. 6,* fol. 72. I detta berättas äfven, att enligt kanonisters utsago det i texten omförmälda bekräftelsebrefvet af d. $^{3}/_{4}$ 1418 (*SD,* III, N:o 2458) var af ringa värde.

[3] Bref till bröderna i Marienwold och Thorirus i afskr. i *C. 6,* fol. 53 till bröderna i Marienwold i *A. 26.* fol. 103 v., 104 (alla brefven att döma af deras plats i handskrifterna från 1416).

[4] *SD,* III, N:o 2537, 2538; *SRS,* I: 1, 139.

Andreas Jacobi. På hemfärden insjuknade han i Malmö, fortsatte likväl resan, men hann ej längre än till Jönköping, där han afled d. 9/9 1418[1].

Trots motgångarna på konsiliet och den mot birgittinerna ogynnsamma stämning, som från början synes ha gjort sig gällande hos den nye påfven, uppgaf man i Vadstena dock ej hoppet om sina syftens slutliga förverkligande. Hos konungen begärdes ytterligare bemedling, och i enlighet med Konstanzsändebudens anhållan afärdades d. 18/8 1418 till birgittinordens gynnare i England bref med uppmaning att söka förmå konung Henrik V att lägga sitt inflytande vid kurian till konung Eriks, äfvensom att uppfordra sin nyförvärfvade bundsförvant kejsar Sigmund att äfven han taga sig an birgittinernas sak[2]. Konung Henrik borde ombedjas att fastställa en bestämd tidpunkt, då hans sändebud skulle inträffa vid kurian, på det de från konung Erik och klostret afgångna ombuden samtidigt måtte kunna infinna sig där, hvarjämte man föreslog att för större eftertrycks skull likalydande suppliker från båda konungarna skulle till påfven ingifvas[3].

Under konsiliets yttersta dagar uppväxte emellertid ur ett af dess mest berättigade reformkraf för orden en ny fara, som skakade den i hela dess religiösa och ekonomiska ställning och gaf upphof till tvister, som sedermera under flera årtionden fortgingo. Striden gällde ordens rika indulgensprivilegier. Dessa — bland hvilka de viktigaste som nämndt voro s. k. *indulgentie ad instar* — hade alla beviljats under den stora schismens tid, de tidigaste som nämndt af Urban VI. Mot dessa under den påfliga kurians förnedring utdelade eller — ibland åtminstone — kanske snarare försålda indulgensprivilegier reste sig — förebud till ovädret hade förut ej saknats[4] — på kyrkomötet en storm[5].

Redan i det enligt HÜBLERS uppfattning från enskildt tyskt håll under det första reformutskottets tid utgångna förslaget framhäfdes nödvändigheten af att kassera alla indulgensprivile-

---

[1] *SD*, III, N:o 2528; *SRS*, I: 1, 139.

[2] Den 15/8 1416 hade under kejsar Sigmunds Englandsvistelse i Canterbury afslutits en of- och defensiv allians emellan honom och konung Henrik. RYMER, IX, 377; CREIGHTON, II, 65.

[3] *SD*, III, N:o 2520—22, 2538. [4] HÜBLER, 107.

[5] Om indulgensfrågans behandling på konsiliet se HÜBLER, 107, 108; CREIGHTON, II, 124.

gier, som tillkommit efter Clemens V:s dekret »*Abusionibus*» (1311)[1]. Frågan om indulgenserna upptogs äfven såsom punkt 17 i dekretet af d. 30/10 1417 angående de reformer »*in capite et curia*», som den blifvande påfven skulle vara skyldig att före konsiliets upplösning vidtaga i samråd med konsiliet eller de särskilda nationernas ombud[2]. I de kansliregler, som Martin V dagen efter sitt val (d. 12/11 1417) fastställde, men som offentliggjordes först i febr. 1418 och som i allt väsentligt blott utgjorde ett upprepande och förnyande af företrädarens, vidtogos verkligen också vissa inskränkningar i afseende på beviljandet af indulgensprivilegier[3].

Sedan man omsider nödgats uppgifva den ursprungliga planen att åstadkomma för hela kyrkan gällande reformdekret och i stället slagit in på den vägen att uppställa reformprogram, lämpade efter de särskilda nationernas önskningar och behof, gick man på vissa håll än längre i sina fordringar på en reformation af aflatsväsendet. I de artiklar rörande kyrkoreformen, som den tyska nationen i början af jan. 1418 framlämnade till påfven, föreslogs sålunda, att alla plenarindulgenser liksom alla *ad instar* medgifna skulle återkallas och för framtiden endast ytterst sparsamt utdelas[4]. I anknytning till denna framställning

---

[1] *Clem.* V, 9, 2; v. d. Hardt, I: 12, 751—754; Hübler, 23—25.

[2] v. d. Hardt, I: 20, 929; IV, 1449—52; Mansi, XXVII, 1164; Creighton, II, 98, 99; Hefele, VII, 325; Hübler, 35—39.

[3] Martins kansliregler äro tryckta dels (dåligt) hos v. d. Hardt, dels (mönstergillt) hos Ottenthal (ss. 187 ff.). Deras bestämmelser i afseende på indulgenserna (N:o 38—41, ss. 195, 196) inneburo i korthet följande: a) en stadfästelse på Urban V:s af Johan XXIII förnyade stadga af d. 26/7 1363 (U. V, N:o 17, s. 17; Jo. XXIII, N:o 62, s. 183), att alla indulgenser, medgifna »*per fiat*» eller »*per concessum visitantibus ecclesias vel alia pia loca vel eisdem ecclesiis vel locis elemosinas etiam ad fabricam porrigentibus*» blott skulle gälla i tio år och för blott vallfärdande *(visitantibus)* endast ett inskränkt antal fester med undantag af dem, som blott gälde en dag på året, hvilka skulle kunna beviljas en gång för alla; b) en förklaring, att *indulgentie ad instar* utan specifikation ej vidare skulle beviljas; c) en stadga, att vid indulgenssupplikers signering skulle iakttagas, att »*Fiat. O.*» för katedral- och kollegiatkyrkor samt betydligare kloster skulle innebära tre, eljes två års och lika många kareners aflat, och »*Fiat ut petitur*» respektive fyra och tre års och lika många kareners aflat liksom att för dagarna i oktavan efter en fest samt för kapell blott 100 dagar skulle beviljas samt d) ett upprepande af Gregorius XI:s förbud för kardinalerna att utställa aflatsbref (Gr. XI, N:o 72, s. 40). Jfr Hefele, VII, 329; Hübler, 40, 155, 156.

[4] v. d. Hardt, I: 22, 1010 (»indulgentie continentes *remissionem omnium peccatorum vel facte ad instar*»). För framtiden skulle de utdelas blott »*cum expressione qualitatum et circumstantiarum oportunarum*». Hefele, VII, 335.

ställdes i det påfliga reformförslag, som d. 20/1 1418 till svar på det föregående delgafs konsiliet, i utsikt ett återkallande af alla *indulgentie perpetue*, *de pena et culpa* eller *de plena remissione* samt alla *indulgentie ad instar* alltifrån Gregorius XI:s död d. v. s. från schismens begynnelse, alltså från den tid, då de mest skriande missbruken tagit sin början[1]. Faktiskt kom den tilltänkta reformationen af indulgenserna att — visserligen blott partiellt — genomföras endast i det med den tyska nationen afslutna konkordatet af d. 15/4 1418, hvari det sist refererade stadgandet i afseende på *indulgentie ad instar* inflöt, ehuru bestämmelsens giltighet — liksom hela konkordatets — var inskränkt till fem år[2]. I konkordatet med den engelska nationen af d. 21/7 1418 bestämdes blott i största allmänhet, att stiftsbiskoparna skulle undersöka indulgenserna inom sina stift, samt om så behöfdes, suspendera dem och hos kurian anmäla dem till återkallande[3]. De med de romanska nationerna afslutna konkordaten slutligen lämnade indulgenserna helt och hållet orörda[4].

Det tyska konkordatets bestämmelse, att efter Gregorius XI:s död medgifna *indulgentie ad instar* skulle återkallas, innebar ett slopande af birgittinernas förnämsta aflatsprivilegier. Här gällde alltså att i tid värja sig mot det undergräfvande af ordens hela ställning, som ett tillämpande af konkordatets stadganden i detta fall ovillkorligen måste medföra. Påbudet om indulgensernas återkallande inom det område, för hvilket det tyska konkordatet gällde, synes under sommaren 1418 ha blifvit kändt inom de tyska länderna och inverkade omedelbart på

---

[1] Förslaget finnes tryckt hos v. d. Hardt, I: 23, 1021—1038; Mansi, XXVII, 1177—1184 samt (bäst) hos Hübler, 128—157. Den ifrågavarande punkten lyder: »Cavebit dominus noster papa in futurum nimiam indulgentiarum effusionem, ne vilescant. Et in præteritum concessas ab obitu Gregorii XI circa *perpetuas*, item quæ dicuntur *de pœna et culpa* sive *de plena remissione concessas locis* (alltså ej jubelårsindulgenser i eg. mening), item omnes concessas *ad instar alterius indulgentiæ* revocat et annullat». Hefele, VII, 340, 341.

[2] v. d. Hardt, I: 24, 1068; Hübler, 192.

[3] v. d. Hardt, I: 25, 1081; Hübler, 209.

[4] v. d. Hardt. IV: 12, 1576; Hübler, 205 (»Circa articulum indulgentiarum habita deliberatione matura nihil intendimus circa eas immutare seu ordinare»). I förbigående må här anmärkas, att Hüblers inom litteraturen länge obestridda åsikt, att för de tre romanska nationerna afslutits ett gemensamt konkordat nyligen — och säkerligen med fog — blifvit motsagd af Chroust (*DZG*, IV, 1—13). Såtillvida kvarstår dock Hüblers uppfattning, att det franska konkordatet — det af v. d. Hardt och Hübler aftryckta — i allt väsentligt legat till grund för det italienska och det spanska.

birgittinernas ställning. Marienwolds nyanlagda kloster fick mottaga den första stöten. Bröderna därstädes begingo nämligen den oförsiktigheten att trots revokationen redan s. å. vid tiden för Petri fängelsefest offentligen predika de gamla indulgenserna och voro dessutom nog våghalsiga att, då de ju inga färska påfliga bekräftelsebref hade att uppvisa, säga, att indulgensprivilegiet i en uppenbarelse beviljats Birgitta af Frälsaren själf[1]. Därigenom gåfvo de ett ypperligt vapen i händerna på det sekulära prästerskapet i Lübeck, som länge med afundsjuka ögon spanat efter ett tillfälle att kasta sig öfver det nya klostret och som fått mod därtill af den framstående roll deras biskop spelat på kyrkomötet. Under hänvisning till konkordatets bestämmelser uppträdde de mot birgittinernas tilltag och ingingo omkr. d. $^{15}/_{8}$ s. å. till kurian för att söka utverka klostrets upphäfvande och indulgensernas uttryckliga återkallande. Denna tvist mellan domkapitlet i Lübeck och Marienwolds kloster fortgick sedan i flera år, och därunder lyckades ordens motståndare af påfvestolen utverka en uttrycklig förklaring, att ordens *indulgentie ad instar* ej voro inbegripna i den bekräftelse på dess privilegier, som Martin V ändtligen — förmodligen åsyftas bullan af d. $^{7}/_{4}$ 1419 — bekvämade sig att afgifva[2].

---

[1] *Rev. S. Birg.*, IV, 137. I en supplik från konungen till påfven, daterad Skarsholm u. å. o. d., men sannolikt att hänföra till 1419, berättas, att Marienwoldmunkarna af biskopen i Razeburg ålagts att offentligen förkunna, att alla *indulgentie ad instar* återkallats, men att de då tillagt den nyssnämnda uppenbarelsen, som ju af flera föregående påfvar bekräftats (afskr. i *A. 26*, fol. 125).

[2] *SD*, III, N:o 2552; *DN*, XVI, N:o 79. Att den ödesdigra indiskretionen från början begåtts i Marienwold, berätta äfven andra urkunder från början af 1420-talet (afskr. i *A. 26*, fol. 242, 242 v och i *C. 6*, fol. 78); jfr nedan sid. 177. Om indulgensernas återkallande synes man i Vadstena ännu i aug. 1418 ej ha fått kunskap (*SD*, III, N:o 2519, 2522). AHNFELT har i sin recension af Silfverstolpes inträdestal i Vitterhetsakademien (*HT*, XVI, 9, n. 2) under hänvisning till *SD*, III, N:o 2552 påpekat, att striden börjat redan 1418. — Hvarken Silfverstolpe eller hans granskare ha emellertid lagt märke till den framställning KORNER meddelar af striden. I 1420 års redaktion heter det under 1413: »Ausi autem sunt antedicti fratres temerarie pronunciare indulgenciam plenam pene et culpe litteris autenticis apostolicis minime muniti, sed asserentes dictas indulgencias fore datas immediate a domino Christo beate Birgitte». De senare redaktionerna af 1423 och 1435 ha under 1413 i hufvudsak samma framställning, men tillägga 1418: »Martinus papa revocavit generaliter omnes indulgencias ad instar datas a temporibus Gregorii XI, promittens se velle cavere in futurum de nimia effusione consimilium indulgenciarum. Qua revocatione facta», fortsätter redaktionen af 1423, »nec obstante fratres ordinis Birgitte — — suas indulgencias ad instar datas post tempora dicti Gregorii promulgare minime formidaverunt. Propter quam pronunciacionem presump-

I Vadstena fick man på hösten 1418 kännedom om tilldragelserna i Lübeck. För att skydda sig tillgrep man ett som det synes bepröfvadt medel: man undvek att under den närmaste tiden offentligen förkunna sina indulgenser för att så i obemärkthet vänta, tills stormen var öfver. Äfven öfriga birgittinkloster ålades att vidtaga liknande åtgärder[1]. Men i trots däraf synas bröderna äfven i Mariendal och Marienkron ha gjort sig skyldiga till samma ödesdigra oförsiktighet att i otid offentligen kungöra de omstridda aflatsprivilegierna[2].

Indulgensfrågans framträngande i förgrunden tvang birgittinerna att tidigare än eljes ämnadt var återupptaga sina bearbetningsförsök vid den påfliga kurian för att genomdrifva ej mindre en stadfästelse på Birgittas kanonisation och på hennes regel än en bekräftelse på ordens så starkt hotade aflatsprivilegier. Sin mesta lit satte man nu till konung Henrik, om hvars inflytande i Rom man hyste de högsta föreställningar[3]. Underrättelse affärdades alltså till de engelska birgittinerna, att man på grund af mellankommande omständigheter ej från dem kunde invänta svar, om och när konung Henriks sändebud skulle inträffa vid kurian, utan nödgades låta sina ombud genast anträda färden. Dock skulle Syonmunkarna i alla fall hos konungen söka utverka den nämnda beskickningen[4]. De sändebud, som nu från Vadstena afgingo till påfvehofvet, voro prästmunkarna Johannes Haquini och Johannes Hildebrandi, klostrets gamla förtroendeman från konsiliet. Det nyss refererade brefvet till Syon-

---

tuosam per episcopum Ratzeburgensem Iohannem publice de ambonibus civitatum Lubicensis et Wismariensis necnon opidorum Molne et Ratzeburg sunt excommunicati» (*Chronica novella*, ed. SCHWALM, 112, 382, 417, 418; privilegiebekräftelsen i *SD*, III, 2616). Munkarna i Marienwold synas till sina öfriga oförsiktigheter äfven ha lagt den att, ehuru af Johannes Haquini och Johannes Hildebrandi (vid deras utresa i mars 1419; jfr nedan sid. 178) varnade att ej före det blifvande konsiliets slut förkunna sina indulgenser, förelägga sina fiender de påfliga privilegier, hvarpå de stödde sina anspråk, och så gifvit anledning till den nämnda påfliga förklaringen (odateradt bref från munkkonventet i Vadstena till munkarna i Marienwold i afskr. i *A. 26*, fol. 242 v.: »Vos autem — — tulistis unica religionis nostri munimenta scilicet graciosam nostram literam et dedistis eam in manus aduersariorum»; jfr *DN*, XVI, N:o 79).

[1] *DN*, XVI, N:o 79 (förmodligen skrifvet från generalkonfessorn i Vadstena till Johannes Hildebrandi); odat. bref från munkkonventet i Vadstena till bröderna i ett annat birgittinkloster i afskr. i *A. 26*, fol. 242 v.

[2] Odat. bref från Vadstena till Mariendals munkkonvent; afskr. i *A. 26*, fol. 171, 171 v.

[3] *SD*, III, N:o 2538. [4] *SD*, III, N:o 2552.

klostret bör sannolikt hänföras till d. $^{10}/_{12}$ 1418, den dag, då enligt Diariets uppgift de båda Vadstenabröderna anträdde sin färd; deras vägbref är utfärdadt en dag tidigare[1]. De medförde från klostret suppliker till påfven äfvensom rekommendationsbref till prelater vid kurian och till Marienwold[2]. Deras färd gick sannolikt öfver Danmark, där de — efter hvad det vill synas — kvardröjde till fram i mars[3]; under sin genomfärd utverkade de af konungen och drottningen rekommendationsskrifvelser till påfven och inflytelserika prelater vid kurian äfvensom suppliker till påfven rörande ordens önskemål: bekräftelse på Birgittas kanonisation, på ordensregeln, på indulgenserna samt på ordens friheter och privilegier för öfrigt med återkallande af hvad som tillkommit i strid mot regeln och till skada för orden enligt närmare uppgifter af sändebuden samt slutligen rätt att i påfvekansliet i st. f. original förete bestyrkta afskrifter af bullorna af d. $^{3}/_{12}$ 1378 och $^{7}/_{10}$ 1391[4]. Sändebuden begåfvo sig därefter till Marienwold, där de sannolikt stannat till slutet af april[5].

Konung Henrik hade redan under konsiliet arbetat för birgittinernas sak; vi äga bl. a. i behåll en supplik angående re-

[1] *SRS,* I: 1, 140 (»pro reformandis privilegiis et indulgenciis nostri ordinis»); jfr *SD,* III, N:o 2551.

[2] *SD,* III, N:o 2553; afskr. i *A. 26,* fol. 166 v.

[3] Därpå tyder åtminstone det kungliga supplikskrifvandet i mars.

[4] *SD,* III, N:o 2555, 2597 ($^{7}/_{3}$ 1419), 2606 ($^{27}/_{3}$ 1419). Åtskilliga odaterade rekommendationsbref och suppliker (*SD,* III, N:o 2554, 2556—58, 2562) torde enklast böra hänföras till mars 1419. *SD,* III, N:o 2554, 2557 och 2562 stå jämte N:o 2555, som i en annan afskrift (*A. 26,* fol. 154 v.) bär datum d. $^{7}/_{3}$ (1419), både i *A. 26* och *C. 6* bland brefven från 1419, N:o 2556 och 2558 i *C. 6* bland brefven från d. å. Underligt synes ock, att konungen, som i dec. 1418 ej vistades i Vadstena, redan vid tiden för sändebudens afresa därifrån börjat uppsätta sina suppliker. I enlighet med den nämnda fullmakten uppsatte konungens sändebud senare i vederbörlig form en rad suppliker rör. birgittinernas önskemål, hvilka, som nedan skall visas, gifvit upphof till påfliga bullor [afskr. i *A. 26,* fol. 250—251; då den där begärda rätten att förete vidimationer i st. f. orginal blott angifves omfatta kanonisationsbullan, faller suppliken senare än den $^{7}/_{4}$ 1419 (*SD,* III, N:o 2615); de tidigaste af bullorna äro utfärdade d. $^{1}/_{7}$ s. å. (*SD,* III, N:o 2655—57)]. — I *A. 26,* fol. 132 och *C. 6,* fol. 76 v. och 81 v. finnas afskrifter af kungliga suppliker om indulgensernas stadfästande, som ej närmare kunna dateras. — Konung Erik uppdrog ock åt biskop Magnus i Åbo att vid kurian verka för indulgensrevokationens upphäfvande (odat. böneafskrift till påfven i afskr. i *A. 26,* fol. 136, 136 v.).

[5] *SD,* III, N:o 2563. Det i brefvet förekommande uttrycket: »preponitis iter vestrum arripere, dummodo perantea venerint litere pretacte serenissime domine nostre cum clenodiis» synes åsyfta drottningens nämnda bref af d. $^{27}/_{3}$ 1419 (*SD,* III, N:o 2606) och de där omtalade Birgittarelikerna.

gelns stadfästande m. m., som blifvit uppsatt i konungarna Henriks och Eriks och samtliga birgittinklosters namn för att ingifvas till den blifvande påfven[1]. Ej långt efter mötets slut, innan ännu återkallelsen af Vinculaaflaten blifvit känd i Sverige, hade den engelske konungen till påfven ingått med flera böneskrifter om stadfästelse på Syons grundläggning och andra därmed i samband stående önskemål, hvilka d. $^{18}/_{8}$ 1418 signerats. Därvid beviljades bl. a. sju års aflat åt dem, som vid Vinculafesten vallfärdade till birgittinernas kloster. Bevarade finnas äfven i samråd med Lucas Jacobi uppsatta framställningar om bekräftelse på Birgittas regel, vidare om stadfästelse på ordens privilegier och indulgenser, särskildt Vinculaaflaten, samt på Birgittas kanonisation, äfvensom om tillstånd för klostren att utgifva broderskapsbref och mottaga och förevisa reliker, om hvilka supplikers tillkomst och behandling närmare uppgifter dock saknas[2]. Konungen fullföljde emellertid sina sträfvanden, och innan ännu Vadstena kloster hunnit se några frukter af sin nya beskickning, lyckades han d. $^{7}/_{4}$ 1419 utverka påfvens bekräftelse på såväl Urban VI:s bulla af d. $^{8}/_{12}$ 1378 som på det s. k. *Mare Magnum* af d. $^{1}/_{5}$ 1413[3].

När Vadstena klosters sändebud ankommit till kurian, som för tillfället var förlagd till Florens, kan jag ej uppgifva. På sommaren 1419 befunno de sig där och i fullt arbete[4]. Den

---

[1] Den i texten anförda suppliken finnes dels i en fullständig afskr. på papper i K. B. (med rubrik: »Copia supplicacionis exhibende futuro Romano pontifici pro confirmacione regule beate Birgitte et omnium indultorum apostolicorum») dels i en defekt afskr. i *C. 43,* fol. 5 v.—9; i denna senare nämnes konung Henrik som medutställare (jfr ofvan sid. 60). Tacksägelsebref från Syonklostret till en engelsk prelat vid konsiliet i afskr. i *A. 26,* fol. 129 129 v.; där talas om konungens arbete för ordens bästa.

[2] Suppliker af d. $^{18}/_{8}$ 1418 bl. *Karlssons* afskr. i *RA,* de öfriga i två afskr. i *A. 26,* fol. 137, 138, den senare med rubrik: *Copia instruccionis domini nostri regis concepta in suplicaciones secundum stilum curie et cum consensu seu concilio domini Luce prouincialis tocius ordinis sancti Saluatoris; in mandato habet magister Jo. Forsterum.* Jfr nedan.

[3] *SD,* III, N:o 2615, 2616.

[4] Johannes Hildebrandis räkenskaper från denna färd till kurian (*C. 74,* fol. 30 och ff.) börja med följande anteckning: »In octaua S. Johannis Baptiste — — dedi primo magistro Johanni de Bortzouw — — cum incepit negocia ordinis» etc. — Anmärkas bör, att redan före sändebudens ankomst till kurian en supplik från konung Erik angående indulgensprivilegiernas bekräftelse ingifvits till påfven. I supplikregistret finnes nämligen under d. $^{21}/_{1}$ 1419 för en dylik antecknadt ett »*Fiat in forma*» (*Karlssons afskr.* i RA), utan att jag likväl i

$^{1}/_{7}$ s. å. förspordes de första resultaten af deras verksamhet. Denna dag utfärdade nämligen Martin V till förmån för birgittinerna från Florens trenne bullor. I en af dessa bekräftades Birgittas helgonförklaring; den andra gaf birgittinerna rätt att mottaga och förevisa reliker; den tredje sluligen innebar ett förnyande af den Vadstena kloster och öfriga birgittinkloster förut af påfvestolen tillerkända rätten att ömsesidigt åtnjuta hvarandras privilegier, friheter och indulgenser[1]. Mot slutet af samma år följde några nya påfliga förordningar angående ordens angelägenheter. Den $^{4}/_{12}$ 1419 utfärdade Martin V på konung Eriks och drottning Filippas begäran en bulla, hvari han vidtog åtskilliga smärre ändringar i det nyss bekräftade *Mare Magnum*, desamma, som Vadstenaklostret redan tre år tidigare gifvit sina sändebud i uppdrag att utverka. Förändringarna inneburo, att klostret utan hinder af förbudet i § 13 mot gåfvor till stiftsbiskoparna skulle äga att vid visitationstillfällen bjuda de visiterande biskoparna nödig kost; att visitatorn trots förbudet i § 15 vid visitationen finge rätt att äfven beträda nunneklostret, ehuru vid hans samtal med någon nunna minst tvenne andra systrar alltid skulle vara närvarande att höra hvad som sades, samt att öfriga birgittinkloster skulle rätta sig efter de föreskrifter, som i afseende på ordensdräkten för *fratres ab extra* meddelades från Vadstena kloster med upphäfvande alltså af § 34, som tillerkände enahanda ställning åt klostret Paradisus[2]. Samma dag fingo birgittinerna rätt att genom lämplig präst med af biskop invigdt vatten låta rena sina kyrkor och kyrkogårdar, om de blifvit oskärade, en rättighet, som eljes tillkom stiftsbiskopen[3]. Den $^{14}/_{12}$ 1419 lades till de förut utfärdade ytterligare en bulla, hvari birgittinerna i enlighet med konungens och drottningens framställningar fingo tillstånd att i sina klosterkyrkor upprätta trenne nya altaren samt att i nyupprättade kloster, där för gudstjänstens veder-

---

senare handlingar rörande indulgensfrågan sett någon hänsyftning på denna påfliga resolution.

[1] *SD*, III, N:o 2655—2657. Motsvarande suppliker från konung Erik och drottning Filippa om stadfästelse på Birgittas helgonförklaring samt om rätten att mottaga reliker finnas i afskr. *A. 26*, fol. 250. — Ännu d. $^{7}/_{7}$ 1419 anhöll konungaparet hos kejsaren, att han ville söka utverka en bekräftelse på ordens regel, privilegier, friheter och indulgenser (*SD*, III, N:o 2658, 2659).

[2] *SD*, III, N:o 2711; jfr *SD*, III, N:o 2284 och 2311 samt den nyssnämnda suppliken i afskr. i *A. 26*, fol. 250—251; *Mare magnum* i *SD*, II, N:o 1714, de citerade paragraferna å sidorna 627, 628 och 635.

[3] *SD*, III, N:o 2712.

börliga upprätthållande så behöfdes, intaga klosterfolk äfven innan de uppnått den i regeln föreskrifna åldern[1].

Vid tiden för dessa bullors utfärdande hade Johannes Haquini redan lämnat kurian; han återkom hem i jan. 1420. Johannes Hildebrandi dröjde däremot ännu kvar; den $^{23}/_{2}$ 1420 utlofvade på hans anhållan tio kardinaler 100 dagars aflat åt alla och enhvar, som på vissa högtidsdagar besökte klostret i Vadstena, där förrättade viss andakt och bidrogo till dess underhåll och prydande[2]. Först längre fram på våren s. å. synes han hafva anträdt hemfärden till Vadstena, dit han ankom i juni[3]. Icke utan tillfredsställelse kunde sändebuden se tillbaka på hvad som uträttats, till en god del genom deras egna sträfvanden. Bekräftelse hade vunnits på Birgittas helgonförklaring, på ordens stora privilegium *Mare Magnum* och på Birgittas regel, ehuru visserligen till birgittinernas stora missräkning blott *per modum constitutionum* i enlighet med Urban VI:s bulla af d. $^{3}/_{12}$ 1378. Men ett af de förnämsta syftemålen var dock ej vunnet; någon bekräftelse på indulgensprivilegierna, främst på Vinculaaflaten, hade man trots alla bemödanden, trots alla bestormande böner från olika håll ej lyckats afpressa påfven. Ännu ansåg man dock ej allt förloradt; därom vittnar den omständigheten, att kort efter Johannes Haquinis hemkomst nya framställningar i ämnet både från konungen och drottningen ingingo till kurian[4]. Men några resultat af bearbetningarna hade ännu ej sports, när från ett håll, där man minst väntat, nya stormar bröto in öfver orden.

Innan nämligen ännu från påfvestolens sida något afgörande kommit i fråga om indulgenserna, invecklades birgittinerna i en kamp på lif och död om själfva grundvalen för hela sin organisation: dubbelklosterinstitutionen. Förut har framhållits, att för kyrkans äldre och äldsta historia en sådan organisation ej

[1] Afskr. i *C. 46,* fol. 39 v.—40 v.; CELSE, 173, N:o 21; jfr nyssnämnda supplik i *A. 26,* fol. 250—251 samt en odaterad dylik i afskr. *C. 6,* fol. 76 v. De tre nya altarna skulle invigas åt den heliga Jungfrun, ärkeängeln Michael och Johannes döparen.

[2] Afskr. i *A. 23,* fol. 80 samt bl. *Karlssons afskr.*; CELSE, 174, N:o 23.

[3] *SRS,* I: 1, 141; *SD,* III, N:o 2722.

[4] *SD,* III, N:o 2722. Den i slutet af detta bref omnämnda bôneskrift, som drottning Filippa utan konungens vetskap afsändt till påfven, är möjligen den i *A. 26,* fol. 136 v. afskrifna.

var främmande, om den ock aldrig betraktats med rätt blida ögon. Äfven Birgittas orden synes ända från början hafva mottagits med en viss misstänksamhet, och det låg onekligen något obestämdt och sväfvande öfver sättet och formen för dess stadfästande[1]. Martin V hade som nämndt — af hvad skäl veta vi ej — aldrig varit birgittinerna bevågen[2]. Af den motvilja han alltifrån början hyst mot den nya orden, ej mindre än af den reformatoriska ifver i afseende på klosterväsendet[3], som utmärkte åtminstone den tidigare delen af hans pontifikat, synas några birgittinmunkar, som hyste principiella betänkligheter mot dubbelklostren, ha begagnat sig för att förmå honom att i detta afseende företaga en ändring af ordensregeln. Såsom ledare för denna opposition inom orden, som betecknande nog särskildt i Italien gjorde sig gällande, nämnas munkarna Johannes Halewater och Johannes Serminii[4]. Denne Johannes Serminii och hans an-

---

[1] Jfr ofvan sidd. 68—71.

[2] Nicolaus Ragvaldi, som i ordens ärenden utsändes till konsiliet i Siena, skrifver därifrån d. $^{26}/_{1}$ 1424 (orig. i *A. 26*, fol. 248—249), att påfven, bedragen af osanna uppgifter, fattat agg till orden (»sinistre informatus rancorem concepit contra ordinem, qui vix vel difficulter a mente sua amoueri poterit»). Enligt å detsamma gjord anteckning framkom brefvet till Vadstena d. $^{6}/_{5}$ 1424 (»die S. Johannis ante portam Latinam»).

[3] PASTOR, I[3], 228, 229.

[4] Johannes Halewater hade deltagit i grundandet af ett birgittinkloster i Polen; han hade — som vi sett knappast utan grund i regelns ord — förklarat »regulam datam a Deo tantum mulieribus et non viris» (bref från Vadstena till bröderna i Marienwold, dat. d. $^{6}/_{7}$ u. å., men förmodligen från 1416 i afskr. i *A. 26*, fol. 103 v., 104). Om Johannes Serminii vet man, att han varit munk i klostret Paradisus och sedan af dess generalkonfessor Lucas Jacobi tillsvidare förordnats till *pater* i det under anläggning varande klostret Scala Celi i Genua (fullmakt af d. $^{8}/_{1}$ 1419 bl. *Karlssons afskr.* i RA). Såsom sådan kom han i delo med moderklostret i Florens, blef afsatt och instämd att infinna sig där före d. $^{15}/_{9}$ 1421 samt, då han uteblef, bannlyst d. $^{30}/_{9}$ s. å. Längre fram utnämndes han till prior i det birgittinska enkelklostret S. Justina nära Venedig (urkunder af d. 1 och 20 sept. 1421 samt suppliker af d. 10 och 12 dec. 1425 bl. *Karlssons afskr.* i RA). Den verkliga grunden till hans affall må ha varit hvilken som helst; den grund han angaf berättas i ett bref från drottning Filippa till hennes broder konungen af England ha varit, att han kände sitt samvete oroadt och sitt kött frestadt af systrarnas sång (afskr. i *A. 26*, fol. 118). Denna de italienske munkarnes stämning mot systrarna fortlefde. Den $^{8}/_{5}$ 1510 (orig. på papper i RA) skrifver Petrus Magni från Rom till Vadstena kloster: »Æn jak tror, ath thaa haffwith alth torkas oc linx bliffwir blindher oc leyaneth bliffwer rædh och haren dyærffwer, tha bliffwer godh obseruancia oc reglagöma her i Walandh, thy brödherna seya segh swa gerna wilya höra en dyeffwl som ena syster sywnga».

hängare förmådde genom vrängda framställningar af tillståndet inom ordens kloster påfven att år 1422 utfärda en bulla, hvari han — för att återföra ordensregeln till dess renhet — för framtiden blott tillät grundandet af enkelkloster, förbjöd anläggandet af dubbelkloster och i afseende på de redan befintliga stadgade, att stiftsbiskopen skulle låta nunnorna kvarstanna i sina gamla kloster, hvaremot för munkarna nya skulle anläggas. Funnes inom stiftet flera birgittinkloster, skulle stiftsbiskopen sammanföra nunnorna och munkarna hvar för sig med användande af de kloster, som funnos. För öfvergång från ett dubbel- till ett enkelkloster behöfde bröderna ej ha erhållit sina öfverordnades tillstånd, blott i vederbörlig ordning ha anhållit därom, och alla och en hvar förbjödos vid äfventyr af bannlysning *ipso facto* att för dylika öfvergångar lägga hinder i vägen, hvarjämte bröderna i enkelklostren tillhöllos att väl mottaga de till dem öfvergångna. Klosterfolket i enkelklostren skulle äga på vanligt sätt utse sina *patres*, priorer och abboter, resp. priorissor och abbedissor samt åtnjuta alla ordens privilegier, rättigheter, friheter och indulgenser, både dem som redan beviljats och dem som i framtiden komme att medgifvas[1].

Denna förordning nådde fram till Vadstena omkring d. $^{17}/_{6}$ 1422 och uppväckte den lifligaste bestörtning. För att afvärja den hotande faran beslöt man enligt råd af Johannes Haquini, som nyss blifvit utnämnd till ärkebiskop och just vid denna tid (d. $^{28}/_{6}$) i Vadstena klosterkyrka fick sin invigning, att afsända några bröder till kurian med böneskrifter från konungen, drottningen och ärkebiskopen själf för att utverka revolutionärernas utstötande ur orden och återkallandet af den nyss nämnda förordningen. Hos ärkebiskopen anhölls, att han jämte konungen och drottningen skulle anbefalla Uppsaladomprosten, senare ärkebiskopen Olaus Laurentii, som befann sig vid kurian, att arbeta för saken. Slutligen skulle man genom de utskickade bröderna af drottning Filippa söka utverka hennes bemedling

[1] Bullan finnes, så vidt jag känner, ej bevarad; den hos Celse (ss. 176, 177, N:o 38) upptagna, som vållat åtskillig villervalla (Reuterdahl, *SKH*, III: 2, 233, 234), har jag ej lyckats finna vare sig i original eller afskrift. Möjligen afses bullan af d. $^{15}/_{12}$ 1423, som i Peringskiölds *Bullarium* föreligger i två olika afskrifter och ju innehåller ett referat af den förut utfärdade bullan. När denna utfärdats, är ej heller kändt; i Vadstena blef den känd omkring d. $^{17}/_{6}$ 1422 (*SRS*, I: 1, 143). Innehållet refereras dels, som nämndt, i ingresserna till bullorna af d. $^{15}/_{12}$ 1423 (Bunge, VII, N:o 59) och d. $^{18}/_{3}$ 1435 (Celse, 182 —184), dels i samtida bref (*DN*, XVI, N:o 79).

hos hennes bröder, framförallt hos konung Henrik V, och hos hennes farbroder, kardinal Beaufort, biskop af Winchester, att de skulle ingripa till birgittinernas förmån[1]. Med detta ärende sammankopplades äfven klostrets andra hufvudintresse vid denna tid: indulgensfrågan. Trots det utslag, som från påfvestolens sida hade kommit, fortfor striden mellan Marienwolds kloster och Lübecks domkapitel. Man önskade därför söka förmå påfven till ett för orden gynnsamt beslut äfven i denna fråga[2]. Den från klostret afsända beskickningen begaf sig först till konungen, som för tillfället befann sig i Roskilde, och lyckades där genom ärkebiskopens bemedling ordna saken så, att dekanen i Strängnäs Nicolaus Ragvaldi afsändes till kurian för att där frambära birgittinernas önskemål. Han medförde till påfven såväl handbref som suppliker från konungen och drottningen, dagtecknade d. $^{31}/_{10}$ och $^{1}/_{11}$ 1422[3]. Den sistnämnda sände äfven samtidigt till sin broder konungen af England och två sina andra bröder skrifvelser med bön, att äfven de hos påfven ville lägga sig ut för orden[4].

Den nya förordningen hade säkerligen i Syonklostret väckt ej mindre ovilja och bestörtning än i Vadstena, och för att få densamma upphäfd affärdades från England — om i anledning af drottning Filippas framställning eller oberoende däraf, kan jag ej uppgifva — såsom sändebud till påfven klostrets generalkonfessor, Thomas Fyshborne. Han lyckades — dock icke utan stora omkostnader — redan i okt. 1423 med hjälp af en böneskrift från konungen, drottningen och den högre aristokratien i England utverka ett återkallande af separationsediktet för de

[1] *SRS,* I: 1, 143; bref från en munk i Vadstena kloster till ärkebiskop Johannes, skrifvet 1422 efter d. $^{1}/_{8}$ (afskr. i *C. 3,* fol. 20 v.).

[2] Bref från munkkonventet i Vadstena till munkarna i ett annat birgittinkloster (Maribo?), odateradt, men sannolikt att hänföra till senare delen af 1422, då Johannes Haquinis invigning omtalas, i afskr. i *A. 26,* fol. 242.

[3] *SRS,* I: 1, 143; bref, daterade Roskilde d. $^{1}/_{11}$ 1422 från konungen (afskr. i *A. 26,* fol. 116 v., 117; 155), d. $^{31}/_{10}$ s. å. från drottningen (afskr. i *A. 26,* fol. 117, 117 v.; 155 v.; 160), d. $^{6}/_{2}$ 1423 från konungen (afskr. i *A. 26,* fol. 117; 155 v.), från drottningen (afskr. i *A. 26,* fol. 118; 160). Enligt det förra af de båda sistnämnda hade påfven redan »*in verbo secreto*» och »*quantum ad forum conscienciarum*» gifvit sin bekräftelse på indulgenserna; konungen begärde det nu enligt påfvens löfte »*per bullarum munimina*»; enligt det senare uppmanas påfven att »memor esse sancti et bullati promissi sui de confirmandis indulgenciis, quod vsque tunc v. s. duxit propter honestatem Constanciensis concilii differendum».

[4] Afskr. i *A. 26,* fol. 118, 118 v.; 160, 160 v. Äfven af kejsaren utverkade man bemedling hos påfven (odat. supplik i afskr. i *A. 26,* fol. 120 v., 121).

engelska birgittinklostrens vidkommande[1]. Äfven Nicolaus Ragvaldi, som bevistade konsiliet i Siena, lyckades därunder, ehuru ej utan svårighet, af påfven utverka en bulla, dagtecknad d. $^{15}/_{12}$ 1423, som delvis åtminstone innebar ett uppgifvande af kurians förut intagna ståndpunkt[2]. Med anledning af konungens, drottningens och prästerskapets böneskrifter, hvari uppgifvits, att en skilsmässa af i påfvens stadga föreskrifven art skulle innebära ordens undergång och i de skandinaviska länderna medföra ödesdigra följder för kyrkan, förklarade påfven sin afsikt ända från början ha varit, att det meromnämnda ediktets stadganden icke skulle gälla klostren Vadstena, Mariendal, Marienwold, Maribo och Marienkron samt öfriga i konung Eriks riken möjligen under anläggning varande eller i framtiden uppkommande kloster af Birgittas orden, utan att dessa skulle få blifva vid det gamla, som om skilsmässoediktet aldrig blifvit utfärdadt. Äfvenså bekräftades för de kloster, som i konung Eriks riken voro anlagda eller komme att anläggas, deras gamla friheter, privilegier och indulgenser, sådana de varit, innan de af påfven återkallades[3].

I det bref, dagtecknadt Siena d. $^{26}/_{1}$ 1424, hvari Nicolaus Ragvaldi underrättar Vadstena kloster om den påfliga förklaringen af d. $^{15}/_{12}$ 1423 och lofvar att i Rom åt orden söka utverka än fördelaktigare villkor, omtalar han, att påfven ämnat hänskjuta ärendet till konsiliet, men ändrat sig, då han fruktat, att detta möjligen skulle blifva till ordens fördel, hvilket brefskrifvaren emellertid anser högst tvifvelaktigt, då starkt motstånd kunnat förväntas från de spanska och galliska nationernas sida. Då Johannes Halewater skaffat sig en mängd expeditioner af skilsmässoediktet för att genom dessas öfversändande till stiftsbiskoparne bereda klostren svårigheter, uppmanar brefskrifvaren Vadstena kloster att snarast möjligt sända en afskrift af den

---

[1] Nicolaus Ragvaldis förut citerade bref i orig. i *A. 26* (fol. 248—249). Återkallelsen omnämnes i de engelska birgittinernas stora privilegium *Mare Anglicanum* af d. $^{2}/_{2}$ 1425 (afskr. i *C. 31*, fol. 281—300 v.), liksom äfven indulgensprivilegierna där bekräftas. Formuleringen af återkallelsebullan var dock enligt Nicolaus Ragvaldis mening sådan, att den kunde ge anledning till nya stridigheter (»dum tamen regule et constitucionibus predictis non contraueniant»). Om Thomas Fyshborne se AUNGIER, 110 samt SCHÜCK i *Ant. tidskr.*, V, 422, 423.

[2] Orig. på perg. i RA, tryckt hos BUNGE, VII, N:o 59 efter en afskr. i *A. 23*, fol. 72 v.—74 v.; den är dessutom bifogad Nicolaus Ragvaldis ofvannämnda bref (orig. i *A. 26*, fol. 248—249).

[3] Paradisus återställdes i sitt gamla skick genom en bulla af d. $^{18}/_{2}$ 1427 (suppliken bl. *Karlssons afskr.* i RA, bullan i defekt afskr. i *A. 23*, fol. 75, delvis tryckt hos MORENI, V, 165—167).

nya bullan till Mariendal. Öfriga i bullan nämnda tyska kloster hade han själf underrättat om saken och uppmanat dem att före konsiliets upplösning ej bringa sina indulgensprivilegier på tal — enär detta kunde få de ödesdigraste följder[1].

Bullan af d. $^{15}/_{12}$ 1423 innebar sålunda, att påfven utan att vilja skrida till en allmän återkallelse af sitt förra påbud, förklarade sig vilja tolerera status quo i de nordiska länderna och i öfrigt på de ställen, där den gamla organisationen slagit rot och dess upphäfvande skulle orsaka allvarliga olägenheter. Men den nya bullans formulering gaf anledning till missförstånd. Dess bekräftelse på privilegierna och indulgenserna tolkades såsom åsyftande alla indulgenser, äfven de återkallade *indulgentie ad instar*. Detta föranledde från påfvestolens sida en ny förklaring af d. $^{27}/_{9}$ 1425, som fastslog, att de *indulgentie ad instar*, som efter Gregorius XI:s död beviljats birgittinerna, ej inbegrepes under den nämnda bullans förnyande af deras indulgensprivilegier, hvadan de strängeligen förbjödos att under någon förevändning förkunna eller göra bruk af dylika eller andra indulgenser, till hvilka de ej hade laglig rätt[2].

Men ej blott från påfvemaktens sida hotades orden vid denna tid af faror. I allmänhet synas oroliga förhållanden hafva rådt inom dess kloster, ehuru vi veta föga därom; till en stor del voro de naturligen framkallade af striden om den stora hufvudfrågan: dubbelkloster eller ej. Under 1423 kan man i Vadstena på grund af 1422 års förordning spåra uppdykande tvifvel, huruvida man fortfarande ägde rätt att i klostret mottaga munkar. Den allmänna osäkerheten synes äfven ha alstrat ett rigorösare iakttagande af ordensföreskrifterna än förr varit vanligt. En fraktion af bröderna i Vadstena kloster ville sålunda ej tillåta, att ärkebiskop Johannes Haquini konsekrerades i klostrets kyrka under hänvisning till *Mare Magnum*, som ju förbjöd biskoparna att annat än vid visitationer beträda klostret[3].

[1] Orig. i *A. 26*, fol. 249 (»Promisit — — — committere concilio generali negocium ordinis vestri — — sed timens inde prouenire ordini profectum manus retraxit et forsan ex disposicione diuina, quia maior fuisset hic in concilio vel consimilis contradiccio presertim in Gallicana et Hyspana nacionibus»). På konsiliet dryftades för öfrigt ett förslag, att alla kloster skulle återföras till de en gång approberade reglerna.

[2] Bullan i afskr. i *A. 23*, fol. 122 v.; *C. 31*, fol. 239, 239 v.; *C. 46*, fol. 54 v., 55; CELSE, 178, N:o 43.

[3] *SRS*, I: 1, 143, 145; *DN*, XVI, N:o 79, 80; odat. bref (afskr. i *C. 6*, fol. 90 v.), tydligen skrifvet på hösten 1423, från någon Vadstenamunk till Johannes Haquini.

I ett bref, skrifvet från generalkonfessorn i Maribo till ärkebiskop Johannes Haquini något af de närmaste åren efter hans utnämning, omtalas en sammansvärjning mellan några bröder i Vadstena och Maribo mot systrarna och majoriteten af bröderna; om konspirationens orsaker och syften nämnes dock tyvärr intet[1]. Mellan Marienwold och dess dotterkloster Marienkron utbröto samtidigt stridigheter, om hvilka vi föga känna. Genom fullmakt af d. $^{22}/_{10}$ 1424 fick generalkonfessorn Gerlacus i Mariendal i uppdrag att i dessa kloster förrätta visitation och därvid söka bilägga de där utbrutna striderna[2]. Man synes samtidigt äfven ha varit betänkt på att låta Ericus Johannis ingripa i saken; åtminstone finnes bevarad en handling af 1425, hvarigenom han utnämndes till ordens generalvisitator och tillika med Gerwinus Petri sändes till Marienwold och Marienkron; huruvida de verkligen begifvit sig på väg, är emellertid ovisst. Diariet nämner i hvarje fall intet därom[3]. För att nu återupprätta enigheten inom orden, framförallt för att behandla frågan om dubbelklostren, tillgrep man samma medel, som sedan långliga tider inom andra ordnar användts till endräktens och sammanhållningens befrämjande: afhållandet af generalkapitel. År 1426 någon af dagarna närmast efter Trefaldighetssöndag (d. å. d. $^{26}/_{5}$) utsändes tvenne Vadstenabröder, den ofvannämnde Gerwinus Petri, senare generalkonfessor, och Johannes Bernardi till Marienwold för att där återställa endräkten och deltaga i det där sammanträdande generalkapitlet, på hvilket sannolikt i främsta rummet dubbelklosterfrågan och därmed sammanhängande ärenden skulle behandlas[4]. Den enda källan för vår kunskap om händelserna i Marienwold — och äfven den tyvärr ytterst ofullständig — är ett bref från den ena Vadstenarepresentanten, Johannes Bernardi, förmodligen skrifvet d. $^{21}/_{3}$ 1428 och efter allt att döma ställdt till några medlemmar af munkkonventet i

[1] Afskr. i *F. e. 11,* fol. 49.

[2] *Diarium Vazstenense,* ed. BENZELIUS, 203; *LUB,* VI, N:o 620.

[3] Fullmakt, dat. 1425 u. d., i afskr. i *A. 26,* fol. 172.

[4] Diariet (*SRS,* I: 1, 146) säger, att bröderna afsändts »feria tertia post trinitatis» d. v. s. d. $^{28}/_{5}$ (ej d. $^{22}/_{5}$, såsom i randanmärkningen i *SRS* felaktigt uppgifves); det dem medsända rekommendationsbrefvet åter bär datum »in profesto corporis Christi» d. v. s. d. $^{29}/_{5}$. Deras uppdrag angifves där med följande ord: »Operam una cum paternitatibus vestris dabunt, ut distorta ad lineam sanctissime regule Saluatoris rectificentur et bene acta seu in posterum agenda cum eadem sine angulis et amfractibus approbentur» (afskr. i *C. 3,* fol. 22).

Maribo[1]. Generalkapitlet hade hållits efter samråd mellan generalkonfessorerna och med samtycke af så godt som alla kloster inom orden. Där beslöts, att en ny dylik generalförsamling skulle hållas i Vadstena på utsatt dag. Förmodligen ha stridsfrågorna inom orden i Marienwold diskuterats, men då man ej kunnat enas om en slutlig lösning, uppskjutits till ett följande generalkapitel.

Detta gaf emellertid anledning till nya strider. Systrakonventet i Vadstena ställde sig nämligen från början afvisande mot generalkapitlen öfverhufvudtaget under förklaring, att de ej voro förenliga med ordensregeln. Den verkliga orsaken var väl snarast den, att de befarades medföra en minskning af systrakonventens inflytande, enär de på grund af den kanoniska lagens klausurföreskrifter för nunnor kunde bevistas blott af munkar[2]. Systrarnas ovilja hade tagit sig uttryck redan före kapitlet i Marienwold; de utresande bröderna hade nämligen fått med sig den afskedshälsningen, att hvad än på generalkapitlet beslötes och sammanskrefves, skulle af systrarna betraktas såsom af noll och intet värde, ja anses som om det aldrig timat. Vid återkomsten från kapitlet hade ombuden därför delgifvit de fattade besluten blott åt brödrakonventet, men sökt undanhålla systrarna kunskap därom[3]. Dessa lyckades emellertid i hemlighet genom några engelska munkar, som för tillfället vistades i Vadstena, skaffa sig afskrifter af besluten och sökte därefter på allt sätt hindra det beramade generalkapitlets afhållande och bringa om intet hvad i Marienwold i öfrigt öfverenskommits[4]. Striden synes hafva blifvit ganska het; förmodligen stodo därmed i

---

[1] Afskr. i *F. e. 11,* fol. 49 v., dagtecknad Vadstena »dominica passionis» u. å. Då Lucas Jacobis bref om den af honom utverkade tillåtelsen att hålla generalkapitel i Vadstena omtalas såsom nyligen ingånget och det påfliga tillståndet gafs d. $^{28}/_{7}$ 1427, är Johannes Bernardis bref förmodligen att hänföra till följande år och således dateradt d. $^{21}/_{3}$ 1428. Frasen »*regis* fauore et consensu ante omnia ad hoc concurrente» gör det troligt, att brefvet är riktadt till några munkar i Maribo.

[2] »Metuunt enim per hoc suum dominium auferri vel saltim paulominus minuj aut certe aliquantula restriccione proprie voluntatis plus solito coherceri». *F. e. 11,* fol. 50.

[3] Sändebuden återvände d. $^{11}/_{8}$ 1426, »portantes aliqua reformanda in ordine, quorum racione surrexerunt multe brige et dissensiones». *SRS,* I: 1, 146.

[4] Syonklostret utfärdade i slutet af 1426 vägbref (afskr. i *A. 26,* fol. 172 v.) för Robert Belle och Thomas Sterington, som påsken 1427 ankommo till Vadstena; det är förmodligen från dem systrarna fått sina underrättelser. *SRS,* I: 1, 146; jfr *Ant. tidskr.,* V, 423.

sammanhang Ulphos afgång från konfessorsämbetet och de intriger, som framsköto Linköpingsbiskopens bekräftelse på efterträdarens, den nämnde Gerwinus, val[1]. Systrarna lyckades nämligen genom en våldsam påtryckning och säkerligen under framhållande af den inskränkning, som kunde befaras i stiftsbiskopens myndighet, stämma de svenska prelaterna, närmast ärkebiskop Johannes Haquini och biskopen i Linköping, mot generalkapitlets hållande samt äfven vinna några af bröderna för sin åsikt. De lyckades ock genomdrifva, att från Vadstena bref afsändes till ordens samtliga kloster med förbud att sända representanter till det beramade kapitlet.

Motståndarne till den nya utvecklingen inom orden voro emellertid för sent ute; birgittinernas prokurator vid den romerska kurian, generalkonfessorn i Paradisus Lucas Jacobi, hade hos påfven redan utverkat tillstånd till kapitlets hållande. Till påfven hade nämligen från generalkonfessorerna och konventen i Vadstena, Syon, Valencia, Genua och Paradisus ingått en anhållan, att till biläggande af inom orden uppståndna stridigheter och i öfrigt till främjande af ordens bästa i Vadstena måtte få afhållas ett generalkapitel, utrustadt med rätt att i ordens organisation vidtaga nödiga förbättringar och att med erforderliga tvångsmedel genomföra dem. I en bulla af d. $^{28}/_{7}$ 1427 gaf påfven sitt samtycke till denna begäran i hela dess vidd[2]. I samma bref, hvari Lucas underrättade Vadstena kloster om påfvens bifall till nyssnämnda anhållan, omtalade han äfven, att Johannes Serminii i påfvens närvaro blifvit öfverbevisad om kätteri mot ordensregeln samt att han skulle infinna sig vid kapitlet i Vadstena för att där göra vederbörlig bot eller ock utstötas ur orden[3].

Med de uppgifter angående dessa års händelser, som finnas i Johannes Bernardis bref, bör sammanställas skildringen i Vadstena-

---

[1] *SRS,* I: 1, 146; valet ägde rum d. $^{22}/_{8}$ och konfirmationen gafs d. $^{1}/_{11}$.

[2] Suppliken, daterad d. $^{28}/_{7}$ 1427, i afskr. i *F. e. 11,* fol. 51, 51 v., *C. 46,* fol. 62 v. samt bl. *Karlssons afskr.* i RA; bullan i afskr. i *A. 23,* fol. 96 v.—97 v.; *A. 26,* fol. 273—273 v.; *C. 46,* fol. 165—166; *C. 74,* fol. 29—34; CELSE, 179, N:o 47. I *A. 23* anmärkes om bullan: »Et illo unico actu iam mortua est». Hvad man i vissa kretsar inom orden tänkte om Lucas' åtgöranden, framgår af den rubrik, hvarmed afskriften af suppliken i *F. e. 11* försetts: »Copia supplicacionis capituli celebrandi in Watzsteno impetrata *fraudulenter* anno domini MCCCCXXVIIJ (!) per fratrem Lucam *contra regulam*». Jfr MESSENII skildring (*Scondia,* III, 51), delvis byggd på samma källor som den i texten gifna.

[3] Brefvet af d. $^{21}/_{8}$ 1428 (afskr. i *F. e. 11,* fol. 49 v.).

diariet. Vid adventstiden 1427 uppblossade, heter det där, ånyo tvedräkten angående Marienwoldsbesluten; måhända stod det i sammanhang med ankomsten af ett bref från Syon, dagtecknadt d. 9/10 1427, hvari Syonmunkarna ställde sig tämligen kyliga mot afhållandet af ett nytt generalkapitel och ansågo, att denna åtgärd först efter mycket noggrant öfvervägande borde vidtagas[1].

Vid den visitation biskop Knut på våren följande år höll i Vadstena kloster, kom den gamla stridsfrågan ånyo på tal; sedan nämligen visitatorn hos systrarna d. 19/4 afgifvit några mildrande förklaringar af ordensregelns stadganden i vissa punkter (förhållandet till penningen, tystnadens iakttagande m. m.) förrättade han dagen därpå visitation hos bröderna, hvarvid han förmanade dem — hos systrarna var en dylik maning af flera skäl obehöflig — att ej för framtiden deltaga i några generalkapitel och att ej heller i öfrigt fasthålla vid de i Marienwold fattade besluten, m. a. o. att alltså ej böja sig för den lösning frågan fått genom bullan af d. 23/7 1427[2].

Utsikterna vid kurian för biläggande af striderna inom Birgittas orden, hvilka, då Lucas afsände sitt omnämnda bref, syntes så ljusa, försämrades åter lika hastigt. Den rörelse mot birgittinernas dubbelklosterförfattning, som satts i gång af Johannes Serminii, hade slagit rot och gripit omkring sig i Italien, där man sedan gammalt var så godt som fullständigt ovan vid dylika klosterorganisationer. Vid sidan af de gamla dubbelklostren af Birgittas orden uppväxte där enkelkloster, som i sin organisation anslöto sig till Johannes Serminiis reformatoriska sträfvanden. Flera sådana omtalas, bland hvilka må nämnas S. Cecilias kloster i Trastevere, S. Justinas i Venedig, S. Kristoffers på Murano, de båda sista inom stiftet Castello, samt klostret i Bologna, samtliga afsedda för munkar enbart[3]. De tre först-

[1] Man skulle vara frestad att sätta tvedräktens återuppblossande i samband med någon ingången underrättelse om bullan af d. 23/7 1427, som mycket väl borde hunnit fram. I Johannes Bernardis bref omtalas emellertid underrättelsen därom såsom nyligen ingången. En möjlighet förefinnes ock, att händelserna vid adventstiden 1427 stå i samband med afsändandet af de hos Johannes Bernardi omtalade brefven. Tillräckligt material för sakens uppklarande förefinnes emellertid ej.

[2] *SRS*, I: 1, 147. Visitationen förrättades d. 19 och 20 april, ej d. 20 och 21, som randdateringen anger.

[3] MESSENIUS i *Scondia* (III, 51) liksom i sin otryckta ***Birgittakronologi*** (***Palmsk.*** 178, sid. 49) räknar till enkelklostren äfven klostren i Genua och Valencia, hvilka dock voro dubbelkloster (urkund af d. 8/1 1419 och supplik af d. 3/5 1419 bl. ***Karlssons afskr.*** i RA); jfr nedan.

nämnda klostrens bröder ingingo sannolikt i början af året 1428 till påfven med en begäran, att han ville åt kardinal Cervantes uppdraga att verkställa en omarbetning af Frälsarens ordensregel i öfverensstämmelse med de nya reformidéerna och därför bekläda honom med myndighet att för sakens behandling inför sig instämma dem det vederborde. Sedan påfven villfarit deras begäran och förordnat kardinalen att undersöka saken, anhöllo petitionärerna hos denne, att han ville inför sig instämma generalkonfessorerna och bröderna samt abbedissorna och priorissorna i klostren Paradisus, Vadstena, Marienbrunn (i Danzig), Maribo, Mariendal, Marienwold, Marienkron, Triumphus Mariæ (nära Lublin), Syon och Munkaliv. Med bifall till deras begäran utfärdade kardinalen d. 9/3 1428 den begärda kallelsen å dem att utan vidtagande af några motåtgärder 90 dagar efter stämningens kungörande genom anslag å S. Peters basilika och kyrkan S. Maria rotunda i Rom samt å domkyrkorna i Lübeck och Stralsund möta inför kardinalen i Rom eller annan stad, där påfven residerade, själfva eller genom ombud, försedda med alla upplysningar och dokumenter, som rörde saken, för att svara angående de åbanebragta förändringarna i ordens organisation, med risk att för den händelse de uteblefve, saken utan deras hörande blefve afgjord[1].

Denna stämning nådde Vadstena kloster d. 6/7 1428 och väckte där, efter hvad man kan sluta af Diariets ord, den största oro[2]. Något måste emellertid göras för att bringa saken i rätta gängor. Då biskoparne i Skara, Vexjö och Linköping i början af augusti besökte Vadstena, lät man dem samt kapitlet i Linköping d. 2 och 3 aug. afgifva högeligen berömmande intyg angående renlefnaden och gudligheten i klostret[3]. Försedda med dessa dokument samt med en rekommendationsskrifvelse till klostret i Florens afsändes d. 13/8 1428 generalkonfessorn Gerwinus och prästmunken Acho Johannis — senare biskop i Västerås — närmast till konungen för att sedan med hans orlof draga till Rom att där inför kardinalen föra klostrets talan.

Sedan konungen emellertid åtagit sig deras sak och lofvat att genom bref uppfordra påfven och kardinalerna att lämna birgittinerna i fred, begåfvo sig de båda munkarna tillbaka till Vadstena, dit de återkommo d. 9/9 s. å.[4] En supplik till påf-

---

[1] Afskr. i *F. e. 11,* fol. 39 ff. samt i *A. 26,* fol. 271 (defekt).
[2] *SRS,* I: 1, 147. [3] Orig. på perg. i RA, något skadade.
[4] *SRS,* I: 1, 147, 148; rekommendationsbrefvet, dat. d. 11/8 1428, i afskr. i *F. e. 11,* fol. 79 v., 80.

ven i antydd riktning, dagtecknad Köpenhamn d. $^{12}/_{9}$ 1428 och utgången från konung Erik och hans rikens frälse, har kommit till vår tid[1]. Den har emellertid aldrig blifvit till påfven framlämnad. Ty under det dessa förhandlingar pågingo, hade, utan att orsakerna därtill kunna angifvas, ett afgörande omslag ägt rum i den påfliga politiken. Genom ett öppet bref af d. $^{1}/_{5}$ 1428 öfverlät kardinal Cervantes på påfvens befallning ordensreformationen och afgörandet af tvisten mellan Johannes Serminii och hans anhängare å ena sidan och de gamla dubbelklostren å andra sidan åt det i Vadstena sammanträdande generalkapitlet[2].

Dess afhållande hade under stridens lopp och de oupphörliga kastningarna i den påfliga kurians politik framskjutits öfver den tidpunkt planens upphofsman tänkt sig. Först år 1429 kom det till stånd. Den $^{31}/_{5}$ d. å. anlände Lucas Jacobi tillsammans med sex andra bröder till Vadstena; vid samma tid ankommo äfven dit bröder från andra kloster[3]. Enligt från generalkapitlet bevarade handlingar bestod det af följande ombud från ordens kloster[4]: Ericus Johannis, kapitlets president, samt Ulpho Birgeri från Vadstena, Lucas Jacobi och Alexius från klostret i Florens för detta kloster och dess dotterkloster i Genua, Hermannus och Johannes från klostret i Danzig, Gerlacus och Burchardus från Mariendal, Johannes Petri[5] och Nicolaus Jacobi från Maribo, Matthias från Marienwold[6], Stefan från Triumphus Mariæ, Petrus från Marienkron[7] samt slutligen Petrus de Pisis — från hvilket kloster säges ej. Ombud saknas således

---

[1] *Karlssons afskr.* i RA (orig. på perg. i Florens statsarkiv).

[2] Orig. på perg., något skadadt, i RA; afskr. i *C. 46,* fol. 140—141 v.; CELSE, 179, N:o 48; på samtliga ställen är texten delvis rätt fördärfvad.

[3] *SRS,* I: 1, 148; »Sabbatho ante Trinitatis», d. v. s. d. $^{21}/_{5}$, ej d. $^{14}/_{5}$, som randanmärkningen anger.

[4] I själfva statutet talas om »*fratres presens generale capitulum representantes*» och angifvas de i texten uppräknade såsom »*capitulariter*» församlade och närvarande vid beslutets uppläsande; i instrumentet öfver biskoparnes protestationer, hvarom mera nedan, kallas just dessa bröder »*generale capitulum representantes*».

[5] Han afled i Vadstena d. $^{19}/_{8}$ 1429, innan generalkapitlet afslutats, men nämnes det oaktadt såsom deltagande i beslutet. *SRS,* I: 1, 148.

[6] Vägbref för generalkonfesson Henricus, broder Johan Skabben samt en lekbroder från Marienwold för deras färd till generalkapitlet i Vadstena u. å. o. d. i afskr. i *A. 26,* fol. 173.

[7] Vägbref för Petrus Blesevytzen, generalkonfessor, samt några andra bröder från Marienkron, för deras färd till generalkapitlet dat. 1428 (!) u. d. i afskr. i *A. 26,* fol. 172 v..

från Syon[1] samt från det ännu ej fullt organiserade Munkaliv. Utom dessa egentliga ombud, som tillsammans bildade generalkapitlet, infunno sig vid detsamma åtskilliga andra munkar; i enlighet med ordensföreskrifterna hade nämligen alla de olika klostrens verkliga representanter i sitt följe med sig en eller flera klosterbröder[2]. Biskoparna i Linköping och Vexjö öfvervoro åtminstone delvis förhandlingarna. Angående dessa — efter allt att döma måste de ha varit mycket vidlyftiga, då de varade från slutet af maj till slutet af augusti, d. v. s. omkring tre månader — veta vi intet; af datum för biskoparnas protestationer framgår emellertid, att besluten till d. 22 aug. förelågo färdiga. Det ur dem framgångna generalkapitelstatutet, som afsåg att gifva de viktigaste tvistefrågorna deras slutliga lösning, finnes tillika med därmed i sammanhang stående akter bevaradt till vår tid[3].

Statutet — expeditionerna för de olika klostren äro daterade Vadstena d. 25/8 1429 — innehöll i det väsentligaste följande: Birgittas regel, stadfästad af Urban VI och Martin V, Augustini regel samt priorn Petri tilläggsstadgar, för så vidt de med Salvatorsregeln öfverensstämde, inskärptes till efterlefnad; hvad som emot dem stode i strid, Urban V:s konstitutioner såväl som andra stadganden, förklarades för ogiltigt och kraftlöst. Tvenne *procuratores* eller *syndici generales* för hela orden skulle tillsättas, hvilka hade att utverka kassering af de bestämmelser

[1] Syon hade genom bullan af d. 2/2 1425 ställts fritt och oberoende af alla andra birgittinkloster äfvensom af alla centrala myndigheter inom orden.

[2] I ett bref, dat. Nürnberg d. 25/2 1431 omtalas en broder Johan Maffer, som bevistat kapitlet i Vadstena [konc. (?) i *C. 572*, fol. 186].

[3] Beslutet synes ursprungligen ha varit uppsatt på papper (»quendam quaternum seu libellum *papireum*»); det är utfärdadt af Ericus Johannis, generalkapitlets president, »habita primum inter nos fratres presens generale capitulum representantes frequenti et diligenti collacione», men ej i vanlig urkundsform, i det att eskatokoll saknas. Det har sålunda blott varit en uppteckning af hvad som öfverenskommits, hvilken fick sin rättsgiltiga form genom de öfver densamma tagna, med de båda biskoparnas och Vadstena klosters sigill beseglade notariatsinstrument, som utfärdades för ordens olika kloster. En samtidig afskrift af ett dylikt instrument — det för Vadstena kloster uppsatta — finns i *C. 46*, fol. 160—166 v., dock ofullständig, i det att ingressen och de båda första punkterna saknas; den har kompletterats från det för Paradisus utfärdade exemplaret, hvarur dr. Karlsson afskrifvit ingressen, samt från afskriften i *Cod. lat. Mon. 27117*, fol. 97—105 v. — En öfversättning till tyskan finns i en dålig afskr. fr. 1500-talet i RA — Vid innehållsredogörelsen ha i enlighet med afhandlingens plan uteslutits alla de rituella föreskrifterna, som få sin rätta belysning endast i en monografisk framställning af birgittinritualens utveckling.

både i Urban V:s bulla och i andra stadganden, påfliga såväl som andra, som strede mot Frälsarens regel och stadgar, samt att låta i en bulla sammanfatta de återstående bestämmelserna och på dem söka ny bekräftelse af påfven. Däremot ägde de ej att utverka några andra bullor utan särskildt uppdrag, gifvet af konventen i Vadstena, Paradisus och Maribo, hvilka äfven, därest så nödigt syntes, skulle kunna afsätta dem. Inga nya kloster finge anläggas, innan tillräckliga medel till deras underhåll förefunnes. De som måste underhållas genom tiggande, skulle utstötas ur orden. Nyanlagda kloster, i hvilka konventen ännu ej blifvit högtidligen insatta, finge ej i sin ordning anlägga nya, fullfärdiga endast om tillräckligt betryggande ekonomiska garantier förefunnes för byggnader samt underhåll för ett antal klosterfolk, nog stort för gudstjänstens utförande. Illa beryktade personer finge ej, såsom skett t. ex. i Danzig, intagas i orden; högmästaren skulle uppfordras att befria birgittinerna från de ångrande synderskor, som till Marienbrunn tagit sin tillflykt, och att på annat sätt sörja för dem[1]. Hertigen af Bayern skulle påskyndas att fullborda det af hans gemål påbörjade klostret i Bayern, så att den föreskrifna gudstjänsten där kunde upprätthållas, konungen af Polen anmodas att flytta det i stiftet Krakau belägna birgittinklostret till ett tjänligare ställe samt sörja för dess regelrätta ordnande; i annat fall skulle det ur orden uteslutas. Vidare inskärptes och förklarades närmare åtskilliga af regelns och tilläggsstadgarnas bestämmelser rörande armodsförpliktelsen[2], klädedräkten, fastorna och lefnadsordningen för öfrigt inom klostren, hvilket det skulle föra för långt att här i detalj utveckla. — Vore generalkonfessorn ej tillstädes, skulle seniorn uppfylla hans åligganden; behöfde han för ordensärendens skull lämna klostret, skulle han med konventens samtycke utse ställföreträdare under sin frånvaro. Vidare meddelades bestämmelser

---

[1] Den $^{22}/_{8}$ 1429 affärdades till högmästaren en skrifvelse med beklagande öfver att i Danzigklostret lösaktiga kvinnor finge inträde och i dess närhet tillätes fritt ströfva omkring, i anledning hvaraf han uppfordrades att låta öfverflytta dessa kvinnor till någon annan stiftelse, men behålla de oförvitliga i klostret samt bringa detsamma till fullbordan, då det efter hvad som försporddes än ej vore färdigt (afskr. i *A. 26,* fol. 121, 121 v.). Med anledning häraf synas de ifrågavarande kvinnorna ha blifvit afsöndrade från det egentliga klostret och öfverflyttade till ett särskildt hus, fortfarande inom klosterområdet, där de allt framgent stodo under abbedissans öfveruppsikt (suppl. af d. $^{1}/_{12}$ 1461 bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[2] Jfr berättelsen om visitationen d. $^{19}/_{4}$ 1428 (*SRS,* I: 1, 147).

rörande placeringen bröderna emellan samt ordnandet och fördelningen af arbetet inom klostren särskildt med hänsyn till de åtta *conuersi.* Broderskapsbref äfvensom andra bref skulle utfärdas af generalkonfessor, abbedissa och konvent gemensamt under konventens mindre sigill. *Fratres ab extra* borde enligt regelns föreskrift ej vara flera än fyra och skulle bära ett rödt kors; andra lämpliga och fromma män kunde upptagas till klostrens underhafvande och tjänare *(familiares et servitores)* under löfte om trogen tjänst och *stabilitas loci,* men utan dräkt. Utanför konventen skulle inga kvinnor mottagas såsom systrar med skapular eller kors[1] Tiggarmunkar kunde ej, om de mottoges i orden, befordras till ordensprelater eller konfessorer. Bröderna varnades för processlystnad; de finge ej till kapitlen medföra dekretalsamlingar, ej heller utan vägande skäl *(friuole)* vädja undan ordenstuktens tillämpning eller vid uppkommande tvister skjuta framför sig kyrkorättens stadganden, utan allt skulle i broderlig endräkt afgöras efter ordensregeln, Augustini regel och fädernas stadgar. Birgittas ordensstadga skulle i klostren af hennes orden kallas regel samt en gång i månaden föreläsas, Augustini regel en gång i veckan, priorn Petri tilläggsstadgar fyra gånger årligen. De som affallit med Johannes Serminii skulle, om de, ångrande sin villfarelse, återvände till sina kloster, mottagas och erhålla absolution, sedan de undergått lämplig botöfning. Munkarna skulle vara bundna att följa alla ordensföreskrifter, som klosterfolk af båda könen lämpligen kunde iakttaga, äfven om själfva formuleringen blott skulle gälla systrarna. Vadstena klosters ritual skulle vara normgifvande för hela orden. De ofvannämnda generalprokuratorerna skulle äga rätt att visitera klostren och inom dem i afseende på gudstjänsten och ordenstukten vidtaga nödiga ändringar och förbättringar; för öfrigt skulle inom orden inga andra visitationer förekomma än stiftsbiskoparnas. Hvad slutligen själfva hufvudfrågan angick, uttalade sig kapitlet — med undvikande af själfva ordet — för klostrens dittillsvarande dubbelklosterorganisation[2], förklarade enkelklostren[3] oförenliga med

[1] Om statutets bestämmelser ang. systrarnas deltagande i köksgöromålen är förut taladt (jfr ofvan sid. 78).

[2] *C. 46,* fol. 164 v. (»pro sororibus, que clericos siue fratres habeant, officium de tempore quotidie decantantes, qui seorsum habitent a monasterio sororum, per clausuram omnimodo separati»).

[3] *C. 46,* fol. 164 v. (»monasteria vero pro sororibus tantum vel fratribus — — constructa et separata ab inuicem longeque vel — — notabiliter distancia, separatos et diuisos redditus habencia»).

ordensregeln samt förbjöd ordensfolket att ingå i dylika kloster. De som så gjort och ej inom tre månader efter delfående af generalkapitelstatutet vände tillbaka, förklarades bannlysta *ipso facto,* från hvilken bannlysning de blott af ordens konfessorer skulle kunna lösas. Samtliga närvarande generalkapitelsombud ålades slutligen att förskaffa sig vederbörligen bestyrkta afskrifter af generalkapitelsbesluten.

Sedan dessa beslut blifvit af de församlade ombuden antagna, underställdes de biskop Knut i Linköping. Genom en högtidlig protestation af d. $^{22}/_{8}$ 1429 förklarade han, i händelse ombuden utan hans eller andra vederbörandes vilja och vetskap kunde komma att tillägga några punkter i strid mot de nämnda generalkapitelsbesluten, konstitutionerna och Salvatorsregeln, för ogiltigt och kraftlöst allt, som strede mot denna protestation. I denna förklaring förenade sig å konung Eriks vägnar biskop Nicolaus (Ragvaldi) i Vexjö. Efter uppläsandet af de biskopliga tillkännagifvandena afgåfvo generalkapitelsombuden en och hvar på uppfordran af biskopen i Linköping en högtidlig försäkran att ej för framtiden af påfven utverka tillstånd till dylika generalkapitels afhållande eller låta det nu afslutade bli ett prejudikat eller öfverhufvud afhålla något dylikt vare sig i Vadstena eller i något annat af ordens kloster, utan att om i framtiden någon osäkerhet om ordensregelns eller konstitutionernas rätta förstånd inom orden uppkomme, i stället vända sig till Vadstena kloster, såsom hela ordens moderkloster, för att därifrån erhålla nödiga förklaringar[1]. Tre dagar senare afslutades generalkapitlet, hvarvid besluten inför medlemmarna högt upplästes och genom en notarii publici försorg i rättsgiltig form utfärdades i expeditioner för ordens olika kloster, innehållande såväl själfva besluten som ock den bulla, hvarigenom påfven gifvit sitt tillstånd till kapitlets hållande. Det för Vadstena kloster expedierade exemplaret upplästes en gång inför konventet och syntes därefter ej vidare, en händelse, som gifvetvis var en efterdyning från de strider, som föregingo generalkapitlets sammanträdande[2].

I biskoparnas protestationer liksom i ombudens däraf för-

---

[1] Not. instr. i afskr. i *A. 23,* fol. 132, 132 v.

[2] *SRS,* I: 1, 148. Som en följd af dessa strider torde ock få anses den anhållan om tillstånd att öfvergå till ett annat kloster, som från Johannes Bernardi d. $^{10}/_{3}$ 1430 ingick till påfven och af honom äfven beviljades *(Karlssons afskr.* i RA), men hvaraf supplikanten ej begagnade sig.

anledda förklaring låg en seger för den politik, som före generalkapitlets hållande förfäktats af Vadstena klosters systrakonvent och biskop Knut. Ty dessa protestationer inneburo, att stiftsbiskopen och konungen visserligen godkände, hvad på detta generalkapitel förefallit, men för framtiden undanbådo sig dylika — en fordran, hvarpå kapitelombuden genom sin följande förklaring ingingo. Det är äfven tydligt, att segern för den mot generalkapitlen fientliga politiken vanns genom en samverkan af stiftsbiskopen och systrakonventet (samt en minoritet af brödrakonventet) inom Vadstena kloster, som båda fruktade för sin ställning inom orden. Generalkapitlet hade sammankallats utan biskop Knuts begifvande eller snarare mot hans vilja, och i sin egenskap af ett slags representation för orden i dess helhet utgjorde institutionen otvifvelaktigt en hämsko på den myndighet regeln tillerkände stiftsbiskoparna. Vadstenasystrarnas motiv, ehuru mera sammansatta, äro heller ej svåra att förstå. De fruktade — och icke utan skäl — på en gång systrakonventens tillbakasättande för brödrakonventen, då ju som nämndt kapitlen enligt kanoniska lagens föreskrifter blott kunde besökas af bröder, och Vadstena klosters undanträngande från ledareplatsen inom orden till förmån för antingen ett ordensdirektorium — hvarom vi i statutet hafva en antydan — eller det i händelsernas medelpunkt belägna Paradisus.

I enlighet med det beslut, som på generalkapitlet fattats, afgingo d. $^{20}/_{7}$ 1430 Vadstena klosters generalkonfessor Gerwinus jämte Nicolaus Jacobi från Maribo samt Laurentius Haquini på en beskickning till Rom[1]. De skulle under sin färd visitera ordens kloster samt hos påfven utverka den begärda revisionen af dess privilegier och stadgar, särskildt af dem, som rörde dubbelklosterförfattningen. Ty ehuru frågan vid generalkapitlet i princip erhållit sin lösning, måste man hos kurian ansöka om separationsbullans återkallande. På sin färd medförde sändebuden rekommendationsskrifvelser från konung Erik och hans rikens store, hvilka hos påfven och kardinalerna anhöllo, att de måtte lyssna till sändebudens begäran om återkallande af de privilegier och förordningar, som strede mot ordensregeln, och stadfästelse å dem, som vore till ordens gagn och bästa, allt i enlighet med närmare uppgifter af sände-

---

[1] *SRS,* I: 1, 149.

buden[1]. Med hur pass stor skicklighet och energi Gerwinus bedrifvit sitt värf, veta vi ej. Den $^{26}/_{6}$ 1431 mottog klostret bref från generalkonfessorn, skrifvet i Rom annandag påsk (d. $^{2}/_{4}$), »medförande tvifvelaktig tröst». Den $^{25}/_{8}$ s. å. återkom Laurentius Haquini, medförande underrättelse, att Gerwinus snart skulle återvända. När han kommit tillbaka, veta vi ej; i hvarje fall befann han sig i Vadstena på sommaren 1433[2]. Beskickningen har ej i några bevarade påfliga förordningar efterlämnat några märken af sin verksamhet; förmodligen har den väl åtminstone i afseende på hufvudfrågorna ej ledt till något resultat. Saken torde med lätthet kunna förklaras ur förhållandena vid påfvehofvet. Martin V hade d. $^{20}/_{2}$ 1431 aflidit och hans efterträdare Eugenius IV (Condulmaro), som d. $^{12}/_{3}$ s. å. kröntes, var visserligen, själf en augustineremit, en ifrig befordrare af munkordnarnas bästa, men invecklade sig först i en häftig strid med sin företrädares släkt (Colonna) och blef sedan så upptagen af det nya konsiliet och förhållandena i Böhmen, att man knappast kunde vänta gehör hos honom för i jämförelse därmed så oviktiga ting som birgittinernas önskemål[3].

Författningsfrågan fick emellertid under de närmaste åren som det synes utan större strider sitt afgörande, sakligt i enlighet med birgittinernas önskningar. Den i september 1433 till Baselkonsiliet i andra ärenden affärdade Acho Johannis besökte — enligt hvad han själf omtalar i ett bref af d. $^{5}/_{5}$ 1434 till Vadstena klosters abbedissa — äfven den påfliga kurian[4]. Sannolikt har han därvid med påfven underhandlat i författningsfrågan. Då emellertid denna underhandling för ögonblicket, så vidt man vet, ej ledde till något, återknöts den säkerligen senare under sändebudens vistelse i Basel. Frågan har äfven varit före på Baselkonsiliet, ehuru åtminstone det hittills kända materialet ej sätter oss i stånd att följa det förlopp händelserna

---

[1] Afskr. på papper i RA, en annan (från konungen) i *A. 26*, fol. 154, båda odaterade; huruvida de uppsatts under konungens vistelse i Vadstena i febr. 1430 (*SRS*, I: 1, 149) eller senare vid Gerwini resa genom Danmark, kan ej afgöras. — Möjligen har sändebudens afresa varit utsatt till en något tidigare tidpunkt; vi äga nämligen i behåll en af klostren i Vadstena, Paradisus och Maribo utställd supplik om stadfästelse på regeln, dat. d. $^{8}/_{1}$ 1430 (afskr. i *C. 3*, fol. 23, 23 v.).

[2] *SRS*, I: 1, 150, 151.

[3] CREIGHTON, II, 165—170; PASTOR[3], I, 282, 283.

[4] Orig. på papper i RA., dateradt »Basilee in vigilia ascensionis dominj» u. å., men sannolikt att hänföra till 1434; *SRS*, I: 1, 151.

där tagit[1]. De enda urkundliga vittnesbörden om att saken där varit på tal utgöras af de tre bref till Baselkonsiliet, dagtecknade Vordingborg d. 8/7 1434, hvari konung Erik och en mängd nordiska biskopar, bland dem ärkebiskoparna i Lund och Nidaros anhöllo, att mötet skulle stilla tvedräkten inom orden och låta klostren förblifva vid den organisation de ursprungligen fått. Biskoparna afgåfvo dessutom ett särskildt intyg, att samtliga inom deras dioceser belägna birgittinkloster vidtagit erforderliga försiktighetsmått med hänsyn till att i dem munkar och nunnor vistades inom samma murar[2]. Ett liknande vitsord för Marienwolds vidkommande afgafs d. 28/4 1435 af rådet i Lübeck[3].

När detta sistnämnda intyg afgafs, var frågan redan af den påfliga kurian afgjord. Förmodligen under detta sista skede af sakens behandling affordrade man en berömd rättslärd, DOMINICUS DE S. GEMINIANO, vid denna tid *auditor camere* i Rom, ett utlåtande angående den birgittinska klosterorganisationens förenlighet eller oförenlighet med den kanoniska rättens kraf. Den frejdade kanonisten yttrade sig till förmån för det förra alternativet med en förut citerad motivering, hvari han sökte uppvisa, att birgittinernas kloster, rätt betraktade, i själfva verket voro nunnekloster af den vanliga typen d. v. s. enkelkloster[4]. Alldeles samma tankegång — måhända hämtad från Dominici utlåtande — genomgår den bulla af d. 18/8 1435, hvarigenom den långvariga tvisten i öfverensstämmelse med generalkapitelstatutet fick sin afslutning. I sak innebär den en bekräftelse på birgittinernas gamla organisation, alltså på dubbelklosterprincipen. Då påfven förnummit, att ordens kloster egentligen vore upprättade för nunnor och att de inom deras inhägnad *(septa)*, men i särskildt afskilda byggnadskomplexer *(in privatis curiis)* boende bröderna blott vore att betrakta såsom nunnornas tjänare och

---

[1] SILFVERSTOLPE (*VHAAH.*, XXXII, 21, n. 1) meddelar, att å en af de bevarade afskrifterna af den bulla, som innehöll det slutliga afgörandet, finnes antecknadt »Sessio XV Basiliensis concilii», och anser med stöd däraf sannolikt, att frågan förekommit vid konsiliets femtonde allmänna sammankomst d. 26/11 1433 (HEFELE, VII, 557—559).

[2] Två af brefven hos HARDOUIN (VIII, 1626, 1627), MANSI (XXIX, 619—622) och LAGERBRING (IV, 584—588); alla tre efter afskr. i *A. 26*, fol. 273 v. —274 v. i *DN*, VI, N:o 453—455. Enligt MANSI skulle brefven ha föredragits i en generalkongregation d. 16/8 1435.

[3] *LUB*, VII, N:o 633.

[4] Afskr. i *A. 26*, fol. 180—181; jfr SCHULTE, II, 294—296 samt ofvan sid. 43.

kapellaner, hvadan klostren sålunda rätteligen vore att anse som enkelkloster; då genom företrädarens påbud åtskilliga stridigheter och olägenheter inom orden uppkommit; då systrarna för sina andliga behof i sin närhet måste hafva några präster och då dessa deras behof lämpligast kunde tillgodoses genom sådana, som kände ordensregeln och vore vana vid ordens gamla organisation, så återkallade han sin företrädares påbud med allt hvad däraf följt och följde, samt tillät, att systrar och bröder som förut med iakttagande af vissa försiktighetsmått finge uppehålla sig i samma kloster. De bröder af Birgittas orden, som med stöd af företrädarens påbud vistades utom de gamla systraklostren, skulle inom maj månads utgång och vid äfventyr af bannlysning *ipso facto* återinträda i något dubbelkloster eller ock öfvergå till någon alternativt angifven orden. De kloster, som de affallna bröderna under splittringen inom orden bebott, skulle återställas i sitt gamla skick med undantag af S. Cecilias kloster i Trastevere, som påfven förbehöll åt sitt eget afgörande. Slutligen förbjödos birgittinerna att mottaga och bebo några kloster, som på grund af själfva ställets olämplighet eller i följd af bristande tillgångar ej kunde inrättas enligt regelns föreskrifter[1].

Detta påfvedekret var otvifvelaktigt en stor framgång för Vadstena kloster. Det innebar de gamla birgittinska idéernas fullständiga seger öfver hela linjen, i det att det ej blott medgaf de ursprungliga dubbelklostrens fortbestånd, utan tillika påbjöd de inom orden uppståndna enkelklostrens upphäfvande. Birgittin-

[1] Orig. (ganska skadadt) bl. VHAA:s permebref, afskr. i *C. 3*, fol. 26—27; *C. 31*, fol. 231—232 v. o. s. v.; tryckt hos CELSE, 182—184; efter den i påfveregistraturet införda bullan har Karlsson meddelat en mängd olikheter med det Celseska aftrycket (*Karlssons afskr.* i RA). Urkunden är daterad »Florentie anno — — — MCDXXXIV XV Kalendas Aprilis pontificatus nostri *anno quinto*», hvilket i allmänhet (CELSE, 184; SILFVERSTOLPE i *VHAAH*, XXXII, 21 och senast HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1087) återgifvits med d. 18/3 1434. Nu vistades Eugenius d. 18/3 1434 ej i Florens, utan i Rom (CREIGHTON, II, 232, 233). Vidare invigdes han d. 12/3 1431, hvadan alltså d. 18/3 under hans femte pontifikatsår betyder d. 18/3 1435. Den skenbara motsägelsen mellan dateringens båda led försvinner, om man ihågkommer, att i påfvekansliet vid denna tid användes den s. k. *calculus Florentinus*, enligt hvilken året började d. 25/3 efter vårt års början; den 18/3 1434 enligt detta beräkningssätt betyder alltså d. 18/3 1435 efter vårt. Tilläggas bör till slut, att om brefvet sättes till d. 18/3 1434, man har svårt att förstå, att i juli s. å, då underrättelse väl kan ha nått fram från kurian, och ännu 1435 bref affärdats till Basel för att påverka sakens afgörande — en svårighet, som bortfaller, om bullan sättes till 1435.

orden blef alltså af påfvestolen erkänd och bekräftad såsom visserligen ej *formaliter*, men *realiter* en dubbelklosterorden och enbart en sådan. Därmed hade tvisten om ordens dubbelkloster-organisation för återstoden af medeltiden nått sin slutliga lösning. Först under senare tider har enkelklosterprincipen åter inträngt hos birgittinerna, och efter den äro ordens sista öfverlefvande rester i våra dagar organiserade.

Innan emellertid ännu författningsfrågan hunnit blifva afgjord, riktades på kyrkomötet i Basel mot birgittinerna ett nytt slag samtidigt med att den segslitna frågan om Vinculaaflaten ånyo där upptogs till afgörande. Tyvärr veta vi ytterst obetydligt om det närmare förloppet af kyrkomötesförhandlingarna rörande birgittinerna, och det lilla vi veta måste i smånotiser hopplockas från olika håll. Det viktigaste har för några år sedan SILFVERSTOLPE redan framdragit[1].

Hufvudangreppet gällde denna gång mindre ordensregeln och dess föreskrifter om klostrens organisation — ehuru som nämndt äfven den frågan kom upp under mötet — eller ens den så omstridda Vinculaaflaten, än Birgittas uppenbarelser i allmänhet och den auktoritet de inom kyrkan borde åtnjuta — således själfva den ideella grundvalen för ordens hela ställning och anseende. På denna punkt hade man dittills känt sig jämförelsevis trygg. Uppenbarelserna hade ju, innan de utsläpptes i rörelsen, hos Birgittas biktfäder genomgått den teologiska kritikens skärseld[2] och dessutom senare upprepade gånger genom kommittéer af teologer och rättslärde undergått granskning och af dem förklarats vara af Gud ingifna och i full öfverensstämmelse med kyrkoläran. I kanonisationsbullan, senast år 1419 bekräftad af påfven Martin V, förklarades, att Birgitta genom profetisk ingifvelse och Andens nåd emottagit dessa uppenbarelser. Visserligen hade man i officiella aktstycken då och då genom parentetiskt inskjutna mellansatser försiktigt sökt afhålla sig från ett direkt erkännande af de birgittinska uppenbarelsernas gudomliga ursprung, och hennes enligt Frälsarens befallning nedskrifna ordensregel hade affärdats med en tvetydig bekräftelse *per modum regule,* liksom orden ock genom själfva sin titel intog en obestämd och obestämbar mellanställning mellan den plats såsom ny vingård i kyrkan, hvarpå den med hemul i uppenbarelserna gjorde anspråk, och en mindre lysande

[1] *VHAAH,* XXXII; något finnes äfven hos HEFELE (VII, 559, 560) och LEDERER (ss. 63—79).

[2] SCHÜCK i *VHAAH,* XXXIII.

tillvaro såsom utgrening af en äldre orden[1]. Men några direkta tvifvelsmål hade heller ej uttalats, än mindre några direkta anfall riktats mot uppenbarelserna — om man frånser de förut skildrade angreppen under kanonisationsprocessen[2] och Gersons förutnämnda traktat på Konstanzkonsiliet. Oklarheten i uppenbarelsernas, regelns och ordens ställning erbjöd emellertid en ypperlig utgångspunkt för angrepp åt vedersakare såväl bland det sekulära prästerskapet som i synnerhet bland mendikanterna, som voro afundsjuka öfver birgittinernas rika aflatsprivilegier och stora popularitet. I Basel togs därför frågan upp till ny behandling, alla de äldre kommittébetänkandena och förklaringarna till trots.

Äfven birgittinernas indulgensprivilegier bragtes ånyo på tal. Hvad som närmast vållade, att denna fråga, som ju tycktes ha somnat af, återigen väcktes till lif, kan näppeligen med bestämdhet afgöras. Man har med stöd i en i afskrift bevarad urkund — ett bref från Vadstena till Maribo kloster — satt det i samband med en konflikt emellan några danska andliga och munkarna i Maribo, framkallad genom afund å de förres sida och indiskretion å de senares[3]. Den ifrågavarande urkunden, som är odaterad, synes emellertid kanske snarare böra hänföras till en så sen tid som 1440-talet[4]. Och ehuru — oberoende däraf — den gifna förklaringen i sig själf alldeles ej är orimlig, saknar den hvarje uttryckligt stöd i de kända urkunderna. Sannolikare synes därför vara, att indulgensfrågans behandling på Baselmötet blott är en akt — den sista — i den långvariga tvisten mellan Lübecks domkapitel och Marienwolds kloster, ehuru vi om de närmare omständigheterna vid dess upptagande på konsiliet alls ingenting veta.

I känsla af att ordens ställning efter de föregående striderna ännu ej återvunnit sin stadga, har man i Vadstena, där man nog också ännu hade händelserna på Konstanzmötet i friskt minne, tydligen hyst oro för hvad det nya kyrkomötet skulle

[1] Jfr ofvan sidd. 68—71. [2] Jfr ofvan sidd. 115, 116.

[3] SILFVERSTOLPE i *VHAAH,* XXXII, 13.

[4] Odat. afskr. (konc.?) i *F. e. 11,* fol. 62, 62 v.; beskrifningen på *corpus delicti* (»quoddam publicum instrumentum de et super quibusdam vestris literis indulgencias vestri monasterii Mariebo summatas continentibus») stämmer noga in på ett not. inst. af d. $^{5}/_{4}$ 1440 öfver ett indulgensplakat, utfärdadt af Maribo kloster d. $^{16}/_{11}$ 1439, alltsammans intaget i en not. afskr. af d. $^{9}/_{4}$ 1446 (afskr. i *A. 23,* fol. 125 v.—126 v.). I så fall skulle det citerade brefvet tillhöra början af 1440-talet.

bära i sitt sköte, och det redan innan — så vidt åtminstone bevarade källor ge vid handen — på det sammanträdande konsiliet några tecken till fientlighet mot orden ännu hunnit yppa sig. Vadstenaklostret hade nämligen, enligt hvad konventen i Syon i ett bref af d. $^{15}/_{10}$ 1432 meddela, inför dem gifvit uttryck åt sina farhågor, att Baselmötet skulle komma att medföra ordens undergång eller splittring, och bedt dem vid sin sida uppträda till dess försvar. Från Syon svarades, att man så vidt möjligt önskade undvika att till Basel utsända några munkar, dels emedan konsiliet än ej vunnit allmän tillslutning, dels emedan man ej med säkerhet visste, om påfven skulle komma dit och det således stode i vida fältet, hvad utgång det skulle få. Däremot skulle Syonklostret hos den engelske konungen och hans råd utverka, det de sändebud den engelska regeringen komme att affärda till Basel äfven skulle få i uppdrag att mot alla angrepp försvara birgittinorden i dess ursprungliga organisation. Endast i yttersta nödfall skulle några bröder från Syon utsändas. För öfrigt tillråddes Vadstena kloster att i tilllämpliga delar bruka samma taktik[1]. Det oväder man i Vadstena fruktat dröjde ej att bryta löst. Den $^{13}/_{8}$ 1433 nåddes Vadstena klosters generalkonfessor och abbedissa af kallelse att möta inför Baselkonsiliet med handlingar angående Birgittas uppenbarelser och Vinculaaflaten — enligt de anförda brefven af d. $^{3}/_{7}$ 1434 omfattade stämningen äfven dubbelklosterfrågan — och i anledning däraf begåfvo sig som nämndt generalkonfessorn Gerwinus och prästmunken Acho Johannis d. $^{27}/_{9}$ 1433 på väg till Basel[2].

Under intrycket af den nervösa stämning detta ingripande från Baselkonsiliets sida ej kunde undgå att framkalla i Vadstena, affärdade munkarna därstädes d. $^{28}/_{10}$ 1433 en skrifvelse till magister Johan Tortsch, *baccalaureus* i teologi och medlem af universitetet i Leipzig. I detta bref tackade de honom för den välvilja han visat deras orden och för hans uppträdande till förmån för Birgittas uppenbarelser, hvilket redan ådragit honom fiendskap och förföljelse. De hade äfven försport, att han författat en skrift benämnd »*Onus mundi*», hvilket de emellertid ej kunde tro, då den vore oklokt skrifven och endast kunde lända

[1] Afskrift i *F. e. 11*, fol. 48 v.; enligt påteckning framkom det till Vadstena påskdagen ($^{12}/_{4}$) 1433.

[2] *SRS*, I: 1, 151; själfva stämningen finns, så vidt jag känner, ej i behåll, och man vet ej, när den utfärdades.

deras orden till skada, hvarför man snarare kunde förmoda, att den vore skrifven af någon förmäten och oerfaren människa. »Vårt hjärta blef såsom dödt i oss, då vi hörde, att den blifvit öfverlämnad till städer, länder och deras furstar; ty vi frukta storligen, att den kommit i våra vedersakares händer, hvilka för gransknings skull sändt den till kyrkomötet i Basel, hvaraf slutligen — det Gud, Ärones konung, afvände — skall komma förvirring, skada och vanära för vår orden. Bättre och klokare hade efter vårt förmenande varit, att under dessa kyrkans oroliga tider sätta den under skäppan än draga den fram i ljuset. Ty, enligt hvad Gregorius vittnar, den som öppet bär en skatt på vägen, han tigger om att bli plundrad». Man har svårt att förstå de goda Vadstenabrödernas förfäran, då man läser en redogörelse för skriftens innehåll. Det utgöres till största delen af utdrag ur Birgittas uppenbarelser, vidare af några notiser om ett par andra medeltidsvisionärer samt af ett uppbyggligt föredrag om uppenbarelserna af magister Mattheus från Krakau, densamme, som förut omtalats i samband med arbetet på Birgittas kanonisation[1]. Förmodligen har man öfverhufvud taget varit rädd för att under rådande bistra tider allt för mycket draga uppmärksamheten på Birgitta och hennes verk.

När Vadstena klosters sändebud på hösten 1433 ankommo till Basel, hade ännu ingen beskickning från konung Erik där infunnit sig. Från konsiliets sida åter hade man redan flera gånger ämnat affärda sändebud till konungen för att söka förmå honom att dit sända ombud[2]. Efter en tids parlamenterande enade sig d. $^{17}/_{10}$ 1432 tre af konsiliets deputationer därom, att till Danmark skulle afgå domprosten i Breslau Nicolaus Gramis och minoritprovinisalen i Sachsen, den bekante teologen magister Matthias Döring[3]. De synas hafva lämnat Basel vid påsktiden

[1] BENZELIUS, *Monumenta,* 175, 176; jfr KLEMMING, *BU,* V, 200—203 och SILFVERSTOLPE i *VHAAH,* XXXII, 28, 29. *Onus* betyder i tidens apokalyptiska litteratur profetisk utsaga af dystert och skräckinjagande innehåll (ROHR i *HJGG,* XIX, 52).

[2] Den följande framställningen af konung Eriks förhållande till konsiliet är byggd på de af HALLER utgifna kyrkomötesprotokollen. Ämnet är förut behandladt af CLAUSEN (*Zeitschrift f. d. hist. Theologie,* XVI, 156—166) samt af SÖDERBERG *(Nicolaus Ragvaldi och konsiliet i Basel).*

[3] HALLER, II, 249. Om konsiliets organisation se HEFELE, VII, 494, 495 och CREIGHTON, II, 211—213. Den $^{18}/_{2}$ 1432 nämnes på ett möte af lägre medlemmar af den tyska nationen såsom tillämnadt sändebud biskop Egidius af Rhosu *si. p. i.* (i Kilikien); d. $^{28}/_{5}$ s. å. nämnes han åter i samma egenskap,

och inträffade i Danmark i slutet af april 1433[1]. Under vistelsen där deltogo de såsom medlare i konung Eriks fredsunderhandlingar med hanseaterna. I ett bref, riktadt till Baselmötet och dagtecknadt Köpenhamn d. 29/6 1433, beklagar konungen, att han, upptagen af tvisten med hansan, så länge uppehållit mötets sändebud, lofvar att snarast möjligt sända en beskickning till konsiliet och anhåller i ödmjuka ordalag om öfverseende, därför att en sådan ej redan förut blifvit affärdad[2]. Konsiliets beskickning återkom först i nov. 1433 till Basel, medförande konungens anförda bref, som jämte en ursäktande skrifvelse från de nordiska prelaterna d. 13/11 på mötet upplästes[3]. — Konungen infriade ock sitt ord, ehuru Eugenius d. 18/10 1433 tillskref honom ett handbref, ämnadt och ägnadt att dämpa hans välvilliga känslor gentemot Baselkonsiliet. Påfven anhöll i brefvet om konungens bistånd, om konsiliet skulle vägra att antaga de af honom ditsända presidenterna[4]. De danska sändebuden, biskop Ulrik af Århus och Vexjöbiskopen Nicolaus Ragvaldi, synas ha lämnat Danmark ungefär vid årsskiftet 1433/34 och ankommo i mars 1434 till Basel, medförande kreditiv från konungen, och införlifvades d. 15/3 1434 med konsiliet[5].

Vid deras ankomst till Basel hade frågan om birgittinerna redan förut under hösten 1433 varit föremål för behandling på konsiliet, ehuru vi om dessa förhandlingar veta högst obetydligt. Den 26/10 gaf deputationen för allmänna ärenden åt två af sina medlemmar i uppdrag att inhämta upplysningar och afgifva yttrande om en petition rörande (och säkerligen riktad mot) Frälsarens orden[6]. Den 14/11 beslöt deputationen, att konsiliet i

denna gång i *deputatio pro communibus*. Den 18/6 s. å. nämnes åter i en generalkongregation såsom sändebud biskopen af Mayo och den 20/9 beslöt man att i en skrifvelse uppfordra konung Erik att ansluta sig till konsiliet och hans rikens prelater att där infinna sig (HALLER, II, 34, 128, 144, 163, 196). Anmärkas bör slutligen, att i maj 1432 biskop G(erhard) af Börglum införlifvats med konsiliet, dock ej i egenskap af ombud (HALLER, II, 106).

[1] ALBERT, 37—39.

[2] MARTÈNE och DURAND, VIII, 617—619; MANSI, XXX, 623, 624,

[3] *Mon. Conc.*, II, 517, 518; HALLER, II, 519.

[4] Tryckt först af CLAUSEN i *Det skand. Literaturselskabs Skrifter*, XXI, 77, sedan i *Zeitschr. f. d. hist. Theologie*, XVI, 161, 162 (med felaktig datering d. 17/10 i st. f. d. 18/10), sist af HALLER (I, 320, 321).

[5] HALLER, III, 46; *Mon. Conc.*, II, 618.

[6] HALLER, II, 509 (»Quo ad — — requestam concernentem religionem S. Saluatoris fuerunt dati deputati domini Lugdunensis archiepiscopus et Henricus Nithard, qui se informent de contentis in huiusmodi requestis et referant; postmodum deputacio deliberabit»). »*Requesta*» betyder detsamma som »*libellus supplex*» (DU CANGE, VII, 137); jfr *Mon. Conc.*, II, 709.

enlighet med petionärernas begäran måtte offentligen instämma ordens abboter (tydligen dem, som förut ej redan blifvit instämda[1]). I det hittills offentliggjorda källmaterialet, för så vidt det åtminstone kommit till min kännedom, meddelas inga som helst upplysningar angående frågans vidare utveckling intill d. $^{6}/_{4}$ 1434. Öfver denna dags förhandlingar finnes bevaradt ett af en notarie uppsatt instrument af d. $^{23}/_{3}$ 1436[2], som tillika med en orienterande historisk inledning till den af Vadstena kloster föranstaltade officiella samlingen af försvarsskrifter för Birgittas uppenbarelser och orden meddelar åtskilliga visserligen långt ifrån fullständiga upplysningar angående sakens behandling på Baselkonsiliet[3].

Mot klostret i Marienwold (Vadstena kloster omtalas i detta sammanhang alls icke) hade vid konsiliet af dess generalprokurator i trossaker, Nicolaus Amici, *in sacra pagina licentiatus* och ombud för universitetet i Paris[4], en process anhängiggjorts, som efter hvad det vill synas utgör en fortsättning på de stridigheter rörande Vinculaaflaten, hvari Marienwolds kloster, såsom förut omtalats, hade invecklats redan under Martin V:s första tid.

Under processen framdrogo Marienwoldmunkarna — de hade ju redan förut däri sökt hemul för sin aflatsförkunnelse — bland sitt försvarsmaterial äfven Birgittas uppenbarelser, hvilka af konsililiets domare i trossaker, den med birgittinernas tvister förut ej obekante kardinalen af S. Petri, Johannes Cervantes, i och för granskning öfverlämnades åt några lärda teologer, bland hvilka nämnas konungens af Aragonien allmoseutdelare och ambassadör, magister Bernardus de Serra[5], den ofvannämnde provinsialministern i Sachsen, magister Mathias Döring[6], hvilken i en från Vadstena kloster utgången framställning af striden kallas alla angriparnas »*princeps et Achilles*» samt magister Hen-

---

[1] HALLER, II, 520 (»Super facto religionis S. Saluatoris placuit, quod concilium ex officio comittat et citet abbates illius ordinis, ut petitur»).

[2] Orig. på perg. i RA.

[3] Afskr. i *C. 31*, fol. 92 ff. (defekt); *C. 518*, koll. 1—24; jfr framställningen hos SILFVERSTOLPE.

[4] Han kallas hos SILFVERSTOLPE Nicolaus Annei (!). Den $^{14}/_{12}$ 1431 utnämndes han till »*promotor concilii*», d. $^{4}/_{8}$ 1432 till »*promotor in causis fidei*» (MANSI, XXIX, 20; HALLER, II, 183).

[5] HALLER, III, 237.

[6] Om honom se *HJGG*, XI, 439 ff.; BRUNO GEBHARDT i *HZ*, LIX, 248—294 samt ALBERT: *Mathias Döring* (diss. München 1889; andra uppl. Stuttgart 1892 har jag ej sett).

ricus de Diist[1]. På Nicolaus Amicis begäran framlade dessa d. $^{6}/_{4}$ 1434 inför Cervantes 123 irrläriga punkter, som de hopplockat ur Birgittas uppenbarelser[2]. Artiklarna beröra de mest olikartade religiösa och kyrkliga frågor; somliga syssla med den kristna troslärans mest spetsfundiga och metafysiska problem såsom uppfattningen af Kristi båda naturer (art. 16, 17, 22, 72), treenigheten, nattvarden (art. 31, 36, 48, 49), föruttillvaron, skärselden, tillståndet efter döden (art. 39—42, 65, 78—82, 94) samt jungfru Marias obefläckade aflelse (art. 89); andra åter röra sig på ett mera praktiskt område t. ex. läran om aflaten (art. 45, 47, 52, 59,); ännu andra beröra Birgittas egen ställning såsom förbindelseled mellan Frälsaren och människorna (art. 1, 7, 13, 23, 34); några slutligen ha en enbart kyrkopolitisk innebörd, så diatriberna mot påfven och prästerskapet (art. 18, 20, 55, 56, 58, 109). Man tager knappast miste, om man antager, att dessa sista punkter vägde tyngst bland argumenten mot sierskans renlärighet. Det är klart, att motståndarna med förtjusning skulle taga fasta på ett utfall mot påfven och prästerskapet sådant som: Du är sämre än Lucifer, orättfärdigare än Pilatus, fientligare än Judas, afskyvärdare än judarna[3]. Ett bedömande från dogmatisk synpunkt af stridens innebörd och anklagelsernas berättigande kan knappast ske annat än i samband med en förvisso önskvärd helhetsframställning af Birgittas — eller hennes biktfäders — lärosystem i dess dogmhistoriska förutsättningar och allmänna ställning. Här gäller blott att skildra konfliktens yttre förlopp.

De olika nationernas medlemmar inom trosdeputationen utsågo därefter hvar sin deputerad för att genomgå de olika artiklarna och öfver dem afgifva sitt utlåtande. Den spanska nationen utsåg predikarmunken teologie licentiaten Johannes de Turrecremata (Torquemada), senare en af den katolska kyrkans kardinaler, en af samtidens förnämste kanonister och teologer, tillika den mest nitiske försvararen af den romerska stolens prerogativer gentemot de konsiliära teorierna, sådana de nu i sin mest tillspetsade form gjordes gällande. Hans granskning, förmodligen fullbordad i jan. 1436, omfattade alla 123 artiklarna[4]. Den tyska nationen

---

[1] *Decretorum doctor*, ombud för biskopen af Worms (HALLER, II, 332).

[2] Artiklarna finnas i det ofvan anförda not. instr. af d. $^{28}/_{3}$ 1436 samt i afskr. i *C 31*, 96 ff. och *C. 518*, koll. 25 ff.; *in extenso* anföras de i TORQUEMADAS *Defensorium* (MANSI, XXX, 699—814).

[3] *Rev. S. Birg.*, I, c. 40.

[4] TORQUEMADAS *Defensorium* är tryckt dels (inledningen och de fem första kapitlen) i *Rev. S. Birg.* I, dels (granskningen af de 123 artiklarna) hos MANSI, XXX, 699—814; jfr LEDERER, 73—75.

utsåg teologie professorn magister Heymericus från Kampen, vice kanslär vid universitetet i Köln. Han utvecklade — enligt egen uppgift särskildt under året 1435 — en synnerligen liflig författareverksamhet i birgittinernas tjänst. Först genomgick han i fyra omgångar 80 artiklar och uppvisade i 79 förklaringar vidlyftigt deras öfverensstämmelse med kyrkans lära[1]. Han författade dessutom en förklaring öfver fjorton andra artiklar, hämtade ur Birgittas skrifter[2]. Den ofvannämnde Mathias Döring hade vid sidan af sitt deltagande i uppsättandet af de 123 artiklarna äfven affattat en särskild stridsskrift mot birgittinerna, begynnande med orden »*Probate spiritus*», hvari han framställer Birgittas biktfader. magister Mathias, såsom författare till såväl uppenbarelserna som till Alfons' prolog. Mot denna skrift författade Heymericus med utgångspunkt i Gersons åskådning *(secundum doctrinam magistri Johannis Gerson)* en serie motskrifter, af hvilka den första börjar med samma ord som Dörings nyss citerade afhandling[3]. Magister Heymerici försvarsskrifter synas af alla ha stått högst i anseende i Vadstena. — Af den franska nationen utsågs abboten i cisterciensklostret Bonneval, Johannes Roberti; han kom icke att granska mer än 20 artiklar, men lofvade att efter sin hemkomst till sitt kloster genomgå och förklara alla Birgittas skrifter — ett löfte, som döden dock hindrade honom att uppfylla[4]. Den italienska nationen slutligen utsåg till sin granskare minoriternas provinsialminister i Italien Ludovicus de Pirano, hvilken, började där Johannes Roberti slutat, genomgick 29 artiklar[5]. Till biskopen af London insändes under hans vistelse i Basel 1435 en försvarsskrift för Birgittas orden, som vid dess införande i England författats af abboten Galfridus i cistercienklostret Byland (Bellaland), och därjämte framkommo på Baselkonsiliet äfven från andra håll förklaringar till försvar för Birgittas uppenbarelser, hvilka, ehuru deras författare äro okända, finnas upptagna i den af klostret föranstaltade samlingen af försvarsskrifter[6].

[1] Afskr. i *C. 518,* koll. 315—471.

[2] Afskr. i *C. 518,* koll. 471—477; begynnelseorden lyda: »Sequuntur resoluciones 14».

[3] Afskr. i *C. 518,* koll. 487—638, hvaraf dock koll. 432—447 äro bortskurna.

[4] Afskr. i *C. 518,* koll. 685—728. [5] Afskr. i *C. 518,* koll. 728—761.

[6] Afskr. i *C. 518,* koll. 807 ff. (»tempore quo ibi in monasterio de Syon instituebatur ordo S. Birgitte»). I de i femte bandet af HALLERS förut anförda publikation utgifna dagboksanteckningarna från konsiliet nämnes kardinal Cesarini såsom en de birgittinska »villfarelsernas» försvarare (V, 149).

Om ärendets fortsatta behandling på konsiliet sakna vi däremot så godt som alla upplysningar, om jag undantager de fyra nämnda granskarnes slututlåtande samt den slutliga domen [1]. Af den brefväxling, som Vadstena klosters sändebud från Basel förde med sitt kloster, finnes mig veterligen blott ett bref bevaradt, nämligen det ofvannämnda af d. $^{5}/_{6}$ 1434 från Acho Johannis. I afseende på det föreliggande ämnet innehåller det blott en klagan öfver det kinkiga läge, hvari ordens angelägenheter befunno sig, och en uppmaning till systrarna att troget bedja för orden, »förty mig tyckes, att däraf göres ett stort behof» [2].

De af HALLER utgifna kyrkomötesprotokollen meddela endast, att d. $^{11}/_{6}$ 1434 i deputationen för allmänna ärenden utsågos att sammanträda med kardinal Cervantes för att granska de ur Birgittas skrifter utdragna artiklarna åtskilliga teologer: konungens af Danmark båda sändebud, biskopen af Pergamon, abboten af Clairvaux, magister Jean Beaupère, dominikanernas provinsialer i Lombardiet och Frankrike, magister Symon Freron samt Petrus Corserii, doktor vid universitetet i Erfurt; de skulle till deputationen afgifva yttrande i saken. Att denna kommitté ännu i aug. s. å. var i verksamhet, framgår jämväl af protokollen, i det att d. $^{14}/_{8}$ en ny ledamot utses i st. f. en afgången [3]. Några andra spår af kommissionens verksamhet har jag icke funnit.

Genom sitt inväljande i nämnda kommitté sattes alltså konung Eriks sändebud och främst bland dem Nicolaus Ragvaldi i tillfälle att efter förmåga ingripa till förmån för Birgittas orden. Ehuru vi ej äga några som helst uppgifter om den hållning, som sändebuden i frågan intagit, och ehuru slutresultatet, som strax skall visas, blef klent nog, finnes dock intet skäl att ej antaga, att Nicolaus Ragvaldi, så länge han vistades i Basel d. v. s. till våren 1436, gjort hvad han kunnat för att afvärja det mot orden riktade slaget, liksom han ju en gång förut vid kyrkomötet i Siena fört dess talan. Äfven hans kunglige herre underlät ej att ännu en gång lägga sitt inflytande i vågskålen till ordens förmån.

---

[1] *VHAAH*, XXXII, 39—50.

[2] Orig. på papper i RA. I brefvet talas om en vidlyftig skrifvelse, som förut afsändts till Vadstena och som lämnat en utförlig redogörelse för sakernas tillstånd; denna skrifvelse har synbarligen gått förlorad.

[3] HALLER, III, 95, 175.

Som det ligger närmast till hands att antaga i anledning af beslutet d. 14/11 1433 hade, när kunna vi ej uppgifva, på våren 1434 en ny stämning utfärdats till åtskilliga kloster af Birgittas orden. Den 5/6 1434 intygar nämligen biskop Navno i Odense, att generalkonfessorn och munkkonventet i Maribo d. 2/6 genom broder Konrad van den Bornen från Marienkron mottagit en instämning inför Baselkonsiliet, följande dag delgifvit densamma till allt klosterfolket samt därefter i enlighet med Konrads föreskrift med ett ilbud sändt stämningen vidare till klostret i Danzig[1]. Förmodligen är det närmast denna stämning, som framkallat konung Eriks och biskoparnas ofvan omtalade bref af d. 3/7 1434 från Vordingborg. I dessa böneskrifter till kyrkomötet anhöllo konungen och biskoparna, — någon böneskrift från de världsliga stormännen omtalas ej — att kyrkomötet måtte söka stilla tvedräkten inom orden i afseende å dubbelklosterfrågan, samt, i händelse några åtgärder redan vidtagits mot birgittinerna eller mot Birgittas uppenbarelser, återkalla dem och att de granskningar af uppenbarelserna, som till äfventyrs måste företagas, måtte ske så mildt som möjligt och utan förargelse och anstöt. I annat fall kunde därigenom stor skada tillskyndas kyrkan i de skandinaviska länderna[2].

Därefter känna vi om frågans fortsatta behandling på konsiliet intet med undantag af det slutliga resultatet. Vadstenadiariet berättar endast, att generalkonfessorn d. 27/6 1436 återkommit till Vadstena med oförrättadt ärende, såsom han förut gjort[3]. Kyrkomötets eller rättare trosdeputationens slutliga utslag i tvisten, okändt för tidigare forskare (LAGERBRING, BUEUS o. a.) har för några år sedan af SILFVERSTOLPE ur en Upsalahandskrift framdragits och offentliggjorts[4]. Det innebar ett kännbart nederlag för birgittinerna. Visserligen hade de af deputationen till uppenbarelsernas och artiklarnas granskning utsedde sakkunnige ej inskränkt sig till att afgifva hvar sitt friande utlåtande öfver de af dem granskade artiklarna, utan

[1] Orig. i RA; jfr ERSLEV, *RDRDM,* III, 459.

[2] *DN,* VI, N:o 453—455.

[3] *SRS,* I: 1, 153 (»inexpeditis negociis ordinis nostri, sicut prius fecerat»).

[4] Tr. hos SILFVERSTOLPE i *VHAAH,* XXXII, 48—50 efter en odaterad afskrift i *C. 31,* fol. 31 ff; en annan afskrift finnes i *A. 23,* fol. 121 v., 122; den af CELSE (s. 188, N:o 5) anförda afskriften i *Palmschiöldska* samlingen har jag ej lyckats anträffa. I en i kungl. biblioteket i München befintlig handskrift (*Cod. lat. 85,* fol 341) finnes äfven af domen en afskrift, som synes gjord med större noggrannhet än den af SILFVERSTOLPE aftryckta.

äfven till domstolens ledning afgifvit en gemensam utredning, ett s. k. *auisamentum*, hvilken gick ut på att visa, att 38 ur uppenbarelserna såsom kätterska framdragna satser rätt förstådda ej stode i strid med kyrkoläran[1]. Detta deras utlåtande utöfvade intet inflytande på den slutliga domen.

Denna är afgifven af kardinalen af Arles, Louis d'Alemand, af kyrkomötet efter Cervantes utsedd till domare i trossaker. De hittills kända afskrifterna sakna datum. I ett bref från munkkonventet i Marienkron till munkkonventet i Vadstena af d. $^{21}/_{7}$ 1473 omtalas emellertid, att revokationen af indulgenserna skedde den $^{1}/_{8}$ 1436[2]. Af en anteckning under den i förutnämnda Münchenhandskrift befintliga afskriften af domen framgår, att densamma af konsiliet blifvit godkänd genom en bulla af d. $^{1}/_{12}$ 1436 och att dess utförande anförtrotts åt biskoparna af Sleswig och Lübeck samt prosten i klostret Stade[3]. Af det anförda synes man sålunda kunna sluta, att domen afgifvits d. $^{1}/_{8}$ 1436.

Dess innehåll är i hufvuddragen följande. Birgittinerna finge i öfverensstämmelse med tidigare påfliga förbud icke vidare öppet eller hemligt, direkt eller indirekt i sina kloster offentliggöra, predika eller förkunna vare sig Vincula- eller Portiuncula- (= Letare-)aflaten eller tillåta, att så skedde. Några birgittiners och särskildt Marienwoldmunkarnas tilltag att så göra fördömdes, hvaremot orden fortfarande skulle vara i åtnjutande af samma aflatsförmåner som Augustini orden i öfrigt.

Hvad åter anginge den enligt uppgift birgittinerna tillerkända rätten att i likhet med dominikanerna och augustineremiterna mottaga bikt af alla kristtrogna, så skulle de framgent

---

1 SILFVERSTOLPE i *VHAAH*, 39—47 (afskr. i *C. 31*. fol. 127 ff. samt *C. 518*, koll. 781—790).

2 Orig. på papper i RA (»Reuocacio indulgenciarum nostrarum in festo ad vincula Petri est facta in eodem concilio anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto indiccione 4ta die vero Iouis prima Martij pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri Eugenii diuina prouidencia pape quarti anno eius quinto»).

3 *Cod. lat. Mon. 85*, fol. 342 (»Hanc sentenciam prescriptam approbauit Basiliense concilium, ut de hoc bulla est in registro bullarum ibidem li. Vto folio VIII, et simpliciter approbatur sentencia ipsa, prout lata est, et dantur in eadem bulla executores Slesvicensis et Lubicensis episcopi et prepositus monasterii Stadensis Bremencis diocesis et supplentur auctoritate vniversalis ecclesie omnes defectus et solempnitates omisse etc. et data [est] Basilee Kal. Decembris anno a natiuitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto»).

få utöfva denna rätt blott genom de bröder, som de för vederbörande stiftsbiskop presenterat och som af honom i enlighet med den clementinska dekretalen »*Dudum*»[1] erhållit tillstånd därtill. Pilgrimer åter och öfriga, som från andra stift vallfärdade till deras kloster, skulle de äga rätt att bikta endast sedan upplyst blifvit, att vederbörande kunde aflägga dylik bikt med tillstånd af sin »*rector*»[2] eller i enlighet med ett speciellt privilegium för nämnda bröder.

Äfven i birgittinernas rätt att vid iakttagandet af interdikt eller *cessatio a divinis* följa katedralkyrkans ordning gjordes en inskränkande förklaring[3].

Hvad slutligen anginge »*Libri divinarum seu cælestium Revelationum S. Birgittæ*», så förklarades, att då de under form af uppenbarelser, som tillskrefves den heliga Birgitta, innehölle och framställde mycket, hvarom många lärde vore oense och tveksamma såväl på grund af själfva titeln som i anledning af en viss oreda och vissa felaktigheter i många af de där förekommande slutledningarna, som därför i sin föreliggande form syntes dessa lärare misstänkta, så kunde hvarken deras titel eller deras innehåll godkännas. Mycket i dem behöfde jämkas, förklaras och rättas af visa, försiktiga och i skrifterna väl förfarna lärde, hvarför ingen finge förkunna och förklara dem i deras föreliggande form, utan att de jämkades i enlighet med kyrkans lära[4]. De påståenden och läror, som framställts af några bröder, näml. att de uppenbarelser, som innehölles i dessa böcker, förtjänade samma tilltro som evangelierna, förklarades förhastade, oriktiga och otillåtna. Däremot underströks, att denna dom ej i öfrigt skulle innebära något angrepp mot Birgittas helighet, dyrkan, helgonförklaring eller orden. Slutli-

---

[1] *Clem.*, III, 7, 2; den där bekräftade stadgan »*Super cathedram*» (*Extrav. Comm.*, III, 6, 2) finns i *DS*, II, N:o 1303.

[2] *Rector* har här tydligen samma betydelse som dekretalens *prelatus* och afser alltså närmast stiftsbiskopen (jfr Du Cange, VII, 61).

[3] Jfr bullor af d. $^{4}/_{1}$ 1379 (se ofvan sid. 96) och d. $^{1}/_{5}$ 1413 (se ofvan sid. 138). I händelse någon blifvit bannlyst under den form, att hvarje område han beträdde *eo ipso* kom under interdikt, skulle med hänsyn till honom birgittinerna under afvaktan på en förklaring från kurian följa vederbörande sockenkyrkas ordning, så vida de ej af stiftsbiskop eller kapitel underrättats, att katedralkyrkan ej behöfde i nyss angifna utsträckning iakttaga interdiktet.

[4] En sådan jämkning förelåg i det förutnämnda *Auisamentum*, hvilket borde fogas till samlingen af Uppenbarelserna (*VHAAH*, XXXII, 40).

gen följde straffbestämmelser för dem, som ej ställde sig domen till efterrättelse.

Af de refererade stadgandena i domen är det blott ett, som tarfvar närmare förklaring, nämligen det som berör rätten att af utom orden stående mottaga bikt. Birgittinerna hade därvidlag att åberopa sig dels på de i samband med indulgensprivilegierna beviljade bullorna af d. $^{29}/_{3}$ 1399 och d. $^{9}/_{12}$ 1397, som tillstadde generalkonfessorn och fyra (resp. sex) af honom utsedda prästbröder att bikta och äfven i biskopliga reservatfall aflösa pilgrimerna vid Vincula- och Letarefesterna[1], dels på den de birgittinska prästmunkarna senast af Martin V medgifna generella rätten till augustineremiternas och dominikanernas biktprivilegier, som i sin ordning reglerades af Clemens V:s berömda stadga »*Dudum*». För kännedomen om hur denna privilegielikställdhet i praktiken tillämpades, har jag uteslutande haft tillgång till material rörande Vadstena kloster, hvilket är så mycket mer otillfredsställande, som väl sannolikt den i de tyska klostren tillämpade praxis gifvit upphof till stadgandet i domen. Vadstena kloster brukade ända sedan slutet af 1300-talet hos så väl sin diocesan[2] som ock — i öfverensstämmelse med dekretalens stadganden[3] — hos de kringliggande stiftens biskopar[4] utverka tillstånd för generalkonfessorn och några af honom utsedda (eller alla) prästbröder att bikta och äfven i biskopliga reservatfall — i dekretalen afsågos blott icke reserverade fall — aflösa vallfärdande från vederbörandes stift.

I afseende på det anförda synes domens innebörd ha varit följande. Med hänsyn till stiftsbor inskärptes blott dekretalens presentationsbestämmelser. I afseende på utom stiftet boendes bikt åter fordrades antingen en i enlighet med nämnda dekretal utfärdad licens af vederbörande pilgrims stiftsbiskop eller ock ett sär-

[1] Jfr ofvan sidd. 124 och 134. Häri synes ingen ändring ha skett.

[2] Licenser af biskop Knut d. $^{8}/_{8}$ 1398 (*RAP*, II, N:o 2906) och biskop Henrik d. $^{19}/_{5}$ 1467 (orig. på papper i RA).

[3] HINSCHIUS, IV, 103, 104 (»in civitatibus et diocesibus locis ipsis vicinis, in quibus loca hujusmodi non habentur»).

[4] Bevarade äro, ehuru ej i kronologiskt fullständiga serier, licenser från samtliga svenska stift äfvensom från Lunds, Roskildes, Aarhus' och Viborgs stift. Smärre skiljaktigheter i afs. på licensernas begränsning frånser jag; i några förekommer om de bemyndigade prästmunkarne uttrycket: »Quos una vobiscum habere volumus pro canonice presentatis» (urkunder af d. $^{6}/_{6}$ 1436 och d. $^{10}/_{7}$ 1444 i orig. på perg. i RA); jfr för öfrigt Vadstenamunkarnas bref till Syon af d. $^{18}/_{8}$ 1418 (*SD*, III, N:o 2522).

skildt påfligt privilegium utöfver den generella likställigheten med mendikanterna. Så vidt man af tillgängliga handlingar i målet vågar sluta, torde domens stadgande ha framkallats däraf, att de tyska birgittinerna i allmänhet (ej blott de på sätt den kanoniska rätten förskref särskildt approberade) i kraft af den generella privilegielikställigheten eller af Birgittas uppenbarelser (VI, 67)[1] ansågo sig bemyndigade att mottaga hvarje kristtrogens bikt. På denna laxare praxis afsåg bestämmelsen att vara en hämsko, under det att Vadstena kloster i afseende på sin praxis ej efter hvad det synes behöfde göra någon ändring[2].

Det slag, som genom Baselkonsiliets dom drabbade orden, var visserligen hårdt, men i sin tidigare historia kunde birgittinerna väl finna stöd för den förhoppning, att genom underhandlingar det förlorade helt eller delvis kunde så småningom återvinnas. Ett kloster, som inom ordensorganisationen intog en särställning, nämligen Syonklostret, hade redan innan konsiliets dom föll d. $^{10}/_{12}$ 1434 lyckats af detsamma (liksom af senare påfvar) utverka en allmän bekräftelse på sina indulgenser, friheter och privilegier[3], en bekräftelse, som — åtminstone enligt Syonmunkarnas uppfattning; i andra birgittinkloster synes man att döma af ett bref från Marienkron till Vadstena af d. $^{21}/_{7}$ 1473[4] och förmodligen med skäl ha tviflat därpå — undandrog de engelska birgittinerna från Baseldomens rättsverkningar.

[1] *SD,* III, N:o 2522.

[2] De i Vadstena klosters *Liber usuum* (afskr. i *A. 11,* fol. 65) befintliga föreskrifterna om brödernas rätt att mottaga bikt innehålla i afseende på den föreliggande frågan följande upplysande passus: »Si velint (fratres) audire confessiones peregrinorum, extra dyocesim suam adueniencium, oportet et sufficit, quod ipsi fratres docere valeant, qualiter peregrini huiusmodi eis confiteri possint ex licencia sui rectoris et (ɔ:aut) ex previlegio ipsorum fratrum speciali. Et ob predicta fratres monasterii Vatzstenensis — — *ab ommibus episcopis aliis regni Swecie sibi procurauerunt huiusmodi licenciam* et super tali licencia literas, per quas eciam legittime docere possunt de auctoritate et licencia sepedictis.»

[3] Bekräftelsen, i vid. af d. $^{27}/_{2}$ 1473, i afskr. i *A. 23,* fol. 123, 127 ff. öfversänd från Syon till Vadstena i bref af d. $^{5}/_{4}$ 1473 (afskr. i *A. 23,* fol. 1—2): »Quantum ad indulgenciarum publicam denunciacionem, absolucionis auctoritatem votorumque commutacionem et alia rem hanc concernencia — — — omnia vobis in claro patere poterant huic monasterio nostro a domino papa graciose indulta ac a consilio generalj Basiliensi, a singulis quoque summis pontificibus vsque in hodiernum confirmata.»

[4] O rig. på papper i RA.

I full öfverensstämmelse därmed äro i en efter 1446 tillkommen förteckning öfver Syonklostrets aflat Vinculaaflaten liksom Letareaflaten upptagna såsom *indulgentie plenarie*[1].

I öfriga birgittinkloster åter synes man haft fullt klart för sig, att Baseldomen utom den minskning i ordens anseende den medförde genom den skugga, som kastats på uppenbarelsernas renlärighet och auktoritet, äfven otvifvelaktigt innebar Vincula- och Letareindulgensernas upphörande. Att man äfven inrättat sig därefter, framgår med all önskvärd tydlighet t. ex. af den omständigheten, att i en förteckning öfver Maribo klosters aflat af den 16/11 1439, afsedd att kungöras af det danska prästerskapet, ingendera af dessa ordens mest gifvande aflatstitlar finnes upptagen[2]. I afseende å bikträttigheterna medförde domen visserligen ej något upprifvande af den rättsgrund, hvarpå de ytterst hvilade, men dess starka betonande af den kanoniska rättens stadganden om formen för deras utöfning innebar säkerligen på många håll en väsentlig hämsko på dittillsvarande praxis. För att ekonomiskt och religiöst frälsa orden från tillbakagång eller död måste man därför med alla medel söka vinna ett undanröjande af Baseldomen och en bekräftelse på de gamla privilegierna. En afsevärd hjälp vid dessa planers realiserande hade birgittinerna bort kunna påräkna i motsättningen mellan kyrkomötet och kurian, på grund hvaraf de från det förstnämnda utgångna besluten knappast kunde vänta något öfverdrifvet beaktande från den senares sida.

Den närmast tillhands liggande och lättaste uppgiften var att utverka de specialprivilegier i afseende på bikt- och aflösningsrätten, som enligt domens eget angifvande kunde befria från tillämpningen af de där i all sin stränghet inskärpta stadgandena i kyrkolagen. Det första kloster, som begagnade sig af denna utväg att säkerställa och till sin förmån omreglera bikträttigheterna, var, så vidt åtminstone bevarade urkunder ge vid handen, Maribo. Genom en påflig bulla af d. 6/9 1438 fingo generalkonfessorn och de af honom förordnade biktfäderna — närmast i öfverensstämmelse med bullan af d. 29/3 1399, ehuru med undanröjande af den där föreskrifna begränsningen till Petri fängelsefest — tillstånd att — sockenkyrkans rätt oförkränkt — af dem, som i andaktssyfte samlades vid Maribo kloster och som så

[1] Aungier, 423, 425.

[2] Förteckningen finnes intagen i ett instrument af d. 5/4 1440 (i afskr. står genom felskrifning 1439), i sin ordning intaget i en urkund af d. 9/4 1446 (afskr. i *A. 23*, fol. 125 v. — 126 v.).

önskade, mottaga bikt, meddela dem aflösning äfven i biskopliga reservatfall, pålägga dem vederbörlig penitens, genom de af klostret tillsatta vikarierna i sockenkyrkan gifva dem nattvarden samt i de fall, där enahanda myndighet tillkom biskoparna (alltså ej i för kurian reserverade fall), äfven medgifva utbyte af pilgrimslöften, dem vederbörande ej förmådde uppfylla [1]. Denna blott af de påfliga reservatfallen begränsade aflösningsrätt synes dock, att döma af bullans formulering, afsedd att utgöra ett särskildt privilegium för Maribo, föranledt af vissa i brefvet angifna exceptionella omständigheter, ej att utsträckas till ordens samtliga kloster. Åtminstone nämnes den ej i den ofvan anförda ordensboken *(Liber usuum)* såsom i Vadstena normerande prästbrödernas rätt att mottaga bikt.

Af ett något annat slag är det bikt- och aflösningsprivilegium, som det nyanlagda klostret Gnadenberg något senare åt sig utverkade och hvaraf sedan Vadstena kloster genom den birgittinernas särskilda kloster medgifna ömsesidiga privilegiedelaktigheten kom i åtnjutande. Genom en bulla af d. $^{15}/_{1}$ 1446, hvari såsom gällande åberopas föregående påfvars (Johannes XXIII och Martin V) förordnanden om likställighet med augustineremiterna och dominikanerna, men ej Baselkonsiliets dom, stadgades — sockenkyrkans rätt oförkränkt — att generalkonfessorn jämte tre andra af honom utsedda lämpliga prästmunkar ägde att af dem som sammanströmmade till klostret, äfvensom af dess egna underhafvande och underhållstagare *(prebendarii)* samt dem, som därinvid hade sitt hemvist, mottaga bikt, meddela dem aflösning utom i påfliga reservatfall, pålägga dem penitens, åt dem meddela nattvarden (åt klostrets underhafvande äfven sista smörjelsen) samt på dess kyrkogård eller i klosterkyrkan begrafva dem som så önskade. Ehuru

---

[1] Bullan i vid. af d. $^{28}/_{9}$ 1444 i afskr. i *A. 23*, fol. 119 v., 120 och *C. 46*, fol. 84 v., 85; CELSE, 186, N:o 20 (»eis pro commissis eciam *in casibus episcopalibus* debitam absolucionem impendere»). Samtidigt lyckades Maribo kloster äfven d. $^{24}/_{9}$ 1438 af påfven utverka en del bestämmelser om bikt och aflösning i afseende på ordens egna medlemmar [originalsupplik i *C. 46*, fol. 78. Öfverskriften (med annan hand) lyder: »Supplicacio signata pro monasterio et personis in Mariebo; et videtur, quod gaudere possumus racione littere participationis»; jfr för öfr. bullor af d. $^{4}/_{1}$ 1379, $^{29}/_{8}$ 1399, $^{2}/_{6}$ 1401 och $^{1}/_{5}$ 1413 (CELSE, 141, N:o 14; 155, N:o 55; *SD*, I, N:o 62; II, N:o 1714)]. Som emellertid ordensmedlemmarnas bikt- och aflösningsförhållanden för ordens allmänna ställning och utveckling ha en jämförelsevis ringa betydelse, anser jag mig ej behöfva lämna någon närmare redogörelse för den nämnda supplikens innehåll.

enligt dekretalen *Dudum* biktfäderna voro skyldiga att för godkännande personligen inställa sig inför stiftsbiskopen, inskränktes med hänsyn till ordens klausurföreskrifter Gnadenbergmunkarnas skyldighet i detta fall till en skriftlig anmälan, hvarefter biskopen kunde i klostret företaga vederbörlig pröfning af de sålunda presenterades lämplighet[1]. Bägge dessa biktprivilegier utsträckte utöfver den af dekretalen *Dudum* reglerade befogenheten birgittinmunkarnas kompetens äfven till biskopliga reservatfall, men under det den förra bullan synes helt fritaga birgittinerna från den föreskrifna presentationsplikten, inskränkte sig den senare till att för den erfordrade presentationen medgifva ett tillvägagångssätt, som tenderade att göra densamma till allenast en tom formalitet[2].

Äfven i Vadstena synes man tämligen snart efter domens afkunnande ha umgåtts med tanken på att genom hänvändning till påfven söka framkalla ett upphäfvande eller i alla fall en förmildring af Baselkonsiliets förklaring. Åtminstone finnas bevarade ej fullt utskrifna koncept för suppliker till påfven och kejsaren om regelns, uppenbarelsernas och indulgensernas stadfästande, utställda af ärkebiskop Nicolaus Ragvaldi, biskop Bengt i Linköping och öfriga svenska biskopar samt rådet — tillkomna således mellan slutet af 1438, då ärkebiskop Nicolaus invigdes, och slutet af 1440, då biskop Bengt afled[3]. Någon beskickning till kurian synes däremot ej vid denna tid ha verkligen afgått — förmodligen till följd af förvirringen inom landet, som omöjliggjorde hvarje ingripande till ordens förmån från konungamaktens sida.

[1] Afskr. i *C. 46,* fol. 79—80; CELSE, 187, N:o 2. Magnus Unnonis lät under sin vistelse i Rom d. 18/2 1446 taga en vidimation af bullan (afskr. i *C. 46,* fol. 80 v. — 82). Sedan Vadstena *per participationem* blifvit delaktigt af detta privilegium, angifvas i den nyssnämnda »*Liber usuum*» (*A. 11,* fol. 66) därvarande prästbröders biktförhållanden jämlikt en stadga *(ordinacio)* af generalkonfessorn på följande sätt: »videtur sufficere, quod ipse confessor et alii duo aut tres fratres in sacerdocio constituti, quos confessor censuerit ad hoc magis ydoneos et discretos, — — quibusdam et precipue peregrinis eis confiteri volentibus de omnibus peccatis, nisi talia fuerint, propter que sedes apostolica sit merito consulenda, dummodo dyocesano Lyncopensi saltem litteratorie fuerint presentati; quando vero et quamdiu concursus generalis fuerit et dominicis diebus ac festis terre necnon sextis feriis ipse confessor et alii duo vel tres modo predicto necnon ceteri fratres in sacerdocio constituti illis tantum scilicet, quorum dyocesanis secundum Clement. Dudum de sepulturis fuerint presentati, de omnibus casibus ab ipsis dyocesanis eis tunc commissis — — ascultant parati ad satisfaciendum de sacramento confessionis.»

[2] Om likartade förhållanden hos mendikanterna se LEA, I, 301; KOLDE, 44.

[3] *A. 26,* fol. 191, 191 v.; REUTERDAHL, *SKH,* III: 2, 22; *SRS,* I: 1, 157.

Den tilltänkta ambassadens afsändande framsköts ända till år 1444. För att utverka kyrkans godkännande af Birgittas uppenbarelser, bekräftelse på hennes ordensregel (näml. *per modum regule)* samt en återkallelse af de på Baselkonsiliet vidtagna bestämmelserna rörande indulgenserna, äfvensom för att åvägabringa autentiska exemplar af de ofvannämnda försvarsskrifterna, afsändes från Vadstena till den påfliga kurian bröderna Johannes Borquardi, en kort tid klostrets generalkonfessor, och Olavus Petri[1]. Sändebuden lämnade Vadstena d. $^{5}/_{9}$ 1444, medförande dels en fullmakt af d. $^{3}/_{9}$ s. å., innebärande utom förut angifna uppdrag äfven rätt att i öfrigt föra ordens talan särskildt i afseende på Birgittas hus[2], dels vägbref och naturligtvis rekommendationer till kardinal Torquemada, minoriternas provinsialminister i Italien, Ludvig af Pirano, cisterciensabboten Johannes Roberti af Bonneval och vicekanslärn för universitetet i Köln, magister Heymericus från Kampen[3].

De sålunda affärdade sändebuden hunno dock ej längre än till Wilsnak, då de blefvo af stråtröfvare öfverfallna och utplundrade. Johannes Borquardi återvände genast till Vadstena, hvaremot Olavus kvarstannade för att med hjälp af ett rekommendationsbref från rådet i Lübeck återvinna de böcker och andra tillhörigheter, som gått förlorade. Efter stora svårigheter och utgifter (till lösepenningar?) lyckades han därutinnan och vistades sedan i Marienwold och Maribo nära ett år[4].

Året därpå afgingo emellertid nya sändebud till kurian. Visserligen hade en af ordens gynnare i Rom, som fått underrättelse om fjolårets olycka, rådt Vadstenakonventen att uppskjuta ambassadens afsändande, dels emedan påfven sades ärna begifva sig på ett korståg mot de otrogna, dels emedan vägarna genom Tyskland på grund af schismen voro mycket osäkra, dels slutligen emedan de nordiska länderna på grund af sin neutrala eller emot konsiliet välvilliga hållning starkt misstänktes för kätteri. För den händelse ändock en beskickning skulle afgå, gaf brefskrifvaren åtskilliga välvilliga råd, huru den borde färdas fram för att undgå den förra beskickningens öde och för att genom ödmjukheten och torftigheten i sitt yttre uppträdande

---

1 *SRS*, I: 1, 161. 2 Konc. i *F. e. 11*, fol. 90 v.

3 Konc. i *F. e. 11*, fol. 90, slarfvigt tryckt i *DelaGardiska Archivet*, II, 163—166.

4 *SRS*, I: 1, 161, 162; jfr ett tacksägelsebref till Maribo u. å. o. d. (afskr. i *F. e. 11*, fol. 88) samt ett bref till Marienkron af d. $^{7}/_{9}$ 1445 (orig. i *A. 26*, fol. 312).

vinna den gamle augustinmunken Eugenii ynnest[1]. Den $^{22}/_{8}$ 1445 lämnade generalkonfessorn Magnus Unnonis Vadstena för att begifva sig till Rom efter att på vägen ha förenat sig med den nyssnämnde Olavus Petri, som vistades i Maribo[2], hvars generalkonfessor Nicolaus Jacobi äfvenledes på färden medföljde. Sändebuden medförde skrifvelser från klostret till flera af dess utländska gynnare: en riktad till Heymericus af Kampen med tacksägelser för hans uppträdande på Baselkonsiliet, där han visat sig såsom de antastade uppenbarelsernas ifrigaste och skickligaste försvarare, och med bön, att han måtte med sin underskrift och i öfrigt med tjänliga medel autenticera de af Vadstena kloster tagna, af sändebuden medförda afskrifterna af hans försvarsskrifter; en ställd till kardinal Torquemada med begäran om hans understöd åt klostrets utskickade i deras sträfvanden vid kurian och i öfrigt med samma anhållan som till Heymericus. Samma bön riktades äfven till Johannes Roberti, till hvilken ock medfördes ett broderskapsbref[3]. Slutligen voro sändebuden utrustade med en böneskrift till påfven Eugenius[4] och ett bref till klostret i Maribo med begäran, att äfven därvarande konvent skulle utfärda fullmakt och rekommendationsskrifvelse för de utsända bröderna[5]. Olavus Petri till sist erhöll dessutom fullmakt att hos bankiren Gerard Waal i Lübeck lyfta 70 guldnobler, som föregående års sändebud där deponerat och som nu behöfdes för den nya färden[6].

Mot slutet af år 1445 eller i början af år 1446 ankommo sändebuden till Rom. Den $^{5}/_{2}$ 1446 förkunna de i ett öppet bref till birgittinordens bröder, att de genom sitt ombud, abboten af S. Pauli, till påfven inlämnat tvenne suppliker rörande ordens aflösningsrätt i afseende på dess egna medlemmar. De hade

[1] Bref, dat. Rom die cinerum ($^{10}/_{2}$) 1445, i afskr. i *F. e. 11*, fol. 93 v.

[2] *SRS*, I: 1, 162. Egendomligt nog finns en fullmakt för Magnus Unnonis, daterad först d. $^{6}/_{9}$ 1445 (afskr. i *F. e. 11*, fol. 95 v., 96); skulle färden af någon anledning ha blifvit uppskjuten?

[3] Konc. dat. d. $^{26}/_{5}$ 1445 i *F. e. 11*, fol. 85; odat. konc.(?) *ib.*, fol. 85 v., 86; afskr. *ib.*, fol. 79, 87; broderskapsbrefvet är odateradt och därför möjligen att hänföra till föregående år.

[4] *F. e. 11*, fol. 86 v.; koncept, dat. d. $^{20}/_{8}$ 1445.

[5] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 88.

[6] Konc. i *F. e. 11*, fol. 94 v., 95. Äfven till Marienkron afsändes som nämndt ett bref, dateradt d. $^{7}/_{9}$ u. å., men att hänföra till 1445, (orig. i *A. 26*, fol. 312) med anhållan, att därvarande konvent skulle mottaga sändebuden väl på deras genomresa samt gifva dem med sig en afskrift af Baselkonsiliets dom, som ej funnes i Vadstena och som man nu skulle söka få ändrad till det bättre.

först — till komplettering af bestämmelserna i *Mare magnum* (§ 28) — anhållit om påfvens medgifvande, att i händelse generalkonfessorer eller tjänstförrättande sådana i under anläggning varande kloster *(patres)* genom ådragen bannlysning, suspension eller af annan anledning vore förhindrade att utöfva den dem tillerkända aflösningsrätten eller i fall deras ämbete stode obesatt, denna äfven i påfliga reservatfall i stället skulle tillkomma de bröder, som generalkonfessorer eller *patres* eller i frånvaro af sådana abbedissa och konvent därtill utsåge. Påfven hade till deras framställning gifvit sitt bifall i afseende på den i *Mare magnum* generalkonfessorer och deras ställföreträdare medgifna aflösningsrätten, men förklarat supplikens signering obehöflig, emedan den blott berörde *forum consciencie* och ordens medlemmar därvidlag kunde tro sändebudens berättelse och ord. För så vidt åter den ofvan angifna befogenheten, utöfver hvad som i *Mare magnum* medgifvits, skulle innebära en allmän (ej blott för en gång gällande) rätt att äfven i påfliga och biskopliga reservatfall meddela aflösning åt ordens medlemmar fordrades därom en särskild supplik. En sådan, tillika omfattande rätten att i dödsstunden gifva full absolution, hade också inlämnats, men af påfven ej i vanlig form bifallits[1], hvarför slutligen alla frågorna sammanfördes i en ny supplik, som af påfven d. 16/8 1446 på öfligt sätt signerades[2]. Den 18/8 1446 skaffade sig sändebuden en officiell vidimation af de åt Gnadenbergs kloster en månad tidigare beviljade aflösningsprivilegierna, af hvilka äfven Vadstena kloster skulle blifva delaktigt[3].

Äfvenledes lyckades sändebuden förskaffa sig vederbörlig autentikation af Torquemadas *Defensorium*, näml. dels ett intyg af kardinalen själf, dels d. 29/8 1446 en rekognition af *auditor generalis camere apostolice*[4]. Men någon stadfästelse på uppenbarelser, regel och indulgenser lyckades de ej utverka. Enheten var ännu ej återställd inom kyrkan. Kampen mot kyrkomötet i Basel och den

---

[1] Afskr. i *C. 46*, fol. 72—74 v. under rubrik: »Litera quedam seu recognicio super certis supplicacionibus a domino Eugenio papa iiij graciose admissis et concessis personis ordinis sancti salvatoris super auctoritate personas huiusmodi eciam in omnibus et quibuscunque casibus et criminibus absoluendi» etc., CELSE, 188, N:o 4.

[2] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; i *C. 46*, fol. 75—77 v. finns i afskr. öfver samma supplik en rekognition af *judex camere apostolice*, tydligen genom misskrifning daterad d. 4/8 1446.

[3] Afskr. i *C. 46*, fol. 80 v.—82; 82 v.—84.

[4] Tryckt i *Rev. S. Birg.*, I.

af detsamma uppsatte motpåfven upptog allt för mycket af kurians tid och intresse, för att birgittinerna skulle för sina önskningar kunna påräkna välvilliga öron.

Fram på våren 1446 lämnade sändebuden därför Rom för att på hemvägen uppsöka de återstående rekommendationsskrifvelsernas adressater och af dem söka erhålla den äskade autentikationen af deras försvarsskrifter. Johannes Roberti fanns ej mer bland de lefvandes antal, och Heymericus af Kampen hade förflyttats till universitetet i Löwen, där han var vicekanslär och dekan i den teologiska fakulteten. Af honom utverkade också sändebuden i vederbörlig form utfärdade vidimationer, daterade d. $^{28}/_{7}$ 1446, af klostrets exemplar af hans försvarsskrifter[1]. Dessutom medförde de säkerligen hem en ny afhandling af Heymericus öfver Birgittas uppenbarelser, affattad i form af ett bref till klostren i Vadstena och Paradisus och dagtecknad d. $^{30}/_{7}$ 1446[2]. Från Löwen begåfvo de sig tillbaka till Vadstena, dit de ankommo d. $^{20}/_{10}$ 1446, medförande de utverkade resolutionerna och intygen, men efter en i öfrigt föga framgångsrik färd[3].

Att någon ändring i Baseldekretets förklaring om uppenbarelserna eller i formen för regelns stadfästelse ej heller senare kommit till stånd, synes säkert och har heller aldrig varit omtvistadt. Frågan är blott, huruvida och i så fall när birgittinerna lyckades utverka domens upphäfvande, för så vidt den rörde indulgenserna. MESSENIUS, som ju efter hvad jag förut påpekat, oftare än man anar, har god hemul för sina uppgifter rörande Vadstena, påstår i sin ofta åberopade otryckta Birgittakronologi, att Nicolaus V, som utvalt den heliga Birgitta till sitt skyddshelgon, omkring 1448 upphäft Baselmötets dekret och till deras forna kraft återställt birgittinernas privilegier och indulgenser[4]. Lika

[1] Not.-instr. i afskr. i *C. 518*, koll. 478—86, 638—646.

[2] Orig., försedt med författarens egenhändiga underskrift och sigill, sign. *C. 91* i U. B. Att döma af Vadstena munkkonvents tacksägelseskrifvelse af d. $^{30}/_{6}$ 1447 (afskr. i *F. e. 11*, fol. 89, vårdslöst tryckt i *DelaGardiska Archivet*, II, 161—163) hade Heymericus aflåtit tvenne skrifvelser till klostret (»ille noue literales, una super grauioribus articulis reuelacionum, declaratoria et aperta, altera super negociis nostri ordinis consolatoria et clausa, epistule nuper edite et directe»). Vadstenamunkarna bedja honom ej förtröttas i sina undersökningar öfver Birgittas uppenbarelser, äfven om klostret på grund af sin fattigdom ej kunde löna honom enligt sin egen önskan och hans förtjänst.

[3] *SRS*, I: 1, 164.

[4] *Palmsch. 178*, s. 59; *Scondia*, IV, 1; jfr CELSE, 192; SILFVERSTOLPE i *VHAAH*, XXXII, 35.

litet som SILFVERSTOLPE har jag varit i stånd att upptäcka spår af någon sådan bulla. Däremot förekomma under den följande tiden åtskilliga omständigheter, som göra det oemotsägligt, att någon sådan år 1448 ej utfärdats, men som å andra sidan visa, att ett förnyande af de gamla indulgensprivilegierna senare verkligen ägt rum. Då kejsar Fredrik, hertig Ludvig af Bayern samt klostret Gnadenberg d. 7/1 1449 hos påfven anhöllo om stadfästelse på birgittinklostrens privilegier, friheter och indulgenser, inklusive Vinculaaflaten, blef deras begäran af kurian afslagen[1]. Den 29/1 1464 skrifver den nyutnämnde biskopen Birgerus Magni från Stockholm till Vadstena kloster, att han bestormat både påfve och kardinaler med ansökningar om Vinculaaflatsprivilegiets förnyande, men ej lyckats utverka mer än sju års och lika många kareners aflat[2]. Den 18/4 1465 utlofvade åtta romerska kardinaler hvar för sig 100 dagars aflat åt dem, som på vissa festdagar besökte Marienkrons klosterkyrka och till dess nybyggnad framburo gåfvor; bland festdagarna uppräknas äfven Petri fängelsefest, hvilket väl utesluter möjligheten af att dagens gamla indulgensprivilegium ansetts ha gällande kraft[3].

I bref till påfven af d. 22/6 1468 omtalar konung Kristiern, att på vissa tider af året en stor människomassa plägat sammanströmma till Maribo för de rika aflatsprivilegiers skull, hvarmed klostret utrustats. Några hade emellertid ansett, att dessa indulgenser — till en del åtminstone — blifvit af påfvestolen återkallade, hvarför klostret upphört att förkunna dem och tillströmningen af folk och gåfvor äfven blifvit mindre. Konungen bad med anledning däraf påfven låna ett villigt öra till de munkar, som afsändts till kurian för att frambära klostrets önskemål i detta afseende[4]. Vid det besök Kristiern år 1474 gjorde i Rom — han höll d. 6/4 d. å. sitt intåg i den eviga staden[5] — bragte han bl. a. frågan om Maribos indulgenser ånyo på tal och anhöll hos påfven, att de, som vid Petri fängelsefest eller andra fester i andaktssyfte besökte Maribo och där framburo

[1] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; blott sju års aflat för en fäst beviljades.

[2] Orig. i *A. 26,* fol. 326. Det af biskopen åsyftade privilegiet är förmodligen en påflig resolution af d. 27/2 1463 i anledning af en från konung Kristiern ingången supplik, hvari han begärde bekräftelse på Vinculaaflaten (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[3] Afskr. i *A. 26,* fol. 126 v., 127.

[4] *SRD,* VIII, 444; RASMUSSEN, 93, 94.

[5] PASTOR, II[2], 470—472.

gåfvor till kyrkans reparation, skulle erhålla Vinculaaflat. Denna anhållan bifölls genom en bulla af d. $^{6}/_{6}$ 1474, för så vidt nämligen ifrågavarande indulgenser ej innebure plenaraflat[1]. Då detta emellertid efter hvad förut omtalats var förhållandet, ha alltså bullans bestämmelser från början varit utan betydelse[2]. Utan att man kan spåra anledningen till omslaget i den påfliga politiken, gaf emellertid samme påfve genom ett *motu proprio* af d. $^{1}/_{7}$ 1484 närmast för Vadstena klosters vidkommande sin bekräftelse på Vinculaaflaten och ehuru i något förändrad form på därmed i samband stående bikt- och aflösningsprivilegier[3].

Hans efterträdare Innocentius VIII utfärdade d. $^{14}/_{4}$ 1488 på ansökan af hertig Georg af Bayern och bröder och systrar af Birgittas orden en bulla, hvari han åt ärkebiskoparna af Braga och Upsala uppdrog att efter tagen kännedom om Gnadenbergkapitlets beslut samt ordens privilegier och indulgenser stadfästa dem, för så vidt de förra vore tillbörliga och de senare ännu vore i bruk och ej strede mot ordensregeln. I kraft af detta påfliga uppdrag granskade ärkebiskop Jacob i Vadstena såväl Urban VI:s bulla af d. $^{3}/_{12}$ 1378, priorn Petri tilläggsstadgar, det s. k. *Mare Magnum* och Gnadenbergkapitlets beslut som Urban VI:s privilegium på Vinculaaflaten och gaf med undantag för några punkter, hvilka som stridande mot regeln redan af Vadstenakapitlet annullerats, sin bekräftelse och stadfästelse på dem, om hvilket allt han utfärdade en öppen förklaring d. $^{29}/_{3}$ 1490[4].

VII.

De angrepp, som på de stora kyrkomötena riktades mot birgittinerna, och de inbördes stridigheter och tvister, som under samma tidsskede präglade ordens utveckling, synas knappast i

---

[1] Afskr. i *A. 23*, fol. 129; suppliken bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[2] Jfr det ofvan (sid. 99) anförda intyget af kapitlet vid Peterskyrkan, dat. d. $^{9}/_{12}$ 1397 (afskr. i *A. 23*, fol. 36 v.).

[3] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[4] *Diarium Vazstenense*, ed. BENZELIUS, 205—213; bulla och supplik bl. *Karlssons afskr.* i RA. Ärkebiskopen af Braga hade redan d. $^{20}/_{6}$ 1488 bekräftat alla stadgar, bestämmelser, dekret, förbud och indulgenser, som af Martin V eller andra påfvar utfärdats för birgittinerna (urk. bl. *Karlssons afskr.* i RA). — Den $^{14}/_{1}$ 1510 utverkade Marienkrons kloster bekräftelse på Vincula- och Portiunculaaflaten jämte dithörande biktprivilegier i enlighet med hvad

den grad man kunnat vänta ha hämmande inverkat på dess ställning i de länder, där den före dessa händelser fattat fast fot, eller på dess fortsatta utbredning öfver nya områden. Motsatsen mellan påfvemakten och den konsiliära rörelsen gjorde kurian knappast angelägen att vid Baselkonsiliets åtgöranden gentemot birgittinerna fästa en alltför afgörande vikt. Det förfall, som vid tiden för Konstanzkonsiliet öfver så godt som hela Västerlandet framträdde inom de gamla ordnarna, jämnade vägen för den nya klosterorganisationen, som, bildlikt taladt, ofta blott hade att gå till dukadt bord. Birgittas stora och trots allt säkerligen föga förminskade anseende inom kyrkan, den gentemot det sekulära prästerskapet, särskildt vederbörande stiftsbiskopar, i det hela välvilliga hållning, som birgittinerna enligt sin regels föreskrifter från början intagit, ordens aristokratiska karaktär, som öfverallt gjorde den till föremål för de högsta kretsarnas särskilda hägn och omvårdnad, och slutligen det kraftiga understöd, som från första stund kom den till del från den genom sina släktskapsförbindelser säkerligen mycket betydande nordiska kungafamiljens sida, allt detta bidrog att under 1400-talet gifva birgittinorden en i förhållande till dess ringa begynnelse och betänkliga svaghet i organisatoriskt afseende ingalunda obetydlig utbredning.

En öfversikt öfver de utom Sveriges landamären anlagda birgittinklostren och öfver deras utveckling, för så vidt den står i förbindelse med moderklostrets eller för ordens utveckling i dess helhet eller eljes är af särskild betydelse, måste emellertid, som jag förut framhållit och här ytterligare understryker, blifva ofullständig och föga tillfredsställande. Å ena sidan är nämligen källmaterialet antingen ännu outgifvet eller, där så ej är fallet, spridt i många delvis gamla och svåråtkomliga publikationer, och å andra sidan saknas ännu med få undantag ens något så när tillfredsställande monografier öfver de olika klostren. Där sådana finnas, har jag inskränkt mig till att för fullständighetens skull efter dem anföra själfva hufvuddragen i utvecklingen. I annat fall har jag från de — skäligen magra — primära källor, som stått mig till buds, sökt att till ett helt sammanfoga deras ofta motsägande och ofullständiga uppgifter.

---

som beviljats klostren i Vadstena och Danzig (suppl. bl. RA:s *Vatikanafskrifter*). Förmodligen har detta varit en medverkande orsak till den konflikt mellan klostret och dess stiftsbiskop, hvarom Diariet under år 1514 talar (*SRS*, I: 1, 213, 214; GADEBUSCH, I, 167, n. 53, 168, n. 55).

Därvid har med materialets osiktade beskaffenhet en viss vidlyftighet varit svår att undvika, och dock har den bild, som därur framgått, ofta blifvit blott alltför mosaikartad. —

I Italien hade Vadstena kloster af gammalt starka förbindelser; dess äldsta koloni är ju Birgittas hospital i Rom [1]. Under Johan XXIII:s upprörda pontifikat och det därpå följande två och ett halft år långa påfliga interregnum saknas nästan fullständigt uppgifter om dess förhållanden. Under kyrkomötet var Konstanz kristenhetens medelpunkt, och de pilgrimer eller sändebud, som från Sverige under denna tid besökte Rom, torde ej ha varit många. Helt annat blef förhållandet, när från år 1418 åter en påfve uppehöll sig inom Italiens gränser [2]. Det synes därför såsom mera än en tillfällighet, att just från detta år förskrifver sig den första kända fullmakt för en föreståndare för Birgittas hus i Rom; den är utfärdad för en viss Johannes från Gotland och bär datum d. $^{10}/_{9}$ 1418 [3]. År 1425 nämnes en Sweno Haquini som föreståndare; genom ett bref af d. $^{10}/_{6}$ d. å. medgafs honom af Vadstena kloster såsom belöning för de mödor han nedlagt på hospitalets vidmakthållande och förbättrande rätt att, äfven då han ej längre kvarstode som dess föreståndare, i alla fall bo kvar därstädes och, i händelse han blefve sjuk eller behöfvande, där njuta sin nödtorft [4]. Att trots loforden till herr Sven vid denna tid i hospitalet dock ej allt stod rätt till, synes framgå af det hos HILDEBRAND anförda brefvet från 1428, skrifvet till Vadstena kloster af Nicolaus de Leys, kanik vid S. Peters basilika, en man, hvars trovärdighet dock, såsom Hildebrand påpekar, ingalunda synes höjd öfver alla tvifvel [5].

---

[1] E. HILDEBRAND i *HT*, II, 211 ff.

[2] Martin V lämnade Genève i september 1418, ankom till Milano d. 12 Okt. s. å. och begaf sig i febr. 1419 öfver Mantua till Florens, där han kvardröjde mer än ett år; d. 28 september 1420 kom han till Rom (CREIGHTON, II, 131—142; MILTENBERGER i *MÖIG*, XV, 661—664).

[3] *SD*, III, N:o 2529.

[4] Afskr. i *C. 6*, fol. 85 v. I ett bref från något af åren 1422 eller 1423 skrifver ärkebiskop Johannes Haquini till Vadstena kloster om prokuratorsbefattningen och föreslår därtill den romerske kaniken Nicolaus de Leys eller ännu hällre sin egen kanslär Martin (afskr. i *F. e. 11*, fol. 49).

[5] Afskr. i *C. 3*, fol. 37; *HT*, II, 217. En Nicolaus de Leys utnämdes d. $^{11}/_{11}$ 1421 till prost i Roskilde; är det, som synes säkert, samme man, kan detta förhållande bidraga till att förklara hans kännedom om och intresse för en nordisk kyrklig stiftelse i Rom (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA).

Tre år senare utfärdades, efter hvad det vill synas, för administrationen af Birgittas hus en stadga, som år 1433 fick påflig stadfästelse och som med upphäfvande af den förra, med svenska kyrkoprovinsen ingångna öfverenskommelsen ånyo på det kraftigaste häfdade klostrets fria dispositionsrätt öfver hospitalet. Detta skulle visserligen som förut utan begränsning stå öppet för främlingar från Sverige, men styras af tvenne i förhållande till abbedissan afsättliga styresmän, som tillika i Rom skulle vara ordens prokuratorer och befullmäktigade ombud, *generales syndici*, i denna egenskap föra dess underhandlingar med den påfliga kurian samt såsom konservatorer hålla uppsikt öfver de kringstrykande bröder, som komme till Rom. Vidare reglerades hospitalets förpliktelser gentemot ordensbröder och pilgrimer, prokuratorernas redovisningsskyldighet o. s. v. Stadgan angifves såsom utfärdad d. $^{8}/_{3}$ 1431, och d. $^{14}/_{7}$ s. å. insatte generalkonfessorn Gerwinus Petri, då i Rom, en präst från Linköpings stift och en lekman till husets föreståndare[1].

Den $^{20}/_{5}$ 1433 medgaf påfven två års och lika många kareners aflat för dem, som bidrogo till husets vidmakthållande och reparation och till dess invånares underhåll[2]. Vid denna tid gästades hospitalet af ärkebiskop Olof i Upsala under hans förhandlingar med den påfliga kurian om bekräftelse på den ärkebiskopsvärdighet, till hvilken han genom kapitlets val kallats[3]. Under 1430-talet höra vi för öfrigt ej mycket om Birgittas hospital; mest beror väl denna tystnad på de samtidiga förhållandena i Rom. Eugenius IV måste i juni 1434 under ett upplopp flykta från staden och återkom ej förrän i september 1443[4]. Mellantiden synes för Rom ha varit en oordningarnas och förnedringens tid. Staden blef under påfvens frånvaro, säger en af Eugenii biografer, som ett samhälle af herdar; boskapen dref omkring på gatorna som i en bondby[5]. Ifrån de närmaste åren efter påfvens flykt känna vi också om Birgittas hospital knappast mer än att dess föreståndare, Birgerus Gunnari, d. $^{26}/_{3}$ 1435 från Florens erhöll påfvens tillstånd för sig och sina efterträdare

---

[1] Stadgan och stadfästelsen i *Rev. S. Birg*, II; ang. äktheten se *HT*, II, 260; III, 358—60.

[2] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[3] *HT*, II, 219; på hemfärden medförde han till konung Erik påfvens ofvan omtalade bref af d. $^{18}/_{10}$ 1433 (Haller, *Concilium Basiliense*, I, 220, 221).

[4] Creighton, II, 233; III, 43.

[5] Gregorovius VII, 88.

att bikta och aflösa de nordiska pilgrimer, som kommo till Rom, samt åt dem utdela sakramenten[1]. Att herr Birger dock under dessa sorgliga år ej lämnades alldeles åt sitt öde, framgår af hans efterträdares vittnesbörd, att han tid efter annan i olika poster uppburit sammanlagdt 625 dukater från Vadstena, oberäknadt de sannolikt ej obetydliga belopp, som influtit genom milda gåfvor samt i räntor från de under hospitalet lydande husen; hvilket dock ej hindrade, att hospitalets drätsel vid herr Birgers afgång från föreståndarplatsen befann sig i ganska stor oordning[2].

Jag har därefter ej lyckats påträffa någon underrättelse om hospitalet förrän år 1445. Den $^{10}/_{2}$ d. å. skrifver en af ordens gynnare i Rom till Vadstena kloster; brefvet rör sig, som förut omtalats, hufvudsakligen kring klostrets tilltänkta beskickning till kurian, men däri lämnas ock en framställning af hospitalets dåvarande förhållanden, som ifall brefvets uppgifter äro trovärdiga — och ingen anledning finnes att misstänka motsatsen — tedde sig allt annat än ljusa. En gotländsk kvinna vid namn Margit, som herr Birger medfört från Sverige för att sköta hushållsbestyren, hade fullständigt tagit tömmarna från sin husbonde och i hospitalet upprättat ett fullständigt skräckvälde i smått. Husets gäster, både fattiga och rika, bemöttes ohöfligt och utsattes för utpressningsförsök; fattiga sjuka utestängdes och lämnades att dö utan sakrament i öde hus eller på främmande hospital. Herr Birger klagade ständigt öfver fattigdom och brist, ehuru han på alla sätt sammanskrapade penningar. På Margits inrådan sades han emellertid nu vara betänkt på att lämna huset och se sig om efter någon lugnare befattning[3].

Förmodligen för att tillmötesgå herr Birgers längtan efter ro utnämnde abbedissan Bengta och Vadstena kloster — generalkonfessorn Magnus hade vid denna tid anträdt sin färd till Rom — d. $^{17}/_{10}$ 1445 Ericus Vastonis till föreståndare för Birgittas hus och försågo honom genast med respass till Rom. Han skulle där omedelbart öfvertaga sitt nya ämbete, som han

---

[1] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; därigenom förfaller E. Hildebrands gissning, att herr Birger, husets föreståndare, varit identisk med Västeråsbiskopen Birgerus Magni (*HT*, II, 220, n. 3). Herr Birger nämnes äfven i Acho Johannis' förut citerade bref från Basel d. $^{5}/_{5}$ 1434 (orig. på papper i RA; jfr ofvan sid. 209).

[2] *HT*, II, 220. [3] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 93 v.

sedermera i tjugo år förvaltade[1]. Tack vare hans och hans efterträdares rapporter till Vadstena kloster kan man för den följande tiden i hufvuddragen följa Birgittahospitalets växlande öden. Den första af dessa skrifvelser, dagtecknad Rom d. $^{20}/_{8}$ 1447, ger en liflig bild af hospitalets ställning i midten af det femtonde seklet[2]. Af brefvet framgår, att man i Vadstena ej varit fullt belåten med de kraftfulla åtgärder den nye föreståndaren vidtagit. Särskildt synes man egendomligt nog ha råkat i misstämning öfver att han aflägsnat den förutnämnda Margit, husets förutvarande energiska föreståndarinna. För att rättfärdiga sig upplyser brefskrifvaren, att hon själf bedt om orlof och trots alla uppmaningar ej kunnat förmås att lämna sin vrånghet och ilska mot husets invånare och i ro och frid stanna kvar och råda och styra där som förut. Herr Birger hade vansköttt sin plats; trots de ej obetydliga tillskott han mottagit från Sverige var huset förfallet och i oordning. Af sina underlydande hus drog det inga inkomster; ett af dem hade återvunnits först efter långvariga och kostsamma förhandlingar med kurian. Nu hade emellertid den nye föreståndaren lyckats bringa en smula ordning i förhållandena; så hade han bl. a. låtit uppodla husets vinberg, så att där kunde sås en tunna hvete. — Tack vare den nya ledningen kan man sålunda vid århundradets midt spåra en tydlig förbättring i hospitalets ställning. Däremot synes man på grund af förödelsen och nöden i Rom ha fått uppgifva de vid denna tid ånyo uppdykande planerna på att där grunda ett birgittinkloster[3].

Om Florensklostrets öden under denna tid har jag ytterst obetydligt att meddela. Det innefattades, som nämndt, under den bulla, som afsåg att förvandla birgittinorden till en enkelklosterorganisation, men återställdes i sitt gamla skick genom en särskild påflig förordning af d. $^{18}/_{2}$ 1427[4]. — Genom sin generalkonfessors — Lucas Jacobis — ställning som ordens generalkonservator och hans ovanliga duglighet och nit ej mindre

---

[1] Tvenne s. d. daterade fullmakter för honom finnas i afskr. i *F. e. 11*, fol. 98 v.—99 v. och 99 v., 100; passet i samma handskr., fol. 96 v.

[2] Troil, V, 295—299.

[3] Ericus Vastonis till Vadstena kloster (orig. på papper i RA, dateradt Rom *dominica quasimodogeniti* u. å.).

[4] Se ofvan sid. 185, n. 3.

än genom sitt läge nära det kyrkliga lifvets brännpunkt kom Paradisus att inom orden intaga en framskjuten plats, jämbördig med och tidtals öfverlägsen Vadstena klosters. Förut är omtaladt, hurusom den ledande ställning, som Johannes XXIII i bullan af d. $^{1}/_{5}$ 1413 i vissa afseenden tillerkänt Paradisus framför Vadstena, framkallade från sistnämnda klosters sida ett ingripande, som ledde till önskadt resultat[1]. Jag har äfvenledes omtalat Lucas' och hans klosters andel i utverkandet af påfvens tillstånd för orden att afhålla generalkapitlet i Vadstena år 1429. Han bevistade det i egenskap af sitt klosters ombud, men afled på hemvägen i Bohus[2]. Hans efterträdare blef sannolikt den Bartholdus de Roma, som författat den af bollandisterna offentliggjorda Birgittabiografien[3].

Från staden Florens' sida synes klostret ha varit föremål för den största välvilja. Med hänsyn till dess af de ständiga krigstidernas faror hotade läge beslöto myndigheterna att inom staden under namn af S. Maria del Popolo uppföra ett kloster, dit birgittinerna vid inträffande behof skulle kunna draga sig tillbaka. Grunden till den nya anläggningen lades högtidligen år 1435, särskilda ombudsmän tillsattes att öfvervaka arbetet, men företaget synes i trots däraf ha afstannat[4]. — Mot slutet af 1420-talet invecklades Paradisus med enkelklostren S. Cecilia i Trastevere och S. Justina i Venedig i en arfstvist, som ännu mot midten på följande decennium ej hade funnit sin afslutning. Den rörde arfvet efter en italiensk dam, Brigida — en dotter till den omtalade Antonius de Albertis — hvilken aflidit 1426, sedan hon 1424 testamenterat sin egendom till birgittinerna och klostret i Florens[5]. — Under denna tid införlifvades ock med Paradisus för att upphjälpa dess finanser en mängd mer eller mindre förfallna kloster och kyrkor, bland dem genom en resolution af d. $^{17}/_{11}$ 1440 klostret S. Martinus de Alpino i stiftet Arezzo; detaljerna i afseende på dessa inkorporationer anser jag mig kunna förbigå, då för dem en närmare redogö-

---

[1] Se ofvan sid. 180.

[2] *SRS*, I: 1, 148, 149; se ofvan sid. 189.

[3] *AA. SS. Oct.* IV, 373, 495—533: jfr *SRS*, III: 2, 187, 188.

[4] MORENI, V, 149—153; i anledning af dessa byggnadsplaner förenades med Paradisus 1434 nunneklostret *S. Maria de Nive*, ehuru införlifningen aldrig trädde i kraft.

[5] Anteckning bl. *Karlssons afskr.* i RA, som omnämner handlingar af d. $^{8}/_{11}$ 1427, $^{4}/_{4}$ och $^{21}/_{4}$ 1433 samt $^{4}/_{4}$ 1435.

relse finnes hos MORENI[1]. Den därmed följande tillökningen i klostrets inkomster satte det i stånd att företaga omfattande ny- och ombyggnadsarbeten. I sin förändrade gestalt invigdes klostret d. 12/6 1442 af Bartholomeo da Vinci, biskop af Valve-Sulmona, och invigningen bekräftades genom en påflig bulla af d. 31/8 s. å.[2].

Från Paradisus anlades under 1400-talets första eller början af dess andra decennium ett dotterkloster i Genua, som fick namnet S. Maria de Scala Celi. Det omtalas såsom befintligt redan i bullan af d. 1/5 1413, ehuru visserligen där inga upplysningar i öfrigt lämnas om detsamma[3]. Hvad jag för öfrigt funnit därom är ej mycket. Genom ett öppet bref af d. 3/1 1419 förordnade, som nämndt, generalkonfessorn i Paradisus Lucas Jacobi till Genuaklostrets föreståndare och sin kommissarie och vikarie den i min föregående framställning flera gånger nämnde Johannes Serminii, som dock sedermera i följd af några strider med moderklostret blef afsatt och bannlyst[4]. Klostret

---

[1] MORENI, V, 154—156; suppliker af d. 17/11 1440 och d. 15/6 1442 bl. *Karlssons afskr.* i RA. Den 27/6 (15/6?) 1442 förenades med Paradisus S. Michaelsklostret utanför Castello di Poggibonsi, mot det att inkorporationen af Michaelsklostret i Pisa (se ofvan sid. 129) gick tillbaka. Genom en bulla af d. 12/7 1451 återställde Nicolaus V den ursprungliga anordningen, och införlifvandet af Pisaklostret skedde d. 17/9 s. å.

[2] MORENI, V, 157, 158. Äfven i klostrets organisation gjordes under denna tid några ändringar, som synas förtjänta af omnämnande. Den 19/3 1444 biföll påfven klostrets anhållan att utom de i regeln nämnda fyra stekarhussystrarna få anställa ytterligare två dylika, att å sön- och högtidsdagar under tiden 1 okt.—1 maj få fira mässa före daggryningen samt att prästmunkarna vid vissa tillfällen utom klosterområdet skulle få predika för folket (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA). Nicolaus V hade genom ett *motu proprio* — af hvilket år känner jag ej — utom några föreskrifter rör. klostrets ekonomiska förvaltning äfven meddelat den bestämmelsen, att generalkonfessorn ej skulle väljas för obestämd tid, utan för år samt att han ej förrän ett år efter sin afgång skulle kunna omväljas. Detta stadgande stadfästes d. 22/12 1473, men ändrades d. 16/3 1482 därhän, att han skulle kunna omedelbart omväljas (suppl. af d. 22/12 1473 och d. 16/3 1482 bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[3] *SD*, I, 622.

[4] Handl. af d. 3/1, 1/9, 20/9 1421, 1/1 1422 bl. *Karlssons afskr.* i RA. — I *Ges. Nachrichten* (sid. 211) säges — som vanligt utan angifvande af källan — att klosterbyggnaden 1426 blifvit fullbordad samt att då utsetts en prior vid namn Bernhardin, som tillsammans med Lucas 1427 bevistade generalkapitlet i Vadstena. Den första uppgiften vederlägges af en supplik af d. 7/6 1474, hvarom mera nedan; om de båda andra må anmärkas, att generalkapitlet ägde rum 1429 och att såsom ombud för Paradisus och Scala Celi nämnas i själfva statutet Lucas och Alexius från Paradisus.

nådde ej sin fullbordan under det tidsskede min undersökning omfattar; det beboddes endast af bröder och hörde rättsligen under Paradisus, liksom dess invånare *de jure* ännu voro munkar i sistnämnda kloster. Subordinationsförhållandet häfdes först genom en påflig resolution af d. $^{7}/_{6}$ 1474 och först omkring 1490 synas bröder och systrar ha blifvit högtidligen insatta i klostret[1].

Återstår nu blott att med några ord beröra de föga kända enkelkloster, som under första hälften af 1420-talet uppstodo i anledning af påfvens förbud mot dubbelklostren. I de till påfven år 1428 ingångna böneskrifter, för hvilka förut redogjorts, nämnas följande: S. Cecilias i Trastevere[2], S. Justinas i Venedig, S. Kristoffers på Murano samt ett efter hvad det vill synas äfvenledes åt S. Kristoffer helgadt kloster i Bologna[3], samtliga inrättade för munkar[4]. Denna afart af birgittinstiftelser fick dock ingen lång tillvaro. Genom Eugenii förut omnämnda bulla af d. $^{18}/_{3}$ 1435 upphäfdes samtliga dessa enkelkloster; deras invånare ålades att inom maj månads utgång öfvergå till något dubbelkloster af Birgittas regel eller ock till någon annan orden. De sålunda utrymda klostren skulle återställas i sitt ursprungliga skick med undantag af S. Cecilias, som ju var en af kardinalernas titelkyrkor och hvars öde påfven förbehöll åt sitt eget framtida afgörande.

Sedan för sist berörda kloster den nyssnämnda fristen utsträckts till augusti månads utgång, gaf påfven d. $^{4}/_{6}$ 1435 sin

---

[1] Suppl. af d. $^{7}/_{6}$ 1474, d. $^{22}/_{1}$ 1491 (»ab anno citra pro regularj obseruancia reclusi existant») och d. $^{25}/_{5}$ 1492 bl. *Karlssons afskr.* i RA; bref från Gnadenberg till Vadstena, dat. d. $^{16}/_{11}$ 1490 (»Januenses ad nos scripserunt, significantes, quod etiam iam sint reducti ad clausuram») samt från Petrus Magni till Vadstena kloster, dat. d. $^{8}/_{5}$ 1510, båda i orig. på papper i RA. Såväl i den först nämnda suppliken som i en bulla af d. $^{7}/_{4}$ 1481 (*Karlssons afskr.* i RA) omtalas både bröder och systrar i klostret. — Förmodligen med stöd af i texten antydda förhållande uppger MESSENIUS (*Palmsch.* 178, sidd. 93, 94), att Genuaklostret varit ett enkelkloster, hvilket alltså i afs. på klostrets senare historia ej är riktigt. — I en supplik af d. $^{24}/_{9}$ 1459 (bl. *Karlssons afskr.* i RA) nämnas utom Paradisus två — än ej invigda — birgittinkloster i Italien, ett i ärkestiftet Genua, ett i stiftet Vicenza. Om det senare saknas i öfrigt upplysningar.

[2] Med detta kloster införlifvades d. $^{23}/_{1}$ 1434 med påfligt tillstånd några i klostrets kyrka befintliga kapell (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[3] Den $^{20}/_{5}$ 1434 tillät påfven, att med klostret förenades prioratus S. Michaelis ordinis milicie S. Marie Bononiensis (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[4] Handling af d. $^{9}/_{3}$ 1428 i afskr. i *F. e. 11*, fol. 39 ff. samt i *A. 26*, fol. 271 (defekt).

bekräftelse på klostrets öfverlåtande åt regularkanikerna af Augustini orden, men redan d. $^{23}/_{12}$ följande år öfverflyttades det på begäran af humiliaternes ordensgeneral, prokurator och diffinitorer till denna orden[1]. Justinaklostret återgick först till augustinkorherrarna, men uppläts senare med påfvestolens begifvande åt nunnorna i ett förfallet Mariakloster i stiftet Torcello likaledes af Augustini orden[2]; om de båda öfriga har jag icke påträffat några uppgifter. Äfven ett par andra klosterstiftelser af samma slag må i detta sammanhang finna omnämnande. Prioratus S. Nicolai de Capite Montis i ärkestiftet Genua, som förut tillhört augustinkanikerna, men under Martin V:s tid på Ceciliaklostrets bedrifvande öfverförts till Birgittas orden och inrättats till ett kloster enbart för munkar, återställdes i sitt gamla skick[3], och kyrkan Maria Montis Berice utanför Vicenza, förut tillhörig birgittinerna, öfverläts till serviterna, på hvilken öfverlåtelse staden Vicenza d. $^{11}/_{7}$ 1435 erhöll påfvens bekräftelse[4].

Äfven på Pyreneiska halfön grundades i början af 1400-talet ett birgittinkloster. Martin V lämnade d. $^{3}/_{5}$ 1419 sitt bifall till en ansökan af ordens generalkonservator Lucas Jacobi och Laurentius Selon, hvari begärdes dels tillstånd för den sistnämnde att i Valencia grunda ett munk- och ett nunnekloster af Birgittas orden — en anhållan, hvartill Lucas för sin del redan lämnat bifall — dels påfvens medgifvande, att det nya klostrets invånare skulle åtnjuta birgittinernas alla friheter, privilegier och rättigheter[5]. Denna privilegieförläning gaf upphof till tvister mellan klostret och det sekulära prästerskapet i Valencia rörande ordens rätt att vid vissa fester för öppna dörrar fira gudstjänst under interdikt äfvensom dess frihet från skyldigheten att till dem det enligt dekretalen *Dudum* vederborde bland det sekulära prästerskapet betala en fjärdedel af sina inkomster för upplåtandet af grafplatser. Dessa tvister framkallade en

[1] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA. Redan den $^{21}/_{9}$ 1433 erhöllo några munkar tillstånd att öfvergå från S. Cecilias kloster till Paradisus (suppl. bl. *Karlssons afskr.*).

[2] Suppl. af d. $^{2}/_{7}$ 1438 (äfven bulla) och d. $^{4}/_{7}$ 1448 bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[3] Suppl. af d. $^{10}/_{2}$ 1432 och $^{2}/_{4}$ 1435 bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[4] Suppl. af d. $^{11}/_{7}$ 1435 bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[5] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; därigenom vederlägges MESSENII uppuppgift (*Palmsch.* 178, ss. 93, 94), att Valenciaklostret varit ett enkelkloster. Om de efter Granadas eröfring 1492 åbanebragta planerna på anläggandet af flera birgittinkloster på Pyreneiska halfön, se MORENI, V, 147, 148.

påflig förklaring af d. 17/10 1421, som för stiftet Valencia inskränkte interdiktprivilegiet till de i den allmänna kyrkliga rätten medgifna dagarna samt påbjöd erläggandet af den nämnda fjärdeparten samt öfliga tionden utom för nyodlingar eller jord under eget bruk[1]. — Klostret nämnes några gånger under striden om dubbelklosterförfattningen, men eljes är jag ej i stånd att om detsamma lämna några upplysningar.

Inom ingen samtida kultursfär gjorde birgittinerna större och hastigare framsteg än inom det i viss mån enhetligt präglade hanseatiska kulturområdet. De baltiska hansestädernas förbindelser med Sverige voro både gamla och starka; men denna långvariga inbördes beröring — kulturell ej mindre än ekonomisk och politisk — räcker knappast att förklara den dragningskraft den svenska medeltidens fullblodigaste representant för den aristokratiska ridderligheten ej mindre än för det fantastiska och mystiska draget i folklynnet genom sitt verk utöfvade på hansestädernas nyktert praktiska borgare, hvilkas hela åskådningssätt onekligen smakade af en viss kälkborgerlig, ibland icke så litet trångsynt krämaranda. En förklaringsgrund ligger här som på andra håll i de äldre ordnarnas förfall, som jämnade vägen för nya organisationer och lämnade den fromma ifvern och gifmildheten, som på 1400-talet säkerligen ej voro mindre än förr, lediga att vända sig till nya föremål. En annan grund är säkerligen att söka i birgittinklostrens dubbla egenskap af uppfostrings- och försörjningsanstalter för de förmögnare familjernas oförsörjda döttrar; de fördelar den nya ordens kloster, där ju i stort de asketiska krafven nedsatts till ett minimum och den bästa handledning gafs i tidens kvinnliga idrotter, i detta afseende hade att erbjuda, kunde näppeligen undgå de hanseatiska köpmännens världserfarna blick[2].

Angående de äldsta af dessa hanseatiska birgittinkloster, Marienbrunn *(Fons Mariæ)* i Danzig och Mariendal *(Vallis Mariæ)* i Reval, är för ifrågavarande period så godt som intet bekant. Om Vadstenakapitlets beslut i afseende på Marien-

---

[1] Bulla bl. *Karlssons afskr.* i RA; stadgan angifves uttryckligen blott gälla stiftet Valencia.

[2] I Stralsund fanns före birgittinklostrets anläggande intet nunnekloster, blott några beginhus.

brunn har jag förut talat. I anledning af framställningen till högmästaren flyttades de omnämnda synderskorna till ett särskildt hus inom birgittinklostrets hank och stör och skulle allt framgent lyda under dess abbedissa, liksom birgittinmunkarne fortforo att vara deras själasörjare. Då de emellertid genom sitt oordnade lefnadssätt väckte allmän förargelse och störande inverkade på andakten och ordningen i birgittinklostret, anhöll detta d. 1/12 1461 hos påfven, att han skulle uppdraga åt biskopen af Leslau eller hans vikarie i Danzig att öfverflytta de nämnda kvinnorna till en annan, af stadens borgmästare och råd upplåten boningsplats. Denna anhållan beviljades, men synes, då den d. 21/4 1489 förnyas, ej ha kommit till utförande[1]. Hvad Mariendal angår, är för detsamma att anteckna ett påfligt skyddsbref af den 11/9 1419, gällande för fem år[2]. Systrarna skola enligt en uppgift d. 17/6 1431 ha blifvit högtidligen insatta i klostret, bröderna längre fram under s. å.; en annan uppgift, att invigningen ägt rum först 1435[3], afser förmodligen själfva klosterbyggnadens invigningsår, som dock af andra sättes till 1436[4].

---

[1] Suppl. af d. 1/12 1461 och d. 21/4 1489 bland *Karlssons afskr.* i RA; jfr. ofvan sid. 194. I detta sammanhang må för fullständighetens skull omnämnas, att genom en bulla af den 17/4 1458 Calixtus III åt staden Elbing gaf vilkorligt tillstånd att grunda ett birgittinkloster, som skulle åtnjuta ordens samtliga privilegier och indulgensförmåner (bulla bl. *Karlssons afskr.* i RA). Jag har eljes ingenstädes sett detta kloster omtaladt.

[2] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA. I sin förut omtalade räkenskapsbok från kurian (jfr ofvan sid. 179) omnämner Johannes Hildebrandi, att han för Mariendal anskaffat en mängd handlingar från det påfliga kansliet: duplikat af bekräftelsebullorna af d. 7/4 och 1/7 1419 (*SD,* III, N:o 2616, 2656) samt af bullor af d. 1/7 och 4/12 s. å. (*SD,* III, N:o 2655, 2657, 2712), ett af *auditor camere* utfärdadt transsumpt öfver bullan af d. 4/12 1419 (*SD,* III, N:o 2711), bullan af d. 14/12 s. å. (CELSE, 173, N:o 21), det i texten nämnda skyddsbrefvet, ett indulgensbref af några kardinaler samt »*unum instrumentum de confessionibus audiendis*».

[3] OLEARIUS, 103; MESSENIUS, *Scondia,* XV, 74, båda anförda hos NETTELBLA, 27; V. HANSEN, 165. Det redan 1424 i ett bref från Vadstena om Mariendals föreståndare använda uttrycket *confessor generalis et prior* (*Diarium Vazstenense,* ed. BENZELIUS, 203), beror på en felläsning (*prior* i st. f. *pater*; *C. 6,* fol. 91 v.). I ett bref från Vadstena till Mariendal, afsändt med Gerlacus efter generalkapitlet 1429 och i sammanhang med Anna Bylows affärdande till Reval (18/9 1429), omtalas invigningen än såsom förestående (TROIL, V, 346—49; *SRS,* I: 1, 148).

[4] MESSENIUS, *Scondia,* X, 19; V. HANSEN, 165; NETTELBLA, 26; NEUMANN, 133. I *Scondia,* III, 59; XV, 74 och Birgittakronologien (*Palmsch. 178,* sid. 51) uppgifves åter klostret ha fullbordats 1435.

Redan innan klostret i Reval ännu hunnit i sina egna förhållanden vinna stadga, så tidigt som år 1413, såg det sig i stånd att ej långt från Lübeck påbörja anläggningen af ett dotterkloster, som fick namnet Marienwold *(Silva Mariæ)*[1]. Den förutnämnde Burcard, som deltagit i arbetet på Mariendals grundläggning, synes ha varit ledaren för de birgittiner, som sannolikt redan 1412 sändes till Lübeck i och för den nya klosteranläggningen. Då de af myndigheterna i själfva staden Lübeck rönte ringa uppmuntran, påbörjade de arbetena i byn Bälau i Breitenfelde, vestsydvest om Mölln. Redan 1413 nämnas i det nya klostret bröder och systrar. Den $^{26}/_{7}$ d. å. tillkännagaf biskop Detlevus af Ratzeburg, att han enligt i bref af d. $^{24}/_{7}$ framställd anhållan och gifvet bemyndigande af tvenne Lübeckborgare, Wedege och Volrad von Zule, och deras närmaste öfverflyttade två af deras fader stiftade vikarior i Schönberg och Schretstaken till det nya klostret, och sistnämnda dag betalade — enligt intyg af biskopen — bröder och systrar i Marienwold herr Ludeke Schacke erforderlig lösesumma för ett af biskopen till den sistnämnde förpantadt, vikariorna tillhörigt gods med därå befintliga nybyggnader[2]. Att anläggningen företagits af Mariendals kloster, framgår af sättet för förvärfvandet af den mark, där Marienwolds kloster ursprungligen låg. Den $^{27}/_{10}$ 1413 erkänner rådet i Lübeck sig hafva af sistnämnda kloster emottagit 500 mark för af Volrad Schacke till Reyner von Calven förpantad, af den senare till staden Lübeck öfverlåten jord i Bälau och Breitenfelde, som förut tillhört klostret Rheinfeld[3]. Följande dag utfärdade med sin broder Marquards samtycke Volrads son Ludeke salubref på hela byn Bälau och halfva byn Breitenfelde till herr Borcard Saudel för Mariendals klosters räkning, men utfärdade samtidigt — för att det nya klostret, en gång själfständigt, skulle vara skyddadt i sin rätt — äfven en särskild köpeafhandling med Marienwolds kloster, hvarjämte hertig Erik af Sachsen gaf sin bekräftelse på aftalet i egenskap af landsherre. Genom handling af d. $^{11}/_{11}$ 1420 gaf Ludekes broder Marquard till öfverlåtelsen sitt samtycke. Klostret Rheinfeld afstod d. $^{6}/_{12}$ 1422 från sin rätt mot en

---

[1] Se härom utom min uppsats i *KHÅ* (II, 24—26), NETTELBLA samt en monografi af DEECKE (Progr. för Catherineum 1848), på hvilken dr Karlsson haft godheten fästa min uppmärksamhet.

[2] *LUB*, V, N:o 457—59; den verkliga öfverflyttningen ägde rum d. $^{16}/_{10}$ 1413, resp. d. $^{25}/_{7}$ 1416 (*Ib.*, N:o 470, 591; jfr. DEECKE, 28, 29).

[3] *LUB*, V, N:o 471.

årsränta af 3 mark, som den $^{24}/_{2}$ 1431 med en summa af 60 mark aflöstes[1].

I enlighet med ordensregelns föreskrifter skred man ock till att inhämta öfverordnade kyrkliga myndigheters, framförallt påfvens, bekräftelse på den nya stiftelsen äfvensom landsherrliga skydds- och privilegiebref. Biskop Detlevus gaf sitt tillstånd till den nya klosteranläggningen d. $^{13}/_{7}$ 1414 och tillerkände densamma ordens privilegier och friheter[2]. När påfvens samtycke gifvits, kan jag ej säga; d. $^{11}/_{9}$ 1419 utfärdade han för Marienwold ett för fem år gällande skyddsbref[3], hvarpå den $^{18}/_{1}$ 1422 följde ett nytt[4].

Frågan om det landsherrliga skyddet var svårare att ordna på grund af de invecklade besittningsförhållandena. Kejsar Sigismund tog d. $^{27}/_{3}$ 1415 i sitt och romerska rikets skydd alla tyska birgittinkloster, särskildt det nygrundade Marienwold, men öfverlät den $^{15}/_{2}$ 1418 på sistnämnda klosters egen anhållan sin skyddsrätt öfver detsamma till staden Lübeck, enär den i dess händer ansågs erbjuda större trygghet och ehuru den ort, där klostret först anlagts, ej låg inom lybskt område, utan såsom sin landsherre erkände hertigen af Sachsen. I detta öfverlåtelsebref nämnas, såvidt jag känner, för första gången i bevarade urkunder och oegentligt nog, då klosterfolket ännu ej högtidligen invigts, abbedissa, generalkonfessor och konvent i Marienwolds kloster[5].

---

[1] *LUB*, V, N:o 473—475; VI, N:o 294,473; VII, N:o 438; KORNER (ed. SCHWALM, 112,382) berättar, att år 1413 bröder af Birgittas orden af hertig Erik köpt ett fält med närliggande skog vid staden Mölln och där med Ratzeburgbiskopens samtycke påbörjat ett kloster för både munkar och nunnor. I början mottogo de för att från kringliggande städer kunna påräkna större allmosor äfven fallna kvinnor i klostret, men måste snart åter aflägsna dem på grund af befolkningens ogillande hållning.

[2] DEECKE, 11.

[3] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; af Johannes Hildebrandis mer omnämnda räkenskapsbok från kurian framgår, att han för Marienwold anskaffat utom det påfliga skyddsbrefvet ett *transsumptum privilegiorum*, besegladt af *auditor camere*, ett *instrumentum ad audiendum confessiones*, ett indulgensbref af 10 kardinaler (CELSE, 174, N:o 23?) samt duplikat af tvenne bullor af d. $^{1}/_{7}$ 1419 (*SD*, III, N:o 2555, 2557)

[4] *LUB*, VI, N:o 389.

[5] *LUB*, V, N:o 522 (förut tryckt i *Diarium Vazstenense*, ed. BENZELIUS, 198); VI, N:o 11; odat. supplik i afskr. *C. 6*, fol. 81; ett bref af 1418 (*SD*, III, N:o 2538), hvarom mera sedan, uppger, att den som i klostret först förvaltat generalkonfessorsämbetet hetat H(enricus) och varit klosterbroder

Med frågan om skyddsrätten öfver klostret sammanväfver sig den vid denna tid också uppdykande frågan om klostrets förflyttning. Den plats (Bälau), där klostret börjat anläggas, var nämligen ur sanitär synpunkt allt annat än lämplig och dessutom föga tryggad mot öfverfall af stigmän. Redan före det nämnda kejserliga skyddsbrefvets utfärdande hade hertig Erik af Sachsen-Lauenburg utverkat ett påfligt mandat af d. $^{28}/_{2}$ 1415 till biskopen af Ratzeburg att till lämplig plats förflytta det nyanlagda klostret[1]. I uppgifven, men som vi skola se omtvistlig egenskap af landsherre gaf hertigen — sannolikt som ett motdrag mot det kejserliga skyddsbrefvet och för att själf erhålla patronatet öfver den nya stiftelsen — d. $^{28}/_{5}$ 1416 Mariendals kloster rätt att fortsätta och fullborda anläggningen af ett kloster vid Petzke, där jord redan d. $^{30}/_{11}$ 1414 för birgittinernas räkning inköpts[2], tog detsamma med all dess egendom under sitt hägn och beskydd, tillerkände detsamma skattefrihet, lofvade att ej inblanda sig i klosterfolkets rekrytering samt frisade alla dess gods nu och i framtiden och särskildt Petzke från hvarje länsförpliktelse till sig och sitt hus[3].

Men äfven andra planer voro samtidigt å bane. Staden Lübeck erbjöd sig att åt birgittinerna upplåta Georgshospitalet med närliggande område. Detta väckte emellertid ond blod hos en del af stadens prästerskap, hvarför man hos kejsaren anhöll om hans förord i saken hos biskopen och domkapitlet[4]. Vare sig detta förord gifvits eller ej, blef planen icke utförd. En täflan synes sålunda ha uppstått mellan hertigen och staden Lübeck, som bägge sökt få klostret förlagdt på sitt område för att därigenom förvärfva patronatet öfver detsamma. Förflyttningen till Petzke blef senare en verklighet; den $^{2}/_{5}$ 1428 skall klostret ha förflyttats dit, och där skedde ock d. $^{24}/_{8}$ 1438 konventens högtidliga insättande genom biskop Detlevus. Klostrets kyrka och kyrkogård vigdes först d. $^{9}/_{7}$ 1458[5].

---

från Mariendal; han är tydligen identisk med den Henricus Huxer, som ännu d. $^{2}/_{11}$ 1419 nämnes såsom ***pater*** (*LUB*, VI, N:o 134).

[1] Bulla bl. ***Karlssons afskr.*** i RA.

[2] *LUB*, V, N:o 515; en hertigen förbehållen ränta aflöstes d. $^{20}/_{1}$ 1422 (*LUB*, VI, N:o 390).

[3] *LUB*, V, N:o 576; för sina friheter fick klostret till hertigen betala en aflösningssumma af 600 mark (kvittobref af d. $^{9}/_{10}$ 1416 i *LUB*, V, N:o 600).

[4] Odat. supplik i afskr. i *C. 6*, fol. 41.

[5] DEECKE, 10, 13.

Men med förflyttningen var frågan om skyddsrätten ingalunda afgjord. I det intyg Lübecks råd d. $^{23}/_{4}$ 1435 afgaf rörande renlefnaden i klostret[1], uppträdde det som innehafvare af densamma, detta — utom med stöd i det kejserliga öfverlåtelsebrefvet — under framhäfvande af att klostret efter flyttningen till Petzke låge inom Lübecks gränsbefästningslinie. Under det tidsskede min undersökning omfattar synas från hertigarnas sida däremot inga gensagor ha gjorts, ja, DEECKE vill i den sachsiske hertigens ofvannämnda privilegium mindre se en gunstbevisning mot birgittinerna än ett försök att usurpera en honom egentligen ej tillkommande rätt, en uppfattning, som dock synes mindre sannolik, enär efter allt att döma hertigen själf medverkat till flyttningen[2]. Under klostrets senare tid uppstodo mellan staden och hertigarna strider om skyddsrätten, som blefvo en medverkande orsak till klostrets undergång[3].

Under dessa de första åren af sin tillvaro upprätthöll den nya stiftelsen efter allt att döma en liflig förbindelse med sitt moderkloster, liksom det äfven tidigt trädde i förbindelse med ordens hufvudkloster i Vadstena. Nyss har omtalats, att klostret erhållit sina första styresmän från Mariendal. Den $^{23}/_{7}$ 1416 tillskref biskop Detlevus bröder och systrar i Marienwold en uppmaning att med sin plan att sända några systrar till Mariendal låta anstå, tills han med dem närmare rådgjort om saken[4]. Ännu på 1420-talet ansåg sig moderklostret, som synes af det till Gerlacus gifna visitationsuppdraget, berättigadt att ingripa i Marienwolds förhållanden, i striderna mellan det och dess dotterkloster Marienkron[5].

Med Vadstena finna vi klostret i beröring åtminstone så tidigt som 1416[6]. År 1418 anlade på bedrifvande af Thorirus Andreæ och Johannes Hildebrandi bröderna i Marienwold den i *Mare Magnum* § 34 för bröder i ännu ej invigda kloster föreskrifna dräkten. Närmast synes det ha skett för att betaga prästerskapet i Lübeck den angreppspunkten, att en stiftelse, som

[1] *LUB*, VII, N:o 633.

[2] Angående frågan om skyddsrätten, som i sina enskildheter faller utom ramen för min undersökning, se DEECKE, 11—15.

[3] DEECKE, 16 ff.

[4] *LUB*, V, N:o 590, förut tryckt i BENZELII edition af ***Diarium Vazstenense***, 199, 200.

[5] *LUB*, VI, N:o 620; jfr ofvan sid. 187.

[6] Odat. bref i afskr. i *A. 26*, fol. 103 v., 104 och *C. 6*, fol. 53; jfr ofvan sid. 172, not 3.

gjorde anspråk på namnet kloster, ej inneslöt en enda medlem i klosterlig dräkt[1]. På hösten 1418 (d. 9/10) invigdes i Vadstena jämte två andra bröder från Reval den förutnämnde Burcard till klosterbroder i Mariendal, och åtta dagar senare afsändes han såsom vicekonfessor till Marienwold, vid sin affärd försedd med rekommendationsskrifvelser till såväl klostret som en hög prelat inom Ratzeburgs stift[2].

Om Marienwolds senare historia intill seklets midt hänvisas i öfrigt till hvad jag förut meddelat angående den roll det spelat i striden om Vinculaaflaten[3] liksom angående 1426 års generalkapitel och striden på Baselkonsiliet. — Af de tyska birgittinklostren är Marienwold säkerligen det som för den skandinaviska grenen af orden haft den största betydelsen och med den haft den lifligaste förbindelsen, i det att de till Rom farande nästan alltid synas ha tagit vägen öfver Lübeck.

Med den täta och oafbrutna samfärdsel, som ägde rum mellan hansestäderna kring Östersjön, dröjde det säkerligen ej länge, innan man äfven i de andra vendiska städerna fick kunskap om att ett birgittinkloster anlagts nära Lübeck, och redan några få år senare började man vidtaga åtgärder för grundandet af ett dylikt i en annan betydande hansestad, Stralsund[4]. Under året 1418 innehåller stadens tänkebok en anteckning om att Reynborghis, änka efter Arnold Poleman, förordnat, att 50 marks ränta i två år efter hennes död skulle utgå till byggande af ett nytt nunnekloster invid Maria Magdalenas kapell utanför Stralsunds murar. Ett område i närheten af kapellet hade stadens råd redan året förut inköpt af en Greifswaldborgare och sedan öfverlåtit åt borgmästaren Simon von Orden, som 1421 skänkte det till grundandet af ett kloster af Birgittas orden[5]. Den 12/3 s. å. utfärdade stadens borgmästare och råd ett öppet bref, hvarigenom de, sedan klostret i Marienwold hos dem på det beveklligaste anhållit om tillstånd att i Stralsund grunda ett birgittin-

---

[1] *SD,* III, N:o 2538; året nämnes ej, men af det ofvan å sid. 172 sagda framgår, att förändringen ägt rum på sommaren 1418.

[2] *SRS,* I: 1, 140; *SD,* III, N:o 2537, 2538; min i *KHÅ,* II, 26, n. 2 framställda åsikt om dateringen berodde på ett förbiseende.

[3] Till hvad ofvan om denna sak meddelats bör läggas, att i *C. 6,* fol. 88 v.—89 v. i afskr. finnes en af Marienwolds kloster utfärdad fullmakt af d. 31/8 1419 för dess ombudsmän i tvisten med Lübecks domkapitel.

[4] Om Marienkron se Nettelbla, 37—52, en uppsats af Dinnies jämte bilagor hos Gadebusch, I, 147 ff. samt min uppsats i *KHÅ,* II, 26—28.

[5] Dinnies, 148, 149, n. 4.

kloster, därtill gåfvo sitt tillstånd och i detta syfte åt Marienwolds kloster för den nya klosteranläggningen öfverläto Maria Magdalenas kapell och kyrkogård. För sitt samtycke uppställde rådet dock åtskilliga villkor. Det skulle äga rätt att utse vissa ombudsmän att tillsammans med rådet öfvervaka byggnadsarbetena samt bestämma klostermurarnas utsträckning och tjocklek, gifva klostrets invånare anvisningar i afseende på anskaffande af lifsförnödenheter eller bränsle samt förhindra, att skadliga eller olämpliga personer i klostret intoges. Dessutom förbjöds det nya klostret att förvärfva några besittningar, innehafva, odla eller låta odla någon landtgård eller utvidga sina byggnaders utsträckning eller antal annat än med rådets och ombudsmännens vetskap, vilja och samtycke. Bakom alla dessa villkor kan man spåra alldeles samma farhågor, som gåfvo upphof till den ofvan berörda tvisten mellan Mariendals kloster och staden Reval. Här uppstod ingen sådan konflikt. Samtidigt med att Stralsunds råd utfärdade sitt ofvan refererade bref, utställde Marienwolds kloster en motförsäkran, hvari det i allt ingick på de uppställda villkoren. Dessutom lofvades, att om Stralsunds borgmästare och råd så önskade, det nya klostrets abbedissa, generalkonfessor och konvent i framtiden skulle afgifva en liknande förbindelse [1].

Samma dag, som de båda ofvannämnda brefven utfärdades, gaf Stralsunds kyrkoherre *(parochialis in Voghedehagen et annexarum sibi ecclesiarum plebanus)* Johan van der Heyda sitt tillstånd till det nya klostrets grundläggning på Maria Magdalenas nyssnämnda kyrkogård mot försäkran om en årlig afgift af tre sundiska mark såsom ersättning för därigenom förlorade inkomster [2]. Påfligt tillstånd till kapellets inkorporering gafs först d. 6/6 1437 [3]. Något längre fram på året 1421 utverkades vederbörligt tillstånd af landsherrarna, de pommerska hertigarna: den 6/4 gaf hertig Vartislaus IX af Pommern för sig, sin broder Barnim och sina kusiner Svantibor och Barnim såsom innehafvare af patronatsrätten till Stralsunds kyrkor och kapell klostret sitt tillstånd att åtnjuta alla de inkomster, som från Maria Mag-

---

[1] DINNIES, 179 ff.

[2] DINNIES, 184, 185; en efterträdare till herr Johannes synes ej varit nöjd med uppgörelsen, utan dragit saken inför konsiliet i Basel, som öfverlät tvistens slitande till en kommission (HALLER, IV, 28, 404).

[3] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

dalenakapellet kunde inflyta [1]. Däremot finnes från denna tid ej bevaradt något vittnesbörd om stiftsbiskopens medverkan.

Klosterfolk synes redan under år 1421 hafva tagit sin boning i klostret [2]. I bullan af d. $^{15}/_{12}$ 1423 nämnes det såsom ett dubbelkloster [3]. Rådet fortfor att själft och genom sina ombudsmän, af hvilka Simon von Orden var en, hägna den nya stiftelsen; omkring d. $^{12}/_{3}$ 1424 anslogs af till allmosor testamenterade medel 20 marks årlig ränta till anskaffande af kläder och skodon åt klosterfolket, liksom ock från enskilda under dessa år gåfvor tillströmmade klostret [4]. Den $^{23}/_{7}$ 1424 utställde Wolbrecht Molresche, vice abbedissa, Katharina Zassen, priorissa, Petrus Blesevitze, vice generalkonfessor, samt bröder och systrar i det nya klostret Marienkron *(Corona Mariæ)* det förut utlofvade motförsäkringsbrefvet [5]. Samma år fick d. $^{22}/_{10}$ generalkonfessorn Gerlacus i Mariendal från Vadstena kloster i uppdrag att visitera Marienwold och Marienkron för att stilla där utbrutna stridigheter — förmodligen rörande det senare klostrets själfbestämningsrätt — om hvilka intet närmare är bekant [6]. År 1427 aflade de utsedda ombudsmännen inför rådets kommissarier räkenskap för sin förvaltning och öfverlämnade därvid till klosterfolket alla handlingar, privilegier, dyrbarheter och ägodelar de för dess räkning mottagit [7]. Händelserna 1424 och 1427 betyda dock ingalunda, att klostret detta år var fullbordadt. Visserligen kunde år 1436 ett generalkapitel för hela orden afhållas i Marienkron [8], men i urkunder såväl från detta år som från det följande benämnas klostrets föreståndare och föreståndarinna ännu fader och moder, ej generalkonfessor och abbedissa, hvilka titlar *Mare Magnum* förbehöll för de fullfärdiga klostrens bägge ledare. År 1438 skola emellertid klosterbyggnaderna ha blifvit fullbordade, men först år 1445 insattes högtidligen konventen. Redan följande år började man bygga en ny kyrka [9].

Förbindelsen mellan den skandinaviska grenen af birgittinerna och Marienkron har säkerligen varit ganska liflig. Ombud

---

[1] Dinnies, 185—187; hertigliga skyddsbref, tillika medgifvande klostret rätt att i hertigarnas länder inköpa och besitta gods, utfärdades d. $^{8}/_{1}$ 1442 och d. $^{25}/_{12}$ 1448 (Dinnies, 189—193).

[2] Mohnike och Zober, I, 9. [3] Bunge, VII, N:o 59.

[4] Dinnies, 150, noten, 153, n. 10, 155, 156.

[5] Dinnies, 187 ff. [6] *LUB*, VI, N:o 620.

[7] Dinnies, I, 153, n. 10, 155, 160. [8] Jfr nedan sidd. 293, 294.

[9] Mohnike och Zober, I, 9, 10; Dinnies, 163. Om klostrets godsförvärf se Dinnies, 164—166.

från sistnämnda kloster bevistade generalkapitlet i Vadstena 1429, och det var en broder därifrån, som år 1434 bragte Baselkonsiliets stämning till Maribo [1]. Då Vadstena klosters generalkonfessor år 1445 begaf sig till den påfliga kurian, gick hans färd öfver Stralsund [2].

Från Marienkron anlades vid århundradets midt ett nytt birgittinkloster i ärkebiskopsdömet Köln, hvars dåvarande ärkebiskop, Didrik, åt den nya anläggningen, som fick namnet Marienforst, genom ett bref af d. $^{12}/_{6}$ 1450 upplät det gamla augustinklostret Kottenforst, som under tidernas lopp förfallit. De nunnor, som där uppehöllo sig och vägrade att underkasta sig klausur, förflyttades efter hvars och ens fria val till andra stiftelser, och byggnaden uppläts åt birgittinerna med löfte från ärkestolens sida om skattefrihet och skydd. Den nya stiftelsens organisation anförtroddes åt Marienkrons kloster, närmast åt dess abbedissa Agnes Holthusen och dess generalkonfessor Jacob Roperstorf, som blef det nya klostrets förste generalkonfessor. Ordens friheter, privilegier och indulgenser, inklusive prästbrödernas rätt att mottaga bikt och meddela aflösning i biskopliga reservatfall, tillerkändes det nya klostret, och åt dem, som i Marienforst förrättade vissa angifna fromma verk eller genom milda gåfvor bidrogo till dess fullbordande eller prydande, utlofvade ärkebiskopen 40 dagars aflat, hvarjämte prästerskapet inom hans provins ålades att från predikstolen förkunna klostrets aflatsförmåner. Genom en bulla af d. $^{26}/_{1}$ 1452 uppdrog den dåvarande påfven Nicolaus V åt dekanen vid Andreaskyrkan i Köln att efter verkställd undersökning stadfästa ärkebiskopens åtgöranden i saken, hvarjämte det nya klostret, om godkändt, tillerkändes alla de privilegier, friheter och indulgenser, hvaraf birgittinordens öfriga kloster voro i åtnjutande [3]. När klosterfolket blifvit i klostret högtidligen insatt, kan jag ej uppgifva [4].

Marienkron kom äfven, åtminstone synes det sannolikt, att blifva moderkloster åt den ingalunda obetydliga gren af birgittinorden, som förnämligast under senare delen af 1400-talet upp-

---

[1] Jfr ofvan sid. 210. [2] Orig. på papper af d. $^{7}/_{9}$ 1445 i *A. 26*, fol. 312.

[3] NETTELBLA, 52—59, 129—141. Från 1428 hade systrar af Birgittas orden uppehållit sig i Frauenthal, där de äfven hade ett kapell; ett birgittinkloster i egentlig mening anlades på det kölniska området först på 1450-talet (CLEMEN, IV: 4, 133; NETTELBLA, 53, n. 2).

[4] Enligt NETTELBLAS uppgift kallades de tre första hos honom uppräknade abbedissorna (den sista † 1509) *matres*.

växte i Nederländerna [1]. Redan år 1434 påbörjade en from änka, Milla från Kampen, nära Bois-le-Duc (Herzogenbusch) i Nordbrabant anläggningen af ett birgittinkloster, som fick namnet Marienwater eller Koudewater (*Ad aquas Mariæ* eller *Ad aquas frigidas*) [2]. Enligt en gammal, af KUYL återgifven tradition berättas de första munkarna och nunnorna ha kommit dit från en klosterstiftelse af Birgittas orden i Besançon. Säkrare synes vara, att år 1444 systrar dit öfverflyttats från Marienkron. Såsom klostrets första abbedissa nämnes den förut omtalade Milla († 1453), såsom förste generalkonfessor en munk vid namn Severinus, som år 1438 ditkom från klostret Paradisus [3].

År 1446 finna vi Marienwater i förbindelse med Vadstena; de från sistnämnda kloster till kurian skickade sändebuden besökte på sin hemfärd nämnda år det nya klostret. Följande år skref man från Vadstena till det enligt uppgiften i brefvet redan (1437?) invigda klosterfolket (klostret kallas för öfrigt *Fons graciæ*), med uppmaning att ej längre i strid mot ordensstadgarna uppehålla sig genom tiggeri och således lefva ur hand i mun, utan i stället ordna sin hushållning enligt regelns föreskrifter, att vidare iakttaga synnerlig försiktighet vid offentliggörandet af indulgenser och privilegier samt att efter förmåga söka drifva på magister Heymericus af Kampen, som förutsättes vara bekant för det nya klostrets invånare, i afseende på hans utlofvade förklaring öfver Birgittas uppenbarelser [4]. I enlighet med affiliationsprincipen uppehöll den nya stiftelsen allt framgent sina förbindelser med moderklostret i Stralsund. Därom vittnar bl. a. en bulla af d. $^{12}/_{10}$ 1456, som fritog munken Paulus från Marienkron, hvilken en tid vistats i Marienwater och där på grund af sina förtjänster blifvit vald till generalkonfessor, från hans lydnadsförpliktelse till sitt gamla kloster och bekräftade honom i hans nya ämbete. I bullan säges uttryckligen, att klostret Marienwater stod under *(dependet ab)* Marienkron [5].

---

[1] *SRS*, III: 2, 298; MOLL, II: 2, 126—129; KUYL, 170 ff.

[2] MOLL, II: 2, 126, 127; KLEMMING, *Ur en antecknares samlingar*, 86, n. 1); *SRS*, III: 2, 298; KUYL 178—184. Gentemot den sistnämndes uppgifter förefaller H. HILDEBRANDS gissning (*Sv. Medeltid*, III, 1072, n. 2) föga sannolik.

[3] KUYL, 180; Milla säges vid sin död i 16 år ha tillhört orden.

[4] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 88 v.; brefvet stämmer onekligen bra med uppgiften, att Marienwater var ett kloster, »quod magister Heymerich multum dilexit». *SRS*, III: 2,298.

[5] *Karlssons afskr.* i RA. Den $^{19}/_{10}$ 1492 beviljade påfven på enahanda sätt tillstånd för en munk från Marienkron att öfvergå till Marienwater för att där kvarstanna såsom generalkonfessor (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA).

Stor betydelse har Marienwater fått såsom — direkt eller indirekt — moderkloster till samtliga nederländska och åtskilliga franska birgittinkloster. Vid århundradets midt nämnas såsom dess dotterkloster Marienstern *(Stella Mariæ)* i staden Gouda (Nederländerna) samt Marienbaum i hertigdömet Cleve. På 1430-talet grundades i Essig (Rhenprovinsen) ett kapell och ett hospital, hvilka sannolikt 1447 upplätos åt Milla von Amelunx, abbedissa i klostret Sonnenberg nära Utrecht, för upprättande af ett birgittinkloster, som fick namnet Marienstern; redan år 1454 lämnade emellertid birgittinerna klostret, som öfvergick till nunnor af Augustini orden. Osannolikt synes ej, att H. HILDEBRAND har fog för sin gissning, att klostret i Gouda är en fortsättning af det äldre Marienstern i Essig [1].

Om Marienbaum må följande uppgifter anföras, ehuru det kronologiskt sedt faller utom ramen för min framställning [2]. Byggandet af klostret påbörjades enligt NETTELBLA 1457 eller 1458; klosterfolk ditkallades från Marienwater, och d. 25/7 1460 skall gudstjänst där för första gången hafva firats. Säkert är, att hertiginnan af Cleve, som tagit initiativet till och äfven bekostat anläggningen, liksom hon äfven skänkt erforderliga medel till klostrets underhåll, erhöll kurians bekräftelse på företaget genom en bulla af d. 15/4 1460. Denna uppdrog åt abboten af Hamborn att efter verkställd undersökning godkänna den påbörjade klosteranläggningen, tillåta klosterfolk däri inträda samt gifva hertiginnan tillstånd att åt klostret utse en visitator med befogenhet att där insätta prior och abbedissa, hvarjämte detsamma tillerkändes birgittinernas vanliga friheter och privilegier. Abboten meddelade det begärda godkännandet och tillståndet och utfärdade därom ett öppet bref d. 28/8 1461. I hufvudsaklig öfverenstämmelse med den till påfvestolen ingifna petitionen hade en anhållan om bekräftelse på företaget riktats äfven till ärkebiskopen af Köln, hvilken d. 31/7 1460 äfven gifvit sitt samtycke till anläggningen och sin bekräftelse på ordens privilegier och indulgenser, i enlighet med sin i ordensregeln tillerkända rätt som visitator tillåtit hertiginnan och efter hennes död en prior af kartusianernas orden att utse klostrets visitator samt utlofvat 40 dagars aflat åt dem, som där förrättade vissa angifna fromhetsverk eller dit framburo gåf-

[1] CLEMEN, IV:2, 25; HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1071, 1072; *SRS*, III:2, 298; MOLL, II:2, 127. I Kempen synes intet birgittinkloster ha funnits.

[2] CLEMEN, I: 3, 34; NETTELBLA, 68—76, 151—161. Bullan af d. 15/4 1460 finnes ock bl. *Karlssons afskr.* i RA. Jfr *SRS*, III: 2, 298.

vor. Först d. 6/7 1477 insattes emellertid högtidligen bröder och systrar i det nya klostret.

Från Marienwater anlades äfven klostret *Vinea Mariæ* i Utrecht, hvilket nämnes redan 1444 och förut synes ha tillhört fransiskantertiarierna, men om hvilket jag för denna tid ej är i stånd att lämna några närmare upplysningar. Öfriga nederländska birgittinkloster falla till sin anläggningstid utom det tidsrum, som min framställning afser att behandla. Såsom anlagda under senare hälften af 1400-talet nämnas Marienthron i Dendermond (1464), Marienkamp (äfven kalladt *Rosa Mariæ*) i Kampen, Marienburg i Soest vid Amersfort och Oostvoorn i Brielle, af hvilka åtminstone det första skall vara anlagdt direkt från Marienwater[1]. Öfriga hos KUYL uppräknade birgittinkloster i Nederländerna och Frankrike tillhöra en långt senare tid, och några af dem tillhörde de s. k. *nouissimi Birgittini*[2].

Samtidigt med framstegen i norra och nordvästra Tyskland, framför allt i hansestäderna, anlades — oberoende af landvinningarna i norr — äfven i södra Tyskland, i Bayern, kloster af Birgittas orden[3]. Det enda af dessa bayerska kloster, hvars grundläggning faller under 1400-talets förra hälft, Gnadenberg, hör till de ej fåtaliga birgittinkloster, som för sin uppkomst ha att tacka den nordiska konungafamiljens egen personliga fromhetsifver. Drottning Margaretas intresse för birgittinerna hade tagit sig uttryck äfven i hennes plan att i Vadstena kloster ingifva sin systerdotterdotter, prinsessan Katarina af Pommern, en syster till konung Erik. Af okänd anledning kom den unga furstedottern dock aldrig att inträda i Vadstenanunnornas krets. Men från sin barndomstid bevarade hon en liflig förkärlek för Birgittas orden, och sedan hon år 1407 trädt i äktenskap med kurfursten Johan af Pfalz, visade hon i handling sin nitälskan genom att taga initiativet till grundandet af ett birgittinkloster i Bayern.

Genom en bulla af d. 28/7 1420, riktad till biskopen af

---

[1] Suppl. af d. 27/2 1496 bl. *Karlssons afskr.* i RA; *SRS*, III:2, 298, särsk. noterna M och T; MOLL, II: 2, 217; *Ges. Nachrichten*, 146, 193—198; DODT VAN FLENSBURG, *S. Brigitte en hare Aflaten te Utrecht.* Uppgiften om Marienthron är hämtad ur *Ges. Nachrichten* och gäller därför med all reservation.

[2] KUYL, 178 n. 1; *Ges. Nachrichten*, 140—146, 198—209. Om några af de hos Kuyl uppräknade klostren (Rijsel, Borckloon, Mishagen vid Eeckeren) har jag ej kunnat finna några som hälst upplysningar.

[3] Framställningen är fotad på några urkunder bl. *Karlssons afskr.*, af skrifter i *F. e. 11*, de i *Monumenta Boica*, XXV, 1—92 aftryckta urkunderna samt BINDERS *Gesch. d. bayer. Birgittenklöster.*

Eichstätt, uppdrog Martin V åt honom att, sedan tillräckliga medel för klosterfolkets underhåll anvisats, åt pfalzgrefven Johan och hans gemål ge tillstånd att efter mönster af Vadstena inom sina besittningar grunda ett birgittinkloster, som biskopen skulle tillerkänna samma fri- och rättigheter, privilegier och aflatsförmåner som hufvudklostret[1]. Pfalzgrefvinnan Katarina begärde senare hos påfven, att från det för sin fromhet fräjdade Paradisus två eller flere bröder skulle sändas att i det nya klostret mottaga klosterfolk och införa ordensobservansen; med bifall till denna anhållan befallde Martin d. $^{14}/_{5}$ 1425 generalkonfessorn Lucas i Paradisus att därifrån afsända två eller tre bröder att biträda vid det bayerska klostrets anläggande[2]. Ursprungligen hade pfalzgrefven till plats för den nya stiftelsen utsett ett berg (Fuchsberg) i närheten af slottet Wolfstein (i Neumarkt); senare ändrade han emellertid sin plan och beslöt att lägga klostret vid Eichelberg närmare Nürnberg i förhoppning, att från denna rika handelsstad understöd skulle tillflyta det nya företaget, enär hans af husitkrigen medtagna finanser knappast tilläto honom att ensam bära kostnaden. Han inköpte alltså Eichelberg och öfverlät detsamma jämte några närliggande gods genom en urkund af d. $^{8}/_{2}$ 1426 — hans gemåls dödsår — till grundandet af en stiftelse af Birgittas orden, som skulle bära namnet Gnadenberg *(Mons graciæ)*. Den skulle åtnjuta hans skydd, men i stället åtaga sig vissa vigilier och själamässor för honom och hans gemål. I brefvet omtalas, att sex bröder omedelbart skulle inträda i klostret för att där uppehålla den nyssnämnda gudstjänsten äfvensom för att öfvervaka och leda själfva byggnadsarbetena[3].

Dessa synas äfven omedelbart ha kommit i gång. Enligt hvad BINDER — efter ett dock ej närmare angifvet gammalt manuskript — uppger, afsände pfalzgrefven år 1428 en präst vid namn Augustinus till Danmark för att från därvarande birgittinkloster hämta klosterfolk till den nya anläggningen. Beskickningen blef ej utan frukt. År 1430 sändes från Maribo, som alltså kan betraktas som de bayerska birgittinernas moderkloster, till Gnadenberg prästmunkarna Nicolaus Jacobi och Johannes samt tre lekmannabröder. Den $^{27}/_{10}$ 1432 begärde hertigen hos påfven tillstånd för stiftsbiskopen eller någon annan biskop att, ehuru

[1] *MB,* XXV, 22, 23; jfr. 30, 31.
[2] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; MORENI, V, 147.
[3] *MB,* XXV, 23—26.

underhåll ej fanns för mer än 12 personer, ge det i bullan af d. $^{28}/_{7}$ 1420 omförmälda tillståndet, hvilket äfven, som det synes 1438, ägde rum. Efter hvad af det nämnda framgår, har Gnadenberg sålunda tidigast varit bebodt af munkar. Först år 1433 skall enligt BINDER nunneklostrets uppförande hafva tagit sin början [1].

Redan från år 1429 finna vi gåfvobref till klostret; i ett dylikt från 1433 nämnes där t. o. m. en prior [2]. Följande år förkunnar kejsaren i ett bref af d. $^{8}/_{5}$ till staden Nürnberg, att han tagit konfessorn, abbedissan och konventen i Gnadenberg i sitt och rikets skydd, men öfverlåter nu högtidligen skyddsrätten på staden [3]. Ehuru i detta bref sålunda en abbedissa omnämnes, bör emellertid hennes existens snarast skrifvas på kanslistilens räkning. Binder uppgifver nämligen efter SCHECKH, hvars arbete tyvärr ej varit mig tillgängligt, att först år 1435 fyra systrar kommit till Gnadenberg från Maribo, bland dem Anna Suenonis, som från år 1435 till 1438 såsom tjänstförrättande abbedissa förestått det nya klostret [4].

Binder uppger ock, att klostret i sin ursprungliga gestalt invigts och de första systrarna högtidligen blifvit i detsamma insatta d. $^{15}/_{6}$ 1438 genom biskopen af Eichstätt, i närvaro af pfalzgrefven Johan och hans son, sedermera konung Kristoffer. Vid samma tillfälle lades grunden till den nya klosterkyrkan, som, ehuru ej fullt färdig, tillika med de nya klosterbyggnaderna invigdes Letaresöndagen ($^{4}/_{4}$) 1451, vid hvilket tillfälle invigdes fem nunnor och nio prästbröder; då skola äfven den första abbedissan och generalkonfessorn ha blifvit konsekrerade. Den $^{15}/_{7}$ s. å. införde biskopen 26 nunnor och fjorton munkar i det nya klostret [5]. Det påfallande stora antalet år 1451 invigda ställer Binders uppgift om den första invigningen i en misstänkt dager. Och misstanken stegras, då några bref från 1444 och följande år nämna konventens högtidliga insättande såsom förestående och

---

[1] BINDER, *a. a.*, 33, 34; suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[2] *MB*, XXV, 27—30.

[3] *MB*, XXV, 30; ALTMANN, *Die Urkunden Kaiser Sigmunds*, II, 299 (N:o 10393). Från år 1434 härrör ock det af kejsaren utfärdade bekräftelsebrefvet på donationen af Eichelberg. *MB*, XXV, 31—33; ALTMANN, II, 315 (N:o 10603).

[4] BINDER, 35. De tre andra systrarna voro Botildis, Birgitta och Katharina von Krempen. Den i *MB*, XXV, *Præfatio*, 6 såsom den första abbedissan angifna Ursula är identisk med den i början af 1500-talet omnämnda Ursula Breunin. BINDER 35, n. 3.

[5] BINDER 35, 36, 43.

då i åtskilliga urkunder från samma tid nunne- och munkkonventens ledare ej föra titlarna abbedissa och generalkonfessor, utan kallas *mater* och *pater* [1]. Att på grundval af Binders uppgifter och det mig till buds stående urkundsmaterialet utreda frågan och förklara uppgiften om 1438 års invigning, synes ej möjligt. Sannolikast synes mig vara, att händelserna 1438 referera sig till meddelandet från stiftsbiskopens sida af påfligt godkännande på anläggningen i likhet med hvad som skedde med Vadstena 1380 och med Maribo 1439 [2]. Klosterkyrkan i sin nya gestalt invigdes först 1483 [3].

År 1438 återvände de danska nunnorna och sannolikt äfven bröderna till Maribo, och till att förvalta abbedissebefattningen utsågs Elisabeth Kniepantlin, till att tjänstgöra såsom generalkonfessor Vincentius Prosan [4]. Klostrets organisation började alltmera vinna stadga. Bevarade urkunder från 1430- och 1440-talen visa, huru det hastigt steg i välmåga genom gåfvor och testamenten och framför allt genom införlifvande af några närliggande kyrkor, ehuru visserligen på grund af konventens talrikhet klostrets ekonomiska ställning aldrig blef synnerligen stark [5].

Detta förhållande jämte pfalzgrefven Johans död d. 13/3 1443, hvarigenom konung Kristoffer ärfde hertigdömet Bayern och därmed äfven skyddsrätten öfver Gnadenberg, förde klostret i närmare och mera regelbunden förbindelse med de nordiska

---

[1] Bref af d. 27/1 1444 (orig. på papper i RA: »Petimus igitur pro Deo et ordine consilium nobis darj, quid facere debeamus, ut consecracionem, quam ardenter affectamus, adipiscamur. — — — Quibus enim pauperibus conueniencius plusque meritorie quam qui nimia pro paupertate ad clausuram et perfeccionem peruenire nequeunt, subuenire possetis»), af d. 9/2 s. å. och 11/8 1445 (afskr. i *F. e. 11*, fol. 70 v., 95); odaterade bref af inre skäl att hänföra till samma tid. En påfvebulla af d. 15/1 1446 är ställd till »Elisabeth, abbatisse *seu matri*, — — Vincencio, generali confessori *sive patri*» (afskr. i *C. 46*, fol. 79—80, 80 v.—82).

[2] Jfr. nedan sid. 263 samt exkurs C.

[3] Binder, 64.

[4] Binder 38. B. uppgifver, att år 1438 Vincentius »zum Beichtvater des Klosters aufgestellt wurde»; under åren 1443—47 nämner han som prior Hans von Pegnitz, 1447—51 åter Vincentius (sid. 112). I det ofvan citerade brefvet af d. 9/2 1444 (afskr. i *F. e. 11*, fol. 70 v.) nämnes Johannes Pegnitz såsom *pater*, i brefvet af d. 11/8 1445 och bullan af d. 15/1 1446 åter Vincentius (afskr. i *C. 46*, fol. 79—82, *F. e. 11*, fol. 95).

[5] *MB*, XXV, 38, 42, 43; Binder 38 ff., 61—63; d. 7/1 1449 bekräftades genom påflig resolution införlifvandet med klostret af sockenkyrkan Hagenhausen; redan 1434 hade därmed inkorporerats sockenkyrkan Menzenbach (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA; *MB*, XXV, 33—35; Binder, 37).

birgittinerna. Den $^{9}/_{2}$ 1444 utfärdade Gnadenbergs kloster vägbref för prästmunkarna Osvald och Augustinus, som i dess ärenden — det gällde väl närmast upphjälpandet af dess ekonomi — skulle besöka konung Kristoffer, dess nyvordne skyddsherre. Sändebuden erhöllo äfven rätt att utfärda broderskapsbref[1]. Samtidigt afsändes äfven ett d. $^{27}/_{1}$ 1444 dagtecknadt bref till Vadstenaklostret, hvari konventen i Gnadenberg efter en skildring af sitt klosters särskildt i ekonomiskt afseende betryckta ställning anhöllo om Vadstenaklostrets förböner hos konungen äfvensom om några Birgittareliker samt såvidt möjligt om understöd i penningar af det tillgängliga öfverskottet[2]. I sitt svar, afsändt med de hemvändande sändebuden, omtalade Vadstenakonventen efter anförande af åtskilliga tröstegrunder af mera religiös och uppbygglig art, att de hos konung Kristoffer lagt sig ut för klostret samt att med dess sändebud afsändts några reliker af den heliga Birgitta och andra helgon jämte en mindre summa penningar[3]. Äfven efter mottagandet af sistnämnda bref anhöll man från Gnadenberg ånyo, att deras svenska vänner ville hos konung Kristoffer för dem söka utverka ekonomiskt bistånd, på det klostret måtte kunna bringas till sin fullbordan[4]. Förmodligen i samma syfte som tidigare afsändes från Gnadenberg år 1445 en ny beskickning till konungen, om hvars resultat bevarade handlingar dock ej lämna några upplysningar[5].

Man försökte äfven genom andra medel upphjälpa klostrets ekonomi. Under sina beskickningar till Sverige utverkade Gnadenbergklostrets sändebud af tre svenska prelater, ärkebiskop Nicolaus Ragvaldi och biskoparna Nicolaus (König) i Linköping och Acho i Västerås trenne aflatsbref af resp. d. $^{13}/_{5}$, $^{2}/_{1}$ och $^{11}/_{4}$ 1446, hvarigenom de utlofvade 40 dagars aflat åt dem, som vallfärdade till de i Gnadenberg befintliga Birgittarelikerna och inför dem förrättade föreskrifven andakt[6]. Den $^{15}/_{1}$ 1446

---

[1] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 70 v.

[2] Orig. på papper i RA; afskr. i *F. e. 11*, fol. 71.

[3] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 70 v., 71. [4] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 73 v.

[5] Vägbref för lekmannabrodern Fredrik för hans färd till konung Kristoffer och fullmakt för honom att utfärda broderskapsbref, dat. d. $^{11}/_{8}$ 1445, i afskr. i *F. e. 11*, fol. 95. — Här bör kanske anmärkas, att enl. en urkund af d. $^{13}/_{10}$ 1447 (*DelaGardiska Archivet*, II, 167—169) prästen Severinus från Gnadenberg i Vadstena afskref Torquemadas förklaringar öfver Birgittas uppenbarelser.

[6] BINDER, 23; afskr. i RA efter det i riksarkivet i München förvarade orginalet af d. $^{11}/_{4}$ 1446.

tillerkände Eugenius IV dem, som på vissa högtidsdagar besökte Gnadenbergs kapell och bidrogo till dess uppbyggande och prydande tre års och tre kareners aflat[1]. Den $^{7}/_{1}$ 1449 ingingo kejsar Fredrik, hertig Ludvig af Bayern samt klostret i Gnadenberg under framhållande af klostrets dåliga ekonomiska ställning, som hotade hela företaget med undergång, till påfven med en anhållan, att han till upphjälpande däraf ville stadfästa alla orden, Vadstena kloster och öfriga birgittinkloster tillerkända indulgenser, friheter och privilegier — särskildt hade nämnts biktförordningen af d. $^{15}/_{1}$ 1446 samt förordningen om Vårfrupenningens utgörande — att han ville återställa Vinculaaflaten samt att han äfven ville till dem, som erlade Vårfrupenningen, och dem, som på Birgittas kanonisationsdag besökte Gnadenberg och dess klosterkyrka och framburo gåfvor till dess byggnad, därutöfver medgifva sju års och lika många kareners aflat, tills klostret nått sin fullbordan. Som jag förut nämnt, beviljade påfven blott sju år för en fest[2]. Det sålunda i affiliationsförhållande till Maribo stående klostret Gnadenberg blef ingalunda i Bayern det enda af Birgittas orden. Under 1400-talets senare hälft anlades där ytterligare två birgittinkloster, Maihingen och Altomünster, som båda räknade Gnadenberg såsom sitt moderkloster[3]. —

Om klostret *Triumphus Mariæ* nära Lublin i Polen kan endast meddelas, att detsamma synes vara identiskt med det af konung Vladislaus tillämnade klostret vid Grunnevelt, som af okänd anledning i stället kommit till stånd i Lublin[4], samt att det år 1429 ännu ej nått sin fullbordan, hvarför det i Vadstena församlade generalkapitlet beslöt att tillskrifva konungen i Polen en maning att flytta klostret till ett tjänligare ställe och fullborda detsamma vid äfventyr, att det eljes utstöttes ur orden[5]. —

Under drottning Margaretas regering trädde de nordiska rikena som bekant i närmare politisk förbindelse med England,

---

[1] Afskr. i *A. 23,* fol. 101 v., 102 och *C. 46,* fol. 82 v.—84.

[2] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[3] Genom påflig resolution af d. $^{26}/_{5}$ 1485 erhöll pfalzgrefven Georg rätt att äfven i Landshut grunda ett birgittinkloster, som d. $^{5}/_{10}$ 1486 tillerkändes indulgensprivilegier (suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.); denna plan kom dock aldrig till utförande (Binder, 268; *MB,* X, 351).

[4] Hildebrand, *Sv. Medeltid,* III, 1069; jfr. ett odateradt (1508?) bref från Johannes Nicolai till Vadstena kloster (orig. på papper i RA; jfr. Hildebrand i *HT,* II, 212). Den förut omnämnde Johannes Halewater har förmodligen biträdt vid dess grundande (se ofvan sid. 182).

[5] Se ofvan sid 194.

något, som för birgittinordens utveckling fick en vidtgående betydelse.[1] Efter tämligen långvariga underhandlingar aftalades omsider ett giftermål mellan konung Erik och Henrik IV:s dotter Filippa[2]. Bland dem, som från engelsk sida sändes öfver till Danmark för att drifva underhandlingarna rörande prinsessans hemgift, befann sig en engelsk ädling, Henry Fitzhugh, herre till Ravenswather, sin konungs högtbetrodde man, senare Henrik V:s *camerarius*[3]. Redan före sin ankomst till Skandinavien 1406 synes han ha beslutit att införa birgittinerna i England. Efter det kungliga bilägrets firande begaf han sig i slutet af november till Vadstena, där han inför konventen förklarade sig vilja i England anlägga ett kloster af Frälsarens orden, bekräftade en förut gjord gåfva af ett gods för den nya anläggningen och anhöll, att tvenne bröder skulle sändas öfver för att påbörja densamma, till hvilket allt, heter det, bröderna med innerlig glädje gåfvo sitt bifall[4].

Redan i början af följande år afsändes till England kyrkoprästen Hemming i Vadstena för att grunda det nya klostret. Han blef synnerligen välvilligt mottagen, icke blott af Henry Fitzhugh, utan äfven af konung Henrik, som sannolikt ej för Henry Fitzhughs planer varit främmande och som nu gaf tillstånd till anläggningen och lofvade att blifva den nya ordens beskyddare i England. Under hemfärden afled emellertid Hemming i slutet af oktober i Ribe[5]. Den 6/4 1408 afsändes då på nytt en beskickning till England, denna gång tvenne prästmunkar, Johannes Petri och Katillus, för att påbörja grundlägg-

---

[1] Om Syonklostret se DUGDALE, VI: 1,540—544, AUNGIER, BLUNT, *The Myroure of oure Ladye* samt SCHÜCK i *Ant. Tidskr.*, V, 420 ff. De hos AUNGIER tryckta tilläggsstadgarna innehålla detaljbestämmelserna för lifvet inom Syons murar i afseende på såväl munkar som nunnor och motsvara för Vadstena klosters vidkommande såväl *Lucidarium* som *Liber usuum*. På en analys af de engelska stadgarnas förhållande till dessa sistnämnda förbjuder mig utrymmet att ingå.

[2] DAAE i *NHT*, 2 R, II, 332—74. [3] *SD*, I, N:o 760.

[4] *SRS*, I: 1, 123. Genom det i texten nämnda brefvet, dateradt d. 28/11 1406, förklarar Henry Fitzhugh, att han till Frälsarens orden för grundande och underhåll af ett kloster i England förut skänkt sitt gods Hintim nära Cambridge i stiftet Ely och lämnat det i taka händer att hållas Vadstenamunkarna tillhanda, i fall de inom tio år komme till England, äfven om de af konungen eller några bland landets stormän för ordens räkning fått mottaga andra gods. Vadstenakonventen förbundo sig till gengäld att följande år afsända bröder till England. *SD*, I, N:o 783.

[5] *SD*, IV, N:o 3147, 3152; *SRS*, I: 1, 124.

ningen af det nya klostret[1]. Vi veta därefter nästan intet om de följande händelserna intill år 1415[2]. Henrik IV hade visserligen aflidit 1413, men hans son och efterträdare Henrik V hade, säkerligen under påverkan af Henry Fitzhugh, fattat ett lifligt intresse för birgittinerna och beslutit att förverkliga dennes och sin faders plan att grunda ett engelskt birgittinkloster. Tankens ursprunglige upphofsman trädde nu villigt tillbaka för sin kunglige herre; han hade visserligen under de flydda åren på det i Vadstena öfverlåtna godset underhållit de öfversända bröderna, men något kloster synes ännu ej där hafva hunnit uppstå. Godset öfverläts nu i stället till konungens nya skapelse[3].

Förberedelserna till det nya klostrets grundläggande måste hafva tagit sin början åtminstone så tidigt som 1415. Detta år underrättade konung Henrik Vadstenakonventen, att han låtit påbörja uppbyggandet af ett birgittinkloster i England, och begärde, att de med brefvisaren, Nicolaus Pecche, dit skulle öfversända en broder och sex systrar, väl förfarna i regeln och ordens föreskrifter, för att undervisa de inträdande. Äfven konung Erik och drottning Filippa understödde denna framställning hos konventen[4]. I anledning af dessa uppfordringar afsändes d. 20/5 1415 till England en klosterbroder, Johannes från Kalmar, herr Magnus Hemmingi, fyra invigda systrar och tvenne noviser *(puellæ)*. Deras affärd skedde under stora högtidligheter, hvari deltogo ärkebiskopen i Lund samt tre svenska och en norsk biskop[5]. De utsända medförde ett rekommendationsbref från Vadstena kloster till konung Henrik[6] samt vidare ett

---

[1] *SRS*, I: 1, 125.

[2] Af ett odateradt, mycket skadadt och defekt bref från Katillus till generalkonfessorn i Vadstena (orig. på papper i UB) framgår, att planer voro å bane att med påfligt tillstånd till ett birgittinkloster förändra ett fattighospital nära York.

[3] Fitzhugh nämnes 1431 som en af Syonklostrets välgörare, hvilken dit skänkt godset Henton (= Hintim) med 20 punds årlig afkastning (AUNGIER, 55; SCHÜCK i *Ant. tidskr.*, V. 420, n. 2). Det af Schück efter BLUNT (s. XIV) anförda utdraget synes mig ej bevisa tillvaron af ett kloster vid Hintim. Detta gods nämnes i två inventarier öfver Syonklostrets egendom (1492, 1534) såsom dess tillhörighet, stadfästad genom ett kungligt bref af d. 18/7 1444 (AUNGIER, 59, 77, 442).

[4] Afskr. i *A. 26*, fol. 76 v., 77 u. å. o. d., men säkert att hänföra till början af 1415; *SD*, III, N:o 2082.

[5] *SRS*, I: 1, 136; jfr. AUNGIER, 51.

[6] *SD*, III, N:o 2082.

tacksägelsebref till Henry Fitzhugh för mångåriga välgärningar mot bröderna Johannes och Katillus, tillika innehållande en rekommendation för de fem personer, som från Vadstena denna gång på konung Henriks, konung Eriks och drottning Filippas bön afsändts till England[1]. Dessutom medsändes äfven bref till Johannes och Katillus med rekommendation för de afsända och förmaning till endräkt[2].

I England grep man sig emellertid med kraft an med det nya företaget. Den $^{22}/_{2}$ 1415 lades grundstenen till det nya klostret af konung Henrik i närvaro af biskopen af London[3]; d. $^{3}/_{3}$ s. å. utfärdade konungen stiftelsebrefvet för klostret Syon och upplät för dess byggande jord å sitt gods Isleworth i Middlesex. Han utnämnde Mathilda Newton och William Alnewyck till abbedissa och generalkonfessor samt tillerkände den nya stiftelsen skattefrihet för all framtid. Dessutom tillförsäkrades klostret rätt att vid Påsk och Mickelsmässa med förmånsrätt från den kungliga skattkammaren utbekomma en summa så stor, att den tillsammans med klostrets öfriga inkomster uppginge till 1,000 mark[4]. I konungens första testamente slutligen, dagtecknadt d. $^{24}/_{7}$ 1415, anslogos 1,000 mark guld till klosterbyggnaden[5]. Genom ett öppet bref af d. $^{20}/_{4}$ 1416 öfverlämnade Henrik åt biskop Thomas af Durham, Henry Fitzhugh, John Rodenale, *treasurer at war*, samt prästen Thomas Fyshborne, längre fram det nya klostrets generalkonfessor, för att af dem enligt konungens godtfinnande användas för den nya stiftelsens

---

[1] Odat. afskr. i *A. 26*, fol. 103. Såväl brefvets innehåll som dess plats i handskriften omedelbart efter *SD*, III, N:o 2082 berättiga oss att hänföra det till samma tid som detta.

[2] Afskr. i *A. 26*, fol. 102, 102 v., dat. octava ascensionis Domini u. å., men säkert att hänföra till d. $^{16}/_{5}$ 1415.

[3] »Anno domini M°CCCC°XV° in festo cathedre sancti Petri littera dominicali F. positus fuit primus lapis in monasterio sancti Salvatoris» (*Brit. Mus. Add. MS. 22285;* AUNGIER, 31; BLUNT, XV). SCHÜCK (*Ant. tidskr.*, V, 420) anmärker, att då den i England vid denna tid använda *computatio Anglicana* räknade årets början från d. $^{25}/_{3}$ efter vårt års början, Syons grundläggningsår alltså skulle vara 1416. Häremot må erinras, att konung Henrik i nyss anförda bref från 1415 (*A. 26*, fol. 76 v., 77) omtalar anläggningen såsom påbörjad (»in construendo consistit»).

[4] DUGDALE, VI: 1, 542, 543; AUNGIER, 25—30. Den sistnämde anför en uppgift af d. $^{6}/_{5}$ 1421, att till vissa hertigar, earler, riddare och herrar, abbedissan af Shene (= Syon)och andra af deras årsanslag utbetalts 7,751 l. 12 s. 7 ½ d.

[5] RYMER, IX, 289.

gagn och bästa under frihet från tionde, gärder och skatter åtskilliga domäner (däribland fundationsgodset) och hemfallsrätten till andra, hvilka till största delen förut tillhört några numera indragna, under franska (särsk. normandiska) kloster ursprungligen lydande stiftelser, de s. k. *alien priories*[1].

Om de vid denna klostrets första tid uppståndna förvecklingarna mellan munkar och nunnor har jag förut talat[2]. Denna brytning gällde ej blott de omtvistade artiklarna i priorn Petri tilläggsstadgar. De rörde sig ock om den outslitliga frågan om förhållandet mellan brödra- och systrakonventet. De engelske andlige, sekulära och reguljära af olika slag, som väntade på inträde i Birgittas orden, synas redan från första stund ha sökt göra sin myndighet gällande äfven öfver de från Vadstena till England utsända systrarna. I ett af de i annat sammanhang omnämnda brefven af d. 18/8 1418, i hvilka Vadstena kloster sökte åt sig utverka konung Henriks förord till ernående af sina syften vid kurian och i hvilka det för öfrigt framförde till konungen och andre ordens gynnare sin tacksägelse för den ynnest, som kommit deras landsmän till del och inlade sitt förord för klostret i Syon, sökte man äfven förmå de engelska blifvande birgittinmunkarna att låta sina fordringar falla under hänvisning till att så länge Syonklostrets invånare ej aflagt sina ordenslöften och konventen sålunda blifvit i klostret formligen insatta, de från Sverige utsända nunnorna på intet sätt kunde anses lösta från sitt subordinationsförhållande till Vadstena kloster eller de, de invigda, såsom underordnade det engelska munkkonventets blifvande medlemmar[3].

Trots dessa stridigheter inträdde dock ganska snart en viss

---

[1] AUNGIER, 31—35. Med *alien priories* förstås smärre klosterstiftelser, som af främmande kloster (särskildt af de stora normandiska klostren efter eröfringen) anlades på deras engelska domäner för att öfvervaka dessas förvaltning. De kunde antingen vara af moderklostren helt beroende och skyldiga att till dem inbetala domänernas hela afkastning eller ock relativt själfständiga stiftelser, som till moderklostren blott betalade en viss årlig afgift (*apportus*). De dessa *alien priories* tillhöriga inkomsterna belades alltifrån Edvard I ofta för kortare eller längre tid med sekvester; åtskilliga indrogos helt och hållet till kronan. Under Henrik V:s andra regeringsår indrogos alla de återstående, för så vidt de ej bildade självständiga stiftelser, och större delen af deras gods tillföll inhemska religiösa institutioner (AUNGIER, 31, n. 5; ECKENSTEIN, 386, 387; GASQUET, I, 40 ff.).

[2] Se ofvan sidd. 76, 77.

[3] *SD*, III, N:o 2519—22, 2524.

stadga i det nya klostrets förhållanden[1]. Påfvestolens stadfästelse fattades dock ännu. Då Martin V i aug. 1418 uppehöll sig i Genève lät Henrik af honom utverka en hel rad bullor. Några rörde sig om rent personliga förhållanden[2]. Genom en annan bulla af d. 18/8 1418 gaf påfven sin bekräftelse på grundläggningen af Syon och tillstånd för konungen att inom sina riken anlägga andra birgittinkloster, hvarjämte med Syon införlifvades kyrkorna Yeuele och Crofton[3]. Vidare uppdrogs åt ärkebiskopen af Canterbury, biskopen af London samt abboten i benediktinklostret S:t Albans att rätta och förbättra vid anläggningen begångna misstag, mottaga klosterfolkets ordenslöften, låta konventen utse generalkonfessor och abbedissa samt att eljes i fråga om gudstjänst, vigningar, dispenser, bikt och aflösning i afs. på såväl klosterfolk som pilgrimer, den yttre förvaltningen m. m. och i öfrigt i fråga om klostrets tillstånd, styrelse och förvaltning vidtaga nödiga eller nyttiga åtgärder samt ge klosterfolk från andra kloster tillstånd att dit öfvergå[4]. Konungen fick rätt att tillsammans med tvenne personer, hvaraf åtminstone den ene skulle vara andlig, inträda i såväl birgittinernas som andra ordnars kloster i sina riken i andaktssyfte eller till klostrens fromma.

---

[1] Två af de till England utsända Vadstenabröderna återvände 1416 (*SRS*, I:1, 137, 138); den tredje — Katillus — återkom 1421; ett vägbref för hans hemfärd af d. 31/3 d. å. finnes i afskr. i *F. e. 11*, fol. 101.

[2] RYMER, IX, 616.

[3] DUGDALE, VI:1, 543; RYMER, IX, 617, 618. I *A. 26*, fol. 137, 138 finnas i afskr. i vederbörlig form uppsatta suppliker från konung Henrik angående åtskilliga birgittinernas önskemål; däri begäres sålunda bekräftelse på anläggningen af Syon, tillstånd för William Alnewyck och Mathilda Newton att dit öfvergå, aflägga ordenslöften och mottaga klosterfolk samt för klostret att åtnjuta öfriga birgittinklosters privilegier, friheter och indulgenser; dispens- och rehabilitationsrätt för biskopen af London i afseende på klosterfolket i Syon; vidare stadfästelse på regel, privilegier, friheter och indulgenser samt dessas utsträckande till ordens alla kloster; rätt att utställa broderskapsbref och mottaga och förevisa reliker samt slutligen bekräftelse på Birgittas kanonisation. Frånsedt mindre skiljaktigheter äro handlingarna likalydande utom i afseende på punkten om regelns bekräftande, som i den å fol. 137 befintliga redaktionen begäres *per modum regule*, i den andra *per modum constitutionum*. Som förut (sid. 179) anmärkts, saknas uppgifter om supplikernas tillkomst och behandling.

[4] Suppl. af d. 18/8 1418 bl. *Karlssons afskr.;* bullan i afskr. i *A. 23*, fol. 117—119 v. och *C. 46* fol. 53—54 (i vid. af d. 28/1 1421), daterad »Gebennis XV Kal. Sept. pontificatus nostri anno primo», och i *A. 26* fol 125 v., 126 daterad Florentiæ (dit påfven ankom först i febr. 1419!) u. å. o. d.

Konungen hade också begärt, att påfven ville bekräfta den indräktiga Vinculaaflaten samt tillerkänna den åt Syonklostret samt öfriga i konungens riken anlagda birgittinkloster; påfven ansåg sig dock, med hänsyn till hvad som förefallit på Konstanzkonsiliet, blott kunna bevilja sju års aflat under en tidrymd af tio år[1].

Verkställigheten af hvad påfven sålunda medgifvit dröjde ej. Den $^{21}/_{4}$ 1420 aflades i närvaro af ärkebiskopen af Canterbury, Henry Chichele, för första gången i det nya klostret de högtidliga ordenslöftena af 27 nunnor, fem präster, två diakoner samt fyra lekmannabröder[2], och denna dag bö alltså betraktas såsom Syonklostrets formliga stiftelsedag. Den $^{5}/_{5}$ 1421 bekräftade biskopen af London valet af den första abbedissan Johanna North och af den förste generalkonfessorn, Thomas Fyshborne[3]. Ända till sin död fortfor konung Henrik att hägna sin nya stiftelse. Ännu under det sista året af sin regering genomförde han en parlamentsakt, hvarigenom godset Isleworth skildes från härtigdömet Cornwall och öfverläts till Syonklostret[4]. Regeringsskiftet 1422 medförde ingen förändring i Syonklostrets förhållande till kronan; välviljan förblef oförminskad. Konung Henriks donationer till Syonklostret stadfästes under hans son och efterträdare d. $^{20}/_{10}$ 1423[5].

Året 1425 är ett märkesår i klostrets utveckling. Genom en bulla af d. $^{2}/_{2}$ 1425 — det s. k. *Mare Anglicanum* — kodificerade påfven i en urkund alla Syonklostrets (liksom ock framtida engelska birgittinklosters) fri- och rättigheter i närmaste öfverensstämmelse med bullan af d. $^{1}/_{5}$ 1413. Särskildt anmärkningsvärdt är egentligen endast, att den engelska klostergruppen undantogs från allt subordinationsförhållande till Vadstena — i trots af 1399 års och de följande årens bullor[6].

Syonklostrets ursprungliga byggnader, som voro belägna

---

[1] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[2] Blunt, XVI; Aungier (sid. 38) uppgifver d. $^{5}/_{2}$ 1420 och sätter nunnornas antal till 24. Genom bref af d. $^{8}/_{11}$ 1420 gaf biskopen af London Syonklostrets generalkonfessor och öfriga konfessorer fullmakt att mottaga bikt af klosterfolk och pilgrimer samt äfven i vissa reservatfall meddela dem absolution. Afskr. i *A. 23*, fol. 116 v., 117 och *C. 46*, fol. 54.

[3] Ellis, *Orig. Lett.*, II:1, 91; Aungier, 525; Blunt, XXIII.

[4] Aungier, 39.

[5] Aungier, 39—51.

[6] Bullan finnes i afskrift i en handskrift i KB från slutet af 1600-talet, signerad *Capitula generalia ord. S. Salvat.* (sidd. 74—130).

i socknen Tvickenham befunnos emellertid snart vara alltför trånga och otillräckliga för den talrika klosterpersonalen, hvarför en förändring blef nödig. Den $^{5}/_{8}$ 1426 lades grunden till den nya klosterkyrkan af regenten, hertigen af Bedford, i närvaro af biskoparna af London och Winchester[1], och d. $^{11}/_{11}$ 1431 blefvo konventen, enligt hvad klostrets generalkonfessor Robert berättar i ett bref till Ericus Johannis, af tvenne biskopar utförda ur sin ursprungliga klosterboning och af ärkebiskoparna af Canterbury och York samt sex andra biskopar införda i sin nya boning, belägen i Isleworth[2]. Den omtalade öfverflyttningen ägde rum med uttryckligt tillstånd af konungen[3]. Ännu år 1442 var dock den nya klosterbyggnaden ofullbordad att döma af ett d. å. utfärdadt privilegium, som tillförsäkrade klostret skydd och frihet också för de pågående byggnadsarbetena[4].

Äfven de säkerligen rätt ofullständiga rester af Vadstena klosters arkiv, som kommit till vår tid, bevisa fortvaron af en ganska liflig förbindelse mellan Vadstena kloster och dotterklostret i England. I slutet af år 1426 utfärdade Syonklostret vägbref för prästmunken Robert Belle och diakonen Thomas Sterington för deras färd till Sverige[5]. De ankommo till Vadstena d. $^{18}/_{4}$ 1427, där deras egentliga uppdrag synes hafva varit att från ordens hufvudkloster utbedja sig förklaring öfver några punkter i regeln[6]. Sin främsta betydelse för oss har deras be-

---

[1] Aungier, 51; Blunt, XVII.

[2] Bref, dat. d. $^{14}/_{10}$ u. å. i afskr. i *F. e. 11*, fol. 47 v., 48; såväl platsen i kopieboken bredvid ett bref af d. $^{15}/_{10}$ 1432 (afskr. i *F. e. 11*, fol. 48 v.) som öfverensstämmelsen i innehållet brefven emellan berättigar oss att hänföra det förra brefvet till s. å. Äfven Messenius (*Scondia*, III, 56; *Palmsch. 178*, sid. 51) förlägger öfverflyttningen till samma dag, men till 1433.

[3] Aungier, 52—54.

[4] Aungier, 56, 57.

[5] Afskr. i *A. 26*, fol. 172 v.

[6] *SRS*, I: 1, 146. I *Brit Mus. Arundel MSS. 11* (s. 14) finnes, såsom Schück anmärkt, en (defekt) afskr. af »Collacio proposita coram Collegio Brigittini ordinis in Sweda per generalem et primum confessorem de Sancta Syon in Anglia». Vadstenaklostrets svar på de underställda frågorna finns i afskr. i *C. 74*, fol 128—144 v. Spörsmålen rörde en mängd ordensangelägenheter af olika slag; största intresset ha frågorna om motsättningen mellan exemtionsbestämmelserna i regeln och *Mare magnum*, om båda konventens rätt att deltaga i abbedisseval, om dubbelklosterförfattningen och om antalet *fratres ab extra*.

skickning fått därigenom, att de för sitt klosters räkning låtit afskrifva de i resp. Vadstena kloster och Linköpings domkyrka förvarade biografierna af Petrus Olavi och Nicolaus Hermanni jämte dithörande mirakelsamlingar, som därigenom bevarats till vår tid[1]. Den $^{9}/_{10}$ 1427 återkommo de båda Syonmunkarna från sin färd, efter hvad det vill synas tämligen medtagna af sjöresan[2].

År 1431 beslöts med samtycke af samtliga bröder, att dödsmässor (anniversarier) årligen på vissa bestämda dagar skulle hållas för klostrets stiftare och välgörare samt för aflidna medlemmar af konventen; inom den förra gruppen nämndes särskildt konung Henrik V och Henry Fitzhugh, inom den senare klostrets förste generalkonfessor, Thomas Fyshborne[3]. Den sistnämnde hade aflidit 1428 och till efterträdare — valet förrättades d. $^{30}/_{9}$ d. å. — erhållit Robert Belle. Den $^{5}/_{10}$ 1433 valdes till abbedissa Mathilda Muston, som invigdes af biskopen af London d. $^{18}/_{10}$ s. å.. Efter henne nämnes (1447) Margaret Ashby.[4]

De ofvan nämnda stridigheterna mellan munk- och nunnekonventen fortforo emellertid och drogo med sig svårigheter i afseende på munkarnas rekrytering, i det att dels många, utledsna på tvisterna, öfvergingo till andra ordnar, dels åtskilliga skrämdes från att ingå i Syonklostret, så att antalet blef otillräckligt för gudstjänstens uppehållande. Med hänsyn till dessa strider kunde i hemlandet intet slutgiltigt afgörande träffas, och ordensregelns många dunkla punkter kräfde förklaringar från kurians eller andra klosters sida. I anledning däraf anhölls hos påfven om tillstånd för generalkonfessorn att begifva sig till kurian för tvisternas afdömande därstädes med rätt för honom att under tiden utse ställföreträdare. Genom en resolution af d. $^{5}/_{4}$ 1441 uppdrog påfven åt ärkebiskopen af Canterbury att råda bot på det öfverklagade förhållandet[5].

---

[1] Vidimationer af d. $^{20}/_{6}$ 1427 och d. $^{28}/_{5}$ 1427 (*Ant. tidskr.*, V, 312, 400, 423). I förbigående må anmärkas, att SCHÜCKS påstående (s. 424), att *Cod. Harl. 612* måste tillkommit efter 1435 under hänvisning till uppgiften i *C. 518* »per Galfridum de Bellaland — — — qui eam *misit* domino episcopo Londoniensi in Basiliam anno domini 1435», ej är hållbart. Såsom i inledningen till *C. 518* angifves, var Galfridi skrift författad redan tidigare i sammanhang med birgittinernas första inträngande i England.

[2] Bref af d. $^{9}/_{10}$ 1427 i afskr. i *F. e. 11*, fol. 51 v.—52 v.

[3] AUNGIER, 54—56. [4] AUNGIER, 51, 56.; BLUNT, XXIII.

[5] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

Till fullständigande af den skildring, som ofvan gifvits af Syonklostrets utveckling under 1400-talets förra hälft, är blott att tillägga, att den kungliga välviljan äfven under senare delen af Henrik VI:s regering oförminskad flödade. Den tog sig uttryck såväl i bekräftelser på fadrens donationer som i nya gåfvobref och i vidsträckta privilegier i afseende på skattefrihet, jurisdiktion öfver underhafvande och rätt att af dessa uppbära sakören [1]. —

Återstår nu blott att redogöra för de utom det egentliga Sveriges landamären belägna skandinaviska birgittinklostren. En välvillig hållning gentemot kyrkan var, såsom ERSLEV framhållit, en af hörnstenarna i drottning Margaretas hela politiska system. I afseende på klosterväsendet kom den till synes ej blott i de rika gåfvor och det kraftiga stöd och skydd, som skänktes de gamla klostren, utan äfven i grundandet af nya. Med en alldeles särskild välvilja omfattade den stora drottningen birgittinernas nya klosterorden, den enda specifikt nordiska, som i dessa yttersta dagar inom kyrkan framträdt. De bevekelsegrunder, som därvidlag ledde hennes handlingssätt, har jag i det föregående i korthet sökt angifva. Till Margaretas initiativ leder det första danska birgittinklostret sitt ursprung tillbaka [2]. Redan i slutet af det fjortonde seklet umgicks hon med tanken på att af det under konung Valdemars tid från den mecklenburgska familjen Alefeldt indragna Grimstorps (Grimstrups) slott på Lolland grunda ett kloster. Att lägga gamla riddarborgar öde och skänka jorden till kyrkor och kloster var, säger NEERGAARD, ett tillvägagångssätt, som hon särskildt älskade. I bevarade urkunder framträder planen för första gången i den stadfästelse på drottningens gåfvor till kyrkor och kloster, som konung Erik afgaf d. 27/8 1401 [3]; det nya klostret skulle byggas till jungfru Marias och den helige Benedikts heder och således vara af benediktinernas orden. Detta senare är ägnadt att väcka förvåning, då vittnesbörd, framkomma just vid denna tid från ett af benediktinernas äldsta och rikaste kloster i Norden, synas tyda på att deras orden vid 1400-talets början äfven i de nordiska länderna befann sig i en period af upplösning och tillbakagång. Det är därför också knappast öfverraskande, att Margaretas plan i sin

---

[1] AUNGIER, 57—67.

[2] Min framställning är utom på primärkällorna byggd på RASMUSSENS arbete samt på NEERGAARDS uppsats i *AfnO*, 2 R, V, 267—287.

[3] *NDM*, V, 3, 4; NEERGAARD, *a. a.*, 267, 268.

ursprungliga form aldrig kom till utförande [1]. Det kloster, som verkligen byggdes, kom i stället att tillhöra Birgittas orden.

När drottningens planer i afseende på den nya klosteranläggningen togo en bestämd och slutgiltig form, kan ej med visshet uppgifvas. Tämligen säkert synes dock, att hon omkring år 1408 anslagit Grimstorps slott och underlydande till byggande af ett birgittinkloster i den närbelägna byn Skemminge och anbefallt Jens Bryms att påbörja arbetena [2]. Så till vida kan alltså året 1408 i viss mening betraktas såsom klostrets födelseår. Däremot synes det å andra sidan sannolikt, att drottningen af skäl, som ej äro kända, stannat vid blotta föresatsen [3]. Men arftagaren till hennes politik fullföljde äfven i detta afseende, hvad hon lämnat ofullbordadt. I maj 1413 besökte konung Erik, efter hvad Diariet omtalar, Vadstena kloster och lofvade då att på Lolland uppbygga ett birgittinkloster, till hvars upprättande redan drottning Margareta i lifstiden lagt den första grunden. Till underlättande af planens utförande anhöll han hos bröderna om tillstånd att få taga brödraklostret i ögonsikte för att därifrån hämta förebilden till sitt nya kloster. Sedan han — med svårighet på grund af regelns stränga klausurföreskrifter — utverkat åt sig tillstånd därtill, genomgick han brödraklostret i dess helhet tillsammans med ärkebiskop Petrus i Lund. Säkerligen i liknande syfte företogs konungens andra hemlighetsfulla besök i Vadstena år 1415 [4].

---

[1] NEERGAARD, *a. a.*, 268—271; LANGE, 152.

[2] I ett på 1600-talet upprättadt register öfver Maribo klosters bref omnämnes under år 1408 dels en »fundats» på Grimstorps gods, dels ett vittnesbörd af Jens Svendsen Bryms, att han d. å. erhållit drottningens befallning att däraf bygga ett kloster, dels slutl. ett bref till »konventet i Maribo» från Jens Bryms, att drottningen ämnade af Grimstorp bygga ett kloster (*ÆAR*, III, 259, 267, 293). Att detta kloster varit det senare Maribo, framgår af några ord i Maribo stads köpstadsrätt af 1488 (*NDM*, VI, 224), där det heter, att drottningen till grundande af klostret gifvit Grimstorp och Skemminge. NEERGAARD, *a. a.*, 273; RASMUSSEN, 59, 60.

[3] För så vidt man finge lita på uppgiften i konung Kristoffers privilegiebref af d. 30/9 1442 (*RDRDM*, III, 597), skulle redan Margareta och Erik ha gifvit klostret »Privilegier og Naader». Om orsaken till uppehållet i planens utförande se NEERGAARD, *a. a.*, 280.

[4] Att såsom RASMUSSEN (sid. 60) af det förut omtalade registrets referat af ett bref från 1408 eller af en uppgift hos HAMSFORT (*SRD*, I, 320) sluta, att grundläggningsarbetet pågått från 1401 eller senast från 1408 och redan under Margaretas lifstid framskridit så långt, att klosterfolk uppehöll sig där, torde, såsom NEERGAARD (*a. a.*, 275—278) visat, vara förhastadt. Gentemot dessa

Förmodligen från år 1413 upptogos på allvar arbetena på det nya klostrets uppförande, ehuru i bevarade källor ej lämnas några upplysningar om företagets utveckling under åren 1414 och 1415. För att på bästa sätt få det nya klostrets styrelse och de nya konventens organisation ordnade i enlighet med regeln vände man sig till Vadstena kloster. I början af jan. 1416 begåfvo sig därifrån generalkonfessorn Ericus Johannis, prästmunken Petrus Johannis och en af dess *conuersi,* Gerhard Ryning — hans danska härkomst synes af namnet — till Lolland »för att grunda det nya klostret»[1]. Den brefväxling Vadstenaklostret förde med sin generalkonfessor intill hans återkomst d. 24/5 s. å. är i afskrift delvis bevarad, men sprider tyvärr föga ljus öfver det nya klostrets tidigaste öden; till största delen utgöres den af klagovisor öfver generalkonfessorns frånvaro och böner om hans skyndsammast möjliga återkomst[2]. Hvad vi däremot med visshet veta är, att ännu samma år på den heliga Birgittas födelsedag ytterligare tre systrar och tvenne bröder utgingo för att organisera det nygrundade klostret på Lolland[3]. Längre fram — den exakta tidpunkten kan ej bestämmas — förordnades den nyss omtalade Petrus Johannis att tillsvidare i det nya klostret tjänstgöra som generalkonfessor[4]. Från år 1416 äro också de äldsta till vår tid bevarade donationsbrefven till klostret[5]. Den 27/9 s. å. gaf konung Erik sitt tillstånd till att i Skemminge finge anläggas en köpstad, som skulle komma i åtnjutande af samma fri- och rättigheter som öfriga köpstäder i Danmark[6].

Under det följande året tillkommo ett par nya förordningar, som vittna om den nya klosteranläggningens tillväxande

---

sväfvande vittnesbörd synes Diariets bestämda uppgift böra ha vitsord. Om Eriks besök se *SRS,* I: 1, 132, 135.

[1] *SRS,* I: 1, 136, 137.

[2] *SRS,* I: 1, 137; *SD,* III, N:o 2172, 2179, 2180, 2188, 2193, 2194, 2210, 2211,

[3] *SRS,* I: 1, 137.

[4] *SD,* III, N:o 2171; af hänvisningen till Andreas Jacobis hemresa synes, att brefvet måste falla efter den andra utvandringen. Det synes mig för öfrigt bekräfta Neergaards uppfattning af klostrets tillkomst.

[5] Urk. af d. 11/5 (»ad sustentationem monasterii ordinis sancti Salvatoris in Dacia fundandi») och 27/9 1416 (»til et kloster, som skal bygges i Schemynge i Laland») i *RDRDM,* III, 216, 220; jfr *DM,* III, 26; V, 71, 259; *RDRDM,* III, 369, 370; Rasmussen, 61—63, 69, 70.

[6] *RDRDM,* III, 220, ej 1421 som hos Rasmussen, 345; d. 29/8 1455 befriades borgarna i Maribo från alla utbud och all kunglig tunga för att vid behof bättre kunna vara klostret till hjälp (Rasmussen, 82).

stadga. Den $^{28}/_{4}$ 1417 utfärdade konung Erik tillsammans med ärkebiskop Petrus i Lund ett påbud till innebyggarna i alla tre skandinaviska länderna, hvari de under hänvisning till Birgittas uppenbarelse om Vårfrupenningen uppmanades att väl mottaga och frikostigt begåfva de från klostret utsände uppbördsmännen, när de drogo landet rundt för att insamla gåfvor till klosterbyggnaden[1]. Den $^{27}/_{6}$ s. å. gaf konungen klostret, som ännu kallas Skemminge kloster, tillstånd att i klostergården efter konungens gårdsrätt skipa rätt bland sina egna hjon och tjänare samt därjämte tullfrihet för hvad munkar och nunnor behöfde till kost och kläder eller till byggnaden[2]. Vid midsommartiden d. å. utsändes ånyo klosterfolk från Vadstena till det nya klostret, denna gång tvenne munkar jämte två sekulära präster för att stanna där tre år[3]. I slutet af året nämnes Vadstenabrodern Gerhard Ryning såsom dess ombudsman. I denna egenskap kärade han inför konungen mot några Nestvedborgare, hvilka låtit aflifva en munk och några af klostrets bönder, därför att de velat hindra Nestvedmännen att fiska på dess fiskevatten. Genom en kungsdom af d. $^{31}/_{12}$ 1417 ålades våldsverkarna att låta i vigd jord begrafva de dräpte samt att betala böter till konungen, klostret och de aflifvades fränder[4].

Följande år anhöll konung Erik hos påfven, att han skulle godkänna den nya anläggningen under namn af Maribo *(Habitaculum Mariæ)*, tillerkänna densamma de privilegier, som tillkommo öfriga stiftelser af Birgittas orden, och taga den under påfvestolens beskydd. Martin V villfor konungens begäran genom en bulla af d. $^{7}/_{4}$ 1418, hvari uppdrogs åt biskopen af Odense att efter verkställd undersökning å påfvens vägnar gifva det begärda godkännandet, hvarjämte i så fall det nya klostret skulle åtnjuta birgittinernas privilegier och indulgenser. I den historik, hvarmed bullan inledes, meddelas af den nya kloster-

---

1 Afskr. i *C. 6*, fol. 88, 88 v.; PONTOPPIDAN, II, 314—316 (tysk öfversättning); RASMUSSEN, 63—65 (dansk öfversättning); ROHDE, I, 424. Sannolikt s. å. utlofvade ärkebiskoparne af Upsala och Lund samt biskoparne af Odense och Oslo 40 dagars aflat åt dem som i Maribo förrättade föreskrifven andakt eller lämnade bidrag till klostrets byggning och prydande (*DN*, XVI, N:o 73).

2 *RDRDM*, III, 232; RASMUSSEN, 65.

3 *SRS*, I: 1, 138; *SD*, III, N:o 2384; vägbref för de utsända bröderna i afskr. i *A. 26*, fol. 168. Asmund, en af munkarne, erhöll af generalkonfessorn skriftlig försäkran, att första ledighet bland prästmunkarna till hans återkomst skulle reserveras för hans räkning (afskr. i *A. 26*, fol. 168).

4 *DM*, I, 367—369; RASMUSSEN, 66.

anläggningen en skildring, som om den ock, klädd i tidens styfva och onyanserade kanslispråk, ej får tagas efter orden, likväl kastar något ljus öfver klostrets tidigaste utveckling. Klosterfolk vistades där redan, och abbedissa och generalkonfessor hade tillsatts. En del af byggnaderna hade redan uppförts, och med klostret hade införlifvats kyrkan i Skemminge[1]. Af samma dag är äfven som nämndt ett aflatsbref för Maribo och tre andra bigittinkloster[2]. Den $^{11}/_{9}$ 1419 beviljade påfven för Maribo ett för fem år gällande skyddsbref i den vanliga formen[3].

Af det ofvan sagda, liksom af en förut gifven redogörelse för Johannes Hildebrandis besök i Maribo på färden till Konstanz, framgår, att klostret redan 1417 måste ha inneslutit åt skilligt klosterfolk utöfver dem, som från Vadstena ditsändts. I de gamla förteckningarna öfver klostrets urkunder nämnas de första nunneingiftsbrefven under 1419, de första munkarnas donationer under 1421[4].

Såväl i konung Eriks supplik och i bullan af d. $^{7}/_{4}$ 1418 som i det anförda brefvet af den $^{27}/_{6}$ 1417 talas om abbedissa (i påfveurkunderna äfven om generalkonfessor) och konvent såsom i ett färdigbildadt kloster. Dessa uttryck böra dock säkerligen skrifvas på kanslistilens räkning. När konventen blifvit införda i det nya klostret och funktionärerna formligen valda, därom tiga våra källor. Måhända kan man på gissningens väg dock nå ett resultat. Det åt biskopen i Odense gifna uppdraget synes ej hafva blifvit utfördt; åtminstone riktas d. $^{5}/_{9}$ 1438 enahanda befallning till en annan dansk biskop, förmodligen biskop Ulrik i Aarhus, hvilken d. $^{27}/_{5}$ 1439 afgaf den begärda stadfästelsen och förklaringen om privilegiernas åtnjutande. Det ligger nära tillhands att antaga, att klosterfolkets insättning ägt rum vid detta tillfälle. I tvenne bref från 1434 föra visserligen konventens ledare, i det ena i egenskap af brefutställare, titlarna abbedissa och generalkonfessor, men konventens insättning kan ej ha ägt rum, innan påfvestolens stadfästelse vunnits[5].

---

[1] Bullan bl. *Mackeprangs* afskr. i DRA; suppl., signerad d. $^{7}/_{4}$ 1418, bl. *Karlssons afskr.* i RA; en i det närmaste likalydande supplik i odateradt koncept på papper bl. *odaterade pappersbref* i RA; en annan supplik rörande samma sak i afskr. i *C. 43,* fol. 4 v., 5.

[2] Supplik bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[3] Supplik bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[4] RASMUSSEN, 60, 61, 66 och 67; om donationer i öfrigt se *ib.*, 67 ff.

[5] *RDRDM,* II, 458, 459; III, 534.

Angående Maribo klosters utveckling under de närmaste åren veta vi högst obetydligt utom att den i ekonomiskt afseende företer en hastig stegring af dess resurser och inflytande i följd af talrika godsdonationer[1]. Att klostret redan tidigt nått en viss glans och ära, framgår däraf, att det i Vadstenageneralkapitlets statut jämte Vadstena och Paradisus räknas till ordens tre främsta[2].

På sin Romfärd år 1430 åtföljdes Vadstena klosters generalkonfessor Gerwinus Petri äfven af en broder från Maribo, Nicolaus Jacobi[3]. Förmodligen hade denne från sitt kloster särskilda uppdrag att utföra. Den $^{12}/_{1}$ 1431 anmodade nämligen påfven på därom ingången anhållan biskopen af Roskilde att, därest han efter tagen kännedom om förhållandena så funne lämpligt och behöfligt, tillåta bröderna i Maribo att i sin gudstjänstordning rätta sig efter Lunds domkyrka, enär de sade sig ej med godt samvete kunna foga sig efter Odense kyrkas ordning[4]. Om de af Maribo kloster år 1438 utverkade bikt- och aflösningsprivilegierna har jag i annat sammanhang haft anledning tala[5].

Konung Eriks efterträdare på Danmarks tron afvek ej från företrädarens gentemot klostret välvilliga politik. Efter att d. $^{7}/_{12}$ 1440 ha preliminärt bekräftat dess privilegier, afgaf konungen d. $^{30}/_{9}$ 1442 en öppen förklaring, hvarigenom han tog klostret i sitt skydd och stadfäste dess privilegier och friheter, sådana drottning Margareta och konung Erik med sitt öppna bref förlänat dem[6]. En liknande privilegiebekräftelse afgaf äfven konung Kristiern efter sin tronbestigning med datum d. $^{21}/_{3}$

---

[1] RASMUSSEN, 66 ff., 74, 75 o. s. v.

[2] Att af diariets uttryck om Maribo klosters under Vadstenakapitlet aflidne generalkonfessor Johannes, att han var liksom den främste *(primicerius)* af bröderna, sluta till att klostret intog en motsvarande ställning, torde knappast vara berättigadt. Uttrycket afser säkerligen endast den aflidnes personliga ställning. *SRS*, I: 1, 148.

[3] *SRS*, I: 1, 149.

[4] *Mackeprangs afskr.* i DRA. Redan 1420 hade bröderna från Vadstena blifvit beordrade att följa Lunds domkyrkas mässordning, då ordningen i Odense katedralkyrka vore för orden ytterst olämplig och olik öfriga danska kyrkors (*SD*, III, N:o 2722). I Odense hade som bekant ett benediktinkloster trädt i domkapitlets ställe.

[5] Se ofvan sidd. 215, 216.

[6] *RDRDM*, III, 559, 597; genom en kungörelse af d. $^{7}/_{1}$ 1443 förbjöd konungen strängeligen alla och enhvar att göra intrång på Maribo klosters gods. *RDRDM*, III, 605.

1449[1]. Under konung Kristoffers tid inkorporerades med klostret Örtoffte kyrka; inkorporationen bekräftades d. $^{24}/_{9}$ 1451 af Bartholomeus de Rimbertinis, påflig *legatus de latere*[2], och d. $^{12}/_{7}$ 1453 af påfvestolen[3].

Uppförandet af den som vanligt hos birgittinerna storslagna klosterkyrkan tog rundlig tid i anspråk[4]. Ännu på 1440-talet var den ej fullbordad och erforderliga medel funnos ej. För anskaffande af hvad som därtill behöfdes utverkades af sju kardinaler, bland hvilka de senare påfvarna Calixtus III (Borgia) och Paulus II (Barbo) samt den bekante Bessarion, ett öppet bref, hvari de åt alla dem, som i Maribo kloster förrättade i brefvet föreskrifven andakt eller bidroge till kyrkans fullbordande eller prydning, utlofvade 100 dagars aflat[5]. Ehuru detta aflatsbref tvifvelsutan gjort verkan, blef kyrkan dock ej fullbordad, förrän några år efter århundradets midt.

Det har antagits, att äfven grundandet af Danmarks andra birgittinkloster, Mariager *(Ager Mariæ)*[6], skulle falla under de sista åren af drottning Margaretas styrelse eller att åtminstone dess anläggning redan då skulle ha varit påtänkt. Den bevisning, hvarpå denna uppfattning, senast företrädd af DAHLERUP och H. HILDEBRAND[7], hvilar, utgöres af några uppgifter i en i maj 1584 upprättad förteckning öfver Mariager klosters bref[8]. Där upptages under 1412 ett lagahäfdsbref på ett par gods i Nörhald Herred för Mariager kloster, och i ett bref från 1450 omtalas i samma härad en egendom, Prior-Lykke, som säges hafva hört därunder i 40 år[9].

Bevisningen synes mig skäligen klen. Felläsningar höra, som jag redan haft tillfälle påpeka, ingalunda till sällsyntheterna i dessa gamla register öfver bref, och de där angifna tidsuppgifterna böra därför tagas med all reservation. De inre vittnes-

---

1 *RDRDM*, III, 755.

2 *Afskr.* i LANGEBEKS *Diplomatorium* i DRA.

3 Suppl.bl. *Mackeprangs afskr.* i DRA; jfr. biskop Magni bref af d. $^{14}/_{11}$ 1464 (RASMUSSEN, 93).

4 Jfr. HØYEN i *KHS*, 2 R, II, 666—694; ang. den birgittinska kyrkoarkitekturen se äfven en uppsats af FENGER i *Nordisk tidskrift*, 1904.

5 RASMUSSEN, 75, 76; PONTOPPIDAN, II, 516—518.

6 Om Mariager se framställningen i *DM*, VI, 65 ff, DAHLERUP samt NEERGAARDS anförda uppsats i *AfnO*, 2 R, V.

7 *Sv. Medeltid*, III, 1065.

8 *DM*, VI, 68.

9 *DM*, VI, 69, 100.

börden mot uppgifternas riktighet synas mig i detta fall öfverväldigande. Vore de nämligen riktiga, skulle anläggningen af Mariager ha tagit sin början ungefär samtidigt med att Margaretas planer på Maribo klosters grundande började mogna. Mariager måste emellertid tydligen hafva anlagts antingen från Vadstena eller från Maribo. I Vadstenadiariet nämnes vid denna tid intet som helst om något dylikt, hvadan den förra möjligheten väl torde få anses utesluten; och Maribo befann sig säkerligen ej i sådant skick, att det redan då kunde företaga anläggningar af nya kloster. Härtill kommer, att Mariager, så vidt det till min kännedom komna materialet ger vid handen, ej omtalas i något af inläggen från striden om dubbelklosterförfattningen, hvilket däremot genomgående är fallet med Maribo. Allt detta gör det enligt min uppfattning sannolikast, att ännu under 1420-talet något birgittinkloster, om ock möjligen tillämnadt, dock ej var under anläggning. Slutligen må framhållas, att i en urkund af d. $^{22}/_{1}$ 1524 Mariagers generalkonfessor och abbedissa förklara, att deras gudstjänst stiftats och begynts af Erik af Pommern, Kristoffer af Bayern, Kristiern I och Hans[1]. Vare sig nu uttrycket betyder, att klostret verkligen stiftats af konung Erik, eller — hvilket på grund af sammanställningen synes sannolikare — blott anger, att de uppräknade konungarna varit klostrets gynnare och befordrare, så torde den omständigheten, att Margareta i urkunden alls icke omnämnes, utgöra ett tungt vägande *argumentum e silentio* mot försöken att skjuta Mariagers ursprung tillbaka till hennes tid.

Såsom en af klostrets stiftare nämnes i inskriften på en grafsten herr Otto Nilsson (Rosenkranz); och i ett bref från 1467 talas om de välgärningar han visat klostret ända från dess begynnelse[2]. Dahlerup[3] har visserligen sökt ådagalägga, att i enlighet med birgittinregelns terminologi den nyssnämnda inskriften blott skulle innebära, att herr Otto inträdt i klostret, innan ännu det föreskrifna antalet klosterinvånare var fullt, och framkastar denna tolkning under hänvisning till att som herr Otto dog 1477, han knappast år 1412, d. v. s. 65 år före sin död, kunnat deltaga i stiftandet af ett kloster. Tolkningen förefaller

---

[1] *KHS*, 2 R, VI, 146; NEERGAARD, 285.

[2] *DM*, VI, 90 (— — »for sønderlig gønst, kærligheet oc mangefold Vælgærninge som — — Ottæ Nielssøn — — oss og vort fattigh stedh bewiist og giort haver fraa vort Stedz førstæ begynnælsse» — —).

[3] *A. a.*, 3, 4.

emellertid onekligen en smula hårdragen; och då den svårighet, som föranledt densamma, ju, som NEERGAARD påpekar, bortfaller, om man flyttar klostrets anläggning några årtionden fram i tiden, synes intet skäl föreligga att ge termen stifta *(fundare)* någon annan betydelse än den vanliga [1].

Klostrets grundläggning har företagits sannolikt på initiativ, säkert, som nedan skall visas, under ledning af Maribo kloster. Frånvaron af Mariagers namn i alla akterna från striden om dubbelklosterförfattningen gör det som nämndt antagligt, att grundläggningsarbetena på 1430-talet tagit sin början. De i den flera gånger citerade brefförteckningen under 1417, 1418, 1421 och 1428 registrerade brefven [2] bevisa, i händelse de åsatta årtalen äro riktiga, hvilket åtminstone i afseende på brefvet från 1417 synes mer än tvifvelaktigt, ej mer än att godsdonationer till anläggande af ett birgittinkloster i Mariager vid denna tid förekommit, ej att arbetena verkligen redan påbegynts och någon klosterinstitution kommit till stånd. Från år 1432 (d. $^{29}/_{1}$) föreligger visserligen redan ett ingiftsbref, men den gifna dateringen synes ej höjd öfver alla tvifvel [3]. I hvarje fall kom något verkligt klosterlif till stånd först senare, under 1440-talet. Den äldsta i sin helhet bevarade urkunden rörande Mariager — en tingshandling — är från 1440 [4]. Den $^{4}/_{1}$ 1446 utfärdade påfven Eugenius IV i anledning af en supplik från Maribo kloster en bulla, som kastar ljus öfver Mariager klosters tidigaste utveckling. I den historik, hvarmed bullan på öfligt sätt inledes, omtalas, att konung Erik i anledning af att Nörrekloster i Glenstrup och Vårfruklostret i Randers, det förra ett munk-, det senare ett nunnekloster af Benedikts orden, alldeles förfallit och af sina invånare så godt som öfvergifvits, hos påfven anhållit om de nämnda klostrens öfverlåtande till kartusianerna, som dittills ej ägt någon klosterstiftelse i Danmark. Med anledning af denna framställning hade påfven uppdragit åt biskoparna i Ribe, Odense och Viborg att, därest en af dem verkställd undersökning gåfve vid handen den föreslagna åtgärdens lämplighet, verkställa den begärda öfverflyttningen, hvilket också skett genom biskop Navno i Odense [5].

---

1 NEERGAARD, 286. 2 *DM,* VI, 69, 98.

3 *DM,* VI, 69, 70; *RDRDM,* III, 425; ERSLEV (*Erik af Pommern,* 142, 459) synes böjd att anse brefvets datering oriktig utan att dock våga någon konjektur.

4 *DM,* VI, 70, 71.

5 I vid. af d. $^{8}/_{10}$ 1445, uppsatt på begäran af Maribo kloster, finns bevarad en handling af d. $^{5}/_{8}$ 1428, hvarigenom biskop Ulrik i Aarhus till kartu-

Då emellertid kartusianerna, sedan de någon tid innehaft klostren, på grund af klimatet, språket och de till dem öfverlåtna byggnadernas egen beskaffenhet sett sig ur stånd att upprätta någon lifskraftig stiftelse, hade de — sannolikt i midten på 1430-talet — uppgifvit planen och lämnat klostren. Sedan därefter några föregifna benediktinmunkar utan någon rättslig befogenhet tagit dessa i besittning, hade kartusianerna öfverlåtit alla sina rättigheter till de nämnda klostren på birgittinerna i Maribo till grundande af en stiftelse af Birgittas orden. Ehuru dessa mottagit öfverlåtelsen och därå erhållit konung Kristoffers bekräftelse, ville benediktinerna dock ej träda tillbaka, i anledning hvaraf abbedissan Anna, generalkonfessorn Nicolaus Jacobi samt konventen i Maribo till påfven ingått med en anhållan, att han skulle förhjälpa dem till deras rätt. Med bifall till deras begäran, i hvilken äfven de danska stormännen förenat sig, uppdrog påfven åt biskoparna i Ribe och Odense samt domprosten i Lübeck att efter verkställd undersökning i frågan öfverlåta de omtvistade klostren till Maribo i och för den nya klosteranläggningen, som skulle bära namnet Mariager, hvarjämte denna tillerkändes samma privilegier, indulgenser och friheter som öfriga birgittinkloster. Öfverflyttningen verkställdes sedan af biskop Kristiern i Ribe, och af påfvestolen utverkades d. $^{10}/_{6}$ 1451 af abbedissan och konventet i Mariager en befallning till biskopen i Aarhus att ytterligare bekräfta såväl öfverlåtelsen som det nya klostrets upprättande[1].

Från år 1447 flöda donationerna jämnare och ymnigare än förr, och samtidigt träder den nya stiftelsen i förbindelse med det omgifvande samhället på ett sätt, som antyder, att organisationen måste ha nått en viss stadga. Från år 1448 äga

---

sianerna öfverlät Nörrekloster och klostret i Randers. Utförandet anförtroddes åt en holländsk kartusian, Goswin Comhaer, senare (år 1435) utnämd till biskop på Island (Eubel, II, 255; Moll, *Studien*, IV, 145 ff.). Då donationen af Tjæreby och Tjærebyfang i bullan nämnes såsom skedd efter biskop Navnos öfverlåtelse, men i biskop Ulriks bref omtalas såsom förfluten, synes öfverlåtelsen ha företagits tvenne gånger, först af biskop Navno och sedan af biskop Ulrik. Den omständigheten, att vidimationen är uppsatt på begäran af Nicolaus Jacobi, generalkonfessor i Maribo, under det att Mariager ej ens nämnes, antyder onekligen, att sistnämnda kloster ännu år 1445 befann sig på anläggningsarbetets första stadier, så att moderklostrets myndigheter ännu helt förvaltade dess angelägenheter (*KHS*, 3 R, III, 170—185, Dahlerup, 7, 8).

[1] Bullor bl. *Mackeprangs afskr.* i DRA.

vi i behåll ett s. k. delaktighetsbref, utställdt af bröder och systrar i Mariager [1]. Följande år tillerkände konung Kristiern frihet från kol- och vedskatt åt klostrets tjänare i Mors [2], och genom ett bref af d. $^{4}/_{3}$ s. å. tillerkände han detsamma rätt till en frihamn i Hobro fjord [3]. I den meromnämnda brefförteckningen omtalas under 1451 en kunglig bekräftelse på Mariagers rätt att hålla fri färja mellan Ommersyssel och Himmersyssel [4]. År 1450 och de följande åren erhöll klostret af konungen jurisdiktionsprivilegier för sina olika godskomplexer äfvensom *jus patronatus* till åtskilliga kyrkor [5]. Särskildt förtjänar omnämnas, att med klostret inkorporerades Mariakyrkan i Randers, på hvilken inkorporation liksom på öfriga donationer och privilegier kurian d. $^{10}/_{4}$ 1451 gaf sin bekräftelse, hvarjämte klostret för sina egendomar fritogs från tionde och andra afgifter af olika slag; samtidigt uppdrogs åt biskoparna i Ribe och Börglum samt domprosten i Lübeck att skydda klostrets egendom [6]. När konventen blifvit högtidligen i klostret införda, kan jag ej uppgifva; i en urkund af d. $^{15}/_{3}$ 1458 nämna sig konventens ledare ännu »fader» och »moder», men d. $^{26}/_{8}$ 1467 föra de abbedisse- och generalkonfessorstitlarna. I en urkund af d. $^{27}/_{2}$ 1479 talas om broder Anders Thomason »qvalis (! ɔ: generalis) confessor» i Mariager och elfva hans invigda bröder [7]. Äfven själfva klosterbyggnadernas fullbordande drog ut på tiden; ännu år 1468 klagade konungen i bref till påfven öfver att klostret ännu ej var fullfärdigt [8]. —

Ungefär samtidigt med att man på allvar grep sig an med grundandet af Danmarks första birgittinkloster, började förberedelser vidtagas för att skänka äfven åt Norge dess första sam-

---

1 *DM*, VI, 72. DAHLERUP (s. 26) uppfattar detta bref såsom afseende vederbörandes inträde som syster i klostret.

2 *DM*, VI, 73; år 1447 förbjöd konung Kristoffer allt klander af de godsdonationer han gjort till klostret (*DM*, VI, 71).

3 *DM*, VI, 73; DAHLERUP, 12. I brefförteckningen omtalas under 1450 ett frihamnsprivilegium, måhända detsamma som det i texten anförda.

4 *DM*, VI, 74.

5 *DM*, VI, 73, 74, 75, 77, 83, 88 o. s. v.

6 Bulla och suppl. bl. *Mackeprangs afskr.* i DRA.

7 *DM*, VI, 84, 85, 90, 91; DAHLERUP, 10—12, 26, 27. I en brefförteckning talas visserligen redan under 1456 om en abbedissa i Mariager; därpå är emellertid ej mycket att bygga, då termens användande ej behöfver härleda sig från brefvet, utan kan härröra från förtecknaren (*DM*, VI, 79).

8 *SRD*, VIII, 443, 444.

fund af Frälsarens orden [1]. Birgittakulten hade i Norge gamla anor; redan under de tidigaste åren af sin tillvaro besöktes Vadstena kloster af norska pilgrimer [2]. Säkerligen väcktes tanken på en egen norsk birgittinstiftelse redan tidigt till lif — i samma mån som Vadstena klosters glans och rykte stego och därmed äfven de summor de norska vallfärderna dit drogo ur landet. På grund af särskilda förhållanden fingo i Norge planerna från början en annan och fastare form än i Danmark. Munkalivs gamla rika benediktinkloster, under sin välmakts dagar en af landets förnämsta klosterstiftelser, hade genom digerdöden särskildt i ekonomiskt afseende fått en knäck, efter hvilken det aldrig åter repade sig [3]. Det begynnande förfallet påskyndades genom den af kaperierna framkallade stockningen i handeln på Tyskland liksom ock genom de upprepade plundringar och sköflingar, för hvilka Bergen från vitaliebrödernas sida blef utsatt [4]. Det ekonomiska betryck dessa förhållanden förde med sig var så stort, att klostret tvangs att skrida till försäljning af en del af sina gods [5]. Helt naturligt uppstod då tanken att återgifva den gamla stiftelsen dess forna glans genom att öfverflytta den till en orden med mera inflytande och större lifskraft än benediktinerna, som ej längre åtnjöto sitt gamla anseende. Intet låg då närmare till hands än att tänka på den nya nordiska ordensstiftelsen, Birgittas orden. Munkaliv syntes väl ägna sig att omändras till birgittinkloster; dess trots allt ännu vidsträckta besittningar och rymliga byggnader lämpade sig att underhålla och hysa ett birgittinklosters ovanligt talrika personal. Det afgörande inflytandet vid planernas utveckling öfvades dock efter allt att döma af rent personliga förhållanden. Abboten Johannes kallades d. 14/5 1406 genom påflig provision till biskop i Skalholt, och till hans efterträdare utnämndes d. 24/5 s. å. Sten Stenarsson, vid sin utnämning munk i S. An-

---

1 Framställningen af Munkalivs öden som birgittinkloster hvilar på LANGES uttömmande, minutiöst noggranna skildring (*De norske Klostres Historie*², 277 ff.), hvilken jag blott i några mindre väsentliga punkter på grundval af nytt material kunnat fullständiga; jfr. äfven DAAE i *NHT*, 4 R, II, 448 ff.

2 Se ofvan sid. 82.

3 Från Abboten Johannes' 20-åriga ämbetstid (omkr. 1385—1405) finnes ej bevaradt något köpebref, ehuru för äldre tider sådana äro ytterst vanliga; däremot finnas från samma tid några gåfvobref. LANGE, 277.

4 LANGE, 278, 279.

5 LANGE, 279, 280.

dreas' och Gregorius' kloster i Rom, densamme, som varit Vadstena klosters prokurator och hvars afsättning vållat palatsrevolutionen inom klostret i början af århundradet[1].

Han medförde till sin nya plats ett lifligt intresse för och en noggrann kännedom om Birgittas orden och blef under de följande åren planens ifrigaste tillskyndare. Redan omkring 1412 synas på hans bedrifvande birgittinmunkar (naturligtvis från Vadstena) ha besökt Munkaliv — tydligen ej, som LANGE anser, identiska med de Maribomunkar, som af konung Erik utsändes för att välja en lämplig plats för ett norskt birgittinkloster[2]. På hösten 1413 begaf sig Sten till Danmark, där han i januari 1414 uppehöll sig hos konung Erik i Helsingborg[3]. Hans färd gick därifrån till Vadstena, där han förmodligen med därvarande konvent förhandlat om sina planer[4]. Han sammanträffade därefter ånyo med konungen i Kalmar och erhöll af denne ett privilegiebref för sitt kloster[5]. För att om möjligt utverka kurians medgifvande till den påtänkta förändringen begaf han sig därefter till Konstanz såsom representant för konungen, sitt kloster och — betecknande nog — för Vadstena klosters stiftsbiskop, biskopen i Linköping, och nämnes såsom vid kyrkomötet närvarande på sammanträdet d. 4/2 1416[6]. Hela hans vistelse utomlands skall denna gång ha räckt tre år[7]. Men han har under denna tid icke kunnat framdrifva något afgörande i den fråga, som framför allt låg honom om hjärtat.

Det återstod då endast att försöka den vanliga böneskriftsvägen till påfven. Tillvägagångssättet aftalades förmodligen vid ett möte på Lolland 1420 mellan konung Erik och de norska biskoparna[8]. Resultatet af dessa konferenser dröjde ej att visa sig. Den 10/9 1420 anhöllo biskop Aslak (Bolt) i Bergen och

---

[1] *DN*, XVII, N:o 336, 337. Sten uppehöll sina förbindelser med den svenska kyrkoprovinsen och uppträder såsom ärkebiskop Johannes Gerekinis ombud vid kurian (suppl. af d. 30/6 1408 bl. *Karlssons afskr.* i RA).

[2] Bref af d. 5/1 1424 hos LANGE[1], 777—80. [3] *DN*, I, N:o 640, 641.

[4] Under vistelsen i Vadstena skall han hos ärkebiskopen i Upsala ha understödt lappkvinnan Margareta, som bland sitt folk önskade uppträda såsom missionär. *SD*, II, N:o 1927.

[5] *Norges gamle Love*, 2 R, I, 94; LANGE, 280, 283,

[6] DAAE, *Symbola*, 32—36; HEFELE, VII, 265; jfr ofvan sid. 164.

[7] Jfr. det hos LANGE (*De norske Klostres Historie*[1], 777—780) aftryckta brefvet.

[8] *DN*, II, N:o 657; XVI, N:o 75; *NDM*, I, 2.

hans domkapitel hos påfven att, då man länge åstundat upprättandet af en birgittinstiftelse i Norge och Munkalivs gamla benediktinkloster på grund af dödlighet och plundringar stod så godt som öde, detta sistnämnda måtte förändras till ett birgittinkloster, hälst konung Erik samt stormännen och folket i Norge så ville och konungen låtit tvenne munkar från det i sin första begynnelse stående Maribo resa omkring i Norge för att utleta en passande plats, hvarvid de funnit Munkaliv i allo lämpligt. Abboten och klostrets enda återstående munk hade förklarat sig ense med kapitlet, om de af kurian tillätes utan profttid öfvergå till Birgittas orden. Biskop Aslaks framställning understöddes af biskoparna Arne i Skalholt och Arnbjörn i Hamar i en skrifvelse, äfven den dagtecknad Bergen d. $^{10}/_{9}$ 1420[1]. Kort därefter utfärdade biskopen och kapitlet därstädes samt abbot Sten och hans konvent — de senare d. $^{20}/_{9}$ 1420 — högtidliga intyg om sitt samtycke till klostrets öfverlämnande åt birgittinerna i Maribo[2]. I Stens bref förekommer den nedstämmande skildring af tidens klosterlif, till hvilken jag å annat ställe hänvisat. Försedd med dessa handlingar begaf sig Sten till konung Erik, som i ett särskildt bref till påfven äfvenledes understödde framställningen, hvarjämte något senare äfven kejsaren förmåddes att lägga sitt ord i vågskålen till reformens förmån[3]. Förmodligen på våren 1421 begaf sig Sten till Rom för att där bedrifva saken.

I anledning af konungens framställning utfärdade Martin V d. $^{26}/_{11}$ 1421 en befallning till biskop Aslak att verkställa en undersökning af saken samt, i händelse skildringen af klostret Munkaliv vore riktig och benediktinerna ej kunde reformeras, förändra klostret till ett birgittinkloster. Omordningen skulle verkställas genom bröder från Maribo, hvarjämte biskopen skulle tillerkänna det reformerade klostret birgittinernas privilegier och indulgenser[4]. Biskopens och abbotens reformplaner stötte emellertid på ett häftigt motstånd hos de äldre munksamfunden i Bergen. Förmodligen redan innan påfvens befallning till bisko-

---

[1] *DN*, IV, N:o 809, 810. [2] *DN*, IV, N:o 811, 812.

[3] *DN*, IV, N:o 813, 814, där den senare urkunden hänföres till år 1420 eller 1421. ALTMANN (*Die Urkunden Kaiser Sigmunds*, I, 310) anför den under 1420, men anmärker, att den möjligen tillhör 1421, måhända en ännu senare tid.

[4] *DN*, XII, N:o 172 (= *Cod. dipl. Munk.*, 17—19); suppliken i *DN*, XVII, N:o 415.

pen hunnit framkomma dit[1], utfärdade abboten i Lyse, predikarbrödernas prior och minoriternas gardian samt deras konvent d. ²⁰/₁ 1422 en i skarpa ordalag affattad protest mot Aslaks och Stens omstörtningsförsök, innehållande tillika ett intyg, att Munkaliv befann sig i ett tillfredsställande skick[2]. Denna protest framkom just det år, då den mot Frälsarens orden ogynnsamma stämningen som mest gjorde sig gällande vid kurian. Utsikterna att göra reformen om intet syntes därför ingalunda små. Antydningar i samtida bref ge också vid handen, att man i anledning af motståndet tänkte sig möjligheten att, i händelse planerna på Munkaliv strandade, åt birgittinerna upplåta en rikt doterad kyrka med tillhörande hospital i Bergen — enligt DAAES förmodan Katarina- eller Allhelgonakyrkan därstädes, som bägge voro kungliga kapell och förenade med hospital[3]. Med den kyrkliga motsättningen mellan de gamla och nya ordnarna sammanväfde sig den politiskt merkantila antagonismen mellan tyskarna och landets egna inbyggare. Den dubbla intressemotsatsen framlyser, synes det mig, i den till alla ärkebiskopar, biskopar, prelater och munkordnar i de tyska länderna och särskildt till abboterna i Lüneburg, Hertzenvelde och Stade riktade förklaring, som d. ⁵/₁ 1424 utfärdades af fyra andliga i Bergen, samtliga med tyska namn. De tillkännagifva, att Johannes van dem Berge, broder i Munkaliv, hvilken nyligen hemkommit från Tyskland, hos dominikanerna i Bergen måst söka skydd undan Stens och hans anhängares förföljelser, i det han nämligen tidigare blifvit utstött ur Munkaliv, därför att han motarbetade den åbanebragta förändringen. Därefter skildras Stens öfvergrepp i lifliga, säkerligen öfverdrifna färger. För birgittinernas skull hade han förskingrat och pantsatt klostrets gods och ägodelar, tre gånger begifvit sig utomlands och därvid en gång varit borta från Bergen under tre år för att genomdrifva förändringen, t. o. m. vägrat att mottaga nya bröder i klostret och på olika sätt, genom

[1] I motsats mot Lange måste jag anse, att bullan af d. ²⁶/₁₁ 1421 ej kunnat vara känd i Bergen d. ²⁰/₁ 1422. Så vidt jag kunnat finna, behöfde ett bref för att hinna från Rom till Vadstena en tid af minst tre månader; kortare tid kunde knappast åtgå till Bergen.

[2] LANGE¹, 776, 777; i protesten framhålles, att Munkaliv ingalunda, såsom Aslak och Sten uppgifvit, stod öfvergifvet och öde, utan att tvärtom åtta munkar som oftast (!) uppehöllo sig där. Men i förbund med biskopen gjorde abboten allt hvad han kunde för att få Benedikts regel afskaffad; han införde birgittiner i klostret och förtryckte på allt sätt de gamla munkarne.

[3] *DN*, XVI, N:o 79, 80; DAAE i *NHT*, 4 R, II, 58.

mutor eller våld, gjort sig af med åtta bröder, som där funnits, emedan klostrets öfvergifna belägenhet var för hans planer fördelaktig. I anledning af sina öfvergrepp hade Sten instämts att inför biskop och kapitel möta i domkyrkan, men icke infunnit sig[1].

Denna kraftåtgärd från tyskarnas sida förmådde blott fördröja, ej hindra reformens genomförande. Biskop Aslak hade, sannolikt omedelbart efter Stens återkomst från kurian, i kraft af den påfliga befallningen gripit sig an med klostrets omdaning till ett birgittinkloster, och i anledning af en förnyad framställning från konungen gaf påfven genom en bulla af d. $^{15}/_{6}$ 1426 sin bekräftelse på hvad biskopen i saken åtgjort[2].

Redan 1420 hade klostrets styrelse anförtrotts åt tvenne birgittinmunkar, Jon och Hans Ingeldsson, båda förmodligen från Maribo[3]. Om det närmare förloppet vid klostrets omdaning hafva våra källor intet att förmäla, om ock ur de bevarade urkunderna några, fastän föga gifvande slutsatser kunna dragas. Allt efter som Aslaks och Stens omdaningsplaner togo fastare gestalt, började birgittiner mottagas i Munkaliv, först som gäster, sedan som klostrets verkliga innehafvare. Under tiden 1420—26 nämnes Sten fortfarande såsom abbot och den ofvannämnde Hans Ingeldsson som föreståndare. I det notariatsinstrument, hvarmed Peter Simonsson, kanik i Vexjö och påflig notarie, afslutade klostrets brefbok d. $^{3}/_{7}$ 1427, nämnas åter generalkonfessor och bröder af Birgittas orden[4]. I mars samma år ingaf Torkel Halgrimsson i klostret sin dotter Ragnhild, och d. $^{15}/_{8}$ 1428 invigdes i Vadstena herr Arvid till munk i det nya klostret[5]. Från denna tid bör detta sålunda med säkerhet betraktas såsom ett dubbelkloster. I denna egenskap omnämnes det också i kardinal Cervantes' förut omtalade stämning af d. $^{9}/_{3}$

---

[1] LANGE[1], 777—780. Utställarne vore Peter Oldemarket, dominikanprior, Gerlak Gruter, fransiskangardian, Johannes Strelov, kanik vid Apostelkyrkan, och Johannes Leffardi, kyrkoherde vid S:t Peterskyrkan.

[2] *DN,* XII, N:o 181 (= ***Cod. dipl. Munk.***, 19—22); suppliken i *DN,* XVII, N:o 449; om tiden för reformens genomförande se LANGE[2], 289, not 1.

[3] *DN,* XII, N:o 170 (= ***Cod. dipl. Munk.***, 43—45). Redan innan Maribo kloster ännu var färdigt, påbörjades alltså anläggningen af dotterklostret i Norge. Asmund, som 1416 sändes till Maribo, kom efter fjorton års frånvaro år 1430 tillbaka till Vadstena från Munkaliv, och Botild hade likaledes till sistnämnda kloster öfversändts från Maribo. *SRS,* I: 1, 149, 160.

[4] *DN,* XII, N:o 188 (= ***Cod. dipl. Munk.***, 2, 3).

[5] *DN,* XII, N:o 187 (= ***Cod. dipl. Munk.***, 159, 160); *SRS,* I: 1, 147, 148.

1428 liksom ock i hans därpå följande kungörelse af d. $^{1}/_{5}$ s. å.[1]. Däremot hafva från Munkaliv inga representanter afsändts till generalkapitlet i Vadstena följande år.

Under året 1434 innehåller Vadstenadiariet en notis, som åtminstone skenbart ej stämmer med den kronologi, som i anslutning till samtida urkunder ofvan följts. Det heter nämligen där, att nämnda år birgittinerna började bebo klostret Munkaliv vid Bergen, som förut tillhört Benedikts orden. Sannolikt är denna notis så att förstå, att år 1434 båda konventen högtidligen blifvit insatta i klostret i dess nya birgittinska gestalt, hvarför krönikeskrifvaren i Vadstena först från detta år formellt räknat dess öfvergång till Birgittas orden[2]. Två år senare var klostret representeradt på generalkapitlet i Marienkron, hvarom mera längre fram[3].

De olyckor, som under de närmast följande åren hemsökte Norge, lämnade ej Munkaliv oberördt. Inom landet rådde tvedräkt och uppror, sjöfarten oroades och kusterna blockerades af hanseater och holländare, och detta förde som vanligt med sig dyrtid och hungersnöd. Dessa förhållanden kunde blott ytterligare skärpa och göra förhärjande de fejder mellan munkarne och abbedissan, som vid denna tid inom Munkaliv utbrutit. Till sin innebörd liknade dessa strider dem, som vi redan från Vadstena- och Syonklostren lärt känna; de rörde abbedissans i förhållande till bröderna öfverordnade ställning, i hvilken dessa hade svårt att foga sig[4]. Ställningen blef slutligen så kritisk, att den tvang hufvudklostret i Vadstena att direkt ingripa till tvistens biläggande. För att förrätta visitation i Munkaliv och där återställa endräkten lämnade en af klostrets gamla förtroendemän, Johannes Hildebrandi, Vadstena d. $^{20}/_{7}$ 1440[5]. Hans färd gick öfver Hamar, där han välvilligt mottogs af biskop Peter, som

---

[1] Jfr ofvan sidd. 191, 192.

[2] *SRS,* I: 1, 152. Uppgiften är så mycket mer påfallande, som Diariet ju sex år tidigare omtalat invigning af klosterfolk till detta kloster. LANGE (sid. 293) sätter förhållandet i samband med dubbelklosterordningens slutliga erkännande genom Eugenii bulla af d. $^{18}/_{8}$ 1434: först då, när klostret som dubbelkloster var betryggadt, omtalas det såsom öfvergånget till birgittinorden. Förklaringen, i sig själf mera fyndig än sannolik, faller helt till jorden med det faktum, att, som jag uppvisat, Eugenii bulla är utfärdad 1435, ej 1434. Att den nämnde Arvid 1428 invigdes i Vadstena, tyder på att Munkaliv då än ej var färdigorganiseradt.

[3] Se nedan sid. 293. [4] *DN,* XVI, N:o 135.

[5] *SRS,* I:1, 156.

äfven lämnade honom hästar för resans fortsättande till Bergen. Till Munkaliv synes han ha framkommit i början af september, i hvarje fall före d. 12. I ett bref, dateradt Bergen nämnda dag och riktadt till Johannes Hildebrandi, gaf biskop Olof sin bekräftelse på hans val till Munkalivs generalkonfessor, hvarom klostrets abbedissa och konvent i bref underrättat biskopen[1]. Vid hans ankomst till klostret stod man just i begrepp att till det inre af landet affärda en budbärare att där för klostrets räkning uppköpa och hoptigga spannmål. Denne medförde utom ett vägbref, dagtecknadt d. $^{21}/_{9}$ 1440, tvenne skrifvelser från klostret, en till drotsen herr Sigurd Jonsson samt en till en högre prelat, enligt LANGES tvifvelsutan riktiga gissning biskopen i Hamar, med begäran, att de ville understödja brefvisaren vid utförandet af hans uppdrag, biskopen särskildt genom att sälja honom spannmål samt genom att gifva klostret tillstånd att begära allmosor, helst i spannmål, och genom att i detta hänseende rekommendera detsamma hos klerkeriet och allmogen[2]. Dessutom medsände Johannes Hildebrandi ett enskildt bref till biskopen, hvari han tackade honom för de välgerningar, som bevisats honom på hans färd till Bergen. Han hade funnit klosterfolket bättre än sitt rykte, ty han hade hört mycket ondt tal om dem. Däremot var klostret försänkt i djup fattigdom, hvarför han bevekligen bad biskopen att väl emottaga den budbärare, som till honom afsändts för att uppköpa spannmål, understödja och skydda honom samt i allmänhet stoppa ordens vederdelomän munnen till. Slutligen tilkännagaf brefskrifvaren sin afsikt att dröja öfver vintern i Munkaliv, hvarför han återsände biskopens hästar[3]. Äfven till klostrets gamle gynnare, numera ärkebiskop Aslak Bolt i Nidaros, affärdades d. $^{20}/_{9}$ 1440 en skrifvelse med bön, att han skulle till klostret sälja korntionde från några kyrksocknar norr om Stat, enär det på grund af den uteblifna seglingen till Bergen där ej kunnat uppköpa tillräckligt med spannmål[4]. I slutet af året, d. $^{26}/_{12}$

---

[1] *DN*, XVI, N:o 113.

[2] *DN*, XVI, N:o 116, 117 och 119 (= TROIL, IV, 370—372); LANGE, 295, 296; äfven till en onämnd prelat sändes bref med bön om understöd åt deras ombud (*DN*, XVI, N:o 120).

[3] *DN*, XVI, N:o 118.

[4] *DN*, XVI, N:o 115. Äfven till biskop Audun af Stavanger synas böner om hjälp ha riktats. Den $^{26}/_{8}$ 1441 gaf han nämligen klostret rätt att uppbära de biskopliga inkomsterna från hela Valders, hvarjämte han tillika

1440, affärdade abbedissan Ragnhild Bergsdotter och klosterfolket en skrifvelse till Vadstena kloster, hvari de tackade klostret för att Johannes Hildebrandi ditsändts. Han hade ärligen fullgjort sitt visitationsuppdrag och därefter ämnat återvända hem, men blifvit afrådd på grund af en vinterresas besvärligheter, hvarför hos Vadstena kloster nu anhölls om tillstånd för honom att stanna öfver vintern för att fullborda och befästa sitt reformationsverk i klostret[1].

Själfva visitationen aflopp väl knappast utan stridigheter; åtminstone uppmanade biskop Audun i Stavanger i sitt förut anförda bref klosterfolket att i endräkt och lydnad mot abbedissa och konfessor underkasta sig de af dem gifna tillrättavisningarna och straffen. Johannes Hildebrandi dröjde kvar öfver vintern; då han på våren följande år återvände hem, sände bröderna i Munkaliv till klostret i Vadstena en skrifvelse af d. $^{28}/_{5}$ 1441 med tack för att han ditsändts, och meddelade, att de, ehuru han ej var konventsbroder, valt honom till generalkonfessor, åtlydt hans bud och fogat sig i hans bestraffningar[2]. Den $^{23}/_{6}$ 1441 befann han sig efter väl förrättadt ärende åter i Vadstena.

Det fredstillstånd han i Munkaliv lyckats skapa blef icke långvarigt. Hanseaternas öfvermod och våldsamheter tilltogo med oron inom riket och centralregeringens svaghet. På sommaren 1447 inträngde några tyskar i Munkalivs klosterkyrka samt utsläpade därifrån två af den danske höfvidsmannen Olof Nilssons tjänare och mördade den ene af dem[4]. Och förhållandena inom klostret synas hafva präglats af samma laglösa våldsamhet. På sommaren 1449 ankom en klosterbroder från Munkaliv till Vadstena med underrättelse, att generalkonfessorn Ingemund slagit ihjäl en af sina munkar, och tillade, att, om ej klostret bisprunges genom ditsändande af några bröder, det snart skulle stå alldeles öde[5]. Den nyssnämnde klosterbrodern medförde

---

med biskopstionden från Hvitingsö sände dem två tunnor fisk och en skrift »De viciis et virtutibus». *DN*, XVI, N:o 135; jfr *NHT*, 3R, V, 249.

[1] *DN*, XVI, N:o 114, där dateradt d. $^{12}/_{9}$ 1440.

[2] *DN*, XVI, N:o 136.

[3] *SRS*, I: 1, 158. Äfven efter sin återkomst till Vadstena fortfor han att intressera sig för Munkaliv och sökte under konung Kristoffers vistelse i Vadstena i febr. 1442 utverka Allhelgonakyrkans förening med klostret äfven som konungens förord hos de tyska herrarne af rådet, till hvilket allt konungen gaf ett välvilligt, men undvikande svar. *DN*, XVI, N:o 137.

[4] LANGE, 296. [5] *SRS*, I: 1, 167.

förmodligen ock ett bref till Vadstena kloster från biskop Olof, hvari denne under häntydning på de sorgliga missförhållandena inom Munkalivs brödrakonvent, hvilka störtade klostret i vanrykte och hotade det med undergång, anhöll, att tre eller fyra lämpliga bröder måtte dit öfversändas för att om möjligt reformera klostret [1].

I sitt svar på brefvet tackade abbedissan biskopen för hans välvilja och ynnest mot orden och beklagade högeligen hvad som tilldragit sig i Munkaliv. Hon uppmanade biskopen att såsom klostrets visitator straffa de brottsliga med evigt fängelse och att för öfrigt göra allt för att åter bringa ordning i förhållandena, hvarvid orden på alla sätt skulle bistå honom [2]. Denna skrifvelse kom sannolikt biskopen till handa genom de sändebud, två prästmunkar, Olaus Petri och Clemens, samt en lekmannabroder, Jaspar Tysk, som d. $^{8}/_{7}$ 1450 afsändes till Munkaliv för att reformera klostret. Synnerligen fort synes deras arbete ej ha gått; ännu efter två år befunno de sig där; d. $^{16}/_{8}$ 1452 afled Olaus Petri i Munkaliv [3]. Kort därefter inträffade emellertid händelser, som för en längre tid afbröto birgittinernas vistelse i det gamla benediktinklostret vid Bergen. —

Inom Åbo stift hade den myndige och för kyrkan nitälskande biskop Magnus Tavast redan under 1400-talets andra årtionde varit betänkt på att i Reso socken i Åbotrakten upprätta ett åt tidens modehelgon i Sverige, den heliga Anna, helgadt nunnekloster af dominikanorden [4]. Redan så tidigt som 1414 nämnas donationer till denna stiftelse, och under de följande åren intill 1438 förekomma flera dylika [5]. I ett af gåfvobrefven nämnes klostret t. o. m. såsom redan påbörjadt [6].

I sin ursprungliga form kom planen emellertid ej till utförande. Predikarordens anseende var ej detsamma som förr;

---

[1] *DN*, XVI, N:o 164.

[2] LANGE, 297,298; brefvet i afskr. i *F. e. 11*, fol. 103 v., 104.

[3] *SRS*, I: 1, 167, 169. Diariet omnämner ej deras återkomst. Ett af Vadstenaklostret d. $^{10}/_{2}$ 1453 utfärdadt vägbref för deras hemfärd finnes i afskr. på papper i UB.

[4] Om dessa planer se LEINBERG, 64—70, hvars arbete äfven legat till grund för min framställning af Nådendals historia.

[5] ARWIDSSON, II, N:o 32; VII, 4; jfr. III, N:o 43; II, N:o 75 ($^{24}/_{7}$ 1432) jämte fastebref *ib.*, N:r 81 ($^{17}/_{8}$ 1434); HAUSEN, N:o 443; ARWIDSSON, II, N:o 78 ($^{1}/_{7}$ 1433); VII, 6; III, N:o 38 (dombref af d. $^{21}/_{7}$ 1445); IV, N:o 32 (dombref af d. $^{23}/_{1}$ 1457).

[6] ARWIDSSON, II, N:o 78.

och då saken drogs inför rådet, hade detta visserligen ingenting att invända mot inrättandet af ett nunnekloster i Finland, men ansåg, att en stiftelse af den inhemska birgittinorden mera skulle motsvara befolkningens behof. Sådana voro ju dessutom just vid denna tid under anläggning i flera af grannländerna. På en herredag i Södertelje i augusti 1438 beslöts därför under förbehåll af konungens bifall, att i stället för det påtänkta och påbörjade dominikanklostret ett birgittinkloster skulle grundläggas på den plats biskop Magnus, hans kapitel och höfvidsmannen i Finland, herr Hans Kröpelin, och andra därtill utsåge samt att det nya klostret skulle vara helgadt åt den heliga Jungfrun, Johannes Döparen, den heliga Anna och den heliga Birgitta. Till dess underhåll anslogs Stenberga kungsgård med underlydande [1]. Den nya anläggningen vann — när kan ej bestämdt uppgifvas — äfven påflig stadfästelse [2]. På biskop Magni begäran öfversändes d. 14/10 1438 från Vadstena bröderna Acho Johannis och Laurentius för att leda anläggningsarbetena [3]. Acho återvände redan d. 8/7 följande år, kvarlämnande sin kamrat såsom arbetenas ledare [4].

I enlighet med den ursprungliga planen började klostret att byggas i den under Stenberga kungsgård hörande byn Karinkylä i Masku socken och fick efter läget namnet Nådendal (*Vallis graciæ*). Arbetet synes hafva bedrifvits med synnerlig kraft och fart. Redan d. 19/5 1440 ankommo från Finland till Vadstena domprosten Olof och kaniken Holmvid i Åbo med begäran, att klosterfolk måtte till det nya klostrets ordnande öfversändas. I följd af denna framställning öfvergingo d. 27/5 s. å.

---

[1] Bref af d. 28/8 1438, tryckt först i *Åbo tidningar 1796*, N:o 3, senare hos LAGUS, III, 36, 37; jfr. ARWIDSSON, VII, 7, 8.

[2] ARWIDSSON, II, 118.

[3] *SRS*, I: 1, 154 (»ad recipiendum locum et bona pro monasterio novo construendo»). Biskop Magnus hade först begärt tvenne bröder från Munkaliv Johannes Diekn och Bengt, hvilka klostret dock ej ville sända, enär Johannes hvarken var invigd i klosterregeln eller byggnadskonsten och för öfrigt ej ens formellt upptagen i orden och bägge dessutom tillhörde ett dotterkloster af Maribo, ej af Vadstena. För så vidt biskopen i afs. på dem ville låta sin önskan falla, skulle andra bröder sändas i deras ställe (bref af d. 14/9 1438 hos LAGUS, III, 38, 39; jfr. LEINBERG, 195, 196; LANGE, 294). Det af Vadstena kloster andragna skälet, att de nämnda munkarna lydde under Maribo, var säkerligen ej, såsom Lange (s. 294, not 4) förmodar, en tom undanflykt, ehuru det nog ej ogärna framdrogs.

[4] *SRS*, I: 1, 155; han återkom först d. 28/10 1440 (*SRS* I: 1, 157).

till Finland fyra systrar och lika många bröder [1]. Från juni månad 1440 torde man alltså kunna anse det nya klostrets verksamhet börjad. Redan d. $^{30}/_{1}$ d. å. hade emellertid riksföreståndaren Karl Knutsson utfärdadt ett skyddsbref för Nådendals kloster [2]. Och genom gåfvobref af d. $^{14}/_{10}$ s. å. upplät rådet åt den nya stiftelsen Åsunda härad i Upland att innehafvas under tretton år med all kronans rätt och ränta [3]. På våren följande år ingaf sig, så vidt kändt är, den första finska kvinnan till klostret [4].

Den plats man utvalt för den nya anläggningen befanns emellertid — i främsta rummet från hälsovårdssynpunkt — mindre lämplig, hvarför dess upphofsmän och ledare började arbeta på att få klostret flyttadt. I detta syfte begaf sig Johannes Kylonis till Vadstena, dit han anlände d. $^{7}/_{6}$ 1441 med bref från biskop Magnus och marsken herr Karl Knutsson, hvari dessa anhöllo, att Vadstenakonventen genom Acho Johannis af det snart sammanträdande rådsmötet i Kalmar skulle söka utverka Nådendals förflyttning från dess gamla plats till Helgå kungsgård i Bjerno socken [5]. Med bifall till denna begäran utfärdade också rådet d. $^{7}/_{7}$ 1441 från Kalmar en kungörelse, hvarigenom till Nådendals kloster öfverläts Helgå kungsgård med därtill hörande patronatsrätt till Helgå kyrka. Vidare erhöll klostret tillstånd att där anlägga ett köptorp [6], hvars borgare skulle njuta köpstads rätt och lagbok, frihet och privilegier och göra skatt till klostret i stället för till kronan [7]. Konung Kristoffer stadfäste d. $^{7}/_{10}$ s. å. rådets samtliga åtgärder i saken och tog det

---

[1] *SRS* I: 1, 156. Äfven rådet hade i samma syfte hänvändt sig till Vadstena kloster (bref af d. $^{7}/_{10}$ och $^{7}/_{7}$ 1441 hos ARWIDSSON, I, N:o 13, II, N:o 97).

[2] ARWIDSSON, II, N:o 94. Den $^{3}/_{6}$ 1440 befallde han Stenberga kungsgårds landbor och skattebönder att utgöra sin afrad till Nådendals kloster; närmare uppgift på hvad som räknades till Stenberga kungsgård gifves i bref af d. $^{14}/_{10}$ 1440 (ARWIDSSON, II, N:o 95, 96).

[3] ARWIDSSON, II, N:o 96.

[4] ARWIDSSON, IV, N:o 4. Hennes far gaf i bref af d. $^{28}/_{5}$ 1441 till klostret tolf mark för sin dotters underhåll under 1441 och förband sig att för detsamma betala till klostret samma belopp årligen under de följande åren, intill dess hon invigdes, då han eller hans arfvingar skulle på vanligt sätt sörja för hennes ingift.

[5] *SRS*, I: 1, 157. [6] Saluplats..

[7] ARWIDSSON, II, N:o 97. Helgå var för tillfället pantsatt, men rådet uppmanade i bref af d. $^{10}/_{7}$ 1441 pantinnehafvarne att genast öfverlåta godset till klostret mot borgen af biskop Magnus och Karl Knutsson för pantesummans inbetalande före Mårtensmässan (*A. a.*, VI, N:o 2; LEINBERG, 200; kvitto på en del af summan af d. $^{4}/_{7}$ 1442 hos ARWIDSSON, VI, N:o 3).

nya klostret i sitt kungliga hägn[1]. Den $^{12}/_{4}$ 1442 öfverläto biskop Magnus och hans kapitel till det nya klostret all den egendom, som tillhört det påbörjade dominikanklostret, med förbehåll dock, att den, för den händelse Nådendals kloster ej blefve beståndande, skulle tillfalla den heliga Annas altare i Åbo domkyrka[2].

Samma år inträffade emellertid en händelse, som gaf planerna på förflyttningen en ny och annan riktning. Den $^{10}/_{5}$ 1442 skänkte riddaren Henrik Clausson Diekn till Nådendal godset Ailos i Reso med vilkor, att klostret dit skulle förläggas eller i annat fall gåfvan återgå[3]. Med anledning af detta erbjudande beslöt man sig för att flytta klostret ej till Helgå, såsom meningen varit, utan till Ailos, som från alla synpunkter lämpade sig för en dylik anläggning. Man anhöll hos konungen om hans tillstånd till den ifrågasatta ändringen i planen med bibehållande af rätten att anlägga ett köptorp. Konungen gaf d. $^{23}/_{8}$ 1443 sitt bifall till framställningen med vilkor, att han trots ändringen fortfarande skulle få gälla som klostrets grundläggare[4]. Förmodligen började genast åtgärder vidtagas för öfverflyttningen; den första bevarade urkund, som tyder på att klostrets förflyttning ägt rum, är daterad den $^{16}/_{1}$ 1446; efter allt att döma försiggick den alltså på hösten föregående år[5].

Under det att sålunda frågan om klostrets förläggning fick sitt afgörande, fortfor tillströmningen af klosterfolk. Den $^{16}/_{5}$ 1442 afsändes dit från Vadstena två bröder och två systrar[6], och s. å. nämnes ock för första gången Jöns Hansson såsom syssloman[7]. Bevarade äro flera ingiftsbref för nunnor, och sannolikt synes äfven, såsom LEINBERG påpekar, att åtskilliga personer inträdt i klostret utan att detta satt spår efter sig i bevarade urkunder[8]. Redan i en akt af d. $^{29}/_{9}$ 1444 omtalas båda konventens sigill[9]. I samband med klostrets befolkande gjorde sig ock gällande behofvet att sörja för dess styrelse.

Under den tid, då det ännu låg på sin gamla plats i Masku socken, hade generalkonfessors- eller rättare föreståndareplatsen först beklädts af Johannes Bernardi, som i en urkund af d. $^{8}/_{10}$ 1443 nämnes »fadher oc forman». Denne återvände emellertid

---

1 ARWIDSSON, I, N:o 13.
2 ARWIDSSON, II, N:o 98.
3 ARWIDSSON, II, N:o 99.
4 ARWIDSSON, III, N:o 24.
5 ARWIDSSON, III, N:o 44.
6 *SRS*, I: 1, 159.
7 ARWIDSSON, III, N:o 21.
8 LEINBERG, 204—207, 309—312.
9 LEINBERG, 251.

i aug. 1443 till Vadstena. Då alla platser bland prästmunkarna där voro upptagna, kvarstannade han blott till våren följande år och återvände då till Nådendal, där han dock redan d. $^{20}/_{9}$ 1445 afled[1]. Under hans frånvaro förvaltades föreståndarens ämbete förmodligen af Johannes Kylonis, hvilken ock efter hans död i bref af d. $^{19}/_{12}$ 1446 och d. $^{17}/_{7}$ 1451 i öfverensstämmelse med terminologien i afs. på under anläggning varande kloster nämnes fader och förman[2]. Den $^{24}/_{8}$ 1453 anhöll biskop Olof i Åbo hos Vadstena kloster om bekräftelse på Johannis Kylonis' val till föreståndare *(presidens)* i Nådendal, men i bref af d. $^{15}/_{10}$ s. å. vägrade Vadstena kloster under hänvisning till stadgandena i *Mare Magnum* (§ 31) rörande val af funktionärer i kloster, där konventen än ej blifvit insatta, att godkänna valet, men utsåg själft, till Nådendals bekräftande, Johannes Kylonis till föreståndare[3]. Efter hans död följande år nämnes såsom föreståndare en viss Thomas[4]. Den $^{30}/_{8}$ 1462 insattes högtidligen konventen i det nya klostret af biskop Kort Bitz, som vid samma tillfälle bekräftade generalkonfessorn och abbedissan, redan förut valda, i deras ämbeten[5]. Den af biskopen konfirmerade generalkonfessorn hette Håkan[6]. Såsom nunnekonventets första föreståndarinna nämnes Katarina Bengtsdotter (1440—1445)[7]. Hennes efterträderska blef sannolikt Margareta Arvidsdotter (till 1456). Den $^{17}/_{4}$ 1464 nämnes Birgitta Persdotter[8].

Under sin Maskutid fingo Nådendals invånare genom ett kungligt bref af d. $^{15}/_{9}$ 1444 rätt att fritt och obehindradt in- och utföra

---

[1] *SRS*, I: 1, 161, 162; ARWIDSSON, III, N:o 50. I nov. 1443 hade munken Clemens återvändt och i Vadstena intagit plats såsom diakon. Då han emellertid ej kunde få plats bland prästmunkarne, återvände han med Johannes Bernhardi till Nådendal. Tidsuppgiften i Diariet (»dominica quarta Pasche, quæ erat II ydus Aprilis») är felaktig, då d. $^{12}/_{4}$ 1444 just var påskdagen. I *F. e. 11*, fol. 68, 68 v. finnes i afskr. ett bref från nunnekonventet i Vadstena till klostret i Nådendal, dat. $^{12}/_{6}$ 1444, hvari redogöres för den rätt till lediga platser i Vadstena, hvarom man för några af de till Finland utsända brödernas vidkommande enats med Johannes Bernhardi och Clemens.

[2] ARWIDSSON, III, N:o 52; IV, N:o 10.

[3] ARWIDSSON, II, N:o 102, 103. [4] ARWIDSSON, V, N:o 3 (1461 $^{2}/_{3}$).

[5] Installationsbrefvet hos LEINBERG, 446—454; *SRS*, I: 1, 179. Ehuru Leinberg har förtjänsten att först ha framdragit dessa urkunder, har han dock ej nog skarpt preciserat deras verkliga innebörd såsom utgörande intyg om konventens högtidliga insättande i klostret (ss. 228—231).

[6] ARWIDSSON, V, N:o 14 (1465 $^{2}/_{5}$) »then dagh brodher Haquon vart stadfester til confessorem generalem». Egendomligt nog nämnes ännu d. $^{30}/_{1}$ 1466 Thomas »fader oc forman» i Nådendal (ARWIDSSON, III, N:o 90).

[7] *SRS*, I: 1, 156, 162. [8] *SRS*, I: 1, 161, 191; LEINBERG, 305.

sin landskyld, ränta och skatt samt öfverhufvud allt, hvad de undfått till klostrets uppehälle och sin egen kost eller tarf[1]. På hösten 1445 flyttades, som jag nämnt, klostret till sitt nya hemvist. Största förtjänsten om det nya klostrets uppförande inlade förmodligen Johannes Kylonis samt den förut omtalade sysslomannen Jöns Hansson[2]. Den $^{10}/_{7}$ 1448 utfärdade Karl Knutsson ett skyddsbref för Nådendals kloster, hvari han äfven medgaf skattefrihet för sex gods, som från kronan blifvit skänkta till klostret[3].

Bland klostrets gynnare och befordrare under denna dess första tid nämnas först och främst biskop Magnus Tavast, dess verklige grundläggare, som, sedan han lämnat biskopsstolen i Åbo 1450, tillbragte de sista åren af sitt lif i Nådendal, i klostrets omedelbara närhet, där han dog d. $^{10}/_{3}$ 1452, samt Lucia Olofsdotter, änka efter Henrik Diekn, densamme som skänkt den plats, på hvilken klostret stod.

Ehuru den heliga Birgitta vid sitt framträdande ovedersägligen afsåg att grunda ej ett nytt kloster af en redan befintlig organisation, utan en ny orden, att plantera en ny vingård i kyrkan i stället för dem, som under århundradenas lopp upphört att bära frukt och i stället blifvit växtplatser för allehanda ogräs, har hon dock som nämndt — betecknande nog — ej i sin regel lämnat några närmare föreskrifter om anläggningen af nya kloster eller uppdragit ens de allmännaste konturerna af en ordensförfattning. Visserligen föreskrifves i Salvatorsregeln (kap. 26), att påfven skulle vara ordens kärleksfulle beskyddare öfver alla andra samt att hans bifall skulle inhämtas för nya klosters anläggning, och vederbörande lands furstar nämnas såsom klostrens försvarare. Men detta är allt[4]. I öfrigt finnas, såsom äfvenledes förut antydts, i den af henne skapade klosterorganisationen flera punkter, som lägga tämligen bestämda

[1] ARWIDSSON, I, N:o 18. [2] *SRS*, I: 1, 171.

[3] ARWIDSSON, III, N:o 67.

[4] I *Rev. extrav.* 11 gifves nunnorna tillstånd att utgå för grundandet af nya kloster. Äfven generalkonfessorn erhåller enahanda tillstånd i vissa fall, af hvilka några kunna tänkas stå i samband med ordens utbredning.

hinder i vägen ej mindre för ordens utbredning öfverhufvud, än för uppkomsten af en fast organiserad förbindelse och samverkan de olika klostren emellan. Ett sådant hinder utgöra de ytterligt stränga klausurföreskrifterna, som, tillämpade efter bokstafven, försvårade eller omöjliggjorde uppkomsten af en lifligare förbindelse mellan de olika klostren, af regelbundet sammanträdande generalkapitel och regelmässiga visitationer. Ett annat och än större hinder är regelns föreskrift, att klostren i afseende på visitationer, bekräftelse på val af funktionärer o. s. v. skulle förblifva under sina respektive stiftsbiskopars jurisdiktion, hvarigenom orden alltså ej kom att så att säga lyftas upp ur den vanliga kyrkliga förvaltningens ram, utan i stället hvarje dess kloster fastbands vid en bestämd kyrklig förvaltningsenhet. Den sista och allvarligaste hämskon på författningsutvecklingen var dock säkerligen dubbelklosterorganisationen, som inom de särskilda klostren lade tyngdpunkten hos systrakonventen, ledningen hos abbedissan, medan å andra sidan den kanoniska rättens stadganden angående nunnornas klausur [1], ej mindre än tidens allmänna åskådning ovillkorligen fordrade, att en internationell ordensorganisation skulle uppbäras af munkarne, brödrakonventen. Genom dubbelklosterordningen hade sålunda grunden lagts till en i själfva verket olöslig immanent motsats mellan det enskilda klostrets och hela ordens organisation, en motsats, som på ett ödesdigert sätt kom att inverka på dess hela utveckling.

Med birgittinernas begynnande utbredning efter stiftarinnans kanonisation följde emellertid faktiskt nödvändigheten af att på något sätt sörja för sambandet mellan de olika klostren, för likformighet i privilegier, i förvaltningsföreskrifter, i sedvanor, i ritual, med ett ord för en allt detta garanterande ordensförfattning. Bestämmelser i denna riktning återkomma ock oupphörligen i påfliga privilegier och statuter. För enskildheterna har jag i det föregående redogjort; här vill jag blott i deras inbördes sammanhang och i deras samband med klosterväsendets allmänna utveckling framhålla några af organisationens hufvudpunkter.

Vadstena kloster var naturligen allt ifrån begynnelsen *de facto* ordens hufvudkloster; dess privilegier, stadgar och sedvanor i stort sedt normgifvande för hela orden. De påfvebullor,

---

[1] C. 1 De statu regularium in VI:to Decretalium III, 16; jfr. Hinschius, V, 783.

som meddela tillstånd till nya klosters anläggande, innehålla vanligen en hänvisning till inrättningen af Vadstenaklostret såsom den modell, hvarefter de nya skulle formas. Till Vadstena plägade de andra klostren hänskjuta tvistiga frågor rörande tolkningen af ordens stadgar och privilegier, och Vadstenaklostret utgjorde vanligen förbindelseledet mellan orden och kurian. Såsom ordens hufvud framträder det ock *de jure* redan i de äldsta författningsstadgarna, om ock tidigt från andra klosters sida sträfvanden kunna spåras, som, senare skarpare framträdande, bidrogo att stäcka och förlama utvecklingen af en enhetlig och stark ordensorganisation.

Genom den förut flera gånger omnämnda bullan af d. $^{29}/_{3}$ 1399 gafs åt Vadstena klosters generalkonfessor eller, som han i bullan kallas, prior — efter mönster af de äldre ordnarna, väl närmast cistercienserna och kartusianerna, i ty att priorn i Vadstena, liksom abboten i Citeaux och priorn i Grande Chartreuse, *eo ipso* skulle vara ordens ledare, men med beröringspunkter med mendikanterna [1] — en internationell ställning som ordens generalprior, utrustad med öfveruppsikt öfver ordens samtliga kloster med rätt att visitera och reformera dem samt att med apostolisk myndighet i ämbetet bekräfta deras priorer — en ställning, som Vadstenaklostrets föreståndare redan på grund af sitt klosters från världshändelserna och kulturens hufvudsäten afskilda läge aldrig kom och knappast kunde komma att intaga. Bestämmelsen blef också, såsom mot ordensregeln stridande, redan efter två år satt ur kraft genom en bulla af d. $^{24}/_{4}$ 1401 [2].

I stället för den sålunda slopade generalpriorn infördes genom den sistnämnda bullan hos birgittinerna den inom de äldre ordnarna — cistercienserna såväl som tiggarordnarna — förekommande visitatorsinstitutionen: en generalvisitator, utrustad med rätt att antaga biträden, skulle utses af Vadstenaklostrets konvent; hans funktionstid sattes till tre år — alltså en treårig visitationsperiod såsom hos fransiskanerna i motsats mot de år-

---

[1] Heimbucher, I, 259; om motsatsen mellan cisterciensernas generalabbot och dominikanernas general se *ALKG*, I, 179; om mendikanterna i allmänhet se Heimbucher, I, 282, 283; Kolde, 32—34.

[2] *SD*, I, N:o 51. Vadstena klosters generalkonfessor erhåller visserligen d. $^{1}/_{12}$ 1514 resolution å en supplik å hela ordens vägnar (»supplicat igitur humiliter e. s. v. prefatus generalis vice tocius ordinis S. Salvatoris»), men i en supplik af d. $^{6}/_{10}$ 1520 heter det, att orden ej har någon general (»nullus sit ipsius ordinis generalis superior»). *Afskr. ur Vatikanarkivet* i RA.

liga visitationerna hos cistercienser, augustineremiter och dominikaner[1]. Den $^{2}/_{6}$ 1401 tillsattes liksom hos dessa två sistnämnda ordnar[2] för hela orden en allmän ombudsman *(conservator generalis)*, som skulle utgöra förbindelseledet mellan kurian samt orden och dess kloster; något angifvande af hans uppgift och befogenhet förekommer ej i det första utnämningsbrefvet; i den förnyade fullmakten af d. $^{18}/_{4}$ 1414 tillerkännes honom befogenhet att bestraffa ordens medlemmar för ohörsamhet och andra brott[3]. Den förste innehafvaren af ämbetet, Lucas Jacobi, synes ha fungerat ända till generalkapitlet i Vadstena.

Samtidigt med generalkonservatorsinstitutionens inrättande utsträcktes Vadstenaklostrets privilegier till samtliga birgittinkloster och den för Sverige egendomliga *denarius b. Virginis* till alla länder, där birgittinstiftelser voro under anläggning[4]. Genom bullor af d. $^{4}/_{5}$ 1403 medgafs orden rätt att grunda nya stiftelser liksom ock ömsesidig privilegielikställighet mellan Vadstena och ordens öfriga kloster[5].

Det stora privilegiet af d. $^{1}/_{5}$ 1413 utgjorde både en bekräftelse på och ett preciserande och utvidgande af föregående författningsbestämmelser. Så reglerades i enlighet med affiliationsprincipen närmare tillvägagångssättet vid anläggandet af nya kloster liksom ock arten och graden af deras beroende af moderklostret. Äfvenså fastslogs likformighet med hänsyn till lefnadsordning, dräkt o. d. för de olika klostrens bröder utanför konventen. Härvid framträdde — i bevarade urkunder, så vidt jag känner, för första gången — en motsats mellan Vadstena och Paradisus, som båda sträfvade efter ledningen inom orden, hvarvid det senare hade fördelen af sitt läge i kurians omedelbara närhet — en motsats, som äfven senare under de stora brytningarnas tid flera gånger kom till synes. I denna första kraftmätning segrade Florensklostret, i det att vissa dess bestämmelser för *fratres ab extra* förklarades normgifvande för hela orden[6]. Men några år senare — d. $^{4}/_{12}$ 1419 — lyckades Vadstena härutinnan utverka en ändring till sin förmån[7]. Vid tiden för Konstanzmötet hade trots organisationens oförnekliga svaghet en viss gemensamhets-

---

[1] KOLDE, 31; *ALKG*, I, 212, 219; VI, 119. [2] KOLDE, 34.

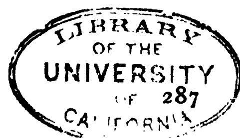
[3] *SD*, I, N:o 63; bulla bl. *Karlssons afskr.* i RA; jfr. ofvan sid. 136.

[4] Jfr. ofvan sid. 136.

[5] *SD*, I, N:o 62, 329, 331; jfr. ofvan sid 136.

[6] *SD*, I, N:o 1714; jfr. ofvan sid. 140, 142.

[7] *SD*, III, N:o 2711; jfr. ofvan sid. 180.

anda hunnit utbilda sig mellan ordens olika kloster, hvilket bl. a. framgår af deras ekonomiska solidaritet, i det att de gemensamt bidrogo till kostnaderna för privilegiernas utverkande, för ordens representation på konsiliet o. s. v. [1].

I jämförelse med den fasta, stramt centraliserade organisationen hos så godt som alla äldre, mer betydande ordnar utgjorde visserligen äfven ofvan angifna bestämmelser ett minimum, en blygsam grundval, på hvilken en ordensförfattning kunde uppbyggas. Men äfven de voro för mycket för gammalbirgittinerna inom systrakonventen och deras eftersägare bland bröderna. Onekligen äro de nya föreskrifterna svåra att förena med regelns bokstafliga lydelse. Vadstenageneralkonfessorns och visitatorernas visitationsplikt stred emot ordens klausurföreskrifter och stiftsbiskoparnes visitatorsrättigheter, liksom ock den Vadstenaklostrets generalkonfessor i bullan af d. $^{29}/_{3}$ 1399 tillerkända konfirmationsrätten gjorde intrång i biskoparnes befogenhet i nämnda afseende. I sitt bornerade fasthållande vid birgittinregelns bokstaf saknade man i Vadstena blick för den uppväxande mellanklosterliga organisationens betydelse för upprätthållandet af Birgittas skapelse. Så lät man kort efter Konstanzkonsiliet biskop Knut, som i egenskap af självskrifven visitator måste ha funnit uppdraget odeladt angenämt, genom en kungörelse af d. $^{13}/_{10}$ 1421 såsom emot regeln stridande och af påfvestolen återkallade förklara 1399 och 1401 års stadganden såväl angående Vadstena generalkonfessors ställning såsom ordens generalprior som angående tillsättande af generalvisitator för hvarje treårsperiod samt under hot om bannlysning förbjuda deras fortsatta tillämpning [2].

Egendomligt nog finna vi kort efter denna återkallelse det enda spåret till en tillämpning af visitationsbestämmelserna i 1401 års bulla, i det att med hänvisning just till dem 1425 fullmakt gafs åt Ericus Johannis att tillsammans med Gerwinus Petri visitera ordens kloster. Huruvida han verkligen begifvit sig på väg, är däremot osäkert [3]. I ett odateradt bref, möjligen att hänföra till 1511, säges, att stadgan aldrig tillämpats [3].

---

[1] *SD*, II, N:o 2073; Johannes Hildebrandis räkenskaper från kurian 1419 och 1420 (or. i *C. 74*, fol. 30 ff.).

[2] Afskr. i *C. 46*, fol. 197 v.—199.

[3] Fullmakten i afskr. i *A. 26*, fol. 172; jfr. ofvan sid. 187.

[4] Bref u. å. o. d., efter hvad det vill synas, skrifvet af Johannes Nicolai till Vadstena kloster, i orig. på papper i RA.

På generalkapitlet i Vadstena 1429 öfverflyttades såväl generalkonservatorns som visitatorernas åligganden på tvenne af kapitlet utsedda *procuratores* eller *syndici generales*[1]. Denna anordning, att visitatorerna på generalkapitlen utsågos, återkommer sedan i alla följande legatstatut och generalkapitelsbeslut (1435, 1436, 1452, 1456) intill Gnadenbergkapitlet 1487, då, såsom nedan skall visas, alla visitationer utom stiftsbiskoparnas alldeles aflystes[2].

De yttre angrepp och inre stridigheter, hvaraf orden under 1420- och 1430-talen hemsöktes, syntes emellertid i författningsafseende lofva en rikare utveckling. Om än i framtiden dessa löften sveko, bidrogo vedervärdigheterna dock att svetsa ihop ordens olika kloster och åt dess organisation för en tid åtminstone skänka en förut oanad styrka. För att göra ett slut på söndringen inom orden sökte man nämligen i densamma införa en institution, som länge inom andra ordnar utgjort ett medel till och en garanti för enhet och sammanhållning, nämligen generalkapitlen.

Med uppkomsten af Clunykongregationen skapades — för första gången i klosterväsendets utveckling — grunddragen af en verklig ordensförfattning, som, monarkiskt centraliserad som den var, i sin ursprungliga form ej kände generalkapitel. Då sedermera cistercienserna sökte att med bibehållande af det organisatoriska sambandet klostren emellan omöjliggöra en tygellös despotism och bevara det enskilda klostrets frihet och själfbestämningsrätt samt finna en garanti för observansen i *alla* kloster, äfven i hufvudklostret, funno de problemets lösning i generalkapitelsinstitutionen. De kunde därvid anknyta sig till gammal sedvänja inom kyrkan[3]. Deras generalkapitel bestodo egentligen af samtliga ordensklosters abboter; senare gjordes

---

[1] Jfr. ofvan sid. 195.

[2] I den förut omnämnda stadgan för Birgittas hus i Rom af d. 8/8 1431 föreskrefs, att det nämnda husets föreståndare skulle vara ordens prokuratorer och generalfullmäktige vid kurian samt tillika dess konservatorer med rätt att hålla uppsikt öfver de lösa bröder, som komme till Rom. Dessa föreskrifter blefvo emellertid alltifrån början en död bokstaf (*HT*, II, 219, 246). Delvis i samband med återupptagandet af den gamla frågan om Romhospitalets förvandling till ett kloster framkom ock i början af 1500-talet förslaget, att dess föreståndare skulle vara *commissarius tocius ordinis* i Rom [bref till Vadstena kloster från Petrus Ingemari d. 21/10 1505 (TROIL, V, 314—316; året är säkerligen oriktigt; jfr. HILDEBRAND i *HT*, II, 247, not 1) och Petrus Magni d. 6/10 1512 (orig. på papper i RA.)], och bestämmelsen om prokuratorerna i 1431 års stadga stadfästes genom en bulla af d. 17/6 1516 (TROIL V, 338—41). Några andra följder af frågans upptagande har jag ej sett.

[3] BERLIÈRE, *Mélanges*, IV, 53 ff; GASQUET, *English monastic life*, 4.

däri den inskränkning, att de i aflägsnare länder belägna klostren blott periodiskt (hvartannat till hvart sjunde år) behöfde låta sig företrädas. Generalkapitlets medlemmar hade sålunda sina mandat ytterst genom de underordnades val[1]. Under inflytande af den helige Bernhard inträngde sannolikt redan under 1130-talet institutionen hos benediktinerna[2]. Efter flera förberedande försök i olika länder[3] påbjöd Innocentius III 1215 på fjärde Lateransynoden, att i de olika länderna och provinserna generalkapitel med tre års mellanrum skulle afhållas af de abboter och priorer, som förut så ej brukat, samt visitatorer utses[4]. Presidiet skulle till en början föras af tvenne cisterciens- och tvenne andra abboter, de af dem bekräftade dekreten äga laga kraft. På hvarje kapitel skulle tid och ort för nästa kapitel bestämmas.

Dekretalen var visserligen till sin formulering och syftning generell och torde väl få betraktas såsom den yttersta rättsliga grundvalen för de särskilda egenartade organisationer af generalkapitlen, hvilka, såsom strax skall visas, inom de nya ordnarna utbildade sig. För en betydande grupp af äldre klosterstiftelser åter, nämligen de egentliga benediktinklostren, utgjorde stadgandet för ett århundrade den omedelbara och enda normen. Därvidlag genomfördes dess föreskrifter i olika länder med olika stränghet[5]. Noggrannast synas de ha efterlefts i England, Frankrike och Italien, mindre noggrannt i Tyskland och Spanien. Gregorius IX sökte, ehuru utan framgång, införa årliga generalkapitel; efter hans tid förspörjes i rörelsen en nedåtgående riktning ända fram till Benedikt XII[6]. I själfva verket led stadgandet af brister, så stora, att de omöjliggjorde en regelmässig tillämpning: föreskriften, att kapitlen skulle hållas inom de olika rikena och provinserna, var för sväfvande för att *stricte* kunna tillämpas; generalkapitlens presidenter saknade erforderliga medel att tvinga försumliga eller uppstudsiga abboter och priorer

[1] *ALKG*, VI, 23; HEIMBUCHER, I, 130; SÉJALON, 70.

[2] BERLIÈRE i *RB*, VIII, 256 ff.; *Mélanges*, IV, 145, 146. Sporadiska sammankomster mellan abboterna från en provins eller från de af samma moderkloster anlagda dotterklostren hade redan förut förekommit.

[3] POTTHAST, N:o 1843, 2663, 3045, 4067; *DS*, I, N:o 125; DAUGAARD, 7, 138; BERLIÈRE i *RB*, VIII, 263, 264; *Mélanges*, IV, 153, 155.

[4] C. 7 de statu monachorum, III, 35; HEIMBUCHER, I, 131.

[5] HEIMBUCHER, I, 133; BERLIÈRE i *RB*, IX, 545 ff.

[6] BERLIÈRE, *Mélanges*, IV, 58.

att infinna sig vid kapitlen och att ställa sig reformdekreten till efterrättelse; församlingarna själfva hade ingen gentemot stiftsbiskoparne afgränsad lagstiftningsmakt sig tillmätt[1].

I trots däraf kan man dock, som antydt, efter detta stadgande konstatera generalkapitlens allmänna framträdande inom så godt som alla ordnar, äldre som yngre. Hos kluniacenserna hölls det första generalkapitlet 1232[2]. Inom dominikanorden voro generalkapitlen årliga; under tvenne år skulle de bestå af genom provinsialkapitlen för två år utsedda ombud *(diffinitores),* under det tredje af ordens samtliga provinsialpriorer; för en konstitutions giltighet erfordrades tre generalkapitels samstämmiga beslut[3]. Hos fransiskanerna skulle enligt 1221 års regel af ordens *ministri* årliga generalkapitel hållas, dock så, att *ministri* från länderna på hinsidan Alperna eller hafvet blott hvart tredje år behöfde infinna sig. Enligt 1223 års regel skulle generalkapitlen äga rum hvart tredje år och bevistas af *ministri* och *custodes,* hvilkas till- och afsättning direkt eller indirekt berodde af generalministern ända till 1239[4]. Då infördes efter dominikanernas mönster äfven diffinitorkapitel; år 1242 ändrades detta därhän, att generalkapitlen sammansattes af såväl *ministri* och *custodes* som på provinsialkapitlen utsedda *diffinitores*[5]. Inom augustineremiternas orden afhölls hvart sjette år generalkapitel under en därtill (af påfven eller diffinitorn för den provins, där kapitlet hölls) särskildt utsedd president. Nya konstitutioner vunno giltighet först genom två på hvarandra följande generalkapitels beslut[6].

Hos cistercienser och mendikanter var generalkapitlens regelbundna afhållande sålunda väl garanteradt och i stort sedt med samvetsgrannhet iakttaget. Inom benediktinorden åter kunde Lateransynodens beslut på grund af de förut antydda orsakerna icke genomföras, förrän Benedikt XII d. 20/6 1336 genom den berömda bullan *Summi magistri,* mest känd under namnet *Benedictina,* skapade själfva grundförutsättningen för påbudets

---

[1] Berlière i *RB,* IX, 547, 548.

[2] Zöckler i *PRE*[3], IV, 185.

[3] *ALKG,* I, 213, 214; VI, 25. Ursprungligen valdes ombuden för två år blott i åtta provinser, i de öfriga (Jerosolimitana, Grecia, Polonia, Dacia) för ett.

[4] *ALKG,* VI, 14, 15, 23; Müller, *Anfänge,* 9, 86; d. 28/9 1230 påbjöd Gregorius IX, att ej alla ordens *custodes,* utan blott en för hvar provins utsedd skulle bevista generalkapitlen (*ALKG,* VI, 16, 17).

[5] *ALKG,* VI, 25, 26, 134. [6] Kolde, 32, 33.

iakttagande genom benediktinordens uppdelning i 32 provinser; därjämte bestämdes närmare sättet för generalkapitlens afhållande och gåfvos närmare föreskrifter om visitationerna[1]. Tre år senare reglerades genom konstitutionen *Ad decorem* augustinkorherrarnas generalkapitel[2].

Den ökade lifaktighet inom benediktinernas ordenslif, som af den nyssnämnda bullan blef en följd[3], blef likväl ej långvarig. Under senare delen af 1300-talet började dess bestämmelser finna en allt sparsammare tillämpning, och det femtonde århundradet såg bland de kyrkliga reformkrafven äfven fordringar på reformer inom benediktinernas ordensobservans. Därur framgingo på konsilierna i Konstanz och Basel åtgärder, som särskildt för Tysklands vidkommande ledde till generalkapitlens återupplifvande. De närmare detaljerna, som för den föreliggande framställningen äro utan betydelse, kunna läsas i BERLIÈRES anförda arbete[4]. Vid försöken att införa generalkapitlen i Birgittas orden handlade man således i öfverensstämmelse med, kanske under inflytande af en strömning, som inom hela Europa vid denna tid gjorde sig gällande.

Då generalkapitlen af förut angifna skäl endast kunde bevistas af bröder, innebar deras införande inom orden en stark förskjutning till förmån för brödrakonventens maktställning, alltså verkligen en radikal förändring i ordens hela karaktär, och det häftiga motståndet mot reformen är så till vida lätt att förstå. Den torde i själfva verket uteslutande ha framtvingats af ordens brydsamma ställning utåt.

Jag har förut i annat sammanhang redogjort för de strider, som föregingo och efterföljde ordens första generalkapitel — det i Marienwold. Hvilken betydelse detta haft för ordensförfattningens utveckling kan ej afgöras, då vi om de beslut, som där fattades, känna så godt som intet[5]. Det likaledes af heta strider föregångna Vadstenakapitlet har för en fortsatt utveckling af ordens författningsformer varit af anmärkningsvärdt ringa betydelse. Hithörande punkter i besluten afsågo dels skapandet af erforderliga garantier vid anläggandet af nya kloster, dels ut-

---

[1] *Bullarium Romanum*, ed. *Taurin.*, IV, 347—387; BERLIÈRE i *RB*, IX, 554.
[2] *Bullarium Romanum*, ed. *Taurin.*, IV, 424—59; HEIMBUCHER, I, 394.
[3] SCHMIEDER i *SMBCO*, IV: 2 (1883), 278 ff.
[4] *Mélanges*, III, 10 ff.
[5] Se ofvan sidd. 187, 188.

nämnandet af tvenne *syndici generales*[1] med uppdrag att af påfvestolen utverka en tillfredsställande kodificering af ordens stadgar och privilegier och att visitera ordens samtliga kloster (samtidigt inskärptes dock stiftsbiskoparnes uteslutande rätt i öfrigt att visitera), dels insättandet af de tre klostren Vadstena, Paradisus och Maribo såsom ett slags ordensdirektorium med rätt och plikt att öfvervaka de nyssnämnda ombudsmännen och eventuellt afsätta dem, dels ändtligen erkännandet af Vadstena klosters ledande ställning i afseende på de rituella föreskrifterna äfvensom i afseende på tydningen af dunkla punkter i ordensstadgarna[2].

Så starkt var emellertid motståndet mot införandet af denna onödiga nyhet inom ordensförfattningen, att efter afslutandet af 1429 års kapitel de närvarande ombuden — säkerligen på grund af Vadstena systrakonvents och stiftsbiskopens intrigspel bakom kulisserna — fingo högtidligen förbinda sig att ej afhålla något ytterligare generalkapitel[3]. Därmed ansåg man sig befriad från dylika farliga och onödiga nyheter. Händelsernas gång blef visserligen en annan. Generalkapitlen försvunno ej med år 1429 ur ordens historia. Sedan de en gång kommit i bruk, återkommo de, visserligen ej med regelbundna mellanrum, men dock ytterligare tre gånger under 1400-talet.

Genom ett påbud af d. $^{20}/_{12}$ 1435 gaf den påfliga legaten i Tyskland, kardinal Cesarini, åt de tyska birgittinklostren, som således tyckas ha följt en självständig och mera klarsynt politik, tillstånd att — biskoparnas rätt oförkränkt — i enlighet med Baselkonsiliets dekret af d. $^{26}/_{11}$ 1434[4] och i öfverensstämmelse med bruket inom öfriga ordnar, så ofta nödigt funnes och minst en gång hvart tredje år, afhålla generalkapitel, till hvilka skulle sändas en eller två bröder från hvarje kloster. Dessa ombud ägde att dryfta och fastställa de åtgärder, som för ordensobservansens vidmakthållande eller höjande kräfdes. På hvarje generalkapitel skulle utses det kommande kapitlets president, som ägde att tillsätta två eller flera visitatorer och tillika att bestämma den plats, där nästa kapitel skulle hållas. De utsedda visitatorerna skulle un-

[1] I generalkapitelstatutet af 1456 omnämnes en broder Johannes Rabni som "*syndicus et procurator noster generalis*". Statutet finnes i afskr. i en i KB befintlig, från senare hälften af 1600-talet stammande, klostret Marienforst fordom tillhörig handskriftsvolym, signerad "*Capitula generalia ord. S. Salvat.,*" sidd. 235 ff.

[2] Jfr. ofvan sidd. 193—196. [3] Se ofvan sid. 196.

[4] MANSI, XXIX, 74—77; HEFELE, VII, 557—559.

der treårsperioden intill nästa generalkapitel visitera ordens samtliga kloster, rätta de missbruk, som till äfventyrs där inrotat sig, och inför nästföljande generalkapitel afgifva berättelse om sin visitation. I afseende på såväl visitatorer som generalkapitel skulle förfaras så, som hos kartusianerna var brukligt. Slutligen uppdrogs åt generalkonfessorn i Marienwold att för denna gång bestämma tid och plats för det närmaste generalkapitlets hållande samt dit från alla kloster kalla en eller två bröder. Kapitlens presidenter, den nyssnämnde och de följande, liksom visitatorerna utrustades med de kyrkliga tvångsmedel, som erfordrades för utförande af deras uppdrag [1].

I enlighet med detta legatens förordnande sammankallade generalkonfessorn i Marienwold, Henrik Pantheman, ett generalkapitel till Marienkron i juli 1436 [2]. Där infunno sig ombud ej blott från de tyska birgittinklostren, utan ock från de flesta öfriga norr om Alperna, dock ej från Vadstena, i hvars tänkebok kapitlet ej ens omnämnes. I statutet uppräknas följande kloster såsom genom ombud företrädda: Marienbrunn i Danzig, Mariendal, Marienwold, Triumphus Mariæ i Lublin, Marienkron [3], Munkaliv samt Gnadenberg.

Själfva statutet inledes af några bestämmelser om formerna för lagstiftningsarbetet inom orden. Generalkapitlen ägde rätt — en rätt, som de dock sparsamt borde begagna — att för orden fastställa nya stadgar *(constituciones)*. En dylik stadga kunde på det generalkapitel, där den föreslogs, blott förklaras hvilande *(incipi)*. För att blifva gällande skulle den af det följande kapitlet godkännas [4]. I fall, där nya konstitutioner ej ansågos af behofvet påkallade, kunde generalkapitlen utfärda

---

[1] Cesarinis bref finnes dels i en vidimation af d. 25/7 1436 (orig. på papper i RA, afskrifvet i ÖRNHIÄLMS *Bullarium*), dels i samtida afskrifter i *C. 31*, fol. 229, 337—339.

[2] Det var på hans uppdrag den i föregående not omnämnda vidimationen togs. För skildringen af generalkapitlet finnas att tillgå besluten, som i en af presidenten med underskrift och sekret bestyrkt originaluppteckning finnas i *C. 31*, fol. 227—228 v.; i denna handling uppräknas såsom ämnade att i de utfärdade expeditionerna i sin helhet intagas följande handlingar: legatstatutet af d. 20/12 1435, bullan af d. 18/8 1435 samt Baselkonsiliets dekret af d. 18/7 och 26/11 1433. Samtliga dessa handlingar finnas längre fram i samma lägg afskrifna.

[3] Fullmakt för ombuden af d. 14/7 1436 i afskr. i *C. 31*, fol. 235 v.

[4] »Et est sciendum, quod nulla constitucio vel statutum per generale capitulum fieri poterit cum effectu, nisi per duo capitula generalia approbetur».

maningar *(admoniciones, exhortaciones)*, hvilka ej skulle införas bland ordens konstitutioner. I sammanhang därmed lämnas föreskrifter om beslutens formulering i det ena eller andra fallet. Därefter meddelas ingående föreskrifter om själfva formerna för generalkapitlens inträdande i verksamhet, öfverläggningar, beslut och upplösning, hvilka vid en jämförelse med motsvarande föreskrifter t. ex. hos cistercienserna förete föga anmärkningsvärdt. Återstoden af generalkapitelstatutet upptages af synnerligen ingående föreskrifter rörande tillvägagångssättet vid visitationerna, allt i närmaste öfverensstämmelse med de af Cesarini meddelade föreskrifterna samt hvad i ty fall inom de äldre ordnarna var öfligt [1]. Slutet innehåller dels ett förbud mot hemliga bref eller budskickningar, ägnade att störa friden inom klostren — ett förbud, som tvifvelsutan tillkommit på förekommen anledning — dels några föreskrifter af rituell art.

Några år efter kapitlet i Marienkron utgick från Gnadenberg ett förslag till ordensreform, som ej synes hafva ledt till något, men som dock här, med hänsyn till de i detsamma afspeglade författningsidéerna, förtjänar en något närmare redogörelse [2]. Det anger sig självt såsom tillkommet på uppmaning af den förut omtalade generalkonfessorn Jacob Roperstorf i Marienkron för att sedermera af Vadstenaklostret vid lämplig tidpunkt underställas ordens afgörande. Förslaget innehåller åtskilligt af intresse. De i författningsafseende märkliga förslagen gå ut på dels att gifva generalkonfessorn i Vadstena en verklig ställning af ordensgeneral — efter mönster af tiggarordnarnas organisation — särskildt därigenom, att hvarje ordensmedlem vid sitt inträde hade att lofva honom lydnad [3], dels att inom orden i dess helhet

[1] Så t. ex. har stadgandet: »In uisitatoribus autem ordinandis quantum poterit caueatur, ne aliquis uisitator suum uisitat uisitatorem» sin motsvarighet hos cistercienserna i det på ett generalkapitel 1200 utfärdade påbudet: »Cavendum, ne quis Abbas uno anno visitet Abbatem, a quo visitatus est». SÉJALON, 272.

[2] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 72—73. Eftersom i ett förslaget bifogadt bref brefskrifvarens kloster nämnes såsom grundlagdt af konung Kristoffers föräldrar och dessa omtalas såsom döda, måste förslaget vara tillkommet i Gnadenberg och senare än mars 1443. Förmodligen tillhör det 1444, då sändebud från Gnadenberg besökte Sverige; jfr. ofvan sid. 249.

[3] Det föreslagna löftesformuläret har följande lydelse: »Ego frater (soror) N. facio professionem et promitto obedienciam Domino omnipotenti et tibi episcopo vel confessori ex parte eorum loco et vice generalis confessoirs totius ordinis S. Saluatoris alias S. Birgitte vivere sine proprio» etc. For-

gifva generalkapitlen och visitationsväsendet en organisation i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den påflige legatens nyss refererade förordning. Efter allt att döma fick emellertid som nämndt detta förslag stanna på papperet.

De tyska klostren läto sig emellertid ej nöja med att legatstatutet af 1435 utan vidare lades *ad acta*. De utverkade därför af den dåtida påfliga legaten i Tyskland, den berömde Nicolaus från Cues, en ny stadga, daterad d. 7/8 1452, hvari han förnyade föreskrifterna från 1435 samt — liksom sin föregångare — uppdrog åt generalkonfessorn i Marienwold att för första gången efter den nya stadgans bestämmelser sammankalla ett generalkapitel [1]. Saken förbereddes under de följande åren genom förhandlingar mellan de olika klostren [2], och 1456 utgick kallelsen till kapitlet — äfven till Vadstena kloster, som d. 3 (resp. d. 1) juni d. å. utfärdade fullmakt och vägbref för sina ombud, dåvarande generalkonfessorn Michael och förutvarande generalkonfessorn Magnus Unnonis [3]. De anträdde äfven sin färd, men hindrades af konung Karl att fortsätta med hänsyn till de i Östersjön kringsvärmande danska krigsfartygen [4]. I Marienwold hade emellertid sammanträdt ombud från klostren Marienwold, Marienbrunn, Mariendal, Marienkron, Nådendal, Marienforst, Paradisus, Maribo, Gnadenberg och Mariager. Sedan man i tre veckor förgäfves afvaktat Vadstenaombudens ankomst, skred man till kapitlets afhållande. Mycken betydelse för ordensförfattningens utveckling ha dess förhandlingar ej haft. Man beramade ett generalkapitel till Marienforst midsommartiden 1459 och tillsatte visitatorer för den kommande treårsperioden. Det var allt [5]. Det till Marienforst utlysta generalkapitlet synes ej hafva blifvit af, och under de följande åren ha säkerligen inga generalkapitel afhållits. Den 2/12 1473 utverkade emellertid

---

muleringen öfverensstämmer nästan ordagrannt med augustineremiternas och dominikanernas ordenslöften (KOLDE, 24; *ALKG*, I, 179, 203; V, 544). — Anmärkas må ock, att om de af konventen utsedda generalkapitelsombuden användes termen »*diffinitores*»; jfr. ofvan sid. 290.

[1] Afskr. i *C. 31*, fol. 339—40 v.; CELSE, 192, N:o 13.

[2] *SRS*, I: 1, 173. [3] Orig. på perg. i RA. [4] *SRS*, I: 1, 173, 174.

[5] Generalkapitelstatutet finnes i en dålig afskr. i den förut omnämda, i KB befintliga volymen *Capitula generalia ord. S. Salvat.*, sidd. 235 ff.

de tyska birgittinerna med hänsyn särskildt till de motigheter, för hvilka orden i deras land varit utsatt, en påflig resolution, hvari föreskrefs, att generalkapitel hvart tredje år skulle afhållas, hvarvid visitatorer för treårsperioden skulle utses [1]. Men ej heller denna stadga ledde till något resultat.

Mer än ett decennium senare anhöll emellertid pfalzgrefven Georg, som i sitt land hade flera birgittinkloster under anläggning, hos påfven om ett nytt generalkapitels afhållande för åstadkommande af likformighet i ordens observans [2]. Innocentius VIII gaf genom en bulla af d. 5/9 1485 sitt bifall till framställningen, uppdrog åt biskopen af Eichstätt att från hvart och ett af ordens kloster kalla en lämplig munk jämte en följeslagare till generalkapitel i Gnadenberg å utsatt dag för att rådpläga och öfverenskomma om likformighet i ordensobservansen samt utfärda stadgar och påbud till åvägabringande däraf samt gaf biskopen fullmakt att med apostolisk myndighet bekräfta besluten [3]. Kapitlet sammankallades till d. 28/8 1487, och i Gnadenberg infunno sig ombud från Vadstena [4], Maribo, Marienbrunn, Marienwold, Triumphus Mariæ, Marienkron, Gnadenberg, Nådendal, Mariager, Marienwater, Marienkamp, Marienforst, Marienburg, Marienbaum, Marienthron, Maria-Mayingen, Marienstern och Vinea Mariæ. Sion hade med påfvens tillstånd ursäktat sig och Mariendals ombud på vägen insjuknat. Ett reformutskott af åtta medlemmar — bland dem Vadstenaklostrets båda ombud — tillsattes d. 1/9 [5]. Det af dem framställda förslaget till ordens stadgars och sedvanors reformation antogs af kapitlet, som det synes utan opposition [6], och bekräftades af biskopen med apostolisk myndighet.

---

[1] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA. [2] Suppl. bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[3] Bullan är intagen i generalkapitelstatutet, hvaraf en expedition i orig. på perg. finnes i KB; en afskrift finnes i slutet af den förut anförda handskriften *A. 11*; det är med utelämnande af bullan slarfvigt tryckt hos NETTELBLA, 162 ff.; den af biskopen d. 24/9 1486 utfärdade kallelsen (or. på perg. i RA) innehåller äfven bullan.

[4] Clemens Petri och Johannes Matthei anträdde d. 26/6 1487 färden från Vadstena (*SRS*, I: 1,196); fullmakt och vägbref för dem af d. 9/6 1487 i orig. på papper i RA.

[5] Tillsättningen skedde »pro communi dicti ordinis reformatione et unione tam in substantialibus quam in ceremonialibus»; utskottsmedlemmarne kallades »*assessores et definitores*».

[6] »Vota omnium patrum supradictorum tunc presentium, utrum in hujusmodi ordinationes, constitutiones et statuta consentire atque eas et ea cum gratiarum actione acceptare et inviolabiliter sine spe revocandi observare vel-

De punkter, där beluten direkt eller indirekt röra ordensförfattningen, ha närmast en destruktiv karaktär.

Hvad först och främst rörde upprättandet af nya kloster fastslogos ånyo de af Vadstenakapitlet fordrade garantierna [1]. För nya birgittinstiftelsers anläggning inom tyskt område fordrades dessutom samtycke af klostren Gnadenberg, Marienforst och Marienkron. De till ett nytt klosters grundande utgående bröderna och systrarna skulle — i enlighet med stadgandet i *Extrav.* 11 — utses af moderklostrets medlemmar samfäldt. Konventen finge ej i klostren inflytta, förrän byggnader förefunnes för ett till gudstjänstens uppehållande tillräckligt antal klosterfolk. Det minsta erforderliga antalet bröder och systrar fastställdes till resp. 12 och 20 invigda; dock skulle äfven bland dem kunna räknas personer, som än ej fått vigning, men afslutat sitt pröfvoår. Några invigda, i regeln och ritualen förfarna personer borde bland dem dock alltid ha ledningen [2]. Alla andra visitationer än de i regeln och tilläggsstadgarna omnämnda (= af stiftsbiskoparna förrättade) aflystes [3]. Generalkapitels afhållande skulle vid bannlysnings äfventyr för framtiden ej få utverkas annat än med samtycke af sex kloster näml. Vadstena, Maribo, Marienkron. Gnadenberg, Nådendal och Marienforst [4]. Genom detta generalkapitels beslut voro ordensförfattningens hufvudinstitut — visitatorerna och generalkapitlen — alltså för framtiden aflysta.

Den $^{24}/_{10}$ 1515 skref visserligen Vadstena kloster till sitt ombud i Rom, Petrus Magni, att till d. $^{1}/_{8}$ 1516 till Marienforst sammankallats ett generalkapitel, och befallde honom att i och för dess afhållande begifva sig dit [5]. Förmodligen i sammanhang härmed anhöllo generalkonfessorn och konventet i Vadstena hos påfven om rätt att med tre års mellanrum och i öfrigt vid förefallande behof afhålla generalkapitel med reformations- och straffrätt, hvilken anhållan genom en resolution af d. $^{26}/_{5}$ 1516 bifölls [6]. Vid det utlysta kapitlet infunno sig emellertid inga ombud under hänvisning till den ofvan anförda bestämmelsen i Gnaden-

lent, perquisivimus: qui quidem patres singulatim per verbum placet ac ea acceptare et firmiter tenere velle duxerunt respondendum atque responderunt». NETTELBLA, 183.

[1] NETTELBLA, 171; jfr. ofvan sid. 194. [2] NETTELBLA, 172.

[3] NETTELBLA, 180, 181. [4] NETTELBLA, 180.

[5] Petrus Magni till Vadstena kloster d. $^{5}/_{4}$ 1516 (TROIL, V, 327—333).

[6] Supplik bl. *Afskrifter ur Vatikanarkivet* i RA (»cum ordo sancti Salvatoris non habet ultra viginti septem monasteria in tota Christianitate, in quibus rara celebrata sunt capitula generalia et quasi nulle fere sunt mutue visitationes»).

bergkapitlets beslut [1]; i bullan hade nämligen ej inryckts någon formlig återkallelseklausul med afseende därå [2]. Sannolikt synes ock, att ej alla kloster blifvit i tillräckligt god tid kallade [3].

Senare vände sig emellertid åtskilliga af ordens kloster till Petrus Magni med bön, att han skulle söka åvägabringa sammankallandet af ett generalkapitel. I en rundskrifvelse till ordens samtliga medlemmar, dagtecknad d. $^{4}/_{5}$ 1520, framlade nu denne en utarbetad plan för åvägabringandet af nya bestämmelser i denna punkt af ordensförfattningen. Brefskrifvaren erbjuder sig att af påfven söka utverka en bulla, innehållande tillstånd till generalkapitels afhållande hvart tredje eller femte år eller på af vederbörande i samråd efter behof utsatt tid. Kostnaden för bullans utverkande borde fördelas på ordens olika kloster. För öfrigt borde man inom hvarje kloster rådpläga om huru denna nya stadga först borde tillämpas, hvilka af ordensstadgarnas bestämmelser voro skadliga och därför borde aflysas, hvilka voro mindre lämpliga och därför borde förbättras, allt efter hvar landsändas behof. Hvarje kloster borde förse sina kapitelsombud med underhåll för 15 dagar [4]. Generalkonfessorn och konventet i Vadstena ingingo verkligen ock till påfven med begäran om rätt att hvart femte år eller eljes vid lämplig tidpunkt och med erforderliga tvångsmedel sammankalla generalkapitel, att på desamma utse visitatorer och öfriga nödiga funktionärer, vidtaga erforderliga bestraffningar, afsättningar och förflyttningar, utfärda nödiga och lämpliga bestämmelser samt i öfrigt vidtaga behöfliga åtgärder — allt utan hinder af Gnadenbergkapitlets beslut, och denna framställning bifölls den $^{6}/_{10}$ 1520 [5]. En ny supplik, i allt väsentligt öfverensstämmande med den förra, vann påfvestolens godkännande d. $^{21}/_{6}$ 1521 [6]. Men något generalkapitel efter det i Gnadenberg omtalas ej såsom verkligen afhållet intill generalkapitlet i Köln 1675.

Lika litet som generalkapitelsplanerna upphörde i anledning af Gnadenbergbeslutet visitationerna inom orden. Och nu, i början af 1500-talet, då i många kloster ordensobservansen

---

[1] Petrus Magni till Vadstena kloster d. $^{12}/_{8}$ 1519 (orig. på papper i RA), till birgittinordens medlemmar d. $^{4}/_{5}$ 1520 (orig. på papper i *Palmsch. saml. 294*, sid. 297 i UB).

[2] Petrus Magni till Vadstena kloster d. $^{30}/_{9}$ 1518 (Troil, V, 333 ff.).

[3] Petrus Magni till Vadstena kloster d. $^{5}/_{4}$ 1516 (Troil, V, 327, 329).

[4] Orig. på papper i *Palmsch. saml. 294*, sid. 297.

[5] Suppl. bl. *Afskrifter ur Vatikanarkivet* i RA.

[6] Suppl. bl. *Afskrifter ur Vatikanarkivet* i RA.

nedgått till ett minimum, har man efter hvad det vill synas med påfvestolens gillande återgått till det ursprungliga sättet, att visitatorerna utsågos af Vadstena kloster — helst inga generalkapitel sammanträdde, på hvilka vederbörande funktionärer kunde utses. Det är dock ej fråga om något regelmässigt tillämpande af 1401 års bulla; visitationerna skedde med oregelbundna mellanrum alltefter de olika klostrens behof. Under något af 1500-talets första år visiterades de kloster »i Westralandhum ligia» [1]. De 1504 till Rom utsända bröderna Petrus Ingemari och Johannes Nicolai synas att döma af vägbrefvets lydelse äfven ha haft i uppdrag att besöka i deras väg liggande birgittinkloster [2]. År 1506 afgingo generalkonfessorn Nicolaus Ragvaldi och Karolus Benedicti för att visitera klostren i Reval och Danzig, från hvilka förspordes onda rykten; det senare klostret besökte de dock aldrig [3]. Följande år uppmanade biskop Anthonius af Corneto, påfvens *summus penitentiarius*, generalkonfessorn i Vadstena att företaga honom åliggande visitationer [4]. Från Vadstenabröder, som på sina färder besökte ordens kloster, liksom ock från flera af dessa, ingingo till Vadstena böner om visitatorers utsändande för ordenstuktens förkofrande liksom klagomål öfver att man i Vadstena allt för litet aktade på dessa nödrop [5]. Petrus Ingemari och Petrus Magni, som d. 10/8 1508 utsändes till Rom, besökte under färden Maribo, Marienwold, Maria-Mayingen samt Paradisus och erforo därvid, att Johannes Nicolai tidigare »bjudit till att där göra *officium visitacionis*» [6]. Klosterfolket i Marienkron råkade 1514 i strid med sin stiftsbiskop bl. a. därför, att de blott ville underordna sig ordens egna visitatorer [7].

I likhet med de äldre ordnarna [8] åtnjöto birgittinerna — åtminstone tidvis — protektorat af någon bland kardinalerna, som inför påfven hade att företräda deras intressen. I denna

---

[1] Johannes Nicolai till Vadstena kloster omkr. 1511 (orig. u. å. o. d. på papper i RA).

[2] Orig. på perg. i RA, dat. 4/2 1504

[3] *SRS*, I: 1, 206, 209, 225, 226.

[4] Orig. på papper i RA, skadadt, dat. d. 12/8 eller 12/5 1507.

[5] Bref från Johannes Nicolai till Vadstena kloster 1508 (?) och omkr. 1511 i odat. orig. på papper i RA; *SRS*, I: 1, 210, 211.

[6] *SRS*, I: 1, 209; Petrus Ingemari och Petrus Magni till Vadstena d. 7/12 u. å., men att hänföra till 1508 (orig. på papper i RA).

[7] GADEBUSCH, I, 167, not 53.

[8] VOIGT i RAUMERS *Taschenbuch*, IV, 88.

egenskap nämnes under Konstanzkonsiliet kardinal Orsini [1]. Vid århundradets midt synes kardinal Torquemada ha intagit en liknande ställning [2]. Genom den flera gånger anförda bullan af d. $^{14}/_{4}$ 1488 erhöllo birgittinerna rätt att vid behof utse en af kardinalerna till ordensprotektor med uppgift att skydda och försvara orden, dess kloster, medlemmar och privilegier samt med i ordensstadgarna föreskrifna straff drabba dem, som utverkade eller sökte utverka något mot dem stridande [3]. Under 1400-talets sista årtionde och början af 1500-talet nämnes såsom birgittinernas ordensprotektor kardinalen af Portugal, Georg da Costa. Då han emellertid mot slutet af sitt lif var af ålderdom alldeles förslöad, sökte man, ehuru utan framgång, till ordens beskyddare få kardinalen af Volterra, Francesco Soderini [4].

Mot medeltidens slut kan man i det hela i birgittinernas författning spåra en begynnande upplösning. Vadstenakonventen synas ej ha varit sin ledareställning vuxna, försummade visitationerna och visade för ordens öfriga kloster den största likgiltighet. För denna sin hållning fingo de ock uppbära skarpt klander [5], ja planer synas ha varit å bane att aflägsna Vadstena från ledareplatsen inom orden och i stället utse ett annat hufvudkloster [6]. »Mik tikker» klagar i början af 1500-talet en af Vadstena klosters mest framskjutna och vidtberesta munkar, »at thet gar swa til, ath vij, som hoffwdin skola wara, warde her næsth rompan» [7]. Såväl inom ordensförfattningen som inom de enskilda klostren var tillståndet i sjäfva verket sådant, att det ej är ägnadt att väcka förvåning, att birgittinklostren blefvo ett lätt byte för den inbrytande reformationen.

---

[1] *SD*, III, N:o 2522.

[2] Not. instr. af d. $^{14}/_{4}$ 1446 i afskr. i *A. 23*, fol. 125 v.—126 v.

[3] *Diarium Vazstenense*, ed. BENZELIUS, 206—209; bulla och supplik bl. *Karlssons afskr.* i RA.

[4] Suppl. af d. $^{25}/_{6}$ och $^{6}/_{11}$ 1492 bl. *Karlssons afskr.* i RA; Latinus de Massa till Vadstena kloster d. $^{10}/_{10}$ 1507 (TROIL, V, 309 ff; jfr. HILDEBRAND i *HT*, II, 271, n. 3).

[5] Petrus Ingemaris ofvan (sid. 288, not 2) anförda bref (TROIL, V, 314—16). Munken Vilhelmus Michaelis i Maribo skrifver d. $^{29}/_{11}$ 1486 (orig. u. å. på papper i RA) till generalkonfessorn i Vadstena och söker för honom uppvisa visitationernas nytta och nödvändighet, som af generalkonfessorn förnekats (»vt vobis videtur illa monasteriorum et domorum visitacio in illis partibus modicum prodesse videtur propter causas in vestra litera assignatas»).

[6] Petrus Magni till Vadstena kloster d. $^{30}/_{9}$ 1518 (TROIL, V, 333 ff).

[7] Johannes Nikolai till Vadstena kloster 1507 (?) i orig. u. å. o. d. på papper i RA.

VIII.

Vadstena klosters inre utveckling under denna de yttre stridernas och de yttre framgångarnas period företer föga af dramatiskt lif eller af händelser med mera allmän innebörd, men erbjuder dock, särskildt under 1440-talet, då striderna redan förlorat något af sin våldsamhet och skärpa, åtskilligt, som med hänsyn till klostrets organisation särskildt i afseende på dess ekonomiförvaltning är af intresse.

Åren närmast efter Margaretas död medförde för klostret såsom sin viktigaste tilldragelse en systemförändring i kungamaktens finanspolitik. Den godsreduktion, som af den stora drottningen med betänksam stränghet genomförts, tilläts afstanna, och åtskilliga dess resultat fingo gå tillbaka. Räfsteting med en ny sammansättning, mera ägnad att trygga de kyrkliga intressena, höllos i Östergötland och angränsande landskap, hvarvid åtskilliga gods, som i följd af den kunglige fogden Esbjörn Diekns otidiga nit indragits till kronan, dömdes att återgå till klostret[1].

I början af 1420-talet skedde ett skifte i klostrets styrelse. Den $^{18}/_{4}$ 1422 afgick abbedissan Gerdika Hartlevsdotter från det ämbete hon i nära 20 år synbarligen med utmärkt klokhet och kraft förvaltat. Till hennes efterträdarinna utsågs hennes fleråriga medhjälperska, priorissan Bengta Gunnarsdotter, som d. $^{29}/_{6}$ s. å. invigdes. Nästan på dagen ett år efter Gerdikas afgång, d. $^{17}/_{4}$ 1423, lämnade Ericus Johannis generalkonfessoratet och fick till efterträdare Ulpho Birgeri, som redan samma dag invigdes[2]. Hans konfessorstid blef emellertid af kort varaktighet. Redan den $^{22}/_{8}$ 1426 afgick han, som nämndt sannolikt på grund af de förut skildrade inre striderna inom orden,

---

[1] Räfstetingsdomar af d. $^{8}/_{10}$, $^{17}/_{11}$ och $^{28}/_{11}$ 1413 samt af d. $^{2}/_{2}$ och $^{5}/_{2}$ 1414 (*SD*, II, n:o 1791, 1830, 1843, 1894, 1897 och 1898); om reduktionen se STYFFE, ***Bidrag***, II, LXIX—LXXI).

[2] *SRS*, I: 1, 143, 144. Silfverstolpes förmodan (***Klosterfolket***, 81), att Ericus Johannis omkr. 1414 nedlagt sitt ämbete, att Thorirus Andreæ utsetts till generalkonfessor, men att Ericus Johannis sedan återtagit generalkonfessoratet, hvilar på tvenne odaterade bref från Vadstena kloster till bröderna i Mariendal och till biskopen i Reval (afskr. i *F. e. 11*, fol. 46—47 v.), hvilka bref emellertid att döma af talet om Mariendals invigning såsom omedelbart förestående (jfr ofvan sid. 234) böra hänföras till 1430, då Gerwinus anträdde sin färd till kurian och Ericus Johannis förvaltade hans ämbete (jfr ofvan sid. 197).

och efterföljdes af Gerwinus Petri, hvars invigning af samma orsak ej ägde rum förrän d. $^{1}/_{11}$ s. å.[1]

De följande åren utmärkas i Vadstena klosters inre utveckling företrädesvis, kan man väl säga, af en gradvis fortgående utvidgning af klostrets rent religiösa verksamhet genom anknytning till detsamma af nya stiftelser af olika slag. Den $^{21}/_{3}$ 1426 stiftade Vadstena stads råd och menighet vid det under klostret hörande Helgeandshuset ett själakapell. Till kapellets och klerkens underhåll skulle hvarje hjonelag inom staden årligen erlägga ett öre penningar; ogifta, som ej tjänade hos andra eller tiggde, skulle, där de ej förmådde gifva ett helt öre, betala ett halft. Af kapellets inkomster skulle vissa delar gå till kyrkoprästen och de fattiga. Uppbörden af den från staden utgående hjälpen skulle hvarje vinter mellan jul och »hvita söndag» *(Invocavit)* ske genom tvenne af rådet och ett utskott af menigheten till hospitalets vård utsedde män, hvilka mellan påsk och pingst hade att göra räkenskap inför en af abbedissan utsedd klerk, två af rådet och fyra af menigheten. En eller två mässor skulle i kapellet dagligen afhållas. Borgmästare och råd förbehöllo sig patronatsrätten till de prästerliga befattningarna vid det nya kapellet, med exklusionsrätt för abbedissan och generalkonfessorn[2].

De mest betydande stiftelserna till ökande af prakten och mångsidigheten vid klostrets gudstjänster kommo från kungahuset. Den $^{25}/_{3}$ 1425 utfärdade drottning Filippa från Vadstena gåfvobref på gods och räntor till inrättandet i Vadstena klosterkyrka af ett åt S. Anna helgadt kor, i hvilket mässor dagligen skulle hållas för stiftarinnans, konungens och deras föräldrars själar. Styrelsen öfver den nya stiftelsen förbehöll drottningen sig och efter sin död konung Erik; efter bådas död skulle den öfvergå till abbedissan och generalkonfessorn i Vadstena med rätt för dem att i nödfall afsätta kapellanen. Drottningen synes äfven hafva närvarit vid korets invigning d. $^{27}/_{12}$ följande år[3]. Genom ett

---

[1] *SRS,* I: 1, 146; jfr ofvan sid.189.

[2] Stiftelsebrefvet i orig. på perg. i RA. Om Helgeandshuset se *SD,* I, N:o 33; II, N:o 1714 (s. 621) samt HEDQVIST, 117—119. Under de följande åren förekommo flere gånger donationer till den nya stiftelsen (urk. af d. $^{2}/_{6}$ 1429, $^{30}/_{12}$ 1431, $^{29}/_{9}$ 1439 bl. *B. E. Hildebrands afskr.* i VHAA efter de från Vadstena hospital till Linköpings stiftsbibliotek lämnade originalen).

[3] Stiftelsebrefvet i afskr. bl. *B. E. Hildebrands afskr.* i VHAA; köpebref på gods till det nya koret af d. $^{19}/_{4}$ 1424, $^{18}/_{3}$ 1425 samt d. $^{18}/_{1}$ och $^{19}/_{1}$ 1427 i orig. på perg. i RA; *SRS,* I: 1. 146; REUTERDAHL, *SKH,* III: 2, 498.

bref af d. $^{6}/_{1}$ 1430, utfärdadt af biskoparna Sigge i Skara, Thomas i Strängnäs, Olof i Västerås och Nicolaus i Vexjö med samtycke af stiftsbiskopen, utlofvades 40 dagars aflat åt dem, som i det nya koret förrättade sin andakt eller dit skänkte gåfvor[1].

Den ståtligaste bland alla hithörande stiftelser var dock den gudstjänst konung Erik upprättade till minne af sin d. $^{6}/_{1}$ 1430 aflidna gemål. Genom ett öppet bref, utfärdadt med råds råde d. $^{15}/_{2}$ 1430, tillkännagaf konungen, att han till Guds heder, sig, sin kära husfru Filippa, som allt till sin död sig troligen och ärligen bevisat mot honom, och sina förfäder till själagagn och med samtycke af Vadstena kloster samt kapitlet i Linköping stiftade och funderade en gudstjänst i Vadstena stadskyrka samt till densammas upprätthållande skänkte 1100 svåra engelska nobler. Penningarna skulle placeras i frälsegods och räntor, hvilkas afkastning skulle användas till underhåll åt tio klerker utom kyrkoprästen och klockaren. Klerkerna skulle kallas konungens kapellaner, kyrkoprästen skulle nämnas *dæken* (dekan) och vara deras förman. Jurisdiktionen öfver dem skulle tillkomma biskopen i Linköping. Dessa klerker skulle i kyrkan dagligen sjunga samma tider som i Linköpings domkyrka, en förmässa till Vår frus ära och en högmässa efter dagens kyrkliga innebörd. Under mellantiderna skulle psaltaren läsas i evinnerliga tider både dag och natt. Dessutom gifvas i stiftelsebrefvet ingående rituella föreskrifter om vissa hymners afsjungande på vissa tider i förening med böner för stiftarens, hans gemåls, hans föräldrars och efterkommandes själar. Hvarje dag skulle vidare firas en själamässa i S. Annas kor vid drottning Filippas graf. Mässprästerna skulle lefva tillsammans i ett hus, där intaga sina måltider tillsammans o. s. v. *Jus patronatus* till samtliga kapellanbefattningarna öfverläts till klostret, med hvilket kyrkan ju sedan 1380 varit förenad. På det prä-

---

Den sistnämndes uppgift (*a. a.*, 499), att drottningen från Helsingborg i dec. 1426 försett det nya koret med präst, för hvilken uppgift han åberopar ett otryckt bref, är säkerligen ej riktig. Ett presentationsbref för Petrus Kraka till altarprästbefattningen vid S. Annas kor finns i afskr. i *A. 26,* fol. 244; det är dat. Helsingborg d. $^{21}/_{12}$ 1427; biskop Knuts fullmakt på platsen är dat. d. $^{18}/_{4}$ 1428 (afskr. i *A. 26*, fol. 244 v.; MCD*XXXVIII* felskrifning för MCD*XXVIII*).

[1] Orig. på perg. i RA. Redan tidigare fanns i klostret en bild af S. Anna; jfr ett bref af d. $^{28}/_{3}$ 1418 (*SD,* III, N:o 2457), hvari biskop Knut lofvade 40 dagars aflat åt dem, som inför den förrättade sin andakt eller framburo gåfvor.

sterna dess trognare skulle fullgöra sina skyldigheter, lofvades dem befordran af konungen[1]. Det sålunda organiserade kollegiet kom emellertid ej att träda i verksamhet under den period af klostrets historia min undersökning omfattar[2].

Året 1430 betecknas i klostrets inre historia af ännu en händelse af betydenhet. Då hade ändtligen arbetena på de nya stenbyggnaderna framskridit så långt, att klostret kunde såsom färdigt invigas. Anläggningen påbörjades förmodligen så godt som omedelbart efter den stora brand, som 1388 härjade större delen af det ursprungliga klostret, och fullföljdes sedan med oförtruten ihärdighet och den största offervillighet både från klostrets och utomståendes sida. Att här i enskildheterna följa byggnadsföretagets förlopp synes öfverflödigt, då detsamma ingående skildrats af BRUNIUS och nu senast af H. HILDEBRAND[3]. Anmärkas må blott, att såväl ledningen i det hela som ock utförandet af stora delar af arbetet påhvilat klostrets egna bröder, af hvilka några — särskildt nämnas Jakob Bekare († 1404), Petrus Johannis Stekare († 1405), Joan Muramästare († 1408), Michael och Ingolf (†† 1422) — omtalas såsom synnerligen förfarna inom olika områden af tidens byggnadsteknik[4]. Trots det dröjsmål, som vållades genom dödsfall bland arbetets

[1] Orig. på perg. i RA. I enlighet med donationsbrefvets föreskrift inköptes under de närmaste åren för den nya stiftelsens räkning åtskilliga gods [urkunder af d. 8/4, 21/6 och 22/9 1432 samt d. 5/8 1433 i orig. på perg. i RA; jfr äfven de af Silfverstolpe med orätt till 1403 hänförda brefven i *SD* I, N:o 272, 273)]. Den eviga psaltarläsningen synes vid denna tid ha varit föremål för konung Eriks lifliga intresse, i ty att han lämnat enahanda uppdrag äfven åt andra kyrkliga korporationer — år 1434 t. ex. åt Lunds domkyrkas kaniker (WEIBULL, ***Lunds ärkestifts urkundsbok,*** III: 1, N:o 144, 148, 156; LAGERBRING, IV, 95—97). Om den roll denna konungens vurm spelat i den samtidigt framträdande brytningen med kyrkan se ERSLEV, ***Erik af Pommern,*** 383, 384.

[2] Att så var förhållandet, framgår af det af Karl Knutsson på konventens begäran utfärdade stadfästelsebrefvet på patronatsrätten till kapellanbefattningarna, där det säges, att kollegiet skulle upprättas (jfr nedan sidan 322), af konung Kristierns tvångslån af kollegiets medel i sept. 1461 (*SRS*, I: 1, 178, 179: »Rex promisit se velle hujusmodi collegium — — — fundare — — infra quatuor annos»; skuldebrefvet, dat. d. 7/9 1461, i *DN*, XVI: 1, N:o 214) samt af biskop Kettils d. 10/2 1462 utfärdade kungörelse om kollegiets upprättande (orig. på perg. i RA; jfr SILFVERSTOLPE, ***Klosterfolket,*** 134). I Diariet nämnes senare upprepade gånger, att i klostret inträdande präster varit kapellaner vid stadskyrkan (*SRS*, I: 1, 210, 211).

[3] ***Konsthistoriska anteckningar,*** 73—124; ***Sv. Medeltid,*** III, 1046, 1047.

[4] *SRS*, I: 1, 117, 118, 125, 144, 146.

ledare liksom genom den eldsvåda, som på hösten 1423 härjade staden Vadstena och som förmådde klostret att gifva de brandskadade tre frihetsår och för framtiden nedsätta dagsverkenas antal från 12 till 8[1], ansågos år 1430 arbetena, ehuru ännu ej helt fullbordade, tillräckligt långt framskridna för att invigningen skulle kunna äga rum. I närvaro af konungen, som vid detta sitt besök i Vadstena stiftade den nyss omtalade minnesgudstjänsten öfver drottning Filippa, och af rikets stormän förrättades den högtidliga akten d. 16/2 d. å. af ärkebiskop Johannes Haquini, som invigde klostret åt den Heliga jungfrun och Sancta Birgitta. Vid detta tillfälle vigdes dock inga altaren[2]. Under de följande åren arbetade man på att fullborda hvad som vid invigningen ännu ej medhunnits. År 1437 ombyggdes gången till världsfolkets kyrkoport; den hade förut varit af trä, men murades nu af sten. På sommaren följande år lades nytt tak på dormitoriet, och fyra år senare uppfördes det nya sjukhuset[3]. Slutligen d. 10/12 1442 invigdes det nya högaltaret åt S. Petrus och följande år d. 8/10 det nya Vårfrualtaret. Under sommaren 1445 fullbordades och invigdes de tolf apostlarnes altaren, och därmed var väl kyrkan i hufvudsak färdig[4]. Därefter öfvergick man till fulländandet af de mindre centrala delarna af klostret. Så t. ex. omtalas muren genom trädgården under år 1448 såsom påbörjad[5].

Ej blott konungaparet, utan äfven den svenska aristokratien gynnade klostret med stiftandet af kor och prebendor. Från denna tid omtalas — förteckningen gör ej anspråk på fullständighet — dylika stiftelser af den bekante Jösse Eriksson och hans hustru Birgitta Ulfsdotter, af riddarne Niklis Gustafsson och Algot Magnusson Sture (1428)[6], af Kristiern Nilsson (1428, 1432)[7], af fru Birgitta Magnusdotter (Porse; tre sjöblad), herr Erik Stenssons (Bjelke) efterlefverska (1432)[8], af Katarina Erengislesdotter af Hammarstadsläkten (1435)[9] samt af fru Kristina

---

[1] *SRS*, I: 1, 145; klostrets svar på Vadstena borgerskaps klagomål 1448 (afskr. i *A. 26*, fol. 331).

[2] *SRS*, I: 1, 149. [3] *SRS*, I: 1, 153, 154, 159.

[4] *SRS*, I: 1, 160, 162; år 1455 vigdes de åt Johannes döparen och S. Michael helgade altarne. [5] *SRS*, I: 1, 165.

[6] Urk. af d. 25/1, 31/8 och 22/6 1428 i orig. på perg. i RA.

[7] Stiftelsebref af d. 17/8 1428 i afskr. i *A. 26,* fol. 294 v., 295, af d. 29/6 1432 i orig. på perg. i RA; i den förstnämnda stiftelsens grundande deltogo äfven Sten Turesson (Bjelke) och Karl Knutsson (Bonde).

[8] Urk. af d. 6/1 1432 i orig. på perg. i RA.

[9] Urk. af d. 29/4 1435 i orig. på perg. i RA.

Anundsdotter (lejonansikte), Anund Stures änka 1440[1]. Den $^{27}/_{12}$ 1435 gaf biskop Knut sin stadfästelse på patronatsrätten till det af fru Birgitta Porse stiftade, åt den helige Laurentius och Franciscus helgade koret i Vadstena klosterkyrka och utlofvade 40 dagars aflat åt dem, som dit framburo gåfvor[2]. Samma dag förkunnade han enahanda aflat för dem, som inför den i klosterkyrkan nyuppresta bilden af Birgitta fullgjorde vissa andaktsöfningar eller dit framburo ljus eller andra gåfvor[3].

Året 1436 var för klostret åter ett stort aflatsår sådant som 1394 och 1413. Vid Mårtensmässan d. å. förkunnades nämligen i Vadstena Baselkonsiliets aflatsbulla af d. $^{14}/_{4}$ 1436, hvari åt alla dem, som genom sina gåfvor bidrogo till bestridande af kostnaderna för unionsverket mellan den latinska och grekiska kyrkan utlofvades samma aflat som åt dem, som under ett jubelår besökte Rom eller drogo i korståg mot kristenhetens fiender. Tillfälle till förvärfvande af denna aflat gafs i Vadstena under halftannat år[4].

I klostrets förhållande till kungamakten hade, som nämndt, med drottning Margaretas död ingen förändring inträdt. Konung Erik, i så många afseenden en arftagare till sin fostermors politik, fullföljde den äfven gentemot Vadstena och birgittinerna, och troget vid hans sida gick i detta afseende hans gemål, drottning Filippa, som synes ha varit besjälad af en verkligt from hänförelse för den heliga Birgittas orden. Redan på våren efter Margaretas död 1412 besökte konungen vid Eriksmässan Vadstena. Vid sitt besök ådagalade han den djupaste fromhet, kom gående till fots från Skenninge, visade såväl bröder som systrar mycken välvilja och lofvade att fullborda Vadstena klosterkyrka samt att på alla sätt omhulda och stödja klostret. Vid samma tillfälle utfäste han sig, såsom förut nämnts, äfven att upprätta den tilltänkta birgittinstiftelsen på Lolland, hvarför han tillsammans med ärkebiskop Petrus i Lund tog närmare kännedom om anordningarna i Vadstena[5]. Den $^{17}/_{4}$ 1414 ut-

---

[1] Urk. af d. $^{21}/_{10}$ 1440 i orig. på perg. i RA.

[2] Orig. på perg. i RA.

[3] Afskr. i *C. 46*, fol. 67 v. — Den $^{1}/_{8}$ 1427 säljes jord till Helga lekamens kor i Vadstena, hvars stiftare dock ej nämnes (orig. på perg. i RA; jfr. HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1036).

[4] *SRS*, I: 1, 153; bullan hos MANSI, XXIX, 128; jfr CREIGHTON, II, 274; HEFELE, VII, 635.

[5] *SRS*, I: 1, 132; jfr ofvan sid. 260.

färdade konungen från Kalmar ett öppet bref, hvari han tillförsäkrade klostret all konungslig rätt öfver dess gods, landbor, hjon och tjänare[1].

Den $^{11}/_{1}$ 1415 besökte drottning Filippa för andra gången Vadstena, förrättade sin andakt inför relikerna och inneslöt sig i klostrets förböner; följande söndag (d. $^{13}/_{1}$) upptogs hon till *soror ab extra* på samma sätt som den aflidna drottningen[2]. Något längre fram på våren, d. $^{10}/_{3}$, besökte konungen munkklostret i Vadstena — enligt Diariets berättelse ensam och i okändt syfte. Detta besök stod, som jag nämnt, förmodligen i samband med den samtidigt pågående anläggningen af Maribo kloster[3]. — Om det bistånd konung Erik och hans gemål lämnade orden i dess kritiska läge under Konstanzkonsiliet liksom senare under striden om dubbelklosterförfattningen äfvensom under Baselmötet har jag förut talat, likaså om deras intresse för ordens utbredning inom de nordiska länderna och i England[4].

Konungaparet stod under denna stridernas och orons tid i den lifligaste personliga förbindelse med Vadstena. Den $^{18}/_{4}$ 1421 befann sig drottning Filippa där och träffade då med klosterfolket en muntlig öfverenskommelse angående dagliga mässor för konungen, henne själf och deras föräldrar[5]. I midten af september s. å. synes konungen ha passerat Vadstena på sin färd till Rönö, där afgörande träffades i den bekanta rättegången mot ärkebiskop Johannes Gerekini, hvarom Diariet upprepade gånger talar, liksom ock en — i det hela korrekt — redogörelse där lämnas för den slutliga förlikningens innehåll[6]. Johannes Gerekinis däri öfverenskomna afgång från ärkebiskopsstolen gaf uppslaget till en, så vidt jag känner, i birgittinordens historia enastående tilldragelse. Då nämligen ämbetet skulle besättas, gick man tillväga på ett dittills ej brukligt sätt, ämnadt att på

---

[1] *SD*, II, N:o 1939,

[2] *SRS*, I: 1, 134; brefvet är mig veterligen ej bevaradt; jfr ofvan sid. 158.

[3] *SRS*, I: 1, 135; jfr ofvan sid. 260.

[4] Se ofvan sidd. 168, 169, 178, 183 ff., 197, 199, 210, 252, 259 ff., 271 ff.

[5] *SRS*, I: 1, 142.

[6] *SRS*, I: 1, 141—143; själfva slutuppgörelsen är daterad Rönö d. $^{28}/_{9}$ 1421 (orig. på perg. i RA), jfr Djurclou, ***Jöns Gerekesson ärkebiskop i Uppsala*** (*HT*, XIV, 189—226). Dr. Karlsson har benäget fästat min uppmärksamhet på ett förmaningsbref från Vadstena kloster till Johannes Gerekini, dat. »sabbato ante dominicam letare proximo» u. å., men tydligen att hänföra till (d. $^{16}/_{3}$) 1409 (afskr. i *C. 19* fol. 149 v.). Af brefvet framgår, att klostret medverkat till ärkebiskopens utnämning.

samma gång det lämnade själfva afgörandet i konungens händer dock bevara skenet af en fri valrätt åt kapitlet. Detta uppsatte till konungens utväljande på förslag trenne män: biskop Magnus (Tavast) i Åbo, kaniken Nicolaus Ragvaldi i Linköping, som senare också kom att intaga ärkebiskopsstolen, samt Vadstenamunken Johannes Haquini. Konungens val föll — efter hvad det uppgifves i strid mot kapitlets önskningar — på den sistnämnde, som varit hans biktfader; han utnämndes också af påfven d. $^{23}/_{3}$ 1422 genom provision samt invigdes i Vadstena d. $^{28}/_{6}$ s. å. Så hade då den nya orden med konungens hjälp skänkt sitt hemlands kyrka dess högste styresman[1]. — På våren 1422 öfverlämnade drottningen till Vadstenakonventen såsom gåfva från konungen en dyrbar relik, en arm af den helige Knut[2]. I mars 1425 befann hon sig åter där och utfärdade d. $^{25}/_{3}$ därifrån stiftelsebrefvet för S. Annas kor, vid hvars invigning d. $^{27}/_{12}$ 1426 hon äfven synes ha närvarit[3].

Från år 1428 finnas bevarade tvenne bref, som rätt bjärt belysa det intresse, hvarmed både konungen och drottningen omfattade den svenska klosterstiftelsen. Den $^{14}/_{10}$ 1428 skrifver Erik till Vadstena och uttalar sin stora förvåning öfver att klostermyndigheterna ej läto bryta ned de byggnader, som efter den stora vådelden 1423 ånyo började resa sig i klostrets omedelbara närhet, ehuru för detsamma grannskapet innebar en ständig eldfara. Efter branden hade klostret ju af konungen begärt att få sig öfverlåten den tomt, där hans nedbrunna gård legat, på det den till undvikande af eldfara för framtiden skulle lämnas obebyggd. Men då man nu trots allt lät andra bygga omedelbart intill klosterbyggnaderna, ville konungen återfordra sin tomt för att där, han också, låta uppföra sin gård. Två dagar senare tillskrifver drottningen »sina kära barn» en moderlig erinran om deras löfte att för framtiden ej tillåta uppförandet af byggnader alldeles inpå klostermurarna. Just för att underlätta deras sträfvan därvidlag hade ju konungen skänkt dem sin tomt. Nu kunde hon och hennes gemål ej annat än förvåna sig öfver att de ändå tilläto andra att bygga alldeles inpå sig. För undvikande af konungens vrede råder hon dem att i enlighet med

---

[1] *SRS*, I: 1, 143; Celse, 175, 176 (N:o 31 och 33); bullor ang. utnämningen ($^{23}/_{3}$). vigningen ($^{31}/_{3}$) och palliet ($^{20}/_{4}$) dels i orig. dels bl. *Karlssons afskr.* i RA., anteckning om provisionen därsammastädes bl. ***provisiones episcoporum***.

[2] *SRS*, I: 1, 143. [3] *SRS*, I: 1, 146; jfr ofvan sid. 302.

den ursprungliga öfverenskommelsen låta nedrifva och afföra öfriga påbörjade byggnader[1]. Till sådana enskildheter sträckte sig kungafamiljens ibland kanske en smula despotiska omsorg om sin älsklingsstiftelse. — Vid jultiden 1429 begaf sig drottning Filippa, då hon kände döden nalkas, till Vadstena, där hon natten till d. $^{6}/_{1}$ 1430 afled i det kloster hon så högt älskat. Hon begrofs i S. Annas kapell, och för hennes själs ro stiftades, som nämndt, af hennes make de ståtligaste själamässor Nordens historia känner[2].

Under återstoden af konung Eriks regering, då olyckorna allt tätare började falla öfver honom, besökte han, så vidt jag vet, ingen gång Vadstena. Viktigare kungaplikter bundo honom på annat håll; de gällde kampen för hans kronor. Den olyckliga utgången af striden om Sönderjylland, om den också knappast innebar det förkrossande nederlag man sökt göra troligt, brytningen med hierarkien, väl närmast framkallad af det onekligen något lättvindiga sätt, hvarpå konungen ansett sig kunna förfoga öfver lediga biskopsstolar, hans försök att trygga tronföljden inom sin egen ätt och äfven de kungliga fogdarnas utpressningar och förtryck reste hans folk emot honom[3].

De år, som följde närmast efter den engelbrektska resningen i juni 1434, voro för de stilla i landen, för kloster och kyrkor, orons och förödelsens år. Bondehärarnas rensningståg kring riket inleda i vår historia en ny epok, varslad redan tidigare, knappast afslutad förrän med Karl IX:s regering. En direkt känning af Engelbrekts arbete för ett förbättrande af de lägre ståndens villkor fick Vadstena kloster däruti, att han vid ett besök i Vadstena tillsammans med rådet (tydligen i aug. 1434) på ansökan af stadens borgare utan klostrets samtycke nedsatte deras dagsverksskyldighet till klostret från 8 dagsverken, hvartill den efter branden 1423 fixerats, till 4[4]. Detta synes, ehuru våra källor därom ej gifva närmare underrättelser, ha gifvit anledning till strider mellan klostret och staden. Den $^{4}/_{4}$

---

[1] Brefven i afskr. i *C. 46,* fol. 172, 172 v. samt i *A. 48* (med ny numrering *Jordeböcker D. 11*), fol. 220, 220 v.

[2] *SRS*, I: 1, 149.

[3] Om biskopstillsättningarnas, särskildt 1432 års ärkebiskopsvals konstitutionella betydelse se utom LINDBLOMS ofvan (sid. 161) citerade uppsats och de af honom utgifna akterna (*Akter rörande ärkebiskopsvalet i Uppsala 1432*) ERSLEV, *Erik af Pommern*, 309—317.

[4] Vadstena borgerskaps klagomål till konung Karl 1448 och klostrets svar därå i afskr. i *A. 26,* fol. 328, 329 a, 331.

1435 gåfvo ärkebiskop Olof, biskoparne Knut och Thomas samt fyra världsliga rådsherrar sin bekräftelse på drottning Margaretas stadsprivilegium af d. $^{8}/_{12}$ 1400, och vid samma tillfälle bestämdes och afstacks också i de nämnda riksrådens närvaro själfva stadsområdet[1]. Genom en kungörelse af den $^{22}/_{1}$ 1436, utfärdad under riksdagen i Arboga, medgaf rådet i anslutning till det förutnämnda privilegiet af 1404 menigheten i Vadstena stad frihet från all tunga och alla pålagor till riket utom vid allmänt uppbåd, på det stadens invånare måtte vara i stånd att dess samvetsgrannare fullgöra sina skyldigheter (skatt, tomtören och dagsverken) till klostret[2], och året därpå gaf regeringen genom ett öppet bref från Stockholm, dagtecknadt d. $^{28}/_{3}$, sin bekräftelse på klostrets af drottning Margareta och konung Erik förunnade privilegier i afseende på staden Vadstena[3]. Ehuru detta otvifvelaktigt innebar ett erkännande af klostrets rätt till de gamla prestationerna, synas klostermyndigheterna dock låtit allt förblifva vid Engelbrekts påbud, enär i borgerskapets klagomål till konung Karl 1448 dagsverkena fortfarande upptagas till 4[4].

Men till att under dessa oroliga tider alldeles skydda klostret räckte ej de styrandes makt. Dyningar från de stora striderna i landet nådde äfven klostermurarna i Vadstena. Dit hade den mest bekante och mest hatade af de danske fogdarna, Jösse Eriksson, en af klostrets frikostige välgörare, tagit sin tillflykt. Utan hänsyn till klostrets fristadsrätt bröto sig den kringliggande traktens bönder in i klostret d. $^{8}/_{12}$ 1436, grepo sin gamle fiende och förde honom — »som ett får» säger Diariet — till Motala, där han halshöggs. Om än gärningsmännen för sin tilltagsenhet blefvo strängt straffade, vittnar dådet dock om hur högt stridsvågorna gingo i landet[5].

Det gick från ondt till värre. De sändebud från konung Erik, som till Vadstena medförde och där d. $^{7}/_{1}$ 1439 läto uppläsa konung Eriks kungörelse om herr Nils Stenssons utnäm-

---

[1] Afskr. bl. *B. E. Hildebrands afskrifter* i VHAA efter orig. i Linköpings stiftsbibliotek; det är den i bekräftelseurkunden inryckta officiella afskriften af stadsprivilegiet, som ofvan (sid. 158, n. 2) genom ett förbiseende betecknats såsom original.

[2] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 13 v., 14; försäkran härom hade Engelbrekt och rådet vid det nämnda besöket gifvit staden.

[3] Orig. på perg. i RA. [4] Afskr. i *A. 26*, fol. 329 a.

[5] *SRS*, I: 1, 153; jfr skildringen i Rimkrönikan (*Svenska medeltidens rimkrönikor*, utg. af G. E. KLEMMING, II, 153—155); om asylrätten se HINSCHIUS, IV, 380.

ning till marsk i Karl Knutssons ställe, plundrade i staden och begingo våldsamheter i kyrkan, och herr Erik Stenssons svenner störde friden i systrarnas port af hämnd för att de blifvit bannlysta för sina våldsdåd mot en af klostrets landbönder[1].

Från ungefär samma tid härrör förmodligen också en kungörelse af ärkebiskop Nicolaus Ragvaldi samt biskoparne Bengt i Linköping och Thomas i Strängnäs, af påfven skipade till Vadstena klosters »*conservatores* och försvarare», hvarigenom de förbjödo höga och låga, riddare och svenner och alla andra att begå några öfvergrepp mot Vadstena kloster, dess gods och landbor — allt vid bannlysnings äfventyr[2].

Dessa tilldragelser böra ses såsom bakgrunden för det öppna bref, som riksens råd d. $^{14}/_{1}$ 1440 under tronledigheten under rikets stora sigill från Arboga utfärdade och hvarigenom det tog Vadstena kloster, dess sysslomän, tjänare, gods och landbor och allt hvad under klostret hörde i sitt skydd, förbjöd alla och en hvar att förgripa sig på dem eller deras eller hindra eller kvälja klostrets besittningsrätt med skyldighet att vid 40 marks böter återställa olagligen frånhändt gods, bekräftade klostrets jakträtt »där dem borde jaga», liksom ock dess rätt att utan svek eller flärd öfverallt i landet genom sina sysslomän och utsände låta uppköpa hvad för kosthållet behöfdes, erkände — i trots af Baselkonsiliets beslut — Birgittas uppenbarelser samt stadfäste äldre påbud om Vårfrupenningens fortsatta utgörande[3]. —

Året 1443 har satt märken efter sig i klostrets utveckling genom den stadga rörande dess ekonomiska förvaltning — den tidigaste åtminstone af de till vår tid bevarade — som under d. $^{7}/_{10}$ d. å. af biskop Nils på brödrakonventets framställning utfärdades och som i själfva verket ligger till grund för motsvarande delar af de under 1451 utfärdade stadgarna[4]. Stadgan af d.

---

[1] *SRS*, I: 1, 155.

[2] Afskr. (defekt) å ett ur en Vadstenakopiebok utskuret pergamentsblad bl. VHAA:s permebref i RA. Dateringen saknas, men tiden för utfärdandet bestämmes af Nicolaus Ragvaldis utnämning till ärkebiskop d. $^{1}/_{10}$ 1438 (orig. på perg. i RA) och biskop Bengts död d. $^{22}/_{12}$ 1440. Tvenne dombref af d. $^{12}/_{11}$ 1439 (orig. på perg. i RA), hvarigenom biskoparna Bengt och Thomas, af påfven satta till klostrets beskyddare, tilldömde detsamma olagligen frånhändt gods, vittna ock om klostrets brydsamma ställning under dessa oroliga år.

[3] Orig. på perg. i RA; transsumt af de båda sista stadgandena i afskr. i *A. 23*, fol. 109.

[4] Afskr. i *C. 46*, fol. 182 v.—187 och i *C. 74*, fol. 242—247; jfr *SRS*, I: 1, 161; om stadgans innehåll se SILFVERSTOLPES utförliga redogörelse i

$^{7}/_{10}$ 1443 blef sedermera af biskop Nils vid en visitation d. $^{23}/_{1}$ 1448 ytterligare bekräftad[1].

Året 1443 medförde äfven ett skifte i klostrets högsta ledning. Generalkonfessorn Gerwinus, som i sjutton år under mycket brydsamma förhållanden förvaltat klostrets angelägenheter, afgick d. $^{17}/_{10}$ 1443 från sitt ämbete, och till hans efterträdare valdes två dagar senare Johannes Borquardi[2]. Från hans korta konfessorstid ha vi utom den förut refererade, till biskop Henneke i Odense afgifna utredningen om ordens och regelns ställning[3] blott att anteckna en högtidlig maning af d. $^{23}/_{1}$ 1444, hvarigenom generalkonfessorn förutom maningar och varningar af en mera allmän religiös natur hos systrarna inskärpte nödvändigheten af ett samvetsgrannt iakttagande af regelns föreskrifter, närmast i öfverensstämmelse med hvad biskop Knut stadgat vid sin visitation d. $^{1}/_{9}$ 1419[4]. Redan d. $^{19}/_{5}$ 1444 lämnade emellertid, obekant af hvad orsak, den nye generalkonfessorn sin befattning, men försökte till en början på uppmaning af abbedissan och bröderna att behålla sin rang som ordensprelat. Sedan han dock snart förmåtts att afstå därifrån, valdes d. $^{29}/_{5}$ till generalkonfessor Magnus Unnonis med brödernas röster mot flertalet systrars, hvarvid abbedissan dock förklarade honom lagligen vald med hänsyn till regelns liksom

---

Ant. tidskr., XVI, 191—193 samt nedan sidd. 341—346. GEETE uppger i sin redogörelse för det svenskspråkiga innehållet i *C. 74* (*Sv. kyrkobruk under medeltiden*, XXIII), att stadgan, som han räknar från fol. 240, skulle vara tryckt af KLEMMING i *BU*, V, 109—26. Uppgiften beror dock på ett förbiseende, tydligen uppkommet däraf att fol. 240 verkligen innehåller inledningen till den hos Klemming tryckta stadgan (ss. 109—111); från fol. 242 åter vidtager stadgan af d. $^{7}/_{10}$ 1443.

[1] Afskr. i *C. 46*, fol. 188, 188 v. och *C. 74*, fol. 247 v., 248.

[2] *SRS*, I: 1, 160, vittnesbörd om valet, dat. d. $^{21}/_{10}$ 1443, i afskr. i *A. 26*, fol. 196. Diariet uppger, att Gerwinus afgick på S. Galli dag, d. v. s. dagen före S. Lucas' dag; nu är emellertid S. Galli dag d. $^{16}/_{10}$, S. Lucas' d. $^{18}/_{10}$, hvadan alltså notisen ej är fullt korrekt. I den nämnda urkunden säges hans afgång ha inträffat på S. Galli dag, *som var en torsdag*. Men år 1443 inföll d. $^{16}/_{10}$ på en onsdag, hvarför således äfven här föreligger ett kronologiskt misstag. Uppgifterna torde bäst förenas om man antager, att afsägelsen skett d. $^{17}/_{10}$, d. v. s. torsdagen före S. Lucas' dag.

[3] Se ofvan sidd. 70, 71.

[4] Maningen i afskr. i *C. 50*, fol. 97 ff. (»anno domini MCDXLIIII° die beate Emerentiane virginis, que est XXI (!) die [s] mensis januarij, infrascripta fuerunt publicata et notificata sorori Benedicte et conuentui sororum post meridiem in loqutorio sororum per fratrem Johannem Borqwardi, tunc confessorem generalem existentem»); jfr *SD*, III, N:o 2680, hvarom mera nedan.

för öfrigt hela den kanoniska rättens föreskrift, att valen skulle afgöras ej blott af *major*, utan af *major et sanior pars*[1]. Då man underrättade biskopen om hvad som förefallit, förklarade han i ett bref af d. $^{22}/_{6}$ 1444, att Johannes Borquardi såsom af honom, biskopen, bekräftad i sitt ämbete äfven borde ha nedlagt detsamma i hans händer och med hans tillstånd. Han ämnade därför anmoda den afgångne att tills vidare kvarstå vid sin sysslas förvaltning, till dess han själf hunne komma till Vadstena för att hålla undersökning om hvad som förefallit. Vadstenadiariets version af saken är något olika. I enlighet därmed skulle biskopen ha gifvit Magnus Unnonis en bekräftelse *ad interim* på valet och sedan vid Brittmässtid ha hållit den omtalade undersökningen, hvarefter omsider den valde definitivt bekräftats i ämbetet[2]. Hvilken framställning nu är den riktigare, tilltror jag mig ej att afgöra; den slutliga utgången blef i båda fallen densamma.

Den $^{1}/_{12}$ 1447 afgick abbedissan Bengta Gunnarsdotter från sitt ämbete, som hon i 25 år förvaltat[3]. Om valet af hennes efterträdarinna lämnar Diariet inga som helst upplysningar. En annan källa kastar dock i hufvudsak ljus öfver förhållandet. Af en i afskrift bevarad visitationsstadga, utfärdad tidigast d. $^{24}/_{1}$ 1448 af biskop Nicolaus, framgår, att biskopen vid den visitation han på S. Vincentii dag och de därefter följande dagarna förrättade i Vadstena i främsta rummet haft att anställa undersökning angående det efter Bengta Gunnarsdotter förrättade abbedissevalet, hvarigenom blifvit utsedd Ingeborg, dotter till hertig Gerhard af Holstein. Då biskopen fann vid valet vara tillgånget efter Salvatorsregeln, priorn Petri stadgar, klostrets privilegier och kyrkans rätt och sedvänja, stadfäste han detsamma och invigde Ingeborg till klostrets abbedissa. Till-

---

[1] *SRS*, I: 1, 161. [2] Afskr. i *F. e. 11*, fol. 82 v.; *SRS*, I: 1, 161.

[3] *SRS*, I: 1, 164. Från hennes sista tid som abbedissa finnas i afskr. bevarade ett par handlingar, som kasta ett visst ljus öfver tillståndet i klostret, dels en »exhortacio prima, quam fecit frater Magnus ad sorores anno dominj MCDXLV in crastino octaue Epyphanie Domini ($^{14}/_{1}$) pro reformacione obseruancie regularis» (*C. 50*, fol. 94—96 v.), dels en af abbedissan med generalkonfessorns, biktfädernas och de äldre systrarnas råd uppgjord stadga till förbättring af observansen, odaterad, men att hänföra till tiden 1444—47, enär Magnus nämnes såsom generalkonfessor (*C. 50*, fol. 106—108). Den förstnämnda maningen innehåller en varning mot oenighet, girighet och köttslig kärlek; i abbedissans stadga lämnas föreskrifter om tystnadens hållande, systrarnas arbete, brödernas kläder och tvätt, bestraffningarna o. s. v.

lika bilade han den tvedräkt, som med anledning af valresultatet uppstått inom klostret, och förbjöd strängeligen bröder och systrar att på nytt söka återuppväcka striderna därom. I anledning af hvad som förefallit, uppmanade han dem slutligen att uppsätta utförliga bestämmelser om det förfaringssätt, som vid val af konfessor eller abbedissa för framtiden borde följas — en uppmaning, som ännu i 1455 års visitationsstadga förnyades[1]. —

När denna valstrid nådde sitt afgörande, fanns konung Kristoffer ej mer bland de lefvande. Han afled helt hastigt d. $^{6}/_{1}$ 1448 i Helsingborg[2]. Hans förhållande till Sveriges mäktigaste kloster under de få år han förde spiran är ingalunda utan sitt intresse. Begynnelsen var knappast lofvande. För så vidt den åskådning, som göres gällande af antecknaren i Diariet, får tagas såsom uttryck för en allmän stämning inom klostret eller åtminstone inom dess munkkonvent — och därtill äger man väl en viss rätt — var det närmast med en känsla af svikna förhoppningar man i Vadstena mottog underrättelsen om den bayerske hertigens val till svensk konung. Åtminstone har jag svårt att värja mig för det intrycket, att Diariets notis om saken bredvid det undergifna, mildt klagande ogillande, som anstår den fromme munken, har en tillsats af kylig försmädlighet, som eljes sällan präglar dess menlösa uppgifter[3]. Huruvida denna, vi våga väl säga, klostrets ställning till tronföljdsfrågan beror på några sympatier för Karl Knutssons kandidatur, är

---

[1] Afskr. i *C. 74*, fol. 250—54 v. samt i *C. 46*, fol. 208—211, där afskriften dock är defekt, i ty att inledningen, som just behandlar självfva valkrånglet, saknas; egendomligt nog synes Silfverstolpe, ehuru han begagnat *C. 74*, blott ha känt den ofullständiga afskriften (*Klosterfolket*, 11). Stadgan från 1455 är tryckt hos Klemming, *BU*, V, 127—139. Som en frukt af biskopens uppmaning får man väl anse de detaljerade föreskrifter om val af abbedissa och generalkonfessor, som i afskrift förekomma i den meromnämnda *C. 74* (fol. 342—359) och som af Geete offentliggjorts såsom bilagor till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöten 1904 och 1905.

[2] Styffe, *Bidrag*, III, v.

[3] *SRS*, I: 1, 156. »In festo Epyphanie facta est congregacio — — in Arbogha, ubi ut dicebatur, unanimiter concluserunt, ut *numquam* sibi alienigenam in regem preficerent, sed indigenam, pro cuius electione iterum deberent convenire ibidem festo Michaelis cum provincialibus regni et civibus secundum quod leges patrie declarant. *Quod cum factum fuisset*, elegerunt in Regem Dominum Christoferum, Regem Dacie et nepotem Regis Erici, cujus electio, ut dicitur, facta est ex ordinacione prelatorum, utinam et Divina.

svårt att afgöra. Utesluten är i hvarje fall ej möjligheten däraf[1].

Sågs i Vadstena den nye konungen från början med sneda blickar, voro hans första åtgärder onekligen väl ägnade att vinna stämningen för honom. Efter sin hyllning och kröning i i Upsala d. 13 och 14 sept. 1441 red han i början af följande år sin Eriksgata[2]. Till Vadstena kom han tisdagen efter septuagesima (d. $^{30}/_{1}$) och mottogs där högtidligen af det församlade folket och klosterbröderna. Dagen därpå inträdde han i brödraklostret, som han i dess helhet beság, och gaf därefter sin bekräftelse — delvis i utvidgad form — på klostrets privilegier, som förelades honom af Johannes Borquardi, hvilken hade namn om sig att vara en god jurist. Efter privilegiebekräftelsen begärde och erhöll konungen af klostret ett broderskapsbref[3].

De urkunder, genom hvilka konungen tillförsäkrade klostret sitt skydd och bekräftade dess privilegier, till antalet tre, äro samtliga dagtecknade d. $^{3}/_{2}$ 1442. Den viktigaste utgör föga mer än en sammanfattning och närmare utveckling af 1436 och 1440 års privilegier. Den innehåller först och främst en försäkran om Vadstena klostrets delaktighet i alla de privilegier, friheter, nådebevisningar och donationer, som konungen och hans företrädare gifvit och bebrefvat andra kloster och kyrkor i riket. Vidare bekräftades klostret i sin besittning af själfva fundationsgodset, gården Vadstena med hvad därunder hörde, af alla gods och gårdar i alla tre rikena, till hvilka klostret kunde visa laga åtkomst, samt af själfva staden Vadstena med all kronans rätt. Staden fick bekräftelse på sitt förut af riksens råd utstakade område samt på frihetsbrefvet från 1436; i afseende å dess skyldigheter gentemot klostret hänvisades till drottning Margaretas bref[4]. Förbudet mot intrång å klostrets gods upprepades vid 40 marks böter till konungens ensak, hvarjämte klostret i händelse af behof tillförsäkrades en snabb och oväldig rättskipning samt äfven några tekniskt processuella

---

[1] I hvarje fall synes Karl Knutsson redan då ha varit *persona gratissima* i Vadstena. Genom ett gåfvobref af d. $^{22}/_{2}$ 1440 upplät klostret åt honom en tomt i Vadstena för »den stora kärlek, vänskap och godvilja han visat klostret». Orig. på perg. i UB.

[2] *SRS*, I: 1, 157, 158.

[3] *SRS*, I: 1, 158. Under sin vistelse i Vadstena utfärdade konungen d. 1 och 2 febr. skyddsbref för Vreta och Askaby kloster (orig. på perg. i RA.)

[4] Jfr ofvan sid. 310.

lättnader. Dess landbor, gods och ägodelar fritogos från all skatt och tjänst till riket utom vid allmänt utbud, liksom det erhöll bekräftelse på sin redan 1414 erhållna rätt att på sina egna gods och af sina hjon, landbor, tjänare och landbohjon uppbära konungens sakören och böter. Den 1440 medgifna jakträtten preciserades att gälla ej blott dess egna marker, utan äfven kronogods, som lågo tillsammans med klostergodsen. Den redan 1440 klostret tillerkända rätten att genom sina sysslomän och utskickade uppköpa matvaror utsträcktes till alla tre rikena, städerna såväl som landsbygden, och skulle med hänsyn till de förra gälla både främlingar och deras egna borgare. Vårfrupenningen stadfästes i enlighet med forna kungars bref att utgå med samma rätt som tionden. Slutligen tillerkändes klostret rätt att till syssloman utse en frälseman, som ställdes under konungens skydd och fritogs från all tjänstskyldighet till kronan för de gods han vid ämbetstillträdet ägde; för under ämbetsutöfningen fångna gods åter skulle han göra kronan öflig tjänst[1]. De båda andra brefven äro dels ett vanligt skyddsbref för Vadstena kloster med underlydande gods, landbor, tjänare och ämbetsmän i alla tre rikena[2], dels ett förordnande för biskop Nicolaus i Linköping att i konungens stad och ställe vara klostrets beskyddare mot hvem det vara månde med öppen fullmakt att efter bästa förstånd tillvarataga dess intressen, att i dess angelägenheter döma och skilja samt att inför sig instämma hvem han för godt funne[3].

I slutet af följande år (d. 14/12 1443)[4] besökte konung

---

[1] Afskr. i *A. 26*, fol. 327 och *C 46*, fol. 176—179; stadgandet om Vårfrupenningen finns i en transsumerad afskr. i *A. 23*, fol. 109.

[2] Afskr. i *C. 46*, fol. 180 v, 181 v.

[3] Afskr. i *C. 46*, fol. 181 v—182 v. Öfver afskriften finnes följande rubrik: »Protectoria et conseruatoria monasterii Watzstenensis et bonorum eius atque familie et colonorum sibi per illustrem et generosum principem dominum Cristoferum regem Swecie etc. concessa et substitucio domini Nicholai Lincopensis (scil. episcopi) ipso rege prepedito in exsequcione peticionis huiusmodi. Sed quia substitucio ista est personalis, idcirco mortua illa persona substituta censebitur et mortua ipsa substitucio. Valet tamen protectoria et conseruatoria immediate precedens (den å fol. 180 v., 181), quia ipsa est simplex et non personalis.» I kraft af detta kungliga uppdrag för biskop Nicolaus i flere dombref från den följande tiden titeln »konungsdom hafvande i alla Vadstena klosters ärenden» [urk. af d. 25/6, 2/8 (tr. i *VHAAH*, XXIV, 321, 322), 12/8 1442 och 8/3 1445 i orig. på perg. i RA].

[4] Dombref, utfärdadt af konungen från Vadstena d. 9/12 1443, i orig. på papper i RA.

Kristoffer ånyo Vadstena, hvarvid till honom från klostrets sida framfördes klagomål öfver att fjolårets privilegier ej i alla punkter upprätthållits. Särskildt gällde besvären den klostret tillerkända rätten att af sina landbor och tjänare uppbära konungens böter. I anledning af dessa klagomål utfärdade konungen d. $^{11}/_{1}$ 1444 en kungörelse, hvari han förbjöd alla och enhvar, andliga och världsliga, höga och låga, i främsta rummet sina fogdar och ämbetsmän, att störa klostret i åtnjutandet af privilegierna, särskildt hvad anginge dess rätt till sakören och böter utan hinder af biskoparnas privilegier i enahanda afseende [1]. Under ett nytt besök i Vadstena i november s. å. lofvade Kristoffer att på allt sätt befordra klostrets och ordens utveckling närhelst han därtill uppfordrades. En frukt af detta besök var förmodligen äfven en förordning af d. $^{6}/_{11}$ 1444, hvarigenom borgerskapet i Vadstena erhöll rätt att dagen efter den heliga Birgittas dag afhålla en fri marknad [2]. Ett bevis både på Vadstena klosters stora rikedom och på det nära förhållandet mellan detsamma och konungahuset är konung Kristoffers i bref af d. $^{6}/_{8}$ 1445 till konventen framställda anhållan att i och för sin gemåls kröning genom sin kapellan, Upsalakaniken mäster Klas Ryting, till låns bekomma klostrets bästa guldkrona [3].

Om än måhända denna anhållan smickrade konventen, så drog drottningens kröning med sig äfven andra följder af mindre angenäm art. I den bröllopsgärd, som enligt gammal sedvänja skulle utgå, deltog Vadstena stad med 100 rhenska gyllen — »så mycket gåfvo ej fem eller sex andra städer», klagar stadens borgerskap. Och ehuru klostrets underhafvande både i staden och på landet fritagits från gästningar och utresor, nödgades Vadstena borgare dock deltaga i konungens underhåll både vid hans Eriksgata, vid drottningens första färd till Sverige och vid flera andra tillfällen [4]. Sinnesstämningen mot konungen var

---

[1] Kungörelsen finns i två, dock ej i ordagrannt likalydande afskr. i *C. 46,* fol. 179 v., 180 och 180, 180 v.

[2] *SRS,* I. 1, 162; förordningen i afskr. i *A. 26,* fol. 294 v.

[3] *DN,* XVI, N:o 150. Konung Erik hade till klostret skänkt sin och sin gemåls kronor med uttryckligt förbehåll, att kommande regenter skulle få låna dem därifrån (HILDEBRAND, *Sv. Medeltid,* II, 26). Dessa guldkronor tillöste sig sedermera Karl Knutsson (urk. af d. $^{8}/_{10}$ 1454 och d. $^{19}/_{8}$ 1456 i orig. på perg. i RA).

[4] Klostrets klagomål till Karl Knutsson vid hans Eriksgata 1448 i afskr. i *A. 26*, fol. 328.

därför ej den blidaste, när han i början af år 1446 ånyo besökte Vadstena. Åtföljd af sin gemål och en stor skara danska hofmän, ankom han dit d. $^{19}/_{1}$ 1446 och blef högtidligen mottagen, hvarvid klostrets relikskatter för drottningen förevisades. Dagen därpå begaf sig konungen med några få följeslagare till brödernas refektorium, hvarest — förmodligen med hänsyftning på såväl bröllopsgärden som gästningen — till honom framfördes klagomål öfver att klostrets landbönder och borgare trots privilegiernas klara ord ej finge njuta den rätt han själf tillsagt dem. På denna framställning vägrade emellertid konungen att ingå i svaromål, liksom han ej heller ville tillåta, att den penninghjälp klostrets landbönder i likhet med det öfriga riket måste erlägga till bestridande af kostnaderna för bilägret — mer i öfverensstämmelse med privilegierna — ansloges till reparation af klostrets koppartak. Slutligen förde bröderna klagomål öfver de världslige stormännens intrång på klostrets äganderätt till underlydande gods. Denna sistnämnda sak lofvade konungen att afgöra en annan dag under sin vistelse i Vadstena. Slutet blef emellertid, att alltsammans uppsköts till den herredag som i slutet af februari och början af mars skulle hållas i Stockholm, där rådet skulle träffa afgörande öfver de framställda klagomålen i deras helhet[1].

Till denna herredag sändes att föra klostrets talan Johannes Borquardi och Johannes Magni, båda enligt Diariets uppgift goda jurister. De anträdde sin färd d. $^{9}/_{2}$ 1446 och återkommo d. $^{21}/_{3}$ efter att, såsom Diariet berättar, hafva återvunnit några gods och medförande rådets bref på sin rätt till de återstående[2]. Under d. $^{7}/_{3}$ äro ock utfärdade dels ett förlikningsbref i klostrets tvist med herr Karl Knutsson (Örnefot), dels ett föreläggande för kronan att inom natt och år styrka sin äganderätt till vissa innehafvande gods i Västergötland, som eljes skulle tillfalla klostret[3]. Vid detta möte förevar äfven frågan om dess rätt till några gods och gårdar i Pyttis socken med dithörande laxfiske i Kymmene älf, allt af Bo Jonsson d. $^{26}/_{2}$ 1380 skänkt till klostret, af detta till förvaltning öfverlämnadt åt Erengisle Niclisson, höfvidsman på Viborg, men af honom behållet och

---

[1] *SRS*, I: 1, 162, 163; från konungens Vadstenavistelse finns bevaradt ett dombref af d. $^{21}/_{1}$ 1446 (urk. på perg. i RA).

[2] *SRS*, I: 1, 163; från Stockholmsherredagen finnas bevarade skyddsbref af d. 25 och 26 febr. 1446 (orig. på perg. i RA).

[3] Brefven i orig. på perg. i RA.

sedan af hans efterträdare förvandladt till en kungsgård, lydande under höfvidsmannen på Viborg. Rådet resolverade, att saken skulle uppskjutas, till dess herr Karl Knutsson, som hade godsen och fisket i sin värjo, komme till Stockholm, då kärandena hade att förete sina bref och bevisning[1]. I anledning af detta utslag infunno sig å klostrets vägnar vid den herredag, som i slutet af juni samma år hölls i Stockholm, samma bröder och lyckades återvinna nämnda gods och fiske. Johannes Borquardi fortsatte därefter färden till Nådendal för att lägga det återvunna fisket under detta kloster, men afled där, innan ännu ärendet hunnit slutbehandlas[2]. Egendomen synes emellertid fortfarande ha förhållits klostret, enär den d. 14/2 1515 tilldömes detsamma och i Brasks kopiebok nämnes såsom kronogods[3].

Från den nyssnämnda herredagen i Stockholm härrör förmodligen också den förordning af d. 9/7 1446, hvarigenom konung Kristoffer, i enlighet med Vadstena stads genom klostret framburna önskan, inskränkte antalet borgmästare och rådmän i staden till respektive fyra och åtta. Två borgmästare och fyra rådmän skulle sitta hvarje år och två af menigheten tillika med några af stadens råd årligen uppbära skatten samt noggrannt redovisa densamma ej blott för abbedissan, utan äfven för menigheten. Borgmästare och rådmän skulle tillsättas med abbedissans råd och stadfästelse. I följd af denna reduktion af ämbetsmännens antal nedsattes skatten med en fjärdedel[4]. Från konung Kristoffers sista år omtalas i bevarade källor ej något ytterligare besök af honom i Vadstena eller några vidare underhandlingar mellan honom och klostret.

Hans efterträdare på den svenska tronen, Karl Knutsson, var af gammalt väl sedd i Vadstena, hvilket ock vid hans första besök därstädes på ett oförtydbart sätt trädde i dagen. Då han under sin Eriksgata d. 15/12 1448 kom dit, mottogs han af konventen under stora högtidligheter, för hvilkas rituella sida i

---

[1] Dombrefvet af d. 7/8 1446 i vid. af d. 25/7 s. å. hos ARWIDSSON, III, N:o 49; jfr för öfrigt ett d. 8/9 1446 vidimeradt intyg rörande ett vittnesförhör d. 8/10 1443 (ARWIDSSON, III, N:o 50), *RAP*, I, N:o 1486, II, N:o 2377; STYFFE, *Skandinavien,* 340, 341 och LEINBERG, 187, 188.

[2] *SRS,* I: 1, 163.

[3] STYFFE, *a. a.,* 341; orig. på perg. i RA.

[4] Orig. på perg. i RA; jfr klostrets svar på borgerskapets klagopunkter 1448 i afskr. i *A. 26,* fol. 331.

Diariet noggrannt redogöres[1]. Följande dag framlades för honom klostrets besvär, i hvilka begärdes: 1:o att klostret skulle tillförsäkras skydd af konungen eller vid förfall för honom af rådet samt att dess gamla privilegier i afseende på dess gods, landbor och ägor skulle stadfästas; 2:o att konungen ville tillförsäkra och bekräfta åt detsamma patronatsrätten till S. Annas kor och prebenda och till kapellanbefattningarna vid den öfver drottning Filippa stiftade minnesgudstjänsten; 3:o att konungen ville ge sin bekräftelse på äldre stadganden om Vårfrupenningen och uppmana biskoparna att genom prostar och klerker vid dess indrifvande vara behjälplige, enär den för många år resterade samt 4:o återställa dels de d. 7/3 1446 klostret vilkorligt tilldömda godsen i Elfsborgs län dels några gods i Röks socken, som förhöllos klostret[2].

Sannolikt vid samma tillfälle tog sig Vadstena stads borgerskap anledning att inför konungen frambära klagomål öfver sina tunga utlagor till klostret i tomtören och dagsverken. De anhöllo om nedsättning däri, om skydd mot godtyckliga afhysningar, om tillstånd att på landsbygden få uppköpa matvaror för eget behof, enär på grund af den stora tillströmningen af främlingar tillförseln var otillräcklig, samt om upphäfvande af konung Kristoffers ofvannämnda förordning af d. 9/7 1446 om nedsättning i borgmästarnas och rådmännens antal[3]. I anled-

---

[1] *SRS*, I: 1, 165, 166. Vid Karls Eriksgata utskrefs på vanligt sätt af allt landet en gärd, som i likhet med hvad som skedde under Kristoffers tid förmodligen erlades äfven af klostrets underhafvande, eftersom kungabrefvet om gärden i afskrift finns i klostrets brefbok *A. 26*. (fol. 307).

[2] Klostrets suppliker finnas i *A. 26*. fol. 334 och 335 i tvenne affattningar, af hvilka den å fol. 334 synes utgöra ett utkast, enär i densamma förekomma flera tillägg och öfverstrykningar, hvarjämte den sista punkten (om godset i Röks socken) är ofullständig. Punkterna 1 och 3 äro i båda redaktionerna lika; punkt 2 har å fol. 334 ett tillägg rörande konung Kristoffers kapellan, herr Erik, som å fol. 335 saknas. Punkt 4 omfattar på båda ställena blott godsen i Elfsborgs län och är likalydande. Härtill sluter sig såsom punkt 5 suppliken om godset i Röks socken, å fol. 334 ofullständig. Redaktionen å fol. 334 har *a tergo*, följande anteckning: »Supplicaciones super confirmacione priuilegiorum, capella atque denario beate Virginis, que porrecte fuerunt regi Karulo anno domini MCDXLVIII XVI die mensis decembris presentibus infrascriptis», hvarpå följer en förteckning öfver närvarande rådsherrar. Vid de särskilda punkterna finnes i kanten antecknadt: Vid 1) »Ista peticio fuit ad deliberacionem consiliariorum,» vid 2) »Ista supplicacio fuit pro diffinitiva sentencia discussa» samt vid 3) och 4) »suspensa».

[3] Klagomålen i afskr. i *A. 26*, fol. 328, 329 a.

ning af denna framställning inlämnade generalkonfessorn till konungen en svarsskrifvelse, hvari borgerskapets klagomål utförligt bemöttes. Skarpt framhölls, att staden blifvit befriad från all tunga till riket för att dess bättre kunna fullgöra sina skyldigheter mot klostret och att med hänsyn därtill pålagorna ingalunda kunde anses för höga. Hvad åter anginge konung Kristoffers förordning, så hade klagomålen öfver densamma framkommit från de borgmästare och rådmän, som i följd af dess stadganden måst lämna sina platser, under det att en mängd andra borgare, hvilkas namn meddelades, hos generalkonfessorn petitionerat om förordningens bibehållande[1]. Då konungen emellertid på grund af Danmarks osäkra hållning helt brådstörtadt måste lämna Vadstena, träffades angående dessa frågor då intet afgörande, utan allt uppsköts till ett kommande möte.

På ett rådsmöte i Stockholm vid Mickelsmässan år 1450, då en förlikning kom till stånd mellan konung Karl och hans alltför unionsvänliga rådsherrar, blefvo emellertid några af klostrets suppliker bifallna[2]. Den $^{2}/_{10}$ 1450 gaf nämligen konungen sin stadfästelse på dess gamla privilegier, tog detsamma med alla dess underlydande gods i sitt beskydd och uppdrog åt rådet att i hans frånvaro vara dess skyddsherre. Därjämte bekräftades särskildt dess rätt till brutpenningar och kungliga sakören af egna hjon, landbor och tjänare i likhet med hvad som af gammalt varit biskoparna medgifvet och utan hinder af deras privilegier[3]. Den $^{4}/_{10}$ s. å. påbjöd konungen med sitt råd i anslutning till äldre påbud om samma sak en utlaga af två svenska penningar (Stockholms mynt) af hvarje hjonelag i riket till Vadstena klosters byggning mot det att detta som ett vederlag för denna Vårfrupenning och tillika som en sporre till dess noggrannare utgörande utlofvade afhållandet af vissa andaktsöfningar inom klostret för alla Sveriges inbyggares salighet[4].

---

[1] Klostrets svar i afskr. i *A. 26*, fol. 331; förteckning öfver dem, som ville »stå med konung Kristofers bref», därsammastädes, fol. 330. Samtliga urkunder angående denna sak äro odaterade, men af det bref, hvari konungen afgör saken, sägas klagomålen ha framkommit vid hans besök i Vadstena under Eriksgatan (jfr nedan sid. 322). [2] *SRS*, I: 1, 167.

[3] Konc. (? «*minuta*») i *A. 26*, fol. 333; jfr konung Kristoffers privilegiebref af d. $^{8}/_{2}$ 1442.

[4] Vid af d. $^{8}/_{10}$ 1451 och d. $^{28}/_{8}$ 1453 i orig. på perg. i RA; afskr. i *A. 23*, fol. 109 v.—110 v.; *C. 46*, fol. 204 v.—205 v. Klostrets kungörelse om saken af d. $^{17}/_{8}$ 1451 finns i afskr. på papper i RA; en annan af d. $^{28}/_{7}$ 1451 finns i afskr. i *C. 46*, fol. 205 v.—206 v.

Följande år i september besökte konung Karl ånyo Vadstena, vid hvilket besök flera viktiga ärenden afgjordes. Först och främst gaf konungen d. $^{28}/_{9}$ 1451 sin bekräftelse på en ny stadga angående styrelsen öfver klosterfolket utanför konventen, med andra ord för klostrets syssloman och öfriga ämbetsmän, hvarom mera nedan[1]. Ett projekt, till större delen bygdt på 1443 års stadga, förelades konungen af generalkonfessorn och bröderna; sedan han genomläst och i flera punkter förbättrat förslaget, stadfäste han detsamma med sitt sekret[2]. Dagen förut hade Karl med hänsyn till eldfaran förbjudit uppförandet af byggnader inom ett angifvet afstånd från klostret samt påbjudit de redan befintliga byggnadernas bortförande inom ett år[3].

Vidare tillförsäkrades klostret — i enlighet med stiftelsebrefven — patronatsrätten till S. Annas kor och prebenda äfvensom till de förut omtalade kapellanbefattningarna[4]. Sannolikt var det äfven vid detta tillfälle konungen ogillade Vadstena borgares förut refererade klagomål och resolverade, att de i afseende på utlagor till klostret i allt skulle förblifva vid det gamla[5]. För så vidt Diariets notis ej beror på ett missförstånd, synes äfven Vårfrupenningen ånyo ha varit på tal trots den föregående år i Stockholm träffade öfverenskommelsen och denna ha ytterligare blifvit bekräftad[6].

Om Vadstena klosters öden vid denna tid är eljes föga att förmäla. Den $^{15}/_{1}$ 1450 besöktes klostret af Karls gemål, drottning Katarina, som därvid mottogs på samma högtidliga sätt som konungen ett år tidigare[7]. För öfrigt må blott anmärkas, att år 1451 en stadga utarbetades, som reglerade lefnadsord-

---

[1] Tryckt af Rietz i *Scriptores Suecici medii ævi,* III, 241 ff, senare och bättre af Klemming i *BU,* V, 109—126. Lindströms anmärkning (*Wadstena kloster-reglor,* XLIX), att den hos Rietz (och Klemming) tryckta stadgan skulle vara 10 år yngre än och blott ett utdrag ur stadgan af d. $^{10}/_{11}$ 1451 beror på ett missförstånd af orden: »Aarom æpter Gudz byrdh thwsanda fyra hundradha eth oc sextighi *skreffs tæssen bokin*»; själfva stadgan är daterad d. $^{28}/_{9}$ 1451.

[2] *SRS,* I: 1, 168,

[3] Afskr. i *C. 46,* fol. 175,175 v.; *A. 48 (D. 11),* fol. 221 v., 222.

[4] Bref, dat. Vadstena u. å. o. d., i konc. (?»*minuta*») i *A. 26,* fol. 332; af uttrycket »then tiidh wi sidherst i Watzstena warom oc wara Erixgata ridhum» framgår, att brefvet hör till 1451, då något besök af konungen i Vadstena mellan dessa år ej omtalas.

[5] Odat. bref i konc. (?»*minuta*») i *A. 26.* fol 333 v.

[6] *SRS,* I: 1, 168; sannolikast synes mig vara, att här föreligger en förblandning med händelserna föregående år.

[7] *SRS,* I: 1, 166.

ningen för det i Birgittas uppenbarelser och klostrets stora privilegiebref omtalade klosterfolket *ab extra*. Enligt Diariets uppgift uppsattes stadgan af generalkonfessorn Magnus Unnonis, som därvid i densamma inarbetade de flesta bestämmelserna i föregående stadgor, och blef senare af honom omarbetad och ånyo bekräftad med konventens sigill. Den slutliga redaktionen, daterad d. $^{10}/_{11}$ 1451, stadfästes af biskop Nicolaus vid en visitation d. $^{6}/_{5}$ 1452.

Vadstena klosters förhållande till sin stiftsbiskop, som, efter hvad jag nämnt, vid det nya seklets ingång just ej varit det utmärktaste, förbättrades i hög grad under den följande tiden. Vid den visitation biskop Knut, biträdd af två medlemmar af sitt kapitel, dåvarande kaniken, senare domprosten Olaus Pauli och kaniken Johannes Svartapräst, d. 21 och 22 jan. 1415 förrättade i Vadstena, anhöll han om brödernas förböner och bad dem ödmjukligen om tillgift för hvad han mot dem kunde ha brutit; »det antages,» tillägger Diariet», »att den allsmäktige Guden med sin nåd besökt hans hjärta»[2]. Under de följande åren besökte biskopen upprepade gånger Vadstena i och för invigning af klosterfolk[3]. Möjligen i anledning af det affall, som omtalas under d. $^{3}/_{8}$ 1419, då en munk lämnade klostret, medtagande åtskilligt af hvad där fanns förvaradt, förrättade biskop Knut, åtföljd af domprosten Mathias och den ofvannämnde kaniken Olaus Pauli, d. 1 och 2 sept. s. å. åter visitation därstädes, enligt Diariets utsago den grundligaste han dittills förrättat[4]. Den direkta frukten af denna visitation blef en stadga af d. $^{1}/_{9}$ 1419[5]. Där inskärptes, utom regelns förbud mot tagandet af gåfvor, ett noggrannt iakttagande af dess klausurbestämmelser, af dess föreskrifter om samtal med utomstående, om likhet vid bestraffningar, om abbedissans redovisningsskyldighet, om undersökning af gifvarens besittningstitel till en åt klostret hembjuden gåfva och om likhet i fördelningen af matportionerna. Dessutom

---

[1] *SRS*, I: 1, 168. Stadgan är, som nämndt, tryckt af LINDSTRÖM i *Wadstena kloster-reglor*, 1—47.

[2] *SRS*, I: 1, 135.

[3] Maj 1415; $^{15}/_{7}$ 1416; $^{6}/_{8}$, $^{9}/_{10}$ 1418; $^{26}/_{8}$ 1419. *SRS*, I: 1, 136, 137, 139, 140. [4] *SRS*, I: 1, 141.

[5] *SD*, III, N:o 2680; *SRS*, I: 1, 141 (»et de reformatis fecit litteram, ubi patet de tunc actis»).

föreskrefs, att inga viktigare bref utan konventens vetskap och samtycke finge med deras sigill beseglas; att ingen syster annat än med abbedissans begifvande och på föreskrifvet sätt genom visthussystrarna finge åt utomstående dela med sig af sitt underhåll i mat och dryck; att hvar och en skulle nöjas med sin ranson; att abbedissan med undvikande af allt gunstlingssystem skulle behandla alla lika samt att hon ej finge underblåsa eller tåla tvister och ej lyssna till örontassel eller skvaller. Ofvan angifna bestämmelser skulle *mutatis mutandis* gälla äfven generalkonfessorn och bröderna. För deras särskilda vidkommande stadgades, att seniorat bland dem skulle räknas ej efter anciennitet, utan efter karaktärens mognad. Slutligen följde några allmänna bestämmelser: att alla gåfvor till bröder och systrar skulle frambäras på Birgittas altare och fördelas efter hvars och ens behof och abbedissans föreskrift; att klostrets hemligheter ej finge bland lekfolk utspridas; att onyttigt lekfolk ej finge underhållas på dess bekostnad samt att byggnader ej finge uppföras för nära dess inhägnad.

Nästa visitation förrättades d. 1 och 2 mars 1423, hvarvid biskop Knut tillämnade vissa reformer, som denna gång dock tillsvidare uppskötos[1]. Ännu tvenne visitationer förrättade han i Vadstena. Om den första, som ägde rum den 19 och 20 april 1428, har jag förut talat i sammanhang med författningsstriden inom orden, hvars vågor vid den tiden gingo som högst. Någon stadga finnes från denna visitation ej bevarad, men enligt Diariets uppgift utlade biskopen regelns föreskrifter om abbedissans förhållande till penningen, om tystnadens hållande samt om vidtagande af erforderliga försiktighetsmått vid samtal med utomstående. Det vill sålunda synas, som om det hela rört sig om de vanliga anmärkningsanledningarna[2]. Sin sista visitation förrättade biskop Knut d. 10 och 11 sept. 1431, som vanligt assisterad af tvenne medlemmar af Linköpings domkapitel, kaniken Holmstan och kantorn Magnus. Hvad därvid förekom, veta vi ej; Diariet innehåller blott

---

[1] *SRS,* I: 1, 144. Under mellantiden mellan denna och föregående visitation besökte biskopen i och för vigningar upprepade gånger Vadstena, så d. 28/5, 21/7, 15/12 1420; d. 28/6 1422 — vid ärkebiskopens konsekration (*SRS,* I: 1, 141, 144).

[2] *SRS,* I: 1, 147; jfr ofvan sid. 190. Diariet uppräknar under mellantiden följande besök af biskop Knut: d. 5/9 1423, 29/4 1425, 18/5 1427, (*SRS,* I: 1, 145—147).

de mera sorgmodiga än klara orden: »Hvad frukt däraf kommit, vet Gud»[1]. Äfven under de följande åren besökte biskop Knut flera gånger Vadstena; efter d. $^{27}/_{12}$ 1435 höra vi dock ej af något ytterligare besök intill hans död d. $^{12}/_{3}$ 1436. Under hans sista tid förrättades förekommande invigningar af ärkebiskop Olof[2].

Den nye stiftsbiskopen Bengt, före sin upphöjelse kanik i Linköping och en tid biskop Knuts kanslär, synes under sitt korta episkopat alltifrån början ha haft att kämpa mot stora svårigheter, särskildt i ekonomiskt afseende, hvilka dock ej som under företrädaren på något sätt störande inverkat på hans förhållande till klostret[3]. Redan i aug. 1436 förrättade han sin första invigning i Vadstena[4], och året därpå utlofvade han under ett uppehåll därstädes genom en kungörelse af den $^{4}/_{8}$ 40 dagars aflat åt dem af klosterfolket, som förrättade viss föreskrifven andakt[5]. I maj följande år infann sig biskopen åter i klostret och befallde genom en skrifvelse af d. $^{9}/_{5}$ 1438 generalkonfessorn Gerwinus i kraft af hans lydnadslöfte och vid äfventyr af suspension och bannlysning att från deras konfessorat aflägsna alla systrarnas konfessorer, förbjudande dem att mottaga bikt, såvida de ej ånyo blefve utnämnda till biktfäder. Slutet på saken synes att döma af Diariets uppgift ha blifvit, att biskopen d. $^{12}/_{5}$ nöjt sig med att afsätta tre konfessorer[6]. Den 29 och 30 maj 1438 förrättade Bengt för första gången och ytterligt samvetsgrannt visitation i klostret och mottog därvid flera skriftliga reformförslag, som dock ej denna gång ledde till något beslut från hans sida[7]. Äfven under det följande året aflade han flera besök i Vadstena, men afled helt hastigt

---

[1] *SRS,* I: 1,150. Biskopen besökte Vadstena d. $^{22}/_{8}$ 1428, under generalkapitlet 1429, vid klostrets invigning d. 15 och 16 febr. 1430 samt d. $^{10}/_{8}$ 1431 (*SRS,* I: 1,149,150).

[2] Knut besökte Vadstena d. $^{28}/_{10}$ 1431; Olof förrättade invigningar d. $^{3}/_{4}$ och d. $^{12}/_{5}$ 1435 (*SRS,* I: 1,150—152).

[3] *SRS,* III: 2,109. [4] *SRS,* I: 1,153. [5] Afskr. i *C. 46,* fol. 86 v.

[6] Afskr. i *C. 6,* fol. 81; *SRS,* I: 1,155. Orsaken tyckes ha varit, att deras samtal med biktbarnen ej hållit sig inom religionens råmärken, utan rört sig om ytterst fåfängliga ting. De nya konfessorerna åläggas ock att ej med systrarna »aliqua secularia vel vana negocia tractare uel eciam iocando confabulari».

[7] *SRS,* I: 1,155.

d. $^{23}/_{12}$ 1440 efter att således ej fullt 4 år ha innehaft biskopsstolen[1].

Biskop Bengt fick till efterträdare herr Nicolaus König, förut succentor i Linköping och kyrkoherde i Kalmar. Han invigdes den $^{19}/_{3}$ 1441 och besökte klostret för första gången d. $^{13}/_{5}$ s. å., hvarvid han mottogs med afsjungandet af *Te deum* och lofvade att visa sig välvillig emot klostret[2]. I det hela synes hans förhållande till detsamma varit godt, om ock ibland slitningar förekommit. Vid ingen biskops visitationer hafva för klostrets utveckling viktigare stadganden utfärdats.

Sin första visitation förrättade biskop Nicolaus d. 6 och 7 aug. 1442. Vid detta tillfälle synes emellertid ingenting hafva blifvit bestämdt afgjordt. Visserligen utfärdade biskopen d. $^{8}/_{8}$ en stadga, men denna synes af honom genast ha blifvit återkallad och har sitt förnämsta intresse såsom grundval för den vid visitationen 1448 utfärdade[3]. I den förstnämnda stadgan meddelades föreskrifter om tystnadens noggrannare iakttagande, om upprätthållande af endräkten inom klostret och bannlysande af allt örontassel samt om ett strängare iakttagande af regelns föreskrifter om bäddarna och om mottagande af gåfvor. Systrarna behöfde ej vid sitt arbete sitta i konventstugan. De, som erhållit tillstånd att äta där eller i sjukhuset, skulle ställa sig till efterrättelse de i priorn Petri tilläggsstadgar därom meddelade föreskrifterna. Abbedissan skulle utse systrar att i tur och ordning tvätta brödernas kläder. Om intagande i klostret stadgades, att ingen syster eller hennes inträdesgåfva finge mottagas, innan hon verkligen personligen kunde inträda i klostret, att ingen syster finge intagas förrän vid fyllda aderton år, att ingen plats på förhand finge bortlofvas samt att den högtidlighet, som föreginge intagandet, ej skulle göras onödigt praktfull. Äldre bröder och systrar skulle öfvervaka de yngres iakttagande af regeln och för generalkonfessorn, resp. abbedissan anmäla förefallande förseelser, hvarjämte några äldre nunnor skulle tillsättas att handleda noviserna. Vidare inskärptes klosterfolkets plikt att lefva allenast efter Augustini och Birgittas regel samt priorn Petri tilläggsstadgar. Samtalen mellan bröder och systrar eller med utomstående finge ej vara för täta eller för långa eller föras annat

[1] *SRS,* I: 1,157. Under mellantiden besökte han Vadstena d. $^{3}/_{8}$ 1438, $^{20}/_{6}$, $^{18}/_{9}$, $^{22}/_{11}$ 1439, $^{7}/_{2}$, $^{4}/_{8}$ 1440 (*SRS,* I: 1,154—156).

[2] *SRS,* I: 1,157; d. $^{12}/_{11}$ s. å. besökte biskopen ånyo klostret (*SRS,* I: 1,158).

än i närvaro af föreskrifvet antal vittnen, och klosterfolket förbjöds i klostret införa rykten eller nyheter. Lekfolk finge ej på klostrets bekostnad underhållas annat än med konventens samtycke. Slutligen förbjöds allt säljande eller bortbytande af klostrets egendom utan konventens samtycke och allt uppförande af byggnader i klostrets närhet; i händelse några nu tillåtna byggnader genom innehafvarnes dödsfall tillfölle klostret, skulle de bortföras, likaså bakstugan och brygghuset. Slutligen förbjöds strängt allt lastande af regeln eller priorn Petri *Addiciones*[1]. Äfven bestraffandet af de prästvigda diakonbrödernas öfverträdelser uppsköt biskopen till en kommande visitation, »låtande allt vara som förut till fara för själarna och utan någon förbättring i afseende på regelns iakttagande», som det mildt ogillande heter i Diariet[2].

Vid det besök biskopen i okt. följande år aflade i Vadstena i och för invigning af klosterfolk utfärdade han den förut omtalade förvaltningsstadgan af d. $^{7}/_{10}$ 1443[3], och under följande år kom han, som nämndt, vid Brittmässan till klostret för att träffa ett afgörande rörande det tvistiga valet efter Johannes Borquardi[4].

År 1445 utfärdade biskopen i kraft af påfvens förordnande att vara Vadstena klosters beskyddare (jfr. äfven konung Kristoffers uppdrag af d. $^{3}/_{2}$ 1442) ett öppet bref d. $^{15}/_{2}$, hvarigenom han förbjöd alla öfvergrepp mot klostrets gods och landbor och åt dess generalkonfessor uppdrog att i hans, biskopens, ställe utöfva det honom anförtrodda uppdraget med rätt att efter föregångna tre varningar själf eller genom ställföreträdare bannlysa dem, som ej respekterade klostrets rätt och privilegier[5]. Från de båda följande åren finnes om biskopens förhållande till klostret intet anmärkningsvärdt att anteckna[6].

---

[1] Afskr. i *C. 3,* fol. 35—36, *C. 46,* fol. 171, där öfverkorsad.

[2] *SRS,* I: 1,159; d. $^{11}/_{12}$ och $^{16}/_{12}$ s. å. besökte biskopen klostret för vigningar (*SRS,* I: 1,160).

[3] *SRS,* I: 1,160, 161; stadgan i afskr. i *C. 46,* fol. 182 v.—187; *C. 74,* fol. 242—247. Biskopen hade under året flera gånger förut ($^{4}/_{4}$, $^{4}/_{8}$) besökt Vadstena (*SRS,* I: 1,160).

[4] *SRS,* I: 1,161.

[5] Orig. på perg. i RA; enahanda bemyndigande gafs äfven af de båda andra konservatorerna, af biskop Sigge i Strängnäs d. $^{30}/_{6}$ 1450 och af ärkebiskop Jöns Bengtsson d. $^{1}/_{10}$ 1450 (orig. på perg. i RA). Diariet omtalar besök af biskopen i Vadstena d. $^{21}/_{2}$, $^{5}/_{8}$, $^{10}/_{10}$ 1445 (*SRS,* I: 1,162).

[6] Han besökte Vadstena d. $^{2}/_{1}$ och i okt. 1446 samt d. $^{2}/_{4}$ 1447 (*SRS,* I: 1,163, 164).

Men i början af år 1448 förrättade biskop Nicolaus åter en synnerligen viktig visitation i Vadstena, hvarvid han, som nämndt, först och främst rannsakade och träffade afgörande rörande det efter Bengta Gunnarsdotter förrättade abbedissevalet. Utslaget inflöt i visitationsstadgan, som för öfrigt till en god del utgör ett förnyande af den år 1442 utfärdade, men också innehåller åtskilliga viktiga bestämmelser utöfver hvad som då föreskrefs[1].

Stadgans innehåll är i hufvuddragen följande. Abbedissan uppmanades — som ofta förut — att tillse, att regeln bättre än förut följdes, att sämja och endräkt rådde, att kören bättre inöfvades, att tystnaden iakttoges samt att oskälig porttalan, gåfvors emottagande och andra oseder afskaffades. Vidare upprepades det gamla, i biskoparnas stadgor oupphörligen återkommande påbudet, att i klostrets närhet befintliga hus, som kunde innebära eldfara, skulle nedbrytas och bortföras, särskildt bakstugan, torkhuset och kringliggande hus. Vidare inskärptes till efterlefnad den ofvannämnda förvaltningsstadgan af 1443, särskildt dess stadganden till förekommande af öfverflödigt arbetsfolks hållande i klostret[2]. Broderskapsbref skulle i enlighet med hvad 1429 års generalkapitel beslutit utfärdas under båda konventens sigill. Inga allmoseinsamlare *(quæstores)* finge för klostrets räkning sändas kring landet, ett förbud, som förmodligen föranledts af den förut berörda konflikten med det danska prästerskapet. Klostrets uppköpare skulle inför abbedissan aflägga räkenskap både för hvad de inköpt, för hvad de af henne till sina uppköp uppburit samt för hvad de eljes mottagit i gåfvor, testamenten eller af klostrets ränta. Redovisning för dessa nyssnämnda inkomsttitlar liksom för all annan uppbörd och utgift skulle med mera noggrannhet än dittills skett afgifvas såväl af sysslomannen och öfriga tjänstemän utantill som af abbedissan.

Vidare påbjöd biskopen, att den stadga han godkänt angående brödernas kläder, söm, tvätt och öfriga behof noggrannt skulle efterlefvas[3]. Abbedissan skulle till generalkonfessorn utanordna

---

[1] Afskr. i *C. 74,* fol. 250—254 och *C. 46,* fol. 208—211 (defekt); de flesta af bestämmelserna i stadgan återfinnas i stadgan af 1455, hvarigenom den ersättes (*BU,* V, 129—139).

[2] Ett särskildt stadfästelsebref, dateradt d. [28]/1 1448, finns i afskr. i *C. 46,* fol. 188, 188 v. och *C. 74,* fol. 247 v., 248.

[3] Denna stadga finns i afskr. i *C. 74,* fol. 255 v. — 257; jfr *SRS,* I: 1, 164 (1447. »Sorores assumpserunt sibi onus locionis vestimentorum fratrum generaliter secundum ordinacionem suam et vicissitudines faciendum»),

hvad de behöfde till byggning, papper, pergament, böcker och annat dylikt. Testamenten eller andra gåfvor enbart till bröderna skulle — med generalkonfessorns och abbedissans vetskap och samtycke — af tvenne bröder mottagas och bokföras samt därefter å stadgad tid öfverlämnas åt henne. Biktfäderna skulle mottaga skriftermål i enlighet med sina privilegier och generalkonfessorns af biskopen godkända stadga[1], men akta sig för allt hvad regeln samt de Clementinska dekretalerna *Cupientes de penis* (V, 8, 3) och *Religiosi de privilegiis* (V, 7, 1) förbjöde. Föreskrifterna om klausur och samtal inskärptes såsom 1419 och 1442. Frågor angående skiften och godsbyten samt öfriga ärenden af vikt skulle afgöras med bröders och systrars förenade samtycke. Brödernas beslut i ärenden, som till deras afgörande öfverlämnats, skulle af abbedissan respekteras. De åtta lekbrödernas röster skulle inhämtas, när det gällde val af generalkonfessor eller abbedissa eller nya personers intagande i klostret; andra ärenden åter skulle utan deras hörande afgöras. För begrafning i klosterkyrkan fordrades både generalkonfessorns och abbedissans samtycke, hvilket blott skulle gifvas åt klostrets särskilda välgörare eller synnerligen framstående personer. De, som för brott mot klostrets privilegier råkat under bannlysning, skulle ej från densamma lösas, förrän de godtgjort skadan och bötat nio mark. Ingående bestämmelser meddelades rörande intagning i klostret samt novisernas uppfostran närmast i öfverensstämmelse med motsvarande föreskrifter i den förutnämnda stadgan af 1442, liksom äfven dess förbud mot tvedräkt, skvaller och örontassel upprepades. Vidare meddelades stadfästelse på biskop Knuts stadga af d. $^{1}/_{9}$ 1419, hvaremot det vid den föregående visitationen (d. $^{8}/_{8}$ 1442) utfärdade brefvet dödades. Slutligen inskärptes generalkonfessorns reformations- och korrektionsrätt i alla andliga ting.

Vid ett nytt besök i Vadstena d. $^{4}/_{8}$ 1450 utfärdade biskop Nicolaus i samråd med riddarne Otto Ulfsson och Jon Gädda samt andra noggranna bestämmelser angående ombyggandet af klostrets hjonagård och öfriga ekonomibyggnader med hänsyn till den outslitliga frågan om klostrets skyddande för eldfara[2]. Från biskop Nicolai ämbetstid må i detta sammanhang ytterligare

---

[1] Denna finnes i afskr. i *C. 74*, fol. 257, 257 v. och är äfven som nämndt (se ofvan sid. 217) intagen i klostrets *Liber Usuum* (*A. 11*, fol. 67).

[2] Orig. på perg. i RA. Besök i Vadstena omtalas d. $^{1}/_{12}$ 1448 och d. $^{28}/_{4}$ 1450 (*SRS*, I: 1, 165, 166).

blott nämnas, att han som nämndt vid den visitation han — väl närmast i anledning af den mellan konung Karl och klostret utbrutna konflikten — i maj 1452 i Vadstena förrättade d. $^{4}/_{5}$ d. å. gaf sin högtidliga bekräftelse på konung Karls förvaltningsstadga af d. $^{28}/_{9}$ 1451 och d. $^{6}/_{5}$ på den under d. $^{10}/_{11}$ 1451 utfärdade stadgan angående bröder och systrar utanför konventen [1].

Här torde vara platsen för en kort redogörelse för innehållet i dessa urkunder, som regelbinda en ej oviktig sida af birgittinklostrens organisation [2]. Salvatorsregeln nämner hvarken i sin ursprungliga eller i sin af påfvarna stadfästade gestalt någon annan personal än det egentliga, invigda klosterfolket, nunnor och munkar, men innesluter bland dessa senare åtta lekbröder *(conuersi)*, som vid de praktiska bestyren skulle vara präst- och diakonbrödernas hjälpare [3]. Genom en särskild uppenbarelse (*Extrav.* 33) [4] tilläts emellertid, att till ämbetsmän i klostergården [5] antogos fyra till mogen ålder komna, oförvitliga män *(familiares, fratres ab extra)*, af hvilka en eller två kunde vara präster, med uppgift att utdela allmosorna, förmedla systrars och bröders förbindelser med yttervärlden, föra klostrets talan inför världsliga herrar samt i öfrigt underlätta abbedissans arbete. De skulle njuta sitt underhåll af klostret samt äga delaktighet i dess andliga förmåner, föra ett rent lefverne samt till tecken af sin värdighet på sin dräkt vid hjärtat bära ett rödt kors. De skulle lofva abbedissan lydnad i världsliga ting, generalkonfessorn i andliga samt i tillämpliga delar iakttaga samma lefnadsordning som de egentliga munkarna, hvarför generalkonfessorn skulle utarbeta en med regelns grunddrag öfverensstämmande ordning för deras lif (andaktsöfningar, fastor, tystnad, sömn, bostäder, spisordning, dräkt, ut- och ingående o. s. v.). För gröfre förseelser, hvaraf följde vanheder för orden eller klostret, kunde de inspärras; förmådde generalkonfessorn ej åvägabringa rättelse, skulle han — regelns föreskrifter oförkränkta — söka råd och hjälp hos stiftsbiskopen. Dessa *familiares* utgjorde de egentliga bröderna utantill. Men i händelse några handtverkare eller

---

1 *Wadstena kloster-reglor*, 54—56; *BU*, V, 125, 126.

2 Jfr Hildebrand, *Sv. Medeltid*, III, 1018—1021.

3 *Rev. S. Birg.*, II, 360.

4 *Rev. S. Birg.*, II, 431; *Wadstena kloster-reglor*, 3—5.

5 »Assumantur ad curiam officiales» (i den svenska öfversättningen: »i syslomanz hionagaardhin»).

slöjdidkare ville gifva sig under regeln, skulle de lyda under samma ordning som de fyra, men ej bära kors. Äfven dessa kallas *fratres ab extra*. En af de fyra skulle med råd och föreskrift af abbedissan och (i andliga ting) af generalkonfessorn vara deras styresman och läromästare.

Genom en annan uppenbarelse (*Extrav. 35*)[1] tilläts abbedissan att inom nunnornas klausur, om så behöfdes, intaga fyra stekarhussystrar (*focariæ*), oförvitliga och af stadgad ålder, att sköta elden, bära in ved och vatten, kasta ut orenlighet samt bistå åldriga och sjuka systrar. De skulle för sina sysslors skötsel kunna beträda kyrkan och de olika afdelningarna af nunneklostret, men bo och vara för sig själfva nära köket och porten för att mottaga och inbära hvad som skulle inbäras. De skulle lyda abbedissan, lefva af öfverlefvorna från systrarnes bord[2] eller af genom abbedissan anvisadt underhåll samt till igenkänningstecken bära skapular utan hätta. När i köket något måste göras af utomstående, skulle en eller två stekarhussystrar närvara för att se, att ej något gjordes mot regeln. Motsvarande tillstånd gafs bröderna; deras två stekarhussvenner (*focarii*) skulle ej öfver underklädnaden ha kufvel (kapuschong), utan en mantel, vid hvilken hättan skulle vara sömmad. Bältet borde i likhet med det egentliga klosterfolkets vara af svart läder.

Redan under klostrets första tid tillämpades i Vadstena Birgittas tilläggsbestämmelser rörande klosterfolket utantill. Så tidigt som omkring 1390 omtalas en broder utantill — Johannes vagnmakare — såsom afliden[3]. Den $^{3}/_{4}$ 1398 mottogo i biskop Knuts närvaro fyra män det för klostrets *familiares* utmärkande röda korset; flera af dem hade redan tidigare, sannolikt från 1384, varit i klostrets tjänst anställda såsom bröder utantill. Bland dem nämnes en präst, Hemming, som vid sin död 1411 säges i 20 år ha varit syssloman öfver klostergodsen[4]. En 1411 afliden *frater ab extra*, Gregorius skräddare, säges i mer än 27 år ha arbetat för klostret; Johannes Varg, *frater ab extra*, som året därpå afled, hade likaledes i många år troget tjänat klostret[5]. Redan år 1408 omtalas tvenne bröder utantill såsom aflidna[6].

---

[1] *Rev. S. Birg.*, II, 432, 433; *Wadstena kloster-reglor*, 2, 3.

[2] Sina måltider skulle de kunna intaga i refektoriet efter systrarnas måltidstimmar.

[3] *SRS*, I: 1, 129.

[4] *SRS*, I: 1, 110, 129; SILFVERSTOLPE, *Klosterfolket*, 158.

[5] *SRS*, I: 130, 131. [6] *SRS*, I: 1, 124, 125.

Äfven systrar utanför konventet omtalas redan under klostrets äldsta tid. Ehuru Birgittas ordensföreskrifter, som nämndt, af sådana endast känna stekarhussystrar, synas de tidigast omtalade systrarna utanför ej ha tillhört denna kategori, enär de flesta sägas ha arbetat i klostrets hjonagård. År 1411 afled en syster utantill vid namn Dotter, änka efter den förutnämnde Johannes vagnmakare; hon hade såväl före som efter mannens död förestått klostrets bryggeri[1]. En år 1409 afliden syster, Elena, hade i mer än 30 år varit i hjonagården och därunder förestått bageriet; en annan syster med samma namn hade vid sin död år 1424 i öfver 40 år haft ledningen af väfveriet. Flera systrar utantill *(sorores ab extra)* omtalas såsom aflidna under åren 1404, 1405 och 1408. Ingen stekarhussyster nämnes i Diariet före d. 1/9 1420; genom brödernas kor inträdde denna dag till systrarna i innelycket tre stekarhussystrar; den fjärde inträdde sedan på samma sätt vid Mickelsmässan[2]. Denna händelse står förmodligen i samband med att systrarna vid samma tid — förmodligen i följd af biskop Knuts stadfästelse på priorn Petri *Addiciones* — ånyo åtogo sig göromålen i köket[3].

Närmare bestämmelser om hela denna personal utantill utöfver de af Birgitta själf gifna saknas så godt som alldeles före *Mare magnum*. I priorn Petri tilläggsstadgar är uppenbarelsen om stekarhussvennerna och stekarhussystrarna i sin helhet inryckt[4]. En bulla af d. 2/6 1401 inskärpte under hot

---

[1] *SRS,* I: 1, 129.

[2] *SRS,* I: 1, 117, 118, 120, 124, 126, 145. På i texten framställda grunder förfaller alltså min ofvan (sid. 78) med stöd af SILFVERSTOLPES uppfattning (*Klosterfolket,* 73) uttalade förmodan.

[3] *SRS,* I: 1, 142. Ehuru de vid stadfästelsen uteslutna kapitlens karaktär (*BU,* V, 54, 55) ger stöd åt min ofvan (sid. 77) framställda åsikt, att genom biskop Knuts stadfästelse systrarna fritagits från köksgöromålen öfverhufvud, synes dock af själfva bekräftelsebrefvet (*BU,* V, 53, 54), jämfördt med kap. 19 i den fastställda lydelsen (*BU,* V, 28—30), sannolikare, att en skillnad gjorts mellan de gröfre och tyngre göromålen (»continue pistrire ac potum ceruisie conficere et parare») och de egentliga kökssysslorna (»madhgärd»). Den fullständiga befrielsen har gällt blott de förra. Den i sammanhang med kap. 19 inskärpta uppenbarelsen (*Extrav.* 35) inskränkte förmodligen det öfriga arbetet i köket till den tillsyn, hvarom Vadstenageneralkapitlets statut talar (se ofvan sid. 78). I *Lucidarium* omtalas ej alls denna del af systrarnas åligganden.

[4] *BU,* V, 29, 30. Genom en bulla af d. 4/1 1379 tillätos abbedissan och konventet utse tvenne bröder att gå de underhafvande tillhanda vid deras religiösa behof (se ofvan sid. 96).

om bannlysning lydnadsförpliktelsen mot abbedissan, och den där Vadstenaklostrets invånare medgifna rätten att hvar för sig utse en konfessor att på Birgittas kanonisationsdag årligen samt i dödsstunden gifva dem full aflösning gällde äfven klosterfolket utantill[1]. En annan bulla — af d. $^{6}/_{2}$ 1405 — tillät alla bröder och systrar utantill *(conuersi utriusque sexus)* att å sin dräkt bära ett rödt kors[2]. Först bullan af d. $^{1}/_{5}$ 1413[3] meddelade — för brödernas vidkommande — närmare bestämmelser: såsom den ena kategorien af *fratres religiosi* angåfvos de, som tjänade utanför munkkonventen i redan invigda kloster utan att ämna i dem inträda (den andra kategorien utgjordes af de — i invigda eller oinvigda kloster — på inträde väntande)[4]. Sammanlagda antalet finge ej öfverstiga 40. Vederbörande skulle genomgå ett pröfvoår, aflägga de tre löftena om fattigdom, kyskhet och lydnad samt förbinda sig att lefva i hörsamhet under abbedissan och efter den lefnadsordning, som af abbedissa, generalkonfessor och konvent fastställdes i största möjliga öfverensstämmelse med Salvatorsregeln. Den för Paradisus fastställda ordningen skulle gälla för klostren af den italienska grenen, eventuellt ock för öfriga birgittinkloster. Inträdesåldern sattes till 18 år (§ 33). Dräkten skulle utgöras af en grå underklädnad, skapular med hätta samt mantel med hätta och ett rödt kors (§ 34). Ändringar i denna dräkt kunde med giltighet för ordens samtliga kloster vidtagas af brödrakonventet i Paradisus (efter d. $^{4}/_{12}$ 1419 i Vadstenaklostret)[5]. Bland bröderna utanför kunde äfven finnas präster (§ 35). Vid hvars och ens inträde i själfva klostret skulle afgöras, om den nykomne skulle tjänstgöra inom eller utom konventet. I sistnämnda fall kunde senare inträde i själfva klostret beviljas blott om dess intresse så kräfde och enligt beslut af generalkonfessor, abbedissa och konvent (§ 39). Några systrar utantill omtalas ej. Dessa bullans bestämmelser kompletterades d. $^{1}/_{12}$ 1422 genom en påflig bekräftelse på

---

[1] *SD*, I, N:o 62; jfr ofvan sid. 133. I en supplik, som det synes af påfven bifallen d. $^{6}/_{2}$ 1405, anhölls, att bannlysningsstraffet för olydnad mot abbedissan skulle utbytas mot fängelse, fastor, gissling eller annat lämpligt straff (*SD*, IV, N:o 3034).

[2] *SD*, I, N:o 532; jfr ofvan sid. 137.

[3] *SD*, II, N:o 1714.

[4] *SD*, II, 634 (»alii in monasteriis clausis et consecratis sunt, sed extra clausuram Deo seruientes — — ut ministrent sororibus et fratribus in clausuris constitutis»).

[5] *SD*, III, N:o 2711.

systrakonventets i *Extrav.* 35 och *Add. Petri prioris* 19 tillerkända rätt att hålla 4 stekarhussystrar[1].

De nyss refererade bestämmelserna modificerades genom generalkapitlet i Vadstena 1429: endast 4 *fratres ab extra* skulle få finnas, nämligen de i *Extrav.* 33 omnämnda, och blott dessa skulle bära det röda korset. Fromma och eljes lämpliga män skulle fortfarande utöfver sagda antal få antagas såsom underhafvande och tjänare *(servitores et familiares)*; de skulle lofva trogen tjänst och *stabilitas loci*, men ej bära dräkt. Inga kvinnor skulle vidare antagas till tjänst utanför konventen såsom systrar med skapular eller kors. Detta stadgande upprepades i Marienwold 1456 och i Gnadenberg 1487[2].

I enlighet med såväl Birgittas föreskrift i den anförda uppenbarelsen *(Extrav.* 33) som med stadgandet i *Mare magnum* om uppsättande af en lefnadsordning för det utvärtes klosterfolket är den af Vadstena klosters abbedissa, generalkonfessor och konvent antagna och beseglade stadgan af d. $^{10}/_{11}$ 1451[3] tillkommen. Den anger sig själf som sammansatt af vidkommande uppenbarelser, Salvatorsregeln, påfvarnas bestämmelser samt de äldsta systrarnas och brödernas föreskrifter[4]. De kategorier klosterfolk utantill, som där afses, äro: 1) stekarhussystrarna *(focariæ)*, 2) systrarna utantill *(sorores ab extra)* d. v. s. de stekarhussystrar, som på grund af ålderdom eller trätolystnad utlätos att lefva i hjonagården; andra systrar utantill finge ej antagas, 3) de fyra *familiares*, 4) stekarhussvennerna *(focarii)*[5] samt 5) öfriga bröder utantill *(fratres ab extra)*.

Bestämmelserna rörande antagande äro i allt väsentligt desamma som de i *Extravagantes* föreskrifna, kompletterade med stadgandena i *Mare magnum*. Tillagdt är, att för inträde fordrades abbedissans, generalkonfessorns och båda konventens samtycke[6]. I afseende på anhållan om inträde skulle förfaras

---

[1] Bullan i afskr. i *A. 23*, fol. 77 v., *C. 46*, fol. 52, 52 v. samt bl. *Karlssons afskr.* i RA; suppl. af d. $^{17}/_{4}$ 1422 därsammastädes; CELSE, 176, N:o 35.

[2] Jfr ofvan sid. 195; *Cap. gen. ord. S. Salvatoris*, sid. 240; NETTELBLA, 179; under klostrets senare tid nämnas i Diariet blott *focariæ*.

[3] *Wadstena kloster-reglor*, 1 ff. [4] *Wadstena kloster-reglor*, 7, 8.

[5] Dessa omtalas blott i den i stadgan inryckta uppenbarelsen.

[6] Denna förutsättning synes ända från början ha erfordrats för de fyra korsbärandes vidkommande och inskärpes ytterligare i 1443 års stadga (*SRS*, I: 1, 29; *C. 46*, fol. 185 v. och *C. 74*, fol. 245); i stadgan af d. $^{28}/_{9}$ 1451 gäller föreskriften alla (*BU*, V, 116).

såsom i afseende på det egentliga klosterfolket stadgades i regeln. Med hänsyn till bröderna föreskrefs särskildt, att de skulle vara framstående män, som dugde till att förestå ämbeten utanföre [1]. Systrarna voro för lifvet bundna till den tjänst, hvartill de antagits; i afseende på bröderna skulle i enlighet med bestämmelsen i *Mare Magnum* (§ 39) [2] vid inträdet afgöras, huruvida de ständigt skulle förblifva utanför eller afbida inträde i klostret, om de skulle »nimma bok» eller ej o. s. v. Invigningen skulle förrättas af generalkonfessorn — så förfors redan vid den första invigning Diariet omtalar [3] — efter en af stiftsbiskopen fastställd ritual [4]. I generalkonfessorns händer aflades löfte om fattigdom, kyskhet och lydnad, regelns obrottsliga efterlefvande samt hörsamhet mot abbedissan. Ett särskildt lydnadslöfte till henne afgafs efter invigningen (kap. 1, 10) [5].

All individuell äganderätt aflystes (kap. 1). Bestämmelserna om bäddarna äro det egentliga klosterfolkets, ehuru förmildrade genom villkorligt tillstånd att begagna bolster och linne (kap. 2). Dräktföreskrifterna, för hvilka som nämndt H. HILDEBRAND redogjort [6], äro i det hela regelns (och tilläggsstadgarnas); den använda dräkten skilde sig från det egentliga klosterfolkets genom frånvaro af kufvel, i afs. på hufvudbonaden [7] samt genom de röda korsen och systrarnas skapular (kap. 3).

För fasteföreskrifterna finnes hos HILDEBRAND likaledes en redogörelse, hvaraf framgår, att de, ehuru formade efter munkars och nunnors, voro mildare än dessa, liksom den generalkonfessorn, abbedissan och skriftefäderna medgifna dispensrätten var mycket vidsträckt (kap. 6) [8]. Äfven tystnadsbestämmelserna, ehuru kalkerade på regelns, voro med hänsyn till arbetets kraf förmildrade (kap. 5). Den enskilda andakten öfverensstämde med lekbrödernas och de ej sångkunniga systrarnas inom klostret och inskränkte sig till läsande af ett bestämdt antal *Pater noster* och *Ave Maria,* hvarjämte rätt medgafs att, om arbetet så tillät, dagligen bevista en mässa. För de af arbete hindrade

[1] Jfr stadgan af d. $^{28}/_{9}$ 1451 (*BU,* V, 116). [2] *SD,* II, 637.
[3] *SRS,* I: 1, 129. [4] *Wadstena kloster-reglor,* 48—54.
[5] Lydnadsförpliktelsen till abbedissan gällde världsliga ting; i andliga ting kunde generalkonfessorn kräfva lydnad.
[6] *Sv. Medeltid,* III, 1048—51.
[7] Systrarna buro ett hvitt, kinderna täckande hufvudkläde (»strik medh kinlaghu»), bröderna en mössa med en låg, kägelformig topp.
[8] *Sv. Medeltid,* III, 1059, 1060.

lämnades erforderlig lindring i läsningen. Vid de utomståendes bortgång skulle för deras själaro inom klostret hållas vissa sorgegudstjänster (kap. 4)[1]. Bestämmelserna om kommunion och skriftermål förete intet anmärkningsvärdt. Bröder och systrar utantill fingo ej skrifta sig för utom klostret stående präster — reguljära eller sekulära — annat än då de af resor, sjukdom l. d. hindrades att söka sina vanliga skriftefäder (kap. 6, 7).

Månatligen skulle med klosterfolket utanför kapitel hållas af generalkonfessorn, resp. abbedissan, hvarvid delar af stadgan skulle uppläsas, rannsakning hållas angående observansen, endräkten, arbetena m. m., klagomål upptagas och afgöras samt bestraffningar ådömas (kap. 8). Bröder och systrar varnades för sammangaddningar, tvedräkt, olydnad och själfrådighet, förbjödos att till klostrets skada träda i förbindelse med världsmänniskorna eller för dem röja klostrets hemligheter, att utan särskildt tillstånd af abbedissan eller gårdsmästaren bära vapen eller färdas långt borta från klostret, att deltaga i gillen och gästabud eller att kalla något för sitt (kap. 9).

Stekarhussystrarna, som voro inom klausuren, fingo, som förut nämnts, ej äta med nunnorna, utan för sig själfva. Bröderna och systrarna utanför innelycket skulle äta i ett hus tillsammans med klostrets hjon och tjänare i öfrigt, dock att inga män finge äta eller dricka vid systrarnas bord. Inga gäster finge inbjudas utan vederbörligt tillstånd af sysslomannen eller gårdsmästaren (för systrarnas vidkommande äfven af abbedissan och generalkonfessorn), ej häller finge någon bortskänka något af sin portion. Vid bordet skulle tystnad råda. Öfverlefvorna skulle af syster förman eller visthussvennen uppsamlas och återbäras till visthuset eller användas enligt de öfverordnades föreskrift. I öfrigt förnyades föreskrifterna från 1443 års stadga[2], att de, som för sjukdom eller arbete ej kunde med de öfriga intaga sin måltid, liksom de, som i klostrets ärenden befunno sig till sjös eller skogs, skulle utspisas genom gårdsmästarens försorg (kap. 11, 12, 18)[3].

I dormitoriet skulle hvarje broder hafva sin cell, fem alnar lång och lika bred; cellerna fingo låsas, då de till

[1] Vid bröders eller systrars bortgång skulle det utvärtes klosterfolket en och hvar inom 30 dagar läsa 300 *Pater noster* och lika många *Ave Maria* för den aflidnes själ; detta öfverensstämmer ej med hvad för lekbröderna och de ej sångkunniga systrarna stadgats (*Addiciones Petri prioris*, 27).

[2] *C. 46*, fol. 185 v., 186; *C. 74*, fol. 245 v.

[3] För de sjuka systrarna skulle deras syster förman sörja.

brödernas nyttjande utlämnade redskapen och persedlarne där förvarades. Gäster fingo ej nattetid i dormitoriet intagas, och bröderna skulle sofva i sina yllekjortlar. Systrarna (utanför innelycket) skulle — undantagandes de sjuka eller af arbete hindrade — sofva i ett gemensamt hus och förbjödos strängeligen att utan vederbörligt tillstånd nattetid vistas ute eller öfverhufvud begifva sig långt från klostret (kap. 12, 20). Föreskrifterna om sjukvård och begrafning förete intet anmärkningsvärdt (kap. 12, 19, 21).

De i kap. 11 meddelade särskilda bestämmelserna om stekarhussystrarna innehålla utöfver de redan af Birgitta meddelade endast noggranna stadganden om deras afspärrning gentemot nunnorna, bröderna och världsfolket. Utomstående fingo till dem ingå blott i samma fall som till nunnorna; af dessa senare fingo blott visthussystrarna och de i köket eller sjukhuset tjänstgörande beträda stekarhussystrarnas hemvist. Förmedlingen af nunnornas förbindelse med yttervärlden liksom stekarhussystrarnas samtal med munkar och nunnor omgärdades med noggranna föreskrifter, hvilka det skulle föra för långt att här i enskildheterna analysera.

De stekarhussystrar, som på grund af sjuklighet eller trätolystnad ej lämpligen kunde fortfara att förblifva innanför, skulle utlåtas i hjonagården. Dock skulle detta ej ske utan tvingande anledning, och hela antalet systrar utom nunnekonventet fick aldrig öfverstiga 10. Upphörde orsaken till förflyttningen, kunde vederbörande åter intagas till nunnorna (kap. 11). Öfver systrarna utantill skulle af abbedissan med systrarnas och generalkonfessorns samtycke tillsättas en syster förman[1]. Hon skulle ha uppsikt öfver systrarna och tjänstekvinnorna, deras kost, kläder och nödtorft i öfrigt, af abbedissan och gårdsmästaren till fördelning utfå hvad därtill åtginge, vårda sig om de sjuka, öfvervaka systrarnas arbeten, ha uppsikten öfver deras lefverne och i kapitlet anmäla förseelser, som de ville förtiga, liksom förseelser i allmänhet, särskildt trätolystnad, oförnöjsamhet samt lättja och försumlighet i sysslorna (kap. 12).

Förmännen (d. v. s. abbedissan och generalkonfessorn) erhöllo i afseende på stadgans bestämmelser en mycket vidsträckt dispensrätt, begränsad blott af de tre löftena, 1401 års stadgande

[1] En år 1428 afliden utvärtes syster Ingeborg kallas »principalior de umero sororum ab extra» (*SRS*, I: 1, 147).

om lydnad mot abbedissan[1], åldersföreskriften samt § 39 i *Mare magnum*. Den refererade stadgan fick ej »afläggas, ändras eller skrapas» annat än med alla systrars och bröders vetskap och samtycke och först sedan en bättre blifvit uppsatt, antagen och af biskopen granskad, stadfästad och beseglad (kap. 21).

Utom dessa utvärtes bröder och systrar, som genom löfte om en klosterliknande vandel fastare bundits vid klostret och införlifvats med dess organisation, funnos äfven andra i klostrets tjänst anställda, hvilka i dess hjonagård hade sitt hemvist och af detsamma åtnjöto kost och lön. I stadgan af d. $^{10}/_{11}$ 1451[2] föreskrifves sålunda, att ämbetsmän, som ej voro systrar eller bröder, skulle vid inträdet i tjänsten i abbedissans händer lofva lydnad, troskap och huldskap, så länge de voro i klostrets tjänst. Innehade de någon af stadgan reglerad befattning, skulle de, äfven om ej systrar eller bröder, ställa sig dithörande föreskrifter till efterrättelse samt i allting lyda abbedissan. Äfven i vissa andra (förut angifna) fall reglerades klostertjänarnes lif af den nämnda stadgan. Genom Karls förordning af d. $^{28}/_{9}$ 1451 erhöll klostret jurisdiktion (»kista, häkte, järn och borgararätt») öfver sina hjon och sitt arbetsfolk[3], en bestämmelse, som inflöt äfven i stadgan af d. $^{10}/_{11}$ s. å.[4]

I afseende å allt detta folk utanför synas tidigt oseder ha insmugit sig. Vid både 1419 och 1442 års visitationer hade gifvits restriktiva föreskrifter i afseende på lekfolks underhål-

---

[1] Den ofvan (sid. 333) omtalade resolutionen af d. $^{6}/_{2}$ 1405 omtalas alls icke.

[2] *BU*, V, 123; *Wadstena kloster-reglor*, 45, 46.

[3] *BU*, V, 122. I den handskrift, hvarur Klemming aftryckt den kungliga stadgan af d. $^{28}/_{9}$ 1451, finns ock en afskrift af den s. k. Eriks af Pommern gårdsrätt §§ 1—22, som alltså synes afsedd att tillämpas af Vadstena klosters gårdsmästare, åt hvilken jurisdiktionen öfver hjon och tjänare var uppdragen. Den i samma handskrift befintliga jordeboken omfattar blott gods väster om Stångebro d. v. s. de gods, som kunde läggas under gårdsmästarens uppsikt (se nedan sid. 343, not 6). Hela handskriften synes alltså afsedd att utgöra en samling af de stadganden, som normerade hans förvaltning (*BU*, V, 177; GEETE, *Fornsvensk bibliografi*, 171 (N:o 422); KLEMMING, *Småstycken på fornsvenska*, 63—68).

[4] Det finnes ännu en tredje kategori af dem, som åto klostrets bröd, nämligen de s. k. *prebendarii* d. v. s. de, som genom öfverlämnande af ett kapital i jord eller penningar till klostret förvärfvat rätt att till döddagar vistas i dess närhet (dock ej inom själfva klosterområdet) samt från klostret njuta sitt uppehälle (HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1101; LEINBERG, 334—337; jfr ock en urkund af d. $^{23}/_{10}$ 1490 i orig. på perg. i RA).

lande i klostret[1]. I 1443 års stadga meddelas i enahanda syfte en detaljerad förteckning öfver den personal, som kunde anses nödig[2]; mera folk finge ej hållas annat än af giltig anledning och med generalkonfessorns och konventens samtycke. Öfver alla dem, som klostret hade att till döddagar försörja, skulle abbedissan låta uppgöra en förteckning. I stadgorna från 1451 saknas den specificerade listan från 1443; man synes alltså ha velat förbehålla sig något större handlingsfrihet. Men abbedissan och klostrets ämbetsmän varnades för att hålla öfverflödigt eller onyttigt tjänstefolk i klostret. Den förra skulle till gårdsmästarens tjänst upprätta en förteckning öfver dem, som till döddagar voro i klostrets bröd, och gårdsmästaren skulle årligen d. 1 nov. och 1 maj till henne aflämna uppgift om klostrets hjon och legodrängar, deras städseltid, lön m. m. Lifstidsunderhåll af klostret finge ej tillförsäkras någon annat än med abbedissans, generalkonfessorns och båda konventens samtycke[3].

Bland de förnämsta af klostrets utvärtes bröder togos de funktionärer, som — eventuellt med hjälp af några bland klostrets öfriga tjänare — buro upp klostrets ekonomiska organisation; för den förvaltande personalens uppgifter och befogenheter skall här en kort redogörelse lämnas[4].

Högsta inseendet öfver klostrets ekonomiförvaltning utöfvades af abbedissan, som ytterst skulle sörja för alla klosterinvånarnas lekamliga behof (*Reg. S. Salvat.* 2, 14, 20; *Add.* 13)[5]. För brödernas vidkommande skulle närmaste uppsikten öfver ekonomien utöfvas af generalkonfessorn (*Add.* 16). Enligt

---

[1] Jfr ofvan sidd. 324 och 327.

[2] Jfr SILFVERSTOLPE i *Ant. tidskr.*, XVI, 192, 193.

[3] *BU,* V, 121, 122; *Wadstena kloster-reglor*, 38, 39.

[4] Såsom jag förut (sid. 72, n. 2) angifvit, hade min afsikt ursprungligen varit att här lämna en kort öfversikt öfver Vadstena klosters ekonomiska förvaltning öfver hufvud. Då emellertid en sådan dels på grund af materialets rikedom och osiktade beskaffenhet dels i följd af bristen på sammanfattande framställningar af de allmänna dragen i klostrens ekonomiska lif skulle ha blifvit tämligen vidlyftig och fordrat tidsödande förarbeten, har jag sett mig nödsakad att utelämna densamma. Materialet är emellertid för Vadstenaklostrets vidkommande så rikt, att en monografisk framställning torde vara en tacksam uppgift. — Jag inskränker mig alltså i det följande till att lämna en öfversikt öfver de förut omnämnda stadgornas bestämmelser om förvaltningspersonalen. Härom se för öfrigt HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1022, 1023, 1090, 1091; LEINBERG, 171—173.

[5] Citaten från *Addiciones Petri prioris* och *Lucidarium* äro gjorda efter kapitelindelningen i KLEMMINGS edition (*BU,* V, 17—106).

Extrav. 11 skulle på helgdagar båda meddela sina respektive konvent upplysningar angående klostrets ställning äfven i ekonomiskt afseende. Abbedissan skulle ej enväldigt styra, utan i tvistiga fall rådföra sig med systrar och bröder (*Add.* 9). För köp, försäljning eller byte af gods fordrades generalkonfessorns råd och båda konventens vetskap, bekräftad med deras sigill (*Add.* 11)[1]. Förskingring af klostrets gods nämnes i afseende på både generalkonfessorn och abbedissan såsom grund till afsättning (*Add.* 10). Abbedissan skulle (om möjligt en gång månatligen) aflägga räkenskap för sin ekonomiska förvaltning inför generalkonfessorn samt några bröder och systrar och i närvaro af några äldre nunnor taga räkenskap af syssloman och öfriga ämbetsmän (*Add.* 12). För underlättande af de ekonomiska göromålens skötande tilläts hon ha en egen cell, där hon t. o. m. vid behof ägde rätt att tillbringa natten (*Add.* 13). Då ekonomiförvaltningen var alltför omfattande och invecklad för en enda persons arbetskraft, helst på denna ställdes äfven andra kraf, tilläts abbedissan att inom konventet söka sig hjälp. För vården af klostrets kontanta medel, deras uppbörd, förvarande, räknande och utbetalning tillsattes af abbedissan och *seniores* tvenne penningsystrar, som innehade nycklarna till klostrets kassakistor, verkställde utbetalningarna till ämbetsmännen utanför samt öfver utbetalningarna förde böcker (*Add.* 13; *Luc.* 38). Äfven för vården och uppsikten öfver klostrets visthus, källare och trädgård tillsattes respektive två visthussystrar (*Luc.* 39), två källarsystrar (*Luc.* 40) och två trädgårdssystrar (*Luc.* 43)[2].

Redan från klostrets begynnelse omtalas — i enlighet med *Extrav.* 33[3] — sysslomän och ämbetsmän utanför konventen för handhafvande af ekonomiförvaltningen. I 1370 års bulla föreskrifves, att sysslo- och ämbetsmän årligen skulle utses af resp. abbedissan och systrakonventet samt priorn och brödrakonventet, i senare fallet med abbedissans stadfästelse. De skulle fyra gånger årligen — eller vid anfordran oftare — aflägga räkenskap[4]. I konstitutionerna af 1378 åter nämnas bland

[1] I stadgandet står »wtan bäggia conuentonar witu» (i den latinska redaktionen »scitu»), men detta torde f a k t i s k t ha inneburit, att samtycke erfordrats. Detta föreskrifves i 1442 och 1448 års visitationsstadgor liksom i *Lucidarium*, 36; jfr ofvan sid. 73.

[2] HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1021, 1022.

[3] Se ofvan sid. 330.

[4] Afskr. i *A. 23*, fol. 22, 22 v. (»Item quod procurator et alij officiales monasterij monialium per eius abbatissam et conuentum, procurator uero et

de förhållanden, om hvilka vidlyftigare bestämmelser skulle utarbetas, äfven insättandet af klostrets sysslo- och ämbetsmän[1]. I priorn Petri tilläggsstadgar föreskrifves om dem, att de skulle göra räkenskap för abbedissan och för klostrets räkning verkställa utbetalningar, men närmare bestämmelser saknas, såvidt bevarade urkunder ge vid handen, ända fram till 1443[2]. Under klostrets tidigare år nämnas såsom sysslomän öfver dess gods den 1403 aflidne prästen Stehpanus Petri, senare invigd broder (1391, 1397, 1398, 1402)[3], samt Hemming, en af de fyra *familiares*, förut kyrkoherde i Ö. Eneby nära Söderköping samt en tid syssloman för Askaby kloster. Vid sin död 1411 säges han i 20 år varit syssloman öfver klostergodsen[4]. Såsom föreståndare för hjonagården nämnes vid samma tid broder Sveno († 1422)[5].

Den första stadga, som om Vadstena klosters yttre ekonomiska förvaltning gifver närmare föreskrifter, är den, som, af brödrakonventet utarbetad och af systrakonventet antagen, d. $^{7}/_{10}$ 1443 af biskopen under strängt straff — i yttersta hand föreskrefs afsättning för abbedissa och generalkonfessor — påbjöds till efterlefnad[6]. Den sätter i spetsen för den yttre ekonomiförvaltningen tvenne ämbetsmän: sysslomannen och gårdsmästaren[7]. De skulle båda af abbedissan tillsättas med generalkonfessorns och konventens vetskap, vilja och samtycke och endast i samma

---

officiales ceteri monasterij fratrum predictorum per ipsius priorem et conuentum annis singulis eligantur et per dictam abbatissam habentem vtrique dictorum monasteriorum in temporalibus presidere approbentur eidemque abbatisse obediant; ac quod procuratores et illi ex officialibus antedictis, qui temporalium administracionem habebunt, saltem quater singulis annis uel pluries, si ad id requisiti fuerint, de administratis per eos fidelem teneantur reddere racionem; et nichilominus procurator et alij officiales dicti monasterij fratrum memorato priori humiliter pareant et intendant»).

[1] Afskr. i *A. 23*, fol 50 v. (»Addatur eciam — — de modo institucionis officialium»); jfr. ***Wadstena kloster-reglor***, 82.

[2] Jfr. dock ofvan sid. 316.

[3] *SRS*, I: 1,116; ***RAP***, II, N:o 2556 ($^{4}/_{6}$ 1391), 2851 ($^{20}/_{2}$ 1397); ***RAPpbf***, N:o 94 ($^{25}/_{3}$ 1398); ***SD***, I, N:o 246 ($^{10}/_{11}$ 1402).

[4] *SRS*, I: 1,129; ***RAP***, II, N:o 2785 ($^{25}/_{11}$ 1395), 3105 ($^{24}/_{6}$ 1400). Den $^{22}/_{5}$ 1390 erhåller han af drottning Margareta ett skydds- och rekommendationsbref för sina färder i klostrets ärenden (se ofvan sid. 157).

[5] *SRS*, I: 1,144.

[6] Afskr. i *C. 46*, fol. 182 v.—187 och i *C. 74*. fol. 242—247; jfr SILFVERSTOLPE i *Ant. tidskr.*, XVI, 191—193 samt ofvan sid. 311.

[7] HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1022, 1023.

ordning kunna afsättas. Sysslomannen skulle ha öfveruppsikten öfver alla klostrets gods, öfver all dess jord och ägodelar med tillagor och deras afkastning låta upprätta en ny jordebok, af landborna utkräfva och till klostret införa deras afrad, hvarvid restantier endast med abbedissans, generalkonfessorns och konventens samtycke finge afskrifvas, samt öfver så väl uppbörden som restantierna föra årliga böcker och göra räkenskap för abbedissan. Till underlättande häraf borde nya mantalslängder öfver jorden hvarje år uppgöras. Vidare skulle sysslomannen sörja för att godsen blefve vederbörligen besatta samt med förpaktarna enligt lagboken hålla af- och tillträdessyn. Till sin hjälp ägde han med abbedissans, generalkonfessorns och konventens samtycke antaga biträdande sysslomän, som inom sina verksamhetsområden skulle sköta hans åligganden. Den ene skulle ha tillsynen öfver Västergötland, Tveta härad upp under Holaveden samt Vista, Sunnerbo och Västbo härad, den andre öfver Vedbo, Sevede, Aspelands, Handbörds och Stranda härad, Möre, Njudung, Värend samt Öland. Själf skulle han sköta godsen i Nerike, Västmanland, Upland, Södermanland och Östergötland samt Tjust, Kinda och Ydre. Liksom sysslomannen själf skulle i hans närvaro hans biträden årligen för abbedissan göra räkenskap för uppbörd, utgift och restantier. Lönen för sysslomannen och hans medhjälpare skulle uppgöras mellan dessa funktionärer och abbedissan med generalkonfessorns och konventens vetskap och samtycke; sina tjänare och svenner skulle sysslomannen själf aflöna. När dessa voro hemma vid klostret, skulle de tillika med sina hästar på gårdsmästarens anmaning för klostrets räkning arbeta på åker och äng samt i sina husbönders frånvaro lyda honom.

Gårdsmästaren skulle ha öfverinseendet öfver hjonagården och arbetsfolket där samt öfver klostrets arbeten. Han skulle vidare — efter abbedissans och sysslomannens bemyndigande — uppbära korn, råg, mjöl och malt, som i afrad från landbor och kvarnar eller eljes hemkomme till klostret, hålla räkning med landborna samt öfver det inkomna liksom öfver dess användning göra räkenskap för abbedissan i sysslomannens närvaro. Äfvenså skulle han ha uppsikt öfver det under klostret direkt hörande jordbruket, dess afkastning och användningen däraf, städsla och aflöna arbetsfolket samt af stadsfogden uppbära de sakören, som föllo i Vadstena stad. Han skulle vidare — allt under räkenskap för abbedissan — mottaga och bokföra alla

hudar och skinn samt utlämna erforderlig mängd däraf till skomakare och skinnare till beredning för klostrets behof, likaså uppbära allt järn och till smeden utanordna så mycket, som behöfdes för klostrets smide, med skyldighet för nämnda handtverkare att redovisa allt för abbedissan i gårdsmästarens närvaro. Han skulle vidare stå för utfodringen samt till ridande bud utlämna allt, hvad de till sin utrustning behöfde, liksom ock förestå folkets utspisning och till den ändan af abbedissan uttaga hvad ej till det egentliga klosterfolkets nödtorft åtgick.

En af klostrets *familiares* skulle förestå konventets visthus och magasin[1]. Åt de tre andra uppdrogs — förutom de i den anförda uppenbarelsen angifna arbetena — att uppköpa vadmal och annat, som för klostrets nödtorft behöfdes, samt att låta värdera och sälja allt, som skulle säljas. Två af dem skulle mottaga och bokföra testamenten, offer och gåfvor (särskildt uppräknas kläder, kopparkärl, gråskinn, mårdskinn och hermelinskinn) samt under räkenskap antvarda dem åt abbedissan[2] och för öfrigt, där så behöfdes, bistå gårdsmästaren i hans ämbete.

Genom 1451 års kungliga stadga gjordes i det anförda vissa ändringar. Bestämmelserna om sysslomannen äro (till största delen ordagrannt) desamma; men det ofvan refererade stadgandet om hans medhjälpare med de bestämmelser därmed sammanhängde har utelämnats[3]. Hvad åter angår gårdsmästaren ha hans åligganden delats på tvenne händer. Ur det i 1443 års stadga till en af de fyra *familiares* lämnade uppdraget att förestå konventets visthus utvecklades ett nytt ämbete: intäktsmannens[4]. Till detta öfverfördes gårdsmästarens nyss skildrade åligganden i afseende på inflytande afrad[5], i afseende på klostrets intäkter i hudar, skinn och järn och deras användning samt i afseende på hästarnas utfodring. Stråfodringen liksom öfriga i 1443 års stadga uppräknade, här ej angifna åligganden skulle fortfarande påhvila gårdsmästaren[6]. Intäkts-

---

[1] Jfr. *Lucidarium,* 39. [2] Jfr. *Addiciones,* 13.
[3] *BU,* V, 113—115. [4] *BU,* V, 117, 118.
[5] Under det att 1443 års stadga endast uppräknar korn, råg, mjöl och malt, angifves i stadgan af 1451 befogenheten omfatta »allt korn, råg, mjöl, kött, fläsk, fisk, smör, ostar etc. och allt annat, som införes.»
[6] *BU,* V, 115, 116. En särskild gårdsmästare skulle tillsättas blott i händelse ej samma person kunde sköta både sysslomannens och gårdsmästarens åligganden. Den senare skulle (*BU,* V, 118) med abbedissans och konventens uppdrag och sysslomannens råd och samtycke kunna ha uppsikt öfver godsen i Östergötland västanstång.

mannen ställdes som andra utvärtes bröder och klostrets tjänare under sysslomannen och gårdsmästaren. .

Dessa klostrets »högsta ämbetsmän» skulle vid sina sysslors tillträdande lofva abbedissan lydnad, så länge de innehade sina platser eller åto klostrets bröd, och finge ej gripa sig an med större arbeten utan hennes och åtminstone äldre systrars och bröders samtycke. Vidare föreskrefs, att vid ombyte af abbedissa, gårdsmästare eller föreståndare för afvelsgård[1] inventering skulle äga rum. De högsta ämbetsmännen togos i konungens hägn och försvar, som vore de i hans tjänst anställda.

De från 1443 års stadga i det kungliga påbudet af 1451 öfvergångna, delvis modificerade, delvis närmare utvecklade bestämmelserna rörande förvaltningspersonalen utanför inarbetades i den många gånger anförda stadgan af d. $^{10}/_{11}$ 1451 rörande det utvärtes klosterfolket i allmänhet. Där gjordes äfven till de tidigare bestämmelserna vissa ändringar och tillägg, som synas förtjänta af närmare omnämnande.

I stadgandet om sysslomannen inskötos dels en bestämmelse, att han skulle vara en af de fyra, som buro korset, och — i abbedissans stad och ställe — öfver dem hafva öfverinseendet, i världsliga ting med råd och bud af abbedissan, i andliga af generalkonfessorn, dels ett kraftigt inskärpande af lydnadsförpliktelsen mot honom, dels slutligen föreskrifter om hans allmänna uppträdande[2]. Till hans förut angifna åligganden lades plikten att öfvervaka, det på hvarje tid af året till årstiden hörande arbeten vederbörligen utfördes samt att i rätt tid nödiga uppköp och transporter verkställdes[3]. I alla viktiga frågor skulle abbedissans, generalkonfessorns och konventens befallningar inhämtas, hvarför abbedissan skulle hållas underkunnig om allt af vikt, som förekom. Om de dagliga sysslorna och ärenden af mindre vikt kunde sysslomannen själf besluta — när han så för godt fann med råd af andra bröder utantill. Han skulle ock vaka öfver deras lefverne samt till generalkonfessorn hänskjuta de mål, som gingo öfver hans egen kompetens[4].

---

[1] Den $^{20}/_{8}$ 1429 afled Petrus de Orlunda, som länge förestått klostrets afvelsgård Orlunda (*SRS*, I: 1, 148), och i en urkund af d. $^{16}/_{7}$ 1434 (orig. på perg. i RA) nämnes en broder Niclis som syssloman på klostrets gods Forsvik.

[2] *Wadstena kloster-reglor*, 29—31. [3] *Wadstena kloster-reglor*, 32, 33.

[4] *Wadstena kloster-reglor*, 33, 34; för särskildt svåra förseelser skulle systrarna straffas af abbedissan, bröderna af generalkonfessorn — i nödfall med biskopens bistånd (*a. a.*, 39).

Gårdsmästaren, som ej nödvändigt behöfde vara broder *ab extra*, skulle tillsättas med sysslomannens råd, intaga platsen näst under honom, i hans frånvaro med full myndighet företräda honom samt — äfven om ej broder utantill — bland de utvärtes bröderna ha första rösten. Utom de förut omnämnda skyldigheterna skulle han sörja för brödernas och tjänstefolkets gångkläder och öfriga tarf samt därtill af abbedissan och sysslomannen utbekomma erforderliga medel. Han skulle vidare öfvervaka, att den nämnda personalen ej vanvårdade sina kläder, redskap eller andra till deras bruk utlämnade persedlar samt dylika förseelser, om begångna af bröder, i kapitlet anmäla, i annat fall själf straffa[1].

Intäktsmannen slutligen, som heller ej behöfde vara broder utantill, skulle utom sina förutvarande göromål äfven handhafva all slakt[2]. Det åt tre (resp. två) af *familiares* gifna uppdraget att handhafva klostrets uppköp, försäljningar samt mottagandet och bokförandet af inflytande gåfvor öfverläts åt en af dem eller någon annan trogen klostrets tjänare[3].

Förutom de refererade bestämmelserna rörande den personal, som utgjorde organen för klostrets ekonomiska förvaltning, innehålla de meromnämnda stadgorna äfven åtskilligt af intresse för den allmänna kännedomen om klostrets ekonomiska lif. Ehuru hithörande föreskrifter få sin rätta belysning först i en monografisk öfversikt af Vadstena klosters ekonomiska organisation, skall för dem dock här en kortfattad redogörelse lämnas.

Om ock för den föregående tiden bestämda uppgifter saknas, framgår dock af den ändring, som genom 1443 års påbud vidtogs, att tidigare både klostrets ämbetsmän och andra tjänare — i likhet med hvad Birgitta för stekarhussystrarnas vidkommande tillåtit på grund af deras vistelse inom innelycket — utspisats med öfverlefvorna från det egentliga klosterfolkets bord. Konventens ekonomi hade alltså ej hållits skild från brödernas och systrarnas utantill. Detta förhållande innebar emellertid ett åsidosättande af regelns uttryckliga bud om det dagliga öfverskottets utdelande till de fattiga, liksom det ock förryckande inverkade på hela den i regeln meddelade planen för klostrets finansförvaltning.

---

[1] *Wadstena kloster-reglor*, 34, 35. [2] *Wadstena kloster-reglor*, 36, 37.

[3] *Wadstena kloster-reglor*, 38; så hade i afseende på inflytande donationer skett redan i stadgan af d. 28/9 1451 (*BU*, V, 119); jfr HILDEBRAND, *Sv. Medeltid*, III, 1023.

Stadgan af 1443 gjorde nu boskillnad mellan det egentliga klosterfolkets affärer och de utomståendes. Hvarje år skulle abbedissan af klostrets *in natura* ingående årliga ränta undantaga all spannmål och allt annat, som till konventens behof erfordrades (särskildt anslogs därtill allt korn och malt från Upland), så att deras visthus skildes från den utvärtes personalens. För hvad som till bröders och systrars uppehälle behöfde köpas skulle medlen utgå af den ordinarie räntan i penningar, så långt denna räckte (eljes af donationsmedel). Sedan konventens behof sålunda blifvit tillgodosedda, skulle återstoden mot redovisning öfverlämnas åt gårdsmästaren att användas för det utvärtes klosterfolkets behof. Uppköpen för deras räkning skulle ske för de medel, som inflöto genom offer, gåfvor och testamenten. För att uppköpen skulle inskränkas till ett minimum, borde jordbruket drifvas intensivare än förut och den i klostrets närhet bortförpaktade jorden återtagas.

All utspisning från klosterfolkets bord skulle upphöra, undantagandes allmosan till de fattiga. Detta stadgande modificeras dock af ett annat. För allmoseutdelningen angåfvos nämligen alternativt till abbedissans val tvenne utvägar. Enligt den ena skulle hvarje persons dagsranson minskas och hela öfverskottet i mat utdelas till de fattiga; det öfverblifna ölet skulle gå till lika fördelning mellan de fattiga och de främsta bland folket utanför. Enligt det andra alternativet skulle dagsransonerna blifva som förr och öfverlefvorna i mat och dryck delas lika mellan de fattiga och de främsta bland folket utanför.

Dessa föreskrifter upprepas i allt väsentligt i stadgorna från 1451. I afseende på användningen af öfverskottet från klosterfolkets bord bestämdes — i öfverensstämmelse med det andra af de nämnda alternativen — att det skulle fördelas mellan de fattiga och folket utanför[1]. I stadgan af d. $^{10}/_{11}$ 1451 förnyas från 1448 års visitationsstadga — utom bestämmelsen om broderskapsbrefvens utfärdande — såväl föreskrifterna om de utskickade uppköparnes redovisning som förbudet mot utsändandet af allmoseinsamlare för klostrets räkning[2]. Dessutom föreskrefs i enlighet med stadgan af d. $^{4}/_{8}$ 1450 att — för underlättande af ordningens upprätthållande — hela det åt folket utantill upplåtna området skulle omgifvas med en gemensam inhägnad, försedd med blott en enda utgång[3].

[1] *BU,* V, 118—120; *Wadstena kloster-reglor,* 37, 39, 41, 42; HILDEBRAND, *Sv. Medeltid,* III, 1023.

[2] *Wadstena kloster-reglor,* 40.

[3] *BU,* V, 122; *Wadstena kloster-reglor,* 39.

EXKURSER

Exkurs A. De äldsta förordningarna om Vårfrupenningen[1].

För erhållande af medel till byggandet af det nya klostret hade Birgitta — enligt Frälsarens bud — föreskrifvit, att öfver hela landet skulle erläggas en särskild afgift, som det synes ända från början känd under namnet Vårfru-(Vadstena-)penningen *(denarius b. Virginis)*. Kristus hade, heter det i en uppenbarelse *(Extrav.* 32)[2], befallt, att ett kloster skulle byggas till Hans moders ära, på det folkets synder måtte varda förminskade. Därför skulle hvarje till myndig ålder kommen man och kvinna, som aktade förblifva i sitt ogifta stånd, hvarje år betala en penning i gällande mynt, likaså hvar och en, som befunne sig i änko- eller änklingsstånd. Den som vore i äktenskap stadd skulle för sig och sin hustru betala två penningar samt, i händelse han hade till myndig d. v. s. till 16 års ålder komna söner eller döttrar, för hvar och en erlägga en penning. »Munkar, som äro förbundna att offra mig sig och sitt, samt präster, som äro min arfvedel, vare fria, likaså tjänare, emedan de äta sitt bröd i sitt anletes svett och ej äro sina egna».

Birgitta rådförde sig med sin trogne vän priorn Petrus i Alvastra om de åtgärder, som lämpligen borde vidtagas för verkställigheten af det gudomliga budet. Hon lyckades för sin sak vinna både konung Magnus och kyrkans ledande män. Det af konungen med råds råde utfärdade påbudet om Vårfrupenningens utgörande finns ej i behåll; vi känna dess tillvaro blott genom konung Håkans bekräftelse af detsamma och kunna ej ens uppgifva, när det utfärdades[3]. Däremot finnes bevaradt ett synodalstatut af biskop Petrus

---

[1] Se ofvan sid. 56, not 7.

[2] Denna uppenbarelse finnes med samtida hand afskrifven på baksidan af ett af de tre i RA förvarade exemplaren af Teljestadgan af d. $^{12}/_{9}$ 1381 (*RAP*, I, N:o 1622), likaså som inledning till de i *A. 23* och *C. 46* meddelade afskriftssamlingarna af akter rörande Vårfrupenningen.

[3] Hausen, N:o 173. Sannolikt år 1349 utfärdade konung Magnus med råds råde ett påbud, att hvar svensk man och kvinna skulle — Gud och den heliga Jungfrun till heder — erlägga en svensk penning; öfver de insamlade medlens användning skulle konungen med biskoparna och det öfriga rådet bestämma (*DS*, VI, N:o 4515). Det ligger nära till hands att sätta detta påbud i samband med Vårfrupenningen, men dels saknas de karaktäristiska, i den

i Linköping, som år 1351 blef ärkebiskop, utfärdadt alltså under senare hälften af 1340-talet, senast 1351, hvari föreskrefs, att sockenprästerna vid tre marks vite skulle föra specificerade (ej blott summariska) räkenskaper öfver den dem åliggande insamlingen af såväl *decimæ decimarum* och *denarius b. Petri* som *denarius b. Virginis* och öfverlämna de influtna medlen åt vederbörande prost, som sedan hade att insända dem — för hvar socken särskildt — till Linköping[1].

Omhvälfningarna inom landet under de senare åren af konung Magni regering kräfde emellertid påbudets bekräftande och inskärpande, och på Maria aflelsesdag (d. 8/12) 1361 utfärdade konung Håkan med biskoparnas och öfriga riksens råds råde från Upsala ett öppet bref, hvari han i anslutning till faderns påbud föreskref, att till Vadstena kloster skulle utgöras två svenska penningar i gällande mynt af hvarje gift person i hela riket så ridderskap som bönder, af alla klerker samt af alla dem i ogift, änklings- eller änkostånd[2] aktade blifva till döddagar så i städerna som på landet. Prästen och en förtroendeman inom hvarje socken skulle vid jultiden insamla afgiften och efter biskopens och lagmannens bud insända den till vederbörande domkyrka[3].

Detta konung Håkans stadgande afvek, som synes, i flera punkter från Birgittas uppenbarelse: afgiften sattes till två svenska penningar, hvilket emellertid kan bero på den under senare delen af konung Magni regering inträdande myntförsämringen[4], och klerkerna ålades att betala densamma, ehuru de af Birgitta uttryckligen undantagits.

Nästa till vår tid bevarade stadga om Vårfrupenningen är af 1366. I det af provinsialsynoden i Telje d. 12/9 1381 utfärdade påbudet omtalas emellertid ett af ärkebiskop Petrus och andra prelater på begäran och med samtycke af konung Albrekt, hans rådsherrar och andra förnämliga män utfärdadt påbud om Vårfrupenningen, som med en penning för hvar person skulle utgå af hvarje familjefader med hustru samt söner och döttrar, som uppnått sitt sextonde år, liksom af alla jungfrur och änkor och utkräfvas med

---

birgittinska uppenbarelsen förekommande bestämmelserna om skattens utgående, dels torde man, om fråga varit om Vårfrupenningen, knappast ha försummat att i så fall uttryckligen angifva ett efter allt att döma så populärt ändamål som Vadstena klosters byggande.

[1] Reuterdahl, *SS*, 47.

[2] I brefvet står »aff allom them jungfrudom ok enkio liffuerne haffua vilia til dödra daga». Orden »jungfrudom» och »enkioliffuerne» äro förmodligen blotta öfversättningar af uppenbarelsens »virginitas» och »viduitas», hvilka afse såväl män som kvinnor. Denna betydelse af ordet »jungfrudom» är i tidens språk ej ovanlig (jfr Södervall, *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*, I, 614).

[3] Hausen, N:o 173. Af formuleringen framgår, att påbudet gällde hela riket, ehuru den enda bevarade afskriften är tagen efter det för Åbo stift expedierade exemplaret.

[4] Hildebrand, *Sv. Medeltid*, I, 831.

samma rätt, hvarmed tionde och öfriga kyrkliga afgifter af ålder plägat utgå[1]. Ärkebiskop Petri påbud finns, som nämndt, ej i behåll, men måste ha utfärdats mellan november 1363, då Albrekt hyllades såsom konung, och d. $^{18}/_{10}$ 1366, då ärkebiskopen afled[2].

Regeringsskiftet 1363 kräfde emellertid påbudets förnyande från kungamaktens sida. Den nye konungen hade från sina företrädare ärft skyldigheten att omhulda Vadstena kloster och som det synes äfven intresset för denna stiftelse. Sannolikt alldeles i början af sin regering[3] utfärdade han med sin faders, biskoparnas, rådets och stormännens råd en förordning, hvari han med återupplifvande af konung Håkans påbud uppfordrade sina undersåtar att i där stadgad utsträckning erlägga Vårfrupenningen[4]. Då detta påbud ej synes ha medfört önskad verkan, utfärdade konungen d. $^{23}/_{7}$ 1466 till inbyggarna i Östergötland — där af naturliga skäl intresset för saken bort vara störst — en maning att ställa sig detsamma till efterrättelse[5], en maning, som d. $^{11}/_{8}$ följande år af hans fader, hertig Albrekt, upprepades[6]. Den $^{11}/_{7}$ 1374 förnyade konungen från Öknö nära Stegeborg sitt förra allmänna påbud om Vårfrupenningens utgörande[7].

De ökade utgifter, som medföljde det kraftigare bedrifvandet af byggnadsarbetena efter Birgittas translation år 1374, och de dryga

---

[1] *RAP*, I, N:o 1622. Uttrycket »quelibet eciam vidua ac virgo» för tanken till uppenbarelsens »omnis ad annos discretionis perueniens, qui in *virginitate* perseuerare proponit, siue vir siue femina, tribuat vnum denarium monetæ currentis, similiter, qui in *viduitate* est». Tydligen föreligger en förändring af Birgittas föreskrift — om oafsiktig eller öfverlagd, låter sig ej afgöra. I senare fallet torde den förklaras af Vadstena klosters egenskap att vara *primum et principaliter* ett nunnekloster. — Det är förmodligen det i texten nämnda påbudet, som åsyftas i ett odat. bref från biskop Nicolaus Hermanni till ärkebiskop Birgerus Gregorii (*RAPpbf*, N:o 63).

[2] Styffe, *Bidrag*, I, xxxviii; *SRS*, III: 2, 101.

[3] Den ofvan (sid. 56, not 7) lämnade uppgiften, att förordningen af d. $^{23}/_{7}$ 1366 var konung Albrekts första påbud om Vårfrupenningen, var alltså förhastad; äfvenså är »stadfästelse» ett oegentligt uttryck om brefvet af d. $^{11}/_{8}$ 1367.

[4] Det i brefvet af d. $^{23}/_{7}$ 1366 gifna referatet af konung Håkans bref stämmer med hänsyn till såväl uppbördstiden som de skattepliktiga väl öfverens med det hos Hausen tryckta brefvet (»de qualibet persona tocius regni in virginitate, viduitate seu coniugio constituta, siue clericus fuerit siue laycus, militaris, mercator vel popularis seu cuiuslibet alterius condicionis»). Det angifna skattebeloppet (»vnus vel plures denarii pro qualitate monete tunc currentis usque ad valorem dimidii denarii Lubycensis») är åter ej det i Håkans nämnda bref angifna. Något annat påbud af konung Håkan är emellertid mig veterligen ej kändt; jfr Hildebrand, *Sv. Medeltid*, III, 1088.

[5] *RAP*, I, N:o 721.

[6] *RAP*, I, N:o 759, tryckt i Benzelii edition af *Diarium Vazstenense*, 187, 188 efter en afskr. i *C. 46*, fol. 200 v., 201.

[7] Latinsk redaktion i afskr. i *A. 23*, fol. 106 v. och *C. 46*, fol. 201, svensk redaktion i *C. 46*, fol. 189 v.

summor, som ungefär samtidigt slukades af arbetet på Birgittas kanonisation, gjorde det emellertid nödvändigt för klostret att på allt sätt drifva upp sina inkomster. I sammanhang därmed måste man tydligen se det återupplifvande af påbudet om Vårfrupenningen, som genom den kyrkliga maktens försorg ägde rum i början af 1380-talet.

Redan tidigare hade klostret och dess talemän vändt sig till de kyrkliga myndigheterna för att förmå dem att taga saken om hand. Under något af åren 1375—1381 (1379?) skref Bo Jonsson på Vadstena klosters genom herr Birger Ulfsson framställda begäran till ärkebiskop Birgerus Gregorii samt uppfordrade honom att »med brefvom och skälom» stadfästa de äldre påbuden, om Vårfrupenningens utgörande [1].

Men först efter Katarinas återkomst från kurian 1380 tog saken riktig fart. Den $^{21}/_{12}$ d. å. bönföll hon hos ärkebiskopen, att han på bästa sätt måtte befordra uppbörden af Vårfrupenningen [2], och i början af 1381 riktade hon till honom enahanda uppmaning [3]. Äfven klostrets närmaste tillsyningsman bland de högre prelaterna, biskop Nicolaus Hermanni i Linköping, tog sig an saken och anhöll genom ett bref af d. $^{22}/_{5}$ 1381 hos ärkebiskopen, att på det inom kort sammanträdande provinsialkonsiliet ett allmänt påbud måtte utfärdas om Vårfrupenningens erläggande i öfverensstämmelse med de föreskrifter konungen, prelaterna och rådet förut därom meddelat [4].

Den $^{12}/_{9}$ 1381 utfärdade ärkebiskop Birgerus Gregorii [5], biskoparna Nicolaus Hermanni i Linköping, Nicolaus i Skara, Thordo

[1] *RAPpbf*, N:o 27. Brefvet är dat. »Arosiæ in octaua beatorum Petri et Pauli apostolorum» u. å.; då det säges vara öfversändt med herr Birger Ulfsson, som bevistade translationen d. 4 och 5 juli 1374 (se ofvan sid. 82), kan det tidigast falla d. $^{6}/_{7}$ 1375; d. $^{12}/_{9}$ 1381 utfärdades biskoparnas bekräftelse på Vårfrupenningen. Den $^{25}/_{7}$ 1379 vistades Bo Jonsson och Birger Ulfsson i Västerås (*RAP*, I, N:o 1442).

[2] *RAPpbf*, N:o 41.

[3] *RAPpbf*, N:o 42. Brefvet är odateradt, men tillhör med nödvändighet något af åren 1380 eller 1381. Då i brefvet af d. $^{21}/_{12}$ 1380 Gudmars resa till ärkebiskopen omtalas såsom förestående, i brefvet N:o 42 åter såsom förfluten torde detta sistnämnda med tämlig säkerhet kunna hänföras till början af året 1381.

[4] *RAPpbf*, N:o 51. Biskopen meddelar i brefvet, att enligt de upplysningar han i Vadstena inhämtat af priorn Petrus och andra, som tillhört Birgittas omgifning, Vårfrupenningen skulle erläggas af gifta män och kvinnor samt deras barn, när de uppnått sitt femtonde år, äfvensom af änkor och änklingar. För andra åter vore afgiftens erläggande en frivillig sak.

[5] Den $^{30}/_{8}$ 1381 (bref, dat. Arnö »in crastino decollacionis b. Johannis Baptiste» u. å., men tydligen att hänföra till 1381, i afskr. i *A. 26*, fol. 26) skrifver ärkebiskopen till Vadstena klosters abbedissa, att han dagen förut framlagt saken för provinsialsynoden i Telje, men att frågan där ej afgjorts, utan af biskoparna uppskjutits, tills rådet sammanträdt med prelaterna och så med konungens medverkan ett giltigt och beståndande beslut kunde åstadkommas

i Strängnäs, Hartlevus i Västerås och Johannes i Åbo samt kapitlet i Vexjö, där stolen var ledig, från Telje ett öppet bref till rikets samtliga inbyggare, hvari de förnyade ärkebiskop Petri förutnämnda stadga om Vårfrupenningens utgörande samt, på det den dess noggrannare skulle efterlefvas, hvar och en för sig, utlofvade 40 dagars aflat åt dem, som åtlydde densamma. Afgiften skulle erläggas i medlet af fastan, i alla händelser före påskdagen, uppbäras af sockenprästerna samt af dem aflämnas till respektive prostar för att sedan genom domkapitlen tillställas klostret [1].

I öfverensstämmelse med detta påbud stadgade också biskop Nicolaus Hermanni för sitt stift, att prästerna skulle på midfastosöndagen och de båda följande söndagarna erinra sina sockenbor om skyldigheten att före påskdagen erlägga Vårfrupenningen. Erlades ej densamma inom utsatt tid, skulle prästerna äga rätt att efter inhämtadt tillstånd af respektive prostar på påskdagen från kommunion suspendera de tredskande, tills de erlade afgiften [2].

I anledning af beslutet af d. $^{12}/_{9}$ 1381 affärdade — förmodligen d. $^{10}/_{12}$ s. å. — abbedissan och konventet i Vadstena en skrifvelse till ärkebiskopen, hvari de tackade honom för hans välvilja i afseende på Vårfrupenningen, bådo honom bringa saken till full afslutning samt underrättade honom, att de till sina uppbördsmän utsett prebendaterna Nicolaus Johannis Helsing och Laurentius Stephani [3]. Af antydningen i det nyss anförda brefvet framgår,

(»sortiri non potuit efficaciam aliter nisi quam de voto et beneplacito venerabilium fratrum nostrorum episcoporum congregatorum ibidem diffinicio eiusdem, usque dum consilium regni vna cum nobis prelatis conuenerit, dormire debeat in suspenso, ut quidquid protunc super eo stabiliuerint, auctoritate domini nostri regis interueniente extunc stabile et irreuocabile perseveret»).

[1] *RAP,* I, N:o 1622. Påbudet synes genom sockenpräster och prostar ha blifvit kungjordt för menigheterna. Åtminstone finnes bevaradt konceptet till en ärkebiskoplig rundskrifvelse om saken till alla sådana (*RAPpbf,* N:o 60, dat. d. $^{9}/_{7}$ u. å., men säkerligen att hänföra till 1382).

[2] REUTERDAHL, *SS,* 59, 60. Dessutom upprepas biskop Petri stadgande om räkenskapernas förande (ss. 68, 69). Stadgan är odaterad, men torde på grund af öfverensstämmelsen med statutet af d. $^{12}/_{9}$ 1381 böra anses tillkommen efter detta. I ett annat episkopalstatut för Linköpings stift af år 1384 (REUTERDAHL, *SS,* 83; GUMMERUS, 22) föreskrifves, att hvarje familjefader, hans hustru och äkta döttrar vore skyldiga att erlägga Vårfrupenning; för andra åter vore det en frivillig sak.

[3] *RAPpbf,* N:o 43. I ett bref från ärkebiskop Birgerus Gregorii, dateradt onsdagen före heliga sju bröder ($^{10}/_{7}$) u. å., ålägges Nicolaus Helsing att nästa söndag på Arnö redovisa för sin uppbörd (*RAPpbf,* N:o 44). Brefvet kan svårligen vara utfärdadt före synodalbeslutet af d. $^{12}/_{9}$ 1381 och skulle då tillhöra året 1382, enär ärkebiskopen dog i mars 1383. Det i texten refererade brefvet skulle då vara skrifvet d. $^{10}/_{12}$ 1381, d. v. s. samma höst, som Teljestadgan tillkom, hvilket, i sig själft sannolikt, bestyrkes af att det ej är undertecknadt af Katarina, utan af »abbatissa et conuentus monasterii b. Virginis in Vatzstenum».

att man ännu ej ansåg den nya pålagans utgörande tryggadt. Följande år begärdes ock från Vadstena hos ärkebiskopen, att han måtte medverka till att Vårfrupenningen vederbörligen erlades och att påbudet därom måtte fastställas och bekräftas med stormännens och prelaternas bref och sigill efter ett medsändt formulär, grundadt på Teljemötets beslut [1]. Det var förmodligen denna klostrets anhållan, som framkallade rådets stadfästelsebref d. 7/7 (11/7) 1382 [2].

Men ännu i midten på 1380-talet begärde Vadstena kloster hos den nye ärkebiskopen Henrik, att han måtte genom sockenprästerna låta förmana folket i sitt stift att erlägga Vårfrupenningen [3]. Efter den stora vådelden 1388 finno vi ånyo spår af kraftigare försök att indrifva densamma; i denna afsikt riktade klostrets abbedissa och generalkonfessor d. 27/8 1388 ett maningsbref till en ej namngifven biskop [4].

Genom bullan af d. 2/6 1401 fick Vårfrupenningen påflig stadfästelse [5]; om dess historia i öfrigt under den tid min undersökning omfattar hänvisas till hvad på vederbörliga ställen därom säges. Här må blott tilläggas, att ärkebiskop Johannes Haquini och hans kapitel d. 4/10 1426 för att visa sin erkänsla för att fjärdedelen af den från ärkestiftet ingående Vårfrupenningen anslagits till Upsala domkyrka förbinda sig att där ständigt hafva ett Birgittaaltare samt att tillse, att afgiften ordentligen utkräfdes och de klostret förbehållna tre fjärdedelarna till detsamma öfversändes [6]. Efter Nådendals klosters anläggning synes den från de finska landskapen ingående Vårfrupenningen ha blifvit till detsamma anslagen [7].

Exkurs B. Om dateringen af birgittinregelns första stadfästelse [8].

Dateringen af Urban VI:s bekräftelsebulla har ända i det sista varit omstridd. Rydberg har bestämdt uttalat sig för 1378 [9],

---

[1] *RAPpbf,* N:o 62.

[2] Lat. red. i afskr. i *A. 23,* fol. 107 v. och *C. 46,* fol. 202, 202 v.; svensk redaktion, dat. d. 11/7 1382, i orig. på perg. i RA (*RAP,* I, N:o 1741).

[3] *RAPpbf,* N:o 69. Brefvet är dateradt Vadstena »die sancti Thome de Aquino» u. å. Det faller tidigast 1384, då Birgerus Gregorii dog i mars 1383, senast 1386, då den i brefvet omtalade Bo Jonsson dog d. å. Sannolikt tillhör det 1384, klostrets invigningsår, då det i brefvet heter »vt in structura ecclesie nostre hac estate, prout possibile est, procedere debeamus».

[4] Afskr. i *C. 2,* fol. 63 v. Brefvet är utfärdadt af Ingegerd och Magnus Petri d. 27/8 u. å. Då eldsvådan omtalas såsom nyss timad, tillhör brefvet säkerligen år 1388.

[5] *SD,* I, N:o 62. [6] Orig. på perg. i RA.

[7] Leinberg, 223, 224. [8] Se ofvan sid. 67, not 1.

[9] *SvT,* II, 446.

SILFVERSTOLPE i sitt sista arbete för 1379 [1], under det FLAVIGNY nöjer sig med att till läsarens fria val angifva 1378 eller 1379 [2]. Frågan hör i själfva verket ej till de lättast utredda. Endast med hänsyn tagen till tidens allmänna kyrkliga förhållanden torde en tillfredsställande förklaring kunna ges.

Själfva originalbullan är, såvidt jag känner, ej bevarad. I Sverige finnas, så vidt kändt är, af densamma blott tvenne något så när samtida afskrifter, den ena i *A. 23,* fol. 42—51, den andra i *C. 46,* fol. 22—30 v. Den i DURANTI upplaga af *Revelationes* (Rom 1628) återgifna texten är hämtad från en tredje, sannolikt italiensk afskrift. Den handskrift, hvarefter BROCKIE i sin fortsättning af HOLSTENII samling af klosterregler har tryckt bullan, angifves härstamma från slutet af 1300-talet eller början af 1400-talet och hafva som gåfva från klostret i Vadstena kommit i klostret Gnadenbergs ägo [4]. Enligt samtliga dessa handskrifter och tryck är bullans datering ordagrannt densamma och har följande lydelse: »*Datum Rome apud Sanctam Mariam in Transtiberim tercio Nonas Decembris pontificatus nostri anno primo*». Kardinal Elziarii i bullan intagna skrifvelse åter har följande datering: »*Rome in Transtiberim apud Sanctam Ceciliam sub anno dominice incarnacionis millesimo trecentesimo septuagesimo nono tercia die mensis decembris II indiccione pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Vrbani diuina prouidentia pape sexti anno primo*».

Den 3 december under Urbans första pontifikatsår betyder d. 3/12 1378, då Urban invigdes d. 18/4 1378 och pontifikatsåret räknas från invigningsdagen. Man skulle därför måhända vid första ögonkastet vara hågad att sluta, att såväl bullan som kardinalens bref äro dagtecknade d. 3/12 1378, men att genom en (oförklarlig) misskrifning i bullan eller af kopisten ett felaktigt årtal (1379 i st. f. 1378) insmugit sig i kardinalens skrifvelse. Denna till synes enkla förklaring — i sig själf föga sannolik — motsäges emellertid bestämdt af indiktionssiffran i brefvet, som passar till 1379, men ej till 1378. Frågan invecklas än ytterligare däraf, att såväl Vadstenadiariet [5] som den förut citerade Gnadenbergshandskriften uppgifva, att stadfästelsen ägt rum 1379 [6].

RYDBERG har sökt komma till rätta med svårigheterna genom att framhålla å ena sidan, att Diariets äldsta notiser, nedskrifna tämligen långt efter händelserna, ej kunna göra anspråk på någon synnerlig trovärdighet, å andra sidan, att redan de d. 4/1 1379 utfärdade bullorna

---

[1] *Klosterfolket,* 5. [2] *Sainte Brigitte de Suède,* 530, not 1.

[3] II, 349, 350. [4] HOLSTENIUS-BROCKIE, III, 103.

[5] *SRS,* I: 1, 101: »Anno eodem (1379) tercia die Decembris *extraxit,* (teknisk term i dylika fall, i st. f. det nästan meningslösa »*excepit*») confirmacionem super regula sancti Salvatoris per modum constitutionis».

[6] HOLSTENIUS-BROCKIE, III, 103 (»Incipit regula S. Salvatoris, a sede apostolica pro constitutionibus approbata anno domini MCCCLXXIX per Urbanum VI tertia mensis decembris»).

hafva uttrycket »*abbatisse et conuentui — — sub regula S. Augustini et uocabulo S. Saluatoris uiuentibus*», hvilket då skulle utvisa, att i jan. 1379 orden var under denna benämning af påfven erkänd [1]. Häremot kan invändas dels i afseende på argumentationens sista led, att där anförda uttryck äfven förekommer just i självfva stadfästelsebullan, hvarigenom ju denna del af bevisningen förfaller [2], dels i afseende på Rydbergs första argument, att Diariets och Gnadenbergshandskriftens samstämmighet synes böra återföras på någon gammal tradition inom Vadstena kloster, hvars trovärdighet ej utan vidare kan underkännas.

Möjligen kan man på en annan väg nå fram till ett bestämdt resultat. Bullan är nämligen dagtecknad »*apud Sanctam Mariam in Transtiberim*», således ej utfärdad från påfvarnas vanliga residens (»*apud Sanctum Petrum*»). Då Urban VI i aug. 1378 återvände till Rom, var han ej i besittning af hela staden, utan måste till en början taga sitt residens i Trastevere, där hans vistelse kan påvisas, d. 3, 16, 18, 29 sept., d. 1 okt., d. 6, 9, 20, 21 och 29 nov., d. 13 dec. 1378 [3], d. 4, 27 och 31 jan., d. 9 febr., d. 15 och 17 mars, d. 16, 18 och 30 april 1379 [4].

Genom S. Angelos kapitulation d. 27/4 1379 och Alberigo da Barbianos seger tre dagar senare fick Urban i sina händer hela Rom; den 12/6 finna vi honom i Vatikanen (»*apud Sanctum Petrum*») [5]. Den 18/12 1379 utfärdade han därifrån en bulla, ställd till Katarina. Alltså: den 3 dec. 1378 vistades Urban med all sannolikhet vid S. Maria i Trastevere, den 3 dec. följande år efter allt att döma i Vatikanen (»*apud Sanctum Petrum*»); hvaraf således skulle följa, att hans från förstnämnda ort daterade stadfästelsebulla skulle vara utfärdad 3/12 1378.

Återstår blott att komma till rätta med dateringen af kardinalens bref. Den enda tänkbara förklaringen, i och för sig onekligen godtycklig, synes mig vara, att neapolitanen Elziarius i sitt bref användt den i Neapel brukliga byzantinska stilen, som lät året börja den 1 september före vårt nuvarande års början — ett antagande, hvarigenom såväl indiktionssiffra som pontifikatsår få sin naturliga förklaring. Traditionen i Vadstena kloster åter torde haft

---

[1] *A. 23*, fol. 27 v., 28; *SvT*, II, 446.

[2] *SvT*, II, 443. Denna invändning har först framställts af SILFVERSTOLPE; jag har upptagit den efter en anteckning bland hans samlingar i RA.

[3] CELSE, 138, N:o 3, 140, N:o 5; BRULIN, *Några feldaterade påfvebref i Sv. Diplomatarium*, 6, 7 (*Bidr. till Sverges medeltidshistoria, tillegnade C. G. Malmström af Hist. Sem. vid Upsala universitet.* 10); EUBEL, *Das Itinerar der Päpste zur Zeit des grossen Schismas* (*HJGG*, XVI), 555; SAUERLAND, *Das Itinerar Urbans VI* (*HJGG*, XVII), 61.

[4] CELSE, 140, 141, N:o 6—15; SAUERLAND, *a. a.*, 61, 62; VALOIS, I, 163. De fåtaliga beläggen ha sin grund däri, att registraturen från Urban VI:s pontifikat gått förlorade.

[5] CREIGHTON, I, 75; SAUERLAND, *a. a.*, 62; VALOIS, I, 170.

sitt upphof däri, att man — utan närmare reflektion — öfverfört det i Elzarii bref utskrifna årtalet till Urbans samma dag utfärdade, endast efter pontifikatsår daterade bulla.

Exkurs C. Om Katarinas ställning till Vadstena klosters styrelse[1].

I sitt bekanta arbete om Birgitta uppger FLAVIGNY[2], att Katarina redan 1374 vid sin återkomst till Sverige af stiftsbiskopen förordnats att tjänstgöra såsom Vadstena klosters abbedissa, och har till stöd för sin uppfattning ur *Processus canonizacionis b. Katarine* framdragit tvenne vittnesmål[3].

Det ena, afgifvet af broder Mathias, har följande lydelse: »Dixit testis, quod prefata domina Katerina nominatur abbatissa monasterij Vastenensis in quadam bulla pie memorie domini Urbanj pape sextj data et concessa Rome apud sanctam Mariam in Transtyberim secundo Nonas Januarij pontificatus suj anno primo monasterio Vastenensi, cuius tenor talis est: Urbanus episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Vitam regularem professis hijs, qui, vt mundj fugiunt oblectantis illecebras, se recludunt, apostolicum decet adesse presidium, ut tanto deuocius quanto quiecius domino famulantur(!). Sane pro parte in Christo filiarum nobibilis (!) mulieris *Katerine* de Vlffosum, recolende memorie Birgitte, relicte quondam Vlffonis de Vlffosum mulieris (!ɔ: militis) vidue, nate, *et abbatisse ac conuentus monasterij in Vastenom* sub regula sancti Augustini et vocabulo sancti Saluatoris viuencium Lincopensis diocesis peticionis nobis oblate series continebat» etc.[4] Härmed åsyftas en af de bullor af d. 4/1 1379, för hvilka jag förut redogjort[5], den nämligen, som förbjuder uppförandet af byggnader i klostrets omedelbara närhet[6]. Som jag emellertid förut framhållit[7], torde emellertid de kursiverade orden böra tolkas »*Katarina* — — *samt abbedissan och konventet i Vadstena kloster*» och ha därför för Flavignys syfte ingen beviskraft.

Det andra af Flavigny framdragna vittnesbördet, meddeladt af sedermera generalkonfessorn Clemens Petri, utgöres af följande utdrag ur en urkund[8]: »In nomine domini, amen! Nouerint

---

[1] Jfr ofvan sid. 85, not 3. [2] *Sainte Brigitte de Suède*, 516.

[3] *A. a.*, 516, not 1.

[4] *Processus canonizacionis b. Katerine*, fol. 39. Aftrycket hos FLAVIGNY (sid. 516, not 1) innehåller flera tryckfel.

[5] Se ofvan sidd. 94 ff.

[6] CELSE, 141, N:o 10 (afskr. i *A. 23*, fol. 27, 27 v.).

[7] Se ofvan sidd. 87, not 2.

[8] *Proc. can. b. Katerine*, fol. 53 (»Et hoc idem ostendit nobis commissarijs in quadam alia registrata litera institutionis domine Katerine in abba-

vniuersi, quorum interest seu interesse poterit quomodolibet in futurum, quod sub anno a natiuitate domini MCCC°L°XX quarto Nobis Nicolao dei gracia episcopo Lincopensi etc. — — Prefecimus eis venerabilem et Deo dilectam dominam Katerinam predictam, ydoneam et circumspectam, sciencia, moribus et etate et virtutum preuilegijs in spiritu sancto preuentam ac regularibus institutis instructam» etc.

Vid detta dokument är nu först och främst att anmärka, att det ej kan utgöra själfva fullmakten; det förbjudes af uttrycket »*prefecimus*». Det är endast en berättelse om hvad biskopen vid något föregående tillfälle gjort.

Därnäst frapperar frånvaron af en fullständig datering, i det att mot all vanlighet endast året finnes angifvet.

Vidare synas den utnämnande biskopens namn och året för själfva tilldragelsen något svåra att förena. Den i brefvet nämnde biskop Nicolaus kan icke åsyfta den äldre biskopen med detta namn, hvilken, såsom jag förut nämnt, redan år 1372 aflidit[1]. Hvad åter angår Nicolaus Hermanni, så blef han visserligen 1374 genom kapitlets val kallad till biskopsstolen, men först d. 14/3 1375 af påfven »*per provisionem*» utnämnd till biskop i Linköping och kunde därför år 1374 svårligen skrifva sig annat än »*electus*»[2].

Hvad slutligen själfva innehållet beträffar, synes det onekligen något egendomligt, att biskopen i Linköping år 1374 utfört ett uppdrag, som tidigare (1370) anförtrotts åt hans bröder i Upsala, Strängnäs och Vexjö och först 1377 på Katarinas bedrifvande anförtroddes åt honom själf[3]. Redan detta anförda synes mig mer än tillräckligt att ställa den anförda urkundens tidsuppgift i en nog tvifvelaktig dager.

Men mot Flavigny kan dessutom åberopas en förut citerad, af Nicolaus Hermanni vid visitationen d. 18/5 1388 utfärdad urkund[4]. Då genom förbiseende denna ej på vederbörligt ställe blifvit till fullo analyserad och i sitt rätta sammanhang insatt, skall här en redogörelse lämnas för dess innehåll. Biskopen tillkännager, att Katarina inför honom vid hans besök i Vadstena d. 1/8 1381 (l ɔ: 1380)[5] och de sex följande dagarna företett bullorna af d. 5/8 1370 och d. 1/10 1377 samt anhållit, att han ville skrida till utförande af det honom i den senare gifna uppdraget. I anledning af denna begäran hade biskopen efter en inspektion af den påbör-

---

tissam monasterij Vastenensis, que sic incipit»). Det af vittnet förut åberopade beviset utgöres af ett utdrag ur en urkund af d. 25/8 1380 (afskr. i *A. 26*, fol. 57 v., 58), som i afseende på händelserna 1374 intet bevisar.

[1] Jfr ofvan sid. 79, not 3.

[2] Bulla bl. *Munchs afskr.* i RA (»filii capitulum — — concorditer elegerunt»).

[3] Jfr ofvan sidd. 80, 83, 84.

[4] Afskr. i *C. 46*, fol. 31—35 och *C. 74*, fol. 7—9; bullorna af d. 5/8 1370 och 1/10 1377 äro i denna urkund *in extenso* intagna.

[5] *SRS*, III: 2, 263, not A.

jade anläggningen gifvit sin bekräftelse på densamma samt sitt tillstånd till dess fullföljande och fullbordande. Då han i Vadstena äfven funnit åtskilliga män och kvinnor, som väntade på inträde i det en gång fullbordade klostret, hade han åt Katarina öfverlämnat styrelsen öfver dem[1]. I brefvets sista del lämnas en redogörelse för händelserna år 1384, hvaraf framgår, att då en abbedissa blifvit vederbörligen vald och af biskopen konfirmerad.

I denna urkund förekomma nu ordagrannt de ofvan citerade orden utom att där står 1381 i st. f. 1374[2]. Det troligaste synes mig därför vara, att den af Clemens Petri anförda, af Flavigny åberopade urkunden är identisk med brefvet af 1388, ehuru — af okänd och förmodligen outredbar anledning — årtalet ändrats. Under alla förhållanden torde den i afseende på händelserna 1374 alls intet bevisa.

Exkurs D. Några anmärkningar om handskrift C. 92 i Upsala universitetsbibliotek[3].

Den handskrift hvarur dess dåvarande ägare, OLOF CELSIUS d. ä., 1705 utgaf de här nedan under 2)—4) anförda krönikorna[4] skänktes — sannolikt 1718 — af honom till Upsala universitetsbibliotek, i hvars handskriftskatalog den nu bär signum *C. 92*. Den innehåller 1) en påfvelängd från Petrus till Clemens VI (fol. 1, 2); 2) den äldre Upsalaärkebiskopskrönikan, *Vetus Chronicon de archiepiscopis Upsaliensibus*[5] (fol. 3); 3) en kungalängd, början de med Olof Skötkonung och slutande med Karl Knutsson[6] (fol. 4) samt slutligen 4) det s. k. *Incerti scriptoris Sueci Chronicon* 1160—1320[7]. Anteckningarna äro förda med olika händer; en närmare redogörelse för de olika handstilarna och de slutsatser, som kunna dragas i afseende å tiden för nedskrifvandet, har ANNERSTEDT lämnat i den af honom utgifna tredje delen af *Scriptores rerum Suecicarum*[8].

Samma hand, som i kungalängden infört Albrekt och Erik af Pommern, har i den sistnämnda krönikan infört den både i CELSII edition och i *Scriptores* utelämnade anteckningen under 1336, hvilken har följande lydelse: »Coronatus fuit dominus Magnus in regem Swecie, Noruegie et Skanie Stockholmis in die Marie Magdalene. Hic fuit filius domini Erici ducis, qui in turre fame periit, et nepos domini Magni regis dicti Ladhalaas. Huius tempore floruit sancta Birgitta, sponsa Christi, et multas reuelaciones a Christo habuit pro illo rege» etc.

---

[1] Min förut (sid. 86) lämnade uppgift, att tiden för styrelsens formliga öfverlämnande åt Katarina ej angifves, är alltså förhastad, ehuru det å samma ställe gissningsvis anförda årtalet tvifvelsutan är det riktiga.

[2] Se ofvan sid. 86, not 3. [3] Jfr ofvan sid. 159, not 4.

[4] Diss. Upsaliæ 1705. [5] *SRS*, III: 2, 97, 98.

[6] *SRS*, I: 1, 21, 22. [7] *SRS*, I: 1, 83—88. [8] *SRS*, III: 1, IV—VI.

En jämförelse mellan stilarna gifver nu vid handen[1], att den nämnde antecknaren i kungalängden och krönikan är identisk med den annalist, som i Vadstenadiariet infört de berörda anteckningarna under 1350, 1365 och 1389[2]. Äfven de inre vittnesbörden peka i samma riktning: den främlingsfientliga tonen finnes på begge ställena[3]; gemensamt för både kungalängden och Diariet är misstaget i fråga om konung Albrekts faders namn[4], och anteckningen i krönikan innehåller äfven en notis om Birgitta. Som jag förut visat, härröra de omtalade anteckningarna i Diariet sannolikt från Andreas Lydekini (munk i Vadstena 1387; † 1410)[5]. SILFVERSTOLPE anmärker i de biografiska notiser han om denne meddelar, att 1382 en gårdsägare med detta namn omtalas i Upsala[6]. Är det, som synes sannolikt, samme man, kan detta bidraga att förklara förekomsten af anteckningar med hans hand i en Upsalakrönika, liksom hans senare egenskap af birgittinmunk omnämnandet af Birgitta i den notis han i den nämnda krönikan infört. —

Till hvad jag förut meddelat om den tidigare delen af Diariet kan läggas, att Thorirus Andreæ äfven efter återkomsten från sin andra färd till Florens d. 30/6 1408 fortfor att föra anteckningarna i detsamma allt intill sin afresa till Konstanz d. 20/12 1414[7]. Notisen om Margaretas död synes mig dock knappast vara af hans hand. I så fall saknas alla anknytningspunkter för ett närmare bestämmande af tiden för dess införande i Diariet.

---

[1] För sammanställningen mellan *Diarium Vazstenense* och *C.* 92 står jag i förbindelse till docenten K. G. Westman.

[2] Se ofvan sid. 159, not 4; i anteckningen under 1344 äro med samma hand nedskrifna orden »XII — — — assumsit» (*SRS*, I: 1, 100).

[3] *SRS*, I: 1, 22 (»Ericus *eciam Alemannus*»), 100, 103 (1365, 1389).

[4] *SRS*, I: 1, 22, 100. [5] Se ofvan sid. 159, not 4.

[6] *Klosterfolket*, 111; *RAP*, I, N:o 1746. [7] *SRS*, I: 1, 125, 134.

